

STUDIA I MATERIAŁY DO DZIEJÓW
ŻUP SOLNYCH W POLSCE

STUDIES AND MATERIALS FOR THE HISTORY
OF THE SALTWORKS IN POLAND

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

MUZEUM
ŻUP KRAKOWSKICH
WIELICZKA

Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka
ul. Zamkowa 8, 32-020 Wieliczka
www.muzeum.wieliczka.pl

MINISTERSTWO KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO
DEPARTAMENT DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Studia i materiały
do dziejów żup solnych
w Polsce

Studies and Materials
for the History of the Saltworks
in Poland

Tom / Volume XXXVIII

2024

MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA

Komitet redakcyjny / Editorial committee:

LILIANA JAGIELSKA (sekr. red.), ZBIGNIEW BEIERSDORF,
PIOTR FRANASZEK, ALEKSANDER GARLICKI,
JAN GODŁOWSKI (red. nacz.), BARBARA KONWERSKA

Recenzenci / Reviewers:

Tomasz Bochnak, Krzysztof Bukowski, Barbara Firla, Piotr Franaszek,
Maciej Pawlikowski, Judyta Rodzińska-Nowak, Bernadeta Stano,
Andrzej Synowiec, Adam Świątek

Redakcja i korekta / Editors and proofreaders:

Lilianna Jagielska, Monika Chwałek-Oczkowska, Gabriela Paszkowska

Tłumaczenie / Translation:

Biuro Tłumaczeń PAROLA

Korekta w języku angielskim / English proofreading:

Alicja Chodorowska

Opracowanie graficzne i skład / Graphic design and typesetting:

Katarzyna Poznańska (robieksiazki.pl)

ISSN 0137-530X

© Copyright by Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, Poland 2024

Wersja drukowana czasopisma jest jego wersją pierwotną.

Print preview version of the magazine is its primary.

SPIS TREŚCI / TABLE OF CONTENTS

Barbara Konwerska

KOPALNIA SOLI W WIELICZCE NA POWSZECHNEJ WYSTAWIE KRAJOWEJ WE LWOWIE W 1894 ROKU.....	10
WIELICZKA SALT MINE AT THE GENERAL NATIONAL EXHIBITION IN LVIV IN 1894.....	11
Abstrakt.....	10
Abstract.....	11
Wstęp.....	14
Introduction.....	15
Prace przygotowawcze w latach 1893–1894.....	20
Preparatory works between 1893 and 1894.....	23
Pawilon Ministerstwa Skarbu i wystwa salinarna.....	38
Pavilion of the Ministry of Treasury and saline exhibition.....	41
Wielicke motywy w malarstwie polskim – Jan Matejko i Piotr Stachiewicz.....	60
Wieliczka motifs in polish painting – Jan Matejko and Piotr Stachiewicz.....	65
Zakończenie.....	74
Conclusion.....	75
Bibliografia.....	78
Bibliography.....	79

Marek Skubisz

WIDOKI KOPALNI WIELICKIEJ ANDREASA HUNGLINGERA W ZBIORACH MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA.....	86
VIEWS OF THE WIELICZKA SALT MINE BY ANDREAS HUNGLINGER IN THE COLLECTION OF THE CRACOW SALTWORKS MUSEUM IN WIELICZKA	87
Abstrakt.....	86
Abstract.....	87
Wstęp.....	88
Introduction.....	89
Andreas Magnus Hunglinger – jego twórczość i podróże.....	92
Andreas Magnus Hunglinger – his works and travels.....	93
Rysunki i historia wielickich wyrobisk.....	96
Drawings and history of the wieliczka workings.....	99
Zbiór rysunków przedstawiających Rachny Lasowe na Podolu.....	144
A collection of drawings presenting Rachny Lasowe in Podolia.....	147

Zakończenie	152
Conclusion	157
Bibliografia	164
Bibliography	165

Klementyna Ochniak-Dudek

FANTAZJA I FAKTY. OBRAZ <i>KOPALNIA Z 1967 ROKU</i> NA TLE TWÓRCZOŚCI MALARSKIEJ TEOFILA OCIEPKI	174
FANTASY AND FACTS. THE PAINTING <i>KOPALNIA [THE MINE]</i> FROM 1967 AGAINST THE BACKGROUND OF TEOFIL OCIEPKA'S PAINTING OUTPUT	175
Abstrakt	174
Abstract	175
Wstęp	176
Introduction	177
Stan badań, udział w wystawach i publikacje reprodukcji obrazu	180
State of studies, participation in exhibitions and publication of painting reproductions	179
Okoliczności namalowania obrazu	182
Circumstances of the painting	181
Szczegółowy opis obrazu z uwzględnieniem górniczej specyfiki	190
Detailed description of the painting taking into account the mining specificity	187
Dzieło, jego twórca i proces twórczy	198
The work, its creator and the creative process	199
Zakończenie i wnioski	216
Summary and conclusions	217
Bibliografia	222
Bibliography	223

Urszula Mróz

„LUTNIA” – 150 LAT TRADYCJI. PRZEGLĄD ZBIORÓW MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA	226
“LUTNIA” – 150 YEARS OF TRADITION. OVERVIEW OF COLLECTIONS OF THE CRACOW SALTWORKS MUSEUM IN WIELICZKA	227
Abstrakt	226
Abstract	227
Wstęp	228
Introduction	229
Dokumentacja	236
Documentation	237
Podsumowanie	278
Summary	279

Szymon Pawlikowski, Patryk Sewulok

BADANIA ARCHEOLOGICZNE PROWADZONE PRZEZ MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA W ROKU 2023	282
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH CONDUCTED BY THE CRACOW SALTWORKS MUSEUM IN WIELICZKA IN THE YEAR 2023	283
Abstrakt	282
Abstract	283
Bibliografia	300
Bibliography	301

Jarosław M. Fraś, Jakub Rąpała, Katarzyna Lajs-Klose

KOMPLEKS STANOWISK W BARYCZY-KRZYSZKOWICACH – MATERIAŁY ARCHIWALNE OD OKRESU LATEŃSKIEGO PO MŁODSZY OKRES RZYMSKI W ZBIORACH MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA	302
COMPLEX OF SITES IN BARYCZ-KRZYSZKOWICE – ARCHIVAL MATERIALS FROM THE LA TÈNE PERIOD TO THE YOUNGER ROMAN PERIOD IN THE COLLECTIONS OF THE CRACOW SALTWORKS MUSEUM IN WIELICZKA	303
Abstrakt	302
Abstract	303
Wstęp	304
Introduction	305
Historia i stan badań	306
History and state of research	311
Zakres opracowania	316
Scope of study	321
Charakterystyka obiektów nieruchomości od okresu lateńskiego po późny okres wpływów rzymskich	326
Characteristics of archaeological features from the La Tène period to the late Roman influences period	329
Naczynia ceramiczne – grupy surowcowo-technologiczne z okresu lateńskiego i okresu wpływów rzymskich	366
Pottery vessels – raw material and technological groups from the La Tène period and the Roman influences period	367
Katalog zabytków od okresu lateńskiego po późny okres rzymski	372
Catalogue of artefacts from the La Tène period to the late Roman period	371
Analiza zabytków ruchomych z okresu lateńskiego i okresu przedrzymskiego	390
Analysis of movable artefacts from the La Tène period and the Pre-Roman period	389
Analiza zabytków ruchomych z okresu rzymskiego	402
Analysis of movable artefacts from the Roman period	401
Chronologia struktur osadniczych na stanowisku nr 7 w Baryczy od okresu lateńskiego po młodszy lub późny okres rzymski	424
Chronology of settlement structures at site no. 7 in Barycz from the La Tène period to the younger or late Roman period	421

Stanowisko nr 7 w Baryczy na tle sytuacji kulturowej w Małopolsce w okresie lateńskim oraz okresie wpływów rzymskich	432
Site no. 7 in Barycz against the background of the cultural situation in Lesser Poland in the La Tène period and the Roman influences period	429
Podsumowanie	438
Summary	437
Bibliografia	444
Bibliography	445
KRONIKA MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA ZA ROK 2023 (Opracowała: Urszula Mróz)	476
CHRONICLE OF THE CRACOW SALTWORKS MUSEUM IN WIELICZKA FOR 2023 (Prepared by Urszula Mróz)	477
Spis ilustracji	527
List of illustrations	527

Barbara Konwerska*

KOPALNIA SOLI W WIELICZCE
NA POWSZECHNEJ WYSTAWIE KRAJOWEJ WE LWOWIE
W 1894 ROKU

„Wystawa Powszechna Krajowa ma być świadectwem woli i trudu społeczeństwa, ma być i musi być czynem całego kraju. Jeśli da obraz woli, skierowanej statecznie ku wysokim celom postępu, jeśli da obraz trudu w najszczerzym jego wysiłku, będzie już widowiskiem okazałym i dopnie celu, bo da naukę i obudzi szacunek. Nie tyle bogactwo osiągniętych już rezultatów, co energia, dążąca do ich osiągnięcia na każdym polu, ma być miarą świetności Wystawy i tytułem jej chluby.”¹

ABSTRAKT

Archiwum wielickiego muzeum przechowuje setki woluminów zawierających świadectwa działalności kopalni soli. Wśród nich odnaleźć można teczkę zatytułowaną „Korespondencja Zarządu Salinarnego w Wieliczkach w sprawie udziału Saliny Wielickiej w Wystawie Krajowej we Lwowie w 1894 r. oraz Wystawie Światowej w Paryżu w 1899 r.”. Kilkadziesiąt kart dokumentów wraz z bogatym, drukowanym materiałem źródłowym stało się podstawą opracowania niniejszego tekstu.

Brane chętnie na warsztat badawczy dzieje lwowskiej wystawy dają doskonały obraz historii jej powstania i przebiegu. Dotychczasowe publikacje mają jednak charakter ogólny, a wątek wielicki stanowi jedynie drobny element, składający się na całość wydarzenia, jakim była Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie. Zachowane, nieopracowane w pełni źródła pozwalają natomiast odtworzyć wydarzenia lat 1893–1894.

---

¹ *Odezwa. Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie r. 1894 pod protektoratem Najmiłościwszego Cesarza i Króla Franciszka Józefa I, Lwów 12 grudnia 1892 r., Archiwum Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (dalej: Arch. MŻKW), Akta Salinarnie (dalej: AS), sygn. 2488, k. 22.*

---

* **Barbara Konwerska**, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, ul. Zamkowa 8, 32-020 Wieliczka, b.konwerska@muzeum.wieliczka.pl

Barbara Konwerska*

WIELICZKA SALT MINE
AT THE GENERAL NATIONAL EXHIBITION IN LVIV IN 1894

“The General National Exhibition is to be a testimony to the will and effort of society, it is to be and must be the act of the entire country. If it gives an image of will, directed steadily towards the high goals of progress, if it gives an image of effort in its most sincere manner, it will already be a spectacular show and will achieve its goal, as it will teach and arouse respect. It is not so much the richness of the results that have already been achieved, but the energy, striving to achieve them in every field, that is to be the measure of the Exhibition’s splendour and the title of its pride.”¹

ABSTRACT

The Archives of the Museum in Wieliczka store hundreds of volumes containing evidence of the salt mine’s activities. They include, among other things, a file entitled “Correspondence of the Saltworks Administration in Wieliczka regarding the participation of the Wieliczka Salt Mine in the National Exhibition in Lviv in 1894 and the World Exhibition in Paris in 1899”. Dozens of pages of documents, together with rich, printed source material, formed the basis for this paper.

The history of the Lviv exhibition, which is willingly researched, provides an excellent picture of the history of its establishment and course. However, the publications to date have been of a general nature, and the Wieliczka motif is only a minor element that makes up the whole event, which was the General National Exhibition in Lviv. Meanwhile,

---

¹ *Odezwa. Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie r. 1894 pod protektoratem Najmiłościwszego Cesarza i Króla Franciszka Józefa I*, Lviv, 12 December 1892, Archives of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka (hereinafter: Archives of the CSMW), Saltworks Documentation (hereinafter: SD), Ref. No. 2488, p. 22.

---

* **Barbara Konwerska**, Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, 8 Zamkowa Street, 32-020 Wieliczka, b.konwerska@muzeum.wieliczka.pl

W artykule udało się przybliżyć koleje losów zarówno powstania pawilonu Ministerstwa Skarbu, jak i samej ekspozycji salinarnej wraz z zestawieniem obiektów zaprezentowanych na wystawie, a pochodzących z wielickiej kopalni. Co więcej, część z nich udało się odnaleźć czy też zidentyfikować w magazynach wielickiego muzeum. Temat obecności kopalni wielickiej na lwowskiej wystawie poszerzono o opis ekspozycji niezorganizowanych przez administrację z Wieliczki, ale tematycznie związanych z kopalnią soli. Tym samym odniesiono się do wystawy dwóch krakowskich malarzy – Jana Matejki i Piotra Stachewicza – którzy, zafascynowani wielowiekową historią żup, podjęli w swoich pracach wielickie tematy. Poniższy tekst nie ma na celu analizy prac czy dorobku obu malarzy, a jedynie przybliżenie wątków wielickich w pracach krakowskich artystów prezentowanych na wystawie lwowskiej. W efekcie w artykule poświęcono uwagę jedynie dwóm pracom mistrza Matejki i aż dwunastu pochodzącym spod pędzla jednego z jego uczniów. Całość artykułu wzbogacają ilustracje przybliżające zarówno samą ekspozycję salinarną, jak i poszczególne obiekty.

Słowa kluczowe: kopalnia soli, wystawa powszechna, Lwów, salina

the preserved sources, which have not been fully analysed, make it possible to reconstruct the events of 1893–1894.

The paper manages to provide an overview of the history of both the construction of the pavilion of the Ministry of Treasury and the saline exhibition itself, together with a summary of the objects presented at the exhibition and coming from the Wieliczka mine. What is more, some of them have been found or identified in the warehouses of the Museum in Wieliczka. The topic of the presence of the Wieliczka mine at the Lviv exhibition was expanded to include a description of exhibitions not organised by the Wieliczka administration, but thematically related to the salt mine. Thus, the reference was made to the exhibition of two Cracow painters – Jan Matejko and Piotr Stachiewicz – who, fascinated by the centuries-old history of the saltworks, took up Wieliczka motifs in their works. This paper is not intended to analyse the works or achievements of both painters, but only to present the Wieliczka motifs in the works of Cracow artists presented at the Lviv exhibition. As a result, the paper focuses on only two works by the master Matejko and as many as twelve painted by one of his pupils. The entire paper is enriched by illustrations presenting both the saline exhibition itself and the individual objects.

Keywords: salt mine, general exhibition, Lviv, saline

WSTĘP

W dziejach rozwoju działalności wystawienniczej szczególną rolę odegrały wystawy o charakterze powszechnym. Pojawiły się one dopiero pod koniec XVIII w., niemniej szybko zdobyły ogólnoświatową popularność. W dobie współzawodnicstwa gospodarczego były naturalnym sposobem na zaprezentowanie się poszczególnych społeczeństw i ich osiągnięć w wybranych dziedzinach życia, takich jak sztuka, technika czy przemysł. Sukces tych wystaw był tak duży, że od lat 40. XIX w. do początku XX w. urządzono ich ponad 150².

Zjawisko tworzenia wystaw rodzimych obecne było również na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej. Szczególne znaczenie dla historii polskiej ekspozycji miała Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie zorganizowana w 1894 r. Swoim charakterem i zasięgiem przekroczyła granice zwykłych wystaw poświęconych poszczególnym ziemiom zaborczym. Stała się manifestacją polskości, a przede wszystkim siły kulturalnej i gospodarczej narodu polskiego.

Jedną z gałęzi reprezentowanych na Wystawie było solnictwo, pozostające pod centralnym Zarządem Ministerstwa Skarbu monarchii austro-węgierskiej. Osiągnięcia monopolu państwowego zobrazowano wytwórczością jedenastu galicyjskich kopalń i salin z: Wieliczki, Bochni, Lacka, Drohobycza, Stebnika, Bolechowa, Doliny, Kałusza, Kossowa, Delatyna i Łanczyna oraz bukowińskiej saliny w Kaczyce. W inicjatywie wystawienniczej Krajowej Dyrekcji Skarbu we Lwowie szczególną rolę odegrał Zarząd Salinarny w Wieliczce. I to nie tylko dlatego, że największej obiektów prezentowanych na lwowskiej wystawie pochodziło właśnie z tutejszej kopalni. Administracja małopolskiej saliny odegrała wiodącą rolę w procesie opracowania i przygotowania całej ekspozycji salinarnej.

W wielickim muzeum przechowywana jest bogata korespondencja między tutejszym Zarządem Salinarnym a Dyrekcją Skarbu³, dotycząca realizacji projektu wystawy w skrzydle pawilonu Ministerstwa Skarbu Powszechnej Wystawy

---

² K. Ołdziejewski: *Wystawy Powszechne: ich historia, organizacja, położenie prawne i wartość społeczno-gospodarcza*, Poznań 1928, s. 10–16.

³ Arch. MŻKW, AS, sygn. 2488.

INTRODUCTION

In the history of the development of exhibition activities, general exhibitions played a special role. They appeared only at the end of the 18th century, but quickly gained worldwide popularity. In the era of economic competition, they were a natural way for individual societies to present themselves and their achievements in selected areas of life, such as art, technology or industry. Their success was so great that from the 1840s to the beginning of the 20th century, over 150 of them were organised².

The phenomenon of establishing national exhibitions was also present in the lands of the former Polish-Lithuanian Commonwealth. The General National Exhibition in Lviv, organised in 1894, was of particular importance for the history of Polish exhibition. Its nature and scope exceeded the limits of ordinary exhibitions devoted to individual partitioned lands. It became a manifestation of Polishness and, above all, of the cultural and economic strength of the Polish nation.

One of the branches represented at the Exhibition was salt industry, under the central administration of the Ministry of Treasury of the Austro-Hungarian monarchy. The achievements of the state monopoly were illustrated by the production of eleven Galician mines and salt mines of: Wieliczka, Bochnia, Lacko, Drohobych, Stebnyk, Bolekhiv, Dolyna, Kalush, Kosiv, Deliatyn and Lanchyn, as well as the Bukovina saline in Cacica. The Saltworks Administration in Wieliczka mine played a special role in the exhibition initiative of the National Treasury Directorate in Lviv. And not only because most of the objects presented at the Lviv exhibition came from the mine in Wieliczka. The administration of the Lesser Poland Salt Mine played a leading role in the process of developing and preparing the entire saline exhibition.

The Wieliczka museum stores rich correspondence between the Saltworks Administration in Wieliczka and the Treasury Directorate³ regarding the implementation

---

² K. Ołdziejewski: *Wystawy Powszechne: ich historia, organizacja, położenie prawne i wartość społeczno-gospodarcza*, Poznań, 1928, pp. 10–16.

³ Archives of the CSMW, SD, Ref. No. 2488.

Krajowej we Lwowie oraz przedmioty użyczone na wystawę lwowską. W połączeniu ze źródłami i fotografiami⁴ drukowanymi przez komitet organizacyjny wystawy i jej wystawców⁵ oraz z ówczesną prasą⁶ staje się ona doskonałym materiałem do omówienia stopnia zaangażowania wielickich pracowników w wystawę lwowską i efektu ich pracy.

Powstało sporo opracowań przybliżających historię wystawy z 1894 r., jednak tylko dwie bezpośrednio odnoszą się do wielickiej kopalni i wystawy w pawilonie Ministerstwa Skarbu. Autor artykułu⁷ z 1992 r., Piotr Kurowski, omówił działalność wystawienniczą saliny krakowskiej w latach 1851–1937. Kilkunastostronowy tekst w znacznej mierze poświęcony został wielickiemu Muzeum Salinarnemu. W drugiej, krótszej części przekrojowo omówiono udział kopalni wielickiej w wystawach krajowych i zagranicznych, w tym w Powszechnej Wystawie Krajowej we Lwowie. Autor ograniczył się do wymienienia części obiektów prezentowanych przez wielicką kopalnię na wystawie lwowskiej, nie wchodząc w szczegóły przygotowania i realizacji ekspozycji w pawilonie Ministerstwa Skarbu. Co więcej, w omawianym tekście pojawiły się pewne nieścisłości i nieprawidłowości dotyczące

---

⁴ Na zlecenie dyrekcji wystawy zdjęcia poszczególnych obiektów, jak i zwiedzających, wykonał Edward Trzemeski. „Tygodnik Ilustrowany” 1894, 1 października (13 października), nr 41 (250), s. 228–229.

⁵ *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu, c.k. saliny w Galicyi i na Bukowinie tudzież c.k. fabryki tytoniu w Galicyi* (dalej: *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*), Lwów 1894; *Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie w roku 1894* (dalej: *Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej...*), Lwów 1894; *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. Górnictwo. Hutnictwo. Przemysł naftowy. Materiały budowlane. Produkcja rolnicza. Bydło. Konie. Leśnictwo. Łowiectwo. Sadownictwo. Etnografia. Szkoły. Przemysł domowy. Szkoły zawodowe. Przemysł fabryczny. Komunikacje. Poczty i telegrafy. Stosunki kredytowe. Urządzenia sanitarne. Oświata. Literatura. Zabytki starożytności* (dalej: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. Górnictwo. Hutnictwo. Przemysł...*), Kraków 1896; Biblioteka Narodowa: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894*, fot. E. Trzemeski, Lwów 1894, sygn. A.986/Repr.XIX/1–10; Biblioteka Śląska: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894*, fot. E. Trzemeski, Lwów 1894, sygn. G 407 II.

⁶ „Świat”. Dwutygodnik ilustrowany, 1894; „Tygodnik Ilustrowany” 1894; „Kurier Lwowski” 1894.

⁷ P. Kurowski: *Działalność wystawiennicza żupy wielickiej do 1951* (dalej: *Działalność wystawiennicza...*), „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce” (dalej: „SMDŻ”), t. XVII, Wieliczka 1992, s. 115–130.

of the exhibition project in the wing of the pavilion of the Ministry of Treasury of the General National Exhibition in Lviv, as well as objects lent for the Lviv exhibition. Combined with the sources and photographs⁴ printed by the exhibition's organising committee and exhibitors⁵, as well as the press of that time⁶, it becomes excellent material for discussing the extent to which Wieliczka workers were involved in the Lviv exhibition and the effect of their work.

There have been many studies that explain the history of the 1894 exhibition, but only two directly relate to the Wieliczka mine and the exhibition in the pavilion of the Ministry of Treasury. The author of the paper from 1992⁷, Piotr Kurowski, discussed the exhibition activities of the Cracow saline between 1851 and 1937. The text, which is several pages long, is largely devoted to the Saltworks Museum in Wieliczka. The second, shorter part discusses the participation of the Wieliczka mine in national and foreign exhibitions, including the General National Exhibition in Lviv. The author limited himself to listing some of the objects presented by the Wieliczka mine at the Lviv exhibition, without going into details of the preparation and implementation of the exhibition in the pavilion of the Ministry of Treasury. Moreover, the discussed text contained some inaccuracies

---

⁴ At the request of the exhibition directorate, the photographs of the individual objects, as well as of the visitors, were taken by Edward Trzemeski. "Tygodnik Ilustrowany" 1894, 1 October (13 October), No. 41 (250), pp. 228–229.

⁵ *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu, c.k. saliny w Galicyi i na Bukowinie tudzież c.k. fabryki tytoniu w Galicyi* (hereinafter: *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*), Lviv, 1894; *Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie roku 1894* (hereinafter: *Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej...*), Lviv, 1894; *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. Górnictwo. Hutnictwo. Przemysł naftowy. Materiały budowlane. Produkcja rolnicza. Bydło. Konie. Leśnictwo. Łowiectwo. Sadownictwo. Etnografia. Szkoły. Przemysł domowy. Szkoły zawodowe. Przemysł fabryczny. Komunikacje. Poczty i telegrafy. Stosunki kredytowe. Urządzenia sanitarne. Oświata. Literatura. Zabytki starożytności* (hereinafter: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. Górnictwo. Hutnictwo. Przemysł...*), Cracow, 1896; National Library of Poland: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894*, photograph by E. Trzemeski, Lviv, 1894, Ref. No. A.986/Repr.XIX/1–10; Silesian Library: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894*, photograph by E. Trzemeski, Lviv, 1894, Ref. No. G 407 II.

⁶ "Świat". Dwutygodnik ilustrowany, 1894; "Tygodnik Ilustrowany", 1894; "Kurier Lwowski", 1894.

⁷ P. Kurowski: *Działalność wystawiennicza żupy wielickiej do 1951* (hereinafter: *Działalność wystawiennicza...*), "Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland" (hereinafter: "SMHS"), Vol. XVII, Wieliczka, 1992, pp. 115–130.

między innymi wykazu eksponatów⁸, jak i odwołania się do źródeł⁹ powstałych w innym czasie niż wystawa lwowska, co było pokłosiem niewykorzystania w pełni dostępnych archiwaliów.

Druga z interesujących nas pozycji została poświęcona analizie i ocenie galicyjskiego górnictwa i hutnictwa, zaprezentowanego na wystawie w 1894 r.¹⁰ W tekście omówiono stan rozwoju kilku dziedzin gospodarki – przemysłu naftowego oraz górnictwa solnego, węglowego i kruszcowego. Wojciech Paduchowski, analizując sytuację galicyjskiego solnictwa w odniesieniu do wystawy lwowskiej, zaledwie w jednym akapicie wymienił typy obiektów wystawionych w pawilonie Ministerstwa Skarbu. Główną część tekstu poświęcił realnej ocenie ówczesnej sytuacji produkcji soli kamiennej i potasowej w kontekście zaprezentowania tej dziedziny gospodarki na wystawie we Lwowie. Wszystkie pozostałe publikacje dotyczące wystawy lwowskiej traktują ekspozycję salinarną jako jeden z wielu elementów całości.

Niniejszy artykuł, ze względu na różnorodność źródeł, został podzielony na trzy podrozdziały. Pierwszy poświęcony jest procesowi przygotowania ekspozycji salinarniej w parku Stryjskim, drugi gotowej ekspozycji, umieszczonej w pawilonie Ministerstwa Skarbu, a ostatni wątkom pobocznym związanym z wielicką kopalnią, mianowicie pawilonom Jana Matejki i Piotra Stachewicza.

Wielicka kopalnia soli w okresie zaborów angażowała swój potencjał nie tylko w bieżące prace zakładu, ale brała intensywny udział w działaniach o charakterze

⁸ Wśród eksponatów wielickiej kopalni P. Kurowski wymienił obraz J. Matejki o tytule *Święta Kinga*. Wizerunek, wówczas jeszcze błogosławionej księżnej, prezentowany był w pawilonie Matejki wśród innych dzieł mistrza. W 1894 r. obraz ten był własnością prywatną, należąca do Jerzego Seweryna Dunin-Borkowskiego, i nie mógł być wykorzystany czy też typowany przez wielicki Zarząd Żupny na Powszechną Wystawę Krajową we Lwowie. Tym samym nie ma podstaw do uwzględniania obrazu, należącego dzisiaj do Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, na liście przedmiotów przygotowanych przez Zarząd Salinarny. *Katalog wystawy dzieł Jana Matejki*, <https://muzeumpamieci.umk.pl/?p=5277> (dostęp: 1.08.2024), (dalej: *Katalog wystawy dzieł Jana Matejki...*), Lwów 1894, s. 27.

⁹ Piotr Kurowski, analizując lwowską wystawę z 1894 r., w przypisie nr 63 odwołał się do źródła opracowanego na potrzeby wystawy we Lwowie, ale z 1877 r. Zob. P. Kurowski: *Działalność wystawiennicza...*, s. 126; Zbiory Specjalne Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (dalej: Zb. Spec. MŻKW), *Pawilon Salin Galicyjskich na Wystawie Krajowej we Lwowie*, fot. nn, Lwów 1894, nr inw. 429/Zb. Spec.

¹⁰ W. Paduchowski: *Galicyjskie górnictwo i hutnictwo w świetle Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie w 1894 roku* (dalej: *Galicyjskie górnictwo i hutnictwo...*), „Folia Historica Cracoviensia” 2014, t. 20, s. 155–177.

and irregularities, including the list of exhibits⁸ and references to sources⁹ created at a different time than the Lviv exhibition, as a result of the failure to make full use of the available archives.

The second paper of interest was devoted to the analysis and assessment of Galician mining and metallurgy, presented at the exhibition in 1894.¹⁰ The text discusses the state of development of several areas of the economy – the oil industry as well as salt, coal and ore mining. Wojciech Paduchowski, when analysing the situation of the Galician salt industry in relation to the Lviv exhibition, mentioned in just one paragraph the types of objects exhibited in the pavilion of the Ministry of Treasury. He devoted the main part of the text to a realistic assessment of the then situation of rock and potassium salt production in the context of this area of the economy being presented at the exhibition in Lviv. All other publications regarding the Lviv exhibition treat the salt exhibition as one of many elements of the whole.

Due to the diversity of sources, the following paper has been divided into three subsections. The first one is devoted to the process of preparing the saline exhibition in the Stryjski Park, the second one to the finished exhibition placed in the pavilion of the Ministry of Treasury, and the last one to side motifs related to the Wieliczka mine, namely the pavilions of Jan Matejko and Piotr Stachiewicz.

During the partition period, the Wieliczka Salt Mine engaged its potential not only in the plant's current operations, but also took intensive part in social and

---

⁸ Among the exhibits of the Wieliczka mine, P. Kurowski mentioned a painting by J. Matejko entitled *Saint Kinga*. The image of the then still blessed duchess, was presented in the pavilion of Matejko among the master's other works. In 1894, this painting was private property, belonging to Jerzy Seweryn Dunin-Borkowski, and could not be used or selected by the Wieliczka Saltworks Administration for the General National Exhibition in Lviv. Thus, there are no grounds to include the painting, which today belongs to the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, on the list of objects prepared by the Saltworks Administration. *Katalog wystawy dzieł Jana Matejki*, <https://muzeumpanieci.umk.pl> (hereinafter: *Katalog wystawy dzieł Jana Matejki...*), Lviv, 1894, p. 27.

⁹ Piotr Kurowski, when analysing the Lviv exhibition of 1894, referred in footnote no. 63 to a source prepared for the Lviv exhibition, but dated 1877. See P. Kurowski: *Działalność wystawiennicza...*, p. 126; Special Collections of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka (hereinafter: Special Collection of the CSMW), *Pawilon Salin Galicyjskich na Wystawie Krajowej we Lwowie*, photograph by unknown author, Lviv, 1894, Inv. No. 429/Zb. Spec.

¹⁰ W. Paduchowski: *Galicyjskie górnictwo i hutnictwo w świetle Powozecznej Wystawy Krajowej we Lwowie w 1894 roku* (hereinafter: *Galicyjskie górnictwo i hutnictwo...*), "Folia Historica Cracoviensia", 2014, Vol. 20, pp. 155–177.

społeczno-edukacyjnym, w tym tak popularnych wówczas wystawach krajowych i światowych. W 130. rocznicę otwarcia wystawy lwowskiej wskazane wydaje się przygotowanie niniejszego artykułu opartego na zachowanych źródłach oraz dostępnej literaturze przedmiotu, które do tej pory nie zostały, w interesującym nas temacie, dostatecznie przeanalizowane i omówione.

PRACE PRZYGOTOWAWCZE W LATACH 1893–1894

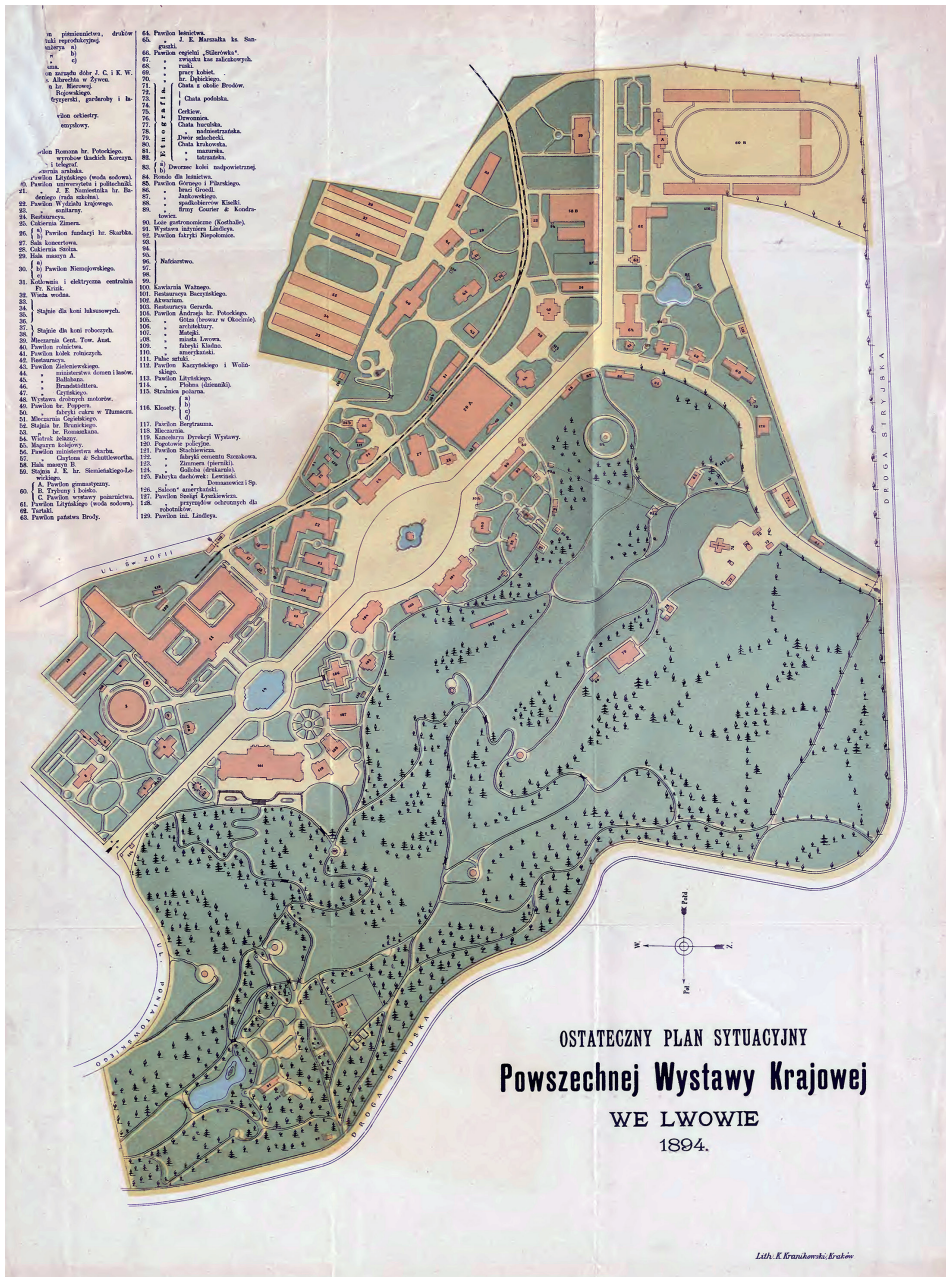
Dnia 5 czerwca 1894 r. w parku Stryjskim we Lwowie otwarto Powszechną Wystawę Krajową, prezentującą osiągnięcia gospodarcze, naukowe, kulturalne oraz artystyczne Galicji. To rozbudowane logistycznie i finansowo przedsięwzięcie wymagało przygotowania całej infrastruktury niezbędnej zarówno do zaprezentowania się poszczególnych wystawców, tworzących 34 grupy, jak i obsługi rzeszy zwiedzających (1 150 000). W ciągu dwóch lat powstał kompleks składający się z 129 budynków, wśród których, w głównej alei wystawy pod nr 56¹¹, znalazł się pawilon Ministerstwa Skarbu przeznaczony na ekspozycję obiektów monopolu państwa – soli i tytoniu¹².

Zarówno dla Wieliczki, jak i pozostałych salin Galicji i Bukowiny, przystąpienie do realizacji wystawy było konsekwencją oficjalnego zaproszenia monopolu solnego do udziału w ekspozycji. Do Zarządu Salinarnego w Wieliczce odnośna korespondencja została przesłana przez dyrekcję wystawy lwowskiej 16 stycznia 1893 r., zaledwie dwadzieścia sześć dni po ogłoszeniu odezwy Komitetu Wykonawczego Powszechniej Wystawy Krajowej we Lwowie o jej realizacji. Trzy dni później wielicki Zarząd, zależny od władz zwierzchnich we Lwowie, zwrócił się do Dyrekcji Skarbu z zapytaniem o zgodę i zakres uczestnictwa Wieliczki w planowanej ekspozycji. W odpowiedzi z 31 stycznia Prezydium Krajowej Dyrekcji Skarbu

---

¹¹ *Ostateczny Plan Sytuacyjny Powszechniej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894* (dalej: *Ostateczny Plan Sytuacyjny Powszechniej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894...*), <http://igrek.amzp.pl/details.php?id=11767419> (dostęp: 19.06.2024); *Plan Sytuacyjny Powszechniej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894* (dalej: *Plan Sytuacyjny Powszechniej Wystawy Krajowej...*), (w:) *Ilustrowany przewodnik po Lwowie i Powszechniej Wystawie Krajowej* (dalej: *Ilustrowany przewodnik...*), Lwów 1894, s. nn.

¹² J. Purchla: *Kraków i Lwów wobec nowoczesności*, (w:) *Kraków i Galicja wobec przemian cywilizacyjnych 1866–1914. Studia i szkice*, red. K. Fiołek, M. Stala, Kraków 2011, s. 225–226; *Plan sytuacyjny Powszechniej Wystawy Krajowej...*; *Ostateczny Plan Sytuacyjny Powszechniej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894...*

1. Mapa Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie.
Źródło: <http://igrek.amzp.pl/details.php?id=11767419> (dostęp: 19.06.2024).

1. Map of the General National Exhibition in Lviv
(<http://igrek.amzp.pl/details.php?id=11767419>; accessed on: 19.06.2024).

poinformowało o zamiarze urządzenia zbiorowej prezentacji jedenastu salin Galicji i bukowińskiej kopalni w Kaczyce, która „powinna dać prawdziwy obraz bogactwa kraju co do ilości pokładów soli, jakości tejże, sposobów eksploatacji, urządzeń w kopalniach i zakładach, jako też odpowiednią statystykę produkcji¹³”. Jednocześnie, spośród wszystkich zakładów salinarnych, Krajowa Dyrekcja Skarbu wytypowała Wieliczkę na głównego projektanta planowanej ekspozycji salinarnej. Decyzja ta wynikała nie tylko z wiodącej pozycji tutejszej saliny, ale przede wszystkim z największego doświadczenia wystawienniczego, jakim mogła się pochwalić Wieliczka, mając na swoim koncie m.in. wystawę we Lwowie w 1877 r. oraz w Krakowie w 1887 r. Do 20 lutego 1893 r. Zarząd zobligowany został do przygotowania planu wystawy wraz z wielkością przestrzeni ekspozycyjnej oraz niezbędnym kosztorysem. Typując Wieliczkę na lidera zespołu projektowego, władze zwierzchnie przekazały tutejszemu Zarządowi wytyczne i sugestie członków sekcji VI, opracowującej szczegółowy program grupy VIII¹⁴ lwowskiej wystawy, zrzeszającej m.in. galicyjskie górnictwo i hutnictwo. Głównym postulatem jej członków, wśród których odnaleźć można polityków, przedstawicieli świata nauki i techniki oraz urzędników salinarnych¹⁵, było wykorzystanie oryginalnych urządzeń

¹³ Arch. MŻKW, AS, sygn. 2488, k. 42v.

¹⁴ Pierwotnie grupa VI, po rozbudowie wystawy grupa VIII. *Ilustrowany przewodnik...*, s. 158–159; *Sprawozdanie komisji budżetowej o petycji komitetu wykonawczego powszechnej Wystawy krajowej o udzielenie subwencji*, (w:) Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Czwartej Sesi Szóstego Perjodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1892/3 (dalej: Alegata do Sprawozdań Stenograficznych...), nr 205, Lwów 11 maja 1893; *Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej...*, s. nn.

¹⁵ W skład sekcji VI, grupy VIII wchodził: prezes Andrzej hr. Potocki (posiadacz m. in. dwóch kopalni węgla w Sierczy i Tęczynku), wiceprezes Julian Niedźwiedzki (profesor mineralogii i geologii), referent dr Władysław Szajnocha (geolog, paleontolog) oraz członkowie – Józef Baranowski (Rada Powiatowa w Chrzanowie), Gustaw Baruch (Wydział Powiatowy w Wieliczce), Bronisław Bauer (architekt), Jan Blauth (Wydział Krajowy we Lwowie, docent Politechniki we Lwowie), Józef Braunseis (Namiestnictwo we Lwowie, oddział techniczny), Karol Czech de Lindenwald (Rada Powiatowa Wieliczki), Bolesław Długoszewski (inżynier), dr Emil Dunikowski (profesor geologii, podróżnik), Józef Franz (firma budowlana, Lwów), Andrzej Gołąb (Rada miasta Lwowa), Sylwester Hawryszkiewicz (Namiestnictwo we Lwowie, oddział techniczny), Witold Mora Korytowski (Krajowa Dyrekcja Skarbu we Lwowie), Ernest Korzynek, Julian Markowski (rzeźbiarz), Sylwery Miszke (starszy radca górniczy i naczelnik kopalni wielickiej), Janusz Niedziałkowski (Magistrat m. Krakowa, wydział budownictwa), Henryk Perier (rzeźbiarz), Waclaw Przetocki (Krajowa Dyrekcja Skarbu we Lwowie), Ludwik Radwański (inżynier), Juliusz Siegler dEberswald (pełnomocnik rodziny Potockich w Krzeszowicach, Rada Powiatowa w Chrzanowie), Ireneusz Stengel (Sąd górniczy), Leon Syroczyński (inżynier górniczy), Emil Torosiewicz (Sejm Krajowy), Henryk Walter (asesor sądu górniczego).

educational activities, including national and world exhibitions, which were so popular at that time. On the 130th anniversary of the opening of the Lviv exhibition, it seems advisable to develop this paper based on preserved sources and available literature on the subject, which have not yet been sufficiently analysed and discussed on the topic of interest.

PREPARATORY WORKS BETWEEN 1893 AND 1894

On 5 June 1894, the General National Exhibition was opened in the Stryjski Park in Lviv, presenting the economic, scientific, cultural and artistic achievements of Galicia. This logistically and financially complex undertaking required the preparation of the entire infrastructure necessary both for the presentation of the individual exhibitors, forming 34 groups, and for the handling of crowds of visitors (1,150,000). Within two years, a complex consisting of 129 buildings was built, among which, in the main exhibition avenue at no. 56¹¹, there was a pavilion of the Ministry of Treasury dedicated to the display of state monopoly objects – salt and tobacco¹².

For both Wieliczka and the other salines of Galicia and Bukovina, joining the implementation of the exhibition was a consequence of the salt monopoly's official invitation to participate in the exhibition. The relevant correspondence was sent to the Saltworks Administration in Wieliczka by the directorate of the Lviv exhibition on 16 January 1893, only twenty-six days after the announcement of the Executive Committee of the General National Exhibition in Lviv announcing its implementation. Three days later, the Administration in Wieliczka, dependent on the superior authorities in Lviv, asked the Treasury Directorate for consent and

---

¹¹ *Ostateczny Plan Sytuacyjny Powrszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894* (hereinafter: *Ostateczny Plan Sytuacyjny Powrszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894...*), <http://igrek.amzp.pl/details.php?id=11767419> (accessed on: 19.06.2024); *Plan Sytuacyjny Powrszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894* (hereinafter: *Plan Sytuacyjny Powrszechnej Wystawy Krajowej...*), (in:) *Ilustrowany przewodnik po Lwowie i Powrszechnej Wystawie Krajowej* (hereinafter: *Ilustrowany przewodnik...*), Lviv, 1894, p. unknown.

¹² J. Purchla: *Kraków i Lwów wobec nowoczesności*, (in:) *Kraków i Galicja wobec przemian cywilizacyjnych 1866–1914. Studia i szkice*, eds. K. Fiołek, M. Stala, Cracow, 2011, pp. 225–226; *Plan sytuacyjny Powrszechnej Wystawy Krajowej...*; *Ostateczny Plan Sytuacyjny Powrszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894...*

i obiektów należących do salin oraz urządzenie miniaturowej kopalni soli. Spełniając oczekiwania organizatorów wystawy, Krajowa Dyrekcja Skarbu poleciła wykonanie szkicu z kosztorysem, opinią Zarządu wielickiego oraz sugestiami dotyczącymi ewentualnych wykonawców. Oczywiście pozostawiono wielickiej administracji możliwość przedłożenia własnych propozycji i pomysłów, tak aby zadość uczynić oczekiwaniom organizatorów¹⁶.

Wielicki Zarząd 8 lutego zadeklarował gotowość oddania projektu wystawy w wymaganym terminie, ale bez założeń zarysu miniaturowej kopalni. W tym zakresie administracja wielicka poprosiła o przedłużenie terminu do 31 marca. W odnośnym piśmie Zarząd zwrócił jednocześnie uwagę na problem współpracy z pozostałymi, licznymi salinami, zwłaszcza w kwestii przygotowania listy oryginalnych obiektów należących do poszczególnych jednostek. W ocenie wielickiej administracji, bez bezpośredniej współpracy i zaangażowania pozostałych Zarządów, osiągnięcie oczekiwanego rezultatu nie byłoby możliwe. W celu przyspieszenia wymiany informacji i współpracy zarządów salinarnych wielicka dyrekcja zasugerowała przygotowanie przez władze zwierzchnie oficjalnych okólników, obligujących każdą ze stron do pełnej współpracy. Już we wrześniu potwierdzono gotowość wszystkich salin do współdziałania¹⁷.

Opracowując szczegółowy plan wystawy, wielicki Zarząd przesłał 23 lutego do Dyrekcji Skarbu we Lwowie wstępny kosztorys nie jednego, ale dwóch projektów. Oba zakładały wykorzystanie przestrzeni wystawienniczej o powierzchni 60 m². Pierwszy opracowano według założeń sekcji VI komitetu Wystawy Krajowej¹⁸, który obejmował budowę pawilonu, miniaturowej kopalni oraz wystawy. Koszt jego realizacji szacowano na 13 563 zł. Druga z propozycji zakładała rozszerzenie planów przyjętych przez sekcję VI wystawy o budowę wieży z tarczami

---

Katalog Powwszechniej Wystawy Krajowej..., s. nn; *Powszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju. Wstęp geograficzno-statystyczny. Historia i organizacja wystawy* (dalej: *Powszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju...*), t. 1, z. 1, Lwów 1897, s. 88; „Sylwan. Organ Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego” 1905, R. 23, nr 1, s. 393–396; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1894* (dalej: *Szematyzm na rok 1894*), Lwów 1894, s. 196–197, 243, 290, 358, 364; J. Lewicki: *Między tradycją a nowoczesnością: architektura Lwowa lat 1893–1918* (dalej: *Między tradycją a nowoczesnością...*), Warszawa 2005, s. 105, 113.

¹⁶ Arch. MŻKW, AS, sygn. 2488, k. 20, 29–44; *Katalog Powwszechniej Wystawy Krajowej...*, s. 81.

¹⁷ Arch. MŻKW, AS, sygn. 2488, k. 41, 44, 71, 77.

¹⁸ *Sprawozdanie Wydziału krajowego w przedmiocie wzięcia udziału w powszechniej wystawie krajowej we Lwowie w r. 1894, tudzież z przedstawieniem potrzeby przyznania kredytu na pokrycie kosztów udziału w tej wystawie*, (w:) *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych...*, nr 208, Lwów 12 maja 1893.

the scope of Wieliczka's participation in the planned exhibition. In its response of 31 January, the Presidium of the National Treasury Directorate informed of its intentions to organise a collective presentation of the eleven Galician salines and the Bukovina mine in Cacica, which "should give a true picture of the wealth of the country as regards the quantity of salt deposits, its quality, methods of mining, equipment in the mines and plants, as well as relevant production statistics"¹³. At the same time, out of all the saline plants, the National Treasury Directorate selected Wieliczka as the main designer of the planned saline exhibition. This decision resulted not only from the leading position of the local salt mine, but above all from the greatest exhibition experience that Wieliczka could boast, having organised exhibitions in Lviv in 1877 and in Cracow in 1887. By 20 February 1893, the administration was obliged to prepare an exhibition plan, including the size of the exhibition space and the necessary cost estimate. In selecting Wieliczka as the leader of the design team, the superior authorities provided the Wieliczka administration with the guidelines and suggestions of the members of section VI, which was developing a detailed programme for group VIII¹⁴ of the Lviv exhibition, bringing together, among other things, Galician mining and metallurgy. The main demand of its members, including politicians, representatives of the world of science and technology and saline officials¹⁵, was the use of the original equipment and

---

¹³ Archives of the CSMW, SD, Ref. No. 2488, p. 42v.

¹⁴ Originally group VI, group VIII after the expansion of the exhibition. *Ilustrowany przewodnik...*, pp. 158–159; *Sprawozdanie komisji budżetowej o petycji komitetu wykonawczego powszechnej Wystawy krajowej o udzielenie subwencji*, (in:) *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Czwartej Sesi Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1892/3* (hereinafter: *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych...*), No. 205, Lviv, 11 May 1893; *Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej...*, p. unknown.

¹⁵ The section VI, group VIII comprised: president, Andrzej Count Potocki (owner of, among other things, two coal mines in Siercza and Tenczynek), vice-president Julian Niedźwiedzki (professor of mineralogy and geology), clerk dr Władysław Szajnocha (geologist, palaeontologist) and members – Józef Baranowski (County Council in Chrzanów), Gustaw Baruch (County Department in Wieliczka), Bronisław Bauer (architect), Jan Blauth (National Department in Lviv, assistant professor at the Lviv Polytechnic), Józef Braunseis (Governorship in Lviv, technical department), Karol Czezc de Lindenwald (County Council in Wieliczka), Bolesław Długoszewski (engineer), dr Emil Dunikowski (professor of geology, traveller), Józef Franz (construction company, Lviv), Andrzej Gołąb (Lviv City Council), Sylwester Hawryszkiewicz (Governorship in Lviv, technical department), Witold Mora Korytowski (National Treasury Directorate in Lviv), Ernest Korzynek, Julian Markowski (sculptor), Sylwery Miszke (senior mining councillor and head of the Wieliczka mine), Janusz Niedziałkowski (Cracow City Hall, construction department), Henryk Perier (sculptor), Waclaw

linowymi i szybiku kopalnianego. Tak rozbudowana koncepcja w stosunku do pierwszej propozycji zwiększyłaby wydatki do 20 926 zł. Zarząd Salinarny, świadom wzrostu kosztów o 54%, słuszność wprowadzonych zmian argumentował nie tylko efektywnością projektu, ale i jego efektywnością. Przedstawiony zamysł budowy wieży z szybikiem już sam w sobie był oryginalnym pomysłem wizualizacji postępu w technice transportu, a wykorzystane na jego realizację pieniądze nie byłyby zmarnowane. W zamyśle administracja wielicka zakładała wtórne wykorzystanie metalowej konstrukcji albo w kopalni w Lacku, przy pogłębianiu nowego szybu, albo w Wieliczce przy szybie *Rudolfa* lub w mającym powstać szybie odkrywkowym. Co więcej, sugerowano, że ze względu na znaczenie wystawy Krajowa Dyrekcja Skarbu w swoich wyborach nie powinna się sugerować jedynie kwestiami finansowymi, tym bardziej że część kosztów mogłaby się zwrócić. Jako pierwsze rozwiązanie Zarząd proponował wprowadzenie dodatkowej opłaty 20 cent. za zwiedzanie miniaturowej kopalni. Kalkulacja administracji salinarnej była prosta. W okresie trwania wystawy (ok. 184 dni), przy założeniu, że zwiedzi ją dziennie tylko 300 osób, Dyrekcja uzyskałaby kwotę 11 040 zł. W swoich wyliczeniach urzędnicy salinarni poszli dalej i jako kolejne źródło dochodu zaproponowali druk i sprzedaż broszurek-komentarzy do wystawy, przygotowanych w trzech językach – polskim, niemieckim i francuskim. Gdyby tylko $\frac{1}{3}$ zwiedzających kopalnię zakupiła przewodnik w cenie 10 cent., wówczas zyskano by 1840 zł. Jako trzecia padła propozycja sprzedaży figurek z soli kryształowej z 25-procentową marżą dla Zarządu Salinarnego, która mogłaby przynieść dochód w wysokości 12 880 zł, już po odliczeniu zysku wielickiej kopalni. Poziom taki udałoby się osiągnąć, gdyby zaledwie $\frac{1}{4}$ zwiedzających kupiła pamiątki w cenie 20 cent. Przy takich założeniach władze zwierzchnie mogły oczekiwać nie tylko pokrycia kosztów urządzenia wystawy, ale zysku w wysokości około 4800 zł.

W przedłożonych projektach wielicka administracja uwzględniła budowę miniaturowej kopalni. Zrobiła to jednak zdając sobie sprawę z problemów związanych z realizacją tego typu inwestycji, a przede wszystkim ze świadomością o niepewnym jej efekcie i odradzała władzom lwowskim urzeczywistnienie przyjętego założenia. Na powstanie sztucznej groty należałoby wykorzystać 600 cetnarów, tj. sześć wagonów soli, która w nowym, niekorzystnym środowisku przeszłaby w stosunkowo krótkim czasie ze stanu skupienia stałego w ciekły. Tym samym nie można było zapewnić utrzymania stabilnej sytuacji, gwarantującej atrakcyjność obiektu. Ogromny wysiłek finansowy i organizacyjny mógłby w efekcie okazać się niewspółmierny do osiągniętego celu. W późniejszej korespondencji

facilities belonging to the salines and the construction of a miniature salt mine. Meeting the expectations of the exhibition organisers, the National Treasury Directorate ordered the preparation of a sketch with a cost estimate, the opinion of the Wieliczka Administration and suggestions regarding possible contractors. It was, obviously, left to the Wieliczka Administration to present its own proposals and ideas in order to meet the organisers' expectations¹⁶.

The Wieliczka Administration on 8 February declared its readiness to hand over the exhibition design by the required deadline, but without the assumptions of the miniature mine outline. In this respect, the Wieliczka Administration asked for an extension of the deadline until 31 March. In the relevant letter, the Administration also drew attention to the problem of cooperation with the other numerous salines, particularly with regard to the preparation of a list of the original objects belonging to individual units. In the opinion of the Wieliczka Administration, without direct cooperation and involvement of other administrations, it would not have been possible to achieve the expected result. In order to speed up the exchange of information and cooperation between the Saltworks Administrations, the Wieliczka Administration suggested that official circulars be prepared by the superior authorities, obliging each party to fully cooperate. Already in September, the readiness of all salines to cooperate was confirmed¹⁷.

When developing a detailed plan for the exhibition, the Wieliczka Administration sent a preliminary cost estimate of not one, but two designs to the Treasury Directorate in Lviv on 23 February. Both assumed the use of an exhibition space of 60 m². The first design was developed according to the assumptions of section VI

Przetocki (National Treasury Directorate in Lviv), Ludwik Radwański (engineer), Juliusz Siegler d'Eberswald (representative of the Potocki family in Krzeszowice, County Council in Chrzanów), Ireneusz Stengel (Mining Court), Leon Syroczyński (mining engineer), Emil Torosiewicz (National Diet), Henryk Walter (assessor of the Mining Court). *Katalog Powwszechniej Wystawy Krajowej...*, p. unknown; *Powwszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju. Wstęp geograficzno-statystyczny. Historia i organizacja wystawy* (hereinafter: *Powwszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju...*), Vol. 1, Issue 1, Lviv, 1897, p. 88; "Sylwan. Organ Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego" 1905, Yearbook 23, No. 1, pp. 393–396; *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1894* (hereinafter: *Szematyzm na rok 1894*), Lviv, 1894, pp. 196–197, 243, 290, 358, 364; J. Lewicki: *Między tradycją a nowoczesnością: architektura Lwowa lat 1893–1918* (hereinafter: *Między tradycją a nowoczesnością...*), Warszawa, 2005, pp. 105, 113.

¹⁶ Archives of the CSMW, SD, Ref. No. 2488, pp. 20, 29–44; *Katalog Powwszechniej Wystawy Krajowej...*, p. 81.

¹⁷ Archives of the CSMW, SD, Ref. No. 2488, pp. 41, 44, 71, 77.

Zarząd zaproponował w zamian za miniaturową kopalnię budowę piramidy z soli z grotą kryształową i stalaktytami¹⁹.

Przyjęte przez Wieliczkę założenia sukces projektu opierały na wykorzystaniu: oryginalnych map, przekrojów, planów, zdjęć, narzędzi górniczych i przyrządów mierniczych, modeli i okazów geologicznych, form handlowych soli kamiennej, mielonej oraz warzonej, tabel statystycznych, prac literackich²⁰ i rysunków autorstwa urzędników i uczniów szkół salinarnych, a także elementów aranżacji, jak choćby wykonanych specjalnie na potrzeby wystawy herbów. Przewidziano również umieszczenie na ekspozycji salinarnej, powstającego od 1893 r., wielickiego cyklu Piotra Stachewicza, który ostatecznie na wystawie lwowskiej znalazł odrębne miejsce. Dopełnieniem przygotowywanej ekspozycji miał być tzw. dział starożytności, prezentujący zabytki przeszłości galicyjskiego górnictwa. Innymi słowy planowano wykorzystanie wielu obiektów, które gwarantowały stworzenie pełnego obrazu funkcjonowania zakładów górniczych i pracy rąk ludzkich. Podkreślić należy, że wielicki Zarząd nie tylko planował wykorzystanie przedmiotów od dawna należących do kopalni, ale i stworzenie nowych, jak modele, mapy, profile czy okazy soli wielickiej. Dnia 8 sierpnia przesłano do Lwowa listę kilkudziesięciu obiektów przeznaczonych na wystawę we Lwowie wraz z wykazem cen poszczególnych przedmiotów, których łączny koszt miał wynieść 3900 zł²¹.

Zaproponowane obiekty i rozwiązania ekspozycyjne wraz z kosztorysami cały czas ulegały zmianom – począwszy od pierwszych założeń, takich jak budowa makiety kopalni i wieży z szybikiem przez propozycje wykonania fotografii budynków salinarnych aż po projekt piramidy. Ostateczną listę obiektów twórcy opracowali w kilkumiesięcznych zmaganiach z projektem wystawy salinarnej. Taka sytuacja nie dziwi. W ocenie Krajowej Dyrekcji Skarbu i organizatorów wystawy we Lwowie ekspozycja ta zajmowała wyjątkowe miejsce w życiu ekonomicznym i intelektualnym kraju, a od pracy koordynatora – wielickiego Zarządu – zależał sukces przedsięwzięcia. Drugim istotnym elementem korygującym przyjęte założenia były stale rosnące koszty. W trakcie prac w latach 1893–1894 zrezygnowano m.in. z budowy miniaturowej kopalni soli, wieży szybowej czy wykonania

¹⁹ Arch. MŻKW, AS, sygn. 2488, k. 45–47.

²⁰ Wykorzystano pracę m.in. Feliksa Boczkowskiego, Jana Nepomucena i Ludwika Emanuela Hrdinów, Hieronima Łabęckiego i Stanisława Fischera, Macieja Alojzego Seykotty oraz prof. Julia-
na Niedźwieckiego, Arch. MŻKW, AS, sygn. 2488, k. 61–69.

²¹ Tamże k. 42–43, 61–68, 102–107, 123–124.

of the National Exhibition Committee¹⁸, which included the construction of a pavilion, a miniature mine and an exhibition. The cost of its implementation was estimated at PLN 13,563. The second proposal assumed the extension of the plans adopted by section VI of the exhibition to include the construction of a tower with rope sheaves and a pit-hole. Such an extended concept compared to the first proposal would increase expenses to PLN 20,926. The Saltworks Administration, aware of the 54% increase in costs, argued the rationale behind the changes made was not only the efficiency of the design, but also its effectiveness. The presented idea of building a tower with a pit-hole was in itself an original idea to visualise progress in transport technology, and the money used for its implementation would not have been wasted. The intention of the Wieliczka Administration was to reuse the metal structure either in the mine in Lacko, when the new shaft was being excavated, or in Wieliczka, either at the *Rudolf* shaft or in an open pit shaft to be constructed. Moreover, it was suggested that due to the importance of the exhibition, the National Treasury Directorate should not base its choices solely on financial issues, especially since some of the costs could be reimbursed. As a first solution, the Administration proposed introducing an additional fee of 20 cents for visiting the miniature mine. The calculation of the Saltworks Administration was simple. During the exhibition period (approx. 184 days), assuming that there are only 300 visitors per day, the Administration would have obtained PLN 11,040. In their calculations, saline officials went further and proposed the printing and sale of brochure-commentaries on the exhibition, prepared in three languages – Polish, German and French – as another source of income. If only $\frac{1}{3}$ of the mine visitors bought a guide for 10 cents, then PLN 1,840 would be gained. The third proposal was to sell figurines made of crystal salt with a 25% margin for the Saltworks Administration, which could bring an income of PLN 12,880, after deducting the profit of the Wieliczka mine. This level would have been achieved if only $\frac{1}{4}$ of the visitors had bought souvenirs at 20 cents. With these assumptions, the superior authorities could expect not only to cover the costs of organising the exhibition, but to make a profit of around PLN 4,800.

---

¹⁸ *Sprawozdanie Wydziału krajowego w przedmiocie wzięcia udziału w powszechnej wystawie krajowej we Lwowie w r. 1894, tudzież z przedstawieniem potrzeby przyznania kredytu na pokrycie kosztów udziału w tej wystawie*, (in:) *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych...*, No. 208, Lviv, 12 May 1893.

zdjęć wielickich budynków salinarnych. Na przełomie 1893 i 1894 r. Prezydium Krajowej Dyrekcji Skarbu doprecyzowało i uszczegółowiło, uwzględniając propozycje wszystkich salin, projekt wystawy, który przesłano do wielickiego Zarządu 4 marca 1894 r. Jego najważniejszym elementem stała się, stworzona specjalnie na wystawę we Lwowie, piramida solna. Jednocześnie nie zrezygnowano z wielickich propozycji przygotowania odnośnej publikacji i sprzedaży solnych pamiątek. Nakładem Dyrekcji Skarbu wydano *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu, c.k. Saliny w Galicji i na Bukowinie tudzież c.k. Fabryki tytoniu w Galicji*²², do którego przedstawiciele poszczególnych administracji salinarnych przygotowali odnośne teksty. Opis saliny wielickiej do katalogu sporządzony został przez radcę górniczego Stanisława Strzeleckiego²³ 13 maja 1894 r. Dodatkowo przyjęto do sprzedaży przedruk fragmentów dzieła Hieronima Łabęckiego z 1841 r. pt. *Górnictwo w Polsce*²⁴, który wydrukowany został w 360 egzemplarzach przez wielicki Fundusz Zwiedzania Kopalni. Cały zysk ze sprzedaży publikacji w wysokości 10 zł 40 cent. przeznaczono na działania podejmowane przez wspomniany Fundusz²⁵.

Zaprojektowany i wykonany przez ówczesnego wielickiego adiunkta Erazma Barącza²⁶ punkt centralny ekspozycji salinarnej w założeniu odnosił się do przygotowanych na wystawę poprzedzające wystawę lwowską projektów wielickiej administracji. Od samego początku sugerowano budowę piramid wykorzystywanych w wielickiej kopalni i na ekspozycjach organizowanych poza Wieliczką. Jednak zdaniem Zarządu motyw ten zbyt często realizowany nie mógł zaskoczyć i zafascynować wszystkich odbiorców, zwłaszcza bywalców wystaw. Korzystając z projektu przygotowanego na wystawę w Wiedniu, zorganizowaną w 1873 r., wielicka administracja skłoniła się do koncepcji utworzenia piramidy połączonej z grotą solną.

W dolnej części grotty projektant wykorzystał wielicki sposób murowania soli kamiennej, polegający na scaleniu kostek solnych zaprawą wykonaną z wody i soli mielonej. Lewa ściana została zbudowana z soli szybikowej, prawa z soli zielonej, a obramowanie scalające dolną część piramidy z soli spizowej. Sama grota została

²² *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*

²³ *Szematyzm na rok 1894*, s. 173.

²⁴ *Historia galicyjskich kopalni i warzelni soli. Wyjatek z dzieła Hieronima Łabęckiego p.t. Górnictwo w Polsce – Tom I. 1841*, Wieliczka 1894.

²⁵ Arch. MŻKW, AS, sygn. 2488, k. 61–69.

AS, nr inw. 2488, k. 41–43, 50–69, 71–77, 82, 91–93, 102–107, 112, 128–132, 156.

²⁶ *Szematyzm na rok 1894*, s. 173.

In the submitted designs, the Wieliczka Administration included the construction of a miniature mine. However, it did so with the awareness of the problems associated with implementing this type of investment and, above all, its uncertain outcome, and advised the Lviv authorities against implementing the adopted assumption. The construction of the artificial cave would require 600 hundredweight, i.e. six wagons of salt, which in the new, unfavourable environment would change from solid to liquid in a relatively short time. Therefore, it was not possible to ensure a stable situation that would guarantee the attractiveness of the facility. The enormous financial and organisational effort could ultimately turn out to be disproportionate to the achieved goal. In later correspondence, the Administration proposed to build a salt pyramid with a crystal cave and stalactites in exchange for the miniature mine¹⁹.

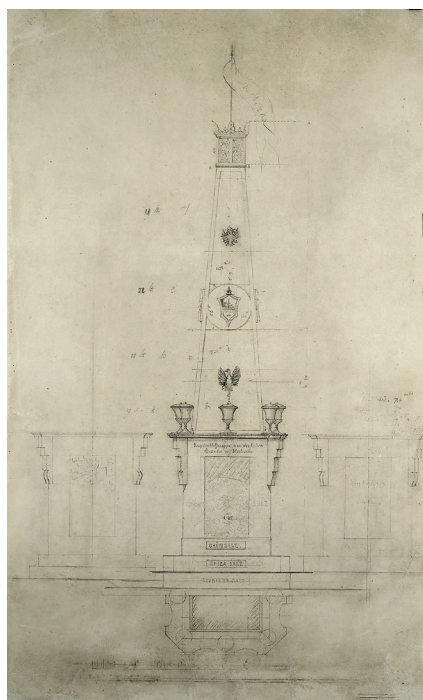
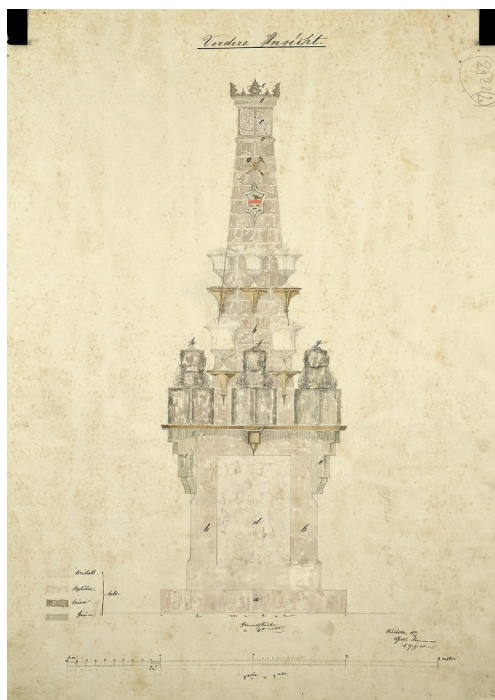
The assumptions adopted by Wieliczka for the success of the project were based on the use of: original maps, cross-sections, plans, photographs, mining tools and measuring instruments, geological models and specimens, commercial forms of rock salt, both ground and evaporated, statistical tables, literary works²⁰ and drawings by officials and students of saltworks schools, as well as design elements such as coats of arms made especially for the exhibition. It was also planned to include in the saline exhibition the Wieliczka series by Piotr Stachiewicz, created since 1893, which eventually found a separate place at the Lviv exhibition. The prepared exhibition was to be complemented by the so-called antiquities section, presenting artefacts of the past of Galician mining. In other words, it was planned to use many objects that would guarantee the creation of a full picture of the functioning of mining plants and the work of human hands. It should be stressed that the Wieliczka Administration planned not only to use objects that had long belonged to the mine, but also to create new ones, such as models, maps, profiles and specimens of Wieliczka salt. On 8 August, a list of dozens of objects intended for the exhibition in Lviv was sent to Lviv, together with a list of the prices of individual objects, the total cost of which was to amount to PLN 3,900²¹.

---

¹⁹ Archives of the CSMW, SD, Ref. No. 2488, pp. 45–47.

²⁰ The work of Feliks Boczkowski, Jan Nepomucen Hrdina and Ludwik Emanuel Hrdina, Hieronim Łabęcki and Stanisław Fischer, Mathias Alois Seykotta and Professor Julian Niedźwiecki, among others, was used, Archives of the CSMW, SD, Ref. No. 2488, pp. 61–69.

²¹ *Ibidem*, pp. 42–43, 61–68, 102–107, 123–124.

2. *Niezrealizowany projekt piramidy na wystawę w Wiedniu w 1873 r.*

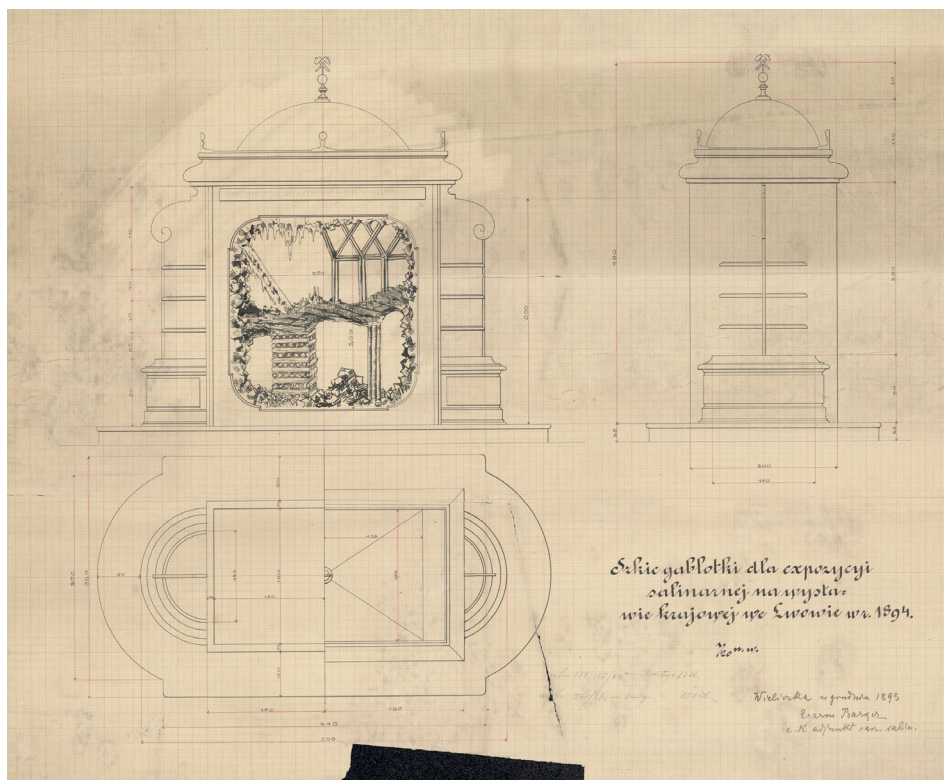
Źródło: Zbiory Sztuki MŻKW, nr inw. MŻKW IV/1293/1-2.

2. *Unimplemented pyramid design for the exhibition in Vienna in 1873*

(Art Collection of the GSMW, Inv. No. MŻKW IV/1293/1-2).

wypełniona różnymi odmianami soli, takimi jak: kryształy, stalaktyty, sól pręcikowa i włoskowata (tzw. włosy św. Kingi), kainit, sylwin i selenit. Materiał wykorzystany do budowy groty – dolnej części piramidy – pochodził z Wieliczki, Bochni i Kafusza. Dodajmy, że w samej grocie umieszczono: po lewej stronie drewnianą drabinę z wtórną krystalizacją soli, a po prawej kaszt, typowy przykład zabezpieczania stropów wielickich wyrobisk. Górna część piramidy została ułożona z topków soli warzonej i wzbogacona w jej narożnikach czterema większego rozmiaru stożkami, wytwarzanymi dawniej w salinie drohobyckiej. Całość kompozycji udekorowano narzędziami górniczymi i hutniczymi używanymi w kopalniach i wazelnich soli. Tak wykonany projekt miał jeden mankament. Zastosowany materiał ulegał szybkiej degradacji. W czasie trwania wystawy poszczególne elementy piramidy, jak stalaktyty, kryształy czy nacieki solne, były wymieniane. Jak wspomniano, jej głównym projektantem był E. Barącz, który przybył do Lwowa 18 maja,

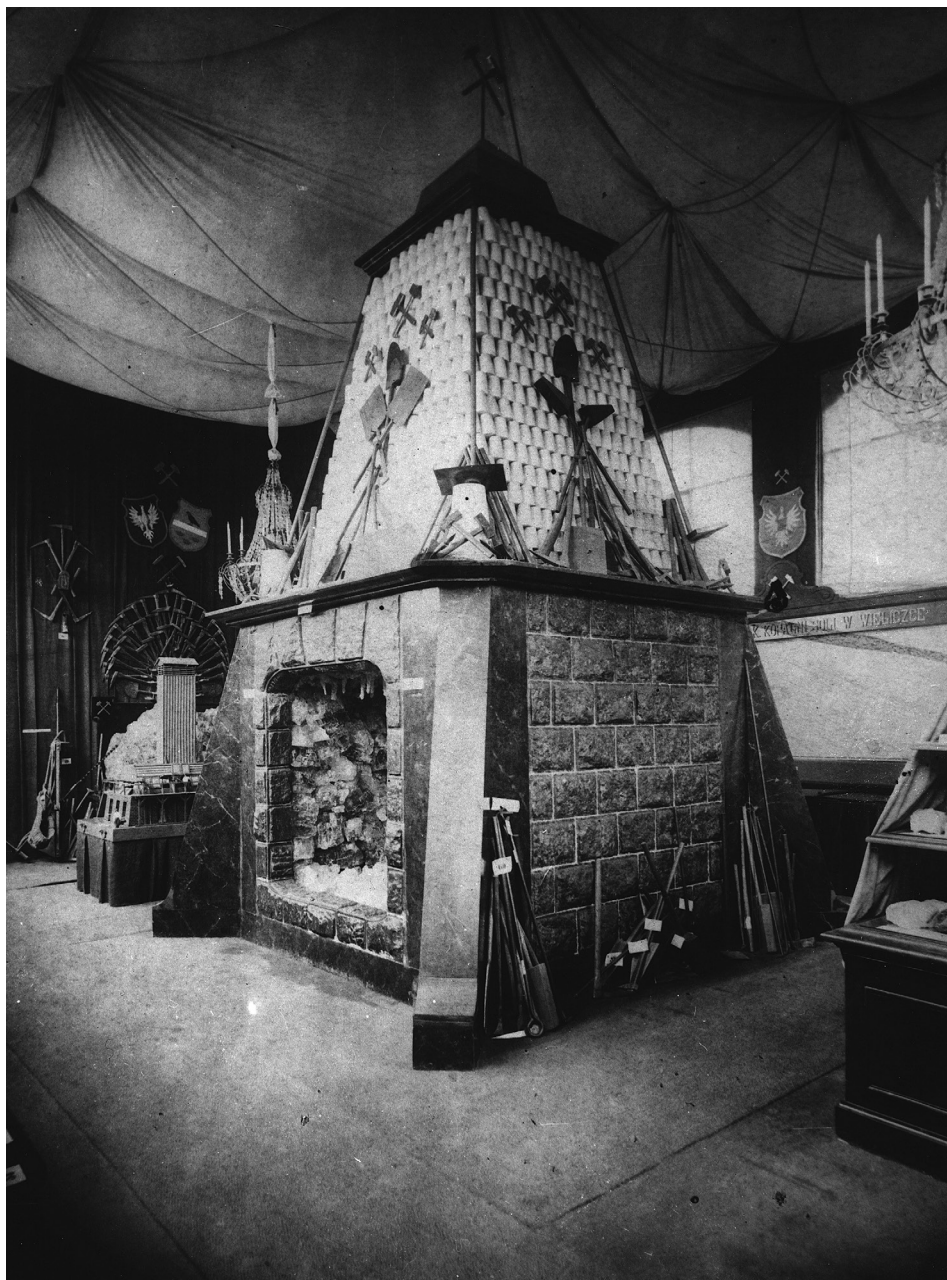

3. Jedyiny znany projekt E. Barącz przygotowany na wystawę lwowską.
 Źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie. Szkic gablotki dla ekspozycji solinarniej
 na wystawie krajowej we Lwowie w roku 1894, sygn. 29/4202/0/-/18.

3. The only known design by E. Barącz prepared for the Lviv exhibition (National Archives in Cracow.
 Sketch of a display case for a saline exhibition at the National Exhibition in Lviv in 1894,
 Ref. No. 29/4202/0/-/18).

The proposed objects and exhibition solutions, along with cost estimates, were constantly changing – from the first assumptions, such as the construction of a model of the mine, a tower with a pit-hole, through proposals to take photographs of saline buildings, to the design of a pyramid. The final list of objects was developed by the authors during several months of struggle with the saline exhibition project. Such a situation is not surprising. According to the National Treasury Directorate and the organisers of the exhibition in Lviv, the exhibition occupied a unique place in the economic and intellectual life of the country, and the success of the project depended on the work of the coordinator – the Wieliczka Administration. The second important element correcting the adopted assumptions were constantly

4. Piramida solna na wystawie salinarnej w pawilonie Ministerstwa Skarbu.

Źródło: Zbiory Specjalne MŻKW, nr inw.429/Zb.Spec.

*4. Salt pyramid at the saline exhibition in the pavilion of the Ministry of Treasury
(Special Collections of the CSMW, Inv. No. 429/Zb.Spec.).*

increasing costs. During the works between 1893 and 1894, it was decided, among other things, not to construct a miniature salt mine, a shaft tower or to take photographs of the Wieliczka saline buildings. At the turn of 1893 and 1894, the Presidium of the National Treasury Directorate clarified and detailed, taking into account the proposals of all the salines, the exhibition design, which was sent to the Wieliczka Administration on 4 March 1894. Its most important element became a salt pyramid, created especially for the exhibition in Lviv. At the same time, the Wieliczka proposals to prepare a related publication and sell salt souvenirs were not abandoned. The Treasury Directorate published *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu, c.k. Saliny w Galicji i na Bukowinie tudzież c.k. Fabryki tytoniu w Galicji*²², for which the representatives of individual saltworks administrations prepared relevant texts. The description of the Wieliczka Salt Mine for the catalogue was drawn up by the mining councillor Stanisław Strzelecki²³ on 13 May 1894. In addition, a reprint of fragments of Hieronim Łabęcki's work from 1841 entitled *Górnictwo w Polsce*²⁴, which was printed in 360 copies by the Wieliczka Mine Visitor Fund, was accepted for sale. The entire profit from the sale of the publication, amounting to PLN 10 and 40/100, was allocated to the activities undertaken by the said Fund²⁵.

The focal point of the saline exhibition, designed and constructed by the then Wieliczka assistant professor Erazm Barącz²⁶, was intended to refer to the projects of the Wieliczka Administration prepared for exhibitions preceding the Lviv exhibition. From the very beginning, it was suggested to build pyramids used in the Wieliczka mine and at exhibitions organised outside Wieliczka. However, in the opinion of the Administration, this motif, which has been implemented too often, could not surprise and fascinate all audiences, especially frequent visitors to the exhibitions. Using a design prepared for the Vienna exhibition organised in 1873, the Wieliczka Administration came up with the idea of creating a pyramid combined with a salt cave.

---

²² *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*

²³ *Szematyzm na rok 1894*, p. 173.

²⁴ *Historia galicyjskich kopalń i warzelní soli. Wyjątek z dzieła Hieronima Łabęckiego p.t. Górnictwo w Polsce – Tom I. 1841*, Wieliczka, 1894.

²⁵ Archives of the CSMW, SD, Ref. No. 2488, pp. 61–69.

SD, Inv. No. 2488, pp. 41–43, 50–69, 71–77, 82, 91–93, 102–107, 112, 128–132, 156.

²⁶ *Szematyzm na rok 1894*, p. 173.

ściągnięty przez władze zwierzchnie w celu realizacji wystawy. Od 6 czerwca został on oficjalnie zatrudniony w departamencie salinarnym Krajowej Dyrekcji Skarbu. Prezydium Dyrekcji dodatkowo zarządziło oddelegowanie wielickiego urzędnika Henryka Schmidta, wraz z wybranymi przez Zarząd robotnikami salinarnymi, w celu rozpakowania i ustawienia wystawy. Do Lwowa pojechali Jan Woźniak, Józef i Jędrzej Skórscy oraz Julian Szwenk. Ten sam skład górników wielickich, poza Józefem Skórskim, zajął się złożeniem i zapakowaniem wystawy²⁷.

Jeszcze w 1893 r. władze zwierzchnie asygnowały odpowiednie kwoty na realizację zadania, oddając je do dyspozycji odpowiedzialnego za urządzenie wystawy wielickiego Zarządu. Ministerstwo Skarbu, Zarządzeniem z 29 sierpnia, przyznało na aranżację wystawy salinarnej kredyt nadzwyczajny w wysokości 509 zł 41 cent., a rozporządzeniem z 2 grudnia przyznało dotację 3000 zł na budowę pawilonu. Jednocześnie obie kwoty zapisano w budżecie saliny wielickiej na rok 1894. Ujednolicono wtedy sposób wykonania i przygotowania przez poszczególne saliny obiektów mających się znaleźć na wystawie, w tym wielkości planów (początkowo w skali 1:432, a później 1:720), jakość i rodzaj użytego materiału oraz wielkość i format okazów geologicznych. Opracowując schemat postępowania, lwowska administracja stale koordynowała prace zarządów salinarnych, kontrolowała terminowość wykonanych prac i ponoszonych wydatków oraz narzucała rozwiązania bezpośrednio dotyczące realizacji ekspozycji, takie jak wykonanie i przygotowanie poszczególnych elementów lub ich transport²⁸.

Dodajmy, że w ramach prowadzonych prac wielicka administracja chętnie korzystała z rozwiązań proponowanych przez organizatorów wystawy. Bardzo dobrze, choć bez końcowego, pozytywnego efektu, Zarząd przyjął propozycję umieszczenia w wydawnictwie towarzyszącym wystawie reklamy ówczesnej trasy turystycznej wielickiej kopalni pt. *Ilustrowana Pamiątka z Powszechnej Wystawy Krajowej*

---

²⁷ *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*, s. 30; Arch. MŻKW, AS, nr inw. 2378, k. 197–199, 202, 204, 207, 212, 218–219, 224, 228, 239, 241; Arch. MŻKW, AS, nr inw. 2488, k. 62–68, 90–94, 102–107, 114–115, 135–139, 143, 165–166; Arch. MŻKW, *Protokoły konsultacyjne żupy wielickiej dotyczące produkcji soli*, nr inw. PK/63, k. 87, 94; P. Kurowski: *Działalność wystawiennicza...*, s. 126–127; B. Konwerska, *Ruch turystyczny w Kopalni Soli Wieliczka w okresie zarządu austriackiego (1772–1918)* (dalej: *Ruch turystyczny...*), Wieliczka 2020, s. 162–163, 181–187, 196–199; Zbiory Sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (dalej: Zb. Sz. MŻKW), nr inw. MŻKW IV/1293/1–2.

²⁸ Arch. MŻKW, AS, nr inw. 2488, k. 71–77, 90–95, 110, 112–114, 116–117, 122, 130–132, 140–142, 145–146, 152–155, 161–162.

In its lower part, the designer used the Wieliczka method of rock salt masonry, which involves integrating salt cubes with mortar made of water and ground salt. The left wall of the cave was built of the purest kind of salt, the right wall of green salt, and the frame integrating the lower part of the pyramid of the spiza salt. The cave itself was filled with different varieties of salt, such as: crystals, stalactites, stamen and hair salt (the so-called St. Kinga's hair), kainite, sylvite and selenite. The material used to build the cave – the lower part of the pyramid – came from Wieliczka, Bochnia and Kalush. Let us add that in the cave itself, there is a wooden ladder with salt secondary crystallisation on the left and a box-crib on the right, a typical example of the protection of the roofs of the Wieliczka workings. The upper part of the pyramid was made of evaporated salt tops and enriched in its corners with four larger cones, formerly produced in the saline in Drohobych. The entire composition was decorated with mining and metallurgical tools used in salt mines and saltworks. The design, so made, had one drawback. The material used was degrading rapidly. During the exhibition, individual elements of the pyramid, such as stalactites, crystals and salt drip-stones, were replaced. As mentioned, its main designer was E. Barącz, who arrived in Lviv on 18 May, brought by the superior authorities to implement the exhibition. Since 6 June, he had been officially employed in the saline department of the National Treasury Directorate. The Presidium of the Directorate additionally ordered the sending of an official from Wieliczka, Henryk Schmidt, together with a saline workers selected by the local administration, to unpack and set up the exhibition. Jan Woźniak, Józef Skórski, Jędrzej Skórski and Julian Szwenk went to Lviv. The same group of miners from Wieliczka, apart from Józef Skórski, was responsible for assembling and packing the exhibition²⁷.

Already in 1893, the superior authorities allocated appropriate sums for the implementation of the task, placing them at the disposal of the Wieliczka Administration responsible for organising the exhibition. The Ministry of Treasury,

---

²⁷ *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*, p. 30; Archives of the CSMW, SD, Inv. No. 2378, pp. 197–199, 202, 204, 207, 212, 218–219, 224, 228, 239, 241; Archives of the CSMW, SD, Inv. No. 2488, pp. 62–68, 90–94, 102–107, 114–115, 135–139, 143, 165–166; Archives of the CSMW, *Protokoły konsultacyjne żupy wielickiej dotyczące produkcji soli*, Inv. No. PK/63, pp. 87, 94; P. Kurowski: *Działalność wystawiennicza...*, pp. 126–127; B. Konwerska, *Ruch turystyczny w Kopalni Soli Wieliczka w okresie zarządu austriackiego (1772–1918)* (hereinafter: *Ruch turystyczny...*), Wieliczka, 2020, pp. 162–163, 181–187, 196–199; Art Collections of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka (hereinafter: Art Collection of the CSMW), Inv. No. MŻKW IV/1293/1–2.

we Lwowie w roku 1894²⁹. Ostatecznie w drukarni Jana Litwińskiego w Wieliczce przygotowano broszurkę reklamową z informacją o zorganizowaniu 7 października 1894 r. tzw. wielkiej tury³⁰, z której dochód miał być przeznaczony na cele charytatywne. Analogiczne ogłoszenia umieszczano w prasie lwowskiej. Jedno z nich dotyczyło wsparcia wielickiego „Sokoła”³¹.

PAWILON MINISTERSTWA SKARBU I WYSTWA SALINARNA

Budynek sfinansowany i wyposażony przez skarb państwa gotowy był na oficjalne otwarcie Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie w czerwcu 1894 r. Do jego powstania przysłużyli się dwaj pracownicy Krajowej Dyrekcji Skarbu – wiceprezydent Witold Korytowski oraz radca skarbowy Tadeusz Klusik. Pierwszy zainicjował budowę pawilonu Ministerstwa Skarbu, a drugi doprowadził do jej realizacji. Ich staraniom, wspartym pracą urzędników salinarnych, Lwów i cała Galicja zawdzięczała powstanie tego niepozornego, a jednocześnie wyróżniającego się obiektu na wystawie lwowskiej.

Zaprojektowany przez Teodora Hödla, radcę budownictwa w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w Wiedniu, pawilon o długości 36 m i szerokości 9,90 m dysponował dobrze oświetloną przestrzenią o powierzchni 356 m². Wybudowany przez nadwornego dostawcę, producenta mebli artystycznych i właściciela pracowni dekoracji Sándora Járaya oraz majstra ciesielskiego J. Śladka pod nadzorem inspektora budowl i machin w Krajowej Dyrekcji Skarbu we Lwowie Wacława Przetockiego, neorenesansowy budynek z wieżą zegarową o wysokości 19,5 m, dzwonkiem i dużymi segmentowymi oknami przypominał zabudowania małej fabryki. Choć na pozór skromny, zdaniem zwiedzających przyciągał uwagę, łamiąc monotonię

²⁹ *Ilustrowana Pamiątka z Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie w roku 1894*, nakład S. Baylego, Lwów 1894.

³⁰ W ramach schematu organizacyjnego wielickiej trasy turystycznej, wprowadzonego po raz pierwszy w 1868 r., uruchomiono tzw. wielkie tury. Organizowane zaledwie kilka razy w roku grupy liczące nawet do 500 osób gwarantowały przybywającym do kopalni gościom najatrakcyjniejszy pakiet oświetlenia wraz ze wszelkimi organizowanymi pod ziemią atrakcjami w najniższej cenie. B. Konwerska, *Ruch turystyczny...*, s. 97–98.

³¹ Arch. MŻKW, AS, sygn. 2488, k. 83–84; Biblioteka Jagiellońska, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie r. 1894: Materiały zebrane przez Michała Żmigrodzkiego*, nr inw. BJ Rkps. 7124 III, k. 123; Dodatek do Nr 216, R. XII „Kuriera Lwowskiego”, 6 sierpnia 1894, s. 2.

by order of 29 August, granted an extraordinary loan in the amount of PLN 509.41 for the arrangement of a saline exhibition, and by order of 2 December, it granted a subsidy of PLN 3,000 for the construction of a pavilion. At the same time, both amounts were included in the Wieliczka Salt Mine budget for 1894. At that time, the method of making and preparing the objects to be included in the exhibition by the individual salines was unified, such as the size of the plans (initially at a scale of 1:432 and later 1:720), the quality and type of material used or the size and format of the geological specimens. When developing the procedure, the Lviv administration constantly coordinated the work of saltworks administrations, monitored the timeliness of work performed and incurred expenses, and imposed solutions directly related to the implementation of the exhibition, such as the production and preparation of individual elements or their transport²⁸.

Let us add that as part of the work performed, the Wieliczka Administration willingly used the solutions proposed by the exhibition organisers. Very well, although without a final positive effect, the administration accepted the proposal to include in the publication accompanying the exhibition an advertisement for the then tourist route of the Wieliczka mine entitled *Ilustrowana Pamiątka z Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie w roku 1894*²⁹. Ultimately, an advertising brochure was prepared at Jan Litwiński's printing house in Wieliczka with information about the organisation of the so-called grand tour³⁰ on 7 October 1894, the proceeds of which were to be donated to charity. Similar advertisements were placed in the Lviv press. One of them concerned the support for "Sokół" [the Polish Gymnastic Association] in Wieliczka³¹.

---

²⁸ Archives of the CSMW, SD, Inv. No. 2488, pp. 71–77, 90–95, 110, 112–114, 116–117, 122, 130–132, 140–142, 145–146, 152–155, 161–162.

²⁹ *Ilustrowana Pamiątka z Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie w roku 1894*, published by S. Bayle, Lviv, 1894.

³⁰ As part of the organisational scheme of the Wieliczka tourist route, first introduced in 1868, the so-called grand tours were launched. Organised only a few times a year, groups of up to 500 people guaranteed visitors to the mine the most attractive lighting package with all the attractions organised underground at the lowest price. B. Konwerska, *Ruch turystyczny...*, pp. 97–98.

³¹ Archives of the CSMW, SD, Ref. No. 2488, pp. 83–84; Jagiellonian Library, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie r. 1894: Materiały zebrane przez Michała Żmigrodzkiego*, Inv. No. BJ Rkps. 7124 III, p. 123; Supplement to No. 216 Yearbook XII "Kurier Lwowski", 6 August 1894, p. 2.

5. Pawilon Ministerstwa Skarbu na wystawie lwowskiej.

Źródło: <https://polska-org.pl/8081121.foto.html?idEntity=8080852> (dostęp: 20.06.2024).

5. Pavilion of the Ministry of Treasury at the Lviv Exhibition

(<https://polska-org.pl/8081121.foto.html?idEntity=8080852>; accessed on: 20.06.2024).

nie tylko odmiennością stylu, ale przede wszystkim jaskrawością barw, dominującą na tle pozostałych, szaroburych pawilonów. W obiekcie tym przygotowano ekspozycję prezentującą monopol państwa, jakim były sól i tytoń³².

Wewnątrz budynku, po prawej stronie od wejścia, mieściły się dwie sale ekspozycyjne przeznaczone na Zbiorową wystawę c.k. Salin w Galicyi i c.k. Saliny w Kaczyce na Bukowinie. Pierwsza, większa, jasno oświetlona izba była przestrzenią opowiadającą o historii i stosunkach panujących wówczas w dwunastu salinach w: Wieliczce, Bochni, Lacku, Drohobyczu, Stebniku, Bolechowie, Dolinie, Kałuszu, Kossowie, Delatynie, Łanczynie i Kaczyce. Mniejsza, poświęcona minionym czasom

³² *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*, s. 3; B. Laskownicki: *Pawilon Skarbowy* (dalej: *Pawilon Skarbowy...*), „Świat”. Dwutygodnik ilustrowany, 1894, R. 7, s. 402–404; *Ilustrowany przewodnik...*, s. 165; „Tygodnik Ilustrowany” 1894, 18 czerwca (30 czerwca), nr 26 (235), s. 409–410; „Gazeta Narodowa” 1894, 10 lipca, R. XXIV, nr 161, s. 1; Arch. MŻKW, AS, nr inw. 2488, k. 88, 117, 122, 152–153, 161–162; *Powszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju...*, s. 167; *Szematyzm na rok 1894*, s. 159, 179.

PAVILION OF THE MINISTRY OF TREASURY AND SALINE EXHIBITION

The building, financed and equipped by the state treasury, was ready for the official opening of the General National Exhibition in Lviv in June 1894. Two employees of the National Treasury Directorate – Witold Korytowski, vice-president, and Tadeusz Klusik, treasury councillor – contributed to its construction. The former initiated and the latter led to the construction of the pavilion of the Ministry of Treasury. It was thanks to their efforts, supported by the work of saline officials, that Lviv and the entire Galicia owed the creation of this inconspicuous, yet distinctive object at the Lviv exhibition.

Designed by Teodor Hödel, construction councillor at the Ministry of the Interior in Vienna, there was a well-lit pavilion with a length of 36 m and a width of 9.90 m and an area of 356 m². Built under the supervision of Waclaw Potocki, inspector of buildings and machinery at the National Treasury Directorate in Lviv, by the court supplier, manufacturer of artistic furniture and owner of the decoration workshop Sándor Járny and carpenter J. Sladek, the neo-Renaissance building with a 19.5 m high clock tower, bell and large segmented windows resembled the buildings of a small factory. Although seemingly modest, according to contemporaries it attracted the attention of visitors, breaking the monotony not only with its different style, but above all with its bright colours, dominating against the background of the other greyish-grey pavilions. In this building, there was an exhibition presenting the state's monopoly, which was salt and tobacco³².

Inside the building, on the right side of the entrance, there were two exhibition rooms intended for the Collective Exhibition of the c.k. [imperial royal] Salines in Galicia and the c.k. Saline in Cacica in Bukovina. The first, larger, brightly lit room was a space telling about the history and relations then prevailing in twelve salines in: Wieliczka, Bochnia, Lacko, Drohobych, Stebnyk, Bolekhiv, Dolyna, Kalush, Kosiv, Deliatyn, Lanchyn and Cacica. The smaller one, dedicated to the past times of the Kingdom of Poland, collected memorabilia of the past and the greatness of the Cracow Saltworks – Wieliczka and Bochnia. The following persons

---

³² *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*, p. 3; B. Laskownicki: *Pawilon Skarbowy* (hereinafter: *Pawilon Skarbowy...*), "Świat". Dwutygodnik ilustrowany, 1894, Yearbook 7, pp. 402–404; *Ilustrowany przewodnik...*, p. 165; "Tygodnik Ilustrowany" 1894, 18 June (30 June), No. 26 (235), pp. 409–410; "Gazeta Narodowa" 1894, 10 July, Yearbook XXIV, No. 161, p. 1; Archives of the CSMW, SD, Inv. No. 2488, pp. 88, 117, 122, 152–153, 161–162; *Powszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju...*, p. 167; *Szematyzm na rok 1894*, pp. 159, 179.

Królestwa Polskiego, zgromadziła pamiątki przeszłości i wielkości Żup Krakowskich – Wieliczki i Bochni. Do powstania ekspozycji salinarnej przyczynili się szczególnie: starszy radca górniczy, naczelnik saliny w Wieliczce oraz członek sekcji VI lwowskiej wystawy – Sylwery Miszke, radca górniczy, naczelnik saliny w Lacku – Józef Waydowicz oraz wspomniany już Erazm Barącz³³.

Koncepcja zdominowana przez obiekty pochodzące z Wieliczki i zaprojektowana według wskazań wielickiej administracji niejednokrotnie nazywana była wystawą wielicką, co w kontekście zaangażowania i obecności dwunastu placówek salinarnych nie było właściwe. Przyznać jednak należy, że wśród kilkuset obiektów wystawy salinarnej tylko jeden, pochodzący z Wieliczki, znalazł uznanie komitetu sędziów grupy VIII (okazy produkcji mineralnej, górnictwo, hutnictwo, kamieniarstwo). Brązowy medal wystawy za zestawienie statystyczne produkcji soli w Wieliczce w latach 1772–1893 otrzymał Aleksander Folusiewicz. Jurorzy, doceniając jakość i znaczenie wystawy salinarnej, podjęli decyzję o przygotowaniu pisemnych podziękowań dla prezydenta Krajowej Dyrekcji Skarbu W. Korytowskiego oraz dla wszystkich osób zaangażowanych w powstanie ekspozycji, wśród których znalazł się S. Miszke. Od Komitetu Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie otrzymał on list uznania³⁴.

Zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami, o których była już mowa, w centralnym punkcie większej z sal znalazła się opracowana przez E. Barączę piramida z grotą. Dominując nad całą wystawą, przykuwała wzrok każdego odwiedzającego pawilon. Jej oryginalność miała zapewne zachęcić do poświęcenia wystawie odpowiedniej ilości czasu i stosownej uwagi. W czasie trwania wystawy, dla zagwarantowania wysokiej jakości ekspozycji, pracownicy wielickiej saliny zaopatrzeni w 920 kg kryształowej i wtórnej soli, przeprowadzali prace renowacyjne, mające na celu przede wszystkim odświeżenie i odnowienie piramidy z grotą solną³⁵.

³³ *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie C. K. Ministerstwa Skarbu...*, s. 3–4; B. Laskownicki: *Pawilon Skarbowy...*, s. 402–404; Dodatek do nr 158 „Kuriera Lwowskiego”, Lwów 9 czerwca 1894, s. 1; Arch. MŻKW, *List uznania...*; *Szematyzm na rok 1894*, s. 120, 173; *Powszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju...*, s. 88; Arch. MŻKW, *List uznania Komitetu Wystawy Krajowej dla Sylwerego Miszke* (dalej: *List uznania...*), lit. A. Przeszlak, Lwów 1894, nr inw. R/249.

³⁴ Autorka niniejszego tekstu wysnuła błędne twierdzenie, że S. Miszke uznanie organizatorów wystawy lwowskiej zawdzięczał bardziej stanowisku naczelnika saliny wielickiej, a nie własnej pracy, B. Konwerska: *Księgi i dyplomy okolicznościowe z XIX i XX wieku w zbiorach Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka*, SMDŻ, t. XXXV, Wieliczka 2021, s. 218; „Kurier Lwowski” 1894, 11 października, R. XII, Nr 282, s. 5; Arch. MŻKW, *List uznania...*

³⁵ Arch. MŻKW, AS, nr inw. 2488, k. 135–139.

6. List uznania Komitetu Wystawy Krajowej dla Sylwerego Miszke, lit. A. Przeszlak, Lwów 1894.
Źródło: Archiwum Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, nr inw. R/249.

6. Letter of appreciation from the Committee of the General National Exhibition
to Sylwery Miszke, lit. A. Przeszlak, Lviv, 1894
(Archives of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, Inv. No. R/249).

7. Zbiorowa wystawa c.k. Salin w Galicyi i c.k. Saliny w Kaczyce na Bukowinie.
 Źródło: „Tygodnik Ilustrowany”, nr 41 (250), 1 października (13 października) 1894 r., s. 229.
 7. Collective Exhibition of the c.k. [imperial royal] Salines in Galicia and the c.k. Saline in Cacica
 in Bukovina (“Tygodnik Ilustrowany”, No. 41 (250), 1 October (13 October) 1894, p. 229).

Na, mimo wszystko, małej przestrzeni zgromadzono kilkaset przedmiotów, takich jak: obiekty geologiczne, przyrządy oraz przedmioty używane przy robotach kopalnianych, modele, instrumenty, karty, plany i zestawienia statystyczne, a także zabytki przeszłości. Przygotowane specjalnie na wystawę i obsługiwane przez pracowników salinarnych ruchome modele były nie tylko dużą atrakcją, ale pozwalały w prosty, acz rzeczowy sposób poznać tajniki produkcji soli galicyjskiej i bukowińskiej. Niewątpliwym dopełnieniem obrazu salin, ich ruchu i potencjału, były rozwieszane na ścianach bądź rozłożone na stołach pokoju mapy i grafikonny, namalowane na szklanych taflach przekroje geologiczne, gabloty wypełnione bryłami soli, imponujących rozmiarów rysunki maszyn i plany eksploatacji, lampki górnicze i wreszcie liczne narzędzia górnicze i hutnicze, którymi udekorowano salę główną wystawy salinarniej. W drugiej, znacznie mniejszej, zgromadzono cenne zabytki przeszłości, starannie przechowywane od wieków w wielickiej kopalni, w tym stare mapy, pergaminy, obrazy oraz zdeformowane czasem i wilgocią figuralne solne. Jak podaje ówczesna prasa, uwagę zwiedzających zwracała umieszczona

contributed particularly to the establishment of the saline exhibition: senior mining councillor, head of the Wieliczka salt mine and member of section VI of the Lviv exhibition – Sylwery Miszke, mining councillor, head of the Lacko salt mine – Józef Waydowicz and the already mentioned E. Barącz³³.

The concept dominated by objects from Wieliczka and designed according to the instructions of the Wieliczka Administration was often called the Wieliczka exhibition, which was not appropriate in the context of the involvement and presence of twelve salines. It must be admitted, however, that among the several hundred objects in the saline exhibition, only one, from Wieliczka, was recognised by the committee of judges of group VIII (specimens of mineral production, mining, metallurgy, stonemasonry). The bronze medal of the exhibition for a statistical summary of salt production in Wieliczka between 1772 and 1893 was awarded to Aleksander Folusiewicz. The jurors, appreciating the quality and importance of the saline exhibition, adopted the decision to prepare written thanks to the President of the National Treasury Directorate, W. Korytowski, and all those involved in the establishment of the exhibition, including S. Miszke. The Committee of the General National Exhibition in Lviv gave him a letter of appreciation³⁴.

In accordance with the solutions already mentioned, a pyramid with a cave, designed by E. Barącz, was placed in the focal point of the larger room. Dominating the entire exhibition, it caught the eye of every visitor to the pavilion. Its originality was probably intended to encourage visitors to devote an appropriate amount of time and attention to the exhibition. During the exhibition, in order to guarantee the high quality of the exhibition, the employees of the Wieliczka salt mine, supplied with 920 kg of crystal and secondary rock salt, carried out renovation works aimed primarily at refreshing and renewing the pyramid with the salt cave³⁵.

---

³³ *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie C. K. Ministerstwa Skarbu...*, pp. 3–4; B. Laskownicki: *Pawilon Skarbowy...*, pp. 402–404; Supplement to No. 158 “Kurier Lwowski” 9 June 1894, p. 1; Archives of the CSMW, *List uznania...*; *Szematyzm na rok 1894*, pp. 120, 173; *Pow szechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju...*, p. 88; Archives of the CSMW, *List uznania Komitetu Wystawy Krajowej dla Sylwerego Miszke* (hereinafter: *List uznania...*), lit. A. Przeszlak, Lviv, 1894, Inv. No. R/249.

³⁴ The author of this paper made the incorrect statement that S. Miszke owed the appreciation of the Lviv exhibition organisers more to his position as head of the Wieliczka salt mine than to his own work, B. Konwerska: *Księgi i dyplomy okolicznościowe z XIX i XX wieku w zbiorach Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka*, SMHS, Vol. XXXV, Wieliczka, 2021, p. 218; “Kurier Lwowski” 1894, 11 October, Yearbook XII, No. 282, p. 5; Archives of the CSMW, *List uznania...*

³⁵ Archives of the CSMW, SD, Inv. No. 2488, pp. 135–139.

8. Muzeum Salinarne w Wieliczce, W. Gargul, *Wieliczka lata 30. XX w.*
Źródło: Zbiory Specjalne MŻKW, nr inw. 1449/35/Zb.Spec.

8. Saltworks Museum in Wieliczka, by W. Gargul, *Wieliczka in the 1930s*
(Special Collections of the CSMW, Inv. No. 1449/35/Zb.Spec.).

na wprost wejścia płaskorzeźba solna, przedstawiająca scenę upadku Chrystusa pod krzyżem. W ogólnej ocenie przedsięwzięcia należy stwierdzić, że twórcom wystawy udało się zaaranżować prawdziwe muzeum salinarne, które być może stało się przyczynkiem, a na pewno wzorem dla utworzonej około 1901 r. stałej ekspozycji w gmachu Szkoły Górniczej w Wieliczce. Traktując szeroko temat górnictwa, autorom udało się stworzyć barwny obraz produkcji soli we wszystkich jej odmianach. Dodajmy, że gości witali wieliccy urzędnicy odziani w oficjalne mundury służbowe. Nic więc dziwnego, że w odbiorze zwiedzających korpus urzędników górniczych mógł rysować się jako uzdolniony i odpowiednio wykształcony³⁶.

³⁶ Arch. MŻKW, AS, nr inw. 2488, k. 120–121, 125–126, 149–150; *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*, s. 30–34; B. Laskownicki: *Pawilon Skarbowy...*, s. 402–404; W. Szajnocha: *Górnictwo, hutnictwo, przemysł naftowy, materiały budowlane*, (w:) *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. Górnictwo. Hutnictwo. Przemysł...*, s. 9–12.

Several hundred objects, such as geological objects, instruments and items used in mining works, models, instruments, charts, plans and statistical lists, as well as artefacts from the past, have been collected in the, nonetheless, small space. The mobile models prepared especially for the exhibition and operated by saline staff were not only a great attraction, but allowed visitors to learn about the secrets of Galician and Bukovina salt production in a simple but practical way. The image of the salines, their movement and potential was undoubtedly complemented by maps and graphs hanging on the walls or spread out on the room's tables, geological cross-sections painted on glass panels, display cases filled with lumps of salt, impressive machine drawings and mining plans, mining lamps and, last but not least, numerous mining and metallurgical tools, which decorated the main room of the saline exhibition. The second, much smaller, room contains valuable artefacts of the past, carefully preserved for centuries in the Wieliczka mine, including old maps, parchments, paintings or salt figurines deformed by time and moisture. According to the press of that time, the attention of visitors was drawn to the salt bas-relief placed in front of the entrance, depicting the scene of Christ falling under the cross. In the overall assessment of the project, it should be stated that the creators of the exhibition managed to arrange a real saline museum, which may have become a contribution, or certainly a model, for the permanent exhibition created around 1901 in the building of the Mining School in Wieliczka. By treating the mining topic broadly, the authors have managed to create a colourful picture of salt production in all its varieties. Let us add that the visitors were welcomed by the Wieliczka officials dressed in official uniforms. It is therefore not surprising that in the perception of visitors, the corps of mining officials could be seen as talented and appropriately educated³⁶.

It is worth noting that the visitors to the pavilion of the Ministry of Treasury included representatives of the elites of that time. Archduke Karl Ludwig, who arrived at the Lviv exhibition on 7 June, was personally guided through the saline exhibition by vice-president W. Korytowski. During the visit, the Archduke was introduced to the assistant professor of saltworks, E. Barącz. Less than three months later, on 30 August, the exhibition was visited by the Minister of Treasury, Ernst von Plener, and his wife Maria Eötvös von Vásárosnamény. In a specially

---

³⁶ Archives of the CSMW, SD, Inv. No. 2488, pp. 120–121, 125–126, 149–150; *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*, pp. 30–34; B. Laskownicki: *Pawilon Skarbowy...*, pp. 402–404; W. Szajnocha: *Górnictwo, hutnictwo, przemysł naftowy, materiały budowlane*, (in:) *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. Górnictwo. Hutnictwo. Przemysł...*, pp. 9–12.

Warto zaznaczyć, że wśród zwiedzających pawilon Ministerstwa Skarbu znaleźli się przedstawiciele ówczesnych elit. Na wystawę lwowską 7 czerwca dotarł arcyksiążę Karol Ludwik, którego po wystawie salinarnej oprowadzał sam wiceprezydent W. Korytowski. W czasie wizyty arcyksięciu przedstawiono adiunkta salinarnego E. Barącza. Niespełna trzy miesiące później, 30 sierpnia, ekspozycję zwiedził minister skarbu Ernst von Plener wraz z małżonką Marią Eötvös von Vásárosnamény. W specjalnie oświetlonym budynku parę witał radca salinarny, naczelnik saliny w Lacku J. Waydowicz. I wreszcie 8 września wystawę podziwiał sam cesarz Franciszek Józef, w towarzystwie między innymi wspomnianego już E. Plenera, W. Przetockiego oraz J. Waydowicza. Na Powszechną Wystawę Krajową dotarli także mieszkańcy Wieliczki. Razem z urzędnikami ekspozycję zwiedzali 8 lipca uczniowie Szkoły Górniczej³⁷.

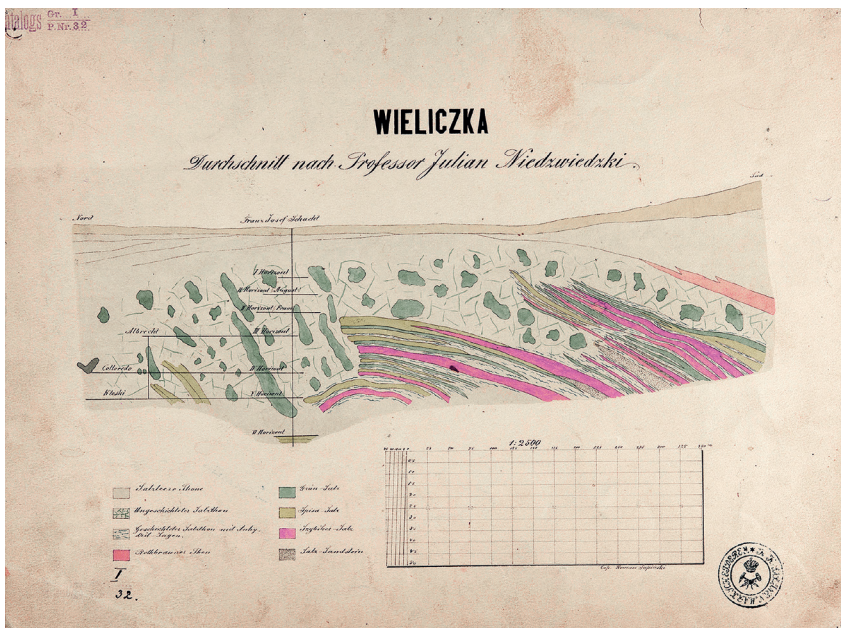
Mimo spisu obiektów opublikowanego w *Katalogu zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu, c.k. Saliny w Galicji i na Bukowinie tudzież c.k. Fabryki tytoniu w Galicji* trudno podać dokładną liczbę przedmiotów, a co ważniejsze zidentyfikować ich właścicieli. W 141 punktach wyliczających obiekty wykorzystane na ekspozycji w pawilonie Ministerstwa znajdują się zapisy zbiorcze, jak teki zawierające plany i rysunki poszczególnych salin. Zachowane źródła pozwalają jednak stwierdzić, że na ok. 200–250 obiektów³⁸ połowa pochodziła z Wieliczki. Trudno wymienić wszystkie. Na szczególną uwagę zasługują: kryształły z komory *Baum*, żyrandole zaprojektowane przez E. Barącza, drewniane drabiny i deski obrośnięte solą w procesie wtórnej krystalizacji (w tym jedna z szybiku w komorze *Zamtus*), odnalezione w 1893 r. fragmenty dawnych tapet z Zamku Żupnego w Wieliczce, chorągiewka z wielickiego kompleksu zamkowego, model przedstawiający stosunki geologiczne wielickiej kopalni wykonany przez E. Barącza według rysunku prof. Juliana Niedźwiedzkiego³⁹, dwie rzeźby solne – figura Chrystusa pod krzyżem

³⁷ „Kurier Lwowski” 1894, 8 czerwca, R. XII, Nr 157, s. 4; Dodatek do nr 158 „Kuriera Lwowskiego”, Lwów 9 czerwca 1894, s. 1; „Kurier Lwowski” 1894, 31 sierpnia, R. XII, Nr 241, s. 4–5; „Kurier Lwowski” 1894, 30 sierpnia, R. XII, Nr 240, s. 4; Dodatek do nr 189 „Kuriera Lwowskiego”, Lwów 9 lipca 1894, s. 2; „Kurier Lwowski” 1894, 11 września, R. XII, Nr 252, s. 4.

³⁸ W tym 36 starych map i 32 nowe mapy oraz 7 planów nadszybi. Arch. MŻKW, AS, nr inw. 2488, k. 164–165.

³⁹ W zbiorach wielickiego muzeum zachowała się kopia przekroju, której podpis wraz ze spisem w katalogu wystawy salinarnej w pawilonie Ministerstwa Skarbu uwiarygodnia związek przywołanego obiektu z Powszechną Wystawą Krajową we Lwowie. Zbiory Kartograficzne Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (dalej: Zb. Kart. MŻKW), nr inw. VII/69 VII/88; *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie C. K. Ministerstwa Skarbu...*, s. 32.

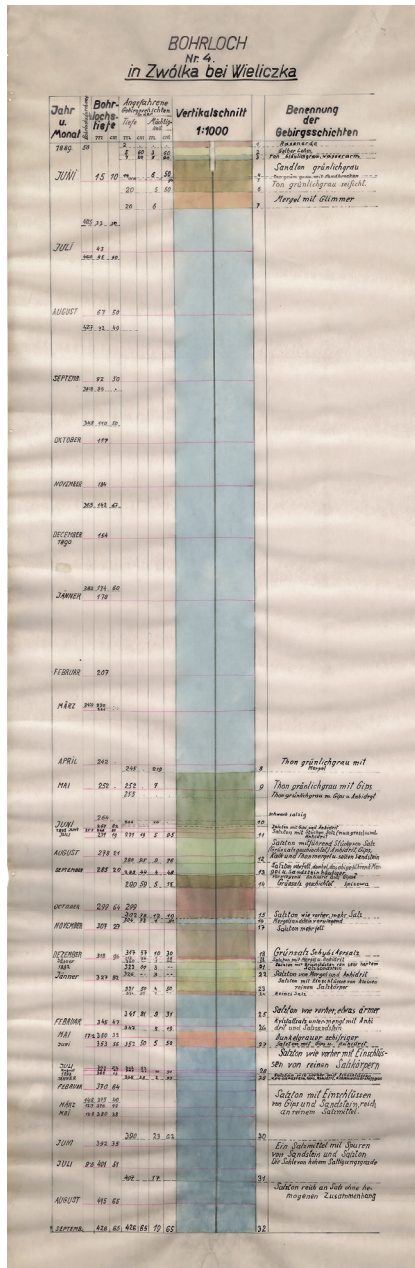

9. Przekrój geologiczny złoża wielickiego wykonany według rysunków prof. J. Niedzwiedzkiego. Na ich podstawie E. Barącz wykonał model przedstawiający stosunki geologiczne wielickiej kopalni soli, wyk. R. Sapiński, *Wieliczka* przelom XIX/XX w.
Źródło: Zbiory Kartograficzne MŻKW, nr inw. VII/88.

9. Geological cross-section of the Wieliczka deposit made according to drawings by Prof. J. Niedzwiedzki. On their basis E. Barącz made a model presenting the geological relations of the Wieliczka salt mine, made by R. Sapiński, *Wieliczka*, turn of the 19th/20th century (Cartographic Collections of the CSMW, Inv. No. VII/88).

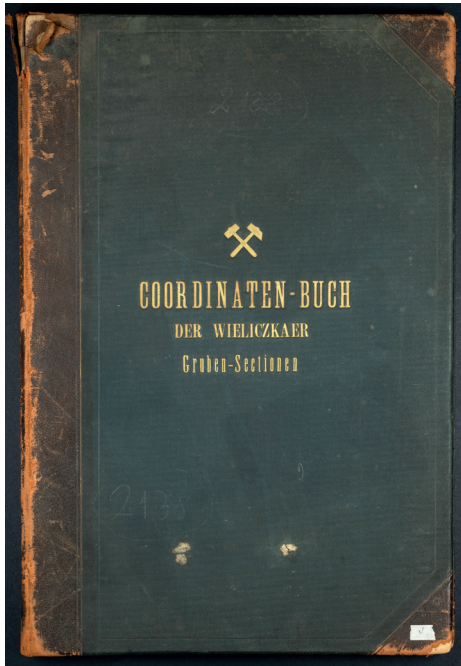

11. Jeden z otworów świdrowych – Zwólka koto Wieliczki, Wieliczka 1893 r.

Źródło: Zbiory Kartograficzne MŻKW, nr inw. VII/2777.

11. One of the auger holes – Zwólka near Wieliczka, Wieliczka, 1893

(Cartographic Collections of the CSMW, Inv. No. VII/2777).

12. *Coordinaten-Buch der Wieliczkaer Gruben-Sectionen*, rys. K. Mialovich
 Źródło: *Zbiory Kartograficzne MZKW*, nr inw. VII/2544.

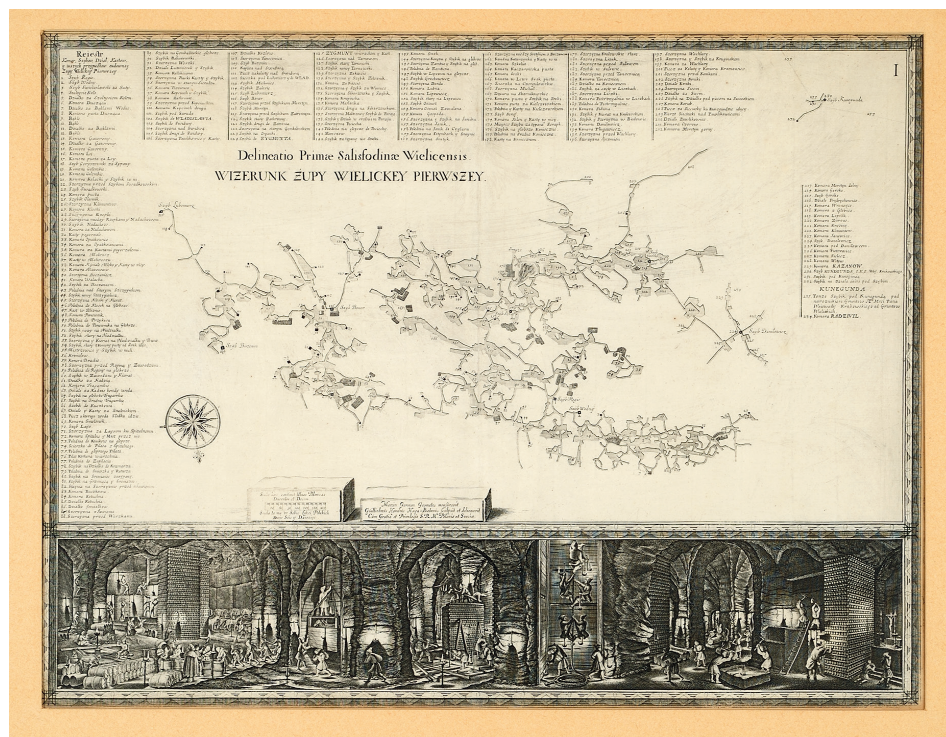
12. *Coordinaten-Buch der Wieliczkaer Gruben-Sectionen*, drawing by K. Mialovich
 (Cartographic Collections of the CSMW, Inv. No. VII/2544).

13. Chorągiewka szczytowa z baszty zamku wielickiego, 1742 r.
Źródło: Zbiory Sztuki MŻKW, nr inw. IV/152.

13. Gable flag from the tower of the Wieliczka Castle, 1742
(Art Collection of the CSMW, Inv. No. IV/152).

14. Poziom I kopalni soli – jedna z kart kompletu map miasta Wieliczka i trzech poziomów kopalni, wykonanych w 1645 r. przez rytownika Wilhelma Hondiusa na podstawie rysunków Marcina Germana z 1638 r. Źródło: *Zbiory Sztuki MZKW*, nr inw. IV/152.

14. Level I of the salt mine – one of the sheet of the set of maps of the town of Wieliczka and three levels of the mine, made in 1645 by the engraver Wilhelm Hondius based on Marcin German's drawings from 1638 (*Art Collection of the CSMW*, Inv. No. IV/152).

z kaplicy *Lizak*⁴⁰ i płaskorzeźba przedstawiająca Chrystusa pod krzyżem z podstawą z 1795 r., księgi: współrzędnych sekcyjnych i współrzędnych punktów stałych w kopalni soli w Wieliczce oraz mapy Marcina Germana i Jana Gotfryda Borlacha. Pewna ich część oraz materiały służące do ich powstania przechowywane są

⁴⁰ Scena *Upadek pod krzyżem* datowana jest błędnie w źródłach wykorzystanych w poniższym artykule dwójako – na XV w. (według katalogu wstawy salinarnej) lub XVI w. (według dokumentów salinarnych). Kompozycja powstała w czasie utworzenia kaplicy *na Lizaku*, tj. w latach 1710–1730, AS, nr inw. 2488, k. 105; *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*, s. 34; A. Wolańska, M. Skubisz: *Krzyż i sól. Dziedzictwo wiary wielickich górników* (dalej: *Krzyż i sól...*), Wieliczka 2016, s. 92–95.

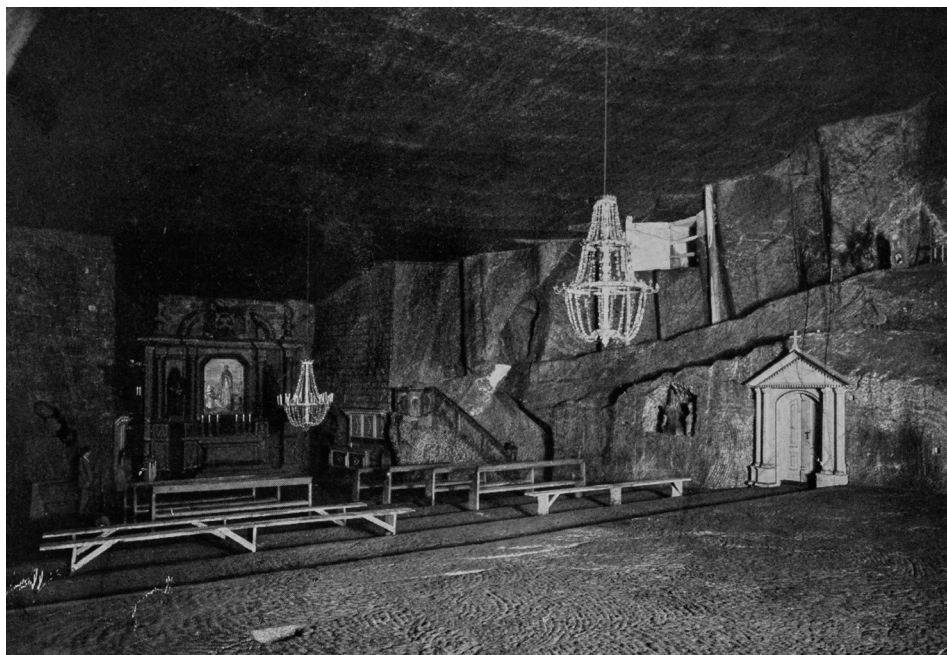
15. Wnętrze kopalni. Rysunek pochodzący z serii miedziorytów przedstawiających kopalnię, rytowanych przez Jana Ezajasza Nilsona i wykonanych m.in. według rysunków i planów Jana Gotfryda Borlacha, 1860–1868. Źródło: Zbiory Kartograficzne MZKW, nr inw. VII/3155.

15. The interior of the mine. A drawing from a series of copper engravings depicting a mine, engraved by Jan Ezajasz Nilson and made, among others, according to drawings and plans by Jan Gotfryd Borlach, 1860–1868 (Cartographic Collections of the CSMW, Inv. No. VII/3155).

illuminated building, the couple were welcomed by the saline councillor, the head of the salt mine in Lacko, J. Waydowicz. And finally, on 8 September, the exhibition was admired by Emperor Franz Joseph himself, accompanied among others by the aforementioned E. Plener, W. Przetocki and J. Waydowicz. The residents of Wieliczka also came to the General National Exhibition. In addition to local officials, the students of the Mining School visited the exhibition on 8 July³⁷.

Despite the list of objects published in *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu, c.k. Saliny w Galicji i na Bukowinie tudzież c.k. Fabryki tytoniu w Galicji*, it is difficult to provide the exact number of objects and, more importantly,

³⁷ "Kurier Lwowski" 1894, 8 June, Yearbook XII, No. 157, p. 4; Supplement to No. 158 "Kurier Lwowski" 1894, 9 June, p. 1; "Kurier Lwowski" 1894, 31 August, Yearbook XII, No. 241, pp. 4–5; "Kurier Lwowski" 1894, 30 August, Yearbook XII, No. 240, p. 4; Supplement to No. 189 "Kurier Lwowski" 1894, 9 July, p. 2; 1894, 11 September, Yearbook XII, No. 252, p. 4.

16. Wnętrze kaplicy św. Kingi z widoczną płaskorzeźbą z komory Lizak, J. Czernecki, Wieliczka ok. 1903 r. Źródło: Zbiory Specjalne MŻKW, nr inw. 675/Zb.Spec.

16. The interior of St. Kinga's chapel with a visible bas-relief from the Lizak chamber, by J. Czernecki, Wieliczka around 1903 (Special Collections of the CSMW, Inv. No. 675/Zb.Spec).

do dzisiaj w zbiorach MŻKW. Natomiast wspomnianą solną figurą z kaplicy *Lizak* umieszczona została w kaplicy św. *Kingi*⁴¹ około 1898 r.⁴²

Po zamknięciu Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie większość przedmiotów wróciła do Wieliczki. Pojedyncze obiekty, na przykład okazy geologiczne czy narzędzia, zostały przekazane za zgodą Dyrekcji Skarbu bezpłatnie, sprzedane

⁴¹ Wśród badaczy toczył się spór o czas powstania płaskorzeźby znajdującej się obecnie w kaplicy św. *Kingi*. Dla jednych jest to oryginał pochodzący z kaplicy *na Lizaku* dla innych kopia wykonana przez J. Markowskiego. Zob. K. Paluch-Staszkiel: *Kaplica bł. Kingi w Kopalni Soli w Wieliczce* (dalej: *Kaplica bł. Kingi...*), SMDŻ, t. X, Wieliczka 1981, s. 124; A. Wolańska, M. Skubisz: *Krzyż i sól...*, s. 94.

⁴² Arch. MŻKW, AS, nr inw. 2488, k. 1, 61–68, 102–107, 164–165; *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*, s. 30–34; K. Paluch-Staszkiel: *Kaplica bł. Kingi...*, s. 121; Zb. Kart. MŻKW, nr inw. VII/2544; Zb. Kart. MŻKW, nr inw. VII/69; Zb. Kart. MŻKW, nr inw. VII/469–427, VII/3155.

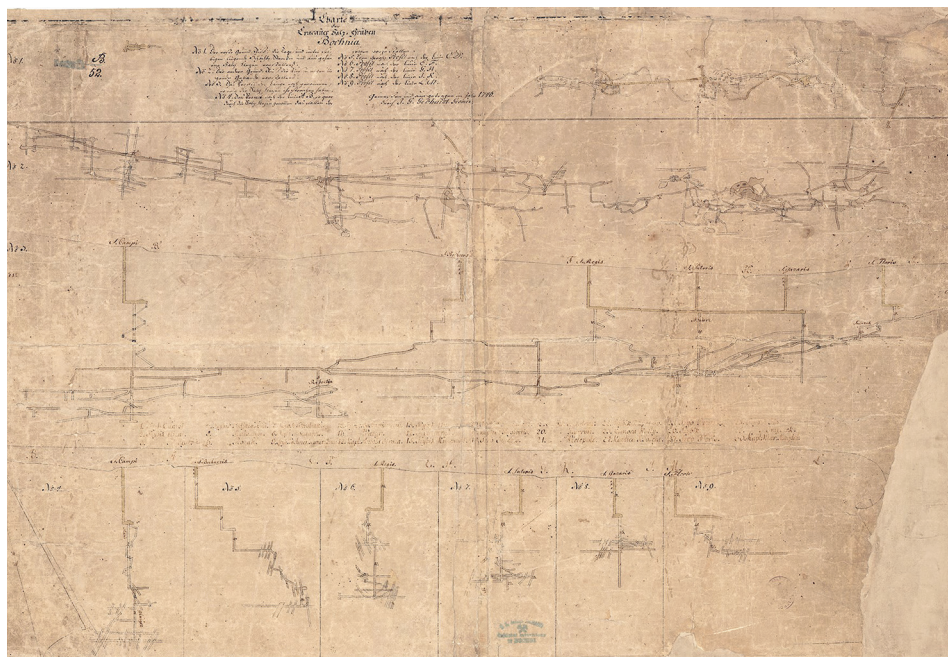

17. „Upadek pod krzyżem” – płaskorzeźba w kaplicy św. Kingi, fot. A. Grzybowski, Wieliczka 2014 r.
17. “Falling under the cross” – bas-relief in St. Kinga’s chapel, by A. Grzybowski, Wieliczka, 2014.

to identify their owners. The 141 points listing the objects used in the exhibition in the Ministry’s pavilion include collective entries, such as folders containing plans and drawings of individual salines. However, the preserved sources allow us to conclude that out of approximately 200–250 objects³⁸, half came from Wieliczka. It is difficult to list them all. Particularly noteworthy are: crystals from the *Baum* chamber, chandeliers designed by E. Barącz, wooden ladders and boards covered with secondary crystallization of salt (including one from the pit-hole in the *Zamtus* chamber), fragments of old wallpapers from the Wieliczka Saltworks Castle found in 1893, a flag from the Wieliczka castle complex, a model depicting geological relations of the Wieliczka mine made by E. Barącz according to a drawing by Prof. Julian Niedźwiedzki³⁹, two salt sculptures – a figure of Christ under the cross from

³⁸ Including 36 old maps and 32 new maps and 7 plans of the pitheads. Archives of the CSMW, SD, Inv. No. 2488, pp. 164–165.

³⁹ A copy of the cross-section has been preserved in the collections of the Museum in Wieliczka, the signature of which, together with the list in the catalogue of the saline exhibition in the pavilion

18. *Charte der Cracauer Salz-Gruben Bochnia*, rys. J. G. Gebhard, 1746 r.
 Źródło: Zbiór Kartograficzny MŻKW, nr inw. VII/2093.

18. *Charte der Cracauer Salz-Gruben Bochnia*, drawing by J. G. Gebhard, 1746
 (Cartographic Collections of the CSMW, Inv. No. VII/2093).

do jednostek naukowych, takich jak Muzeum Dzieduszyckich i Politechnika Lwowska, lub zatrzymane przez Krajową Dyрекcję Skarbu. Zasada ta działała obustronnie. Władze zwierzchnie równie chętnie wydały sporą liczbę obiektów pochodzących z salin prezentowanych na wystawie lwowskiej do muzeum Szkoły Górniczej w Wieliczce. Tym sposobem wielicka placówka szkolna pozyskała 10 modeli (dwa modele z Lacka – panwi i zbiornika, dwa z Wieliczki – przedstawiający stosunki geologiczne oraz szali szybowej z wózkiem, jeden model z Bochni – przyrządu do sygnalizowania z szali szybowej podczas jazdy, dwa z Kałusza – szybu nr IV z dwoma szalami zjazdowymi i wózkiem górniczym oraz kopalni solankowej i karnitu, jeden ze Stebnika (tamtejszej warzelni) – model skrzyni służącej do pomiaru ilości przypływu wody lub solanki oraz jeden model przybliżający wyniki produkcji soli w latach 1888–1893 w Galicji i na Bukowinie) i 13 narzędzi używanych w salinach wschodnio-galicyskich (dwa kilofy, walacz lub tzw. kogutek, motyka, dwa młoty, dwie łopaty, klin do odbijania kłapci, lampka górnicza, kaganki

the *Lizak* chapel⁴⁰ and a bas-relief of Christ under the cross with a base from 1795, books: sectional coordinates and coordinates of fixed points in the Wieliczka salt mine, as well as maps by Marcin German and Jan Gotfryd Borlach. Some of them, as well as the materials used to create them, are to this day kept in the collections of the CSMW. However, the mentioned salt figure from the *Lizak* chapel was placed in *St. Kinga's* chapel⁴¹ around 1898.⁴²

After the closing of the General National Exhibition in Lviv, most of the objects returned to Wieliczka. Individual objects, such as geological specimens or tools, were handed over free of charge with the consent of the Treasury Directorate, sold to scientific units such as the Dzieduszycki Museum and the Lviv Polytechnic, or retained by the National Treasury Directorate. The principle worked both ways. The superior authorities were also eager to deliver a large number of objects from the salines presented at the Lviv exhibition to the Museum of the Mining School in Wieliczka. In this way, the school in Wieliczka acquired 10 models (two models from Lacko – a pan and a tank, two from Wieliczka – showing geological relations and a mining shaft with a cart, one model from Bochnia – an instrument for signalling from a mining shaft while driving, two from Kalush – a shaft no. IV with two descending shafts and a mining cart and a brine and kainite mine, one from

---

of the Ministry of Treasury, confirms the connection of the mentioned object with the General National Exhibition in Lviv. Cartographic Collections of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka (hereinafter: Cartographic Collection of the CSMW), Inv. No. VII/69 VII/88; *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie C. K. Ministerstwa Skarbu...*, p. 32.

⁴⁰ The scene of *Upadek pod krzyżem* [*Falling under the cross*] is erroneously dated in the sources used in this paper in two ways – to the 15th century (in accordance with the saline exhibition catalogue) or to the 16th century (in accordance with the saltworks documents). The composition was made at the time of the construction of the *Lizak* chapel, i.e. between 1710 and 1730, SD, Inv. No. 2488, p. 105; *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*, p. 34; A. Wolańska, M. Skubisz: *Krzyż i sól. Dziedzictwo wiary wielickich górników* (hereinafter: *Krzyż i sól...*), Wieliczka, 2016, pp. 92–95.

⁴¹ There was a dispute among researchers about the time of creation of the bas-relief currently located in *St. Kinga's* chapel. For some it is an original from the *Lizak* chapel, for others it is a copy made by J. Markowski. See K. Paluch-Staszkiel: *Kaplica bł. Kingi w Kopalni Soli w Wieliczce* (hereinafter: *Kaplica bł. Kingi...*), SMHS, Vol. X, Wieliczka, 1981, p. 124; A. Wolańska, M. Skubisz: *Krzyż i sól...*, p. 94.

⁴² Archives of the CSMW, SD, Inv. No. 2488, pp. 1, 61–68, 102–107, 164–165; *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c.k. Ministerstwa Skarbu...*, pp. 30–34; K. Paluch-Staszkiel: *Kaplica bł. Kingi...*, p. 121; Collection of the CSMW, Inv. No. VII/2544; Collection of the CSMW, Inv. No. VII/69; Collection of the CSMW, Inv. No. VII/469–427, VII/3155.

mosiężne i blaszane oraz cuma). Co ciekawe, kilka lat później ten „powystawowy zbiór” w Muzeum Salinarnym został wzbogacony przez Dyрекcję Skarbu we Lwowie. W czerwcu 1905 r. władze lwowskie przekazały do Wieliczki model kopalni solankowej w Kosowie, wykonany przez starszego zarządcę górniczego Karola Nigrina⁴³.

WIELICKIE MOTYWY W MALARSTWIE POLSKIM – JAN MATEJKO I PIOTR STACHIEWICZ

Opisany powyżej pawilon Ministerstwa Skarbu był dla wielickiej kopalni niekwestionowaną wizytówką. Niezależnie od inicjatywy Krajowej Dyrekcji Skarbu i zaangażowania administracji salinarnej wielicki wątek można było odnaleźć w bogatej kolekcji polskiego malarstwa, a dokładnie na ekspozycjach prezentujących dzieła Jana Matejki i Piotra Stachewicza.

Jan Matejko jest autorem dwóch obrazów tematycznie bliskich Wieliczce – *Zjazd Bethama i Kościeleckiego do kopalni w czasie pożaru w 1510 r.* oraz *Święta Kinga*. Dzieło odnoszące się do dramatycznej historii pożaru z początku XVI w. namalowane zostało w latach 1869–1879 i było owocem wizyty krakowskiego malarza w Wieliczce 24 czerwca 1868 r. Druga z prac powstała w związku z jubileuszem 600-lecia śmierci patronki górników solnych, obchodzonym w Starym Sączu w 1892 r. Być może wizyta z 1868 r. skłoniła J. Matejkę do przyjęcia zlecenia namalowania świętej, a na pewno wpłynęła na treść dzieła. Głównym motywem związanym z postacią św. Kingi wykorzystanym przez J. Matejkę było jej życie zakonne, jakie wiodła w Starym Sączu po śmierci Bolesława Wstydlwego. Malarz przedstawił Kingę jako klęczącą zakonnice–matronę w wieku około 60 lat w szatach księżnej, z motywami nawiązującymi do jej życia w klasztorze klarysek – modlitewnikiem, pastorałem i widokiem klasztoru w Starym Sączu. Zabiegu połączenia dwóch dotychczasowych sposobów przedstawiania św. Kingi w sztuce – jako młodej osoby w bogatym stroju księżnej lub jako starszej zakonnicy w habicie klaryski – Matejko zapewne dokonał celowo. Jednocześnie nie zapomniał o legendach związanych z życiem księżnej, które być może słyszał od wielickich górników. Na obrazie można odnaleźć pierścień, który według tradycji został wrzucony przez młodą księżną do węgierskiego szybu solnego w Maramuresz, a odnalezione

---

⁴³ Arch. MŻKW, AS, nr inw. 2488, k. 150, 157–158, 170–171, 180, 184; Arch. MŻKW, AS, nr inw. 2888, k. 1–3.

później w solnej bryle w Bochni lub Wieliczce, oraz różaniec rzucony przez Kingę w czasie ucieczki przed Tatarami i cudem zamieniony w pasmo górskie. Obraz znalazł się wśród 364 prac zmarłego w 1893 r. malarza, któremu poświęcono jeden z budynków wystawy lwowskiej, tzw. Mauzoleum Matejki. W czasie trwania wystawy obraz należał do hr. Jerzego Dunin-Borkowskiego ze Lwowa⁴⁴.

Wielicki motyw w malarstwie polskim dużo mocniej zaakcentowany został na ekspozycji prac krakowskiego malarza i ilustratora P. Stachewicza. Autorowi obrazów religijnych, historycznych, rodzajowych i portretów największą popularność przyniósł cykl *Królowa Niebios. Legendy o Matce Boskiej* z 1893 r., który znalazł się, wśród innych wybitnych dzieł malarstwa polskiego, w Pałacu Sztuki wystawy lwowskiej⁴⁵. Jednak to nie ten temat dzieł P. Stachewicza najbardziej ujął organizatorów wystawy. Niezachowana do dzisiaj seria obrazów o tematyce górniczej stała się przyczynkiem do stworzenia odrębnego pawilonu, nazwanego nazwiskiem autora i poświęconego cyklowi obrazów *Wieliczka*.

Niewątpliwy czar i urok otchłani wielickiej kopalni stał się dla P. Stachewicza, jak i dla innych polskich artystów, źródłem inspiracji. W latach 1893–1895 wykonał on cykl dwunastu obrazów o tematyce kopalnianej, będących reminiscencją wielickiej historii i tradycji. Wśród wspomnianych obrazów znalazły się następujące sceny: *Kaplica św. Antoniego, Nabożeństwo w podziemiach, Górnik przy pracy, Chodnik Modena, Grota Kryształowa, Positek górników w kopalni, Komora Małachów, Jezioro w grocie im. Piłsudskiego, Tratwa na Jeziorze w Grocie Piłsudskiego, Ręka Boża – legenda o zasypanym górniku, Piekielna jazda* oraz *Górnik w stroju uroczystym*. Powstały w ciągu trzech lat cykl był ewidentną kontynuacją tematu podjętego przez krakowskiego malarza w 1892 r. w obrazie pt. *Śmierć górnika*. Za studium, należące dzisiaj do Muzeum Narodowego w Krakowie, P. Stachewicz otrzymał nagrodę Akademii Umiejętności im. Probusa Barczewskiego. Malarz zapewne zwrócił uwagę jurorów, wykorzystując uniwersalny wątek śmierci ujęty w zwyczajach i tradycji polskiego górnictwa.

Kilkanaście lat później autor wielickiego cyklu zaproponował sprzedaż swoich obrazów wielickiemu Muzeum Salinarnemu. Od 1907 do 1929 r. obrazy P. Stachewicza wypełniały przestrzeń Muzeum. Po 22 latach zaprezentowano je na I Wystawie Krajowej w Poznaniu, z której już nigdy do Wieliczki nie wróciły.

⁴⁴ *Katalog wystawy dzieł Jana Matejki...*, s. 27, 56; Arch. MŻKW, rps; *Księga wpisowa gości kopalni wielickiej 1867–1886*, sygn. R/216, k. 31.

⁴⁵ *Katalog illustrowany Wystawy Sztuki Współczesnej we Lwowie 1894*, Lwów 1894, s. 35–36.

20. „Zjazd Bethmana i Kościeleckiego do kopalni w czasie pożaru w 1510 r.”
Własność Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka od 1966 r., mal. J. Matejko 1869–1879 r.
Źródło: Zbiory Sztuki MŻKW, nr inw. MŻKW IV/151.

20. “The descent of Bethman and Kościelecki to the mine during the fire of 1510”.
Property of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka since 1966, painted by J. Matejko 1869–1879
(Art Collection of the CSMW, Inv. No. MŻKW IV/151).

21. Pawilon Jana Matejki na wystawie lwowskiej, E. Trzemeski, Lwów 1894 r.
 Źródło: Biblioteka Narodowa: „Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894”,
 E. Trzemeski, Lwów 1894, sygn. A.986/Repr.XIX/1–10.

21. Pavilion of Jan Matejko at the Lviv exhibition, by E. Trzemeski, Lviv, 1894
 (National Library of Poland: “Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894”,
 by E. Trzemeski, Lviv, 1894, Ref. No. A.986/Repr.XIX/1–10).

Po zamknięciu poznańskiej wystawy zdołały przetrwać budynek Ministerstwa Przemysłu i Handlu w Warszawie, gdzie przetrwały zapewne do II wojny światowej. Zaginione dzisiaj obrazy prawdopodobnie uległy zniszczeniu w czasie działań wojennych w 1944 r. Komplet 12 obrazów⁴⁶ zachował się do dzisiaj jedynie w formie reprodukcji opracowanych i kilkakrotnie wydanych przez wielickiego fotografa Jana Czerneckiego w latach 1907–1931⁴⁷.

⁴⁶ Autorka niniejszego artykułu przygotowała wystawę pt. „Zaginione obrazy Piotra Stachiewicza”, która była prezentowana w Zamku Żupnym w Wieliczce na przełomie 2010 i 2011 r.

⁴⁷ Zb. Spec. MŻKW, *Otchłanie wielickie*, fot. i wyd. J. Czernecki, Wieliczka 1907 r., nr inw. 494/Zb.Spec.; Zb. Spec. MŻKW, *Wieliczka. Państwowa Żupa Solna. Album kolorowych reprodukcji obrazów art. malarzy Stachiewicza i Tetmajera* (dalej: *Wieliczka. Państwowa Żupa Solna...*), Wieliczka 1931, nr inw. 498/Zb.Spec.; P. Kurowski: *Działalność wystawiennicza...*, s. 119; Arch. MŻKW, AS, nr inw. 2888, k. 29–32, 34–39; B. Konwerska: *Wieliczka. Państwowa Żupa Solna. Album kolorowych reprodukcji obrazów art. malarzy Stachiewicza i Tetmajera*, (w:) 70/70. *Wystawa jubileuszowa. Katalog*,

WIELICZKA MOTIFS IN POLISH PAINTING –
JAN MATEJKO AND PIOTR STACHIEWICZ

The pavilion of the Ministry of Treasury described above was an undisputed showcase for the Wieliczka mine. Regardless of the initiative of the National Treasury Directorate and the involvement of the Saltworks Administration, the Wieliczka motif could be found in the rich collection of Polish paintings, specifically in the exhibitions presenting the works by Jan Matejko and Piotr Stachiewicz.

Jan Matejko is the author of two paintings thematically close to Wieliczka *The descent of Betham and Kościelecki to the mine during the fire of 1510* and *Saint Kinga*. The work relating to the dramatic history of the fire at the beginning of the 16th century was painted between 1869 and 1879, and was the result of a visit by the Cracow painter to Wieliczka on 24 June 1868. The second work was painted in connection with the 600th anniversary of the death of the patron saint of salt miners, which was celebrated in Stary Sącz in 1892. Perhaps the visit in 1868 prompted J. Matejko to accept the commission to paint the saint, and certainly influenced the content of the work. The main motif of the life of St. Kinga used by J. Matejko was her monastic life, which she led after the death of Bolesław the Chaste in Stary Sącz. The painter depicted Duchess Kinga as a kneeling nun-matron aged around 60, wearing duchess's robes, with motifs referring to her life in the Poor Clares' monastery – a prayer book, a crosier and a view of the monastery in Stary Sącz. Matejko probably made this attempt to combine the two existing ways of presenting the St. Kinga in art – as a young person in a rich duchess's costume or as an older nun in the habit of a Poor Clare. At the same time, he did not forget the legends relating to the duchess's life that he may have heard from the Wieliczka miners. The painting shows a ring which, according to tradition, was thrown by the young duchess into a Hungarian salt shaft in Maramureş and later found in a salt lump in Bochnia or Wieliczka, and a rosary thrown by Kinga during her escape from the Tartars and miraculously turned into a mountain range. The painting was among 364 works by the painter, who died in 1893, to whom one of the buildings of the Lviv exhibition, the so-called Mausoleum of Matejko, was dedicated. During the exhibition, the painting belonged to Count Jerzy Dunin-Borkowski from Lviv⁴⁴.

---

⁴⁴ *Katalog wystawy dzieł Jana Matejki...*, pp. 27, 56; Archives of the CSMW, Manuscripts, *Księga wpisowa gości kopalni wielickiej 1867–1886*, Ref. No. R/216, p. 31.

22. „Święta Kinga”, mal. J. Matejko, Kraków 1892 r.
Obraz jest własnością Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka od 1971 r.
Źródło: Zbiory Sztuki MŻKW, nr inw. MŻKW IV/509.

22. “Saint Kinga”, painted by J. Matejko, Cracow, 1892.
The painting has been the property of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka since 1971.
(Art Collection of the CSMW, Inv. No. MŻKW IV/509).

The Wieliczka motif in Polish painting was much more emphasised at the exhibition of works by the Cracow painter and illustrator – P. Stachiewicz. The author of religious, historical, genre and portrait paintings, his greatest popularity came with the series *Queen of Heaven. Legends of the Virgin Mary* from 1893, which was included, among other outstanding works of Polish painting, in the Palace of Art of the exhibition in Lviv⁴⁵. However, it was not this topic of P. Stachiewicz's works that most impressed the organisers of the exhibition. A series of paintings on mining themes, not preserved to this day, contributed to the creation of a separate pavilion, named after the author and dedicated to the series of paintings of *Wieliczka*.

The undoubted charm and appeal of the abyss of the Wieliczka mine became a source of inspiration for P. Stachiewicz, as for other Polish artists. Between 1893 and 1895, he painted a series of twelve mine-themed paintings, which are a reminiscence of Wieliczka's history and tradition. The mentioned paintings included the following scenes: *St. Anthony's chapel, Service in the Underground, Miner at Work, Modena gallery, Crystal Cave, Miners' Meal in the Mine, Małachów chamber, Lake in the Piłsudski Cave, Raft on the Lake in the Piłsudski Cave, Hand of God – Legend of the Buried Miner, Hell's Ride* and *Miner in Ceremonial Costume*. Painted over a period of three years, the series was clearly a continuation of a theme taken up by the Cracow painter in 1892 in a painting entitled *Death of a Miner*. P. Stachiewicz was awarded the Probus Barczewski Polish Academy of Learning prize for his study, which today belongs to the National Museum in Cracow. Probably, he caught the jurors' attention by using the universal theme of death framed in the customs and traditions of Polish mining.

Several years later, the author of the Wieliczka series offered to sell his paintings to the Saltworks Museum in Wieliczka. From 1907 to 1929, P. Stachiewicz's paintings filled the spaces of the Museum. After 22 years, they were presented at the First National Exhibition in Poznań, from which they never returned to Wieliczka. After the Poznań exhibition closed, they decorated the building of the Ministry of Industry and Trade in Warsaw, where they probably survived until the Second World War. The paintings, which are lost today, were probably destroyed during the war in 1944. The set of 12 paintings⁴⁶ has survived to this day only in

---

⁴⁵ *Katalog ilustrowany Wystawy Sztuki Współczesnej we Lwowie 1894*, Lviv, 1894, pp. 35–36.

⁴⁶ The author of this paper has prepared an exhibition entitled "The Lost Paintings by Piotr Stachiewicz", which was presented in the Saltworks Castle in Wieliczka at the turn of 2010 and 2011.

Cztery z dwunastu obrazów cyklu „Wieliczka”, mal. P. Stachiewicz. Źródło: Zbiory Specjalne MŻKW, nr inw. 485/Zb.Spec.

Four of the twelve paintings from the series “Wieliczka”, painted by P. Stachiewicz (Special Collections of the CSMW, Inv. No. 485/Zb.Spec.).

*23. „Nabożeństwo w podziemiach”.
24. „Górnik przy pracy”.
23. “Service in the underground”.
24. “Miner at work”.*

25. „Grotta Kryształowa”.
26. „Positek górników w kopalni”.
25. “Crystal Cave”.
26. “Miners’ meal in the mine”.

Mimo oficjalnego otwarcia wystawy 5 czerwca 1894 r. ekspozycja była cały czas rozbudowywana. Z czasem powstawały nowe pawilony, wśród których znalazł się wspomniany pawilon Stachewicza. Jego budowa rozpoczęła się 3 marca 1894 r. i trwała pięć miesięcy. Ostatecznie otwarty został w niedzielę, 12 sierpnia 1894 r. Pawilon, usytuowany bezpośrednio na obszarze parku Stryjskiego, tuż przy ekspozycji etnograficznej, został zbudowany według projektu architekta Jana Perosia, autora kilku obiektów lwowskiej wystawy: pawilonów Kaczyńskiego i Wolińskiego, oranżerii, Kawiarni Arabskiej oraz tzw. Akwarium. Natomiast urządzeniem wnętrza pawilonu zwanego *Wieliczka* zajęli się, obok wspomnianego architekta, autor prac malarskich P. Stachewicz, starszy inżynier Franciszek Skowron oraz Stanisław Sokołowski, sekretarz Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych⁴⁸.

Podziemna grota o głębokości 6 m i powierzchni 140 m² (180 m² z przedścionkiem), usytuowana na terenie pochyłym, naprzeciwko pawilonu Pracy Kobiet, była skonstruowana z podziemnych korytarzy o bokach naśladowujących złomy soli kamiennej ze śladami prac górniczych i oświetlonych lampkami górniczymi. W odpowiednio przygotowanych niszach umieszczono 10 obrazów P. Stachewicza, przedstawiających sceny z życia podziemnego górników w wielickiej kopalni, a mianowicie: *Kaplica św. Antoniego*, *Nabożeństwo w podziemiach*, *Chodnik Modena*, *Grota Kryształowa*, *Posiłek górników w kopalni*, *Komora Małachów*, *Jezioro w grocie im. Piłsudskiego*, *Tratwa na Jeziorze w Grocie Piłsudskiego*, *Ręka Boża – legenda o zasypnym górniku* oraz *Piekielna jazda*. Być może rezygnacja przez Krajową Dyрекcję Skarbu z przygotowania miniaturowej kopalni na ekspozycji lwowskiej skłoniła pomysłodawców pawilonu Stachewicza do wykorzystania idei stworzenia aranżacji na wzór podziemi wielickich. Jest to tym bardziej prawdopodobne, że zwrócono się do wielickiego Zarządu Salinarnego z zapytaniem o możliwość współpracy z krakowskim malarzem P. Stachewiczem⁴⁹.

Wieliczka 2021, s. 310–315; Z. Kamiński: Wieliczka, „Biblioteka Warszawska” 1909, t. IV, z. 3, s. 533–537.

⁴⁸ J. Lewicki: *Między tradycją a nowoczesnością...*, s. 115, 483, 485; „Kurier Lwowski” 1894, 11 sierpnia, R. XII, Nr 221, s. 5; „Kurier Lwowski” 1894, 21 czerwca, R. XII, Nr 170, s. 4; „Kurier Lwowski” 1894, 12 sierpnia, R. XII, Nr 222, s. 5; *Powszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju...*, s. 146; „Świat”. Dwutygodnik ilustrowany, 1894, R. 7, s. 386.

⁴⁹ *Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej...*, s. 398; „Kurier Lwowski” 1894, 14 sierpnia, R. XII, Nr 224, s. 5; *Powszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju...*, t. 1 z. 1, Lwów 1897, s. 174, 250; Arch. MŻKW, AS, nr inw. 2488, k. 45–47; „Świat”. Dwutygodnik ilustrowany, 1894, R. 7, s. 293, 315, 389, 411, 413.

the form of reproductions compiled and published several times by the Wieliczka photographer Jan Czernecki between 1907 and 1931⁴⁷.

Despite the official opening of the exhibition on 5 June 1894, the exhibition was constantly expanded. Over time, new pavilions were built, including the aforementioned pavilion of Stachiewicz. Its construction began on 3 March 1894 and lasted five months. It was finally opened on Sunday, 12 August 1894. The pavilion, located directly in the area of the Stryjski Park, right next to the ethnographic exhibition, was built according to the design by architect Jan Peroś, the author of several objects at the Lviv exhibition: the pavilions of Kaczyński and Woliński, the orangery, the Arabian Café and the so-called Aquarium. The interior of the pavilion known as *Wieliczka* was furnished, apart from the above-mentioned architect, by the author of the paintings P. Stachiewicz, the senior engineer Franciszek Skowron and Stanisław Sokołowski, secretary of the Society of Friends of Fine Arts⁴⁸.

The underground cave, located on a sloping area opposite the pavilion of Women's Work, 6 m deep and with an area of 140 m² (180 m² with a vestibule), was constructed of underground corridors with sides imitating rock salt deposits with traces of mining works and illuminated with miner's lamps. In appropriately prepared recesses, 10 paintings by P. Stachiewicz were placed, depicting scenes from the underground life of miners in the Wieliczka mine, namely: *St. Anthony's Chapel, Service in the Underground, Modena Gallery, Grota Crystal Cave, Miners' Meal in the Mine, Małachów Chamber, Lake in the Piłsudski Cave, Raft on the Lake in the Piłsudski Cave, Hand of God – Legend of the Buried Miner, and Hell's Ride*. Perhaps, the resignation of the National Treasury Directorate from preparing a miniature

---

⁴⁷ Special Collection of the CSMW, *Otchłanie wielickie*, photograph and published by J. Czernecki, Wieliczka 1907, Inv. No. 494/Zb.Spec.; Special Collection of the CSMW, *Wieliczka. Państwoowa Żupa Solna. Album kolorowych reprodukcji obrazów art. malarzy Stachiewicza i Tetmajera* (hereinafter: *Wieliczka. Państwoowa Żupa Solna...*), Wieliczka, 1931, Inv. No. 498/Zb.Spec.; P. Kurowski: *Działalność wystawiennicza...*, p. 119; Archives of the CSMW, SD, Inv. No. 2888, pp. 29–32, 34–39; B. Konwerska: *Wieliczka. Państwoowa Żupa Solna. Album kolorowych reprodukcji obrazów art. malarzy Stachiewicza i Tetmajera*, (in:) *70/70. Wystawa jubileuszowa. Katalog*, Wieliczka, 2021, pp. 310–315; Z. Kamiński: *Wieliczka*, (in:) "Biblioteka Warszawska" 1909, vol. IV, issue 3, pp. 533–537.

⁴⁸ J. Lewicki: *Między tradycją a nowoczesnością...*, pp. 115, 483, 485; "Kurier Lwowski" 1894, 11 August, Yearbook XII, No. 221, p. 5; "Kurier Lwowski" 1894, 21 June, Yearbook XII, No. 170, p. 4; "Kurier Lwowski" 1894, 12 August, Yearbook XII, No. 222, p. 5; *Powszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju...*, p. 146; "Świat". Dwutygodnik ilustrowany, 1894, Yearbook 7, p. 386.

27. Wystawa etnograficzna we Lwowie 1894 r., okolice Pawilonu Stachiewicza, E. Trzemeski.
 Źródło: E. Trzemeski: „Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie”, Lwów 1894.

27. Ethnographic exhibition in Lviv in 1894, surroundings of the Pavilion of Stachiewicz,
 by E. Trzemeski (E. Trzemeski: “Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie”, Lviv, 1894).

W ocenie prasy wielicka wystawa cieszyła się dużym zainteresowaniem, mimo że w przypadku pawilonu Stachiewicza wprowadzono odrębną opłatę wstępu. Sąd nad aranżacją prezentacji cyklu *Wieliczka* autorstwa P. Stachiewicza na Powszechnej Wystawie Krajowej we Lwowie w oczach specjalistów rysuje się nieco inaczej. Doktor Konstanty M. Górski w swoim komentarzu, opublikowanym w 1896 r., wyraźnie podkreślił, że takie ekspozycje jak diorama P. Stachiewicza oraz Panorama Raclawicka rządzą się innymi prawami i jako takie nie podlegają analogicznej ocenie jak inne prace malarskie. Jak stwierdził autor recenzji „sztuka jest w nich raczej środkiem, niż celem, nie chodzi tam o duszę, o nastrój malarza, ale po prostu o złudzenie⁵⁰”. Zastosowany w pawilonie Stachiewicza układ i wykonanie w sposób

⁵⁰ K. M. Górski: *Polska sztuka współczesna (1887–1894)*, (w:) *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. Sto lat dziejów malarstwa w Polsce. Jan Matejko. Polska sztuka współczesna*, Kraków 1896, rozdz. 3, s. 62.

mine at the Lviv exhibition prompted the originators of the pavilion of Stachiewicz to use the idea of creating an arrangement modelled on the Wieliczka undergrounds. This is all the more likely because the Saltworks Administration in Wieliczka was asked about the possibility of cooperation with the Cracow painter P. Stachiewicz⁴⁹.

According to the press, the Wieliczka exhibition enjoyed great interest, even though a separate entry fee was introduced for the pavilion of Stachiewicz. The opinion of specialists on the arrangement of the presentation of the series *Wieliczka* by P. Stachiewicz at the General National Exhibition in Lviv is slightly different. In his commentary, published in 1896, Dr Konstanty M. Górski clearly emphasised that exhibitions such as P. Stachiewicz's diorama and the Raclawice Panorama are governed by different laws and, as such, are not subject to the same assessment as other paintings. As the author of the review stated, "art is more a means than an end, it is not about the soul, the mood of the painter, but simply about the illusion⁵⁰". The layout and workmanship used in the pavilion of Stachiewicz naturally eliminated the artist's individuality, hiding him behind the main topic, which was Wieliczka at the exhibition of Stachiewicz's works. He was called *Wieliczka* for a reason. According to K. M. Górski, the critical assessment does not fully reflect P. Stachiewicz's diorama, especially since the proposed, difficult arrangement, with limited mining light, did not allow to highlight the talent and individual features of the artist, whose paintings "come much closer to art than artifice⁵¹". What for some was a fantastic staging of the masterful work of the Cracow painter, for others became the reason for the failure of the pavilion of Stachiewicz. It should be mentioned that paintings with views of the interiors of the Wieliczka mine were eagerly reproduced during the exhibition period⁵².

---

⁴⁹ *Katalog Powszecznej Wystawy Krajowej...*, p. 398; "Kurier Lwowski" 1894, 14 August, Yearbook XII, No. 224, p. 5; *Powszeczna Wystawa Krajowa 1894 r. i sily produkcyjne kraju...*, Vol. 1, Issue 1, Lviv, 1897, pp. 174, 250; Archives of the CSMW, SD, Inv. No. 2488, pp. 45–47; "Świat". Dwutygodnik ilustrowany, 1894, Yearbook 7, pp. 293, 315, 389, 411, 413.

⁵⁰ K. M. Górski: *Polska sztuka współczesna (1887–1894)*, (in:) *Powszeczna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. Sto lat dziejów malarstwa w Polsce. Jan Matejko. Polska sztuka współczesna*, Krakow, 1896, chapter 3, p. 62.

⁵¹ *Ibidem*, p. 63.

⁵² *Ibidem*, pp. 62–63; "Świat". Dwutygodnik ilustrowany, 1894, Yearbook 7, pp. 293, 317, 386, 389; "Kurier Lwowski" 1894, 14 August, Yearbook XII, No. 224, p. 5; *Powszeczna Wystawa Krajowa 1894 r. i sily produkcyjne kraju...*, p. 174; *Katalog Powszecznej Wystawy Krajowej...*, p. 391.

naturalny eliminowały indywidualność artysty, ukrywając jego osobę za głównym tematem, jakim na wystawie prac Stachiewicza była Wieliczka. Nie bez powodu określano go *Wieliczką*. Zdaniem K. M. Górskiego krytyczna ocena nie oddaje w pełni dioramy P. Stachiewicza, tym bardziej że zaproponowana, trudna aranżacja, z ograniczonym światłem kopalnianym, nie pozwalała unaocznic talentu i indywidualnych cech artysty, którego obrazy „zblizają się daleko więcej do sztuki niż sztuczki⁵¹”. To co dla jednych było fantastyczną inscenizacją mistrzowskich prac krakowskiego malarza, dla innych stało się powodem niepowodzenia pawilonu Stachiewicza. Należy wspomnieć, że obrazy z widokami wnętrza wielickiej kopalni były chętnie reprodukowane w okresie trwania wystawy⁵².

ZAKOŃCZENIE

W 2024 r. mija 130. rocznica Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie. To wyjątkowe dla podzielonego wówczas społeczeństwa polskiego wydarzenie dało możliwość demonstracji potencjału gospodarczego i kulturalnego narodu żyjącego w trzech zaborach. Swoje ugruntowane i znaczące miejsce znalazła na niej również Wieliczka z jej największym skarbem – kopalnią soli. Pawilon Ministerstwa Skarbu, utworzony dzięki zaangażowaniu i staraniom pracowników Krajowej Dyrekcji Skarbu oraz urzędników i robotników salin z Galicji i Bukowiny, cieszył się uznaniem ówczesnych odbiorców. Dla wielu z nich wystawa salinarna śmiało mogła być prezentowana na każdej wystawie światowej.

Definitywne stwierdzenie, na ile przedstawiony stan ówczesnej gospodarki solnej w cesarstwie austro-węgierskim odpowiadał rzeczywistości i stanowi solnego górnictwa, podlega dzisiaj dyskusji. Obszernie pisał o tym W. Paduchowski w swojej pracy z 2014 r.⁵³ Jednak, niezależnie od oceny ówczesnych realiów, należy docenić udział grupy wielickich pracowników w tworzeniu ekspozycji galicyjskich salin. W imieniu jedenastu kopalni soli Galicji i Kaczyki oraz we współpracy z nimi Zarząd wielicki opracował koncepcję, która świadczyła dobitnie o tym, że tutejsze

⁵¹ Tamże, s. 63.

⁵² Tamże, s. 62–63; „Świat”. Dwutygodnik ilustrowany, 1894, R. 7, s. 293, 317, 386, 389; „Kurier Lwowski” 1894, 14 sierpnia, R. XII, Nr 224, s. 5; *Powszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju...*, s. 174; *Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej...*, s. 391.

⁵³ W. Paduchowski: *Galicyjskie górnictwo i hutnictwo...*, s. 161–164.

CONCLUSION

The year 2024 marks the 130th anniversary of the General National Exhibition in Lviv. This unique event for the then partitioned Polish society became a possibility of demonstration the economic and cultural potential of a nation living in three partitions. Wieliczka and its greatest treasure – the salt mine – also found a well-established and significant place there. The pavilion of the Ministry of Treasury, constructed thanks to the involvement and efforts of the employees of the National Treasury Directorate as well as officials and workers of salt mines from Galicia and Bukovina, was appreciated by its visitors of that time. For many of them, the saline exhibition could boldly and without concern be presented at any world exhibition.

A definitive statement as to how much the presented state of salt management in the Austro-Hungarian Empire at that time corresponded to the reality and state of salt mining is subject to debate today. W. Paduchowski wrote extensively about this in his work from 2014.⁵³ However, regardless of the assessment of the realities of that time, the participation of a group of workers from Wieliczka in creating the exhibition of Galician salines should be appreciated. On behalf of, and in cooperation with, the eleven salt mines of Galicia and Cacica, the Wieliczka Administration developed a concept that clearly demonstrated that the local mining and saltworking had a rich and long history, and that its potential contributed to the development of the economic life of the province. At the exhibition, salt appeared as Galicia's most important and richest mining product. According to the exhibition's commentators, the possibilities of salt mining not only constituted the backbone of the economy, but could raise the previously neglected issue of opening baths in Wieliczka and making the town a salt water health resort, following the example of Bad Ischl, Hall, Bad Reichenhall or Berchtesgaden⁵⁴.

The organisation of the exhibition of artifacts presenting Galician mining and salt production became a personal success of the Wieliczka Administration. The effect of the work of local officials not only confirmed, but above all strengthened the position of Wieliczka among the other salines of the empire. The Wieliczka Administration, as the leader of the team developing the saline exhibition, dominated it, both in

---

⁵³ W. Paduchowski: *Galiczyjskie górnictwo i hutnictwo...*, pp. 161–164.

⁵⁴ "Gazeta Narodowa" 1894, 10 July, Yearbook XXIV, No. 161, p. 1.

górnictwo i warzelnictwo mają bogatą i długą historię, a ich potencjał przyczyniał się do rozwoju życia ekonomicznego prowincji. Na wystawie sól jawiła się jako najważniejszy i najbogatszy produkt górniczy Galicji. Zdaniem komentatorów wystawy, możliwości górnictwa solnego nie tylko stanowiły trzon gospodarki, ale mogły wzbudzić zaniechaną dotąd kwestię uruchomienia w Wieliczce łaźniek i stworzenia z tego miasta zdrojowiska wód słonych na wzór Bad Ischl, Hall, Bad Reichenhall czy Berchtesgaden⁵⁴.

Zorganizowanie wystawy eksponatów prezentujących galicyjskie górnictwo i produkcję solną stało się osobistym sukcesem wielickiego Zarządu. Efekt pracy tutejszych urzędników nie tylko potwierdził, ale przede wszystkim wzmocnił pozycję Wieliczki wśród pozostałych salin cesarstwa. Wielicki Zarząd jako lider zespołu opracowującego ekspozycję salinarną zdominował, zarówno pod względem ilości, jak i jakości obiektów, powstałą wystawę. Zapewnił tym samym Wieliczkę niewątpliwą reklamę, biorąc pod uwagę fakt, że Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie odbiła się szerokim echem nie tylko w polskiej, ale i zagranicznej prasie.

---

⁵⁴ „Gazeta Narodowa” 1894, 10 lipca, R. XXIV, nr 161, s. 1.

terms of quantity and quality of objects. It thus provided Wieliczka with undoubted publicity, taking into account the fact that the General National Exhibition in Lviv was reverberated not only in the Polish but also in the foreign press.

BIBLIOGRAFIA

ZRÓDŁA

I. Akta, rękopisy

Archiwum Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka

- « Akta Salinarne, sygn. 2378, 488, 2888.
- « *Księga wpisowa gości kopalni wielickiej 1867–1886*, sygn. R/216.
- « *List uznania Komitetu Wystawy Krajowej dla Sylwerego Miszke*, lit. A. Przeszlak, Lwów 1894, nr inw. R/249.
- « *Protokoły konsultacyjne żupy wielickiej dotyczące produkcji soli*, sygn. PK/63.

II. Mapy, rysunki, grafiki, fotografie, artefakty

- « Zbiory Sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka: nr inw. MŻKW IV/509, IV/151, IV/152, IV/1293/1–2.
- « Zbiory Specjalne Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka: nr inw. 429/Zb.Spec., 485/Zb.Spec., 494/Zb.Spec., 498/Zb.Spec., 675/Zb.Spec.
- « Zbiory Kartograficzne Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka: nr inw. VII/69 VII/88, VII/98, VII/697, VII/469, VII/470, VII/471, VII/472, VII/2093, VII/2096, VII/2544, VII/2544, VII/2777, VII/3149/1–4, VII/3155.
- « Biblioteka Jagiellońska: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie r. 1894: Materiały zebrane przez Michała Żmigrodzkiego*, nr inw. BJ Rkps. 7124 III.
- « Archiwum Narodowe w Krakowie: *Szkic gablotki dla ekspozycji salinarnej na wystawie krajowej we Lwowie w r. 1894*, sygn. 29/4202/0/-/18.
- « Biblioteka Narodowa: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894*, fot. E. Trzemeski, Lwów 1894, sygn. A.986/Repr.XIX/1–10.
- « Biblioteka Śląska: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894*, fot. E. Trzemeski, Lwów 1894, sygn. G 407 II.
- « Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego: *Ostateczny Plan Sytuacyjny Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894*, <http://igrek.amzp.pl/details.php?id=11767419> (dostęp: 19.06.2024).

BIBLIOGRAPHY

SOURCES

I. Documentation, manuscripts

Archives of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka

- « Saltworks Documentation, Ref. No. 2378, 488, 2888.
- « *Księga wpisowa gości kopalni wielickiej 1867–1886*, Ref. No. R/216.
- « *List uznania Komitetu Wystawy Krajowej dla Sylwerego Miszke*, lit. A. Przeszlak, Lviv, 1894, Inv. No. R/249.
- « *Protokoły konsultacyjne żupy wielickiej dotyczące produkcji soli*, Ref. No. PK/63.

II. Maps, drawings, graphics, photographs, artefacts

- « Art Collections of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, Inv. No. MŻKW IV/509, IV/151, IV/152, IV/1293/1–2.
- « Special Collections of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka: Inv. No. 429/Zb.Spec., 485/Zb.Spec., 494/Zb.Spec., 498/Zb.Spec., 675/Zb.Spec.
- « Cartographic Collections of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka: Inv. No. VII/69 VII/88, VII/98, VII/697, VII/469, VII/470, VII/471, VII/472, VII/2093, VII/2096, VII/2544, VII/2544, VII/2777, VII/3149/1–4, VII/3155.
- « Jagiellonian Library: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie r. 1894: Materiały zebrane przez Michała Żmigrodzkiego*, Inv. No. BJ Rkps. 7124 III.
- « National Archives in Cracow: *Szkic gablotki dla ekspozycji salinarniej na wystawie krajowej we Lwowie w r. 1894*, Ref. No. 29/4202/0/-/18.
- « National Library of Poland: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894*, photograph by E. Trzemeski, Lviv, 1894, Ref. No. A.986/Repr.XIX/1–10.
- « Silesian Library: *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894*, photograph by E. Trzemeski, Lviv, 1894, Ref. No. G 407 II.
- « Warmia and Mazury Digital Library: *Ostateczny Plan Sytuacyjny Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894*, <http://igrek.amzp.pl/details.php?id=11767419> (accessed on: 19.06.2024).

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- « K. M. Górski: *Polska sztuka współczesna (1887–1894)*, (w:) *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. Sto lat dziejów malarstwa w Polsce. Jan Matejko. Polska sztuka współczesna*, Kraków 1896, rozdz. 3, s. 1–78.
- « *Historia galicyjskich kopalń i warzelní soli. Wyjątek z dzieła Hieronima Łabęckiego p.t. Górnictwo w Polsce – Tom I. 1841*, Wieliczka 1894.
- « *Ilustrowana Pamiątka z Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie w roku 1894*, nakład S. Baylego, Lwów 1894.
- « *Ilustrowany przewodnik po Lwowie i Powszechnej Wystawie Krajowej*, Lwów 1894.
- « Z. Kamiński: *Wieliczka*, „Biblioteka Warszawska” 1909, t. IV, z. 3, s. 517–541.
- « *Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie roku 1894*, Lwów 1894.
- « *Katalog wystawy dzieł Jana Matejki*, Lwów 1894.
- « *Katalog ilustrowany Wystawy Sztuki Współczesnej we Lwowie 1894*, Lwów 1894.
- « *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c. k. Ministerstwa skarbu, c. k. saliny w Galicyi i na Bukowinie tudzież c. k. fabryki tytoniu w Galicyi*, Lwów 1894.
- « *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. Górnictwo. Hutnictwo. Przemysł naftowy. Materiały budowlane. Produkcja rolnicza. Bydło. Konie. Leśnictwo. Łowiectwo. Sadownictwo. Etnografia. Szkoły. Przemysł domowy. Szkoły zawodowe. Przemysł fabryczny. Komunikacje. Poczty i telegrafy. Stosunki kredytowe. Urządzenia sanitarne. Oświata. Literatura. Zabytki starożytności*, Kraków 1896.
- « *Powszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju. Wstęp geograficzno-statystyczny. Historia i organizacja wystawy*, t. 1, z. 1, Lwów 1897.
- « *Sprawozdanie komisji budżetowej o petycji komitetu wykonawczego powszechnej Wystawy krajowej o udzielenie subwencji*, (w:) *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Czwartej Sesií Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskim z roku 1892/3*, nr 205, Lwów 11 maja 1893.
- « *Sprawozdanie Wydziału krajowego w przedmiocie wzięcia udziału w powszechnej wystawie krajowej we Lwowie w r. 1894, tudzież z przedstawieniem potrzeby przyznania kredytu na pokrycie kosztów udziału w tej wystawie*, (w:) *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych...*, nr 208, Lwów 12 maja 1893.
- « „Sylwan. Organ Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego” 1905, R. 23, nr 1.
- « *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskim na rok 1894*, Lwów 1894.

PRINTED SOURCES

- « K. M. Górski: *Polska sztuka współczesna (1887–1894)*, (in:) *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. Sto lat dziejów malarstwa w Polsce. Jan Matejko. Polska sztuka współczesna*, Kraków 1896, chapter 3, pp. 1–78.
- « *Historia galicyjskich kopalń i warzelní soli. Wyjątek z dzieła Hieronima Łabęckiego p.t. Górnictwo w Polsce – Tom I. 1841*, Wieliczka, 1894.
- « *Ilustrowana Pamiątka z Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie w roku 1894*, published by S. Bayle, Lviv, 1894.
- « *Ilustrowany przewodnik po Lwowie i Powszechnej Wystawie Krajowej*, Lviv, 1894.
- « Z. Kamiński: *Wieliczka*, “Biblioteka Warszawska” 1909, vol. IV, issue 3, pp. 517–541.
- « *Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie roku 1894*, Lviv, 1894.
- « *Katalog wystawy dzieł Jana Matejki*, Lviv, 1894.
- « *Katalog ilustrowany Wystawy Sztuki Współczesnej we Lwowie 1894*, Lviv, 1894.
- « *Katalog zbiorowej wystawy w pawilonie c. k. Ministerstwa skarbu, c. k. saliny w Galicyi i na Bukowinie tudzież c. k. fabryki tytoniu w Galicyi*, Lviv, 1894.
- « *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. Górnictwo. Hutnictwo. Przemysł naftowy. Materiały budowlane. Produkcja rolnicza. Bydło. Konie. Leśnictwo. Łowiectwo. Sadownictwo. Etnografia. Szkoły. Przemysł domowy. Szkoły zawodowe. Przemysł fabryczny. Komunikacje. Poczty i telegrafy. Stosunki kredytowe. Urządzenia sanitarne. Oświata. Literatura. Zabytki starożytności*, Cracow, 1896.
- « *Powszechna Wystawa Krajowa 1894 r. i siły produkcyjne kraju. Wstęp geograficzno-statystyczny. Historia i organizacja wystawy*, vol. 1, issue 1, Lviv, 1897.
- « *Sprawozdanie komisji budżetowej o petycji komitetu wykonawczego powszechnej Wystawy krajowej o udzielenie subwencji*, (in:) *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Czwartej Sesií Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1892/3*, No. 205, Lviv, 11 May 1893.
- « *Sprawozdanie Wydziału krajowego w przedmiocie wzięcia udziału w powszechnej wystawie krajowej we Lwowie w r. 1894, tudzież z przedstawieniem potrzeby przyznania kredytu na pokrycie kosztów udziału w tej wystawie*, (in:) *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych...*, No. 208, Lviv, 12 May 1893.
- « “Sylwan. Organ Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego” 1905, Yearbook 23, No. 1.
- « *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1894*, Lviv, 1894.

PRASA

- « „Gazeta Narodowa” 1894, 10 lipca, R. XXIV, nr 161.
- « „Kurier Lwowski” 1894.
- « „Świat”. Dwutygodnik ilustrowany, 1894.
- « „Tygodnik Ilustrowany” 1894.

OPRACOWANIA

- « B. Konwerska: *Księgi i dyplomy okolicznościowe z XIX i XX wieku w zbiorach Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXV, Wieliczka 2021, s. 200–287.
- « B. Konwerska: *Ruch turystyczny w Kopalni Soli Wieliczka w okresie zarządu austriackiego (1772–1918)*, Wieliczka 2020.
- « B. Konwerska: *Wieliczka. Państwowa Żupa Solna. Album kolorowych reprodukcji obrazów art. malarzy Stachewicza i Tetmajera*, (w:) *70/70 wystawa jubileuszowa. Katalog*, Wieliczka 2021, s. 310–315.
- « P. Kurowski: *Działalność wystawiennicza żupy wielickiej do 1951*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XVII, Wieliczka 1992, s. 115–130.
- « J. Lewicki: *Między tradycją a nowoczesnością: architektura Lwowa lat 1893–1918*, Warszawa 2005.
- « K. Ołdziejewski: *Wystawy Powszechne: ich historia, organizacja, położenie prawne i wartość społeczno-gospodarcza*, Poznań 1928.
- « W. Paduchowski: *Galicyskie górnictwo i hutnictwo w świetle Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie w 1894 roku*, „Folia Historica Cracoviensia” 2014, t. 20, s. 155–177.
- « K. Paluch-Staszkiel: *Kaplica bł. Kingi w Kopalni Soli w Wieliczce*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. X, Wieliczka 1981, s. 103–151.
- « L. Purchla: *Kraków i Lwów wobec nowoczesności*, (w:) *Kraków i Galicja wobec przemian cywilizacyjnych 1866–1914. Studia i szkice*, pod red. K. Fiołka, M. Stali, Kraków 2011, s. 225–226.
- « A. Wolańska, M. Skubisz: *Krzyż i sól. Dziedzictwo wiary wielickich górników*, Wieliczka 2016.

PRESS

- « “Gazeta Narodowa”, 1894, 10 July, Yearbook XXIV, No. 161.
- « “Kurier Lwowski”, 1894.
- « “Świat”. Dwutygodnik ilustrowany, 1894.
- « “Tygodnik Ilustrowany”, 1894.

STUDIES

- « B. Konwerska: *Księgi i dyplomy okolicznościowe z XIX i XX wieku w zbiorach Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”, vol. XXXV, Wieliczka, 2021, pp. 200–287.
- « B. Konwerska: *Ruch turystyczny w Kopalni Soli Wieliczka w okresie zarządu austriackiego (1772–1918)*, Wieliczka, 2020.
- « B. Konwerska: *Wieliczka. Państwowa Żupa Solna. Album kolorowych reprodukcji obrazów art. malarzy Stachewicza i Tetmajera*, (in:) *70/70 wystawa jubileuszowa. Katalog*, Wieliczka, 2021, pp. 310–315.
- « P. Kurowski: *Działalność wystawiennicza żupy wielickiej do 1951*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”, vol. XVII, Wieliczka, 1992, pp. 115–130.
- « J. Lewicki: *Między tradycją a nowoczesnością: architektura Lwowa lat 1893–1918*, Warszawa, 2005.
- « K. Ołdziejewski: *Wystawy Powszechne: ich historia, organizacja, położenie prawne i wartość społeczno-gospodarcza*, Poznań, 1928.
- « W. Paduchowski: *Galicyjskie górnictwo i hutnictwo w świetle Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie w 1894 roku*, “Folia Historica Cracoviensia” 2014, vol. 20, pp. 155–177.
- « K. Paluch-Staszkiel: *Kaplica bł. Kingi w Kopalni Soli w Wieliczce*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”, vol. X, Wieliczka, 1981, pp. 103–151.
- « L. Purchla: *Kraków i Lwów wobec nowoczesności*, (in:) *Kraków i Galicja wobec przemian cywilizacyjnych 1866–1914. Studia i szkice*, eds. K. Fiołek, M. Stala, Cracow, 2011, pp. 225–226.
- « A. Wolańska, M. Skubisz: *Krzyż i sól. Dziedzictwo wiary wielickich górników*, Wieliczka, 2016.

STRONY WWW

- « <http://igrek.amzp.pl/details.php?id=11767419> (dostęp: 19.06.2024).
- « <https://polska-org.pl/8081121,foto.html?idEntity=8080852> (dostęp: 20.06.2024).
- « <https://pl.pinterest.com/pin/786300416191777964/> (dostęp: 20.06.2024).
- « <https://polona.pl/preview/40cecb30-3cb1-4bd7-9332-535946a7e737> (dostęp: 31.07.2024).

WWW WEBSITES

- « <http://igrek.amzp.pl/details.php?id=11767419> (accessed on: 19.06.2024).
- « <https://polska-org.pl/8081121,foto.html?idEntity=8080852> (accessed on: 20.06.2024).
- « <https://pl.pinterest.com/pin/786300416191777964/> (accessed on: 20.06.2024).
- « <https://polona.pl/preview/40cecb30-3cb1-4bd7-9332-535946a7e737> (accessed on: 31.07.2024).

Marek Skubisz*

WIDOKI KOPALNI WIELICKIEJ ANDREASA HUNGLINGERA W ZBIORACH MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA

ABSTRAKT

W Zbiorze Sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka znajduje się sześć rysunków Andreeasa Hunglingera, z których trzy przedstawiają wnętrza wielickiej kopalni soli, a pozostałe to pejzaże z Podola. Wizerunki komór *Lipowiec*, *Kloski* i *Lubomierz* należą do najwcześniejszych widoków wyrobisk tej kopalni rysowanych z natury.

Andreas Magnus Hunglinger (1763 – ok. 1830) był wiedeńskim malarzem i nauczycielem rysunku. Podczas swoich podróży odwiedził m.in.: Włochy, Węgry, Grecję i Turcję. W 1814 r. wyjechał do Rosji. Prawdopodobnie w drodze do Moskwy zatrzymał się w Wieliczce. Rysunki powstałe w kopalni soli nie są datowane, autor umieścił na nich jedynie swoje inicjały „AH”. Dopiero odnalezienie w jednej z ksiąg zwiedzających wielicką kopalnię wpisu A. Hunglingera z datą 2 sierpnia 1814 r. pozwoliło na określenie czasu powstania obrazków. W pierwszej połowie grudnia 1815 r. powstały trzy kolejne rysunki z zespołu, przedstawiające pejzaże zimowe majątku Rachny Lasowe na Podolu.

Nazwy utrwalonych przez artystę wyrobisk pojawiają się w najstarszych źródłach pisanych i kartograficznych. Ich analiza pozwoliła na identyfikację miejsc i przybliżenie ich historii. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że wiedeński malarz odwzorował widoki komory *Lipowiec* na poziomie II niższym, komory *Kloski* na poziomie III oraz komory *Lubomierz* na poziomie III. Wizerunki wyrobisk wielickich są interesujące ze względu na ich realizm, szczegółowe odwzorowanie śladów robót górniczych, drewnianych podpór i obudów oraz ukazanie ich złego stanu technicznego. Tematem ilustracji były zatem trzy malownicze, ale zarazem niebezpieczne i wymagające napraw wyrobiska, które – z wyjątkiem komory *Kloski* – raczej nie były dostępne dla turystów. Malarz, chcąc podkreślić, że rysował je z natury, umieścił na obrazach swoje autoportrety. Na rewersach kart zanotował także dodatkowe informacje o wyrobiskach, które uważał za ważne. Rysunki A. Hunglingera stanowią cenny materiał ikonograficzny oraz źródło dostarczające wielu informacji dla badaczy wyrobisk wielickiej kopalni.

Słowa kluczowe: Wieliczka, kopalnia, komora, sól, obraz, Hunglinger

---

* M. Skubisz, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, ul. Zamkowa 8, 32-020 Wieliczka, m.skubisz@muzeum.wieliczka.pl

Marek Skubisz*

VIEWS OF THE WIELICZKA SALT MINE
BY ANDREAS HUNGLINGER IN THE COLLECTION
OF THE CRACOW SALTWORKS MUSEUM IN WIELICZKA

ABSTRACT

The Art Collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka holds six drawings by Andreas Hunglinger, three of which depict the interiors of the Wieliczka Salt Mine, and the rest are landscapes from Podolia. The images of the *Lipowiec*, *Kloski*, and *Lubomierz* chambers are among the earliest views of the workings of this mine drawn from life.

Andreas Magnus Hunglinger (1763 – ca. 1830) was a Viennese painter and drawing teacher. During his travels he visited Italy, Hungary, Greece, Turkey, and others. In 1814, he left for Russia. He probably stopped in Wieliczka on his way to Moscow. The drawings created in the salt mine are undated; the author only placed his initials “AH” on them. Only the discovery of an entry by Hunglinger dated 2nd August 1814, in one of the visitor books of the Wieliczka Mine, allowed us to determine the date of the creation of the pictures. In the first half of December 1815, three more drawings from the set were created, depicting winter landscapes of the Rachny Lasowe estate in Podolia, currently situated in the Ukraine.

The names of the mine workings from the described drawings appear in the oldest written and cartographic sources. Their analysis allowed us to identify places and learn about their history. It can be assumed with a great degree of probability that the Viennese painter reproduced the views of the *Lipowiec* chamber on the lower level II, the *Kloski* chamber on level III, and the *Lubomierz* chamber on level III. The images of the Wieliczka workings are interesting due to their realism, detailed representation of traces of mining works, wooden supports and casings, and poor technical conditions. The subject of the illustrations were three picturesque workings, which were also dangerous and in need of repairs. All these, apart from the *Kloski* workings, were not generally accessible to tourists. The painter, wanting to emphasise that he drew them from life, placed his self-portraits on them. On the backs of the card, he also noted additional information about the workings that he considered important. Hunglinger’s drawings constitute valuable iconographic material and a source of much information for researchers of the Wieliczka Mine workings.

Keywords: Wieliczka, mine, chamber, salt, painting, Hunglinger

---

* M. Skubisz, Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, 8 Zamkowa Street, 32-020 Wieliczka, m.skubisz@muzeum.wieliczka.pl

WSTĘP

W Zbiorze Sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka znajduje się sześć rysunków Andreasa Hunglingera, z których trzy przedstawiają wnętrza wielickiej kopalni soli, a pozostałe – pejzaże z Podola. Mają one stosunkowo niskie numery inwentarzowe (4/171–176). Do Zbioru Sztuki trafiły jako dar w 1968 r., w początkowym okresie jego tworzenia. Rysunki, mimo że są bardzo wczesnymi widokami wielickiej kopalni, nie są szerzej znane. Jeden z nich został użyty jako ilustracja w monografii autorstwa Barbary Konwerskiej, opisującej zagadnienie turystyki w wielickiej kopalni w okresie zaborów¹.

Najstarsze widoki wyrobisk Kopalni Soli w Wieliczce znajdują się na winietch trzech miedziorytnicznych planów poziomów kopalni autorstwa Wilhelma Hondiusa z 1645 r. Tworzy je zestawienie wielu scen przedstawiających prace górników oraz rozmaitych motywów zaobserwowanych pod ziemią (komory, szyby, filary solne, kaszty, kaplica), ale nie jest to realistyczny przekrój wyrobisk². Podobnie twórcze, a nie dokumentacyjne podejście cechuje miedzioryt *Widoki wnętrza i pracy w kopalni soli w Wieliczce* wydany przez Jana Ezajasza Nilsona w 1760 r. na podstawie rysunków Jana Gotfryda Borlacha z 1719 r.³ Karta ta, nazywana *Idealnym przekrojem kopalni wielickiej*, była później naśladowana przez innych artystów⁴.

---

¹ B. Konwerska: *Ruch turystyczny w Kopalni Soli Wieliczka w okresie zarządu austriackiego (1772–1918)*, Wieliczka 2020, s. 203, il. 88.

² W. Hondius, *Delineatio Primae Salisfodinae Wielicensis. Wizerunek Żupy Wielickej Pierwszey*, Gdańsk 1645, miedzioryt, Zbiór Kartograficzny Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (dalej: „Zb. Kart. MŻKW”), nr inw. 7/459; W. Hondius, *Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis. Wizerunek Żupy Wielickej Wtorey*, Gdańsk 1645, miedzioryt, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/460; W. Hondius, *Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensis. Wizerunek Żupy Wielickej Trzeci*, Gdańsk 1645, miedzioryt, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/464; A. Jodłowski, Ł. Walczy, W. Gawroński: *Obraz Żupy Wielickej i miasta Wieliczki na mapach Wilhelma Hondiusa z 1645 roku*, Warszawa 2005.

³ J. E. Nilson, *Widoki wnętrza i pracy w kopalni soli w Wieliczce*, Augsburg 1760, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/3155.

⁴ Verico, *Interno delle Saline di Wieliczka, Ricavato da una Stampa incisiva in Cracovia e Comunicata da S. E. il Conte Ogiński*, Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/316; M. Stachowicz, S. Langer, *Widok Żup Wielickich w 3 piętrach podziemnych*; Zbiór Sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka

INTRODUCTION

The Art Collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka holds six drawings by Andreas Hunglinger, three of which depict the interiors of the Wieliczka Salt Mine, and the rest are landscapes from Podolia. They have relatively low inventory numbers (4/171–176). They came to the Art Collection as a gift in 1968, at the initial stage of its formation. Even though the drawings are incredibly early views of the Wieliczka Mine, they are not widely known. One of them was used as an illustration of the monograph by Barbara Konwerska, describing the issue of tourism in the Wieliczka Mine during the partition period¹.

The oldest views of the Wieliczka Salt Mine workings can be found on the vignettes of three copperplate plans of the mine levels by Wilhelm Hondius from 1645. It is composed of many scenes depicting the work of miners and various motifs seen underground (chambers, shafts, salt pillars, casings, chapel), but it is not a realistic cross-section of the workings². A similarly creative, rather than documentary approach is characteristic of the copperplate engraving *Views of interiors and work in the Wieliczka Salt Mine*, published by Jan Ezajasz Nilson in 1760, based on drawings from 1719 by Jan Gotfryd Borlach³. This card, called *The ideal cross-section of the Wieliczka Mine*, was later imitated by other artists⁴.

---

¹ B. Konwerska: *Ruch turystyczny w Kopalni Soli Wieliczka w okresie zarządu austriackiego (1772–1918)*, Wieliczka 2020, p. 203, fig. 88.

² W. Hondius, *Delineatio Primae Salisfodinae Wielicensip. Wizerunk Żupy Wielickej Pierwszey*, Gdańsk 1645, copperplate, Cartographic Collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka (hereinafter: “Zb. Kart. MŻKW”), inv. no. 7/459; W. Hondius, *Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensip. Wizerunk Żupy Wielickej Wtorey*, Gdańsk 1645, copperplate, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/460; W. Hondius, *Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensip. Wizerunk Żupy Wielickej Trzeci*, Gdańsk 1645, copperplate, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/464; A. Jodłowski, E. Walczy, W. Gawroński: *Obraz Żupy Wielickiej i miasta Wieliczki na mapach Wilhelma Hondiusa z 1645 roku*, Warsaw 2005.

³ J. E. Nilson, *Widoki wnętrza i pracy w kopalni soli w Wieliczce*, Augsburg 1760, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/3155.

⁴ Verico, *Interno delle Saline di Wieliczka, Ricavato da una Stampa incisiva in Cracovia e Comunicataci da S. E. il Conte Ogiński*, Art Collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka (hereinafter: “Zb. Szt. MŻKW”), inv. no. 4/316; M. Stachowicz, S. Langer, *Widok Żup Wielickich w 3 piętrach*

1. *Fragmety rysunków A. Hunglingera z postacią rysownika (autoportrety).*

1. *Fragments of drawings by Andreas Hunglinger featuring the figure of the drawer (self-portraits).*

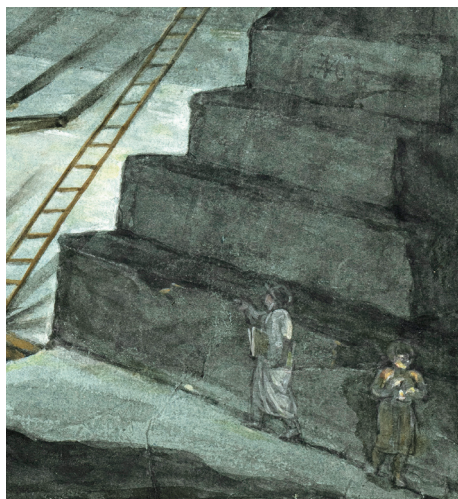

W zbiorach Institut de France w Paryżu znajduje się rycina, której tytuł w tłumaczeniu na język polski brzmi: *Plan Kopalni Wieliczka, który przedstawia okolice tego miasta, profil kopalni i przekrój przez każde piętro itd., itd.* Można ją datować na lata 60. XVIII w. Przedstawia zarówno widok miasta, jak i wyrobisk kopalni w nieco zaskakującym, podwójnym ujęciu⁵. Podobne, lecz mniej szczegółowe przedstawienie Wieliczki ukazało się w jednym z tomów *Wielkiej encyklopedii francuskiej* Denisa Diderota⁶. Powyższej wymienione wizerunki miały za zadanie pokazać wielicką kopalnię w możliwie szerokim ujęciu, oddać jej charakter i specyfikę, nie mają natomiast wartości dokumentacyjnych. Inaczej rzecz wygląda w przypadku „portretów” pojedynczych wyrobisk, kiedy autor mógł się pokusić o jak najwierniejsze przedstawienie, zwłaszcza jeżeli miał możliwość rysowania (szkicowania) na miejscu. Rysunki A. Hunglingera wyraźnie wskazują na takie ujęcie tematu. Autor, jak

(dalej: „Zb. Szt. MŻKW”), nr inw. 4/95; M. Stachowicz, A. Piliński, *Wieliczka, Vue des travaux souterrains dans les mines de sel*, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/290; M. Stachowicz, *Wieliczka*, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/583; Z. Michalczyk: *Najpopularniejsze widoki kopalni w Wieliczce. Z badań nad kulturą wizualną XIX w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2012, R. 60, Nr 4, s. 563–586.

⁵ Środkowa część rysunku przedstawia widok miasta i kopalni od południa, a lewa i prawa – od północy. M. Skubisz, P. Daszkiewicz-kiewicz, R. Tarkowski: *XVIII-wieczna rycina Wieliczki – interesujący i rzadki obraz kopalni oraz miasta*, „Przegląd Geologiczny” 2014, vol. 62, nr 7, s. 343–347.

⁶ R. Bernard, *Histoire Naturelle, Vue Générale de la Mine de Sel de Wieliczka en Pologne près Cracovie, Minéralogie, 7me Collection Filons et travaux des Mines*, Pl. VII, (w:) Briasson, David, Le Breton, Durand: *Recueil de planches sur les sciences, les arts libéraux et les arts mécaniques*, Paryż 1768, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/1795/1.

The collection of the Institut de France in Paris has an engraving whose title translated into English reads: *Plan of the Wieliczka Mine, which shows the area around the city, the mine profile and a cross-section of each floor, etc., etc.* It can be dated to the 1760s. It presents both, a view of the city and the mine workings in a somewhat surprising double shot⁵. A similar but less detailed representation of Wieliczka was published in one of the volumes of Denis Diderot's *Encyclopédie*⁶. The above-mentioned images were intended to show the Wieliczka Mine in the broadest possible context, to convey its character and specificity, but they have no documentary value. The situation is different in the case of "portraits" of individual workings, where the author could have tried to present them as faithfully as possible, especially if he had the opportunity to draw

---

podziemnych; Art Collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka (hereinafter Zb. Szt. MŻKW), inv. no. 4/95; M. Stachowicz, A. Piliński, *Wieliczka, Vue des travaux souterrains dans les mines de sel*, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/290; M. Stachowicz, *Wieliczka*, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/583; Z. Michalczuk: *Najpopularniejsze widoki kopalni w Wieliczce. Z badań nad kulturą wizualną XIX w.*, "Kwartalnik Historii Kultury Materialnej" 2012, Yearbook 60, No. 4, pp. 563–586.

⁵ The middle part of the drawing shows a view of the city and the mine from the south, while the left and right parts show a view from the north. M. Skubisz, P. Daszkiewicz-kiewicz, R. Tarkowski: *XVIII-wieczna rycina Wieliczki – interesujący i rzadki obraz kopalni oraz miasta*, "Przegląd Geologiczny" 2014, vol. 62, no. 7, pp. 343–347.

⁶ R. Bernard, *Histoire Naturelle, Vue Générale de la Mine de Sel de Wieliczka en Pologne près Cracovie, Minéralogie, 7me Collection Filons et travaux des Mines*, Pl. VII, (in:) Briasson, David, Le Breton, Durand: *Recueil de planches sur les sciences, les arts libéraux et les arts mécaniques*, Paris 1768, Zb. Szt. MŻKW, inv. No. 4/1795/1.

gdyby chcąc wpłynąć na wiarygodność widoków komór rysowanych „z natury”, umieścił na nich swoją postać uchwyconą podczas rysowania lub zwiedzania wyrobisk (zob. ryc. 1). Niniejszy artykuł ma na celu weryfikację wartości dokumentacyjnej rysunków A. Hunglingera, zidentyfikowanie – na ile to możliwe – ukazanych miejsc oraz przybliżenie historii wyrobisk.

ANDREAS MAGNUS HUNGLINGER – JEGO TWÓRCZOŚĆ I PODRÓŻE

Autorstwo analizowanego zespołu rysunków nie budzi wątpliwości. Trzy prace przedstawiające wielickie komory mają naniesione sygnatury autora – inicjały „AH”, ukryte na kompozycjach. Na trzech pozostałych rysunkach należących do zespołu, z widokami z Podola, autor podpisał się ołówkiem na rewersach kart: „Andreas Hunglinger”.

Andreas Magnus Hunglinger urodził się w 1763 r. w Wiedniu, zmarł około 1830 r. Studiował w wiedeńskiej akademii artystycznej (Akademie der bildenden Künste Wien) od 1771 r., był uczniem Franza Xavera Wagenschöna. Wiele podróżował. Od 1780 r. przez siedem lat przebywał we Włoszech, gdzie, tak jak inni niemieccy malarze, studiował sztukę. W 1795 r. pracował w Waitzen (Węgry), a rok później – jako nauczyciel rysunku na Uniwersytecie w Peszcie. W 1798 r. udał się do Grecji i Konstantynopola w Turcji. W latach 1799–1805 był prefektem w Akademii Terecjańskiej w Wiedniu (Theresianum)⁷. Następnie w latach 1808–1816 pracował jako nauczyciel rysunku w tej instytucji. Od 1806 r. był również nauczycielem rysunku odręcznego i architektury w Cesarskiej i Królewskiej Akademii Języków Wschodnich w Wiedniu⁸. W 1811 r. przebywał w Baden, gdzie zorganizował pierwszą nowoczesną austriacką galerię. Na wystawie obok prac innych artystów, A. Hunglinger zaprezentował osiemnaście własnych obrazów oraz kilka teczek ze studiami i szkicami. Wystawa nie odniosła oczekiwanego sukcesu i została zamknięta po sześciu miesiącach. W 1814 r. poprosił o dwuletni urlop w Theresianum, który później przedłużał. Urlop wykorzystał na podróż do Rosji.

---

⁷ Theresianische Akademie – prywatne gimnazjum założone w 1746 r. w Wiedniu przez cesarzową Austrii Marię Teresę, szkoła dla elit oparta na zasadach ścisłej selekcji, najwyższych standardach pedagogicznych i naukowych oraz nauczaniu języków obcych.

⁸ Kaiserlich-königliche Akademie für Orientalische Sprachen (Cesarsko-Królewska Akademia Języków Wschodnich) została powołana przez cesarzową Marię Teresę w 1754 r. w celu szkolenia młodych dyplomatów mających reprezentować imperium Habsburgów za granicą.

(sketch) on the spot. The drawings of Hunglinger clearly show such an approach to the subject matter. The author, as if wanting to influence the credibility of the views of the chambers drawn “from life”, placed his figure in them while drawing or visiting the workings (see Fig. 1). The aim of this article is to verify the documentary value of Hunglinger’s drawings, to identify – to the extent possible – the places shown, and to present the history of the workings.

ANDREAS MAGNUS HUNGLINGER – HIS WORKS AND TRAVELS

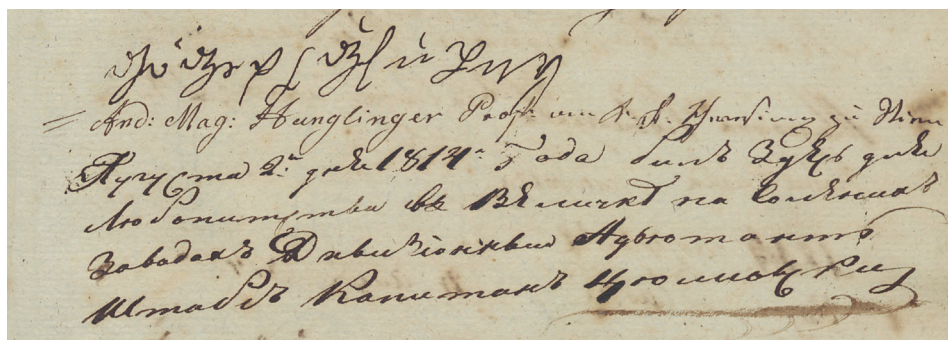
The authorship of the analysed set of drawings raises no doubts. Three works depicting the Wieliczka chambers have the author’s signature – the initials “AH”, hidden in the compositions. On the three remaining drawings belonging to the group, with views from Podolia, the author signed in pencil on the backs of the card: “Andreas Hunglinger”.

Andreas Magnus Hunglinger was born in 1763 in Vienna and died around 1830. He studied at the Viennese Art Academy (Akademie der bildenden Künste Wien) from 1771 and was a student of Franz Xaver Wagenschön. He travelled a lot. From 1780, he spent seven years in Italy, where, like other German painters, he studied art. In 1795, he worked in Waitzen (Hungary), and a year later, as a drawing teacher, at the University of Pest. In 1798, he went to Greece and Constantinople in Turkey. From 1799 to 1805, he was the prefect of the Theresian Academy in Vienna (Theresianum)⁷. Then, from 1808 to 1816, he worked as a drawing teacher at this institution. From 1806, he was also a teacher of freehand drawing and architecture at the Imperial and Royal Academy of Oriental Languages in Vienna⁸. In 1811, he stayed in Baden, where he organised the first modern Austrian gallery. At the exhibition, Hunglinger, alongside works by other artists, presented eighteen of his own paintings and several portfolios with studies and sketches. The exhibition did not achieve the expected success and was closed after six months. In 1814, he asked for a two-year leave of absence from the Theresianum, which he later extended.

---

⁷ Theresianische Akademie – a private grammar school founded in 1746 in Vienna by the Empress of Austria Maria Theresa, a school for elites based on the principles of strict choice, the highest pedagogical and scientific standards and teaching foreign languages.

⁸ Kaiserlich-königliche Akademie für Orientalische Sprachen (The Imperial-Royal Academy of Oriental Languages) was founded by the Empress Maria Theresa in 1754 to train young diplomats to represent the Habsburg Empire abroad.

2. Wpis „And. Mag. Hunglinger” –
fragment karty z „Księgi wpisowej gości kopalni wielickiej 1813–1828”.

2. Signature “And. Mag. Hunglinger” –
a fragment from a page of “The Wieliczka Mine Guest Book 1813–1828”.

Od 1814 r. przez kilka lat przebywał w Moskwie, zatrudniony przez rosyjskiego generała. Po jego śmierci w 1821 r. pojechał do swojego kuzyna mieszkającego we Lwowie – również malarza. W 1825 r. udał się do Grazu⁹. Nieznana jest dokładna data śmierci artysty. Gdy jego żona Gioconda zmarła 4 czerwca 1834 r., była już wdową.

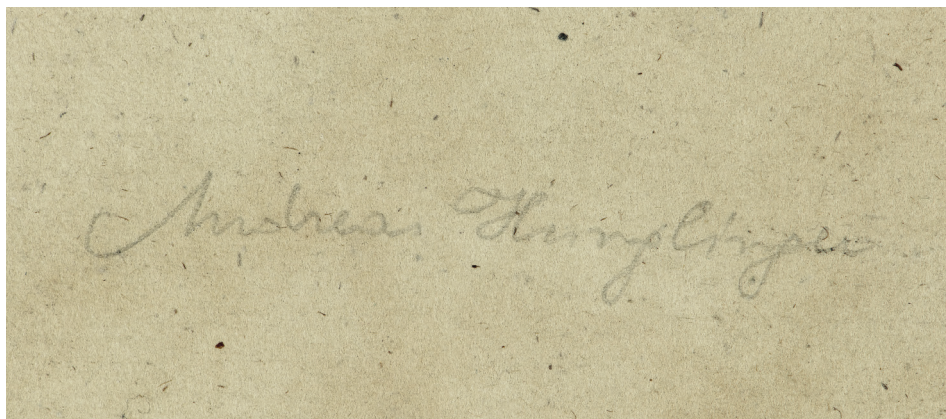
Nie zachowało się zbyt wiele obrazów autorstwa A. Hunglingera¹⁰. Nie był on uważany za wybitnego artystę, ale ceniono go jako dość dobrego malarza. Jako rysownik otrzymał zasłużone pochwały zarówno w Theresianum, jak i Akademii Języków Wschodnich, a dzięki swojej gorliwości i postawie godnej naśladowania zyskał miłość swoich uczniów oraz szacunek przełożonych w obu instytucjach¹¹.

Z biografii A. Hunglingera wynika, że w 1814 r. udał się z Wiednia do Moskwy. Prawdopodobnie po drodze odwiedził Wieliczkę i jej kopalnię soli. W jednej

⁹ Na jednym z obrazów Hunglingera znajduje się dedykacja dla jego nauczyciela i przyjaciela J. Edlena von Molitora z datą 10 grudnia 1825 r. i miejscowością Graz.

¹⁰ Autorzy opracowania z 1922 r. wymieniają ich cztery, w tym jeden obraz zaczął malować jego nauczyciel F. Wagenschön. *Der Maler Andreas Magnus Hunglinger*, (w:) E. K. Blümml, G. Gugitz: *Von Leuten und Zeiten im alten Wien*, Wiedeń 1922, s. 367.

¹¹ *Hof- und Staats-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wiedeń 1808 („Andreas Hunglinger, Lehrer der Freyen Handzeichnung, woh. auf der Sailerstadt 856”); *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, t. 3, 1965, s. 12; *Der Maler Andreas Magnus Hunglinger...*, s. 359–367; W. Telesko: *Kulturraum Österreich: die Identität der Regionen in der bildenden Kunst des 19. Jahrhunderts*, Wiedeń–Kolonja–Weimar 2008, s. 48.

3. Autograf „Andreas Hunglinger” na rewersie rysunku *Di Rachny = Lasovy*.

3. Autograph “Andreas Hunglinger” on the reverse of *Di Rachna = Lasova* drawing.

He used his leave to travel to Russia. From 1814, he lived in Moscow for several years, employed by a Russian general. After the general’s death, in 1821, he went to visit his cousin, who lived in Lviv – also a painter. In 1825, he went to Graz⁹. The exact date of the artist’s death is unknown. When his wife Gioconda died on 4th June 1834, she was already a widow.

Not many paintings by Hunglinger have survived¹⁰. He was not considered a renowned artist, but he was appreciated as a fairly good painter. As a draughtsman, he received well-deserved praises both at the Theresianum and at the Academy of Oriental Languages, and by his zeal and good conduct he won the love of his pupils and the respect of his superiors at both institutions¹¹.

According to Hunglinger’s biography, in 1814 he went from Vienna to Moscow. He probably visited Wieliczka and its salt mine on the way. In one of the books of

⁹ One of Hunglinger’s paintings holds a dedication to his teacher and friend J. Edlen von Molitor with the date 10th December 1825 and the town of Graz.

¹⁰ The authors of the 1922 study list four of them, including one painting started by his teacher F. Wagenschön. *Der Maler Andreas Magnus Hunglinger*, (in:) E. K. Blümml, G. Gugitz: *Von Leuten und Zeiten im alten Wien*, Vienna 1922, p. 367.

¹¹ *Hof- und Staats-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Vienna 1808 (“Andreas Hunglinger, Lehrer der Freyen Handzeichnung, woh. auf der Sailerstadt 856”); *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, vol. 3, 1965, p. 12; *Der Maler Andreas Magnus Hunglinger...*, pp. 359–367; W. Telesko: *Kulturraum Österreich: die Identität der Regionen in der bildenden Kunst des 19. Jahrhunderts*, Vienna–Cologne–Weimar 2008, p. 48.

z ksiąg zwiedzających wielicką kopalnię pod datą 2 sierpnia 1814 r. widnieje wpis: „And. Mag. Hunglinger Prof im K. K. Theresianum Wien” (zob. ryc. 2)¹². Dzięki odszukaniu tego autografu znamy datę wizyty A. Hunglingera w wielickiej kopalni. Podczas zwiedzania narysował trzy widoki komór wielickich. Być może na miejscu wykonywał szkice, które kończył później. Zapewne jednak od razu na rewersach kart nanosił krótkie notatki dotyczące komór (zob. ryc. 5, 13, 18). Trudno przypuszczać, żeby podczas zwiedzania kopalni z przewodnikiem mógł poświęcić wiele czasu na rysowanie. Niewykluczone też, że rysunków mogło powstać więcej, a tylko te trzy zostały zachowane. Pozostałe rysunki, przedstawiające Rachny Lasowe na Podolu, powstały w pierwszej połowie grudnia 1815 r. Autor na rewersach zapisał nie tylko orientacyjny czas powstania, ale także porę dnia: ranek, środek dnia lub wieczór. Co ciekawe, Hunglinger nie przedstawił najważniejszych budynków majątku Rachny Lasowe – np. dworu, co może nasuwać podejrzenie, że do zbiorów wielickiego muzeum trafiła tylko część powstałej wtedy serii. Jaki był cel wizyty malarza w majątku na Podolu, czy odbył tę podróż specjalnie, być może już z Moskwy, czy też zatrzymał się po drodze – pozostaje na razie zagadką. Nie wiadomo też, jakie były losy teczki z rysunkami z Wieliczki i Podola, zanim trafiły one do zbiorów Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka.

RYSUNKI I HISTORIA WIELICKICH WYROBISK

Die Kammer „Lipowiz” (komora *Lipowiec*)

AH [Andreas Hunglinger], [1814]

akwarela, wys. 47,3 cm, szer. 35 cm

Zbiór Sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, nr inw. 4/171

Na rysunku przedstawiona została komora o skomplikowanym układzie i licznych zakamarkach. Ogromne bryły soli na pierwszym planie po prawej stronie są śladem obwału, o którym wspomina inskrypcja na rewersie rysunku. Na mocno zdeformowanym filarze solnym widoczna jest wnęka (w jaśniejszym kolorze) przeznaczona na tablicę informacyjną. Po prawej stronie przechodzą trzej mężczyźni.

¹² A. M. Hunglinger prof. w Cesarskiej i Królewskiej Akademii Terezyjańskiej w Wiedniu. *Księga wpisowa gości kopalni wielickiej 1813–1828*, Archiwum Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (dalej: „Arch. MŻKW”), sygn. R/210, k. 23.

4. „Die Kammer Lipowiz”, AH, [1814].

4. “Die Kammer Lipowiz”, AH, [1814].

Są oni pochyleni, ostatni z nich – bardzo nisko. Dwaj pierwsi trzymają płonące pochodnie, których płomień dotyka stropu i oświetla przestrzeń komory. Prawdopodobnie pełnią oni funkcje świecznych – ludzi oświetlających wyrobiska i towarzyszących dawnym turystom. Pierwszy i ostatni mężczyzna ubrani są w mundury górnicze (czako, skóra, wysokie buty). Środkowa postać ma na głowie kapelusz, a w ręce trzyma laskę. Przed tą grupą stoi jeszcze jeden człowiek (po lewej). Prawie całą postać zasłania blok solny, widoczne są tylko nogi. W świetle pochodni jego sylwetka rzuca cień na spąg wyrobiska. Po prawej stronie dostrzec można górną część drewnianej drabiny, leżącej na spągu lub opartej o pochyły ocios. Do dolnej części komory można się dostać przechodząc po wykutych w soli, półokrągłych i szerokich schodach (siedem stopni). Na jednej z podstopnic (w dolnej części schodów) widać sygnaturę artysty: połączone litery: „AH”. Poniżej schodów, na pierwszym planie widoczna jest przyklękająca postać w długim płaszczu (kitlu) i kapeluszu, rysująca na karcie papieru. Prawdopodobnie jest to autoportret A. Hunglingera. Postać w takim stroju, w charakterystycznym kapeluszu z wydatnym daszkiem z przodu, pojawia się także na innych widokach komór. Za nim stoi chłopiec trzymający w prawej ręce lampkę oświetlającą tworzony rysunek, a lewą wspierający się na lasce. Ubrany jest w ochronny kitel, spodnie i wysokie buty.

Pod rysunkiem umieszczony jest podpis: „Die Kammer Lipowiz”, a w prawym dolnym narożniku słowo „zu”. Na rewersie autor umieścił krótką informację dotyczącą przedstawionej komory:

„Wieliczka, eine Kammer die schon
200 Jahre zahlt, ist auf schon gaenzlich ver-
haut und wegen der drohenden einsturtz
am mehreren Orten starck untersturtz.”
(Wieliczka, komora, która istnieje już
od 200 lat, jest już całkowicie zniszczona
i z powodu grożącego zawalenia się
w wielu miejscach mocno podparta.)

Identyfikacja komory *Lipowiz* (*Lipowiec*), narysowanej przez A. Hunglingera, jest utrudniona ze względu na wielość wyrobisk, które nosiły tę nazwę oraz ich rozmieszczenie na poziomach I–III. M. A. Seykotta w połowie XIX w., opisując inną komorę *Lipowiec* wybraną w soli szybikowej na poziomie II, wiąże jej nazwę z rodziną Lipowskich herbu Ciołek z województwa sandomierskiego,

visitors to the Wieliczka Mine, there is an entry dated 2nd August 1814: “And. Mag. Hunglinger Prof im C. C. Theresianum Wien” (see Fig. 2)¹². Thanks to finding this signature, we know the date of Hunglinger’s visit to the Wieliczka Mine. During the tour, he drew three views of the Wieliczka chambers. Perhaps he made sketches on the spot and finished them later. However, he probably immediately wrote short notes about the chambers on the backs of the card (see Fig. 5, 13, 18). It is difficult to imagine that he would have spent much time drawing during a guided tour of the mine. It is also possible that more drawings could have been created and only these three have survived. The remaining drawings depicting Rachny Lasowe in Podolia were created in the first half of December 1815. On the reverses, the author noted not only the approximate time of creation, but also the time of day: morning, midday, or evening. Interestingly, the drawings do not show the most important buildings of the Rachny Lasowe estate – for example, the manor house – which may give reasonable doubts that only a part of a larger set of drawings was included in the collections of the Wieliczka museum. What was the purpose of the painter’s visit to the estate in Podolia, whether he made this trip on purpose, perhaps from Moscow, or whether he stopped along the way – remains a mystery for now. It is also unknown what happened to the folder with drawings from Wieliczka and Podolia before they ended up in the collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka.

DRAWINGS AND HISTORY OF THE WIELICZKA WORKINGS

Die Kammer “Lipowiz” (the *Lipowiec* chamber)

AH [Andreas Hunglinger], [1814]

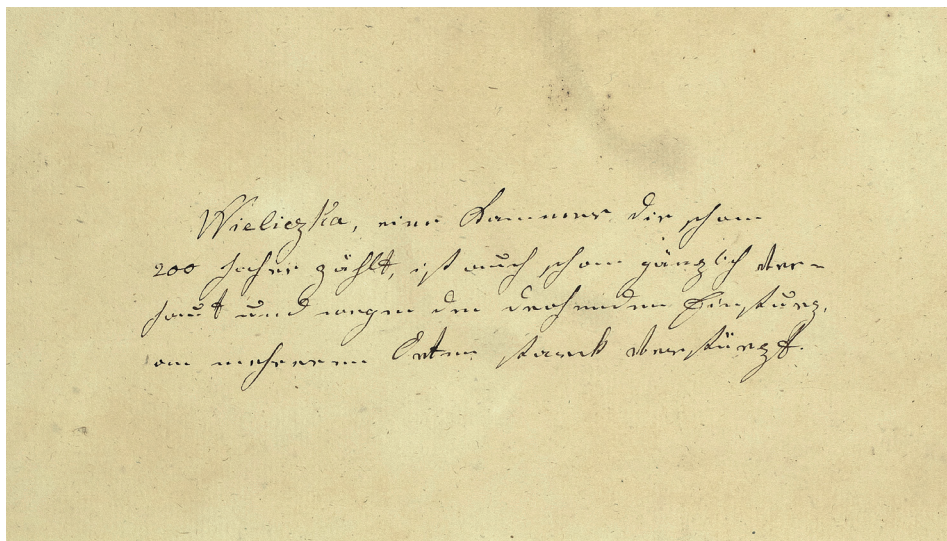
watercolour, height 47.3 cm, width 35 cm

Art Collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, inv. no. 4/171

The drawing shows a chamber with a complex layout and numerous nooks and crannies. The huge lumps of salt in the foreground on the right are a trace of the embankment mentioned in the inscription on the reverse of the drawing.

---

¹² Prof. A. M. Hunglinger at the Imperial-Royal Theresian Academy in Vienna. *Księga wpisowa gości kopalni wielickiej 1813–1828*, Archive of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka (hereinafter: “Arch. MŻKW”), ref. no. R/210, p. 23.

5. Notatka na rewersie rysunku „Die Kammer Lipowitz”.
5. Note on the reverse of the drawing “Die Kammer Lipowitz”.

a szczególnie ze Stanisławem z Lipowca, który w 1540 r. był kanclerzem gnieźnieńskim i kanonikiem kujawskim¹³.

Zanim przejdziemy do identyfikacji wyrobiska namalowanego przez A. Hunglingera, warto przytoczyć historię wyrobisk o tej nazwie. Komora *Lipowiec*, zwana też *Lipowcem Starym*, eksploatowana była w bardzo rozległej bryle soli zielonej typowej, zlokalizowanej na poziomie I. Produkcja soli prowadzona była tu już na przełomie XV i XVI w., a na pewno przed 1518 r. Z tego roku pochodzi wzmianka o zaprzestaniu eksploatacji komory *Lipowiec*¹⁴.

Na wschodnich krańcach tego wyrobiska, pod koniec XVI lub na początku XVII w. (ale przed 1638 r.)¹⁵, został zgłębiony *Szybik w Lipowcu na głębsze*, zwany później *Lipowcem Nowym* (obecnie *Lipowiec*). Wyrobisko to w przeważającej swej części przebiega w bryle soli zielonej wielkoziarnistej, tej samej, w której

¹³ M. A. Seykotta podał informacje odnalezione w herbarzu Niesieckiego (K. Niesiecki: *Herbarz polski*, t. 6: [L–N], Lipsk 1841, s. 107); M. A. Seykotta: *Przewodnik po kopalni wielickiej*, 1867, Arch. MŻKW, sygn. R/83, k. 12; M. A. Seykotta: *Opisy i historia komór, chodników, kaplic i szybów w kopalni wielickiej*, ok. 1860, sygn. R/90, k. 107.

¹⁴ *Opis żup krakowskich z roku 1518*, Arch. MŻKW, sygn. R/1, s. 563 – (93): „Lipowiecz Camera, z powodu złej jakości i zanieczyszczenia soli została za Jana Bonera porzucona”.

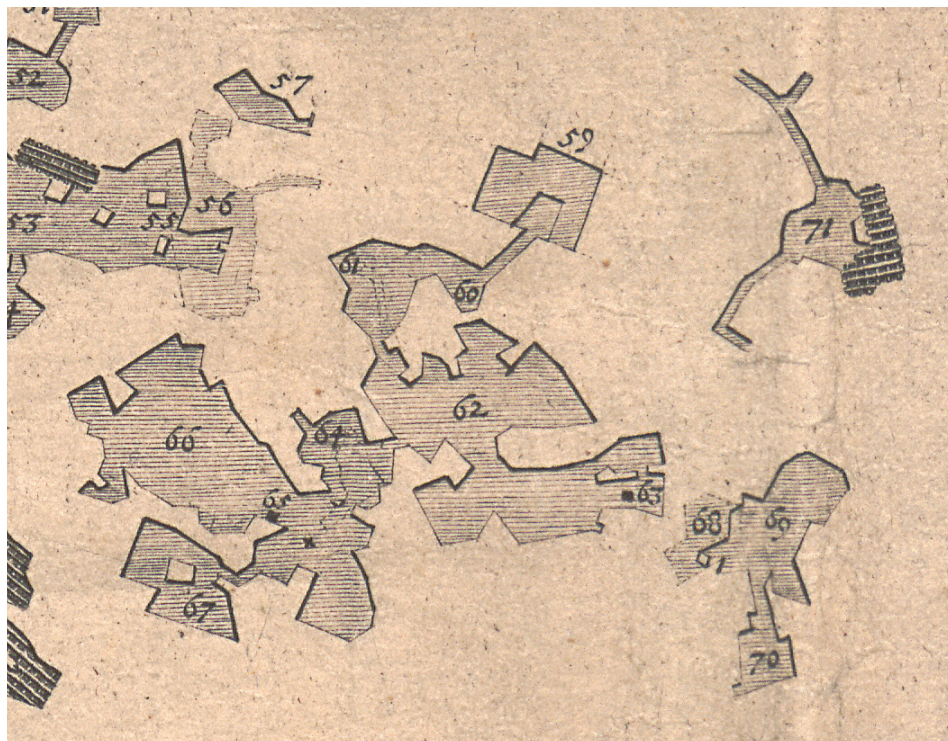
¹⁵ W. Hondius, *Delineatio Primae...*

On the severely deformed salt pillar, you can see a visible recess (in a lighter colour) intended for an information board. On the right, three men pass by. They are bent over, the last one – exceptionally low. The first two hold burning torches, the flame of which touches the ceiling and illuminates the space of the chamber. They probably serve as candle-bearers – people who illuminated the workings and accompanied ancient tourists. The first and last men are dressed in miners' uniforms (shako, leather, knee-high boots). The central figure wears a hat and holds a staff in his hand. There is one more man standing in front of this group (on the left). Almost the entire figure is covered by a salt block, only the legs are visible. In the light of the torch, his silhouette casts a shadow on the floor of the quarry. On the right side, you can see the upper part of a wooden ladder, lying on the floor or leaning against a sloping sidewall. The lower part of the chamber can be reached by walking along a wide, semicircular staircase (seven steps) carved in salt. On one of the risers (at the bottom of the stairs), you can see the artist's signature: connected letters: "AH". Below the stairs, in the foreground, there is a kneeling figure in a long coat (frock) and a hat, drawing on a sheet of paper. It is probably a self-portrait of Andreas Hunglinger. A figure in such attire, with a characteristic hat with a prominent peak at the front also appears in other views of the chambers. Behind him stands a boy holding a lamp in his right hand, illuminating the drawing, and leaning on a stick in his left hand. He is dressed in a protective frock, trousers, and knee-high boots.

There is a caption under the drawing: "Die Kammer Lipowiz", and in the lower right corner the word "zu=". On the reverse, the author placed short information about the presented chamber:

"Wieliczka, eine Kammer die schon
200 Jahre zahlt, ist auf schon gaenzlich ver-
haut und wegen der drohenden einsturtz
am mehreren Orten starck untersturtzt."
(Wieliczka, a chamber that already exists
for 200 years, it is now completely destroyed
and because of the impending collapse
strongly supported in many places.)

The identification of the *Lipowiz* (*Lipowiec*) chamber, drawn by Hunglinger, is difficult due to the multitude of workings that bore this name and their location on levels I–III. In the mid-19th century, M. A. Seykotta describing another *Lipowiec*

6. Wyrobiska na poziomie II kopalni soli w Wieliczce w rejonie komory „Lipowiec”.
W. Hondius, „*Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis. Wizerunek Żupy Wielickiej Wtorey*”,
Gdańsk 1645 (59 – „Lipowiecz gdzie Kopacz robi”, 60 – „Pod Szybikiem w Lipowcu”,
61 – „Komora Zamtuz”) – fragment.

6. Workings on level II of the Wieliczka Salt Mine around the „Lipowiec” chamber.
W. Hondius, „*Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis. Wizerunek Żupy Wielickiej Wtorey*”,
Gdańsk 1645 (59 – „Lipowiecz gdzie Kopacz robi”, 60 – „Pod Szybikiem w Lipowcu”,
61 – „Komora Zamtuz”) – a fragment.

eksploatowana była południowa część komory *Zamtus*. Dolna część szybiku sięgnęła obecnego poziomu II niższego i natrafiła na dużych rozmiarów ciało solne. Już za czasów Marcina Germana istniała tu komora *Pod szybikiem w Lipowcu* (obecnie *Lipowiec*), a kilkanaście metrów na południe od niej *Lipowiecz gdzie Kopacz robi*, nazwana później komorą *Lubna* (zob. ryc. 6)¹⁶. Instrukcja górnicza dla walaczy z 1. połowy XVII w. wymienia aż cztery drogi, którymi sól z komór

¹⁶ W. Hondius, *Delineatio Secundae...*

chamber excavated in the salt shaft on level II, associates its name with the Lipowski family of the Ciołek coat of arms from the Sandomierz voivodeship, and especially with Stanisław of Lipowiec, who in 1540 was the chancellor of Gniezno and the canon of Kujawy¹³.

Before we move on to identifying the working painted by Hunglinger, it is worth mentioning the history of the working with this name. The *Lipowiec* chamber, also known as *Lipowiec Stary*, was mined in a very extensive block of typical green salt, found on level I. Salt production was conducted here already at the turn of the 16th century, and certainly before 1518. The mention of the cessation of mining of the *Lipowiec*¹⁴ chamber comes from this year.

At the eastern end of this quarry, at the end of the 16th or beginning of the 17th century (but before 1638)¹⁵, the *Shaft in Lipowiec was sunk deeper*, later called *Lipowiec Nowy* (currently *Lipowiec*). Most of this working run through a block of large-grained green salt, the same salt in which the southern part of *Zamtus* chamber was mined. The lower part of the shaft reached the present level II_n, and included a large salt body. Already in the times of Marcin German there was a chamber here called *Pod szybikiem w Lipowieccu* (currently *Lipowiec*), and a dozen or so meters south of it *Lipowiecz gdzie Kopacz robi*, later called the *Lubna* chamber (see Fig. 6)¹⁶. The mining instructions for miners from the first half of the 17th century mention as many as four routes by which salt was delivered from the *Lipowiec* chambers to the *Seraf*¹⁷ shaft. In addition, a large group of watermen transported brine from them to the *Wodna Góra* shaft.

In June 1648, there was a massive collapse of the ceiling in the western part of the *Lipowiec* chamber (*Lipowiec Stary*) found on level I. It resulted in “a terrible collapse in Wieliczka, the likes of which had never happened before”¹⁸. It caused a ground crack in the Skalski’s orchard. An opening was created through which

¹³ M. A. Seykotta provided information found in Niesiecki’s armorial (K. Niesiecki: *Herbarz polski*, vol. 6: [LN], Lipsk 1841, p. 107); M. A. Seykotta: *Przewodnik po kopalni wielickiej*, 1867, Arch. MŻKW, ref. R/83, p. 12; M. A. Seykotta: *Opisy i historia komór, chodników, kąpic i szybów w kopalni wielickiej*, ca. 1860, ref. R/90, p. 107.

¹⁴ *Opis żup krakowskich z roku 1518*, Arch. MŻKW, ref. R/1, p. 563 – (93): “Lipowiecz Camera, z powodu zlej jakości i zanieczyszczenia soli została za Jana Bonera porzucona”.

¹⁵ W. Hondius, *Delineatio Primae...*

¹⁶ W. Hondius, *Delineatio Secundae...*

¹⁷ *Instrukcje górnicze dla żup krakowskich z XV–XVIII wieku*, prepared by A. Keckowa, Wrocław 1963.

¹⁸ K. Kolas, K. Kubik: *Poeksploatacyjne zapadliska wielickie*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland” (hereinafter: “SMHS”), vol. XII, Wieliczka 1983, pp. 36–37.

Lipowiec dostarczana była do szybu *Seraf*¹⁷. Ponadto liczna grupa wodnych transportowała wówczas z nich solankę do szybu *Wodna Góra*.

W czerwcu 1648 r. doszło do potężnego obwałowania stropu w zachodniej części komory *Lipowiec* (*Lipowiec Stary*) zlokalizowanej na poziomie I. Jego następstwem było „zawalisko straszne w Wieliczce jako przed tym nie bywało”¹⁸. Spowodowało ono pęknięcie gruntu w sadzie Skalskiego. Powstał otwór, przez który z dołu było widać światło dzienne, jak pod ocembrowanym szybem. Z pobliskiego stawu przedarła się do komory woda. Rozpoczęto pośpieszne zabezpieczanie kasztem wschodniej ocalałej części komory. W dniu 7 listopada 1648 r. doszło do następnego nieszczęścia. Nasilone jesienne opady spowodowały zmianę koryta pobliskiego potoku, który skierował swe wody do kopalni. Poprzez szybik *Lipowiec* zatopiły one komory *Pod szybikiem w Lipowcu* i *Lipowiecz gdzie Kopacz robi*. Podmyty został kaszt budowany pośpiesznie w ocalałej wschodniej części komory *Lipowiec Stary* na poziomie I. Ślady tej tragedii czytelne są do dzisiaj na zachodnim odcisie szybiku *Lipowiec*, głęboko zerodowanym słodkimi wodami. Na powierzchni wykopany został rów, zmieniający kierunek potoku. Dopiero samoistne zwarcie się ziemi nad komorą *Lipowiec Stary* zapobiegło dalszej destrukcji, jednak wyrobisko to dla działalności produkcyjnej zostało definitywnie utracone. Pozostałe po nim pustki trzeba było szczelnie podsadzić.

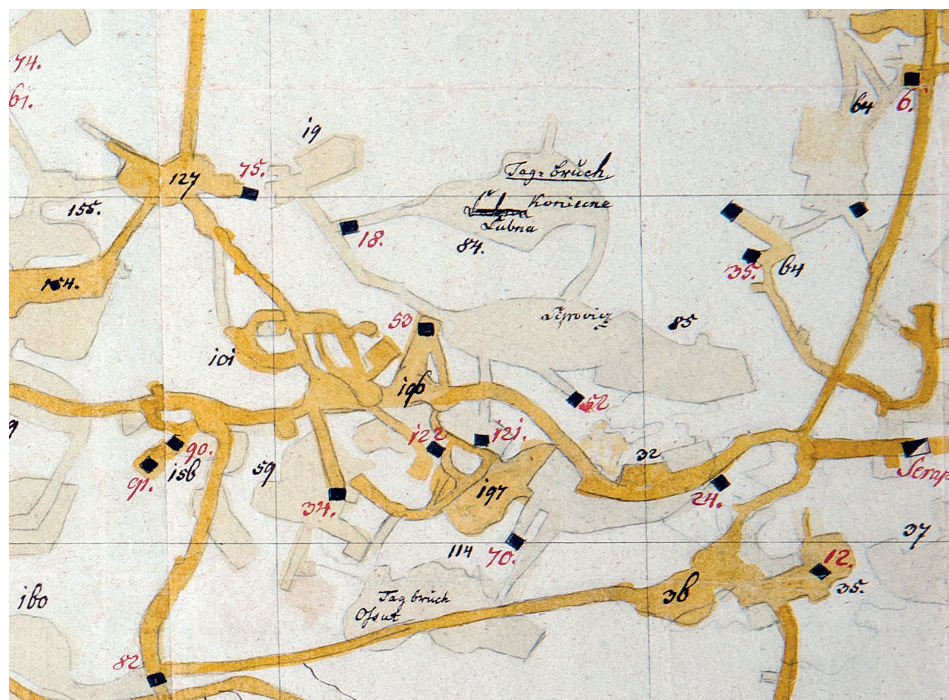
Do pozyskiwania soli w komorach *Pod szybikiem w Lipowcu* i *Lipowiecz gdzie Kopacz robi* powrócono w pierwszej połowie XVIII w. Dla wznowienia w nich produkcji trzeba było zbudować nową komorę kieratową nad szybikiem *Lipowiec*, zlokalizowaną pierwotnie w komorze *Lipowiec Stary*. Poszerzono w tym celu w stronę południową komorę *Zamtus* – później w tym miejscu znajdowała się kaplica św. Jana na Lipowcu (zob. ryc. 7–9).

Reasumując, z trzech komór *Lipowiec* do dzisiaj zachowała się tylko jedna z nich – *Pod szybikiem w Lipowcu* (obecnie *Lipowiec*). Dostępna jest ona od początku XIX w. także z poziomu II niższego. Dotarła do niej północna końcówka drażonej wówczas poprzeczni *Lipowiec I*. Podjęto w niej jeszcze eksploatację, przedłużając wyrobisko komorowe w kierunku wschodnim. Podczas prowadzonych tu w latach 1979–1980 prac inwentaryzacyjnych odnaleziono liczny sprzęt

¹⁷ *Instrukcje górnicze dla żup krakowskich z XV–XVIII wieku*, oprac. A. Keckowa, Wrocław 1963.

¹⁸ K. Kolasa, K. Kubik: *Poeksploatacyjne zapadliska wielickie*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce” (dalej: „SMDŻ”), t. XII, Wieliczka 1983, s. 36–37.

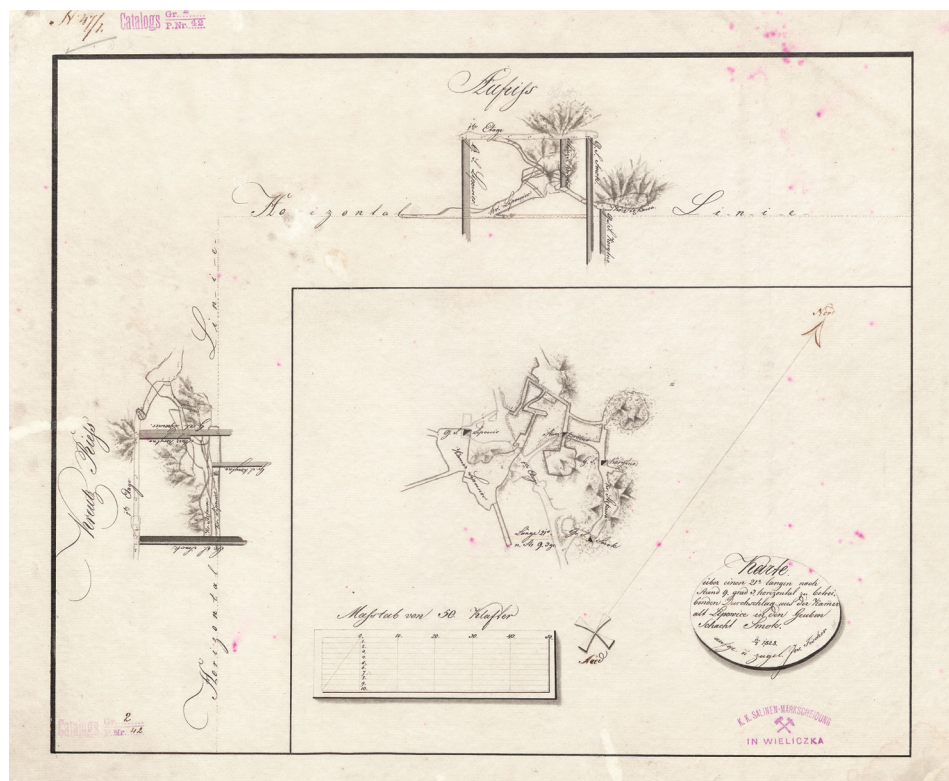

7. Wyrobiska I i II poziomu w rejonie komory „Lipowiec” – A. Fischer, „Erste Etage der Wieliczkaer Steinsalz Grube”, 1832 – fragment.

7. Level I and II workings around the “Lipowicz” chamber – A. Fischer, “Erste Etage der Wieliczkaer Steinsalz Grube”, 1832 – a fragment.

daylight could be seen from below, as if under a timbered shaft. Water leaked into the chamber from a nearby pond. Hasty work began on securing the surviving eastern part of the chamber with casings. On 7th November 1648, another misfortune occurred. Heavy autumn rainfall caused a nearby stream to change its bed, which directed its waters into the mine. Through the *Lipowicz* shaft, the water flooded the *Pod szybikiem w Lipowcu* and *Lipowicz gdzie Kopacz robi* chambers. The casing that was being hastily built in the surviving eastern part of the *Lipowicz Stary* chamber on level I was washed away. Traces of this tragedy are still visible today on the western side of the *Lipowicz* shaft, deeply eroded by fresh waters. A ditch was dug on the surface, changing the direction of the stream. Only the spontaneous closure of the earth above the *Lipowicz Stary* chamber prevented further destruction, but this excavation was definitely lost for production purposes. The voids left behind had to be tightly filled.

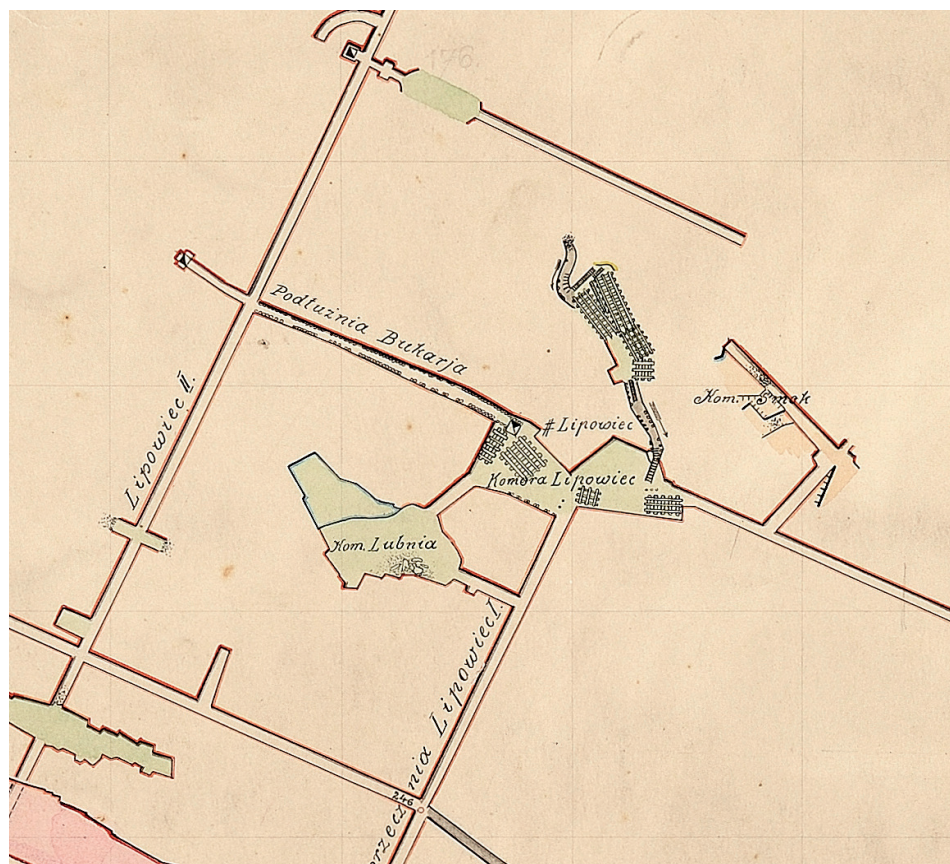
8. J. Fischer, „Karte über einen 21 langen nach Stund. 9 Grad. 3 horizontal betreibenden Durchschlag aus der Kammer alt Lipowiec in der Grubenschacht Smok”, 1828 – plan i przekroje komory „Lipowiec” na II poziomie.

8. J. Fischer, “Karte über einen 21 langen nach Stund. 9 Grad. 3 horizontal betreibenden Durchschlag aus der Kammer alt Lipowiec in der Grubenschacht Smok”, 1828 – a plan and sections of the “Lipowiec” chamber on the level II.

służący do eksploatacji oraz transportu soli i wody¹⁹. Bardzo istotny jest także fakt, iż zlokalizowano w niej niewielką kapliczkę wykonaną w 1851 r. Znajduje się ona przy końcu *Zejścia Zamtus* rozpoczynającego się w komorze *Zamtus* na poziomie I (zob. ryc. 10, 11)²⁰.

¹⁹ Teczka z dokumentacją *Komora Lipowiec z dojściem z I poz. II n/30* w Dziale Historii i Kultury Materialnej Górnictwa Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka.

²⁰ J. Charkot, E. Kalwajtys: *Kaplica św. Jana na Lipowcu*, 2005, mps, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka.

9. Wyrobiska w rejonie komory „Lipowiec” na II poziomie kopalni – L. Wąsowicz, B. Szymczykiwicz, W. Godula, „Mapa sekcijna poziomów II w.–II n.,” lata 30. XX w.

9. Workings around the “Lipowiec” chamber on level II of the mine – L. Wąsowicz, B. Szymczykiwicz, W. Godula, “Mapa sekcijna poziomów II w.–II n.,” 1930s.

The extraction of salt in the *Pod szybikiem w Lipowcu* and *Lipowicz gdzie Kopacz robi* chambers was resumed in the first half of the 18th century. To resume production there, it was necessary to build a new treadmill chamber above the *Lipowiec* shaft, originally located in the *Lipowiec Stary* chamber. For this purpose, the *Zamtus* chamber was widened towards the south. Later, the chapel of St. John on Lipowiec (see Fig. 7–9) was built there.

To sum up, out of the three *Lipowiec* chambers, only *Pod szybikiem w Lipowcu* has survived to this day (currently *Lipowiec*). It has been available since the beginning of the 19th century also from the II n level. The northern end of the then excavated

10. Schody w komorze „Lipowiec” na poziomie II niższym wielickiej kopalni, 1980, R. Kurowski. Na wschodnim ociosie widoczne jest miejsce po kapliczce z datą „1851”.
10. Stairs in the “Lipowiec” chamber on the lower level II of the Wieliczka Mine, 1980, photo by R. Kurowski. On the eastern sidewall, you can see a place where a chapel used to stand with the date “1851”.

Znając historię wyrobisk o nazwie *Lipowiec*, po przeanalizowaniu źródeł pisanych i kartograficznych, można pokusić się o próbę identyfikacji miejsca, w które przewodnik zaprowadził A. Hunglingera w 1814 r. Na rewersie karty autor zamieścił pewne wskazówki. Opisuje on komorę jako powstałą przed 200 laty, czyli około 1614 r., choć określenie to może też wskazywać, że chodzi po prostu o jedną z najstarszych komór w wielickiej kopalni. Zamieszcza również uwagę, że komora jest już prawie całkowicie niedostępna i z powodu grożącego zawалу w wielu miejscach mocno obudowana.

11. Komora „Lipowiec” na poziomie II niższym – stan obecny (2019 r.), R. Zadak.
 11. The “Lipowiec” chamber on the lower level II – current condition (2019), photo by R. Zadak.

Lipowiec I crosscut reached it. Mining was resumed there, extending the chamber workings towards the east. During the inventory work conducted here in 1979–1980, numerous pieces of equipment used for the extraction and transport of salt and water were discovered¹⁹. However, it is significant that there is a small chapel there, built in 1851. It is found at the end of the *Zejsście Zamtus* starting in the *Zamtus* chamber on level I (see Fig. 10, 11)²⁰.

Knowing the history of the workings named *Lipowiec*, after analysing written and cartographic sources, one can try to identify the place to which the guide took Hunglinger in 1814. The author also included some tips on the back of the card. He describes the chamber as being built 200 years ago, i.e. around 1614, although this term may also show that it is simply one of the oldest chambers in the Wieliczka

¹⁹ Documentation folder *Komora Lipowiec z dojściem z I poz. II n/30* (*Lipowiec chamber with access from level I, item II n/30*) in the Department of the History and Material Culture of Mining of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka.

²⁰ J. Charkot, E. Kalwajtyś: *Kaplica św. Jana na Lipowcu*, 2005, typescript.

Prawdopodobnie A. Hunglinger został zaprowadzony do komory *Lipowiec* na poziomie II niższym. Patrzy on z dołu w kierunku schodów prowadzących na poziom I, a wygrodzonych w komorze *Zamtus*. Można nimi dostać się do wyrobiska, w którym mieściła się kaplica św. Jana oraz do szybiku *Lipowiec* (*Lipowiec Stary*). Komora *Lipowiec* na I poziomie była na początku XIX w. całkowicie niedostępna, ale być może pamiętano o niej jako o komorze bardzo starej, mającej znaczne rozmiary oraz niebezpiecznej. Nastąpiło w niej zawalenie dopowierzchniowe, którym słodka woda z rzeki wdarła się do wyrobisk kopalni. Komorę starano się jeszcze zabezpieczyć kasztem, ale ostatecznie ją podsadzono, czyli zasypano. Wyrobisko, które rysował A. Hunglinger, także groziło obwałami, o czym świadczą zbudowane w tym miejscu później drewniane kaszty przy wykutych w soli schodach.

Die Kammer „Kloski” (komora *Kloski*)

AH [Andreas Hunglinger], [1814]

akwarela, wys. 47,2 cm, szer. 35 cm

Zbiór Sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, nr inw. 4/172

Rysunek przedstawia bardzo wysoką komorę. Wyeksponowana została jej duża przestrzeń. Na przyściennym filarze solnym widać wyraźne ślady odrywania łąw. Komunikację wewnątrz komory zapewniają drabiny wsparte na drewnianych podestach (podpartych belkami) z barierkami – na jednej z nich przemieszcza się człowiek z lampką (prawdopodobnie kagankiem łożowym). W głębi widać kolejny ciąg komunikacyjny – drewniane schody z barierkami, których konstrukcja wsparta jest na belkach. Schodzą nimi dwie grupki osób. Dwie lub trzy osoby (niewyraźnie widoczne w ciemnym wyrobisku) dotarły właśnie chodnikiem na poziomie II, najprawdopodobniej z komory *Szczygielec*, do komory *Kloski* i stoją na szczycie schodów. Kolejne dwie osoby prowadzone są przez górniką z lampką i znajdują się już w połowie schodów. Zwraca uwagę drewniana konstrukcja z okrągławych belek z podestem w dolnej części komory. Widoczne są także pęknięcia i szczeliny w spągu i na ociosie (w prawym dolnym rogu). Na ociosie po prawej stronie autor umieścił swoją sygnaturę: połączone litery „AH”.

Na pierwszym planie, na spągu komory widać dwoje rozmawiających ludzi ubranych w płaszcze ochronne (kitle). Jeden z nich ma na głowie kapelusz z daszkiem i wspiera się na lasce. Przy nim stoi druga postać, być może kobieta. Obok znajduje się świeczny trzymający w rękach dwie pochodnie, którymi rozjaśnia

12. „Die Kammer Kloski”, AH, [1814].

12. “Die Kammer Kloski”, AH, [1814].

najbliższe otoczenie turystów. Drewniane konstrukcje komory oświetlone przez pochodnie rzucają cienie na solny ocios. W prawym dolnym narożniku obrazu widoczne są jeszcze dwie osoby, stojące w zacienionym miejscu komory, przy ociosie ze śladami odrywania łąw, układającymi się schodkowo. Człowiek w kitlu, w charakterystycznym kapeluszu z daszkiem na głowie, trzymający pod pachą teczkę z rysunkami, to prawdopodobnie sam autor akwareli – A. Hunglinger. Patrzy on w stronę komory. Obok niego stoi chłopiec trzymający lampkę (kaganek olejowy), dający niewiele światła w porównaniu z pochodniami. Jest on zwrócony tyłem do turysty i samej komory.

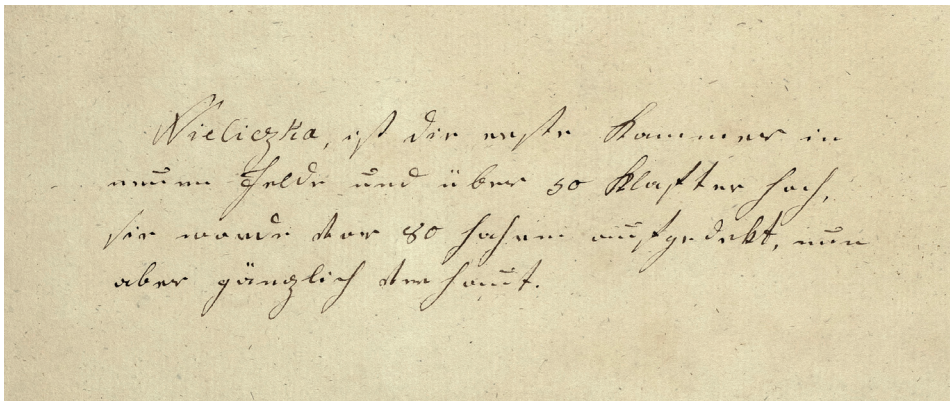
Pod rysunkiem umieszczony jest podpis w języku niemieckim: „Die Kammer Kloski”, a w prawym dolnym narożniku słowo „zu=". Na rewersie autor umieścił krótką informację dotyczącą przedstawionej komory:

„Wieliczka, ist die erste Kammer in
neuem Felde und uber 50 Klafter hoch
sie wurde vor 80 Jahren aufgedekt nun
aber gaenzlich verhaut.”

(Wieliczka, pierwsza komora
w Nowym Polu i wysoka na ponad 50 sążni,
przed 80 laty odkryta,
jednak teraz całkowicie niedostępna.)

13. Notatka na rewersie rysunku „Die Kammer Kloski”.

13. Note on the reverse of the drawing “Die Kammer Kloski”.

Mine. He also notes that the chamber is now almost completely inaccessible and, due to the threat of collapse, heavily walled up in many places.

Hunglinger was probably taken to the *Lipowiec* chamber on level II n. He looks from below towards the stairs leading to level I, fenced off in the *Zamtus* chamber. They lead to the quarry where the chapel of St. John and to the *Lipowiec* shaft (*Lipowiec Stary*). The *Lipowiec* chamber on level I was completely inaccessible at the beginning of the 19th century, but perhaps it was remembered as a very old, large, and dangerous chamber. There was a surface collapse, which allowed fresh water from the river to flow into the mine workings. Attempts were made to secure the chamber with a casing, but in the end, it was underpinned, i.e. covered over. The workings drawn by Hunglinger also posed a risk of collapse, as showed by the wooden casings built later in this place near the stairs carved in salt.

Die Kammer "Kloski" (the *Kloski* chamber)

AH [Andreas Hunglinger], [1814]

watercolour, height 47.2 cm, width 35 cm

Art Collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, inv. no. 4/172

The drawing shows a remarkably high chamber. The artist highlighted its large space. There are clear traces of mining on the salt pillar at the wall. Communication inside the chamber is provided by ladders supported by wooden platforms (supported by beams) with railings – one of them is used by a man carrying a lamp (probably a tallow lamp). In the background, you can see another communication route – wooden stairs with railings, the structure of which is supported by beams. Two groups of people are descending them. Two or three people (dimly visible in the dark workings) have just reached the level II gallery, most likely from the *Szczygielec* chamber, to the *Kloski* chamber, and stand at the top of the stairs. The next two people are led by a miner with a lamp and are already halfway up the stairs. Noteworthy is the wooden structure made of round beams with a platform in the lower part of the chamber. There are also visible cracks and crevices in the floor and on the sidewall (bottom right corner). On the sidewall, on the right side, the author placed his signature: the connected letters "AH".

In the foreground, on the floor of the chamber, two people wearing protective coats (frocks) are visible, talking. One of them wears a peaked hat and leans on a cane. Next to him stands another figure, perhaps a woman. Next to it, you can

Komora *Kloski* eksploatowana była od XVI do XVIII w. w potężnej bryle soli zielonej typowej i rozprzestrzenia się od poziomu I do V. W 1599 r. pisano o niej, że jest „z dawna wybrana, ściany i firsty porysowane, opatrzenia potrzebuje”²¹. W Komisji z 1608 r. wymienione są dwie komory *Kloski*: *Stare* i *Nowe*²². Jej powstanie zainicjowało szeroko zakrojone prace górnicze w *Nowych Górach*, w rejonie bogatych, nowo udostępnionych zasobów soli. Jej niezwykła wysokość, o której wspomina A. Hunglinger (50 sążni – ok. 94,5 m), i wybrana w wielkiej bryle soli przestrzeń komory wymusiła budowę – już od XVIII w. – zabezpieczeń drewnianych, w tym także potężnych kasztów, które z czasem wypełniły znaczną część komory.

Komorę *Kloski* uwzględnił na swych miedziorytnicznych planach W. Hondius, który wydał w 1645 r. starsze plany wielickiej kopalni M. Germana z 1638 r.²³ Podobnie wyrobisko wygląda na planach poziomów kopalni soli wydanych przez J. E. Nilsona z 1768 r.²⁴ Jednak tym razem plany zostały wzbogacone o przekroje. Na dwóch z nich wyraźnie widać komorę *Kloski*. Można na nich dostrzec schody prowadzące zarówno do komory *Kloski*, jak i wewnątrz niej, oraz konstrukcję mostu wspartego na wysokich stęplach (zob. ryc. 14 i 15)²⁵.

Hunglinger na rewersie karty zamieścił informację, że komora *Kloski* została odkryta przed 80 laty, czyli około roku 1734 i jest całkowicie zniszczona (zob. ryc. 13). Mowa prawdopodobnie o dolnej części komory, już na pocz. XIX w. zabudowanej kasztami, które później całkowicie wypełniono piaskiem, zamykając do niej dostęp (zob. ryc. 16). Porównanie planów W. Hondiusa (1645 r.) i J. E. Nilsona (1768 r.) wskazuje, że pomiędzy datami wydań obu zespołów miedziorytów doszło do powstania nowych wyrobisk w rejonie komory *Kloski*.

---

²¹ *Materiały dotyczące solnictwa oraz Wieliczki i Bochni zawarte w zespole Acta Castensia Cracoviensia – Relationes, 1587–1600*, sporządziły A. Smaroń, J. Władysławowa, Wieliczka 1982, mps, Zbiór Specjalny Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (dalej: „Zb. Spec. MŻKW”), nr inw. 5/2/Zb. Spec., s. 190 (Kraków 11 V 1599, P. 733).

²² *Act Comissarski Zupp Wielickich i Bocheńskich [...] anno [...] MDCVIII*, Arch. MŻKW, sygn. R/2, s. 148.

²³ W. Hondius, *Delineatio Primae... (27. Komora Kloski)*; W. Hondius, *Delineatio Secundae... (2. Kaplica w Kloskach, 3. Kloski Średnie, 4. Fierzt w Kloskach)*; W. Hondius, *Delineatio Tertiae... (1. Komora Kloski)*.

²⁴ J. E. Nilson, *Delineatio Prima Salisfodinae Wielicensis*, 1768, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/466; J. E. Nilson, *Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis*, 1768, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/467; J. E. Nilson, *Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensis*, 1768, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/468.

²⁵ J. E. Nilson, *Delineatio Prima...*; J. E. Nilson, *Delineatio Secundae...*

see a person holding two torches in their hands, with which they brighten up the immediate surroundings of the tourists. The wooden structures of the chamber, lit by torches, cast shadows on the salt wall. In the lower right corner of the painting, two more people are visible, standing in a shaded place in the chamber, next to a wall with traces of the salt mining, arranged in a stepped manner. The man in a frock, with a characteristic peaked hat on his head, holding a folder with drawings under his arm, is probably the author of the watercolours himself – Andreas Hunglinger. He looks towards the chamber. Next to him stands a boy holding a lamp (an oil lamp), which gives off little light compared to the torches. He has his back turned to the tourist and the chamber itself.

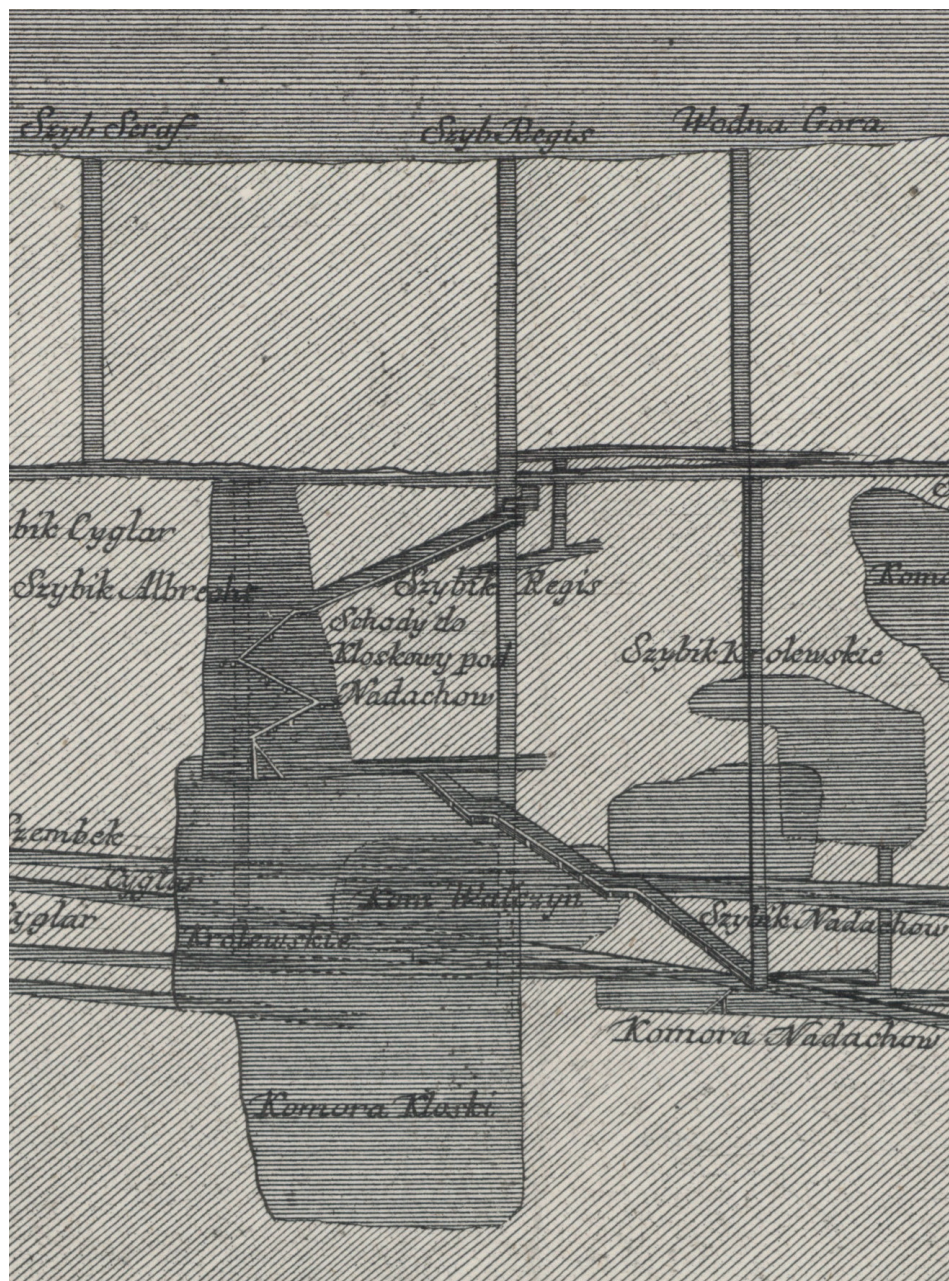
There is a caption in German under the drawing: “Die Kammer Kloski” and in the lower right corner the word “zu=”. On the reverse, the author placed short information about the presented chamber:

“Wieliczka, ist die erste Kammer in
neuem Felde und uber 50 Klafter hoch
sie wurde vor 80 Jahren aufgedekt nun
aber gaenzlich verhaut.”
(Wieliczka, the first chamber
in Nowe Pole and over 50 fathoms high,
discovered 80 years ago,
but now completely unavailable.)

The *Kloski* chamber was mined from the 16th to the 18th century in a huge block of typical green salt and spreads from levels I to V. In 1599, it was written about it that it was “emptied long ago, the walls and the first are scratched, it needs refurbishing”²¹. In the Commission of 1608, two *Kloski* chambers are mentioned: *Stare* and *Nowe*²². Its construction started large-scale mining operations in *Nowe Góry*, in an area of rich, newly developed salt resources. Its extraordinary height, mentioned by Hunglinger (50 fathoms – approx. 94.5 m), and the space of the

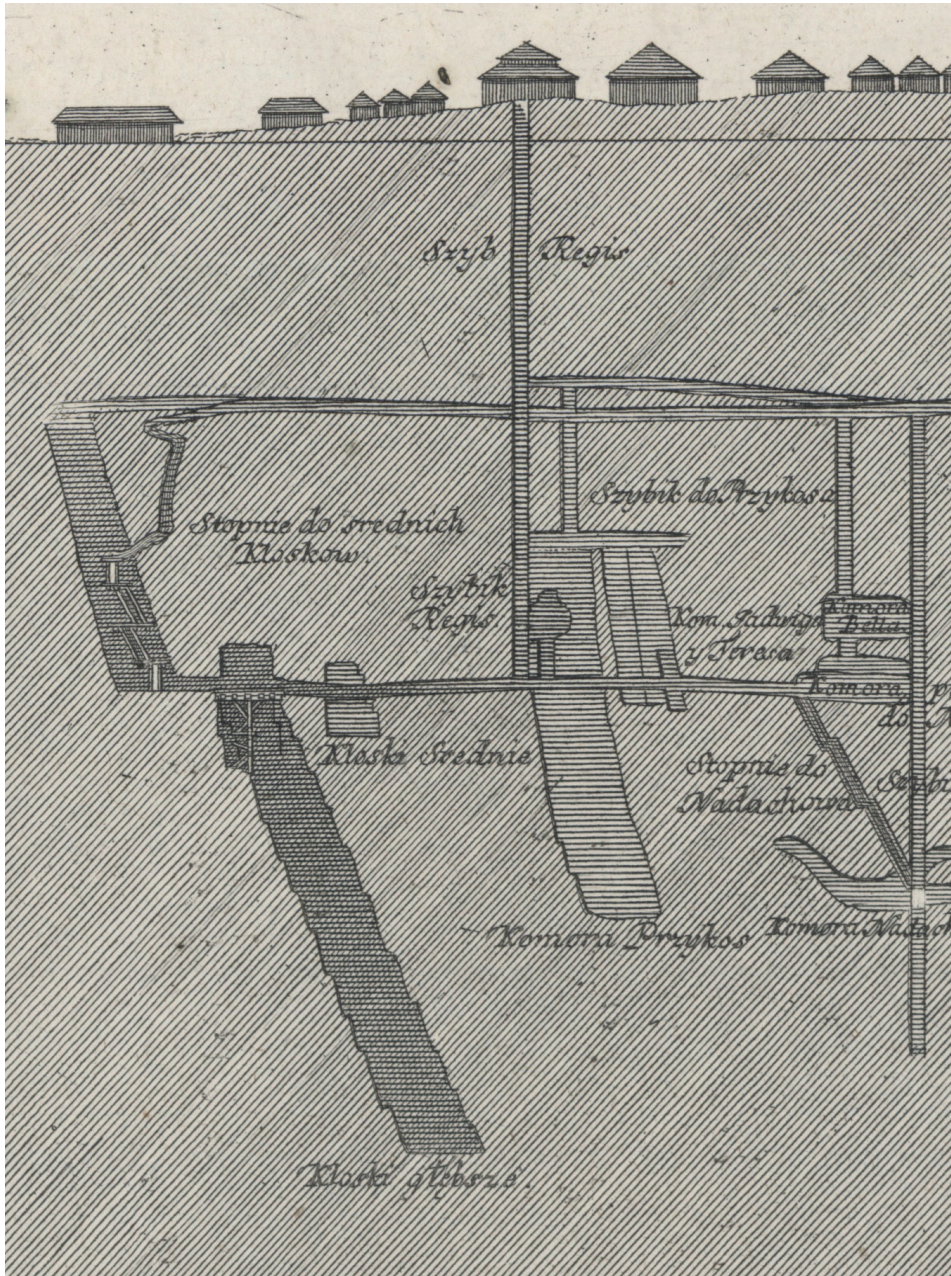
²¹ *Materiały dotyczące solnictwa oraz Wieliczki i Bochni zawarte w zespolu Acta Castensia Cracoviensia – Relationes, 1587–1600*, made by A. Smaroń, J. Władykowa, Wieliczka 1982, typescript, Special Collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka (hereinafter: “Zb. Spec. MŻKW”), inv. no. 5/2/Zb. Spec., p. 190 (Cracow, 11th May 1599, P. 733).

²² *Act Commissarski Zupp Wielickich i Bocheńskich [...] anno [...] MDCVIII*, Arch. MŻKW, ref. R/2, p. 148.

14. Fragment przekroju wielickiej kopalni soli z komorą „Kloski” –
J. E. Nilson, „Delineatio Prima Salisfodinae Wielicensis”, 1768.

14. Fragments of cross-section of the Wieliczka Salt Mine with the “Kloski” chamber –
J. E. Nilson, “Delineatio Prima Salisfodinae Wielicensis”, 1768.

15. Fragment przekroju wielickiej kopalni soli z komorą „Kloski” –
J. E. Nilson, „Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis”, 1768.

15. Fragments of cross-section of the Wieliczka Salt Mine with the “Kloski” chamber –
J. E. Nilson, “Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis”, 1768.

chamber extracted from a large block of salt necessitated the construction – already in the 18th century – of wooden safeguards, including massive casings, which over time filled a significant part of the chamber.

The *Kloski* chamber was included on his copperplate plans by Hondius, who published in 1645 the older plans of the Wieliczka Mine from 1638 by M. German²³. The workings look similar on the salt mine level plans published in 1768 by Nilson²⁴. This time, however, the plans have been enriched with cross-sections. Two of them clearly show the *Kloski* chamber. They show the stairs leading both to the *Kloski* chamber and inside it, as well as the structure of the bridge supported by high pillars (see Fig. 14 and 15)²⁵.

On the reverse of the card, Hunglinger included information that the *Kloski* chamber was discovered 80 years ago, i.e. around 1734, and is completely destroyed (see Fig. 13). We are probably talking about the lower part of the chamber, already built up with casings at the beginning of the 19th century, which were later completely filled with sand, closing off access to it (see Fig. 16). A comparison of the plans by Hondius (1645) and Nilson (1768) shows that between the dates of the publication of the copperplate engravings, new workings were created around the *Kloski* chamber.

The *Kloski* chamber, as one of the largest and most interesting, was shown to tourists who visited the Wieliczka Salt Mine during the Austrian period. A special attraction was the bridge suspended in 1770 over a precipice 45 fathoms deep. It was made by the master carpenter Witkowski. The wooden structure with the inscription “MagIstro Witkoski foDInae LIgantor Io art I f I CIosVs Hic pons stectVs Est” attracted the attention of every visitor to the mine. At the same time, it gave the opportunity to admire the depths of the vast chamber.

During the visits of the highest dignitaries, one of the surprising attractions for the guests in the *Kloski* chamber was a genre scene prepared for the occasion. At the bottom of the chamber, between the miners positioned in two opposite ellipses, an inscription reading “VIVAT” made of colossal letters was placed. Miners with lamps

---

²³ W. Hondius, *Delineatio Primae...* (27. *Komora Kloski*); W. Hondius, *Delineatio Secundae...* (2. *Kaplica w Kloskach*, 3. *Kloski Średnie*, 4. *Fierzt w Kloskach*); W. Hondius, *Delineatio Tertiae...* (1. *Komora Kloski*).

²⁴ J. E. Nilson, *Delineatio Prima Salisfodinae Wielicensis*, 1768, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/466; J. E. Nilson, *Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis*, 1768, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/467; J. E. Nilson, *Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensis*, 1768, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/468.

²⁵ J. E. Nilson, *Delineatio Prima...*; J. E. Nilson, *Delineatio Secundae...*

Komora *Kloski*, jako jedna z największych i najciekawszych, pokazywana była turystom, którzy zwiedzali wielicką salinę w okresie austriackim. Szczególną atrakcją był most zawieszony w 1770 r. nad przepaścią o głębokości 45 sążni. Został on wykonany przez mistrza ciesielskiego Witkowskiego. Konstrukcja drewniana z napisem „MagIstro Witkoski foDIInae LIgantor Io art I fI CIosVs Hic pons stectVs Est” przyciągała uwagę każdego odwiedzającego kopalnię. Jednocześnie dawała możliwość podziwiania otchłani rozległej komory.

W czasie wizyt najwyższych prominentów jednym z zaskakujących wydarzeń towarzyszących gościom w komorze *Kloski* była przygotowana na tę okazję scenka rodzajowa. Na dnie komory, pomiędzy górnikami ustawionymi na planie dwóch przeciwległych elips, umieszczano wykonany z kolosalnych liter napis „VIVAT”. Górnicy z lampkami w rękach poruszali się w przeciwległych kierunkach i śpiewali pobożną pieśń górniczą. Podziwiana z wysokości 45 sążni scena przywodziła na myśl bajkową legendę o wielickich gnomach. Całość malowniczego pokazu dopełniał blask 500 świec rozpalonych na dnie komory. Z komory *Kloski* turyści wychodzili po 50 stopniach drewnianych schodów do komory *Szczygielec*, która nosiła dawniej nazwę *Środkowe Kloski*. Prawdopodobnie schody te uwzględnił A. Hunglinger na swoim obrazie. Przyłączone pod koniec XVIII w. do trasy turystycznej wyrobisko, w latach 70. XIX w. było coraz częściej niedostępne dla zwiedzających. Ostatecznie zostało zamknięte dla turystów w 1880 r.²⁶

Obecnie najrozleglejsza, dostępna część komory *Kloski* znajduje się na poziomie IV. Centralny i wschodni rejon komory na tej kondygnacji zabezpieczony jest kasztami o zróżnicowanej konstrukcji, budowanymi od XVIII w., lokalnie w XIX i XX w., wypełnionymi urobkiem, piaskiem i żużlem. W kasztach pozostawione jest przejście oraz pionowa przestrzeń komunikacyjna o gabarytach szybiku zaopatrzona w drabiny. Zachodnia część wyrobiska, z utrzymanym dojściem do szybu *Wodna Góra*, wypełniona jest w niewielkim stopniu urobkiem. Na stropie i ociosach zachowały się ślady po eksploatacji ręcznej. Komora na poziomie IV ma dogodne połączenia z podłużnią *Colloredo* za pośrednictwem wybitych na początku XIX w. poprzeczni *Colloredo 2* i *Kaplica*. Zachowane zróżnicowane zabezpieczenia górnicze oraz układ komunikacyjny stanowią o wyjątkowości wyrobiska, którym – jako pierwszym – już na początku XVIII w. dotarto robotami górniczymi na głębokość poziomu IV, rozcinałego regularną siecią chodników rozpoznawczych ponad sto lat później.

---

²⁶ M. A. Seykotta: *Opisy i historia komór...*, k. 92–93; B. Konwerska: *Ruch turystyczny...*, s. 201.

in their hands moved in opposite directions and sang a pious miner's song. Admired from a height of 45 fathoms, the scene brought to mind the fairy-tale legend of the Wieliczka gnomes. The whole picturesque display was complemented by the glow of 500 candles lit at the bottom of the chamber. From the *Kłoski* chamber, tourists exited through 50 steps of wooden stairs to the *Szczygielec* chamber, which was formerly called *Środkowe Kłoski*. Hunglinger probably included these stairs in his painting. The workings, connected to the tourist route at the end of the 18th century, were increasingly inaccessible to visitors in the 1870s. It was finally closed to tourists in 1880²⁶.

Currently, the most extensive accessible part of the *Kłoski* chamber is found on level IV. The central and eastern areas of the chamber on this floor are secured with chests of various structures, built from the 18th century onwards, and locally in the 19th and 20th centuries filled with mined material, sand, and slag. In the casings, there is a passage and a vertical communication space the size of a shaft, equipped with ladders. The western part of the workings, with maintained access to the *Wodna Góra* shaft, is slightly filled with mined material. The ceiling and walls show traces of manual mining. The chamber on level IV has convenient connections with the *Colloredo* drifts through the *Colloredo 2* and *Chapel* crosscuts, mined at the beginning of the 19th century. The preserved, diversified mining security measures and communication system make the workings unique, as they were the first to reach the depth of level IV at the beginning of the 18th century, which was cut by a regular network of exploratory galleries over a hundred years later.

La Camera di „Lubomirz” (the *Lubomierz* chamber)

AH [Andreas Hunglinger], [1814]

watercolour, height 35 cm, width 44 cm

Art Collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka,
inventory no. 4/173

The drawing shows a large chamber. On the right side, you can see a high full casing built of wooden beams, supporting the ceiling of the chamber. In the middle – two stands broken halfway up, so-called “witnesses”, illustrating the process of tightening the workings. On the left – an all-wood sidewalk cladding

²⁶ M. A. Seykotta: *Opisy i historia komór...*, pp. 92–93; B. Konwerska: *Ruch turystyczny...*, p. 201.

La Camera di „Lubomirz” (komora *Lubomierz*)

AH [Andreas Hunglinger], [1814]

akwarela, wys. 35 cm, szer. 44 cm

Zbiór Sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, nr inw. 4/173

Na rysunku pokazana jest obszerna komora. Po prawej stronie widoczny jest wysoki kaszt pełny, zbudowany z belek drewnianych, podpierający strop komory. Pośrodku – dwa złamane w połowie wysokości stojaki, tzw. świadki, ilustrujące proces zaciskania się wyrobiska. Po lewej – całodrzewna obudowa chodnika z wykładką stropu belkami podłużnymi ułożonymi na stropnicach. Wnętrze wysokiego i szerokiego chodnika oświetla zapewne niewidoczna dla widza postać z pochodnią. W dolnej części jednej z pionowych belek obudowy chodnika (po lewej stronie) widnieje sygnatura autora: połączone litery „AH”.

Przed wylotem chodnika, na spągu znajdują się ślady po odspajaniu ław (tj. po robocie podnożnej), częściowo przesłonięte solnymi obwałami ze stropu (w lewym dolnym narożniku). Na ociosach widać ślady uszkodzeń. Ciemniejszy czworokąt na ociosie to prawdopodobnie wnęka na tablicę informacyjną.

Po prawej stronie spąg zalany jest solanką, która tworzy podziemne jezioro, częściowo zasłonięte przez kaszt. Dwóch ludzi na tratwie odbija od brzegu. Ubrani są w płaszcze ochronne. Jeden z nich odpycha się kijem od dna, drugi – pełniący funkcję świecznego – trzyma pochodnię w lewej ręce oraz laskę w prawej. Na głowie ma wysokie czako.

Na pierwszym planie, pośrodku rysunku, na jednym ze stopni powstałych po odrywaniu ław, siedzi postać obserwująca ludzi płynących tratwą. Ubrana jest ona w kitel z kapturem narzuconym na głowę, prawą ręką podtrzymuje teczkę, prawdopodobnie zawierającą rysunki.

Pod rysunkiem umieszczony jest podpis w języku włoskim: „La Camera di Lubomirz”, a w prawym dolnym narożniku litera „a”. Na rewersie autor zapisał tekst dotyczący narysowanej komory:

„Wieliczka; questa Camera la il suo
nome dal, alloro suo patrone il Staroste
Lubomirz, ora e duto finito del ban sale;
e come minacie di sommergersi, cosi e
con forte spuntelli sostegnuta: sopra di
detto Camera, gioe al Giorno, resta la Citta
degli Eberci, Klasno.”

17. „La Camera di Lubomirz”, AH, [1814].

17. “La Camera di Lubomirz”, AH, [1814].

with a ceiling lining made of longitudinal beams placed on trusses. The interior of the high and wide walkway is illuminated by a figure with a torch, probably invisible to the viewer. At the bottom of one of the vertical beams of the sidewalk casing (on the left), there is the author’s signature: the connected letters “AH”.

In front of the exit of the gallery, on the floor there are mining traces (i.e. after the lifting work), partially covered by salt falls from the ceiling (in the lower left corner). There are traces of damage visible on the sidewalls. The darker rectangle on the sidewall is probably a recess for an information board.

On the right side, the floor is flooded with brine, creating an underground lake, partially covered by a casing. Two men on a raft push off from shore. They are dressed in protective coats. One of them pushes the raft away by using a staff, the other holds a torch in his left hand and a staff in his right. He wears a tall shako on his head.

(Wieliczka; komorę tę nazwano na cześć starosty Lubomirskiego, teraz zaprzestano wydobycia soli z powodu zagrożenia zalaniem, oraz silnego uszkodzenia podpór; ponad tą komorą, na powierzchni znajduje się żydowskie miasto Klasno.)

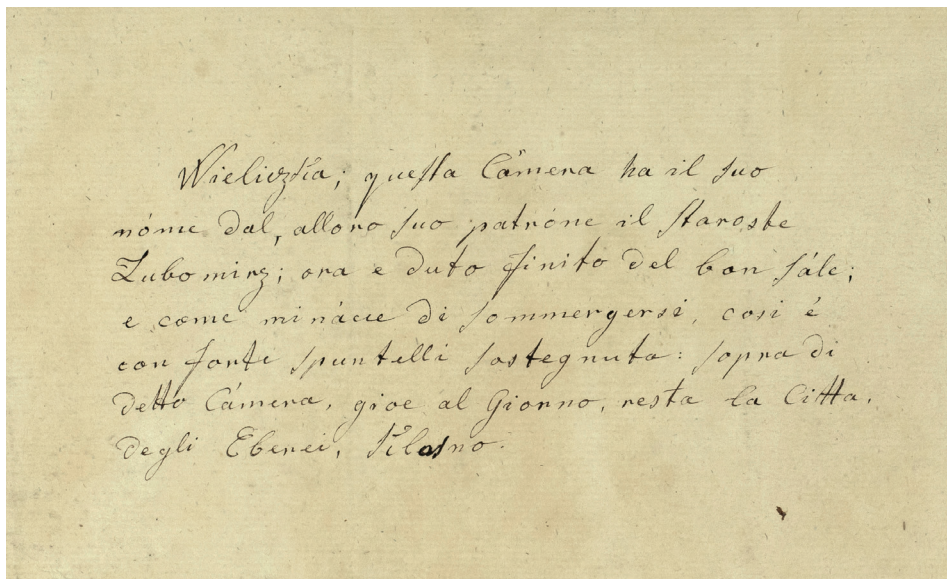
Na trzeciej akwareli została ukazana komora *Lubomierz* („La Camera di Lubomirz”). Tekst na rewersie karty wskazuje, że nazwę nadano na cześć starosty Lubomirskiego²⁷. W komorze zakończono już eksploatację. Opis zawiera także informacje o zagrożeniu zalania wyrobiska wodą oraz o uszkodzeniach podpór. Zły stan komory potwierdza również praca artysty. Widać na niej zalegającą na spągu wodę, obwały, spękania ścian, złamane stojaki. Można dostrzec podjęte wcześniej próby zabezpieczenia wyrobiska: pozostawione filary solne, stojaki, całodrzewną obudowę chodnika oraz kaszt podpierający strop komory. Ślady po odpajaniu łąw wskazują na rodzaj eksploatacji stosowany w wielickiej kopalni do połowy XIX w. Kolejna wskazówka co do lokalizacji i identyfikacji komory mówi o znajdującym się ponad nią, na powierzchni, żydowskim mieście Klasno.

Komora *Lubomierz* zlokalizowana jest na III poziomie wielickiej kopalni w jej zachodniej części. Obecnie jest ona niedostępna, ale podczas inwentaryzacji za- bytkowych wyrobisk prowadzonej przez pracowników Kopalni Soli „Wieliczka” i Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 80. XX w., można było jeszcze do niej wejść, choć znaczna część komory była już podsadzona lub zawalona. Pewną trudność sprawia fakt, że nazwa komory *Lubomierz* lub *Lubomirz* występuje we wschodnim rejonie kopalni na poziomie III, w pobliżu szybu *Lubomierz* zgłębianego w latach 1601–1602²⁸.

---

²⁷ Sebastian Lubomirski (ok. 1546–1613) – żupnik krakowski (1581–1591), zbudował szyb *Lubomierz* na swoich gruntach w Lednicy, był starostą wielu dóbr; Stanisław Lubomirski (1583–1649) – syn Sebastiana, wojewoda krakowski, otworzył szyb *Kunegunda* w Sierczy; Jerzy Sebastian Lubomirski (1616–1667) – syn Stanisława, marszałek wielki koronny, był starostą wielu starostw.

²⁸ J. Stolarski (?), *Plan wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1760–1763, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/451; A. Friedhuber, *Plan wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni*, 1764, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/452; J. E. Nilson, *Delineatio Tertiae...*; A. Friedhuber, *Plan wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1783, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/455; A. Grubenthal, *Plan wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni*, 1815, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/450.

18. Notatka na rewersie rysunku „La Camera di Lubomirz”.

18. Note on the reverse of the drawing “La Camera di Lubomirz”.

In the foreground, in the centre of the drawing, on one of the steps created after mining works, a figure sits watching people floating on the raft. The figure is dressed in a frock with a hood pulled over their head, and in their right hand they hold a briefcase, probably with drawings.

There is a caption in Italian under the drawing: “La Camera di Lubomirz”, and in the lower right corner the letter “a”. On the reverse, the author wrote a description of the drawn chamber:

“Wieliczka; questa Camera la il suo nome dal, alloro suo patrone il Staroste Lubomirz, ora e duto finito del ban sale; e come minacie di sommergersi, cosi e con forte spuntelli sostegnuta: sopra di detto Camera, gioe al Giorno, resta la Citta degli Eberci, Klasno.”

(Wieliczka; this chamber was named in honour of the staroste Lubomirski,

Komora, która obecnie nosi nazwę *Lubomierz*, znajduje się pomiędzy szybami *Kunegunda* i *Janina*. Analiza źródeł pisanych i kartograficznych wskazuje na kolejne zmiany w nazewnictwie komory. Pierwsza nazwa komory: *Jarosław*, podobnie jak sąsiednich wyrobisk²⁹, wiąże się ze Stanisławem Lubomirskim, który po śmierci ojca w 1613 r. odziedziczył po nim tytuł hrabiego na Wiśniczu i Jarosławiu. Nazwę tej komory, nawiązującej do miasta Jarosławia, zmieniono jeszcze kilkukrotnie, zanim otrzymała współcześnie funkcjonującą nazwę *Lubomierz*.

Kolejną nazwą komory pojawiającą się w źródłach jest *Kunegunda*. W Komisjach z 1714 i 1717 r. opisana jest komora *Kunegunda*, ale przypuszczalnie mowa o innym wyrobisku³⁰, znajdującym się pomiędzy szybami *Kunegunda* i *Leszno* (w lustracji z 1670 r. nazwane jest ono *Lubomierzem*). Nazwa została prawdopodobnie przeniesiona później na sąsiednie wyrobisko.

Na miedziorytniczym planie III poziomu wielickiej kopalni autorstwa J. E. Nilsona z 1768 r. analizowane wyrobisko oznaczone jest jako „Komora Kunegunda” (zob. ryc. 20, 21)³¹. Na planie wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni Aleksandra Grubenthala (kopia z ok. 1815 r.) południowa część komory podpisana jest jako *Kunegunda* (słowo „Wisznicz” jest skreślone), a część północna – jako *Wisznic*. Natomiast wyrobisko prowadzące w kierunku szybiku i szybu *Kunegunda* opisane jest jako „Lubomirz” (zob. ryc. 24)³². Na innym, starszym planie wykonanym przez Antoniego Friedhubera interesujące nas wyrobiska są narysowane, ale niepodpisane³³. Na mapach z początku XIX w. komora nosi już nazwę *Lubomir*³⁴. Być może

²⁹ Nazwa komory *Lubomierz* pochodzi od nazwiska Lubomirskich, szybiku *Stanisławskiego* od imienia Stanisława Lubomirskiego, a komory *Wisznicz* od miasta Wiśnicz, będącego wówczas ich własnością.

³⁰ *Inwentarz Zupp [...] Wielickich y Bocheńskich [...] spisany diebus ianuarii anno 1714*, Biblioteka Naukowa Uniwersytetu we Lwowie, rps 430/III, s. 447: *Komora Kunegunda. Ze wszystkich Stron w Sol obftuie, gdzie y teraz kopaczow robi dziesięć, ze iednak obsernosc iey Szybikowi Staremu bardzo iest bliska, y poniekd niebezpieczna, przeto nakazany ustęć na Słup Solny dla utrzymania iego. Fierzcik na którym Wanda wisiała y Sama się urwała potrzebuie kaszciku w tym mieyscu. Słupy takze Solne mieć powinny Swoią conservacyą, ex quo ieden slozen iest podkruszony. Commissia w Zuppach Wielickich y Bocheńskich [...] dnia 10 [...] lipca roku [...] 1717 zaczęta, a dnia 4 września tegoż roku skończona*, Biblioteka Naukowa Uniwersytetu we Lwowie, rps 431/III, s. 83–84.

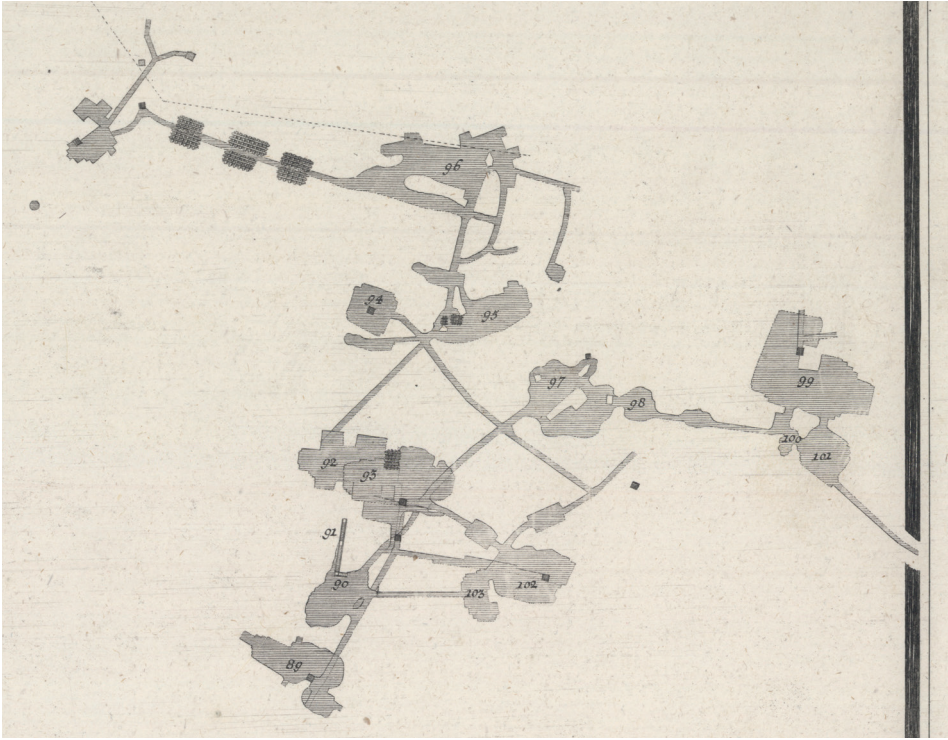
³¹ J. E. Nilson, *Delineatio Tertiae...*

³² A. Grubenthal, *Plan wyrobisk...*

³³ A. Friedhuber, *Plan wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1783, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/455.

³⁴ A. Fischer, *Haupte Karte des Wieliczkaer Steinsalzwerkes*, 1817, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/429; L. Katzwinsky, *Plann für die Vereinigung des Grubenwassers in dem Janina Felde; und die Ableitung*

20. Wyrobiska w rejonie komory „Lubomierz” (tu oznaczonej pod numerem „96” jako „Komora Kunegunda”) – J. E. Nilson, „Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensis”, 1768.

20. Workings around “Lubomierz” chamber (here marked under the number “96” as “Kunegunda Chamber”) – J. E. Nilson, “Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensis”, 1768.

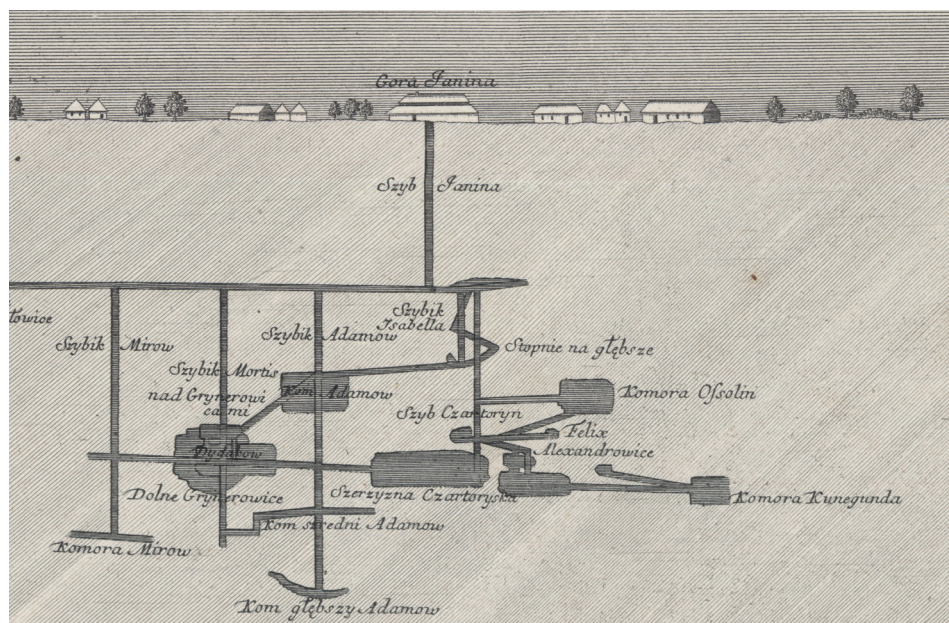
nazwa wschodniej części wyrobiska, która uległa zawaleniu, została przeniesiona na dostępną przestrzeń obszernej komory, a wcześniejsze nazwy – *Kunegunda* i *Wiśnicz* – przestały funkcjonować.

Czas i miejsce eksploatacji komory *Lubomierz* wiąże się z historią prywatnej kopalni Lubomirskich³⁵. Szyb *Kunegunda*, w sąsiedztwie którego zlokalizowana była komora *Lubomierz*, został zgłębniony po 1613 r. na terenie wsi Siercza, należącej do Sebastiana Lubomirskiego. Do ukończenia prac ziemnych doprowadził

desselben zum Schachte Wodni, 1819, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/264; K. W. von Freyseysen, *Lubomirz im Janina Felde*, 1830, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/398.

³⁵ A. Perlakowski: *Z sejmem czy bez sejmu? Konflikt o prywatne żupy solne na sejmie grodzieńskim w 1718 roku*, „Studia Historyczne” 2016, R. LIX, z. 2 (234), s. 215–231.

21. Przekrój wyrobisk w rejonie szybu „Janina”, z komorą „Lubomierz” (tu podpisaną jako „Komora Kunegunda”) – J. E. Nilson, „Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensis”, 1768.

21. Cross-section of workings around the “Janina shaft”, with the “Lubomierz” chamber (here signed as “Kunegunda Chamber”) – J. E. Nilson, “Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensis”, 1768.

also includes information about the risk of flooding the workings with water and damage to supports. The poor condition of the chamber is also confirmed by its drawing. It shows water lying on the floor, collapses, cracks in the walls, and broken stands. One can see the earlier attempts to secure the excavation: the salt pillars, stands, the all-wooden lining of the gallery, and the box supporting the ceiling of the chamber were left. Traces of salt loosening show the type of mining technique used in the Wieliczka Mine until the mid-19th century. Another clue to the location and identification of the chamber refers to the Jewish town of Klasno, found above it, on the surface.

The *Lubomierz* chamber is located on the third level of the Wieliczka Mine in its western part. Currently, it is inaccessible, but during the inventory of historic

---

Lubomirski (1583–1649) – Sebastian’s son, Cracow voivode, opens the *Kunegunda* shaft in Siercza; Jerzy Sebastian Lubomirski (1616–1667) – Stanisław’s son, Grand Marshal of the Crown, was the staroste of many starostep.

dopiero jego syn Stanisław. W 1635 r. komisja królewska dostrzegła zagrożenie dla monarszych przychodów ze strony kopalni Lubomirskich. Postanowiono głębić konkurencyjny szyb *Leszno* (1651 r.) – 130 m od szybu *Kunegunda*. Rozpoczął się wieloletni zatarg pomiędzy właścicielami kopalni *Kunegunda* a kierującymi żupą wielicką, a nawet samym monarchą. W latach 1681–1685 nieopodal wydrążono królewski szyb *Janina*, mający kontrolować ewentualne naruszenia granicy ze strony prywatnej kopalni. Od 1714 r. rozpoczęto stamtąd przebijanie chodnika do kopalni w Sierczy, zakończone w 1717 r. odkryciem naruszenia pokładów żupnych. Z polecenia króla Augusta II Sasa wykonano trzykrotny pomiar, dowodząc rabunku. Nakazano niezwłocznie przejść wyrobiska Lubomirskich, a szyb zasy-pać. Lubomirscy swoje roszczenia zgłaszali aż do upadku Rzeczypospolitej. Szyb *Kunegunda* ostatecznie zlikwidowano w 1789 r.³⁶

Komorę *Lubomierz* zaczęto eksploatować prawdopodobnie od połowy XVII w., już po powstaniu kompletu planów wielickiej kopalni M. Germana (1638 r.) i wzorowanych na nich miedziorytach W. Hondiusa (1645 r.), na których nie ma jeszcze zaznaczonych wyrobisk, w miejscu późniejszej komory *Lubomierz* na III poziomie kopalni. Eksploatacja musiała być bardzo intensywna, skoro już wkrótce w źródłach pojawia się opis komory jako „wielkiej”. Być może właśnie wybieranie soli w komorze *Lubomierz* (nazywanej początkowo *Jarostaw*) i wtargnięcie górników z kopalni *Kunegunda* w południowo-zachodnie partie złoża wielickiego było przyczyną budowy królewskiego szybu *Leszno*.

Dokładna analiza wyrobisk kopalni *Kunegunda* znajduje się w lustracji przeprowadzonej w 1670 r. przez mierniczego Adama Róźgę, na polecenie króla Jana Kazimierza. Wynika z niej, że lustratorzy królewscy przeszli od szybu *Leszno* pod szyb *Kunegunda*, następnie wrócili do „szybiku królewskiego Nowym nazwanego”, którym zeszli do komory *Lubomierz*³⁷. Następnie udali się do pobliskiego szybiku

---

³⁶ A. Keckowa: *Kunegunda – żupa solna Lubomirskich w Sierczy*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” 1958, seria D. Historia Techniki i Nauk Technicznych, z. 1, *Z dziejów górnictwa solnego w Polsce*, s. 102, s. 67–157; A. Keckowa: *Żupy Krakowskie w XVI–XVIII wieku (do 1772 roku)*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, s. 40–43, J. Piotrowicz, B. Krasnowolski: *Siercza. Dach Wielicki. Monografia wsi*, Siercza 2005, s. 83–118; A. Perlakowski: *Z sejmem czy bez sejmu...*, s. 229; W. Kuc: *Miernicze i kartograficzne dowody...*

³⁷ Na planach wydanych przez Hondiusa i Nilsona nosi nazwę „Kunegunda” („szybik w Kunegundzie”). M. German, *Plan wyrobisk poziomu III wielickiej kopalni*, 1638, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/432 (tu podpis komory jest nieczytelny). W. Kuc: *Miernicze i kartograficzne dowody...*, s. 90. Na późniejszych planach komora ta podpisana jest „Broniow” – J. Stolarski, *Plan wyrobisk poz. III kopalni wielickiej, 1760–1763*, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/451; A. Friedhuber, *Plan wyrobisk*

workings conducted by employees of the Wieliczka Salt Mine and the Cracow Saltworks Museum in the 1980s, it was still possible to enter it, although a large part of the chamber had already been underpinned or collapsed. Some difficulty is caused by the fact that the name of the *Lubomierz* or *Lubomirz* chamber occurs in the eastern area of the mine on level III, near the *Lubomierz* shaft, deepened in the years 1601–1602²⁸.

The chamber, which is currently called *Lubomierz*, is found between the *Kunegunda* and *Janina* shafts. The analysis of written and cartographic sources shows subsequent changes in the naming of the chamber. The first name of the chamber: *Jarostaw*, like the neighbouring workings²⁹, is associated with Stanisław Lubomirski, who, after the death of his father in 1613, inherited the title of Count of Wiśnicz and Jarosław. The name of this chamber, referring to the town of Jarosław, was changed several times before it received its contemporary name *Lubomierz*.

The next name of the chamber appearing in the sources is *Kunegunda*. In the Commissions of 1714 and 1717, the *Kunegunda* chamber is mentioned, but it probably refers to another working³⁰, located between the *Kunegunda* and *Leszno* shafts (in the inspection of 1670 it is called *Lubomierz*). The name was probably later transferred to the adjacent workings.

On the copperplate plan of level III of the Wieliczka Mine by J. E. Nilson from 1768, the analysed workings are marked as “the *Kunegunda* chamber” (see Fig. 20, 21)³¹. The plan shows the workings of the western and central part of Aleksander

---

²⁸ J. Stolarski (?), *Plan wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1760–1763, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/451; A. Friedhuber, *Plan wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni*, 1764, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/452; J. E. Nilson, *Delineatio Tertiae...*; A. Friedhuber, *Plan wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1783, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/455; A. Grubenthal, *Plan wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni*, 1815, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/450.

²⁹ The name of the chamber *Lubomierz* comes from the surname Lubomirski, the *Stanisławski* shaft from the name of Stanisław Lubomirski, and the *Wisznicz* chamber from the town of Wiśnicz, which was their property at that time.

³⁰ *Inwentarz Zupp [...] Wielickich y Bocheńskich [...] spisany diebus ianuarii anno 1714*, Academic Library of the University of Lviv, manuscript 430/III, p. 447: *The Kunegunda Chamber. Ze wszystkich Stron w Sol obfituie, gdzie y teraz kopcaczow robi dziesięc, ze iednak obsernosc iey Szybikowi Staremu bardzo iest bliska, y poniekd niebezpieczna, przeto nakazany ustępn na Słup Solny dla utrzymania iego. Fierzcik na ktorym Wanda wisiała y Sama się urwała potrzebuie kaszciku w tym mieyscu. Stupy także Solne miec powinny Swoię conservacyą, ex quo ieden slozen iest podkruszony. Commissia w Zuppach Wielickich y Bocheńskich [...] dnia 10 [...] lipca roku [...] 1717 zaczęta, a dnia 4 września tegoż roku skończona*, Academic Library of the University of Lviv, manuscript 431/III, pp. 83–84.

³¹ J. E. Nilson, *Delineatio Tertiae...*

Stanisławskiego, z którego udali się ponownie do komory *Lubomierz*. Na zachód od niej zobaczyli „wielką i wielce obfitą komorę [...], *Jarostaw* nazwaną, w której sowite wysokie ściany szerzej dają się brać soli”. Oceniono, że ta komora weszła na grunt miejski Wieliczki, a tym samym znajduje się za granicą dóbr Lubomirskich. Wkrótce po przeprowadzonej lustracji zgłębiono szyb *Janina* (1681–1685), który wprawdzie nie trafił na wyrobiska Lubomirskich, ale był w ich bliskim sąsiedztwie. Spór związany z naruszeniem granicy żupy wielickiej toczył się nadal. Ważnym jego etapem było powołanie w 1717 r. komisji z mierniczymi i sporządzenie możliwie dokładnych planów tej części kopalni, mających być dowodami w sprawie³⁸.

Ważnym problemem kopalni *Kunegunda* była słodka woda zalewająca jej wyrobiska, która powodowała zawały i którą trzeba było usuwać. Teren *Kunegundy* położonej u stóp wzgórza sierczańskiego obfitował w wody powierzchniowe i zaskórne. Powodzie wywołane roztopami wiosennymi czy długotrwałymi deszczami zwiększały niebezpieczeństwo zalania kopalni. Źle wykonane zabezpieczenia wyrobisk lub ich brak powodowały obwały i w konsekwencji wpływające na bezpieczeństwo. Wschodnia granica jest zaznaczona przerywaną kreską, jak gdyby kartografowie nie mieli możliwości jej spenetrowania, przeprowadzenia pomiarów miernicznych i wrysowania wyrobisk na plan poziomu (zob. ryc. 20).

Poddana analizie komora jest pomijana przez komisje królewskie w opisach wyrobisk żupy wielickiej jako należąca do prywatnej kopalni Lubomirskich. Dopiero w Komisjach z lat 1725–1763 uwzględniana jest komora *Wiśnicz Stary* (*Działko*

---

zachodniej i centralnej części kopalni, 1764, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/452; A. Friedhuber von Grubenthal, *Plan wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni*, [1815], Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/450.

³⁸ A. Keckowa: *Kunegunda – żupa solna Lubomirskich...*, s. 102–103; W. Kuc: *Miernicze i kartograficzne dowody...*, s. 86–88.

³⁹ A. Keckowa: *Kunegunda – żupa solna Lubomirskich...*, s. 105.

⁴⁰ J. Stolarski (?), *Plan wyrobisk poz. III kopalni wielickiej, 1760–1763*, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/451; A. Friedhuber, *Plan wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni, 1764*, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/452.

Grubenthal's mine (copy from ca. 1815), the southern part of the chamber is signed as *Kunegunda* (the word "Wisznicz" is crossed out), and the northern part – as *Wisznic*. Whereas the workings leading towards the *Kunegunda* small shaft and shaft is described as "Lubomirz" (see Fig. 24)³². On another, older plan by Antoni Friedhuber, the workings we are interested in are drawn but unsigned³³. On maps from the beginning of the 19th century, the chamber is already named *Lubomir*³⁴. Perhaps the name of the eastern part of the workings, which collapsed, was transferred to the available space of the spacious chamber, and the earlier names – *Kunegunda* and *Wiśnicz* – ceased to function.

The time and place of workings of the *Lubomierz* chamber relate to the history of the private mine of the Lubomirski family³⁵. The *Kunegunda* shaft, in the vicinity of which the *Lubomierz* chamber was located, was deepened after 1613 around the village of Siercza, belonging to Sebastian Lubomirski. The earthworks were completed only by his son Stanisław. In 1635, a royal commission noticed a threat to the monarch's revenues from the Lubomirski mines. It was decided to deepen the competing *Leszno* shaft (1651) – 130 m from the *Kunegunda* shaft. A long-standing dispute began between the owners of the *Kunegunda* mine and the managers of the Wieliczka Salt Mine, and even the monarch himself. In the years 1681–1685, the royal *Janina* shaft was drilled nearby, to control any possible violations of the border by a private mine. Since 1714, a tunnel has been dug from there to the mine in Siercza, which ended in 1717 with the discovery of a breach in the salt deposits. By order of King Augustus II of Saxony, a triple measurement was conducted, proving removal of mine supports. It was ordered to immediately take over the Lubomirski's workings and fill the shaft. The Lubomirski family continued to assert their claims until the fall of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The *Kunegunda* shaft was finally liquidated in 1789³⁶.

³² A. Grubenthal, *Plan wyrobisk...*

³³ A. Friedhuber, *Plan wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1783, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/455.

³⁴ A. Fischer, *Haupte Karte des Wieliczkaer Steinsalzwerkes*, 1817, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/429; L. Katzwinsky, *Plann für die Vereinigung des Grubenwassers in dem Janina Felde; und die Ableitung desselben zum Schachte Wodni*, 1819, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/264; K. W. von Freyseysen, *Lubomirz im Janina Felde*, 1830, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/398.

³⁵ A. Perlakowski: *Z sejmem czy bez sejmu? Konflikt o prywatne żupy solne na sejmie grodzieńskim w 1718 roku*, "Studia Historyczne" 2016, Yearbook LIX, vol. 2 (234), pp. 215–231.

³⁶ A. Keckowa: *Kunegunda – żupa solna Lubomirskich w Sierczy*, "Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej" 1958, series D. Historia Techniki i Nauk Technicznych, vol. 1, *Z dziejów górnictwa solnego w Polsce*, p. 102, pp. 67–157; A. Keckowa: *Żupy Krakowskie w XVI–XVIII wieku (do 1772 roku)*,

Wiśnicz lub *Wiśnicz*)⁴¹. Z opisu lokalizacji i wyglądu wyrobiska wynika, że może chodzić o komorę dzisiaj noszącą nazwę *Lubomierz*. Najstarszy opis jest jeszcze dość lakoniczny: „Wisnicz Stary wodą zalany, Słupy Solne porysowane y kaszty wielkie, wodą także pooblewane, przeyść tam niepodobna”⁴². Znacznie bogatszy opis wyrobiska można odnaleźć w Komisjach z lat 1662–1663. „Komora Wiśnicz od spodu Wodą Kunegundzką zalana, jak się tylko da widzieć ad praesens, daley doyść nie mozna; lecz wielce Obszerna, y wysoka, szescią Filarami, seu Słupami Solnymi, wielkimi wsparta, z ktorych ieden, od wierzchu podkruszony, Kasztem dołożony; Pomiędzy dwoma Słupami, Sciana Kopacka nad Wodą, w Soli wierzchem y podnozney; Kaszty dwa drewniane, nad wodami założone, na Burtach pod Firszt wywiedzione, nieprzesypane, Dwa z Wody wychodzące, az pod Firszt wyprowadzone, nieprzesypane. Od Firsztow Solne Wańdy wielkie, z Przyiscia do tej Komory poobrywały się tak dalece, iz hałdy mokre gorą widać, y ieden Filar Solny, od wierzchu az do spodu, dla ciężaru wielkiego przerysował się, przy tak wielkiej Obszernosci Komory, lubo w drugiey Kondygnacyi, oczywiste Periculum [niebezpieczeństwo], przyszęgo kiedyszkolwiek Zawaliska Wielkiego, apparet [widać]. A za tym obviando Damno futuro, potrzebaby, naprzod Wody wyprowadzic, y mieysca te niebezpieczne ubezpieczyc, ubezpieczywszy, dopiero Sole zbierac; Po boku lewym tey Komory, Wańdy Solne, od Firsztow y Policzkow pospadały, wsparte iedne, na drugich, inne jeszcze odstawają, y nieomylnie spadną. W gorę idąc po Wańdach niezliczonych, leżących, mieyscamii ciasnymi, y niebezpiecznymi umyślilimy doyść Szybika Kunegundzkiego, dla czego po między Wańdy wsparte iedne na drugich azardowalismy się; Ale widząc Zawody nasze daremne, iz cale Komunikacyi zadney miec niemozemy, ani szybika widziec, przez tez same Wańdy,

⁴¹ *Commissia w Zuppach Wielickich y Bocheńskich [...] zaczęta 11 septembris anno 1724 [...] a die 26 mai anno 1725 zakończona*, Biblioteka Uniwersytetu we Lwowie, rps 432/III, k. 57v; *Commissya w Wielickich y Bocheńskich Zuppach tudzież y Komorach Mazowieckich [...] die [prima] iulii anni 1730 zaczęta a die 29 septembris w tymże roku zakończona*, Biblioteka Uniwersytetu we Lwowie, rps 432/III, k. 188v; *Kommissia w Zuppach Wielickich y Bocheńskich [...] dnia dwudziestego ósmego lipca zaczęta, a dnia szóstego [...] sierpnia skończona roku 1733*, Biblioteka Uniwersytetu we Lwowie, rps 432/III, s. 117; *Commissia w Wielickich y Bocheńskich Zuppach tudzież Komorach Mazowieckich y Składach Wielkopolskich [...] die 22 ianuarii anni 1743 zaczęta diebus novembris w tymże roku skończona*, Biblioteka Zakładu Narodowego im Ossolińskich we Wrocławiu, rps 3395/III, s. 189; *Commissya w Wielickich y Bocheńskich Zuppach tudzież na Komorach Solnych Mazowieckich y Składach Wielkopolskich [...] die 5 iulii anno 1762 zaczęta [...] die 11 aprilis anno 1763 skończona*, Biblioteka PAN w Kórniku, rps 461, s. 127–127v.

⁴² *Commissia w Zuppach Wielickich 1724...*

The *Lubomierz* chamber probably began to be exploited from the mid-17th century, after the complete set of plans of the Wieliczka Mine by German (1638) and the copperplate engravings by Hondius (1645) modelled on them, on which the workings are not yet marked, in place of the later *Lubomierz* chamber on level III of the mine. Mining must have been very intensive, since the chamber is soon described in sources as “large”. Perhaps the extraction of salt in the chamber *Lubomierz* (initially called *Jarostaw*) and the intrusion of miners from the *Kunegunda* mine into the south-western parts of the Wieliczka deposit were the reasons for the construction of the *Leszno* royal shaft.

A detailed analysis of the *Kunegunda* mine workings can be found in the inspection conducted in 1670 by surveyor Adam Różga, on the orders of King John Casimir. It follows from it that the royal inspectors went from the *Leszno* shaft to the *Kunegunda* shaft, then returned to the “royal shaft called New”, through which they went down to the *Lubomierz*³⁷ chamber. Then they went to the nearby *Stanisławski* shaft, from where they went again to the *Lubomierz* chamber. To the west of it they saw “a large and very abundant chamber [...], named *Jarostaw*, in which the generous high walls allow for a wider mining of salt”. It was assessed that this chamber entered the municipal land of Wieliczka and was therefore found beyond the border of the Lubomirski estate. Shortly after the inspection, the *Janina* shaft (1681–1685) was deepened; although it did not reach the Lubomirski workings, it was in their close vicinity. The dispute over the violation of the Wieliczka Salt Mine border was still ongoing. An important stage was the appointment of a commission of surveyors in 1717, and the preparation of the most exact plans of this part of the mine, which were to serve as evidence in the case³⁸.

Wrocław–Warsaw–Cracow 1969, pp. 40–43, J. Piotrowicz, B. Krasnowolski: *Siercza. Dach Wielicki. Monografia wsi*, Siercza 2005, pp. 83–118; A. Perlakowski: *Z sejmem czy bez sejmu...*, p. 229; W. Kuc: *Miernicze i kartograficzne dowody...*

³⁷ On the maps published by Hondius and Nilson, it is called “Kunegunda” (“shaft in Kunegunda”). M. German, *Plan wyrobisk poziomu III wielickiej kopalni*, 1638, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/432 (here the chamber’s signature is illegible). W. Kuc: *Miernicze i kartograficzne dowody...*, p. 90. On later plans this chamber is signed “Broniow” – J. Stolarski, *Plan wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1760–1763, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/451; A. Friedhuber, *Plan wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni*, 1764, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/452; A. Friedhuber von Grubenthal, *Plan wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni*, [1815], Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/450.

³⁸ A. Keckowa: *Kunegunda – żupa solna Lubomirskich...*, pp. 102–103; W. Kuc: *Miernicze i kartograficzne dowody...*, pp. 86–88.

22. Fragment planu wyrobisk wielickiej kopalni soli w rejonie komory „Lubomierz” – M. Lebzelter, A. Grubenthal, J. Strobl, „Grund, Kreutz und Seiger Riss des Janina Feldes”, 1803.

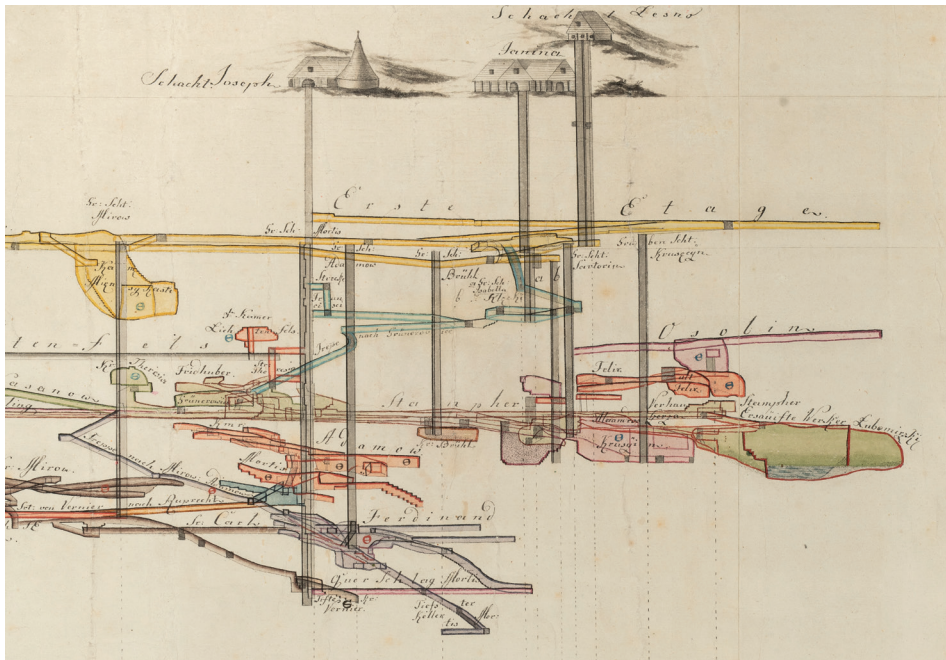
22. A fragment of the plan of the Wieliczka Salt Mine workings around the “Lubomierz” chamber – M. Lebzelter, A. Grubenthal, J. Strobl, “Grund, Kreutz und Seiger Riss des Janina Feldes”, 1803.

y inne nad nami wiszące, wrociliśmy się; Mijając Komorę ex opposito Wisnicza, nie zbyt wielką, nazad na Drogę przez Aleksandrowice, y wysłismy nad Klęcki”⁴³.

Dla analizy kształtu i stanu zachowania komory *Lubomierz* szczególnie cenna jest mapa zestawiająca przerys starszego planu komory autorstwa Macieja von Lebzeltera z 1789 r., z inwentaryzacją wyrobiska przeprowadzoną w 1830 r. przez

⁴³ *Commissya w Wielickich y Bocheńskich Zuppach 1762...*

23. Fragment przekroju wyrobisk wielickiej kopalni soli w rejonie komory „Lubomierz” – M. Lebzelter, A. Grubenthal, J. Strobl, „Grund, Kreuzt und Seiger Riss des Janina Feldes”, 1803.

23. A piece of the cross-section of the Wieliczka Salt Mine workings around the „Lubomierz” chamber – M. Lebzelter, A. Grubenthal, J. Strobl, „Grund, Kreuzt und Seiger Riss des Janina Feldes”, 1803.

A major problem of the Kunegunda mine was the fresh water flooding its workings, which caused cave-ins and had to be removed. The area of Kunegunda located at the foot of the Sierczański Hill was rich in surface and subsurface waters. Floods caused by spring thaws or prolonged rains increased the risk of mine flooding. Poorly executed security measures for the workings or their absence caused collapses and, consequently, the inflow of fresh water from the surface³⁹. The water hazard threatened a substantial extent the *Lubomierz* chamber. Perhaps this problem and the salt falls from the chamber ceiling made much of the chamber inaccessible to surveyors. On the oldest plans of the western area of the mine on level III by Jan Stolarski and Antoni Friedhuber from the 1660s, only the western part of the *Lubomierz* chamber is drawn, the remaining part and the passage

³⁹ A. Keckowa: *Kunegunda – żupa solna Lubomirskich ...*, p. 105.

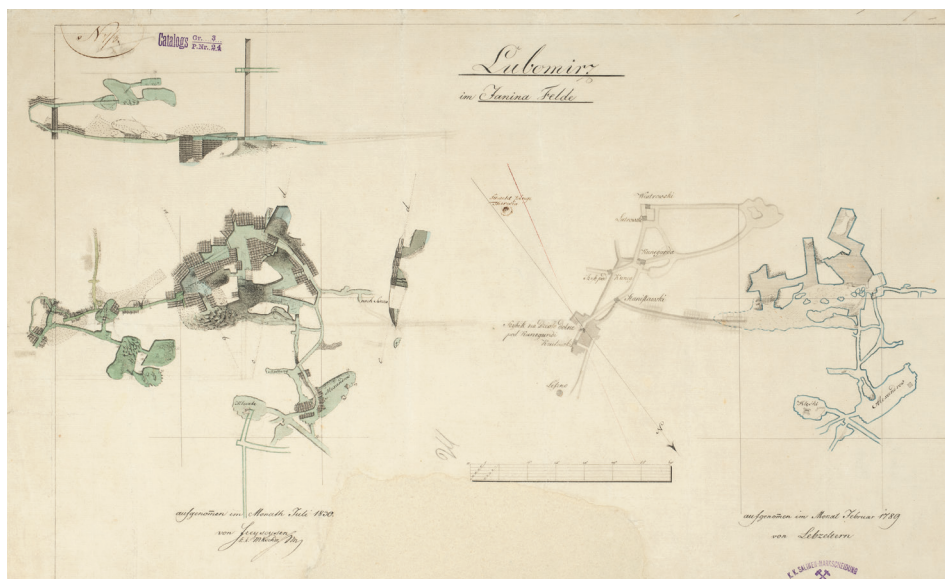
24. Wyrobiska w rejonie komory „Lubomierz” (tu podpisanej jako „Kunegunda” i „Lubimierz”) – A. Grubenthal, „Mapa wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni”, ok. 1815.
24. Workings around the “Lubomierz” chamber (here signed as “Kunegunda” and “Lubimierz”) – A. Grubenthal, “Mapa wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni”, ca. 1815.

Karola Wilhelma von Freyseysena (zob. ryc. 25)⁴⁴. Znaczna część komory *Lubomierz* była zalana słoną wodą, co skrupulatnie uwzględnili autorzy także innych planów (zob. ryc. 22)⁴⁵. Filary solne, kaszty podtrzymujące strop komory oraz obwały w północnej części komory. Na kilku planach zostały narysowane przekroje komory *Lubomierz*, pokazujące jej wysokość i rozległość (zob. ryc. 21, 23, 25)⁴⁶.

⁴⁴ K. W. von Freyseysen, *Lubomirz im Janina Felde*, 1830, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/398.

⁴⁵ M. Lebzelter, A. Grubenthal, J. Strobl, *Grund, Kreutz und Seiger Riss des Janina Feldes*, 1803, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/436; A. Fischer, *Haupt Karte des Wieliczkaer Steinsalzwerkes*, 1817, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/429.

⁴⁶ J. E. Nilson, *Delineatio Tertiae...*; M. Lebzelter, *Mapa wyrobisk w rejonie szybów Józef, Janina i Leszno*, [1794–1799], Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/363; M. Lebzelter, A. Friedhuber von Grubenthal, J. Strobl, *Grund, Kreutz und Seiger Riss des Janina Feldes*, 1803, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/436; A. Fischer, *Haupt Karte des Wieliczkaer Steinsalzwerkes*, 1817, Zb. Kart. MŻKW,

25. K. W. von Freyseyen, „Lubomirz im Janina Felde”, 1830 – fragment.

Na karcie poza inwentaryzacją stanu komory (po lewej stronie), umieszczono także przerys starszego planu z 1789 r. (po prawej).

25. K. W. von Freyseyen, „Lubomirz im Janina Felde”, 1830 – a fragment.

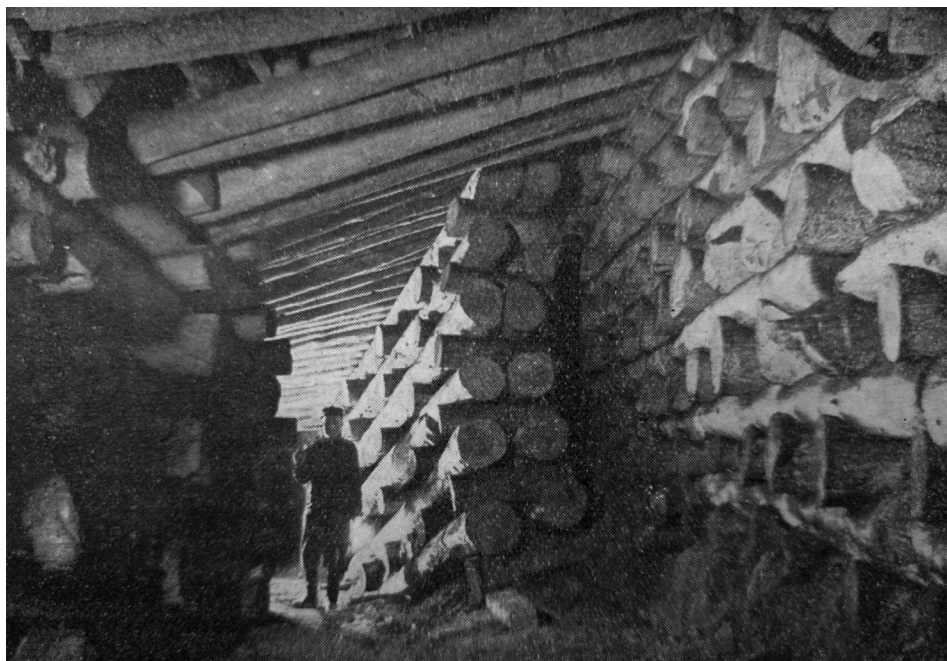
In addition to the inventory of the chamber's condition (on the left), the card also includes a copy of an older plan from 1789 (on the right).

to the area of the *Leszno* shaft are missing⁴⁰. The eastern border is marked with a dashed line, as if cartographers had no possibility of penetrating it, carrying out surveying measurements and marking the workings on the level plan (see Fig. 20).

The chamber analysed is omitted by royal commissions in the descriptions of the Wieliczka saltworks workings as belonging to the private mine of the Lubomirski family. Only in the Commissions from the years 1725–1763, the *Wiśnicz Stary* chamber (*Działko Wiśnicz* or *Wiśnicz*)⁴¹ is considered. From the description of the

⁴⁰ J. Stolarski (?), *Plan wyrobisk poz. III kopalni wielickiej, 1760–1763*, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/451; A. Friedhuber, *Plan wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni, 1764*, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/452.

⁴¹ *Commissia w Zuppach Wielickich y Bocheńskich [...] zaczęta 11 septembris anno 1724 [...] a die 26 mai anno 1725 zakończona*, Biblioteka Uniwersytetu we Lwowie, manuscript 432/III, k. 57v; *Commissya w Wielickich y Bocheńskich Zuppach tudzież y Komorach Mazowieckich [...] die [prima] iulii anni 1730 zaczęta a die 29 septembris w tymże roku zakończona*, Academic Library of the University of Lviv, manuscript 432/III, k. 188v; *Kommissia w Zuppach Wielickich y Bocheńskich [...] dnia dwudziestego*

26. Działo „Lubomierz”, A. Długosz, przed 1958.

26. The „Lubomierz” chamber, photo by A. Długosz, before 1958.

Inwentaryzacja przeprowadzona 26 sierpnia 1980 r. przez zespół muzealno-kopalniany potwierdziła, że komora *Lubomierz* na III poziomie kopalni miała znaczne rozmiary: 70 x 50 m, wys. 3,5 (0,5 m w części podsadzanej piaskiem i żużlem). Wydrążono ją w bryle soli zielonej. W komorze zaobserwowano ślady roboty ręcznej klinowej oraz kawernowej. Chodnik dochodzący do komory drążono za pomocą ręcznie wykonywanych wrębów i strzelania. W komorze pozostawiono solne filary wolno stojące oraz przyścienne. Podpierające strop kaszty z okrągłaków wypełnione były urobkiem lub pozostawały puste (zob. ryc. 26). Inną zaobserwowaną formą zabezpieczenia komory był mur z kostki solnej z datą wykutą na jednej z kostek: „1830” (zob. ryc. 27)⁴⁷. W innym miejscu, na ociosie w północnej części

nr inw. 7/429; L. Katzwinsky, *Plann für die Vereinigung des Grubenwassers in dem Janina Felde; und die Ableitung desselben zum Schachte Wodni*, 1819, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/264; K. W. von Freyseysen, *Lubomirz im Janina Felde*, 1830, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/398.

⁴⁷ Data ta zbiega się z czasem powstania jednego z planów, na którym zaznaczono wcześniejszy stan komory *Lipowiec* z 1879 r. oraz współczesną jej inwentaryzację. K. W. von Freyseysen, *Lubomirz im Janina Felde*, 1830, Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/398.

27. *Mur solny z wykutą w kostce datą „1830”, część północna komory „Lubomierz” na III poziomie wielickiej kopalni, 1980, R. Kurowski.*

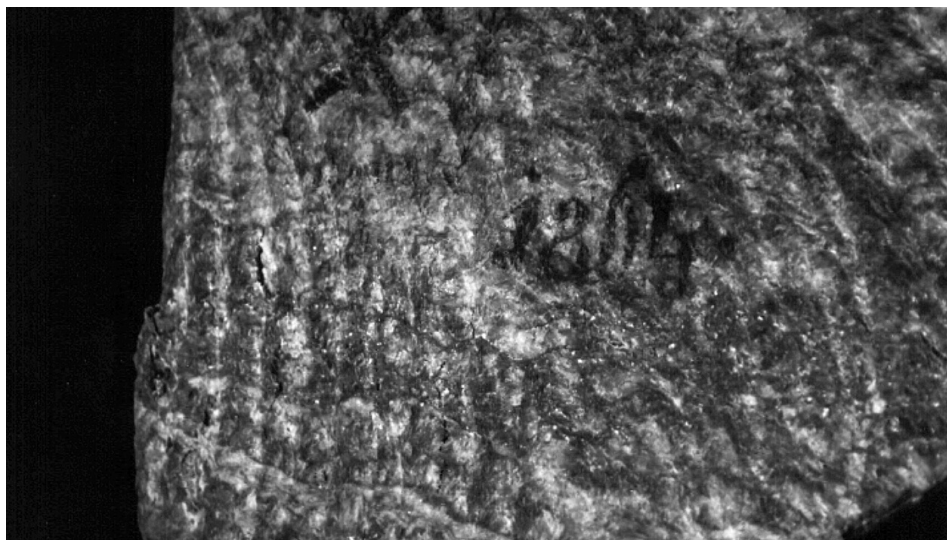
27. *A salt wall with the date “1830” carved in the cube, the northern part of the “Lubomierz” chamber on level III of the Wieliczka Mine, 1980, photo by R. Kurowski.*

location and appearance of the workings, it appears that this may be the chamber currently called *Lubomierz*. The oldest description is still quite laconic: “Wiśnicz Stary flooded with water, salt columns scratched and large casings, also covered with water, it is impossible to pass there”⁴². A much richer description of the workings can be found in the Commissions of 1662–1663. “The Wiśnicz chamber is in its

---

ósmego lipca zaczęta, a dnia szóstego [...] sierpnia skończona roku 1733, Academic Library of the University of Lviv, manuscript 432/III, p. 117; *Commissia w Wielickich y Bocheńskich Zuppach tudzież Komorach Mazowieckich y Składach Wielkopolskich [...] die 22 ianuarii anni 1743 zaczęta diebus novembris w tymże roku skończona*, National Ossolineum Library in Wrocław, manuscript 3395/III, p. 189; *Commissya w Wielickich y Bocheńskich Zuppach tudzież na Komorach Solnych Mazowieckich y Składach Wielkopolskich [...] die 5 iulii anno 1762 zaczęta [...] die 11 aprilis anno 1763 skończona*, Polish Academy of Sciences (PAN) Kórnik Library, manuscript 461, pp. 127–127v.

⁴² *Commissia w Zuppach Wielickich 1724...*

28. Data „1864” oraz młotki górnicze namalowane na ociosie, część północna komory „Lubomierz” na III poziomie wielickiej kopalni, 1980, R. Kurowski.

28. The date “1864” and mining hammers painted on the sidewall, northern part of the “Lubomierz” chamber on level III of the Wieliczka Mine, 1980, photo by R. Kurowski.

komory, namalowano datę „1864” oraz skrzyżowane młotki górnicze (zob. ryc. 28). Daty te świadczą o prowadzonych w tym czasie robotach górniczych w komorze, mających charakter prac zabezpieczających. Chodniki prowadzące do komory zabezpieczono obudową ażurową z okrągłaków lub połowic łączonych na zamek niemiecki i polski z odrzwiami otwartymi pojedynczymi, z opinką stropu i ociosów lub bez oraz całodrzewną – stojaki wpuszczane w stropnice i spąglice wzdłużne. Na obudowie chodników widoczne były napisy z nazwiskami i datami: najstarsza z 1764 r., a najmłodsza z 1839 r. W komorze zachowało się także urządzenie do transportu poziomego – krzyż dwuramienny. Komora znajdowała się w złym stanie technicznym: część była niedostępna, jej północny fragment zalała woda, a znaczne jej partie zostały podsadzone piaskiem i żużlem, z pozostawieniem przestrzeni 0,5 m do stropu⁴⁸. Ostatnie prace zabezpieczające zostały zrealizowane najprawdopodobniej w okresie międzywojennym. Żużlem zaczęto podsadzać wyrobiska w latach 20. XX w. Obecnie nie ma dostępu do komory.

⁴⁸ Teczka z dokumentacją *Komora Lubomierz z chodnikami III/62* w Dziale Historii i Kultury Materialnej Górnictwa Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka.

lower part flooded with water coming from the Kunegunda shaft, as can be seen now, and it is impossible to go any further; it is very spacious and high, supported by six pillars, or large salt columns, one of which is damaged and reinforced with a casing. Between the two pillars there is a salt mining spot above the water, in the sidewall and on the floor. Two wooden casings stand above the water on their sides (elevated on the rock bed), reaching to the ceiling, empty inside. Large lumps of salt fell from the ceiling of the chamber and now lie on the floor, and a vertical crack appeared on one of the pillars due to the pressure of the salt rock, and given the considerable size of the chamber, there is a visible danger of the chamber collapsing. To avoid further damage, it would be necessary to first remove the water, secure dangerous areas, and only then exploit the salt in this chamber. On the left side of the chamber, salt lumps that have detached themselves from the ceiling and walls are visible, lying one on top of the other, and in other places cracks threaten to detach themselves from the salt bed. Passing through numerous large lumps of salt, squeezing through narrow and dangerous passages, we wanted to reach the Kunegunda shaft. We took the risk, but seeing that there was no passage there, nor view into the shaft, because of the lumps of salt and the threatening rockfalls, we turned back. Passing a small chamber opposite the Wiśnicz chamber, we went back along the road to the Aleksandrowice chamber, and emerged above the Kłęcki chamber⁴³.

For the analysis of the shape and state of preservation of the *Lubomierz* chamber, a map that compares the copy of the older plan of the chamber by Maciej von Lebzelttern from 1789 with the inventory of the workings carried out in 1830 by Karol Wilhelm von Freyseysen (see Fig. 25)⁴⁴ is particularly valuable. A significant part of the *Lubomierz* chamber was flooded with salt water, which was carefully considered by the authors of other plans (see Fig. 22)⁴⁵. Salt pillars, casings supporting the ceiling of the chamber, and rockslides in the northern part of the chamber. Cross-sections of the *Lubomierz* chamber were drawn on several plans, showing its height and extent (see Fig. 21, 23, 25)⁴⁶.

---

⁴³ *Commissya w Wielickich y Bocheńskich Zuppach 1762...*

⁴⁴ K. W. von Freyseysen, *Lubomirz im Janina Felde*, 1830, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/398.

⁴⁵ M. Lebzelttern, A. Grubenthal, J. Strobl, *Grund, Kreutz und Seiger Riss des Janina Feldes*, 1803, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/436; A. Fischer, *Haupt Karte des Wieliczkaer Steinsalzwerkes*, 1817, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/429.

⁴⁶ J. E. Nilson, *Delineatio Tertiae...*; M. Lebzelttern, *Mapa wyrobisk w rejonie szybów Józef, Janina i Leszno*, [1794–1799], Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/363; M. Lebzelttern, A. Friedhuber von

ZBIÓR RYSUNKÓW PRZEDSTAWIAJĄCYCH RACHNY LASOWE NA PODOLU

Trzy kolejne rysunki nie dotyczą już wielickiej kopalni, ale tworzą, wraz z wizerunkami wyrobisk, jeden zbiór. Łączy je osoba autora – wiedeńskiego malarza, który w swych podróżach trafił do obu miejsc. Na Podolu był nieco później niż w Wieliczce – przyjechał tu w pierwszej połowie grudnia 1815 r.

Rachny Lasowe (Lisowe) były niewielką miejscowością na Podolu. W 1815 r., kiedy A. Hunglinger tam przebywał, znajdowały się pod panowaniem rosyjskim. Według *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z 1888 r. było to małe miasteczko przy trakcie pocztowym do Braclawia w powiecie jampolskim i gminie Krasne. Słownik wymienia właścicieli majątku: „własność niegdyś Świrskich, od których nabyta przez ks. Stefana Czetwertyńskiego, następnie Skarzyńskich, Dąbrowskich, obecnie Bałaszowa”. Autor wspomina też o stacji pocztowej, pałacu z pięknym ogrodem i cerkwi wzniesionej w 1862 r.⁴⁹

Wspomniany pałac został wybudowany w stylu klasycystycznym pod koniec XVIII w. przez Krzysztofa Urbanowskiego, marszałka szlachty powiatu jampolskiego⁵⁰. Tenże właściciel dóbr Rachny Lasowe był zbieraczem książek i numizmatów. Po śmierci hr. Wincentego Potockiego kupił część biblioteki, zbiory numizmatyczne i broni z jego kolekcji w Niemirowie⁵¹. Krzysztof Urbanowski zmarł około roku 1830. Być może to właśnie on gościł w 1815 r. A. Hunglingera.

Rysunki z majątku Rachny Lasowe nie pokazują najważniejszych obiektów: dworu oraz okazałej oficyny, tylko zimowe pejzaże z saniami na drodze, ubogich mieszkańców wsi, zwierzęta hodowlane, niewielkie drewniane domy i budynki gospodarcze. Być może zespół prac obejmował więcej ujęć, które autor mógł pozostawić gospodarzowi.

---

⁴⁹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1888, t. IX, s. 353.

⁵⁰ R. Aftanazy: *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 10: *Województwo braclawskie*, Wrocław 1996, s. 337.

⁵¹ A. Woźniak-Wieczorek: *Hrabia Wincenty Potocki herbu Pilawa (zm. 1825) – opiekun nauk i sztuk*, „Silva Rerum” 2016, https://www.wilanowpalac.pl/hrabia_wincenty_potocki_herbu_pilawa_zm_1825_opiekun_nauk_i_kunstow.html (dostęp: 20.05.2024); D. Antoniuk: *Tropem Antoniuka w Peczorze, Dżurynie oraz Rachnach Lisowych*, „Słowo Polskie” 2015, <https://słowopolskie.online/tropem-antoniuka-w-peczorze-durynie-oraz-rachnach-lisowych/> (dostęp: 20.05.2024).

The inventory conducted on 26th August 1980 by the museum-mining team confirmed that the *Lubomierz* chamber on level III of the mine was of considerable dimensions: 70 x 50 m, 3.5 m in height (0.5 m in the part filled in with sand and slag). It was carved out of a block of green salt. Traces of wedge and cavern handiwork were observed in the chamber. The gallery leading to the chamber was carved out by hand-made notches and blasting. Free-standing and wall-adjacent salt pillars were left in the chamber. The casings supporting the ceiling were filled with mined material or were empty (see Fig. 26). Another observed form of securing the chamber was a wall made of salt cubes with the date carved on one of the cubes: "1830" (see Fig. 27)⁴⁷. In another place, on the sidewall in the northern part of the chamber, the date "1864" and crossed mining hammers are painted (see Fig. 28). These dates show that mining works were conducted in the chamber at that time – of a safety nature. The passages leading to the chamber were secured with an openwork casing made of round logs or half-timbered logs connected with a German and Polish lock, with single open-door frames, with or without ceiling and sidewall cladding, and with all-wood frames – uprights inserted into the roof beams and longitudinal bases. The chambers had inscriptions with names and dates: the oldest from 1764, the youngest from 1839. A device for horizontal transport – a two-armed cross – has also been preserved in the chamber. The chamber was in a poor technical condition: part of it was inaccessible, its northern section was flooded with water, and significant parts of it had been filled with sand and slag, leaving a space of 0.5 m to the ceiling⁴⁸. The last security works were most probably conducted in the interwar period. The use of slag to backfill the workings began in the 1920s. There is currently no access to the chamber.

Grubenthal, J. Strobl, *Grund, Kreuz und Seiger Riss des Janina Felde*, 1803, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/436; A. Fischer, *Hauptkarte des Wieliczkaer Steinsalzwerkes*, 1817, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/429; L. Katzwinsky, *Plann für die Vereinigung des Grubenwassers in dem Janina Felde; und die Ableitung desselben zum Schachte Wodni*, 1819, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/264; K. W. von Freyseysen, *Lubomirz im Janina Felde*, 1830, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/398.

⁴⁷ This date coincides with the time of creation of one of the plans, which shows the earlier state of the *Lipowiec* chamber from 1879 and its contemporary inventory. K. W. von Freyseysen, *Lubomirz im Janina Felde*, 1830, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/398.

⁴⁸ A folder with documentation *Komora Lubomierz z chodnikami III/62* in the Department of the History and Material Culture of Mining of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka.

Di Rachny = Lasovy (Rachny Lasowe)

Andreas Hunglinger, 1815

akwarela, wys. 35,7 cm, szer. 44 cm

Zbiór Sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, nr inw. 4/174

Akwarela przedstawia krajobraz zimowy. Z podpisu wynika, że jest to widok części majątku Rachny Lasowe. W kompozycji dominują okazałe drzewa stanowiące kulisy sceny. Pośrodku ukazano polanę, przy której znajdują się niewielkie drewniane budynki – domy i szopy. Po lewej stronie można dostrzec brnącą przez śnieg kobietę, niosącą dwa wiaderka zaczepione na drąg (nosidle). Po drugiej stronie drzewa namalowane jest trudne do zidentyfikowania zwierzę (być może jest to pies).

Pod rysunkiem umieszczono podpis w języku włoskim: „Di Rachny = Lasovy”, a w prawym dolnym narożniku słowo „una=”. Na rewersie autor zapisał informacje dotyczące rysunku – także w języku włoskim:

„Veduta di Casa, dal proprietario
de detta Villa, nel tempo di mezzo giorno
nella prima meta di Dicembre 1815.”

(Widok na dom od właściciela
wspomnianej willi, w środku dnia
w pierwszej połowie grudnia 1815 r.)

W prawym dolnym narożniku widoczny jest wykonany ołówkiem podpis autora: „Andreas Hunglinger”.

Die Tränen Birke (Brzoza płacząca, zwiśla)

Andreas Hunglinger, 1815

akwarela, wys. 48 cm, szer. 38 cm

Zbiór Sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, nr inw. 4/175

Akwarela przedstawia krajobraz zimowy miejscowości Rachny Lasowe na Po-dolu o zachodzie słońca. Na kompozycji dominują trzy drzewa (brzozy) po lewej stronie. Na pniu środkowego drzewa autor umieścił swoją sygnaturę: monogram „AH”. Po lewej stronie stoi mężczyzna, z wyciągniętą prawą ręką, ubrany

29. „Di Rachny = Lasowy”, Andreas Hunglinger, 1815.

29. „Di Rachny = Lasowy”, Andreas Hunglinger, 1815.

A COLLECTION OF DRAWINGS PRESENTING
RACHNY LASOWE IN PODOLIA

The next three drawings no longer concern the Wieliczka Mine, but together with the images of the workings they form a single set. What connects them is the author – a Viennese painter who visited both places in his travels. He arrived in Podolia somewhat later than in Wieliczka – he arrived there in the first half of December 1815.

Rachny Lasowe (Lisowe) was a village in Podolia. In 1815, when Hunglinger stayed there, they were under Russian rule. According to *Geographical Dictionary of the Kingdom of Poland and other Slavic countries* from 1888, it was a small town on the postal route to Braclaw in the Jampol County and Krasne Commune. The dictionary

30. „Die Tränen Birke”, Andreas Hünglinger, 1815.

30. „Die Tränen Birke”, Andreas Hünglinger, 1815.

lists the owners of the estate: “formerly owned by the Świrski family, from whom it was acquired by Father Stefan Czetwertyński, then by the Skarzyński family, the Dąbrowski family, currently Bałaszów”. The author also mentions a postal station, a palace with a beautiful garden, and an Orthodox church built in 1862⁴⁹.

The mentioned palace was built in the classicist style at the end of the 18th century by Krzysztof Urbanowski, marshal of the nobility of the Jampol County⁵⁰. This owner of the Rachny Lasowe estate was a collector of books and coins. After the death of Count Wincenty Potocki, he bought part of the library, numismatic and weapons collections from his possessions in Niemirów⁵¹. Krzysztof Urbanowski died around 1830. Perhaps it was he who hosted Andreas Hunglinger in 1815.

The drawings from the Rachny Lasowe estate do not show the most important buildings: the manor house and the impressive outbuilding, but only winter landscapes with sleighs on the road, poor villagers, farm animals, small wooden houses, and farm buildings. It is possible that the set of drawings included more shots that the author could have left to the host.

Di Rachny = Lasowy (Rachny Lasowe)

Andreas Hunglinger, 1815

watercolour, height 35.7 cm, width 44 cm

Art Collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, inv. no. 4/174

The watercolour depicts a winter landscape. From the caption it follows that this is a view of part of the Rachny Lasowe estate. The composition is dominated by impressive trees that form the backdrop. In the centre, a clearing was shown, around which small wooden buildings were erected – houses and sheds. On the left, you can see a woman trudging through the snow, carrying two buckets attached

⁴⁹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warsaw 1888, vol. IX, p. 353.

⁵⁰ R. Aftanazy: *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, vol. 10: *Województwo braclawskie*, Wrocław 1996, p. 337.

⁵¹ A. Woźniak-Wieczorek: *Hrabia Wincenty Potocki herbu Pilawa (zm. 1825) – opiekun nauk i kunsztów*, “Silva Rerum” 2016, https://www.wilanowpalac.pl/hrabia_wincenty_potocki_herbu_pilawa_zm_1825_opiekun_nauk_i_kunsztow.html (accessed on: 20th May 2024); D. Antoniuk: *Tropem Antoniuka w Peczorze, Dżurynie oraz Rachnach Lisowych*, “Słowo Polskie” 2015, <https://slopopolskie.online/tropem-antoniuka-w-peczorze-durynie-oraz-rachnach-lisowych/> (accessed on: 20th May 2024).

w płaszcz i kapelusz, znany już z innych rysunków. Być może A. Hunglinger ponownie umieścił swój autoportret. Po prawej – mężczyzna jedzie saniami, ciągniętymi przez konia. W głębi widoczny jest las.

Pod rysunkiem umieszczony jest podpis w języku niemieckim: „Die Tränen Birke”, a w prawym dolnym narożniku słowo „im =”. Na rewersie, pośrodku karty, autor zapisał informacje o czasie i miejscu wykonania rysunku:

„im Abend, in der ersten halfte
des Decembres 1815 zu Rachny = Lasovy
in Podolien”
(wieczorem, w pierwszej połowie
grudnia 1815 r. w Rachnach Lasowych
na Podolu)

W prawym dolnym narożniku widoczny jest wykonany ołówkiem podpis autora: „Andreas Hunglinger”.

Die Pappel (Topola)

Andreas Hunglinger, 1815

akwarela, wys. 47,5 cm, szer. 37,5 cm

Zbiór Sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, nr inw. 4/176

Akwarela przedstawia krajobraz miejscowości Rachny Lasowe na Podolu w zimowej scenerii, o poranku. Na pierwszym planie po prawej stronie widać fragment drewnianego budynku gospodarczego, pokrytego strzechą. Przy nim znajdują się zwierzęta hodowlane: świnia i leżąca krowa lub wół, na którego grzbiecie autor umieścił swoją sygnaturę: monogram „AH”. Drogą biegnie kobieta w wiejskim stroju (spódnica z zapaską). Do nakrycia głowy przyczepione ma czerwone wstążki. W oddali widać drugą postać dźwigającą na plecach zebrany chrust i podpierającą się laską. Zmierza ona w kierunku niewielkiego drewnianego budynku. Wokół rosną drzewa, w tym – po lewej stronie – grupa okazałych, tytułowych topoli.

Pod rysunkiem umieszczony jest podpis w języku niemieckim: „Die Pappel”. Na rewersie autor zapisał informacje o czasie i miejscu wykonania rysunku:

31. „Die Pappel”, Andreas Hunglinger, 1815.

31. “Die Pappel”, Andreas Hunglinger, 1815.

„Am morgen, in der ersten halfte
des Decembres 1815 zu Rachny = Lasovy
in Podolien.”

(Rano, w pierwszej połowie
grudnia 1815 r. w Rachnach Lasowych
na Podolu.)

W prawym dolnym narożniku widoczny jest wykonany ołówkiem podpis autora: „Andreas Hunglinger”.

ZAKOŃCZENIE

Czas, kiedy A. Hunglinger zawitał do wielickiej kopalni, był szczególny w historii saliny. Niewiele wcześniej – w latach 1809–1812 – miasto Wieliczka i wielicka kopalnia soli znajdowały się pod wspólnym Zarządem Cesarstwa Austriackiego i Księstwa Warszawskiego. Po zwycięstwie Napoleona nad wojskami austriackimi pod Wagram w 1809 r. podpisano pokój w Schönbrunn. Na mocy traktatu pokojowego zostały wcielone do Księstwa Warszawskiego ziemie zabrane przez Austrię w 1795 r. z Krakowem, okręgiem Podgórskim i częścią Zamojszczyzny (z trzeciego zaboru austriackiego). Jedynie Wieliczka, pod naciskiem Austrii, stała się wspólną własnością cesarza austriackiego i króla saskiego jako księcia warszawskiego. W Wieliczce i w kopalni oba dwory, poprzez swych przedstawicieli, miały wspólnie sprawować Zarząd, dzieląc się po połowie zyskami i kosztami produkcji, zbytu i inwestycji. Powodowało to liczne perturbacje i spory między urzędnikami mającymi różnych mocodawców. Stan wspólnego Zarządu kopalnią wielicką nie utrzymał się długo. Klęska Napoleona pod Moskwą w 1812 r. spowodowała utratę samodzielności Wieliczki, a polscy urzędnicy zostali wygnani. W 1813 r. dekretem Kamery Nadwornej ds. Mennictwa i Górnictwa władze austriackie na nowo wzięły w posiadanie salinę wielicką. Ostatecznie władzę Austrii w Wieliczce usankcjonowano w 1815 r. na konferencji rosyjsko-austriacko-pruskiej (Kongres Wiedeński).

Andreas Hunglinger zwiedził wielicką kopalnię soli 2 sierpnia 1814 r. Prowadzony przez przewodnika zobaczył zapewne wiele chodników i komór. Trzy z nich „sportretował”: komorę *Lipowiec* na poziomie II niższym, komorę *Kloski* na poziomie III oraz komorę *Lubomierz* na poziomie III. W tym czasie trasa, którą

to a pole (a carrier). On the other side of the tree, you can see an animal painted that is still difficult to name (perhaps, it is a dog).

There is a caption in Italian under the drawing: “Di Rachny = Lasovy”, and in the lower right corner the word “una=”. On the reverse, the author wrote information about the drawing – also in Italian:

“Veduta di Casa, dal proprietario
de detta Villa, nel tempo di mezzo giorno
nella prima meta di Dicembre 1815.”
(View of the house from the owner
the aforementioned villa, in the middle of the day,
in the first half of December 1815.)

In the lower right corner, you can see the author’s signature in pencil: “Andreas Hunglinger”.

Die Tränen Birke (The hanging, weeping willow)

Andreas Hunglinger, 1815

watercolour, height 48 cm, width 38 cm

Art Collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, inv. no. 4/175

The watercolour shows the winter landscape of the village of Rachny Lasowe in Podolia at sunset. The composition is dominated by three trees (willows) on the left. On the trunk of the middle tree the author placed his signature: the monogram “AH”. On the left side, stands a man with his right hand outstretched, wearing a coat and hat, already known from other drawings. Perhaps Andreas Hunglinger painted himself into the picture again. On the right, a man rides in a sleigh pulled by a horse. A forest is visible in the background.

There is a caption in German under the drawing: “Die Tränen Birke”, and in the lower right corner the word “im =”. On the reverse, in the middle of the card, the author wrote information about the time and place of making the drawing:

“im Abend, in der ersten halfte
des Decembres 1815 zu Rachny = Lasovy
in Podolien.”

przewodnicy prowadzili turystów, nie była jeszcze ustalona⁵². Do pewnego stopnia istniała dowolność, jednak komora *Kloski* ze względu na swą wielkość, atrakcyjny wygląd, a także znajdujący się w niej drewniany most, była ważnym punktem zwiedzania kopalni. Autor na rewersach kart zanotował informacje, które uważał za ważne. Co ciekawe, posługiwał się tu językiem niemieckim lub włoskim. O komorze *Lipowiec* zanotował, że jest już prawie całkowicie niedostępna i z powodu grożącego zawału w wielu miejscach mocno obudowana. Komorę *Kloski* opisał jako starą i całkowicie niedostępną. Być może chodziło o jej dolne partie, które zostały wypełnione kasztami i podsadzone. Kilkadziesiąt lat później wyrobisko to zostało wyłączone z przebiegu trasy turystycznej. Artysta jako trzecią namalował komorę *Lipowiec*, która była zagrożona zalaniem i miała silnie uszkodzone podpory. Wśród wyrobisk, które przewodnik pokazał A. Hunglingerowi, były trzy zarazem malownicze, ale też będące w złym stanie i niebezpieczne komory wymagające napraw. Z wyjątkiem komory *Kloski* miejsca te były raczej niedostępne dla turystów. Na obrazkach widać wiele szczegółów znajdujących potwierdzenie w źródłach pisanych i kartograficznych. Z pewną dozą prawdopodobieństwa można określić miejsce, w którym artysta się znajdował. Rysunki zostały wykonane bezpośrednio w kopalni, co autor podkreślił, zamieszczając na kompozycjach swoje autoportrety. Być może w komorach wykonywał jedynie szkice, które wykańczał później – dlatego karty zabrał ze sobą w dalszą podróż. Nie wiadomo, czy istniało więcej wizerunków wielickich wyrobisk – zachowały się tylko trzy. Można rozważać, czy szkicowanie podczas zwiedzania kopalni było pomysłem własnym artysty – rodzajem pamiętnika, notatek z podróży, czy też wykonywał je za zgodą, a może nawet na potrzeby władz saliny. Wcześniej rysowanie wyrobisk kopalni było niemożliwe, a nawet zabronione. W 1780 r. cesarz Józef II wydał instrukcje dotyczące postępowania wobec gości zwiedzających c.k. zakłady górnicze bądź hutnicze, w których wyraźnie zabronił dostępu do wspomnianych obiektów bez specjalnej zgody Kamery Nadwornej dla Mennictwa i Górnictwa. Ponadto turyści przybywający do ośrodków górniczych mogli pozostawać w ich obrębie nie dłużej niż trzy dni, podlegali kontroli władz górniczych, a personel zobligowany był do nieudzielnia jakichkolwiek opisów, kalkulacji czy rysunków dotyczących zakładu górniczego⁵³. Instrukcje te zostały zniesione i w 1814 r. już nie obowiązywały. Turystyka w wielickiej kopalni stopniowo się rozwijała i nastawienie do odwiedzających ją

---

⁵² B. Konwerska: *Ruch turystyczny...*, s. 29–30.

⁵³ Tamże, s. 26–27.

(in the evening, in the first half
of December 1815 in Rachny Lasowe
in Podolia.)

In the lower right corner, you can see the author's signature in pencil: "Andreas Hunglinger".

Die Pappel (Aspen)

Andreas Hunglinger, 1815

watercolour, height 47.5 cm, width 37.5 cm

Art Collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, inv. no. 4/176

The watercolour shows the landscape of the village of Rachny Lasowe in Podolia, in a winter scenery in the morning. In the foreground, on the right, you can see a fragment of a wooden farm building with a thatched roof. Next to him there are farm animals: a pig and a lying cow or ox, on whose back the author placed his signature: the monogram "AH". A woman in a rural dress (skirt with apron) is running along the road. Red ribbons are attached to her headdress. In the distance, you can see another figure carrying collected brushwood on her back and leaning on a staff. She is heading towards a small wooden building. There are trees growing all around, including – on the left – a group of impressive aspens (hence the title).

There is a caption in German under the drawing: "Die Pappel". On the reverse, the author wrote information about the time and place of the drawing:

"Am morgen, in der ersten halfte
des Decembres 1815 zu Rachny- Lasovy
in Podolien."

(In the morning, in the first half
of December 1815, in Rachny Lasowe
in Podolia.)

In the lower right corner, you can see the author's signature in pencil: "Andreas Hunglinger".

ludzi także się zmieniało. Nadal jednak do pewnego stopnia kontrolowano zwiedzających, o czym świadczą księgi gości prowadzone do 1868 r.

Rysunki A. Hunglingera są pierwszymi „portretami” wielickich komór. Rysowane z natury, sygnowane przez autora, z możliwą do identyfikacji datą ich powstania (2 sierpnia 1814 r.) oraz lokalizacjami, są bardzo cenne jako materiał ikonograficzny oraz źródło dostarczające wielu informacji dla badaczy wyrobisk wielickiej kopalni czy historii tutejszej turystyki.

Wkrótce powstały także inne wizerunki wyrobisk kopalni. Są one mniej lub bardziej wiarygodne i wymagają krytycznej analizy. Można tu wymienić obrazy Eduarda Gurka z lat 30. XIX w., przedstawiające zjazd turystów do kopalni, komorę *Przykos* z pokazem sztucznych ogni, turystów zwiedzających kaplicę *św. Antoniego* oraz prace górnicze⁵⁴. Inne, zwłaszcza przedstawienia graficzne, są bardziej realistyczne, choć należy zawsze pamiętać, że do pewnego stopnia jest to artystyczna wizja, a nie precyzyjna dokumentacja wyrobiska. Należą do nich m.in., wydane w 1840 r., litografie na tincie z widokiem komór *Michałowice* i *Majer*⁵⁵. Litografował je Leon Sabatier, według rysunków Barthélémy’ego Lauvergne’a, we francuskim zakładzie Lemerciera.

Dużą wartość dokumentacyjną przedstawiają natomiast grafiki braci Hrdinów, wydane w 1842 r.⁵⁶ oraz nieco późniejsze rysunki i litografie M. A. Seykotty⁵⁷. W czasopiśmie coraz częściej zaczęły się pojawiać ilustracje przedstawiające wyrobiska wielickiej kopalni. Tragiczne wydarzenie wycieku słodkiej wody w poprzeczni *Kloski* w 1868 r., wobec grożącej jej katastrofy, spowodowało wzrost zainteresowania opinii publicznej wielicką kopalnią. Ubocznym skutkiem było

---

⁵⁴ Tamże, s. 28, 34, 46, 63 – il. 3, 7, 13, 26; Obrazy są własnością Albertiny w Wiedniu, nr. inw. 22655–22658.

⁵⁵ B. Lauvergne, L. Sabatier, *Vue Prise dans les Mines de Wieliczka* (Widok komory *Michałowice*), Paryż 1840, litografia, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/121; B. Lauvergne, L. Sabatier, *Vue Prise dans les Mines de Wieliczka* (Widok komory *Majer*), Paryż 1840, litografia, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/363.

⁵⁶ B. Konwerska: *Opis trasy turystycznej Kopalni Soli Wieliczka w świetle opracowania Jana Nepomucena oraz Ludwika Emanuela Hrdiny z 1842 roku*, SMDŻ, t. XXXII, Wieliczka 2017, s. 10–68.

⁵⁷ B. Konwerska: *Ruch turystyczny...*, s. 163, 165, 170, 180, 195–199, 214, 217–218, 231, 234–235 – il. 63, 64, 69, 75, 81–86, 95, 97–98, 103–105.

CONCLUSION

The period when Andreas Hunglinger visited the Wieliczka Mine was special in the history of the salt mine. Not much earlier, in the years 1809–1812, the town of Wieliczka and the Wieliczka Salt Mine were under the joint administration of the Austrian Empire and the Duchy of Warsaw. After Napoleon's victory over Austrian troops at Wagram in 1809, the Peace of Schönbrunn was signed. Under the peace treaty, the lands taken by Austria in 1795 were incorporated into the Duchy of Warsaw, including Cracow, the Podgórze district, and part of the Zamość region (from the third Austrian partition). Only Wieliczka, under pressure from Austria, became the joint property of the Austrian Emperor and the Saxon King, as the Duke of Warsaw. Both courts, through their representatives, were to jointly manage the operations of Wieliczka and its mine, sharing the profits and costs of production, sales and investments equally. This caused numerous disturbances and disputes between officials with different principals. The state of joint management of the Wieliczka Mine did not last long. Napoleon's defeat at Moscow in 1812 resulted in the loss of Wieliczka's independence, and Polish officials were exiled. In 1813, by decree of the Court Chamber for Coinage and Mining, the Austrian authorities regained possession of the Wieliczka Salt Mine. Ultimately, the Austrian rule in Wieliczka was sanctioned in 1815 at the Russian-Austrian-Prussian conference (the Congress of Vienna).

Andreas Hunglinger visited the Wieliczka Salt Mine on 2nd August 1814. Led by a guide, he probably saw many passages and chambers. He "portrayed" three of them: the *Lipowiec* chamber on the lower level II, the *Kłoski* chamber on level III, and the *Lubomierz* chamber on level III. At that time, the route that the mine guides used to lead tourists was not yet established⁵². To a certain extent that gave visitors freedom, but the *Kłoski* chamber, due to its size, attractive appearance, and the wooden bridge located in it, was a highlight of the mine tour. On the backs of the cards, the author noted information he considered important. Interestingly, he has left the notes either German or Italian here. His notes on the *Lipowiec* chamber state that it was almost completely inaccessible, and due to the threat of collapse in many places heavily walled-up. The *Kłoski* chamber was described as old and completely inaccessible. Perhaps the author meant its lower parts, which had casings and were filled with sand and stone. Several decades later, the workings were

---

⁵² B. Konwerska: *Ruch turystyczny...*, p. 29–30.

powstanie serii rysunków wykonywanych na miejscu⁵⁸, obrazów olejnych⁵⁹ oraz grafik⁶⁰, których autorem był Aleksander Gryglewski⁶¹. Z czasem tworzono coraz więcej rysunków, obrazów⁶² i grafik⁶³ przedstawiających wyrobiska kopalni, a od końca XIX w. – także fotografii⁶⁴.

---

⁵⁸ A. Gryglewski, *Wyptyw wody gruntowej w kopalni soli w Wieliczce w m-cu grudniu 1868 r.*, 11 szkiców, 9 kart (niektóre dwustronne), papier, rysunek lawowany akwarelą, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/360/1–11; A. Gryglewski, *Szkice i kalki z kopalni w Wieliczce (do ilustracji prasowych)*, 11 szkiców i rysunków, ołówek, kalka, papier, 1869, Dział Rysunku Polskiego Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. rys. pol. 7667/1–11.

⁵⁹ A. Gryglewski, *Podziemia Wieliczki*, tektura, olej, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/98; A. Gryglewski, *Wnętrze kopalni soli w Wieliczce*, deska, olej, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/1149.

⁶⁰ *Wieliczka I. Szyb Franciszka Józefa, piętro czwarte od góry. (Rysunek umyślnie na miejscu wykonany przez Gryglewskiego)*, „Kłosa” 1868, nr 184, s. 1, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/1664/1; *Wieliczka II. Szyb Steinhausera, piętro czwarte od góry. (Rysunek umyślnie na miejscu wykonany przez Gryglewskiego)*, „Kłosa” 1868, nr 184, s. 8, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/1664/2; *Wieliczka III. Okno szybowe Steinhausera. Rysunek umyślnie dla Kłosów wykonany na miejscu przez Gryglewskiego*, „Kłosa” 1869, nr 185, s. 17, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/93, 4/1666; *Wieliczka – IV. Szyb zwany austriacki. (Rysunek umyślnie dla Kłosów wykonany na miejscu przez Gryglewskiego)*, „Kłosa” 1869, nr 186, s. 8, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/94; *Wieliczka. Szyb Steinhausera. Rysował z natury Gryglewski*, „Tygodnik Ilustrowany” 1869, nr 56, s. 40, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/1620; *Wieliczka. Szyb Franciszka Józefa (Rysował z natury Gryglewski)*, „Tygodnik Ilustrowany” 1869, nr 56, s. 41; *Die Ueberschwemmungen im Salzbergwerk zu Wieliczka: Die Kammer Kloski mit eingestürzten Streben. Originalzeichnung von A. Gryglewsky*, „Illustrierte Zeitung” 1869, nr 1340, s. 169, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/1808; *Die Ueberschwemmungen im Salzbergwerk zu Wieliczka: Der Stollen Wolski. Originalzeichnung von A. Gryglewsky. (S. Seite 167.)*, „Illustrierte Zeitung” 1869, nr 1340, s. 172.

⁶¹ M. Skubisz: *Katastrofalny wyciek studzkiej wody w poprzeczni Kloski w wielickiej kopalni soli w 1868 roku. Reminiscencje społeczne*, SMDŻ, t. XXXIV, Wieliczka 2020, s. 82–179.

⁶² T. B. Stachowicz, *Staw w kopalni soli*, ok. 1850, olej na blasze, Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. MNK II-a-1148; P. Stachiewicz, *Komora w kopalni*, kon. XIX w., Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/369.

⁶³ F. Stroobant, *La Chapelle Saint-Antoine, en sel, dans les mines de Wieliczka*, „Le Magasin Pittoresque” 1861, t. XXIX, s. 297, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/1792; S. Ranis, *Eine Seelenmesse in Salzbergwerke zu Wieliczka*, „Illustrierte Zeintug” 1862, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/1793; F. Zabłocki, *Wieliczka – Sala Balowa*, „Kłosa” 1869, t. VIII, nr 186, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/1667; *Die Salzbergwerke von Wieliczka*, „Illustrierte Zeitung” 1869, nr 1332, s. 29, Zb. Szt. MŻKW, nr inw. 4/1807.

⁶⁴ A. Szubert, *Wieliczka*, Wiedeń 1893, Zb. Spec. MŻKW, nr inw. 484/Zb. Spec.

excluded from the tourist route. The artist painted the third *Lipowiec* chamber, which was at risk of flooding and had severely damaged supports. Among the workings that the guide showed Hunglinger, there were three chambers that were picturesque but also in poor condition, dangerous, and required repairs. Apart from the *Kłoski* chamber, they were rather inaccessible to tourists. The images show many details confirmed by written and cartographic sources. With some degree of probability, it is possible to determine the location where the artist was located. The drawings were made on the spot, which the author emphasised by including his self-portraits in the compositions. Perhaps he only made sketches in the chambers, which he finished later – that is why he took the cards with him on his further journey. It is not known whether there were more drawings of the Wieliczka workings – only three have survived. One may wonder whether sketching while visiting the mine was the artist's own idea – a kind of diary, travel notes, or whether he did it with the consent, or perhaps even for the needs of the salt mine authorities. Previously, drawing mine workings was impossible, or even forbidden. In 1780, Emperor Joseph II issued instructions regarding the conduct towards guests visiting Imperial-Royal mining or smelting plants, in which he expressly forbade access to the aforementioned facilities without the special consent of the Court Commission for Coinage and Mining. Moreover, tourists visiting mining centres could stay there for no longer than three days, were subject to the control of the mining authorities, and the staff was obliged not to provide any descriptions, calculations or drawings relating to the mining plant⁵³. These instructions were abolished and in 1814 were no longer in force. Tourism in the Wieliczka Mine gradually developed and the attitude towards people visiting it also changed. However, visitors were still monitored to some extent, as evidenced by the visitor books kept until 1868.

Andreas Hunglinger's drawings are the first "portraits" of the Wieliczka chambers. Drawn from nature, signed by the author, with an identifiable date of creation (2nd August 1814) and locations, they are unbelievably valuable as iconographic material, and a source of information for researchers of the Wieliczka Mine workings or the history of local tourism.

Soon other images of the mine workings were created. They are more or less reliable and require critical analysis. Here, we can mention paintings by Eduard Gurek from the 1830s, showing tourists descending to the mine, the *Przykos* chamber with a fireworks display, tourists visiting the *St. Anthony's chapel* and mining

---

⁵³ Ibidem, pp. 26–27.

works⁵⁴. Others, especially graphic representations, are more realistic, although it should always be remembered that to some extent this is an artistic vision and not a precise documentation of the workings. These include, among others, lithographs on tint, published in 1840, with a view of the *Michałowice* and *Majer*⁵⁵ chambers. They were lithographed by Leon Sabatier, after drawings by Barthélémy Lauvergne, at the French studio of Lemercier.

The graphics by the Hrdina brothers, published in 1842⁵⁶, have great documentary value, and the slightly later drawings and lithographs by M. A. Seykotta⁵⁷. Illustrations depicting the Wieliczka Mine workings began to appear increasingly often in magazines. The tragic event of a freshwater leak in the *Kłoski* crosscut in 1868, in view of the impending disaster, resulted in an increase in public interest in the Wieliczka Mine. A side effect was the creation of a series of drawings made on the spot⁵⁸, oil

---

⁵⁴ Ibidem, pp. 28, 34, 46, 63 – fig. 3, 7, 13, 26; The paintings are the property of the Albertina in Vienna., inv. no. 22655–22658.

⁵⁵ B. Lauvergne, L. Sabatier, *Vue Prise dans les Mines de Wieliczka* (View of the *Michałowice* chamber), Paris 1840, litograph, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/121; B. Lauvergne, L. Sabatier, *Vue Prise dans les Mines de Wieliczka* (View of the *Majer* chamber), Paris 1840, litograph, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/363.

⁵⁶ B. Konwerska: *Opis trasy turystycznej Kopalni Soli Wieliczka w świetle opracowania Jana Nepomucena oraz Ludwika Emanuela Hrdiny z 1842 roku*, SMHS, vol. XXXII, Wieliczka 2017, pp. 10–68.

⁵⁷ B. Konwerska: *Ruch turystyczny...*, pp. 163, 165, 170, 180, 195–199, 214, 217–218, 231, 234–235 – fig. 63, 64, 69, 75, 81–86, 95, 97–98, 103–105.

⁵⁸ A. Gryglewski, *Wyptyw wody gruntowej w kopalni soli w Wieliczce w m-cu grudniu 1868 r.*, 11 sketches, 9 cards (some double-sided), paper, watercolour wash drawing, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/360/1–11; A. Gryglewski, *Szkice i kalki z kopalni w Wieliczce (do ilustracji prasowych)*, 11 sketches i drawings, pencil, carbonpaper, paper, 1869, Department of Prints and Drawings of National Museum in Warsaw, inv. no. ryp. pol. 7667/1–11.

paintings⁵⁹ and graphics⁶⁰, whose author was A. Gryglewski⁶¹. Over time, more drawings, paintings⁶², and graphics⁶³ depicting the mine workings were created, and from the end of the 19th century – also photographs⁶⁴.

---

⁵⁹ A. Gryglewski, *Podziemia Wieliczki*, cardboard, oil, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/98; A. Gryglewski, *Wnętrze kopalni soli w Wieliczce*, board, oil, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/1149.

⁶⁰ *Wieliczka I. Szyb Franciszka Józefa, piętro czwarte od góry (Rysunek umyślnie na miejscu wykonany przez Gryglewskiego)*, “Kłosa” 1868, no. 184, p. 1, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/1664/1; *Wieliczka II. Szyb Steinhausera, piętro czwarte od góry (Rysunek umyślnie na miejscu wykonany przez Gryglewskiego)*, “Kłosa” 1868, no. 184, p. 8, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/1664/2; *Wieliczka III. Okno szybowe Steinhausera. Rysunek umyślnie dla Kłosów wykonany na miejscu przez Gryglewskiego*, “Kłosa” 1869, no. 185, p. 17, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/93, 4/1666; *Wieliczka – IV. Szyb zwany austriacki. (Rysunek umyślnie dla Kłosów wykonany na miejscu przez Gryglewskiego)*, “Kłosa” 1869, no. 186, p. 8, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/94; *Wieliczka. Szyb Steinhausera. Rysował z natury Gryglewski*, “Tygodnik Ilustrowany” 1869, no. 56, p. 40, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/1620; *Wieliczka. Szyb Franciszka Józefa (Rysował z natury Gryglewski)*, “Tygodnik Ilustrowany” 1869, no. 56, p. 41; *Die Ueberschwemmungen im Salzbergwerk zu Wieliczka: Die Kammer Kłoski mit eingestürzten Streben. Originalzeichnung von A. Gryglewsky*, “Illustrierte Zeitung” 1869, no. 1340, p. 169, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/1808; *Die Ueberschwemmungen im Salzbergwerk zu Wieliczka: Der Stollen Wolski. Originalzeichnung von A. Gryglewsky (P. Seite 167.)*, “Illustrierte Zeitung” 1869, no. 1340, p. 172.

⁶¹ M. Skubisz, *Katastrofalny wyciek studkiej wody w poprzeczni Kłoski w wielickiej kopalni soli w 1868 roku. Reminiscencje społeczne*, SMHS, vol. XXXIV, Wieliczka 2020, pp. 82–179.

⁶² T. B. Stachowicz, *Staw w kopalni soli*, ok. 1850, oil on metal sheet, National Museum in Cracow, inv. no. MNK II-a-1148; P. Stachewicz, *Komora w kopalni*, end of the 19th c., Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/369.

⁶³ F. Stroobant, *La Chapelle Saint-Antoine, en sel, dans les mines de Wieliczka*; “Le Magasin Pittoresque” 1861, vol. XXIX, p. 297, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/1792; S. Ranis, *Eine Seelenmesse in Salzbergwerke zu Wieliczka*, “Illustrierte Zeitung” 1862, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/1793; F. Zabłocki, *Wieliczka – Sala Balowa*, “Kłosa” 1869, vol. VIII, no. 186, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/1667; *Die Salzbergwerke von Wieliczka*, “Illustrierte Zeitung” 1869, no. 1332, p. 29, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/1807.

⁶⁴ A. Szubert: *Wieliczka*, Vienna 1893, Zb. Spec. MŻKW, inv. no. 484/Zb. Spec.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

I. Akta, rękopisy, maszynopisy

- « *Act Comissarski Zupp Wielickich i Bocheńskich [...] anno [...] MDCVIII*, Archiwum MŻKW, sygn. R/2, s. 148.
- « *Commissya w Wielickich y Bocheńskich Zuppach tudzież y Komorach Mazowieckich [...] die [prima] iulii anni 1730 zaczęta a die 29 septembris w tymże roku zakończona*, Biblioteka Naukowa Uniwersytetu we Lwowie, rps 432/III, k. 143–153.
- « *Commissia w Wielickich y Bocheńskich Zuppach tudzież Komorach Mazowieckich y Składach Wielkopolskich [...] die 22 ianuarii anni 1743 zaczęta diebus novembris w tymże roku skończona*, Biblioteka Zakładu Narodowego im Ossolińskich we Wrocławiu, rps 3395/III, s. 189.
- « *Commissya w Wielickich y Bocheńskich Zuppach tudzież na Komorach Solnych Mazowieckich y Składach Wielkopolskich [...] die 5 iulii anno 1762 zaczęta [...] die 11 aprilis anno 1763 skończona*, Biblioteka PAN w Kórniku, rps 461, s. 127–127v.
- « *Commissia w Zuppach Wielickich y Bocheńskich [...] dnia 10 [...] lipca roku [...] 1717 zaczęta, a dnia 4 września tegoż roku skończona*, Biblioteka Naukowa Uniwersytetu we Lwowie, rps 431/III.
- « *Commissia w Zuppach Wielickich y Bocheńskich [...] zaczęta 11 septembris anno 1724 [...] a die 26 mai anno 1725 zakończona*, Biblioteka Naukowa Uniwersytetu we Lwowie, rps 432/III.
- « *Inwentarz Zupp [...] Wielickich y Bocheńskich [...] spisany diebus ianuarii anno 1714*, Biblioteka Naukowa Uniwersytetu we Lwowie, rps 430/III.
- « *Kommissia w Zuppach Wielickich y Bocheńskich [...] dnia dwudziestego ósmego lipca zaczęta, a dnia szóstego [...] sierpnia skończona roku 1733*, Biblioteka Naukowa Uniwersytetu we Lwowie, rps 432/III, s. 117.
- « *Materiały dotyczące solnictwa oraz Wieliczki i Bochni zawarte w zespole Acta Castensia Cracoviensia – Relationes, 1587–1600*, sporządziła A. Smaroń, J. Władykowa, Wieliczka 1982, mps, Zb. Spec. MŻKW, nr. inw. 5/2/Zb. Spec.
- « *Opis żup krakowskich z roku 1518*, Archiwum MŻKW, sygn. R/1.
- « M. A. Seykotta: *Przewodnik po kopalni wielickiej*, 1867, Archiwum MŻKW, sygn. R/83.
- « M. A. Seykotta: *Opisy i historia komór, chodników, kaplic i szybów w kopalni wielickiej*, ok. 1860, Archiwum MŻKW, sygn. R/90.

BIBLIOGRAPHY

ARCHIVAL SOURCES

I. Records, manuscripts, typescripts

- « *Act Comissarski Zupp Wielickich i Bocheńskich [...] anno [...] MDCVIII*, Archiwum MŻKW, sign. R/2, p. 148.
- « *Commissya w Wielickich y Bocheńskich Zuppach tudzież y Komorach Mazowieckich [...] die [prima] iulii anni 1730 zaczęta a die 29 septembris w tymże roku zakończona*, Academic Library of the University of Lviv, manuscript 432/III, c. 143–153.
- « *Commissia w Wielickich y Bocheńskich Zuppach tudzież Komorach Mazowieckich y Składach Wielkopolskich [...] die 22 ianuarii anni 1743 zaczęta diebus novembris w tymże roku skończona*, National Ossolineum Library in Wrocław, manuscript 3395/III, p. 189.
- « *Commissya w Wielickich y Bocheńskich Zuppach tudzież na Komorach Solnych Mazowieckich y Składach Wielkopolskich [...] die 5 iulii anno 1762 zaczęta [...] die 11 aprilis anno 1763 skończona*, Polish Academy of Sciences (PAN) Kórnik Library, manuscript 461, pp. 127–127v.
- « *Commissia w Zuppach Wielickich y Bocheńskich [...] dnia 10 [...] lipca roku [...] 1717 zaczęta, a dnia 4 września tegoż roku skończona*, Academic Library of the University of Lviv, manuscript 431/III.
- « *Commissia w Zuppach Wielickich y Bocheńskich [...] zaczęta 11 septembris anno 1724 [...] a die 26 mai anno 1725 zakończona*, Academic Library of the University of Lviv, manuscript 432/III.
- « *Inwentarz Zupp [...] Wielickich y Bocheńskich [...] spisany diebus ianuarii anno 1714*, Academic Library of the University of Lviv, manuscript 430/III.
- « *Kommissia w Zuppach Wielickich y Bocheńskich [...] dnia dwudziestego ósmego lipca zaczęta, a dnia szóstego [...] sierpnia skończona roku 1733*, Academic Library of the University of Lviv, manuscript 432/III, p. 117.
- « *Materiały dotyczące solnictwa oraz Wieliczki i Bochni zawarte w zespole Acta Castensia Cracoviensia – Relationes, 1587–1600*, made by A. Smaroń, J. Władykowa, Wieliczka 1982, typescript, Zb. Spec. MŻKW, inv. no. 5/2/Zb. Spec.
- « *Opis żup krakowskich z roku 1518*, Archiwum MŻKW, sign. R/1.
- « M. A. Seykotta: *Przewodnik po kopalni wielickiej*, 1867, Archiwum MŻKW, sign. R/83.
- « M. A. Seykotta: *Opisy i historia komór, chodników, kaplic i szybów w kopalni wielickiej*, oc. 1860, Archiwum MŻKW, sign. R/90.

II. Mapy, rysunki, grafiki, fotografie ze Zb. Kartograficznego MŻKW

- « A. Fischer, *Erste Etage der Wieliczkaer Steinsalz Grube*, 1832, nr inw. 7/445.
- « A. Fischer, *Haupte Karte des Wieliczkaer Steinsalzwerkes*, 1817, nr inw. 7/429.
- « J. Fischer, *Karte über einen 21 langen nach Stund. 9 Grad. 3 horizontal betreibenden Durchschlag aus der Kammer alt Lipowiec in der Grubenschacht Smok*, 1828, nr inw. 7/174.
- « K. W. von Freyseyesen, *Lubomirz im Janina Felde*, 1830, nr inw. 7/398.
- « K. W. von Freyseyesen, *Plan über die Abteufung des Tagschachtes Boza Wola auf den Horizont von Lednica und Lipowiec*, 1830, nr inw. 7/185.
- « A. Friedhuber, *Mapa wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1764, nr inw. 7/452.
- « A. Friedhuber, *Mapa wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1783, nr inw. 7/455.
- « A. Grubenthal, *Mapa wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni*, 1815, nr inw. 7/450.
- « W. Hondius, *Mapa wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1638, nr inw. 7/432.
- « W. Hondius, *Delineatio Primae Salisfodinae Wielicensis. Wizerunk Żupy Wielickey Pierwszey*, Gdańsk 1645, miedzioryt, nr inw. 7/459.
- « W. Hondius, *Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis. Wizerunk Żupy Wielickey Wtozey*, Gdańsk 1645, miedzioryt, nr inw. 7/460.
- « W. Hondius, *Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensis. Wizerunk Żupy Wielickey Trzeci*, Gdańsk 1645, miedzioryt, nr inw. 7/464.
- « Hrdina, *Mapa wyrobisk w rejonie szybów dz. Boza Wola – Górsko*, 1837, nr inw. 7/403.
- « L. Katzwinsky, *Mapa projektowanych robót górniczych w rejonie k. Nadasdy, Pocięcha, p. Wałczyn i Wessel*, 1828, nr inw. 7/177.
- « L. Katzwinsky, *Plann für die Vereinigung des Grubenwassers in dem Janina Felde; und die Ableitung desselben zum Schachte Wodni*, 1819, nr inw. 7/264.
- « W. Kawecki, Czyżowski, *Mapa sekcyjna poziomów I–II n.*, lata 30. XX w., nr inw. 7/1627/7.
- « M. Lebzelter, *Mapa wyrobisk w rejonie szybów Józef, Janina i Leszno*, 1794–1799, nr inw. 7/363.
- « M. Lebzelter, A. Grubenthal, J. Strobl, *Grund, Kreutz und Seiger Riss des Janina Felde*, 1803, nr inw. 7/436.
- « D. Lichtenfels, *Karte über die nördlich vom Franz-Josef-Schachtegelegenen Strecken, Kammern und Verhaue*, 1880, nr inw. 7/2124.
- « K. Lill von Lilienbach [Durchschlag aus der Kr. Majer nach dem Qs.Lilienbach], Zb. Kartograficzny MŻKW, 1818, nr inw. 7/206.
- « J. E. Nilson, *Delineatio Primae Salisfodinae Wielicensis*, 1768, nr inw. 7/466.
- « J. E. Nilson, *Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis*, 1768, nr inw. 7/467.
- « J. E. Nilson, *Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensis*, 1768, nr inw. 7/468.

II. Maps, drawings, graphics, photographs from the Cartographic Collection of MŻKW

- « A. Fischer, *Erste Etage der Wieliczkaer Steinsalz Grube*, 1832, inv. no. 7/445.
- « A. Fischer, *Haupte Karte des Wieliczkaer Steinsalzwerkes*, 1817, inv. no. 7/429.
- « J. Fischer, *Karte über einen 21 langen nach Stund. 9 Grad. 3 horizontal betreibenden Durchschlag aus der Kammer alt Lipowiec in der Grubenschacht Smok*, 1828, inv. no. 7/174.
- « K. W. von Freyseyesen, *Lubomirz im Janina Felde*, 1830, inv. no. 7/398.
- « K. W. von Freyseyesen, *Plan über die Abteufung des Tagschachtes Boza Wola auf den Horizont von Lednica und Lipowiec*, 1830, inv. no. 7/185.
- « A. Friedhuber, *Mapa wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1764, inv. no. 7/452.
- « A. Friedhuber, *Mapa wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1783, inv. no. 7/455.
- « A. Grubenthal, *Mapa wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni*, 1815, inv. no. 7/450.
- « W. Hondius, *Mapa wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, [1638], inv. no. 7/432.
- « W. Hondius, *Delineatio Primae Salisfodinae Wielicensip. Wizerunk Żupy Wielickey Pierwszey*, Gdańsk 1645, copperplate engraving, inv. no. 7/459.
- « W. Hondius, *Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensip. Wizerunk Żupy Wielickey Wto-rey*, Gdańsk 1645, copperplate engraving, inv. no. 7/460.
- « W. Hondius, *Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensip. Wizerunk Żupy Wielickey Trzeci*, Gdańsk 1645, copperplate engraving, inv. no. 7/464.
- « Hrdina, *Mapa wyrobisk w rejonie szybów dz. Boża Wola – Górsko*, 1837, inv. no. 7/403.
- « L. Katzwinsky, *Mapa projektowanych robót górniczych w rejonie c. Nadasdy, Pocięcha, p. Wałczyn i Wessel*, 1828, inv. no. 7/177.
- « L. Katzwinsky, *Plann für die Vereinigung des Grubenwassers in dem Janina Felde; und die Ableitung desselben zum Schachte Wodni*, 1819, inv. no. 7/264.
- « W. Kawecki, Czyżowski, *Mapa sekcyjna poziomów I–II n.*, 1930s, inv. no. 7/1627/7.
- « M. Lebzelter, *Mapa wyrobisk w rejonie szybów Józef, Janina i Leszno*, 1794–99, inv. no. 7/363.
- « M. Lebzelter, A. Grubenthal, J. Strobl, *Grund, Kreutz unsd Seiger Riss des Janina Fel-des*, 1803, inv. no. 7/436.
- « D. Lichtenfels, *Karte über die nördlich vom Franz-Josef-Schachtegelegenen Strecken, Kam-mern und Verbaue*, 1880, inv. no. 7/2124.
- « C. Lill von Lilienbach [Durchschlag aus der Kr. Majer nach dem Qp.Lilienbach], *Zb. Kartograficzny MŻKW*, 1818, inv. no. 7/206.
- « J. E. Nilson, *Delineatio Primae Salisfodinae Wielicensis*, 1768, inv. no. 7/466.
- « J. E. Nilson, *Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis*, 1768, inv. no. 7/467.
- « J. E. Nilson, *Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensis*, 1768, inv. no. 7/468.
- « J. Stolarski (?), *Mapa wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1760–1763, inv. no. 7/451.

- « J. Stolarski (?), *Mapa wyrobisk poz. III kopalni wielickiej*, 1760–1763, nr inw. 7/451.
- « L. Wąsowicz, B. Szymczykiewicz, W. Godula, *Mapa sekcyjna poziomów II w.–II n.*, lata 30. XX w., nr inw. 7/1628/7.
- « L. Wąsowicz, B. Szymczykiewicz, W. Godula, *Mapa sekcyjna poziomów II w.–II n.*, lata 30. XX w., nr inw. 7/1628/8.

RYSUNKI, OBRAZY, GRAFIKI

- « R. Bernard, *Historie Naturelle, Vue Générale de la Mine de Sel de Wieliczka en Pologne près Cracovie, Minéralogie, 7me Collection Filons et travaux des Mines*, Pl. VII, (w:) Briasson, David, Le Breton, Durand: *Recueil de planches sur les sciences, les arts libéraux et les arts mécaniques*, Paryż 1768, Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/1795/1.
- « AH [A. Hunglinger], *Die Kammer Lipowiz*, [1814], Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/171.
- « AH [A. Hunglinger], *Die Kammer Kloski*, [1814], Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/172.
- « AH [A. Hunglinger], *La Camera di Lubomirz*, [1814], Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/173.
- « A. Hunglinger, *Di Rachny = Lasovy*, 1815, Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/174.
- « A. Hunglinger, *Die Tränen Birke*, 1815, Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/175.
- « A. Hunglinger, *Die Pappel*, 1815, Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/176.
- « B. Lauvergne, L. Sabatier, *Vue Prise dans les Mines de Wieliczka* (Widok komory Michałowice), Paryż 1840, litografia, Zb. Sztuki MŻKW, nr inw. 4/121.
- « B. Lauvergne, L. Sabatier, *Vue Prise dans les Mines de Wieliczka* (Widok komory Majer), Paryż 1840, litografia, Zb. Sztuki MŻKW, nr inw. 4/363.
- « J. E. Nilson, *Widoki wewnątrz i pracy w kopalni soli w Wieliczce*, Augsburg 1760, Zbiór Kartograficzny MŻKW, nr inw. 7/3155.
- « S. Ranis, *Eine Seelenmesse in Salzbergwerke zu Wieliczka*, „Illustrierte Zeintug” 1862, Zb. Sztuki MŻKW, nr inw. 4/1793.
- « *Die Salzbergwerke von Wieliczka*, „Illustrierte Zeitung” 1869, nr 1332, s. 29, Zb. Sztuki MŻKW, nr inw. 4/1807.
- « P. Stachiewicz, *Komora w kopalni*, kon. XIX w., Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/369.
- « M. Stachowicz, S. Langer, *Widok Żup Wielickich w 3 piętrach podziemnych*; Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/95.
- « M. Stachowicz, *Wieliczka*, Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/583.
- « M. Stachowicz, A. Piliński, *Wieliczka, Vue des travaux souterrains dans les mines de sel*, Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/290.

- « L. Wąsowicz, B. Szymczykiewicz, W. Godula, *Mapa sekcjna poziomów II w.– II n.*, 1930s, inv. no. 7/1628/7.
- « L. Wąsowicz, B. Szymczykiewicz, W. Godula, *Mapa sekcjna poziomów II w.–II n.*, 1930s, inv. no. 7/1628/8.

DRAWINGS, PAINTINGS, GRAPHICS

- « R. Bernard, *Historie Naturelle, Vue Générale de la Mine de Sel de Wieliczka en Pologne près Cracovie, Minéralogie, 7me Collection Filons et travaux des Mines*, Pl. VII, (in:) Briasson, David, Le Breton, Durand: *Recueil de planches sur les sciences, les arts libéraux et les arts mécanique*, Paris 1768, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/1795/1.
- « AH [A. Hunglinger], *Die Kammer Lipowiz*, [1814], Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/171.
- « AH [A. Hunglinger], *Die Kammer Kloski*, [1814], Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/172.
- « AH [A. Hunglinger], *La Camera di Lubomirz*, [1814], Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/173.
- « A. Hunglinger, *Di Rachny = Lasovy*, 1815, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/174.
- « A. Hunglinger, *Die Tränen Birke*, 1815, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/175.
- « A. Hunglinger, *Die Pappel*, 1815, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/176.
- « B. Lauvergne, L. Sabatier, *Vue Prise dans les Mines de Wieliczka* (View of the Michałowice chamber), Paris 1840, litograph, Zb. Sztuki MŻKW, inv. no. 4/121.
- « B. Lauvergne, L. Sabatier, *Vue Prise dans les Mines de Wieliczka* (View of the Majer chamber), Paris 1840, litograph, Zb. Sztuki MŻKW, inv. no. 4/363.
- « J. E. Nilson, *Widoki wnętrz i pracy w kopalni soli w Wieliczce*, Augsburg 1760, Zb. Kart. MŻKW, inv. no. 7/3155.
- « S. Ranis, *Eine Seelenmesse in Salzbergwerke zu Wieliczka*, “Ilustrirte Zeintug” 1862, Zb. Sztuki MŻKW, inv. no. 4/1793.
- « *Die Salzbergwerke von Wieliczka*, “Illustrierte Zeitung” 1869, no. 1332, p. 29, Zb. Sztuki MŻKW, inv. no. 4/1807.
- « P. Stachiewicz, *Komora w kopalni*, end of the 19th c., Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/369.
- « M. Stachowicz, S. Langer, *Widok Żup Wielickich w 3 piętrach podziemnych*; Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/95.
- « M. Stachowicz, *Wieliczka*, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/583.
- « M. Stachowicz, A. Piliński, *Wieliczka, Vue des travaux souterrains dans les mines de sel*, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/290.
- « T. B. Stachowicz, *Starw w kopalni soli*, oc. 1850, oil on sheet metal, National Museum in Cracow, inv. no. MNK II-a-1148.

- « T. B. Stachowicz, *Starw w kopalni soli*, ok. 1850, olej na blasze, Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. MNK II-a-1148.
- « F. Stroobant, *La Chapelle Saint-Antoine, en sel, dans les mines de Wieliczka*, „Le Magasin Pittoresque” 1861, t. XXIX, s. 297, Zb. Sztuki MŻKW nr inw. 4/1792.
- « *Die Ueberschwemmungen im Salzbergwerk zu Wieliczka: Der Stollen Wolski. Originalzeichnung von A. Gryglewsky. (S. Seite 167.)*, „Illustrierte Zeitung” 1869, nr 1340, s. 172.
- « Verico, *Interno delle Saline di Wieliczka, Ricavato da una Stampa incisiva in Cracovia e Comunicataci da S. E. il Conte Ogiński*, Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/316.
- « *Wieliczka I. Szyb Franciszka Józefa, piętro czwarte od góry (Rysunek umyślnie na miejscu wykonany przez Gryglewskiego)*, „Kłosa” 1868, nr 184, s. 1, Zb. Sztuki MŻKW, nr inw. 4/1664/1.
- « *Wieliczka II. Szyb Steinhausera, piętro czwarte od góry (Rysunek umyślnie na miejscu wykonany przez Gryglewskiego)*, „Kłosa” 1868, nr 184, s. 8, Zb. Sztuki MŻKW, nr inw. 4/1664/2.
- « *Wieliczka III. Okno szybowe Steinhausera. Rysunek umyślnie dla Kłosów wykonany na miejscu przez Gryglewskiego*, „Kłosa” 1869, nr 185, s. 17, Zb. Sztuki MŻKW, nr inw. 4/93, 4/1666.
- « *Wieliczka – IV. Szyb zwany austriacki. (Rysunek umyślnie dla Kłosów wykonany na miejscu przez Gryglewskiego)*, „Kłosa” 1869, nr 186, s. 8, Zb. Sztuki MŻKW, nr inw. 4/94, 4/1665.
- « *Wieliczka. Szyb Steinhausera. Rysował z natury Gryglewski*, „Tygodnik Illustrowany” 1869, nr 56, s. 40, Zb. Sztuki MŻKW, nr inw. 4/1620.
- « *Wieliczka. Szyb Franciszka Józefa (Rysował z natury Gryglewski)*, „Tygodnik Illustrowany” 1869, nr 56, s. 41.
- « *Die Ueberschwemmungen im Salzbergwerk zu Wieliczka: Die Kammer Kloski mit eingestürzten Streben. Originalzeichnung von A. Gryglewsky*, „Illustrierte Zeitung” 1869, nr 1340, s. 169, Zb. Sztuki MŻKW, nr inw. 4/1808.
- « F. Zabłocki, *Wieliczka – Sala Balowa*, „Kłosa” 1869, t. VIII, nr 186, Zb. Sztuki MŻKW, nr inw. 4/1667.

OPRACOWANIA PUBLIKOWANE

- « R. Aftanazy: *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, t. 10: Województwo braclawskie*, Wrocław 1996, s. 337.
- « J. Charkot, M. Skubisz: *Żupa i miasto Wieliczka na miedziorytnicznych mapach Jana Ezzajasa Nilsona z 1760 i 1768 roku*, Wieliczka 2018.

- « F. Stroobant, *La Chapelle Saint-Antoine, en sel, dans les mines de Wieliczka*, "Le Magasin Pittoresque" 1861, vol. XXIX, p. 297, Zb. Sztuki MŻKW inv. no. 4/1792.
- « *Die Ueberschwemmungen im Salzbergwerk zu Wieliczka: Der Stollen Wolski. Originalzeichnung von A. Gryglewsky. (P. Seite 167.)*, "Illustrierte Zeitung" 1869, no. 1340, p. 172.
- « Verico, *Interno delle Saline di Wieliczka, Ricavato da una Stampa incisa in Cracovia e Comunicataci da P. E. il Conte Ogiński*, Zb. Szt. MŻKW, inv. no. 4/316.
- « *Wieliczka I. Szyb Franciszka Józefa, piętro czwarte od góry (Rysunek umyślnie na miejscu wykonany przez Gryglewskiego)*, "Kłosa" 1868, no. 184, p. 1, Zb. Sztuki MŻKW, inv. no. 4/1664/1.
- « *Wieliczka II. Szyb Steinhausera, piętro czwarte od góry (Rysunek umyślnie na miejscu wykonany przez Gryglewskiego)*, "Kłosa" 1868, no. 184, p. 8, Zb. Sztuki MŻKW, inv. no. 4/1664/2.
- « *Wieliczka III. Okno szybowe Steinhausera. Rysunek umyślnie dla Kłosów wykonany na miejscu przez Gryglewskiego*, "Kłosa" 1869, no. 185, p. 17, Zb. Sztuki MŻKW, inv. no. 4/93, 4/1666.
- « *Wieliczka – IV. Szyb zwany austriacki. (Rysunek umyślnie dla Kłosów wykonany na miejscu przez Gryglewskiego)*, "Kłosa" 1869, no. 186, p. 8, Zb. Sztuki MŻKW, inv. no. 4/94, 4/1665.
- « *Wieliczka. Szyb Steinhausera. Rysował z natury Gryglewski*, "Tygodnik Illustrowany" 1869, no. 56, p. 40, Zb. Sztuki MŻKW, inv. no. 4/1620.
- « *Wieliczka. Szyb Franciszka Józefa (Rysował z natury Gryglewski)*, "Tygodnik Illustrowany" 1869, no. 56, p. 41.
- « *Die Ueberschwemmungen im Salzbergwerk zu Wieliczka: Die Kammer Kloski mit eingestürzten Streben. Originalzeichnung von A. Gryglewsky*, "Illustrierte Zeitung" 1869, no. 1340, p. 169, Zb. Sztuki MŻKW, inv. no. 4/1808.
- « F. Zabłocki, *Wieliczka – Sala Balowa*, "Kłosa" 1869, vol. VIII, no. 186, Zb. Sztuki MŻKW, inv. no. 4/1667.

PUBLISHED STUDIES

- « R. Aftanazy: *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, t. 10: Województwo braclawskie*, Wrocław 1996, p. 337.
- « J. Charkot, M. Skubisz: *Żupa i miasto Wieliczka na miedzioryticznych mapach Jana Eza-jasza Nilsona z 1760 i 1768 roku*, Wieliczka 2018.
- « J. N. Hrdina, L. E. Hrdina: *Geschichteder Wieliczkaer Saline*, Vienna 1842.

- « J. N. Hrdina, L. E. Hrdina: *Geschichteder Wieliczkaer Saline*, Wiedeń 1842.
- « *Instrukcje górnicze dla żup krakowskich z XV–XVIII wieku*, oprac. A. Keckowa, Wrocław 1963.
- « A. Jodłowski, Ł. Walczy, W. Gawroński: *Obraz Żupy Wielickiej i miasta Wieliczki na mapach Wilhelma Hondiusa z 1645 roku*, Warszawa 2005.
- « A. Keckowa: *Kunegunda – żupa solna Lubomirskich w Sierczy*, (w:) *Z dziejów górnictwa solnego w Polsce*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” 1958, seria D, Historia Techniki i Nauk Technicznych, z. 1, s. 67–155.
- « A. Keckowa: *Żupy Krakowskie w XVI–XVIII wieku (do 1772 roku)*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, s. 40–43.
- « B. Konwerska: *Opis trasy turystycznej Kopalni Soli Wieliczka w świetle opracowania Jana Nepomucena oraz Ludwika Emanuela Hrdiny z 1842 roku*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXII, Wieliczka 2017, s. 10–68.
- « B. Konwerska: *Ruch turystyczny w Kopalni Soli Wieliczka w okresie zarządu austriackiego (1772–1918)*, Wieliczka 2020.
- « K. Kolasa, K. Kubik: *Poeksploatacyjne zapadliska wielickie*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XII, Wieliczka 1983, s. 7–63.
- « W. Kuc: *Miernicze i kartograficzne dowody w sporze o kopalnię w Sierczy*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXII, Wieliczka 2017, s. 86–88.
- « M. Milewski, M. Odlanicki-Poczobut: *Kartografia górnicza Żup Krakowskich w czasach saskich*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XIX, Wieliczka 1996, s. 179–187.
- « *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1888, t. IX, s. 353.
- « A. Perłakowski: *Z sejmem czy bez sejmu? Konflikt o prywatne żupy solne na sejmie grodzieńskim w 1718 roku*, „Studia Historyczne” 2016, R. LIX, z. 2 (234).
- « J. Piotrowicz, B. Krasnowolski: *Siercza. Dach Wieliczki. Monografia wsi*, Siercza 2005, s. 83–118.
- « M. Skubisz, P. Daszkiewicz-kiewicz, R. Tarkowski: *XVIII-wieczna rycina Wieliczki – interesujący i rzadki obraz kopalni oraz miasta*, „Przegląd Geologiczny” 2014, vol. 62, nr 7, s. 343–347.
- « M. Skubisz: *Katastrofalny wyciek słodkiej wody w poprzeczni Kloski w wielickiej kopalni soli w 1868 roku. Reminiscencje społeczne*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXIV, Wieliczka 2020, s. 82–179.
- « J. Wiewiórka, J. Charkot: *Zagrożenie metanowe w kopalni wielickiej*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXX, Wieliczka 2015, s. 109–127.

- « *Insstrukcje górnicze dla żup krakowskich z XV–XVIII wieku*, prepared by A. Keckowa, Wrocław 1963.
- « A. Jodłowski, Ł. Walczy, W. Gawroński: *Obraz Żupy Wielickiej i miasta Wieliczki na mapach Wilhelma Hondiusa z 1645 roku*, Warsaw 2005.
- « A. Keckowa: *Kunegunda – żupa solna Lubomirskich w Sierczy*, (in:), *Z dziejów górnictwa solnego w Polsce* “Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” 1958, series D, “Historia Techniki i Nauk Technicznych”, vol. 1, pp. 67–155.
- « A. Keckowa: *Żupy Krakowskie w XVI–XVIII wieku (do 1772 roku)*, Wrocław–Warsaw–Cracow 1969, pp. 40–43.
- « B. Konwerska: *Opis trasy turystycznej Kopalni Soli Wieliczka w świetle opracowania Jana Nepomucena oraz Ludwika Emanuela Hrdiny z 1842 roku*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”, vol. XXXII, Wieliczka 2017, pp. 10–68.
- « B. Konwerska: *Ruch turystyczny w Kopalni Soli Wieliczka w okresie zarządu austriackiego (1772–1918)*, Wieliczka 2020.
- « K. Kolasa, K. Kubik: *Poeksploatacyjne zapadliska wielickie*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”, vol. XII, Wieliczka 1983, pp. 7–63.
- « W. Kuc: *Miernicze i kartograficzne dowody w sporze o kopalnię w Sierczy*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”, vol. XXXII, Wieliczka 2017, pp. 86–88.
- « M. Milewski, M. Odlanicki-Poczobut: *Kartografia górnicza Żup Krakowskich w czasach saskich*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”, vol. XIX, Wieliczka 1996, pp. 179–187.
- « *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warsaw 1888, vol. IX, p. 353.
- « A. Perłakowski: *Z sejmem czy bez sejmu? Konflikt o prywatne żupy solne na sejmie grodzieńskim w 1718 roku*, “Studia Historyczne” 2016, Yearbook LIX, vol. 2 (234).
- « J. Piotrowicz, B. Krasnowolski: *Siercza. Dach Wieliczki. Monografia wsi*, Siercza 2005, pp. 83–118.
- « M. Skubisz, P. Daszkiewicz-kiewicz, R. Tarkowski: *XVIII-wieczna rycina Wieliczki – interesujący i rzadki obraz kopalni oraz miasta*, “Przegląd Geologiczny” 2014, vol. 62, no. 7, pp. 343–347.
- « M. Skubisz: *Katastrofalny wyciek słodkiej wody w poprzeczni Kłoski w wielickiej kopalni soli w 1868 roku. Reminiscencje społeczne*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”, vol. XXXIV, Wieliczka 2020, pp. 82–179.
- « J. Wiewiórka, J. Charkot: *Zagrożenie metanowe w kopalni wielickiej*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”, vol. XXX, Wieliczka 2015, pp. 109–127.

Klementyna Ochniak-Dudek*

FANTAZJA I FAKTY. OBRAZ *KOPALNIA*
Z 1967 ROKU NA TLE TWÓRCZOŚCI MALARSKIEJ
TEOFILA OCIEPKI

ABSTRAKT

Artykuł dotyczy niezwykłego obrazu – *Kopalnia* pędzla Teofila Ociepki (1891–1978), znanego malarza samorodnego i przedstawiciela tzw. sztuki naiwnej. Dzieło ze zbiorów Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce wyróżnia się fantastycznym ujęciem tematyki pracy górników w kopalni. Powstało w Katowicach w 1967 r. na zamówienie członków gabinetu ministra górnictwa Jana Mitręgi, którzy chcieli obdarować przełożonego w związku z jego pięćdziesiątymi urodzinami. Obraz pozostawał w rodzinie Mitręgów i nie był upubliczniany, aż do czasu wystaw w Wieliczce i Katowicach, już po nabyciu go do zbiorów muzealnych. Artykuł stanowi jego pierwsze opracowanie, przedstawiając analizę obrazu wraz z szerokim tłem ujmującym twórczość artysty i podkreślającym specyfikę górniczą.

Od lat 60. XX w. Teofil Ociepka zajmuje pierwszoplanowe miejsce w plejadzie interesujących twórców działających poza oficjalnym nurtem sztuki w Polsce. Ma wśród nich pozycję odrębną i wybitną, zwłaszcza ze względu na fantazję, symbolikę i ekspresję swoich obrazów. Chociaż obraz *Kopalnia* nie wypływa z najbardziej charakterystycznego źródła, czyli swoistego mistycyzmu Ociepki, to pomimo generalnie realistycznego ujęcia scen, przynależy do przedstawień fantazyjnych. Niczym swój indywidualny podpis, artysta umieścił w scenerii kopalni węgla z połowy XX w. fantastyczne wyobrażenia smoków/dinozaurów, którymi zwykle wypełniał pejzaże leśne i łąki o obfitej roślinności. Istotnym dopełnieniem obrazu jest postać ducha podziemi – Skarbnika, najważniejsza w tradycjach górniczych i śląskiej demonologii.

Słowa kluczowe: sztuka naiwna, sztuka samorodna, malarstwo polskie, Śląsk, XX w., kopalnia, okultyzm, Teofil Ociepka

---

* Klementyna Ochniak-Dudek, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, ul. Zamkowa 8, 32-020 Wieliczka, k.ochniak@muzeum.wieliczka.pl

Klementyna Ochniak-Dudek*

FANTASY AND FACTS. THE PAINTING *KOPALNIA* [*THE MINE*]
FROM 1967 AGAINST THE BACKGROUND
OF TEOFIL OCIEPKA'S PAINTING OUTPUT

ABSTRACT

The paper concerns the extraordinary painting *Kopalnia* [*The Mine*] by Teofil Ocieпка (1891–1978), a famous self-taught painter and a representative of the so-called naïve art. The work from the collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka stands out for its fantastic depiction of the topic of miners' work in the mine. It was painted in Katowice in 1967 at the request of members of the cabinet of the Minister of Mining, Jan Mitreęga, who wanted to present him with a gift on the occasion of his fiftieth birthday. The painting remained in the Mitreęga family and was not made public until exhibitions in Wieliczka and Katowice, after it was acquired in the museum's collections. This paper is its first study, presenting an analysis of the painting along with a broad background covering the artist's output and highlighting the specificity of mining.

Since the 1960s, Teofil Ocieпка has been prominent in the group of interesting artists working outside the official art trend in Poland. He has a separate and outstanding position among them, especially due to the fantasy, symbolism and expression of his paintings. Although the painting *The Mine* does not come from the most characteristic source, i.e. Ocieпка's peculiar mysticism, despite the generally realistic depiction of the scenes, it belongs to the fantasy representations. Like his individual signature, the artist placed fantastic images of dragons/dinosaurs in a mid-20th century coal mine setting, with which he usually filled forest landscapes and meadows with abundant vegetation. An important complement to the painting is the figure of the spirit of the underground – the Treasurer (in Polish Skarbnik or Skarbek – the protective spirit of the mine), the most important in mining traditions and Silesian demonology.

Key words: naïve art, self-taught art, Polish painting, Silesia, 20th century, mine, occultism, Teofil Ocieпка

---

* Klementyna Ochniak-Dudek, Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, 8 Zamkowa Street, 32-020 Wieliczka, k.ochniak@muzeum.wieliczka.pl

WSTĘP

Teofil Ociepka (1891–1978) to znany malarz, zaliczany tradycyjnie do nurtu tzw. sztuki naiwnej. Jako jeden z najwybitniejszych polskich twórców samorodnych wymyka się obowiązującym schematom artystycznym i doktrynalnym swoich czasów. „Twórczość Ociepki budzi często skrajne emocje wśród teoretyków i historyków sztuki – dla jednych bywa przejawem kiczu, braku umiejętności technicznych i świadomości rozwiązań formalnych, dla drugich jest urocza (o ile można mówić o takiej kategorii w sztuce), bezpretensjonalna i przede wszystkim szczerą, gdyż nieobciążoną niczym, co może ograniczać swobodę twórczą wykształconego artysty”¹. Takimi słowami media zachęcały śląską publiczność do spotkania z dziełami tego twórcy w Muzeum Śląskim. Jednak Ociepka zyskał sobie sławę również daleko poza tym regionem.

Już Ksawery Piwocki w książce *Dziwny świat współczesnych prymitywów*, wydanej w 1975 r., jeszcze za życia artysty, definitywnie stwierdził: „Teofil Ociepka nie jest człowiekiem naiwnym”². Podkreślał, że jest on odczytany i zna wiele rycin oraz obrazów reprodukowanych w książkach. Artysta lubił również „nauczać” – mentorskim tonem opowiadać wszystkim, którzy chcieli go słuchać, teorie dotyczące wszechświata, bytu i sztuki. Bez względu na ich wiarygodność, dają one dzisiaj wyobrażenie o jego dużej wrażliwości i głębi przeżyć, jeśli nie mistycyzmie³.

Czy zatem możemy mówić o „sztuce naiwnej” Ociepki? W starszej literaturze fachowej z czasów artyście współczesnych i do początków lat 90. było to określenie najczęściej przyjęte dla jego twórczości. Obecnie stosuje się raczej inny termin, mniej nacechowany emocjonalnie i pejoratywnie: „sztuka samorodna”. Oba

---

¹ Komentarz redakcji portalu Silesia24.pl, *Muzeum Śląskie: Promień z Saturna – malarstwo Teofila Ociepki*, 2021, <https://silesia24.pl/muzeum-slaskie-promien-z-saturna-malarstwo-teofila-ociepki> [dostęp: 23.08.2024].

² K. Piwocki: *Dziwny świat współczesnych prymitywów* (dalej: *Dziwny świat...*), Warszawa 1975, s. 208.

³ „Listy Ociepki świadczą o jego zainteresowaniu metafizyką. Jego filozofia była naiwna, ale bliiska wielkim myślicielom, bo daremnie stawiał pytania, na które nie ma odpowiedzi.” (A. Banach: *Ociepka*, Warszawa 1988, s. 136).

INTRODUCTION

Teofil Ociepka (1891–1978) is a famous painter, traditionally classified as a representative of the so-called naïve art. As one of the most outstanding Polish self-taught artists, he escapes the prevailing artistic and doctrinal patterns of his time. “Ociepka’s works often arouse extreme emotions among theoreticians and art historians – for some it is a manifestation of kitsch, lack of technical skills and awareness of formal solutions, for others it is charming (if one can speak of such a category in art), unpretentious and, above all, sincere, because it is unencumbered nothing that can limit the creative freedom of an educated artist”¹. These were the words used by the media to encourage the Silesian public to see the artist’s works at the Silesian Museum. Nonetheless, Ociepka also gained fame far beyond this region.

Already Ksawery Piwocki, in the book *Dziwny świat współczesnych prymitywów*, published in 1975, while the artist was still alive, definitively stated: “Teofil Ociepka is not a naïve man”². He stressed that he was well-read and familiar with many of the engravings and paintings reproduced in the books. The artist also liked to “teach” – in a mentor-like tone, telling everyone who would listen his theories about the universe, existence and art. Regardless of their credibility, today they give an idea of his great sensitivity and depth of experience, if not mysticism³.

So can we talk about Ociepka’s “naïve art”? In older professional literature from the artist’s contemporaries and up to the early 1990s, this was the term most commonly adopted for his artistic output. Nowadays, a different term is used, less emotionally and pejoratively: “self-taught”. Both terms refer to works practised unprofessionally. Naïve painting is characterised by a childlike simplicity

---

¹ Comment by the editors of the Silesia24.pl portal, *Muzeum Śląskie [Silesian Museum]: Promień z Saturna – malarstwo Teofila Ociepki*, 2021, <https://silesia24.pl/muzeum-slaskie-promien-z-saturna-malarstwo-teofila-ociepki> [accessed on: 23.08.2024].

² K. Piwocki: *Dziwny świat współczesnych prymitywów* (hereinafter: *Dziwny świat...*), Warsaw, 1975, p. 208.

³ “Ociepka’s letters testify to his interest in metaphysics. His philosophy was naïve, but close to the great thinkers, because he asked in vain questions to which there are no answers”. (A. Banach: *Ociepka*, Warsaw, 1988, p. 136).

1. Teofil Ociepka, fot. A. Chojnacka, 1961 r., zbiory Muzeum Historii Katowic.

1. Teofil Ociepka, photograph by A. Chojnacka, 1961, collections of the Museum of Katowice History.

te określenia odnoszą się do twórczości uprawianej nieprofesjonalnie. Malarstwo naiwne charakteryzuje dziecięca prostota wizji (naiwny realizm) i wykonania (np. zdeformowana perspektywa lub jej brak), ale również świeżość widzenia, niezależność od cudzych wzorców, co zasadniczo odróżnia tę sztukę od malarstwa innych artystów amatorów, naśladowujących zazwyczaj uznane wzory twórców

of vision (naïve realism) and making (e.g. deformed perspective or its lack), but also by a freshness of vision, independence from other people's patterns, which fundamentally distinguishes this art from the painting of other amateur artists, who usually imitate the established patterns of professional artists⁴. Aleksander Jackowski, a well-known cultural anthropologist, ethnographer and author of many works on Polish folk art, naïve art and *art brut*, was to say that the term "naïve art" refers not so much to the art itself as to a distinctive attitude. What is important is the way these artists explore and analyse the world. The presented world is as the creator imagines it on the basis of known facts, while the deficiencies are made up for by imagination⁵. Certainly, the above words characterise the attitude and paintings of T. Ociepka, the most famous – next to Nikifor Krynicki – representative of Polish art of this trend. His works achieved worldwide recognition already during his lifetime, and the attendance success of his monographic exhibitions in recent years, including in Katowice and Wieliczka, proves the public's continued interest in this type of work even today. This study will highlight the phenomenon of the Master from Janów through the study of one painting entitled *The Mine*, which became an inspiration to organise an exhibition in 2022 and a starting point for the author's investigations about the genesis of T. Ociepka's painting⁶.

STATE OF STUDIES, PARTICIPATION IN EXHIBITIONS AND PUBLICATION OF PAINTING REPRODUCTIONS

The title painting has not yet been the subject of scientific studies. What's more, until it was acquired in 2013 by the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka from

---

⁴ *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Warsaw, 2006, p. 334.

⁵ Therefore, A. Jackowski also believed that in order to study artistic phenomena, it is necessary to deal comprehensively with the work, the creative process and the creator himself. The above comments on Jackowski's thought, expressed by him in a number of publications (including A. Jackowski: *Talent, pasja, intuicja*, exhibition catalogue, Radom, 1985), formulated by S. Wilk, cf. S. Wilk: *Sztuka naiwna, Art Brut, Outsider Art oraz plastyka amatorska w Polsce*, 2020, <https://muzeumslaskie.pl/sztuka-naiwna-art-brut-outsider-art-oraz-plastyka-amatorska-w-polsce/> [accessed on: 23.08.2024], idem: *Sztuka zwana naiwną i co dalej... Recepcja myśli Aleksandra Jackowskiego w kolekcji Muzeum Śląskiego*, 2019, <https://muzeumslaskie.pl/sztuka-zwana-naiwna-i-co-dalej-recepcja-mysli-aleksandra-jackowskiego-w-kolekcji-muzeum-slaskiego/> [accessed on: 23.08.2024].

⁶ K. Ochniak-Dudek, S. Wilk: *Ze snu czy z ducha? Fantastyczne malarstwo Teofila Ociepki* (exhibition folder of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, 2022).

profesjonalnych⁴. Znany antropolog kultury, etnograf i autor wielu prac o polskiej sztuce ludowej, naiwnej oraz *art brut* – Aleksander Jackowski – miał stwierdzić, że określenie „sztuka naiwna” odnosi się nie tyle do samej sztuki, co do znamiennej postawy. Ważny jest sposób poznawania i analizowania świata przez tych artystów. Świat przedstawiony jest taki, jakim twórca go sobie wyobraża na podstawie znanych mu faktów, natomiast braki nadbudowuje wyobraźnią⁵. Z pewnością powyższe słowa charakteryzują postawę i malarskie dzieła T. Ociepki, najśłynniejszego – obok Nikifora Krynickiego – przedstawiciela polskiej sztuki tego nurtu. Jego twórczość osiągnęła światowe uznanie już za życia artysty, a sukces frekwencyjny jego wystaw monograficznych z ostatnich lat, między innymi w Katowicach i Wieliczce, dowodzi trwałego zainteresowania publiczności tym rodzajem twórczości również współcześnie. Niniejsze opracowanie naświetli fenomen Mistrza z Janowa poprzez studium jednego obrazu pt. *Kopalnia*, który stał się inspiracją do zorganizowania w 2022 r. wystawy i punktem wyjścia dla dociekań autorki o genezie malarstwa T. Ociepki⁶.

STAN BADAŃ, UDZIAŁ W WYSTAWACH I PUBLIKACJE REPRODUKCJI OBRAZU

Tytułowy obraz nie był dotychczas przedmiotem opracowań naukowych. Co więcej, do czasu nabycia go w 2013 r. przez Muzeum Żup Krakowskich od prywatnych właścicieli, do których trafił z rąk artysty, nie był szerzej znany. Pierwsze niewielkie wzmianki pojawiły się w związku z jego zakupieniem do zbiorów

---

⁴ *Słownik terminologiczny sztuki pięknych*, Warszawa 2006, s. 334.

⁵ Dlatego A. Jackowski uważał także, że aby badać zjawiska artystyczne, trzeba zajmować się komplementarnie dziełem, procesem twórczym i samym twórcą. Powyższe uwagi, dotyczące myśli Jackowskiego, wyrażane przez niego w wielu publikacjach (m.in. A. Jackowski: *Talent, pasja, intuicja*, katalog wystawy, Radom 1985), sformułowała S. Wilk, por. S. Wilk: *Sztuka naiwna, Art Brut, Outsider Art oraz plastyka amatorska w Polsce*, 2020, <https://muzeumslaskie.pl/sztuka-naiwna-art-brut-outsider-art-oraz-plastyka-amatorska-w-polsce/> [dostęp: 23.08.2024], też: *Sztuka zwana naiwną i co dalej... Recepcja myśli Aleksandra Jackowskiego w kolekcji Muzeum Śląskiego*, 2019, <https://muzeumslaskie.pl/sztuka-zwana-naiwna-i-co-dalej-recepcja-mysli-aleksandra-jackowskiego-w-kolekcji-muzeum-slaskiego/> [dostęp: 23.08.2024].

⁶ K. Ochniak-Dudek, S. Wilk: *Ze snu czy z ducha? Fantastyczne malarstwo Teofila Ociepki* (folder wystawy Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, 2022).

private owners, to whom it came from the hands of the artist, it was not widely known. The first minor mentions appeared in connection with its purchase for the collection of the Museum in Wieliczka. Later, it was occasionally used to illustrate texts about the artist⁷. The painting has been exhibited several times so far:

1. *Górnictwo w sztuce – sztuka w górnictwie*. Temporary exhibition at the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka from 7 March 2014 to 15 June 2014 (Curator of the exhibition: Danuta Krzysztofek).

2. *Promień z Saturna*. Temporary exhibition organised by the Silesian Museum in Katowice from 23 April 2021 to 26 September 2021 (Curator of the exhibition: Sonia Wilk of the Department of Non-professional Art of the Silesian Museum).

3. *Ze snu czy z ducha? Fantastyczne malarstwo Teofila Ociepki*. Temporary exhibition organised in Wieliczka by the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka in cooperation with the Silesian Museum in Katowice from 29 April 2022 to 31 August 2022 Curators Sonia Wilk and Klementyna Ochniak-Dudek produced a small folder brochure on this occasion, published by the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka. The reproductions of the painting also accompanied two recent monographic exhibitions, Magda Huzarska-Szumiec's interview published on dzieje.pl and editorial texts on www.Silesia24.pl and www.niezlasztuka.net.

Two works partly related to the painting will also be published soon:

1. dr Agata Stronciwilk from the University of Silesia entitled *The Spirituality of the Carbocene. On Coal and Art in Upper Silesia* (paper planned for 2025);

2. summary of the research project of the Academy of Fine Arts in Katowice entitled *Smok/Smoczyca we mnie – archetypy smoka jako potencjał badawczy w działaniach arteterapeutycznych przez sztuki wizualne* (the project leader is dr hab. Judyta Bernaś, professor at the Academy of Fine Arts, and the team members are dr Magdalena Hyla and dr Barbara Firla).

CIRCUMSTANCES OF THE PAINTING

The painting *The Mine* was painted by T. Ociepka in 1967 in Janów (now part of Katowice). The Museum in Wieliczka acquired it because of its subject in 2013 at the Sopot Auction House. At that time, the circumstances of its creation were

---

⁷ M. Bednorz: *5 ciekawostek o... Teofilu Ociepce*, 2020, <https://sztukipiekne.pl/5-ciekawostek-o-teofilu-ociepce/> [accessed on: 23.08.2024].

wielickiego muzeum. W późniejszym okresie sporadycznie wykorzystywano go jako ilustrację tekstów o artyście⁷. Obraz był dotąd wystawiany kilkakrotnie:

1. *Górnictwo w sztuce – sztuka w górnictwie*. Wystawa czasowa w Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka od 7 marca 2014 do 15 czerwca 2014 r. (Kuratorka wystawy: Danuta Krzysztofek).

2. *Promień z Saturna*. Wystawa czasowa zorganizowana przez Muzeum Śląskie w Katowicach od 23 kwietnia 2021 do 26 września 2021 r. (Kuratorka wystawy: Sonia Wilk z Działu Sztuki Nieprofesjonalnej Muzeum Śląskiego).

3. *Ze snu czy z ducha? Fantastyczne malarstwo Teofila Ociepki*. Wystawa czasowa zorganizowana w Wieliczce przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka we współpracy z Muzeum Śląskim w Katowicach od 29 kwietnia 2022 do 31 sierpnia 2022 r. Kuratorki Sonia Wilk i Klementyna Ochniak-Dudek opracowały przy tej okazji niewielką broszurę folderową, opublikowaną przez Muzeum Żup Krakowskich. Reprodukcje obrazu towarzyszyły także dwóm ostatnim wystawom monograficznym, wywiadowi Magdy Huzarskiej-Szumiec, opublikowanemu na portalu dzieje.pl, czy tekstom redakcyjnym na stronach www.Silesia24.pl i www.niezlasztuka.net.

Niebawem ukażą się również dwie prace w części odnoszące się do obrazu:

1) dr Agaty Stronciwilk z Uniwersytetu Śląskiego pt. *The Spirituality of the Car-bocene. On Coal and Art in Upper Silesia* (artykuł planowany w 2025 r.);

2) podsumowanie projektu badawczego Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach pt. *Smok/Smoczyca we mnie – archetypy smoka jako potencjał badawczy w działaniach arteterapeutycznych przez sztuki wizualne* (kierownikiem projektu jest dr hab. Judyta Bernaś, prof. ASP, a członkami zespołu dr Magdalena Hyla i dr Barbara Firla).

OKOLICZNOŚCI NAMALOWANIA OBRAZU

Obraz *Kopalnia* został namalowany przez T. Ociepkę w 1967 r. w Janowie (obecnie część Katowic). Wielickie muzeum nabyło go ze względu na jego temat w 2013 r. w Sopockim Domu Aukcyjnym. W tamtym czasie nieznanne były bliżej okoliczności jego powstania. Informacje o dziejach obrazu autorka niniejszego opracowania uzyskała dzięki rozmowom i korespondencji z rodziną pierwszego

---

⁷ M. Bednorz: *5 ciekawostek o... Teofilu Ociepce*, 2020, <https://sztukipiekne.pl/5-ciekawostek-o-teofilu-ociepce/> [dostęp: 23.08.2024].

2. Wystawa w Wieliczce z obrazem „Kopalnia” (po prawej) i fragmentem aranżacji, inspirowanej roślinnością z obrazów, fot. D. Kolakowski, 2022 r.

2. Exhibition in Wieliczka with the painting “The Mine” (on the right) and a fragment of the arrangement inspired by the plants from the paintings, photograph by D. Kolakowski, 2022.

unknown. The author of this study obtained information about the history of the painting thanks to conversations and correspondence with the family of the first owner and other people involved in its creation. It turned out to be important that a commemorative plaque was preserved on the frame of the painting. It is worth noting, however, that the engraved text is dated 1969, while the painting itself was signed by T. Ociepka in 1967.

The work was a birthday gift for Jan Miłogódczyk (1917–2007), Minister of Mining and Energy between 1959 and 1974. In his life, he went from being unemployed before the war and an ordinary miner of the “Michał” mine (now Siemianowice Śląskie) with communist views, to becoming Deputy Prime Minister in the early 1970s, Member of Parliament (four terms) and Ambassador in Prague. His person is well remembered and reminisced⁸. It is emphasised that, coming from

---

⁸ Interview with Stanisław Lasek, former director of the “Murcki” – “Staszic” mine in Katowice and participant of numerous meetings with J. Miłogódczyk. In 2017, a bust of J. Miłogódczyk was unveiled in the Silesian Library.

3. Plakietka pamiątkowa na ramie obrazu „Kopalnia”, fot. D. Kotakowski, 2022 r.

3. Commemorative plaque on the frame of the painting “The Mine”, photograph by D. Kotakowski, 2022.

właściciela oraz innymi osobami związanymi z jego powstaniem. Ważne okazało się, że na ramie obrazu zachowała się pamiątkowa tabliczka. Warto jednak zauważyć, że grawerowany tekst datowany jest na 1969 r., a sam obraz został sygnowany przez T. Ociepkę w 1967 r.

Dzieło było prezentem urodzinowym dla Jana Mitręgi (1917–2007), ministra górnictwa i energetyki w latach 1959–1974 r. W swoim życiu przeszedł on drogę od przedwojennego bezrobotnego i zwykłego górnika kopalni „Michał” (obecnie Siemianowice Śląskie) o komunistycznych zapatrywaniach, aż do objęcia stanowiska wicepremiera na początku lat 70. XX w., posła na sejm (cztery kadencje) i ambasadora w Pradze. Jego osoba jest dobrze pamiętana i wspomiana⁸. Podkreśla się, że pochodząc z autochtonicznej ludności Górnego Śląska, jako urzędnik wysokiego szczebla („hansy-minister”), dobrze rozumiał miejscowe problemy, mówił po śląsku i podzielał przywiązanie górników do zwyczajów i tradycji.

⁸ Wywiad ze Stanisławem Laskiem, byłym dyrektorem kopalni „Murcki” – „Staszic” w Katowicach i uczestnikiem licznych spotkań z J. Mitręgą. W 2017 r. zostało odsłonięte popiersie J. Mitręgi w Bibliotece Śląskiej.

the indigenous population of Upper Silesia, as a high-ranking official (“hansy-minister”), he understood local problems well, spoke Silesian and shared the miners’ attachment to customs and traditions.

The painting was given to J. Mitreęa on 21 April 1967 as a gift on the occasion of his fiftieth birthday, which – according to Silesian tradition – was celebrated solemnly. The circumstances of this event were presented by J. Mitreęa’s son, dr hab. Marian Mitreęa, professor at the University of Silesia in Katowice: “The idea for the gift came from the Director General of the Cabinet [of the Minister – note: K. Ochniak-Dudek] – Mr Jan Suchorończak. In direct conversation with the Master, he asked to paint a picture that in some way characterised mining. This topic was not common in Mr Teofil’s interests, but he agreed. An often mentioned fact was the real situation when Teofil Ociepka delivered an ordered painting to the building of the Ministry of Mining and Energy in Katowice. He personally brought it from Janów on a bicycle, tying it to his back with strings. He complained that it was very uncomfortable. Until Father’s death (2007), the painting hung in the family home, in Father’s office. After Mum’s death, the property was sold and the painting went to an art dealer”⁹. The above information was confirmed by Jan Suchorończak¹⁰. Unfortunately, due to his old age, he could not remember the details of the events from more than 50 years ago.

J. Mitreęa’s wife was Anna, née Kot (1923–2009). The spouses lived at 12 Szpaków Street in Katowice from 1971, and the painting remained there until the death of the minister’s widow. Shortly after the painting was gifted, however, it first went to 3 Różana Street, the former home of the Mitreęa family¹¹. The story about Ociepka bringing a gift on a bicycle from his hometown of Janów to the Ministry building seems plausible, as it was not until 1969 that the artist moved permanently to Bydgoszcz.

From the memories of J. Mitreęa’s son, there emerges a picture of a characteristic celebration of his father’s birthday, especially the fiftieth in 1967, when the celebrant was gifted a painting *The Mine*. As he stresses, “this custom was the actual understanding of the words ‘mining tradition’”¹², despite changing times and ideologies and even

---

⁹ E-mail to the author of 7 July 2022.

¹⁰ Telephone conversation of 14 July 2022.

¹¹ According to M. Mitreęa’s e-mail of 14 July 2022.

¹² “I would like to make (...) the birthday the last element of my memories. (...) Every year it was a very important day in Father’s life. (...) I did not take part in official events, as we call them today, when my Father held official state functions. However, family birthday celebrations largely

Obraz został подарowany J. Mitrędze 21 kwietnia 1967 r. jako prezent z okazji pięćdziesiątych urodzin, które – zgodnie ze śląską tradycją – obchodzono uroczystie. Okoliczności tego wydarzenia tak przedstawił syn J. Mitręgi, dr hab. Marian Mitręga, profesor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach: „Pomysłodawcą prezentu był dyrektor generalny Gabinetu [Ministra – dop. K. Ochniak-Dudek] – pan Jan Suchorończak. W bezpośredniej rozmowie z Mistrzem poprosił o namalowanie obrazu, który w jakiś sposób charakteryzowałby górnictwo. Ta tematyka nie była częsta w zainteresowaniach pana Teofila, ale wyraził zgodę. Często wspomnianym faktem była prawdziwa sytuacja, kiedy Teofil Ociepka dostarczył zamówiony obraz do gmachu Ministerstwa Górnictwa i Energetyki w Katowicach. Przywiózł go osobiście z Janowa na rowerze, przywiązawszy go sznurkami do pleców. Narzekał, że było to bardzo niewygodne. Do śmierci Ojca (2007) obraz wisiał w domu rodzinnym, w gabinecie Ojca. Po śmierci Mamy doszło do sprzedaży posesji, a obraz trafił do marszanda”⁹. Powyższe informacje potwierdził Jan Suchorończak¹⁰. Niestety, ze względu na podeszły wiek, nie pamiętał szczegółów wydarzeń sprzed ponad 50 lat.

Żoną J. Mitręgi była Anna z domu Kot (1923–2009). Małżonkowie mieszkali od 1971 r. w Katowicach przy ul. Szpaków 12 i tam obraz znajdował się aż do śmierci wdowy po ministrze. Tuż po podarowaniu obraz trafił jednak najpierw na ul. Różaną 3, do wcześniejszego domu rodziny Mitręgów¹¹. Historia o przywiezieniu prezentu przez Ociepkę na rowerze z rodzinnego Janowa do gmachu ministerstwa wydaje się prawdopodobna, ponieważ dopiero w 1969 r. artysta przeprowadził się na stałe do Bydgoszczy.

Ze wspomnień syna J. Mitręgi wyłania się obraz charakterystycznego świętowania urodzin ojca, szczególnie pięćdziesiątych w 1967 r., kiedy to jubilatowi подарowano obraz *Kopalnia*. Jak podkreśla „zwyczaj ten stanowił faktyczne rozumienie słów «tradycja górnicza»”¹², pomimo zmieniających się czasów i ideologii,

---

⁹ Wiadomość e-mail do autorki z 7 lipca 2022 r.

¹⁰ Rozmowa telefoniczna z 14 lipca 2022 r.

¹¹ Według wiadomości e-mail M. Mitręgi z 14 lipca 2022 r.

¹² „Ostatnim elementem wspomnień chciałbym uczynić (...) urodziny. (...) Co roku to był bardzo ważny dzień w życiu Ojca. (...) W oficjalnych, jak to się dzisiaj mówi *eventach*, w czasie kiedy Ojciec sprawował oficjalne funkcje państwowe, nie brałem udziału. Natomiast domowe obchody urodzinowe w znacznej mierze odbywały się przy moim (...) udziale organizacyjnym, zwłaszcza po 1990 roku. Jest jeden wyjątek – obchody okrągłej rocznicy urodzin. Najmocniej utkwiła mi 50. rocznica. Zgodnie z tradycją górniczną, o 6.00 rano, pod dom przybyła orkiestra górnicza, zagrała wiązankę

the political system in Poland. It can undoubtedly be regarded as an important manifestation of the intangible culture of this social group in Silesia. A painting with a mining theme fit well into the context of this phenomenon. Photographs from the Mitręga family album, taken on 21 April 1967¹³, commemorate how, on every “round birthday”, a miners’ orchestra in gala uniforms would arrive outside the house in Katowice at dawn. Among the melodies played was Hymn No. 83, the most famous song of the miners, honouring their every corporate celebrations. The celebrant was gifted with food, typical of miners going out to work in the mine. The guests were treated to alcohol and then private visits by numerous mine directors took place before the afternoon. The afternoon was celebrated by the family.

DETAILED DESCRIPTION OF THE PAINTING TAKING INTO ACCOUNT THE MINING SPECIFICITY

The painting by T. Ociepka, with the inventory number MŻKW IV/1778, was made with oil on canvas. It is 83 x 99.5 cm in size and depicts the interior of a coal mine in a horizontal composition. The individual scenes in the galleries and chambers were arranged in different parts of the painting field, without taking into account a common perspective. The over-layered views are shown from various points of view, and the whole is illustrative. This is a kind of ideal cross-section in which the author painted people and interiors according to his knowledge, and not the actually observed interior of a specific mine.

---

took place with my (...) organisational participation, especially after 1990. There is one exception – the celebration of a round birthday. What I remember most strongly was the 50th anniversary. According to the mining tradition, at 6.00 a.m., the miners’ orchestra came to the house, played a bunch of melodies and its conductor presented Father with *bonkawa* (a Silesian term for coffee made from coffee beans, as opposed to grain coffee called *karwa* – note: K. Ochniak-Dudek) in a bottle clogged with paper *frup* (in Silesian: *frup* – cork, note: K. Ochniak-Dudek) and two *sznita* (in Silesian: *sznita* – slice, note: K. Ochniak-Dudek) of bread with fat wrapped in newspaper as a meal for a shift (in Silesian: *szychta [shift]* – a day of work in the mine, note: K. Ochniak-Dudek). Father did not go to the shift straight away, but he and the orchestra went to the garden, where there was a more substantial refreshment that would not meet the criteria and requirements of today’s Act on upbringing in sobriety and counteracting alcoholism. And it was the same for the 60th, 70th, 80th and 90th birthdays”. (M. Mitręga: *Wspomnienia o moim Ojcu*, (in:) *Gwarek Jan Mitręga*, “Poczet Gwarków Śląskich”, 2017, Issue 9 (hereinafter: *Gwarek...*), pp. 82, 83).

¹³ M. Mitręga, *Gwarek...*, pp. 94–97, illustrations.

4–7. Obchody 50. urodzin ministra Jana Mitregi w dn. 21.04.1967 r.
Wybrane zdjęcia z albumów Jana Mitregi, reprodukowane za: „Gwarek Jan Mitrega”,
„Poczet Gwarków Śląskich”, z. 9, Siemianowice Śląskie 2017, s. 94, 95.

4–7. Celebrations of the 50th birthday of Minister Jan Mitrega on 21.04.1967.
Selected photos from Jan Mitrega's albums, reproduced from: "Gwarek Jan Mitrega",
"Poczet Gwarków Śląskich", Issue 9, Siemianowice Śląskie, 2017, pp. 94, 95.

a nawet stroju w Polsce. Niewątpliwie można go uznać za istotny przejaw kultury niematerialnej tej grupy społecznej na Śląsku. Obraz o górniczej tematyce wpisywał się dobrze w kontekst tego zjawiska. Fotografie z albumu rodzinnego Mitręgów, wykonane 21 kwietnia 1967 r.¹³, upamiętniają, jak w każde „okrągłe urodziny” o świcie pod dom w Katowicach przybywała orkiestra górnicza w mundurach galowych. Wśród granych melodii był hymn nr 83, najbardziej znana pieśń górników, uświetniająca ich wszystkie uroczystości korporacyjne. Jubilata obdarowywano jedzeniem, typowym dla wychodzących do pracy w kopalni górników. Goście byli częstowani alkoholem, a potem przed południem miały miejsce prywatne wizyty licznych dyrektorów kopalni. Po południu świętowano w kręgu rodzinnym.

SZCZEGÓŁOWY OPIS OBRAZU Z UWZGLĘDNIENIEM GÓRNICZEJ SPECYFIKI

Obraz T. Ociepki, opatrzony numerem inwentarzowym MŻKW IV/1778, został wykonany techniką olejną na płótnie. Ma wymiary 83 x 99,5 cm i w poziomej kompozycji przedstawia wnętrza kopalni węgla. Poszczególne sceny w chodnikach i komorach zostały rozmieszczone w różnych partiach pola obrazowego, bez uwzględnienia wspólnej perspektywy. Spiętrzone widoki ukazano z różnych punktów widzenia, a całość ma charakter pogładowy. To rodzaj przekroju idealnego, w którym autor namalował osoby i wnętrza zgodnie ze swoją wiedzą, a nie faktycznie obserwowanym wnętrzem konkretnej kopalni.

Na pierwszym planie, po prawej stronie obrazu, pracuje dwóch górników. W pierwszym dolnym narożniku półnagi, pochylony mężczyzna w zielonych spodniach i hełmie w tym samym kolorze, ze świecącą lampą, trzyma drewnianą belkę. Długa

---

melodii, a jej dyrygent wręczył Ojcu *bonkarwę* (śląskie określenie kawy z ziaren kawowca, w odróżnieniu do kawy zbożowej nazywanej *kawą* – dop. K. Ochniak-Dudek) w fłaszce zatkanej papierowym frupem (śl. *frup* – korek, K. OD.) i dwie sznity (śl. *sznita* – kromka, K. OD.) chleba z tłustym zawinięte w gazetę jako posiłek na szychcie (śl. *szychta* – dzień pracy w kopalni, K. OD.). Na szychcie tak od razu Ojciec nie poszedł, ale wraz z orkiestrą udali się do ogródka, gdzie miał miejsce bardziej treściwy poczęstunek, który nie spełniałby kryteriów i wymogów dzisiejszej ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. I tak samo było przy 60., 70., 80. i 90. urodzinach”. (M. Mitrega: *Wspomnienia o moim Ojcu*, (w:) *Gwarek Jan Mitrega*, „Poczet Gwarków Śląskich” 2017, z. 9 (dalej: *Gwarek...*), s. 82, 83.)

¹³ M. Mitrega, *Gwarek...*, s. 94–97, ilustracje.

8. „Kopalnia”, aut. T. Ociepka, 1967 r., olej, płótno,
zbiory Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, fot. D. Kolakowski.

8. “The Mine”, by T. Ociepka, 1967, oil, canvas,
collections of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, photograph by D. Kolakowski.

In the foreground, on the right of the painting, there are two miners working. In the lower right corner, a half-naked, leaning man in green pants and a helmet of the same colour, with a glowing lamp, holds a wooden beam. The long beam was depicted diagonally to the left, towards the interior. Its further end is obscured by another miner, depicted next to it on the left, slightly deeper and above. He is dressed in the same way as his companion, with his brown boots visible, while the first figure was cropped only to his calves. Leaning forward, he scoops coal with a shovel and loads it into a box wagon placed next to him on the tracks, used to transport the output. Above, even further in and to the left, there is the figure of

9. Fragment obrazu „Kopalnia”, fot. D. Kolakowski.

9. Fragment of the painting “The Mine”, photograph by D. Kolakowski.

belka została przedstawiona ukośnie w lewo, w kierunku do wnętrza. Jej dalszy koniec przysłania inny górnik, przedstawiony obok po lewej stronie, nieco w głębi i powyżej. Ubrany jest tak samo jak towarzysz, przy czym widoczne są jego brązowe buty, podczas gdy pierwsza postać została skadrowana tylko do łydek. Pochylony, łopatą nabiera węgiel i ładuje do ustawionego przy nim na torach wagonika skrzyniowego, służącego do transportu urobku. Powyżej, jeszcze bardziej w głębi i na lewo, widać wyłaniającą się z kopalnianego chodnika postać trzeciego górnika, z lampą karbidową w ręce¹⁴. Idzie na wprost, jest ubrany w spodnie, bluzę, a na

¹⁴ Lampa karbidowa – typ lampy gazowej, w której jako paliwa używa się acetyleny. Takie lampy wyszły z użycia wraz z rozpowszechnieniem się elektryczności.

the third miner emerging from the mine gallery, with a carbide lamp in his hand¹⁴. He is walking straight ahead, wearing trousers and a sweatshirt, and has a light miner's helmet on his head. The timbering of the gallery with door frames was precisely painted (vertical stamps-holders support the transversely arranged roof beams). Next to it, on the right and slightly above the timbering of the gallery, there is a small figure with a long white beard and spiky hair, in whom we recognise the Treasurer. In his right hand, he holds a glowing carbide lamp. In the middle of the composition, slightly to the right of the painting, there is the interior of a chamber with metal hydraulic supports-holders¹⁵. In the described chamber, the figure of a miner can be seen in a posture leaning over a chain cutting machine¹⁶. In one hand he holds a vessel with lubricating oil and in the other a carbide lamp. Below, near the right edge of the painting, in the next chamber, with a similar lining with metal hydraulic holders, a longwall coal-cutting machine is captured¹⁷ in operation. This machine moves along a track running deep into a gallery with a timbering. The canvas shows – according to mining terminology¹⁸ – the machine guidance elements (chain) and the mining body in the form of a vertical shield from the right.

Among the walls and scenes of mining works, the fantastic silhouettes of several creatures (dragons?) emerge. In the foreground, on the left of the painting, next to the painted plants with a large fern leaf, you can see the rounded bodies of two large animals – reptiles with brown-greenish skin and oval, elongated heads. One of them, positioned in front, presents its silhouette in profile, somewhat hunched and supported by strong, tall legs. In turn, in the upper part of the painting, on the right of the chamber with the cutting machine, there is shown in a shot from behind and to the side a twisted, bluish skeleton of a dinosaur (prehistoric animal?) with a long tail and neck. The animal's head, seen in left profile, turns backwards. It is distinguished by its open mouth with pointed teeth, making the silhouette

---

¹⁴ Carbide lamp – a type of gas lamp that uses acetylene as fuel. Such lamps were no longer in use with the spread of electricity.

¹⁵ Hydraulic stand – a mining lining element used to support roofs in longwall workings and additionally strengthen the lining of road header workings.

¹⁶ Cutting machine – a mining machine that makes cuts in the deposit.

¹⁷ Shearer – a mining machine that simultaneously performs several operations that are part of the process of extracting the mineral; these machines usually combine: mining the rock deposit not affected by mining works, loading and transporting the output.

¹⁸ The author would like to thank her colleagues from the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka for help in identifying mining details and their nomenclature: Urszula Mróz, Waclaw Jaworski and Rafał Zadak.

głowie ma jasny hełm górniczy. Precyzyjnie namalowana została drewniana obudowa chodnika z odrzwiami (pionowe stemple–stojaki wspierają poprzecznie ułożone belki stropu). Obok, po prawej stronie i nieco powyżej drewnianej obudowy chodnika, widnieje niewielka postać z długą, białą brodą i sterzącymi włosami, w której rozpoznać możemy Skarbnika. W prawej dłoni trzyma świecącą lampkę karbidową. Pośrodku kompozycji, lekko z prawej strony obrazu, można dostrzec wewnątrz komory z metalowymi podporami–stojakami hydraulicznymi¹⁵. W opisanej komorze widoczna jest postać górnika w postawie pochylonej nad urządzeniem wrębiarki łańcuchowej¹⁶. W jednej ręce trzyma naczynie z olejem do smarowania, a w drugiej lampkę karbidową. Poniżej, blisko prawej krawędzi obrazu, w następnej komorze, o podobnej obudowie z metalowymi stojakami hydraulicznymi, uchwycony jest kombajn ścianowy¹⁷ w trakcie pracy. Maszyna ta porusza się po torowisku, biegnącym w głąb chodnikiem o drewnianej obudowie. Na płótnie zostały zaznaczone – według górniczej terminologii¹⁸ – elementy prowadzenia maszyny (łańcuch) i organ urabiający w postaci pionowej tarczy od prawej strony.

Wśród ociosów i scen prac górniczych wyłaniają się fantastyczne sylwetki kilku stworzeń (smoków?). Na pierwszym planie, po lewej stronie obrazu, obok namalowanych roślin z wielkim liściem paproci, można dostrzec obłe ciała dwóch dużych zwierząt – gadów o brązowo–zielonkawej skórze i owalnych, wydłużonych głowach. Jedno z nich, umiejscowione z przodu, prezentuje z profilu swoją sylwetkę, nieco skuloną i wspartą na silnych, wysokich nogach. Z kolei w górnej części obrazu, po prawej stronie od komory z wrębiarką, ukazano w ujęciu od tyłu i z boku skręcony, niebieskawy szkielet dinozaura (prehistorycznego zwierzęcia?) o długim ogonie i szyi. Głowa zwierzęcia, widziana z lewego profilu, odwraca się ku tyłowi. Wyróżnia się otwartą paszczą ze szpiczastymi zębami, przez co sylwetka kojarzy się z drapieżnym tyranozaurom. Inne, nieokreślone wyraźnie konturem postacie o wyszczerzonych zębach mającą jedynie w ciemnościach, w górnej części

---

¹⁵ Stojak hydrauliczny – element obudowy górniczej stosowany do podtrzymywania stropów w wyrobiskach ścianowych oraz dodatkowego wzmocnienia obudowy wyrobisk chodnikowych.

¹⁶ Wrębiarka – maszyna górnicza, wykonująca wręby w złożu.

¹⁷ Kombajn górniczy – maszyna górnicza wykonująca równocześnie kilka operacji wchodzących w skład procesu wybierania kopaliny; maszyny te najczęściej łączą: urabianie calizny, ładowanie i transportowanie urobku.

¹⁸ Autorka dziękuje za pomoc w identyfikacji szczegółów górniczych i ich nazewnictwa Kolegom z Muzeum Żup Krakowskich: Urszuli Mróz, Waławowi Jaworskiemu i Rafałowi Zadakowi.

10. Fragment obrazu „Kopalnia”, fot. D. Kolakowski.

10. Fragment of the painting “The Mine”, photograph by D. Kolakowski.

associated with a predatory tyrannosaur. Other figures with bared teeth, not clearly defined by contours, loom only in the darkness in the upper part of the painting. This part was painted in a barely sketchy way – with grey-blue colours on a black background to reflect the dark scenery of the mine.

Generally, the entire painting remains in a dark colour tone and the scene is illuminated in places. The light sources are the two large ceiling-mounted lamps in the chambers and the smaller lights from the miners’ lamps. Where the aforementioned lights occur, the correct chiaroscuro modelling has been slightly marked and there are stronger colours (e.g. in the figures of the miners).

obrazu. Ta partia została namalowana w ledwie szkicowy sposób – kolorami szaro-niebieskimi na czarnym tle, aby oddać mroczną scenierię kopalni.

Zasadniczo cały obraz pozostaje w ciemnej tonacji barwnej, a scena jest rozświetlona miejscowo. Źródłem światła są dwie duże podstropowe lampy w komorach oraz mniejsze światła lampek górniczych. W miejscach, gdzie wymienione światła występują, został lekko zaznaczony prawidłowy modelunek światłocieniony i występują silniejsze barwy (np. w postaciach górników).

W scenach wyrobisk górniczych obserwuje się dokładny sposób malowania, który charakteryzuje się dążeniem do precyzyjnego oddania szczegółów. Widoczna jest wierność realiom kopalnianego wyposażenia i charakteru prac, na przykład oliwienia sprzętu. Można zatem rozróżnić stojaki hydrauliczne, stropnice, rodzaje urządzeń maszynowych i sprzętów oraz akcesoriów (np. łopata sercówka w rękach ładowacza, hełmy górnicze z lampami RC-12¹⁹, używanymi w 60. latach XX w. na Śląsku). Nie zawsze jednak są to udane malarsko ujęcia (krzywe torowisko), lecz raczej schematyczne i uproszczone przedstawienia (ostre kontury, umownie zarysowana faktura kopalnianego podłoża przy dolnej krawędzi obrazu po prawej stronie).

W omawianej kompozycji autor nie poradził sobie z prawidłowym oddaniem przestrzeni, zwłaszcza perspektywy, co szczególnie uwidacznia się w niespójnym przebiegu dwóch chodników w drewnianej obudowie (zastosowano w nich zasady perspektywy geometrycznej, lecz wykreślonej dla każdego oddzielnie). Cała kompozycja sprawia wrażenie nienaturalnie spiętrzonej, gdzie na jednej płaszczyźnie figurują fantastyczne zwierzęta, rośliny i niedookreślone bliżej fragmenty ociosów kopalni. Dopiero wśród nich, na różnych wysokościach, pojawiają się partie scen z zaznaczoną głębią przestrzeni.

W prawym dolnym narożniku obrazu znajduje się czarna sygnatura: „1967 r.” i poniżej „T. Ociepka”. Sygnatura o charakterystycznym dukcie pędzla w oddzielnie kaligrafowanych, poszczególnych literach i cyfrach wygląda podobnie do innych podpisów z obrazów tego artysty, datowanych na ten sam okres, lat 60. XX w. Charakterystyczny jest zwłaszcza sposób kreślenia litery „a” (oraz niekiedy „r”) podobnie do wyglądu drukowanej czcionki, a zwłaszcza litery „o”: od górnej części zgodnie z kierunkiem wskazówek zegara aż do części dolnej po lewej stronie i uzupełnienie, często oddzielną kreską, prawej części. Podobny sposób kreślenia uchwycić można niekiedy także w cyfrze „9”. Ten element potwierdza autorstwo i czas

---

¹⁹ Lampa typu RC-12 – rodzaj górniczej lampy elektrycznej, w której głowicę z żarówką zakłada się na hełm, a akumulator przytroczony jest oddzielnie do ciała pracującego górnika.

In the scenes of the mine workings, an accurate way of painting is observed, which is characterised by a striving for precise detail. There is a visible faithfulness to the realities of the mining equipment and the nature of the work, for example oiling the equipment. It is therefore possible to distinguish between hydraulic holders, crossbars, types of machinery and equipment and accessories (e.g. a heart-shovel in the hands of a loader, miner's helmets with RC-12 lamps¹⁹, used in the 1960s in Silesia). However, these are not always painterly successful shots (crooked tracks), but rather schematic and simplified representations (sharp contours, conventionally outlined texture of the mine floor at the lower edge of the painting on the right).

In the discussed composition, the author failed to properly convey space, especially perspective, which is particularly visible in the inconsistent course of two galleries in timbering (the principles of geometric perspective were used, but sketched for each separately). The entire composition gives the impression of being unnaturally over-layered, with fantastic animals, plants and undefined fragments of the mine sidewalls all on one plane. It is only among these, at different heights, that parts of scenes with marked depth of space appear.

There is a black signature in the lower right corner of the painting: "1967" and below "T. Ociepka". The signature with its characteristic brush stroke in separately calligraphised, individual letters and numbers looks similar to other signatures from paintings by this artist, dated to the same period, the 1960s. Particularly distinctive is the way the letter "a" (and sometimes "r") is drawn similarly to the appearance of printed type, especially the letter "o": from the upper part clockwise to the lower part on the left and completing, often with a separate line, the right part. A similar way of drawing can sometimes also be seen in the number "9". This element confirms the authorship and time of making of the painting *The Mine*. The presented signature similarities can be found in the following works by T. Ociepka: *Bazyliaszek* from 1964 in the collections of the National Ethnographic Museum in Warsaw, *Rajski ogród* from 1965 in the collections of the Museum of Katowice History, *Duch w lesie* from 1966 in the collection of the Silesian Library and *Konie* from 1966 in the collection of the Upper Silesian Museum in Bytom.

---

¹⁹ RC-12 lamp – a type of electric miner's lamp in which the head with the bulb is placed on the helmet, and the battery is attached separately to the body of the working miner.

wykonania obrazu *Kopalnia*. Przedstawione podobieństwa sygnatur odnajdziemy w następujących pracach T. Ociepki: *Bazyliżek* z 1964 r. w zbiorach Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie, *Rajski ogród* z 1965 r. w zbiorach Muzeum Historii Katowic, *Duch w lesie* z 1966 r. w kolekcji Biblioteki Śląskiej oraz *Konie* z 1966 r. w kolekcji Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu.

DZIEŁO, JEGO TWÓRCA I PROCES TWÓRCZY

Tytułowy obraz pochodzi ze środkowego okresu twórczości artysty, który to czas obfitował w dojrzałe dzieła malarskie o w pełni ukształtowanym, unikatowym stylu charakterystycznym dla T. Ociepki. Jednak opisany obraz nie jest typowym jego przykładem. Wpływa na to przede wszystkim tematyka: przedstawienie wnętrza kopalni nie zaliczało się do tematów chętnie eksplorowanych przez artystę pomimo jego zatrudnienia w śląskiej kopalni węgla (przy szybie „Kaiser”, potem KWK „Wieczorek” w Katowicach). Jak zanotował autor pierwszej monografii artysty, Andrzej Banach w 1958 r., na krakowskiej wystawie Ociepki w latach 50. na dwadzieścia siedem eksponowanych obrazów tylko trzy odnosiły się do tematyki górniczej. Dwa prezentowały w charakterystycznym ujęciu Skarbnika i Barbórkę. Trzeci pt. *Rozbór hałdy* A. Banach interpretował jako „złośliwość wymierzoną w stronę urzędowego realizmu”²⁰. Faktycznie w latach 50. Ociepka był nakłaniany przez działaczy kulturalnych i związkowych do tworzenia zgodnie z założeniami realizmu socjalistycznego, najlepiej na temat pracy górniczej. Próbowano dopasować do celów propagandowych twórczość i życiorys malarza²¹, który wszak pochodził z tzw. robotniczej klasy społecznej. Z pewnością miało to wpływ na dopuszczenie jego obrazów do szerokiego grona odbiorców²². Uparcie podkreślano, że jest górnikiem, podczas kiedy on nigdy nie pracował jako górnik pod ziemią ze względu na wątłe zdrowie. Właściwa mu tematyka fantastyczno-religijna,

---

²⁰ A. Banach: *Ociepka. Malarz dnia siódmego*, Kraków 1958 (dalej: A. Banach: *Ociepka...*, 1958), s. 118.

²¹ A. Jackowski: *Teofil Ociepka*, „Polska Sztuka Ludowa” 1984, t. 38, nr 1–2 (dalej: A. Jackowski: *Teofil Ociepka...*), s. 44–45. Por. B. Stano: *Artysta w fabryce. Dwa oblicza mecenatu przemysłowego w PRL*, Kraków 2019, s. 31–34.

²² To spostrzeżenie poczyniła dr Barbara Firla, której autorka składa podziękowania. Podobnie podziękowania za wniesienie cennych uwag należą się też drugiej recenzentce niniejszego artykułu, dr Bernadecie Stano.

THE WORK, ITS CREATOR AND THE CREATIVE PROCESS

The title painting comes from the middle period of the artist's output, which was a time full of mature paintings with a fully developed, unique style characteristic of T. Ociepka. However, the painting described is not a typical example of it. This is influenced primarily by the subject matter: the depiction of the interior of a mine was not among the topics willingly explored by the artist, despite his employment in a Silesian coal mine (at the "Kaiser" shaft, then the "Wieczorek" hard coal mine in Katowice). As the author of the first monograph on the artist, Andrzej Banach, noted in 1958, at Ociepka's exhibition in Cracow in the 1950s, out of twenty-seven exhibited paintings, only three related to mining themes. Two of them presented the Treasurer and Barbórka [miner's extra salary] in a characteristic approach. A. Banach interpreted the third, entitled *Rozbiór hałdy*, as "a malice aimed at official realism"²⁰. Indeed, in the 1950s, Ociepka was urged by cultural and trade union activists to create along the lines of socialist realism, preferably on the theme of mining work. There were attempts to bend to propaganda purposes the output and biography of the painter²¹, who came from the so-called "working social class", which certainly had an impact on allowing his paintings to be widely received by the public²². It was persistently emphasised that he was a miner, while he had never worked underground due to his poor health. His proper fantasy-religious themes, familiar from his early depictions, had nothing to do with socialist realism and the artist remained faithful in his paintings to paintings dictated by his own imagination and spiritual need. Nevertheless, under pressure, several realistic paintings were created, such as *Rodzina górnicza* (for the Union Mining Museum in Sosnowiec before 1951²³), *Górnik w lesie* (1956) or *Śląsk* (1950), which was given to Stalin²⁴. Among the works currently available from public and private collections in Poland,

---

²⁰ A. Banach: *Ociepka. Malarz dnia siódmego*, Cracow, 1958 (hereinafter: A. Banach: *Ociepka...*, 1958), p. 118.

²¹ A. Jackowski: *Teofil Ociepka*, "Polska Sztuka Ludowa", 1984, Vol. 38, No. 1–2 (hereinafter: A. Jackowski: *Teofil Ociepka...*), pp. 44–45. Cf. B. Stano: *Artysta w fabryce. Dwa oblicza mecenatu przemysłowego w PRL*, Cracow, 2019, pp. 31–34.

²² This observation was made by dr Barbara Firla, whom the author thanks. Similarly, thanks are also due to the second reviewer of this paper, dr Bernadeta Stano, for providing valuable comments.

²³ M. Żywirska: *Twórczość plastyczna górników. Cz. III*, "Polska Sztuka Ludowa", 1951, Vol. 5, No. 4–5 (hereinafter: M. Żywirska: *Twórczość plastyczna...*), illus. 2; A. Jackowski: *Teofil Ociepka...*, p. 44.

²⁴ A. Jackowski: *Teofil Ociepka...*, p. 44.

znana z jego wczesnych przedstawień, nie miała nic wspólnego z socjalistycznym realizmem i artysta w malarstwie pozostał wierny obrazom dyktowanym przez własną wyobraźnię i potrzebę duchową. Niemniej pod wpływem nacisków powstało kilka obrazów realistycznych, np. *Rodzina górnicza* (dla Związkowego Muzeum Górniczego w Sosnowcu przed 1951 r.²³), *Górnik w lesie* (1956) czy *Śląsk* (1950), który подарowano Stalinowi²⁴. Wśród obecnie dostępnych dzieł z kolekcji publicznych i prywatnych w Polsce można przywołać jeden dosyć pokrewny tematycznie obraz, związany z miejscem pracy artysty w maszynowni przykopalnianej elektrowni: *Elekrociepłownia*. To niedatowane, dosyć groteskowe dzieło, namalowane w technice olejnej na desce, znajduje się w zbiorach Muzeum Historii Katowic²⁵. Jednak nawet w stosunku do niego *Kopalnia* z kolekcji Muzeum Żup Krakowskich odróżnia się przywiązaniem twórcy do realistycznego oddania scen z podziemi śląskiej kopalni oraz złożoną kompozycją i drobiazgowością w odmalowaniu szczegółów typowych czynności, urządzeń i wyglądu pracujących górników. Bez wątpienia podjęcie nietypowego dla artysty tematu oraz sposób jego opracowania są skutkiem tego, że obraz został zamówiony u artysty jako oficjalny prezent dla ministra górnictwa. Postępując zgodnie z sugestią zleceniodawcy, autor chciał jak najlepiej wywiązać się z powierzonego zadania. „W pracach na zamówienie Ociepka starał się jak najlepiej spełnić oczekiwania klienta. Tu nie pozwalał sobie puszczać wody wyobraźni, starał się być rzetelny i skrupulatny”²⁶. To stwierdzenie Soni Wilk wydaje się jak najbardziej miarodajne w odniesieniu do obrazu ze zbiorów wielkich, jednakże z jednym ważnym wyjątkiem: nawet w tym zamówieniu Ociepka zawarł charakterystyczne dla swej twórczości elementy: postać Skarbnika oraz fantastyczne stwory quasi-smoki, co zostanie omówione w dalszej części artykułu.

Nadszedł czas, by podjąć próbę umieszczenia obrazu *Kopalnia* na szerszym tle twórczości i biografii artysty²⁷. Teofil Ociepka urodził się w 1891 r. w Janowie pod

²³ M. Żywirska: *Twórczość plastyczna górników. Cz. III*, „Polska Sztuka Ludowa” 1951, t. 5, nr 4–5 (dalej: M. Żywirska: *Twórczość plastyczna...*), il. 2; A. Jackowski: *Teofil Ociepka...*, s. 44.

²⁴ A. Jackowski: *Teofil Ociepka...*, s. 44.

²⁵ K. Nos-Cybelius: *Teofil Ociepka i jego uniwersum. Malarstwo, okultyzm i podróże w kosmos*, 2018, <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/teofil-ociepka-uniwersum-malarstwo-okultyzm-podroze-kosmos/> [dostęp: 23.08.2024].

²⁶ S. Wilk: *Kłopoty z malarstwem Ociepki*, (w:) „Kraj naszej wyobraźni. Wystawa malarstwa i rysunku Teofila Ociepki w 125. rocznicę urodzin artysty”, Bydgoszcz 2016 (dalej: *Kraj naszej wyobraźni...*), s. 30.

²⁷ W artykule wykorzystano liczne, poniżej wymienione, ustalenia naukowe różnych autorów, bowiem stan badań dotyczących malarza prezentuje się bogato. (Jednak nikt dotychczas nie opraco-

one quite thematically related painting can be referred to, which is associated with the artist's place of work in the engine room of a power plant at the mine: *Elektrociepłownia*. This undated, rather grotesque work, painted in oil on board, is in the collections of the Museum of Katowice History²⁵. However, even in comparison to it, the painting *The Mine* from the collection of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka is distinguished by the artist's attachment to realistic depiction of scenes from the underground of the Silesian mine as well as the complex composition and meticulousness in depicting the details of typical activities, equipment and appearance of working miners. Undoubtedly, the approach to a topic unusual for the artist and the way it was developed are the result of the fact that the painting was ordered from the artist as an official gift to the Minister of Mining. Following the client's suggestion, the author wanted to fulfil the task as best as possible. "In the made-to-order works, Ociepka tried his best to meet the client's expectations. In such a case he did not allow himself to let his imagination run wild, he tried to be reliable and meticulous"²⁶. This statement by Sonia Wilk seems to be most authoritative in relation to the painting from the Wieliczka collections, however, with one important exception: even in this order, Ociepka included elements characteristic of his works: the figure of the Treasurer and fantastic quasi-dragon creatures, which will be discussed later in the paper.

The time has come to attempt to place the painting *The Mine* against the wider background of the artist's output and biography²⁷. Teofil Ociepka was born in 1891

---

²⁵ K. Nos-Cybelius: *Teofil Ociepka i jego uniwersum. Malarstwo, okultyzm i podróże w kosmos*, 2018, <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/teofil-ociepka-uniwersum-malarstwo-okultyzm-podroze-kosmos/> [accessed on: 23.08.2024].

²⁶ S. Wilk: *Kłopoty z malarstwem Ociepki*, (in:) "Kraj naszej wyobraźni. Wystawa malarstwa i rysunku Teofila Ociepki w 125. rocznicę urodzin artysty", Bydgoszcz, 2016, (hereinafter: *Kraj naszej wyobraźni...*), p. 30.

²⁷ The paper uses a number of scientific findings by various authors, listed below, as the state of studies on the painter is rich. (However, no one has yet elaborated on the painting that is the subject of this paper, which is why they are not cited in the state of studies of this paper). The earliest written comments on Ociepka's works appeared when his works were exhibited already at the end of the 1940s. Thorough studies were initiated by M. Żywirska in a group characterisation of the miners' work (M. Żywirska: *Twórczość plastyczna...*). Then, as a result of an exhibition in Cracow and subsequent conversations with the artist, A. Banach wrote a book that was largely an essay. In a work written in a few days entitled *Ociepka. Malarz dnia siódmego* (Cracow, 1958), he included his views on the works of the master from Janów, approaching the subject quite freely and subjectively. His second, revised and expanded book entitled *Ociepka* was published in Warsaw in 1988. A completely different approach was presented by A. Ligocki, who meticulously analysed Ociepka's works and quoted sources from

Katowicami w rodzinie o tradycjach górniczych i niemal całe swe życie zawodowe związał z tamtejszą kopalnią. W I wojnie światowej uczestniczył jako żołnierz cesarskiej armii niemieckiej. Podczas pobytu w wojskowym lazarecie przypadkowo natknął się na traktat Athanasiusa Kirchera pt. *Siedemdziesiąt dwa imiona Boga*. Lektura ta wzmogła w nim zainteresowanie wiedzą tajemną i dała impuls do poszukiwań metafizycznych. Powróciwszy po wojnie do kopalni, już do emerytury w 1958 r., pracował jako maszynista w przykopalnianej elektrowni. Jednocześnie rozwijał swe zainteresowania ezoteryką i okultyzmem. W 1923 r. nawiązał korespondencyjną znajomość z okultystą Filipem Hohmannem, zamieszkałym w Wittenberdze, który odtąd stał się mistrzem i duchowym przewodnikiem malarza²⁸. Z jego polecenia, w wieku 35 lat, dla szerzenia misji nauczania o naturze świata i bytu w duchu okultyzmu, nie mając ku temu początkowo specjalnych uzdolnień ani wykształcenia formalnego, zaczął malować. Warto zaznaczyć, że T. Ociepka ukończył jedynie szkołę powszechną, obowiązkową w niemieckim systemie

---

wywał obrazu, który jest przedmiotem artykułu, dlatego nie przywołano ich w stanie badań niniejszej pracy.) Najwcześniejsze uwagi pisane o twórczości Ociepki pojawiły się przy okazji wystawiania jego prac już z końcem lat 40. XX w. Gruntowne opracowania zapoczątkowała M. Żywirska w grupowej charakterystyce twórczości górników (M. Żywirska: *Twórczość plastyczna...*). Następnie zainspirowany wystawą w Krakowie oraz późniejszymi rozmowami z artystą A. Banach napisał książkę, która miała w dużej mierze charakter eseju. W powstałym w kilka dni dziele pt. *Ociepka. Malarz dnia siódmego* (Kraków 1958) zawarł swoje poglądy na temat twórczości mistrza z Janowa, podchodząc do tematu dość swobodnie i subiektywnie. Jego druga, zmieniona i rozszerzona książka pt. *Ociepka* ukazała się w Warszawie w 1988 r. Zupełnie inne podejście zaprezentował, skrupulatnie analizując dzieła Ociepki i przytaczając źródła z biblioteki artysty, A. Ligocki (A. Ligocki: *Teofil Ociepka*, Warszawa 1967; *Artyści dnia siódmego*, Katowice 1971). Podobnie gruntownie opisał i trafnie zanalizował dorobek artystyczny Ociepki A. Jackowski (*Teofil Ociepka...*, s. 37–56; *Sztuka zwana naiwną. Zarys encyklopedyczny twórczości w Polsce*, Warszawa 1995, s. 146, 147). Źródła twórczości i znaczenie okultyzmu wykazał S. A. Wisłocki (*W kręgu okultystów Janowa*, „Polska Sztuka Ludowa” 1984, nr 1–2, s. 57–76; *Mistrz Teofil Ociepka: między władzą a prawdą = Master Teofil Ociepka: between the authorities and the truth*, Katowice 2010). Chociaż powstało wiele innych opracowań dotyczących Mistrza z Janowa, to ich najważniejsze ustalenia skrupulatnie relacjonuje M. Fiderkiewicz przy okazji własnej wystawy w Muzeum Śląskim (M. Fiderkiewicz: *Teofil Ociepka malarz czy „guru”?* (w:) *Prawda i magia. Teofil Ociepka. Wystawa retrospektywna malarstwa i rysunku*, Katowice 1998, s. 6–14). Z kolei biografie Teofila Ociepki najdokładniej przedstawiły ostatnio M. Flinik-Huryn (M. Flinik-Huryn: *Biografia Teofila Ociepki*, (w:) „Kraj naszej wyobraźni...”, s. 15–25) oraz S. Wilk (S. Wilk: *O Malarzu*, w folderze towarzyszącym wystawie w 2022 r. „Ze snu czy z ducha? Fantastyczne malarstwo Teofila Ociepki”), która aktualnie opracowuje monografię artysty do publikacji.

²⁸ S. Wilk: *O Malarzu* z folderu towarzyszącego wystawie „Ze snu czy z ducha? Fantastyczne malarstwo Teofila Ociepki”, Wieliczka 2022.

in Janów near Katowice into a family with mining traditions, and spent almost his entire professional life working at the local mine. He participated in the First World War as a soldier in the Imperial German Army. While staying in a military hospital, he accidentally came across a treatise by Athanasius Kircher entitled *The 72 Names of God*. This reading increased his interest in occult knowledge and gave an impetus to his metaphysical search. After returning to the mine after the war, he worked as an engine room operator in the power plant at the mine until his retirement in 1958. At the same time, he developed his interests in esotericism and occultism. In 1923, he began a correspondence acquaintance with the occultist Filip Hohmann, living in Wittenberg, who from then on became the painter's master and spiritual guide²⁸. On his instruction, at the age of 35, in order to spread the mission of teaching about the nature of the world and existence in the spirit of occultism, and initially having no special talents or formal education, he started painting. It is worth noting that T. Ociepka only graduated from a comprehensive school, which was compulsory in the German educational system of Upper Silesia. Due to the premature, sudden death of his father, he had to work at the age of fourteen. Despite this, he was reading a lot from a young age. He was a simple man, but corresponded with Polish and foreign associations (the Parapsychological Society in Lviv, the Californian Rosicrucian Lodge, which gave him the status of master of the occult sciences²⁹),

---

the artist's library (A. Ligocki: *Teofil Ociepka*, Warsaw, 1967; *Artyści dnia siódmego*, Katowice, 1971). Similarly, A. Jackowski has thoroughly described and accurately analysed the artistic achievements (*Teofil Ociepka...*, pp. 37–56; *Sztuka zwana naiwną. Zarys encyklopedyczny twórczości w Polsce*, Warsaw, 1995, pp. 146, 147). The sources of creativity and the importance of occultism were demonstrated by S. A. Wiśłocki (*W kręgu okultystów Janowa*, "Polska Sztuka Ludowa", 1984, No. 1–2, pp. 57–76; *Mistrz Teofil Ociepka: między władzą a prawdą = Master Teofil Ociepka: between the authorities and the truth*, Katowice, 2010). Although there have been many other studies about the Master from Janów, their most important findings are scrupulously reported by M. Fiderkiewicz on the occasion of her own exhibition in the Silesian Museum (M. Fiderkiewicz: *Teofil Ociepka malarz czy "guru"?* (in:) *Prawda i magia. Teofil Ociepka. Wystawa retrospektywna malarstwa i rysunku*, Katowice, 1998, pp. 6–14). In turn, the biography of Teofil Ociepka was recently presented most thoroughly by M. Flinik-Huryn (M. Flinik-Huryn: *Biografia Teofila Ociepki*, (in:) "Kraj naszej wyobraźni...", pp. 15–25) and S. Wilk (S. Wilk: *O Malarzu*, in the folder accompanying the exhibition in 2022 "Ze snu czy z ducha? Fantastyczne malarstwo Teofila Ociepki"), who is currently preparing a monograph about the artist for publication.

²⁸ S. Wilk: *O Malarzu* from the folder accompanying the exhibition "Ze snu czy z ducha? Fantastyczne malarstwo Teofila Ociepki", Wieliczka, 2022.

²⁹ M. Flinik-Huryn: *Biografia Teofila Ociepki*, (in:) "Kraj naszej wyobraźni...", pp. 17, 19.

oświatowym Górnego Śląska. Ze względu na przedwczesną, nagłą śmierć ojca, już jako czternastolatek musiał pracować. Mimo to od młodości dużo czytał. Był człowiekiem prostym, ale korespondował z polskimi i zagranicznymi stowarzyszeniami (Towarzystwo Parapsychologiczne we Lwowie, kalifornijska Loża Różokrzyżowców, która dała mu status mistrza nauk tajemnych²⁹), a jego bogata biblioteczka domowa obfitowała w literaturę alchemiczno-okultystyczną³⁰ i fantastyczno-naukową. Chętnie wszystkim opowiadał o swoich przekonaniach religijno-filozoficznych, niektórzy nawet uważają, że założył w Janowie gminę okultystyczną³¹. Jest faktem, że po II wojnie światowej z inicjatywy lokalnego działacza kulturalnego Ottona Klimczoka przy Domu Kultury KWK „Wieczorek” powstał zespół plastyczny. Z czasem na jego fundamencie rozwinęło się Koło Malarzy Nieprofesjonalnych, popierane przez władze socjalistyczne i zwane potocznie Grupą Janowską. W 1946 r. została zorganizowana wystawa malujących górników, na której pokazywano także prace T. Ociepki. Ekspozycję zobaczyła Izabela Czajka-Stachowicz³², która stała się jego protektorką, chroniącą go również przed naciskami socjalistycznych oficjeli. W 1948 r. zorganizowała mu wystawę indywidualną w Warszawie i zapoznała ze środowiskiem artystycznym. To dzięki tej „muzie artystów” i przedwojennej bywalczyńi środowisk bohemy Berlina i Paryża, malarz zyskał rozgłos w powojennej Polsce, a jego obrazy znajdowały coraz więcej odbiorców i zleceniodawców³³. Kolejna jego wystawa odbyła się w Krakowie, a następnie w 1958 r. w warszawskiej Zachęcie (wspólnie z innymi samorodnymi artystami „naiwnymi”: Nikiforem, Pawłem Stolorzem, Pawłem Wróblem i Ludwikiem Kudłą). Później posypały się propozycje zagranicznych ekspozycji. Jego obrazy trafiły do polskich muzeów oraz kolekcjonerów na Zachodzie.

²⁹ M. Flinik-Huryń: *Biografia Teofila Ociepki*, (w:) „Kraj naszej wyobraźni...”, s. 17, 19.

³⁰ M. Fiderkiewicz: *Śląscy „pariasi” pędzla i dłuta 1945–1993*, Katowice 1994 (dalej: *Śląscy...*), s. 32.

³¹ S. A. Wiślocki: *W kręgu okultystów Janowa...*, s. 58–63.

³² Izabela Czajka-Stachowicz (1897–1969) z domu Schwartz, primo voto Hertz, secundo voto Gelbard, tertio Stachowicz (używająca podczas wojny nazwiska-pseudonimu „Czajka”) to pisarka, reporterka, gwiazda przedwojennych salonów i kawiarni literackich. Por. P. Sołowianiuk: *Ta piękna mitomanka: o Izabeli Czajce-Stachowicz*, Warszawa 2011, s. 57–62; D. Jarecka: *Izabela Czajka-Stachowicz: Urodziłam się nienazarta*, 2012, <https://wyborcza.pl/7,75410,12887408,izabela-czajka-stachowicz-urodzilam-sie-nienazarta.html> [dostęp: 23.08.2024]; I. L. Konieczna: *Izabela Czajka-Stachowicz, muza Witkacego, pisarka i skandalistka, kapitan UB*, 2019, <https://dzieje.pl/rozmaitosci/izabela-czajka-stachowicz-muza-witkacego-pisarka-i-skandalistka-kapitan-ub> [dostęp: 23.08.2024].

³³ S. Wilk: *O Malarzu* z folderu towarzyszącego wystawie „Ze snu czy z ducha? Fantastyczne malarstwo Teofila Ociepki”, Wieliczka 2022.

and his extensive home library was full of alchemical, occult and³⁰ science fiction literature. He willingly told everyone about his religious and philosophical beliefs, some even believe that he founded an occult commune in Janów³¹. It is a fact that after the Second World War, on the initiative of local cultural activist Otton Klimczok, an art group was established at the Cultural Centre of the “Wieczorek” hard coal mine. Over time, the Circle of Non-Professional Painters, supported by the socialist authorities and commonly known as the Janów Group, developed on its foundations. In 1946, an exhibition of painting miners was organised, at which T. Ociepka’s works were also exhibited. The exhibition was seen by Izabela Czajka-Stachowicz³², who became his protector, also protecting him from pressure from socialist officials. In 1948, she organised a solo exhibition for him in Warsaw and introduced him to the artistic community. It was thanks to this “muse of artists” and a pre-war regular visitor of the bohemian circles of Berlin and Paris that the painter gained fame in post-war Poland, and his paintings found more and more recipients and clients³³. His next exhibition took place in Cracow, and then in 1958 at the Zachęta Gallery in Warsaw (together with other self-taught “naïve” artists: Nikifor, Paweł Stolorz, Paweł Wróbel and Ludwik Kudła). Later, there was a flurry of proposals for foreign expositions. His paintings found their way to Polish museums and collectors in the West.

At the beginning of the 1960s, Ociepka was already famous. He had solo exhibitions, appeared in *Kronika Filmowa*, and a film³⁴ and a book³⁵ were made

---

³⁰ M. Fiderkiewicz: *Śląscy “pariasi” pędzla i dłuta 1945–1993*, Katowice, 1994 (hereinafter: *Śląscy...*), p. 32.

³¹ S. A. Wiślocki: *W kręgu okultystów Janowa...*, pp. 58–63.

³² Izabela Czajka-Stachowicz (1897–1969), née Schwartz, primo voto Hertz, secundo voto Gelbard, tertio Stachowicz (who used the surname-pseudonym “Czajka” during the war) was a writer, reporter and star of pre-war literary elite events and cafés. Cf. P. Sołowianiuk: *Ta piękna mitomanka: o Izabeli Czajce-Stachowicz*, Warsaw, 2011, pp. 57–62; D. Jarecka: *Izabela Czajka-Stachowicz: Urodziłam się nienazarta*, 2012, <https://wyborcza.pl/7,75410,12887408,izabela-czajka-stachowicz-urodzilam-sie-nienazarta.html> [accessed on: 23.08.2024]; I. L. Konieczna: *Izabela Czajka-Stachowicz, muza Witkacego, pisarka i skandalistka, kapitan UB*, 2019, <https://dzieje.pl/rozmitosci/izabela-czajka-stachowicz-muza-witkacego-pisarka-i-skandalistka-kapitan-ub> [accessed on: 23.08.2024].

³³ S. Wilk: *O Malarzu* from the folder accompanying the exhibition “Ze snu czy z ducha? Fantastyczne malarstwo Teofila Ociepki”, Wieliczka, 2022.

³⁴ In 1962, a documentary film about the artist *Spotkanie z Teofilem Ociepką* was made, directed by Tadeusz Makarczyński.

³⁵ A. Banach: *Ociepka...*, 1958.

11. „Smoki”, 1961 r., zbiory Muzeum Miejskiego w Zabrze, fot. D. Kolakowski.

11. “Smoki”, 1961, collections of the Municipal Museum in Zabrze, photograph by D. Kolakowski.

U progu lat 60. Ociepka był już sławny. Miał za sobą wystawy indywidualne, pojawiał się w *Kronice Filmowej*, powstał o nim film³⁴ i książka³⁵. Jej autor, A. Banach, krakowski historyk sztuki i krytyk, w kolejnej publikacji poświęconej artyście pisze o tym, że T. Ociepka zachłysnął się sławą, zaczął powtarzać motywy³⁶. Prawdziwość tej tezy potwierdzają liczne kompozycje, a za przykład może posłużyć obraz *Smoki* (1961, Muzeum Miejskie w Zabrze) czy *Przyjaźń w dżungli* (1966, Biblioteka Śląska). Oba wymienione obrazy przedstawiają fantastyczne i bajkowe stworzenia, dosyć podobne do tych namalowanych na obrazie *Kopalnia*. Co więcej, zadziwiające quasi-smoki z omawianego obrazu powstałego w 1967 r.

³⁴ W 1962 r. powstał film dokumentalny o artyście *Spotkanie z Teofilem Ociepką* w reżyserii Tadeusza Makarczyńskiego.

³⁵ A. Banach: *Ociepka...*, 1958.

³⁶ A. Banach: *Ociepka*, 1988, s. 18.

about him. Its author, A. Banach, an art historian and critic from Cracow, writes in another publication on the artist that T. Ociepka relished his fame, began to repeat motifs³⁶. The truth of this thesis is confirmed by numerous compositions, such as the painting *Smoki* (1961, Municipal Museum in Zabrze) or *Przyjaźń w dżungli* (1966, Silesian Library). Both paintings depict fantastic and fairy-tale creatures, quite similar to those painted in the painting *The Mine*. Moreover, the amazing quasi-dragons in the discussed painting, made in 1967, have numerous other extraordinary “brothers” that came out of T. Ociepka’s brush, such as basilisks, winged horses, ghosts and even a series of blue animals from Saturn. It was his original imaginary landscapes, especially the “gardens of paradise” filled with fantastic, lush flora and fauna, and the “jungles” carefully created in the 1950s³⁷ that made him famous. The power of T. Ociepka’s painting is imagination, but in his case it is fantasy inspired by the texts and stories he reads³⁸. It was the readings that stimulated his creative activity.

The direct influence of literature can be seen in the series *Saturn*, considered his most significant painting achievement, in which the artist de facto illustrated a philosophical reading from his library. It is about the book by Jacob Lorber entitled *Der Saturn: Darstellung dieses Planeten samt Ring und Monden und seiner Lebewesen* (*Opisanie planety wraz z pierścieniem i księżycami oraz znajdującym się na niej światem żywym, objawionym przez Ojca Światła* [*Describing the planet with its ring and moons and the living world on it, as revealed by the Father of Light*], ed. 1928)³⁹. A. Banach believed that “The topic of life on Saturn has become obsessive for the artist. *Lew z Saturna*, *Niedźwiedź z Saturna* (all from 1954), *Bawół z Saturna* (1955) and *Mężczyzna na Saturnie* (1955), *Fruwająca krówka z Saturna* (1956) were paintings with mostly one theme, suggested by the title. (...) They are convincing with the power of animal life, created by the artist, but immensely real, composed from fragments of existing creatures. The colours are usually bright, with no regard for nature or the harmony of colours”⁴⁰. Compared to the Saturnian motifs, in the

---

³⁶ A. Banach: *Ociepka*, 1988, p. 18.

³⁷ E.g. *Dżungla – walka zwierząt* (1953), *Podróż poślubna w dżungli życia* (1953), *Profesor w dżungli* (1956), *Dżungla* (1958, private collection of Zbigniew Pawłowski).

³⁸ A. Banach: *Ociepka*, 1988, p. 20.

³⁹ A. Ligocki: *Teofil Ociepka*, Warsaw, 1967, by the same author: *Artyści dnia siódmego*, Katowice, 1971, p. 106.

⁴⁰ A. Banach: *Ociepka*, 1988, p. 16.

mają licznych innych, niebanalnych „braci”, którzy wyszli spod pędzla T. Ociepki, takich jak bazyliuszki, uskrzydłone konie, duchy, a nawet serię błękitnych zwierząt z Saturna. To właśnie jego oryginalne, wyimaginowane krajobrazy, zwłaszcza wypełnione fantastyczną, bujną fauną i florą „rajskie ogrody” oraz „dżungle” starannie tworzone w latach 50.³⁷ zapewniły mu sławę. Siłą malarstwa T. Ociepki jest wyobraźnia, przy czym w jego przypadku jest to fantazja inspirowana czytаныmi tekstami i opowiadaniemi³⁸. To właśnie lektury pobudzały go do działalności twórczej.

Bezpośredni wpływ literatury można dostrzec w cyklu *Saturna*, uważanym za jego najdonioślejsze osiągnięcie malarskie, w którym *de facto* artysta zilustrował filozoficzną lekturę ze swej biblioteczki. Mowa tutaj o książce autorstwa Jacoba Lorbera pt. *Der Saturn: Darstellung dieses Planeten samt Ring und Monden und seiner Lebewesen* (*Opisanie planety wraz z pierścieniem i księżycami oraz znajdującym się na niej światem żywym, objawionym przez Ojca Światta*, wyd. 1928)³⁹. A. Banach uważał, że „Temat życia na Saturnie stał się dla artysty obsesyjny. *Lew z Saturna*, *Niedźwiedź z Saturna* (wszystkie z 1954 r.), *Bawół z Saturna* (1955) i *Mężczyzna na Saturnie* (1955), *Fruwająca krówka z Saturna* (1956) były obrazami o jednym przeważnie motywie, sugerowanym w tytule. (...). Przekonują siłą życia zwierząt, stworzonych przez artystę, jednak ogromnie realnych, skomponowanych z fragmentów stworzeń istniejących. Kolory mają zwykle jaskrawe, nieliczące się z naturą ani harmonią barw⁴⁰. W porównaniu z motywami saturiańskimi artysta w analizowanym obrazie *Kopalnia* stosuje bardziej „tradycyjne” wyobrażenia fantastycznych smoków.

Obrazy Ociepki, mówiące o światach dalekich i tajemniczych, należą do najciekawszych w jego *oeuvre*⁴¹. Jednak trzeba pamiętać, że artysta od początku traktował malowanie jako drogę do doskonalenia duchowego i poznania Absolutu, jego obrazy zaś były mistyczo-symbolicznymi moralitetami o walce dobra ze złem⁴². Właśnie tak należy rozumieć liczne walki zwierząt, przedstawione na jego obrazach. Trzeba zatem postawić pytania: czy taka jest również wymowa pokazujących zęby

---

³⁷ Np. *Dżungla – walka zwierząt* (1953), *Podróż poślubna w dżungli życia* (1953), *Profesor w dżungli* (1956), *Dżungla* (1958, kolekcja prywatna Zbigniewa Pawłowskiego).

³⁸ A. Banach: *Ociepka*, 1988, s. 20.

³⁹ A. Ligocki: *Teofil Ociepka*, Warszawa 1967, tegoż: *Artyści dnia siódmego*, Katowice 1971, s. 106.

⁴⁰ A. Banach: *Ociepka*, 1988, s. 16.

⁴¹ A. Jackowski: *Sztuka zwana naiwną...*, s. 147.

⁴² *Oblicza sztuki samorodnej*, katalog wystawy, Zgierz 2022, s. 24; I. Witz, *Wielcy malarze amatorzy*, Warszawa 1964, s. 157.

12. Obrazy „Fruwająca krówka z Saturna” (1956), „Niedźwiedź z Saturna” (1954) oraz „Mamut. Lew z Saturna” (1954) na wystawie w Wieliczce, fot. D. Kotakowski, 2022 r.

12. Paintings “Fruwająca krówka z Saturna” (1956), “Niedźwiedź z Saturna” (1954) and “Mamut. Lew z Saturna” (1954) at the exhibition in Wieliczka, photograph by D. Kotakowski, 2022.

analysed painting *The Mine*, the artist uses more “traditional” images of fantastic dragons.

Ociepka’s paintings, which speak of distant and mysterious worlds, are among the most interesting in his *oeuvre*⁴¹. However, it must be remembered that from the very beginning, the artist treated painting as a path to spiritual perfection and knowledge of the Absolute, while his paintings were mystical-symbolic morality plays about the fight between good and evil⁴². This is how we should understand the numerous animal fights depicted in his paintings. The questions must therefore be asked: is this also the meaning of the fantastic monsters showing their teeth and claws from the painting *The Mine*? What are the beast’s intentions towards the miners working in the mine? These issues will return later in the paper.

⁴¹ A. Jackowski: *Sztuka zwana naiwną...*, p. 147.

⁴² *Oblicza sztuki samorodnej*, exhibition catalogue, Zgierz, 2022, p. 24; I. Witz, *Wielcy malarze amatorzy*, Warsaw, 1964, p. 157.

i pazury, fantastycznych potworów z obrazu *Kopalnia*? Jakie są zamiary bestii wobec pracujących w kopalni górników? Te kwestie powrócą w dalszej części wywodów.

Już wcześniejsze obrazy Mistrza z Janowa, z lat 40. XX w., a nawet przedwojenne, miały pełnić funkcję poznawczo-moralizatorską, natomiast strona formalna i estetyczna była jej podporządkowana. Jego malarstwo było sposobem na zilustrowanie wyznawanych doktryn filozoficznych czy teozoficznych, a zatem podzielenie się z innymi swoim światopoglądem oraz wszystkim tym, w co niezachwianie wierzył. Wytrwale zaś wyznawał istnienie mocy nadprzyrodzonych oraz różnych duchów, strzyg i zjaw. Fantastyczne stwory przez całe życie traktował jako byty rzeczywiste⁴³. Badacze jego twórczości zgodnie stwierdzają, że od dzieciństwa w domu rodzinnym T. Ociepka nasiąkał tradycjami wierzeń śląskich⁴⁴. Zainteresowania ludową mitologią śląską były zresztą pobudzane przez etnografów i badaczy kultury śląskiej, Marię Żywirską i Józefa Ligęzę⁴⁵. Koniunkturalnie dążono do większego wprowadzenia tej tematyki do jego twórczości. Zatem już od lat 30. w rysunkach, a od lat 40. także w malarstwie, Ociepka chętnie przedstawia *Strzygonia* (1948), *Utopca* (kilka wersji w latach 1947–1949, 1956) czy *Skarbnika*. Zwłaszcza postać tego najpopularniejszego na Śląsku demona powraca w jego twórczości kilkakrotnie w różnych ujęciach (1947, 1948)⁴⁶. Na obrazie z kolekcji wielickiej także pojawia się motyw białowłosej, „rozczochranej” postaci z długą brodą i lampką. Bez obawy błędu można ją interpretować jako Skarbnika, porównując z innymi obrazami T. Ociepki. Ducha kopalni z wierzeń śląskich górników malarz zilustrował już na obrazie *Skarbnik* z 1947 r. Jego siwowłosą, bujnie owłosioną quasi-ludzka sylwetkę, dostrzeżemy w sytuacji, kiedy spotyka górnika⁴⁷. Formalnie, bardzo podobnie, legendarny władca podziemi został przedstawiony na obrazie o tym samym tytule z 1949 r., niekiedy znanym pod rozszerzonym tytułem *Skarbnik w studni*.

W demonologii słowiańskiej mianem Skarbnika (lub Skarbka) określano ducha gór i podziemi, zatem zamieszkującego kopalnie. W podaniach i legendach Śląska, a także Małopolski, możemy natknąć się na tę tajemniczą postać. Jego wygląd opisywano różnie, ale w większości opowieści był mężczyzną ubranym w odświętny strój górniczy, w jednej ręce trzymającym laskę, a w drugiej pochodnię.

⁴³ A. Jackowski: *Teofil Ociepka...*, s. 51, 52.

⁴⁴ M. Żywirska: *Twórczość plastyczna...*, s. 154; A. Ligocki, *Artyści dnia siódmego*, s. 105, 106.

⁴⁵ S. A. Wisłocki: *Realizm magiczny Teofila Ociepki. Źródła i inspiracje*, (w:) „Prawda i magia. Teofil Ociepka. Wystawa retrospektywna malarstwa i rysunku”, Katowice 1998, s. 34.

⁴⁶ M. Fiderkiewicz: *Śląscy...*, s. 33.

⁴⁷ A. Banach: *Ociepka*, 1988, il. 30.

The earlier paintings of the Master from Janów, from the 1940s and even those from before the war, were intended to have a cognitive and moralising function, while the formal and aesthetic aspects were subordinated to it. His paintings were a way of illustrating his professed philosophical or theosophical doctrines and therefore sharing his world view and all that he unwaveringly believed in. He persistently confessed the existence of supernatural powers and various spirits, female demons and phantoms. Throughout his life, he treated fantastic creatures as real beings⁴³. Researchers of his works unanimously state that from his childhood in his family home, T. Ociepka was soaked in the traditions of Silesian beliefs⁴⁴. The interest in Silesian folk mythology was stimulated by ethnographers and researchers of Silesian culture, Maria Żywirska and Józef Ligęza⁴⁵. Under favourable circumstances, efforts were made to introduce this subject matter more into his works. Therefore, since the 1930s in drawings, and since the 1940s also in paintings, Ociepka had been eager to depict *Strzygoń* (1948), *Utopiec* (several versions in 1947–1949, 1956) and *Skarbnik*. In particular, the figure of this demon, the most popular in Silesia, returns several times in his works in different versions (1947, 1948)⁴⁶. A painting from the Wieliczka collection also features the motif of a white-haired, “dishevelled” figure with a long beard and a lamp. Without fear of error, it can be interpreted as the Treasurer, compared with other paintings by T. Ociepka. The ghost of the mine, as believed by Silesian miners, was already illustrated by the painter in his painting *The Treasurer* from 1947. His grey-haired, bushy-haired quasi-human figure can be seen when he meets a miner⁴⁷. Formally, very similarly, the legendary ruler of the underground was depicted in the painting of the same title from 1949, sometimes known under the expanded title *The Treasurer in the Well*.

In Slavic demonology, the name Treasurer (in Polish: *Skarbnik* or *Skarbek* [the protective spirit of the mine]) was used to describe the spirit of the mountains and the underground, therefore living in mines. In the stories and legends of Silesia and Lesser Poland, we can come across this mysterious figure. His appearance has been described in different ways, but in most stories he was a man dressed in festive miner’s costume, holding a stick in one hand and a torch in the other. In other

⁴³ A. Jackowski: *Teofil Ociepka...*, pp. 51, 52.

⁴⁴ M. Żywirska: *Twórczość plastyczna...*, p. 154; A. Ligocki, *Artyści dnia siódmego*, pp. 105, 106.

⁴⁵ S. A. Wislocki: *Realizm magiczny Teofila Ociepki. Źródła i inspiracje*, (in:) “Prawda i magia. Teofil Ociepka. Wystawa retrospektywna malarstwa i rysunku”, Katowice, 1998, p. 34.

⁴⁶ M. Fiderkiewicz: *Śląscy...*, p. 33.

⁴⁷ A. Banach: *Ociepka*, 1988, illus. 30.

13. Wystawa Teofila Ociepki w 1950 r. Z lewej strony widoczny obraz, ukazujący spotkanie Skarbnika z górnikiem, Narodowe Archiwum Cyfrowe.

13. Teofil Ociepka's exhibition in 1950. On the left there is a painting showing the meeting of the Treasurer with a miner, National Digital Archives.

W innych legendach miał świecą lampkę i przybierał wygląd starca z siwą brodą i końską lewą nogą. Mógł także kryć się w postaci zwierzęcej. Chociaż spotkanie z nim budziło grozę i nie była to figura jednoznaczna, to najczęściej górnicy postrzegali go jako ducha opiekuńczego. Zgodnie z legendarnymi przekazami, pomagał on górnikom znaleźć drogę do wyjścia z kopalni i ratował przed niebezpieczeństwem. Ostrzegał przed pożarami i wstrząsami górotworu, a nawet wspierał zmęczonych. Dlatego jego odbiór w społeczności górniczej jest pozytywny. Czy zatem w obrazie *Kopalnia* stanowi element dobra? Czy równoważy zło, czające się w postaciach groźnie wyglądających fantastycznych zwierząt i zjaw, namalowanych w prawej i górnej części płótna? Odpowiedź na takie pytanie, postawione w nawiązaniu do wymowy innych dzieł artysty, nie jest jednoznaczna. O ile bowiem widoczny po prawej stronie obrazu szkielet quasi-dinozaura z drapieżnymi zębami (zdradzający podobieństwo do rycin z paleontologicznej literatury, którymi T. Ociepka mógł się posłużyć) pasowałby do takiej interpretacji, to jednak brązowo-zielonkawe stworzenia, wyobrażone z lewej strony obrazu, mają dość łagodny

legends, he had a glowing lamp and took on the appearance of an old man with a grey beard and a horse's left leg. He could also be covering himself as an animal. Although meeting him was terrifying and he was not a clear figure, miners most often perceived him as a protective spirit. According to legendary stories, he helped miners find their way out of the mine and saved them from danger. He warned of fires or rock mass tremors and even supported the tired. Thus, his reception in the mining community is positive. Does therefore in the painting *The Mine* he represent an element of goodness? Does it balance the evil, lurking in the figures of dangerous-looking fantastic animals and phantoms painted in the right and upper part of the canvas? The answer to this question, posed in relation to the meaning of the artist's other works, is not clear. Indeed, while the skeleton of a quasi-dinosaur with predatory teeth visible on the right side of the painting (revealing a similarity to engravings from paleontological literature that T. Ocieпка could have used) would fit such an interpretation, the brown-greenish creatures depicted on the left side of the painting they have quite a mild expression. Their reptilian bodies, and especially their slightly anthropomorphic heads, make a harmless and even friendly impression. Is this determined by the author's painting unskillfulness? After all, it was also evident in his other works with fantastic animals. In the 1960s and later, T. Ocieпка painted a lot of them, without the meticulous insight and precision that characterised his earlier works. At the end of his life, he had come to a high degree of skill as a painter, but his works no longer had the sincere and authentic character they had previously had. It is also worth noting that in the painting *The Mine*, his painting skills allow him to paint working people with chiaroscuro marked quite correctly, which proves significant progress. In early works, such as *Raj ptaków* from 1950, the light was marked inconsistently and carelessly. It flowed from the right, then from the left, and sometimes also from the top of the composition⁴⁸. The artist became interested in the principles of perspective quite late, previously he painted intuitively.

Despite the development of T. Ocieпка's artistic skills, the weaknesses of his "self-taught" painting technique are still revealed in *The Mine*. In the work painted in 1967, there is excessive frontalism in the construction of the composition and disturbed proportions, visible, for example, in the part of the lush plants (left side of the painting). As he did seventeen years ago, T. Ocieпка paints them with great care and meticulousness, but unnaturally over-layered and stuffed. He does not

---

⁴⁸ M. Żywirska: *Twórczość plastyczna...*, p. 155, illus. 3.

wyraz. Ich gadzie ciała, a zwłaszcza nieco antropomorficzne głowy, sprawiają niegroźne, a wręcz sympatyczne wrażenie. Czy przesądza o tym nieporadność malarska autora? Uwidoczniała się ona przecież także w jego innych dziełach z fantastycznymi zwierzętami. W latach 60. i późniejszych T. Ociepka namalował ich dużo, bez drobiazgowej wnikliwości i precyzji, która cechowała jego wcześniejsze prace. Pod koniec życia doszedł do dużej sprawności malarskiej, ale jego prace nie miały już wcześniejszego szczerego i autentycznego charakteru. Warto jednocześnie zaznaczyć, że w obrazie *Kopalnia* jego umiejętności malarskie pozwalają na namalowanie pracujących osób z zaznaczonym dosyć prawidłowo światłowieniem, co dowodzi znaczącego postępu. We wczesnych dziełach, takich jak *Raj ptaków* z 1950 r., światło było znaczone niekonsekwentnie i beztrosko. Płynęło to z prawej, to z lewej strony, a w części także od góry kompozycji⁴⁸. Artysta, zasadami perspektywy zainteresował się dość późno, wcześniej malował intuicyjnie.

Pomimo rozwoju artystycznych umiejętności T. Ociepki, w *Kopalni* wciąż ujawniają się słabości jego malarskiego „samorodnego” warsztatu. W powstałym w 1967 r. dziele obserwuje się nadmierny frontalizm w konstrukcji kompozycji i zaburzone proporcje, widoczne na przykład w partii bujnych roślin (lewa strona obrazu). Jak przed siedemnastu laty, T. Ociepka maluje je z dużą uwagą i skrupulatnością, jednak nienaturalnie spiętrzone i stłoczone. Nie przeszkadza mu, że jeden, frontalnie przedstawiony duży liść paproci kilkakrotnie przewyższa wielkością pozostałe krzewy i spiczaste liście. Taki wybiórczy sposób malowania studium liści i gałęzi, umieszczonych w nieproporcjonalnie dużej wielkości w miejscu lasu, występował już w jego przeszłości malarskiej (*Urok bałdy*, przed 1951 r.⁴⁹).

Wspomniany liść paproci daje asumpt także do zwrócenia uwagi na pewne podobieństwo formalne obrazu T. Ociepki do twórczości innego górnośląskiego malarza – Ludwika Holesza (1921–1999). Ten samorodny artysta i górnik prawie całe zawodowe życie związał z KWK „Moszczenica”, gdzie zainteresowały go ślady roślin w węglu. Skamieliny z odcisniętymi roślinami przypominającymi paproć stały się inspiracją do tworzonych przez niego pejzaży. Początkowo malowane były na płótnie sadzą, a z czasem nasycone zostały kolorami, oryginalne i fantastyczne. W jego najbardziej interesujących obrazach z lat 60. XX w. dostrzeżemy gąszcze lasów o fantastycznej, wymyślonej przez malarza przyrodzie okresu karboonu, która wypełnia całą przestrzeń obrazu bez pozostawienia wolnego tła. Przed-

⁴⁸ M. Żywirska: *Twórczość plastyczna...*, s. 155, il. 3.

⁴⁹ Tamże, s. 155.

14. „Skarbnik w studni”, ok. 1949, zbiory Muzeum Miejskiego w Zabrze, fot. D. Kolakowski.
 14. “Skarbnik w studni”, around 1949, collections of the Municipal Museum in Zabrze,
 photograph by D. Kolakowski.

mind that a single, frontally presented large fern leaf is several times the size of the other shrubs and pointed leaves. This selective way of painting a study of leaves and branches, placed in a disproportionately large place of a forest, was already present in his painting past (*Urok bałdy*, before 1951⁴⁹).

The mentioned fern leaf also gives rise to draw attention to a certain formal similarity of T. Ociepka’s painting to the works of another Upper Silesian painter – Ludwik Holesz (1921–1999). This self-taught artist and miner had spent almost his entire professional life at the “Moszczenica” hard coal mine, where he became interested in the traces of plants in the coal. Fossils with imprinted fern-like plants became the inspiration for the landscapes he painted. They were initially painted on canvas with carbon black, and over time became saturated with colours, original and fanciful. In his most interesting paintings from the 1960s, we can see thickets of

⁴⁹ Ibidem., p. 155.

stawienia były zawsze frontalne albo z bardzo płytką perspektywą⁵⁰, co zbliża go do rozwiązań stosowanych u T. Ociepki. Ludwik Holesz wprowadził w czasem do swoich wizji puszczy także różne, specyficzne stwory, łączące cechy gadów, płazów i motyli. Jego „krokodyle” z obrazu *Era karbońska* (1996 r., w zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach) również mogą kojarzyć się ze „smokami” T. Ociepki⁵¹. Jednak raczej nie można tutaj mówić o prostych wpływach starszego o pokolenie Mistrza z Janowa, ani o inspirowaniu go przez młodszego malarza-amatora. Pokrewna jest wyobraźnia, związki z kopalnią i tworzenie „z wewnętrznej potrzeby”⁵².

ZAKOŃCZENIE I WNIOSKI

Wizjonerska twórczość T. Ociepki nie poddaje się prostym i jednoznacznym interpretacjom. Jest również trudna do neutralnego osądu i wartościowania. Nawet kiedy jego obrazy urągają prawidłom artystycznego warsztatu profesjonalnego malarza, to nadal mogą wzruszać. Jak podsumował A. Jackowski, mogą stanowić: „głos człowieka, który chce rozjaśnić panujące wokół ciemności”⁵³. Dzieła Mistrza z Janowa bywają bardzo ekspresyjne i można odbierać je emocjonalnie, poznawać intuicyjnie. Dlatego jego twórczość pozostaje bardzo wdzięcznym przedmiotem do snucia subiektywnych dywagacji i zindywidualizowanych opisów. Postawionych w trakcie powyższych rozważań pytań, dotyczących wymowy obrazu *Kopalnia z 1967 r.* i jego ewentualnie symbolicznego wymiaru, nie rozstrzygnemy definitywnie. Może postać Skarbnika pojawia się w nim po prostu jako znak wiecznie żywych, górniczych tradycji Śląska? Wszak duch podziemi miał stać na straży zwyczajów w kopalni i być postrachem dla osób naruszających zasady zachowania w kopalni. Jednak znajomość malarstwa, traktowanego przez mistyka T. Ociepkę jako posłannictwo w głoszeniu prawd o wszechświecie i rządzących w nim prawach, przeszkadza w przyjęciu wspomnianej tezy. Uznać raczej należy,

---

⁵⁰ M. Fiderkiewicz: *Śląscy...*, s. 54–56; *Artystyczne wizje karbońskiej puszczy. Wokół twórczości Ludwika Holesza*, Bytom 2023.

⁵¹ B. Firla: *Wizerunek smoka w sztuce śląskiej*, „Kultura i Historia” nr 3, 2018, il. 7, www.kultura-ihistoria.umcs.lublin.pl/wp-content/uploads/2018/08/20Barbara-Firla-Wizerunek-smoka-w-sztuce-%C5%9B1%C4%85skiej.pdf [dostęp: 23.08.2024].

⁵² Określenie „artyści wewnętrznej potrzeby” sformułował A. Jackowski, a przejął K. Piwocki, tytułując tak rozdział w swej książce, por. K. Piwocki: *Dziwny świat...*, s. 162.

⁵³ A. Jackowski: *Teofil Ociepka...*, s. 51.

forests with the fantastic nature of the Carboniferous period, invented by the painter, which fills the entire space of the painting without leaving a free background. The representations were always frontal or with a very shallow perspective⁵⁰, which brings him close to the solutions used by T. Ociepka. Over time, L. Holesz also introduced various, specific creatures into his visions of the forest, combining the features of reptiles, amphibians and butterflies. His “crocodiles” from the painting *Era karbońska* (1996, in the collections of the Silesian Museum in Katowice) may also be associated with T. Ociepka’s “dragons”⁵¹. However, it is rather difficult to speak here of simple influences from the Master of Janów, who is a generation older, or of being inspired by a younger amateur painter. What is in common is the imagination, the connections with the mine and the creation “out of an inner need”⁵².

SUMMARY AND CONCLUSIONS

T. Ociepka’s visionary output is resistant to simple and unambiguous interpretations. It is also difficult to evaluate and value neutrally. Even when his paintings violate the artistic rules of a professional painter, they can still be moving. As summarised by A. Jackowski, they can be: “the voice of a man who wants to lighten the darkness around”⁵³. The works of the Master from Janów can be very expressive and can be received emotionally and explored intuitively. For this reason, his works remain a very fascinating subject for subjective divagations and individualised descriptions. The questions posed during the above considerations regarding the meaning of the painting *The Mine* from 1967 and its possible symbolic dimension will not be resolved definitively. Perhaps the figure of the Treasurer appears in it simply as a sign of the ever-living mining traditions of Silesia? After all, the spirit of the underground was supposed to guard the customs in the mine and be a terror for those violating the rules of conduct in the mine. However, the familiarity

---

⁵⁰ M. Fiderkiewicz: *Śląscy...*, pp. 54–56; *Artystyczne wizje karbońskiej puszczy. Wokół twórczości Ludwika Holesza*, Bytom, 2023.

⁵¹ B. Firla: *Wizerunek smoka w sztuce śląskiej*, “Kultura i Historia” No. 3, 2018, illus. 7, www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/wp-content/uploads/2018/08/20Barbara-Firla-Wizerunek-smoka-w-sztuce-%C5%9B%C4%85skiej.pdf [accessed on: 23.08.2024].

⁵² The term “artists of inner need” was formulated by A. Jackowski and taken over by K. Piwocki, who titled a chapter in his book this way, cf. K. Piwocki: *Dziwny świat...*, p. 162.

⁵³ A. Jackowski: *Teofil Ociepka...*, p. 51.

że przedstawione na obrazie *Kopalnia* realia śląskie celowo zostały pogłębione znaczeniowo o tajemniczy pierwiastek mocy nadprzyrodzonych, wyrażony symbolicznie. Wizerunek smoka jest jednym z najstarszych w świecie udokumentowanych symboli alchemicznych⁵⁴. Na pewno Ociepka wiedział o tym, studiując niemieckie pisma alchemiczne dostarczane przez F. Hohmanna.

Niewątpliwie tytułowy obraz nie jest typowym dziełem artysty. Powstał bowiem w 1967 r. na zamówienie, jako oficjalny prezent dla ministra górnictwa od członków jego gabinetu. Dzieło *Kopalnia* wpisuje się w kultywowaną na Śląsku tradycję górnictwą nie tylko tematem, ale także z uwagi na bycie częścią charakterystycznego świętowania śląskiego zwyczaju: *geburstagu* (niem. Geburtstag – urodziny).

Z pewnością ujęcie realistyczne i tematyka górnicza obrazu były konsekwencją charakteru podarunku i powagi stanowiska jubilata – ministra. Artysta dostosował się do wymogów sytuacji. Zilustrował – najwierniej i najskrupulatniej jak potrafił – prace i wyrobiska górnicze. Przyjął adekwatną do mroków podziemi ciemną kolorystykę, której zwykle nie stosował w swym malarstwie, oddając prymat żywym barwom, używanym symbolicznie dla oddania swych skomplikowanych, metafizycznych i okultystycznych teorii. W obrazie z 1967 r. mamy do czynienia z pojedynczymi, charakterystycznymi elementami pochodzącymi z repertuaru środków wyrazu, wypracowanych przez T. Ociepkę. Niczym swój indywidualny podpis, umieścił w scenerii kopalni węgla z połowy XX w. fantastyczne wyobrażenia smoków/dinozaurów, którymi zwykle wypełniał pejzaże leśne i łąki o obfitej roślinności. Nie zabrakło także fragmentów jego specyficznie malowanej, bujnej flory, zgrupowanej przy baśniowo wyglądających stworzeniach o gadzich kształtach. Istotnym dopełnieniem obrazu jest postać ducha podziemi – Skarbnika, najważniejsza w tradycjach górniczych i śląskiej demonologii.

Teofil Ociepka od ponad półwiecza zajmuje poczesne miejsce w plejadzie czołowych twórców działających poza oficjalnym, profesjonalnym nurtem sztuki. Omówienia jego oryginalnej twórczości (jako klasyka!) obowiązkowo znajdują się we wszystkich publikacjach traktujących o polskiej sztuce nieprofesjonalnej. Ma wśród nich pozycję odrębną i wybitną, zwłaszcza ze względu na fantazję, symbolikę i ekspresję swoich obrazów⁵⁵. Chociaż obraz *Kopalnia* wprost nie wypływa z najbardziej charakterystycznego źródła, czyli swoistego mistycyzmu autora, to pomimo całego realizmu, przynależy do przedstawień opartych o wyobraźnię

⁵⁴ B. Firla: *Wizerunek smoka...*, s. 219.

⁵⁵ A. Jackowski: *Teofil Ociepka...*, s. 52.

of painting, treated by the mystic T. Ociepka as a mission in proclaiming the truths about the universe and the laws governing it, makes it difficult to accept the aforementioned thesis. It should rather be recognised that the Silesian realities depicted in *The Mine* have been deliberately deepened in meaning by a mysterious element of supernatural powers, expressed symbolically. The image of the dragon is one of the world's oldest documented alchemical symbols⁵⁴. Ociepka certainly knew this symbol from studying the German alchemical writings provided by F. Hohmann.

Undoubtedly, the title painting is not a typical work of the artist. Indeed, it was made in 1967 as a made-to-order official gift to the Minister of Mining from members of his cabinet. The work *The Mine* fits into the mining tradition cultivated in Silesia not only by its theme, but also by becoming part of a characteristic celebration of the Silesian custom: *geburstag* (in German: Geburtstag – birthday).

Certainly, the realistic depiction and mining theme of the painting were a consequence of the nature of the gift and the seriousness of the position of the celebrant – minister. The artist adapted to the situation. He illustrated – as faithfully and meticulously as he could – mining works and workings. He adopted a dark colour scheme appropriate to the darkness of the underground, which he did not usually use in his painting, giving primacy to vivid colours, used symbolically to convey his complex metaphysical and occult theories. In the painting from 1967, we are dealing with single, characteristic elements from the repertoire of means of expression developed by T. Ociepka. Like his individual signature, he placed fantastic images of dragons/dinosaurs in a mid-20th century coal mine setting, with which he usually filled forest landscapes and meadows with abundant vegetation. There were also fragments of its specifically painted, lush flora, grouped with fairy-tale-looking creatures with reptilian shapes. An important complement to the painting is the figure of the spirit of the underground – the Treasurer [in Polish: *Skarbnik* or *Skarbek* – the protective spirit of the mine], the most important in mining traditions and Silesian demonology.

For more than half a century, T. Ociepka has held a prominent place in the group of leading artists working outside the official, professional art trend. Discussions of his original works (as a classic!) are obligatory in all publications dealing with Polish non-professional art. He has a separate and outstanding position among them,

---

⁵⁴ B. Firla: *Wizerunek smoka...*, p. 219.

15. „Przyjaźń w dżungli”, 1966, zbiory Biblioteki Śląskiej w Katowicach, fot. D. Kolakowski.

15. “Przyjaźń w dżungli”, 1966, collection of the Silesian Library in Katowice,
 photograph by D. Kolakowski.

autora. Jest absolutnym ewenementem wśród istniejących wizerunków pracy w kopalni, wspaniale odstając od sztampowych ujęć artystycznych, przechowywanych w magazynach muzeów górniczych. Upublicznienie obrazu *Kopalnia*, po nabyciu go przez muzeum wielickie od spadkobierców pierwszego właściciela, poszerza znane *œuvre* tego niezwykłego artysty o światowym uznaniu, który nieprzerwanie fascynuje odbiorców i przykuwa uwagę badaczy.

16. „Duch w lesie”, 1966, zbiory Biblioteki Śląskiej w Katowicach, fot. D. Kotakowski.
16. “Duch w lesie”, 1966, collection of the Silesian Library in Katowice, photograph by D. Kotakowski.

especially due to the fantasy, symbolism and expression of his paintings⁵⁵. Although the painting *The Mine* does not directly come from the most characteristic source, i.e. the author’s peculiar mysticism, it belongs, despite all its realism, to depictions based on the author’s imagination. It is an absolute unique specimen among existing depictions of work in the mine, splendidly diverging from the clichéd artistic specimen kept in the warehouses of mining museums. The publication of the painting *The Mine*, after its acquisition by the Museum in Wieliczka from the heirs of the first owner, expands the known *œuvre* of this extraordinary artist of global recognition, who continues to fascinate audiences and attract the attention of researchers.

---

⁵⁵ A. Jackowski: *Teofil Ociepka...*, p. 52.

BIBLIOGRAFIA

- « A. Banach: *Ociepka. Malarz dnia siódmego*, Kraków 1958.
- « A. Banach: *Ociepka*, Warszawa 1988.
- « M. Bednorz: *5 ciekawostek o... Teofilu Ociepcie*, 2020, <https://sztukipiekne.pl/5-ciekawostek-o-teofilu-ociepcie/> [dostęp: 23.08.2024].
- « A. Jackowski: *Talent, pasja, intuicja*, katalog wystawy, Radom 1985.
- « A. Jackowski: *Teofil Ociepka*, „Polska Sztuka Ludowa” 1984, t. 38, nr 1–2, s. 37–56.
- « A. Jackowski: *Sztuka zwana naiwną. Zarys encyklopedyczny twórczości w Polsce*, Warszawa 1995, s. 146, 147.
- « D. Jarecka: *Izabela Czajka-Stachowicz: Urodziłam się nienażarta*, „Gazeta Wyborcza”, publikacja z 20 listopada 2012 [dostęp: 23.08.2024].
- « M. Fiderkiewicz, B. Niedoba: *Prawda i magia. Teofil Ociepka. Wystawa retrospektywna malarstwa i rysunku*, Katowice 1998.
- « M. Fiderkiewicz: *Teofil Ociepka malarz czy „guru”?* (w:) *Prawda i magia. Teofil Ociepka. Wystawa retrospektywna malarstwa i rysunku*, Katowice 1998, s. 6–14.
- « M. Fiderkiewicz: *Śląscy „pariasi” pędzla i dłuta 1945–1993*, Katowice 1994.
- « M. Flinik-Huryn: *Biografia Teofila Ociepki*, (w:) „Kraj naszej wyobraźni. Wystawa malarstwa i rysunku Teofila Ociepki w 125. rocznicę urodzin artysty”, Bydgoszcz 2016, s. 15–25.
- « *Gwarek Jan Mitreğa „Poczet Gwarków Śląskich”* 2017, z. 9.
- « M. Huzarska-Szumiec: *Fantastyczne stwory Teofila Ociepki*, publikacja z 31 maja 2022, <https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/fantastyczne-stwory-teofila-ociepki> [dostęp: 23.08.2024].
- « I. L. Konieczna: *Izabela Czajka-Stachowicz, muza Witkacego, pisarka i skandalistka, kapitan UB*, 2019, <https://dzieje.pl/rozmaitosci/izabela-czajka-stachowicz-muza-witkacego-pisarka-i-skandalistka-kapitan-ub> [dostęp: 23.08.2024].
- « A. Ligocki: *Artyści dnia siódmego*, Katowice 1971.
- « A. Ligocki: *Ogólnopolska wystawa malarstwa, grafiki i rzeźby górników – artystów amatorów*, katalog wystawy, Warszawa 1969.
- « K. Nos-Cybelius: *Teofil Ociepka i jego uniwersum. Malarstwo, okultyzm i podróże w kosmos*, 2018, <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/teofil-ociepka-uniwersum-malarstwo-o-okultyzm-podroze-kosmos/> [dostęp: 23.08.2024].
- « M. Mitreğa: *Wspomnienie o moim ojcu*, (w:) *Gwarek Jan Mitreğa, „Poczet Gwarków Śląskich”* 2017, z. 9, s. 80–87.

BIBLIOGRAPHY

- « A. Banach: *Ociepka. Malarz dnia siódmego*, Cracow, 1958.
- « A. Banach: *Ociepka*, Warsaw, 1988.
- « M. Bednorz: *5 ciekawostek o... Teofilu Ociepcie*, 2020, <https://sztukipiekne.pl/5-ciekawostek-o-teofilu-ociepcie/> [accessed on: 23.08.2024].
- « A. Jackowski: *Talent, pasja, intuicja*, katalog wystawy, Radom, 1985.
- « A. Jackowski: *Teofil Ociepka*, "Polska Sztuka Ludowa", 1984, Vol. 38, No. 1–2, pp. 37–56.
- « A. Jackowski: *Sztuka zwana naiwną. Zarys encyklopedyczny twórczości w Polsce*, Warsaw, 1995, pp. 146, 147.
- « D. Jarecka: *Izabela Czajka-Stachowicz: Urodziłam się nienażarta*, "Gazeta Wyborcza", publication of 20 November 2012 [accessed on: 23.08.2024].
- « M. Fiderkiewicz, B. Niedoba: *Prawda i magia. Teofil Ociepka. Wystawa retrospektywna malarstwa i rysunku*, Katowice, 1998.
- « M. Fiderkiewicz: *Teofil Ociepka malarz czy "guru"?* (in:) *Prawda i magia. Teofil Ociepka. Wystawa retrospektywna malarstwa i rysunku*, Katowice, 1998, pp. 6–14.
- « M. Fiderkiewicz: *Śląscy "pariasi" pędzla i dłuta 1945–1993*, Katowice, 1994.
- « M. Flinik-Huryń: *Biografia Teofila Ociepki*, (in:) "Kraj naszej wyobraźni. Wystawa malarstwa i rysunku Teofila Ociepki w 125. rocznicę urodzin artysty", Bydgoszcz, 2016, pp. 15–25.
- « *Gwarek Jan Mitrega* "Poczet Gwarków Śląskich", 2017, Issue 9.
- « M. Huzarska-Szumiec: *Fantastyczne stwory Teofila Ociepki*, publication of 31 May 2022, <https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/fantastyczne-stwory-teofila-ociepki> [accessed on: 23.08.2024].
- « I. L. Konieczna: *Izabela Czajka-Stachowicz, muza Witkacego, pisarka i skandalistka, kapitan UB*, 2019, <https://dzieje.pl/rozmaitosci/izabela-czajka-stachowicz-muza-witkacego-pisarka-i-skandalistka-kapitan-ub> [accessed on: 23.08.2024].
- « A. Ligocki: *Artyści dnia siódmego*, Katowice, 1971.
- « A. Ligocki: *Ogólnopolska wystawa malarstwa, grafiki i rzeźby górników – artystów amatorów*, exhibition catalogue, Warsaw, 1969.
- « K. Nos-Cybelius: *Teofil Ociepka i jego uniwersum. Malarstwo, okultyzm i podróże w kosmos*, 2018, <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/teofil-ociepka-uniwersum-malarstwo-okultyzm-podroze-kosmos/> [accessed on: 23.08.2024].
- « M. Mitrega: *Wspomnienie o moim ojcu*, (in:) *Gwarek Jan Mitrega*, "Poczet Gwarków Śląskich", 2017, Issue 9, pp. 80–87.

- « *Muzeum Śląskie: Promień z Saturna – malarstwo Teofila Ociepki*, 2021, <https://silesia24.pl/muzeum-slaskie-promien-z-saturna-malarstwo-teofila-ociepki> [dostęp: 23.08.2024].
- « K. Ochniak-Dudek, S. Wilk: *Ze snu czy z ducha? Fantastyczne malarstwo Teofila Ociepki* (folder wystawy Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, Wieliczka 2022).
- « *Oblicza sztuki samorodnej*, katalog wystawy, Zgierz 2022.
- « K. Piwocki: *Dziwny świat współczesnych prymitywów*, Warszawa 1975.
- « *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Warszawa, 2006, s. 334.
- « P. Sołowianiuk: *Ta piękna mitomanka: O Izabeli Czajce-Stachowicz*, Warszawa 2011.
- « *Talent, pasja, intuicja: polska sztuka nieprofesjonalna 1945–2005*, red. Ilona Pulnar-Ferdjani, katalog wystawy *Talent, Pasja, Intuicja*, Radom 2005.
- « M. Wiczorek: *Beneath the Surface: The Occult Inspirations of Poland's Legendary Naive Artist Coal Miners*, 2019, <https://culture.pl/en/article/beneath-the-surface-the-occult-inspirations-of-polands-legendary-naive-artist-coal-miners> [dostęp: 23.08.2024].
- « B. Stano: *Artysta w fabryce. Dwa oblicza mecenatu przemysłowego w PRL*, Kraków 2019.
- « S. Wilk: *Kłopoty z malarstwem Ociepki*, (w:) *Kraj naszej wyobraźni. Wystawa malarstwa i rysunku Teofila Ociepki w 125. rocznicę urodzin artysty*, red. M. Flinik-Huryn, M. Woźniak, Bydgoszcz 2016, s. 27–31.
- « S. Wilk: *Sztuka naiwna, Art Brut, Outsider Art oraz plastyka amatorska w Polsce*, 2020, <https://muzeumslaskie.pl/sztuka-naiwna-art-brut-outsider-art-oraz-plastyka-amatorska-w-polsce/> [dostęp: 23.08.2024].
- « S. Wilk: *Sztuka zwana naiwną i co dalej... Recepcja myśli Aleksandra Jackowskiego w kolekcji Muzeum Śląskiego*, 2019.
- « <https://muzeumslaskie.pl/sztuka-zwana-naiwna-i-co-dalej-recepcja-mysli-aleksandra-jackowskiego-w-kolekcji-muzeum-slaskiego/> [dostęp: 23.08.2024].
- « S. A. Wisłocki: *Realizm magiczny Teofila Ociepki. Źródła i inspiracje* (w:) „Prawda i magia. Teofil Ociepka. Wystawa retrospektywna malarstwa i rysunku”, Katowice 1998, s. 27–34.
- « S. A. Wisłocki: *W kręgu okultystów Janowa*, „Polska Sztuka Ludowa” 1984, t. 38, nr 1–2, s. 57–76.
- « S. A. Wisłocki: *Mistrz Teofil Ociepka: między władzą a prawdą = Master Teofil Ociepka: between the authorities and the truth*, Katowice 2010.
- « I. Witz: *Wielcy malarze amatorzy*, Warszawa 1964.
- « M. Żywirska: *Twórczość plastyczna górników. Cz. III*, „Polska Sztuka Ludowa” 1951, t. 5, nr 4–5, s. 154–157.

- « *Muzeum Śląskie [Silesian Museum]: Promień z Saturna – malarstwo Teofila Ociepki*, 2021, <https://silesia24.pl/muzeum-slaskie-promien-z-saturna-malarstwo-teofila-ociepki> [accessed on: 23.08.2024].
- « K. Ochniak-Dudek, S. Wilk: *Ze snu czy z ducha? Fantastyczne malarstwo Teofila Ociepki* (exhibition folder of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, Wieliczka, 2022).
- « *Oblicza sztuki samorodnej*, exhibition catalogue, Zgierz, 2022.
- « K. Piwocki: *Dziwny świat współczesnych prymitywów*, Warsaw, 1975.
- « *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Warsaw, 2006, p. 334.
- « P. Sołowianiuk: *Ta piękna mitomanka: O Izabeli Czajce-Stachowicz*, Warsaw, 2011.
- « *Talent, pasja, intuicja: polska sztuka nieprofesjonalna 1945–2005*, red. Ilona Pulnar-Ferdjani, exhibition catalogue *Talent, Pasja, Intuicja*, Radom, 2005.
- « M. Wieczorek: *Beneath the Surface: The Occult Inspirations of Poland's Legendary Naive Artist Coal Miners*, 2019, <https://culture.pl/en/article/beneath-the-surface-the-occult-inspirations-of-polands-legendary-naive-artist-coal-miners> [accessed on: 23.08.2024].
- « B. Stano: *Artysta w fabryce. Dwa oblicza mecenatu przemysłowego w PRL*, Cracow, 2019.
- « S. Wilk: *Kłopoty z malarstwem Ociepki*, (in:) *Kraj naszej wyobraźni. Wystawa malarstwa i rysunku Teofila Ociepki w 125. rocznicę urodzin artysty*, eds. M. Flinik-Huryn, M. Woźniak, Bydgoszcz, 2016, pp. 27–31.
- « S. Wilk: *Sztuka naiwna, Art Brut, Outsider Art oraz plastyka amatorska w Polsce*, 2020, <https://muzeumslaskie.pl/sztuka-naiwna-art-brut-outsider-art-oraz-plastyka-amatorska-w-polsce/> [accessed on: 23.08.2024].
- « S. Wilk: *Sztuka zwana naiwną i co dalej... Recepcja myśli Aleksandra Jackowskiego w kolekcji Muzeum Śląskiego*, 2019.
- « <https://muzeumslaskie.pl/sztuka-zwana-naiwna-i-co-dalej-recepcja-mysli-aleksandra-jackowskiego-w-kolekcji-muzeum-slaskiego/> [accessed on: 23.08.2024].
- « S. A. Wisłocki: *Realizm magiczny Teofila Ociepki. Źródła i inspiracje* (in:) "Prawda i magia. Teofil Ociepka. Wystawa retrospektywna malarstwa i rysunku", Katowice, 1998, pp. 27–34.
- « S. A. Wisłocki: *W kręgu okultystów Janowa*, "Polska Sztuka Ludowa", 1984, Vol. 38, No. 1–2, pp. 57–76.
- « S. A. Wisłocki: *Mistrz Teofil Ociepka: między władzą a prawdą = Master Teofil Ociepka: between the authorities and the truth*, Katowice, 2010.
- « I. Witz: *Wielcy malarze amatorzy*, Warsaw, 1964.
- « M. Żywirska: *Twórczość plastyczna górników. Cz. III*, "Polska Sztuka Ludowa", 1951, Vol. 5, No. 4–5, pp. 154–157.

Urszula Mróz*

„LUTNIA” – 150 LAT TRADYCJI.
PRZEGLĄD ZBIORÓW
MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA

ABSTRAKT

Działające nieprzerwanie od 150 lat Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia” w Wieliczce jest nierozdzielnie związane z dziejami miasta. Jego istnienie już w przeszłości budziło zainteresowanie historyków i sympatyków zajmujących się lokalną historią. Na przestrzeni lat powstały różnorodne tematycznie materiały archiwalne, dokumentujące działalność chóru – od 1872 r. po dzień dzisiejszy. Zachowały się także liczne pamiątki, które należały w przeszłości do Towarzystwa lub poszczególnych członków „Lutni”. Są to m.in.: dyplomy, listy gratulacyjne, medale, odznaczenia oraz plakaty, afisze, nekrologi i zaproszenia. Podzielone na kategorie przechowywane są w Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka jako oddzielny bogaty zbiór, z którego od wielu lat korzystają badacze zatrudnieni w Muzeum, autorzy artykułów naukowych i wystaw poświęconych historii i działalności „Lutni”. Artykuł ten stanowi przegląd zachowanych materiałów, uzupełniany o nowe nabytki, oraz przedstawia ich charakterystykę. Zawiera również krótkie biogramy postaci szczególnie zasłużonych dla „Lutni”.

Słowa kluczowe: „Lutnia”, Towarzystwo Śpiewacze, chór, fotografie, dokumentacja, materiały archiwalne, medale, dyplomy, afisze, zaproszenia, batuty

---

* Urszula Mróz, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, ul. Zamkowa 8, 32-020 Wieliczka, u.mroz@muzeum.wieliczka.pl

Urszula Mróz*

“LUTNIA” – 150 YEARS OF TRADITION.
OVERVIEW OF COLLECTIONS OF THE CRACOW SALTWORKS
MUSEUM IN WIELICZKA

ABSTRACT

The “Lutnia” Singing Society in Wieliczka, which has been operating continuously for 150 years, is inseparably linked to the history of the town. Its existence has already aroused the interest of historians and supporters involved in local history in the past. Over the years, various thematic archival materials have been created, documenting the choir’s activities – from 1872 to the present day. Numerous memorabilia that belonged to the Society or individual members of the “Lutnia” in the past have also been preserved. These include: diplomas, letters of congratulation, medals, distinctions and posters, placards, obituaries and invitations. Divided into categories, they are kept in the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka as a separate, rich collection that has been used for many years by researchers employed at the Museum, authors of scientific papers and exhibitions devoted to the history and activities of the “Lutnia”. This paper is an overview of the preserved materials, supplemented with new acquisitions, and presents their characteristics. It also contains short biographical notes of persons particularly distinguished for the “Lutnia”.

Keywords: “Lutnia”, Singing Society, choir, photographs, documentation, archival material, medals, diplomas, placards, invitations, batons

---

* Urszula Mróz, Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, 8 Zamkowa Street, 32-020 Wieliczka, u.mroz@muzeum.wieliczka.pl

WSTĘP

Wystawa czasowa „150 Lat Towarzystwa Śpiewaczego «Lutnia» w Wieliczce”, prezentowana w Zamku Żupnym od grudnia 2022 do kwietnia 2023 r., stała się okazją do podsumowania wieloletniej nieprzerwanej działalności chóru, ale i weryfikacji obiektów związanych z Towarzystwem, przechowywanych w muzealnych zbiorach. Stanowiły one, obok pamiątek prywatnych, udostępnionych przez chórzystów, istotną część przygotowanej ekspozycji.

Działalność „Lutni” od lat cieszy się zainteresowaniem wśród historyków pracujących w Muzeum Żup Krakowskich i stanowi bardzo ważny aspekt dziejów miasta i jego mieszkańców. Losami Towarzystwa Śpiewaczego zajmowali się również lokalni pasjonaci rodzimej historii, a dzięki kontaktom z Muzeum chór doczekał się dotychczas trzech wystaw i kilku publikacji.

Historia powstania Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” była już wielokrotnie opisywana w wydanych do tej pory opracowaniach. Autorami większości z nich są sami członkowie „Lutni” – osoby najbardziej zaangażowane w działalność Towarzystwa. Jedną z najważniejszych i najobszerniejszych jest pozycja z 1972 r. przygotowana z okazji jubileuszu 100-lecia działalności chóru¹, choć nie brak także mniejszych publikacji, wydawanych z okazji 86. (1958 r.)², 90. (1962 r.)³, 95. (1967 r.)⁴, 115. (1987 r.)⁵ i 120. (1992 r.)⁶ rocznicy działalności. Ważne wzmianki o „Lutni” oraz osobach, które szczególnie zasłużyły się dla jej rozwoju i działalności, pojawiały się także w obszernej monografii Wieliczki (1990 r.)⁷ oraz artykułach naukowych publikowanych w „Studiach i Materiałach do Dziejów Żup

---

¹ *Jubileusz Stulecia Lutni Wielickiej 1872–1972*, Wieliczka 1972.

² *Jubileusz Towarzystwa Śpiewaczego Lutnia w Wieliczce*, Wieliczka 1958.

³ *Jubileusz Towarzystwa Śpiewaczego Lutnia w Wieliczce*, Wieliczka 1962.

⁴ *Jubileusz 95-lecia Towarzystwa Śpiewaczego Lutnia w Wieliczce*, Wieliczka 1967.

⁵ *Jubileusz 115 Lat Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce*, oprac. I. Markowski, Wieliczka 1987.

⁶ *120 Lat Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce 1872–1992*, Wieliczka 1992.

⁷ C. Brzoza: *Wieliczka. Dzieje Miasta (do roku 1980)*, Kraków 1990.

INTRODUCTION

The temporary exhibition “150 Years of the ‘Lutnia’ Singing Society in Wieliczka”, presented in the Saltworks Castle in Wieliczka from December 2022 to April 2023, has become an opportunity to summarise the many years of uninterrupted activities of the choir, but also to verify objects related to the Society kept in the museum’s collections. In addition to private memorabilia provided by the choristers, they constituted an important part of the prepared exhibition.

The activities of the “Lutnia” have been of interest to historians working at the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka for many years and are a very important aspect of the history of the town and its residents. Local enthusiasts of local history have also been interested in the fate of the Singing Society, and thanks to its contacts with the Museum, the choir has so far had three exhibitions and several publications.

The history of the founding of the “Lutnia” Singing Society has already been described many times in the studies published to date. The authors of most of them are the members of the “Lutnia” themselves – the people most involved in the Society’s activities. One of the most important and extensive is the publication of 1972, prepared to celebrate the choir’s 100th anniversary of activities¹, although there are also smaller publications issued on the occasion of the choir’s 86th (1958)², 90th (1962)³, 95th (1967)⁴, 115th (1987)⁵ and 120th (1992)⁶ anniversaries of activities. Important mentions of the “Lutnia” and people who particularly contributed to its development and activities also appeared in an extensive monograph on Wieliczka (1990)⁷ and in scientific papers published in “*Studia i Materiały do Dziejów Żup*

---

¹ *Jubileusz Stulecia Lutni Wielickiej 1872–1972*, Wieliczka, 1972.

² *Jubileusz Towarzystwa Śpiewaczego Lutnia w Wieliczce*, Wieliczka, 1958.

³ *Jubileusz Towarzystwa Śpiewaczego Lutnia w Wieliczce*, Wieliczka, 1962.

⁴ *Jubileusz 95-lecia Towarzystwa Śpiewaczego Lutnia w Wieliczce*, Wieliczka, 1967.

⁵ *Jubileusz 115 Lat Towarzystwa Śpiewaczego “Lutnia” w Wieliczce*, prepared by I. Markowski, Wieliczka, 1987.

⁶ *120 Lat Towarzystwa Śpiewaczego “Lutnia” w Wieliczce 1872–1992*, Wieliczka, 1992.

⁷ C. Brzoza: *Wieliczka. Dzieje Miasta (do roku 1980)*, Cracow, 1990.

Solnych w Polsce”⁸. W ostatnich latach powstały kolejne wydawnictwa rocznikowe, autorstwa Wojciecha Gawrońskiego i Pawła Krokosza (2012 r.)⁹ oraz Urszuli Mróz (2017 i 2022 r.)¹⁰. Wiele notatek na temat Towarzystwa, wywiadów i podsumowań odnaleźć można w lokalnej prasie oraz publikacjach popularnonaukowych drukowanych najczęściej przy okazji rocznic i jubileuszy¹¹.

Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia” powstało na kilkadziesiąt lat przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości, w październiku 1872 r. Już w maju 1873 r. wydano statut „Lutni”, po wcześniejszym zatwierdzeniu przez miejscowego starostę. Mimo że był to czas zaborów, wprowadzenie autonomii galicyjskiej od końca lat 60. XIX w. stworzyło szansę na rozwój inicjatyw oddolnych, w tym o charakterze edukacyjnym, kulturalnym i patriotycznym. Założycielami Towarzystwa byli nauczyciele Aleksander Duchowicz i Franciszek Groele. A. Duchowiczowi przypadło pełnienie funkcji prezesa. Pierwszym dyrygentem chóru męskiego, początkowo występującego pod nazwą „Muza”, został Celestyn Raček. Używana do dziś nazwa „Lutnia” pojawiła się po raz pierwszy na afiszu z 1916 r. Od 1881 r. w szeregi zespołu wstępowały panie, tworząc tym samym chór mieszany.

W chórze działali przedstawiciele miejscowej inteligencji, urzędnicy, inżynierowie zatrudnieni w wielickiej kopalni soli, a także przedstawiciele innych zawodów. Należy zaznaczyć, że wielu chórzystów nie wyróżniało się wysokim statusem społecznym. W dziejach Towarzystwa zapisali się przede wszystkim: dyrygent Mieczysław Nigrin, wieloletni prezes Franciszek Widomski i wiceprezes Ignacy Markowski. Honorowym członkiem „Lutni” był prof. Alfons Długosz, artysta malarz, założyciel i pierwszy dyrektor Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka. Przez dziesięciolecia do wielickiego chóru chętnie dołączały osoby, dla których śpiew był wielką pasją, a samo Towarzystwo z czasem stało się ważnym elementem ich życia. Zamiłowanie to przekazywano z pokolenia na pokolenie. Stąd też w szeregach

⁸ P. Krokosz: *Życie Kulturalne Wieliczki od XIX w. do czasów współczesnych*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce” (dalej: „SMDŻ”), t. XXVII, Wieliczka 2011, s. 190, 199, 202–203, 208–209, 225, 228–230; B. Konwerska: *Księgi i dyplomy okolicznościowe z XIX i XX w. w zbiorach Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka*, SMDŻ, t. XXXV, Wieliczka 2021, s. 212, 232, 262–268, 270.

⁹ W. Gawroński, P. Krokosz: *140 Lat Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce (1872–2012)*, Wieliczka 2012.

¹⁰ U. Mróz: *145 Lat. Jubileusz 145-lecia Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce*, Wieliczka 2017; też: *Jubileusz 150-lecia działalności Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce*, Wieliczka 2022.

¹¹ J. Duda: *Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia” w Wieliczce – 140 lat działalności (1872–2012)*, „180. spotkanie z cyklu «Wieliczka–Wieliczanie»”, Wieliczka 2012.

Solnych w Polsce” [“Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”]⁸. In recent years, further anniversary publications have been prepared by Wojciech Gawroński and Paweł Krokosz (2012)⁹ and Urszula Mróz (2017 and 2022)¹⁰. Many notes about the Society, interviews and summaries can be found in the local press and in popular-scientific publications printed most often on the occasion of anniversaries and jubilees¹¹.

The “Lutnia” Singing Society was founded a several dozen years before Poland regained its independence, in October 1872. Already in May 1873, the statute of the “Lutnia” was issued, after prior approval by the local starosta. Even though it was the time of partitions, the introduction of Galician autonomy in the late 1860s created an opportunity for the development of grassroots initiatives, including educational, cultural and patriotic ones. The founders of the Society were teachers Aleksander Duchowicz and Franciszek Groele. A. Duchowicz was assigned the role of president. The first conductor of the men’s choir, initially known as “Muza”, was Celestyn Raček. The name “Lutnia”, which is still used today, first appeared on a placard from 1916. From 1881, women joined the band, thus creating a mixed choir.

The choir included representatives of the local intelligentsia, officials, engineers employed in the Wieliczka Salt Mine, as well as representatives of other professions. It should be noted that many choristers were not distinguished by their high social status. The most prominent people in the history of the Society were the conductor Mieczysław Nigrin, the many-year president Franciszek Widomski and the vice-president Ignacy Markowski. An honorary member of the “Lutnia” was Professor Alfons Długosz, painter, founder and first director of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka. For decades, people for whom singing was

---

⁸ P. Krokosz: *Życie Kulturalne Wieliczki od XIX w. do czasów współczesnych*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland” (hereinafter: “SMHS”), Vol. XXVII, Wieliczka, 2011, pp. 190, 199, 202–203, 208–209, 225, 228–230; B. Konwerska: *Księgi i dyplomy okolicznościowe z XIX i XX w. w Zbiorach Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka*, SMHS, Vol. XXXV, Wieliczka, 2021, pp. 212, 232, 262–268, 270.

⁹ W. Gawroński, P. Krokosz: *140 Lat Towarzystwa Śpiewaczego “Lutnia” w Wieliczce (1872–2012)*, Wieliczka, 2012.

¹⁰ U. Mróz: *145 Lat. Jubileusz 145-lecia Towarzystwa Śpiewaczego “Lutnia” w Wieliczce*, Wieliczka, 2017; idem: *Jubileusz 150-lecia działalności Towarzystwa Śpiewaczego “Lutnia” w Wieliczce*, Wieliczka, 2022.

¹¹ J. Duda: *Towarzystwo Śpiewacze “Lutnia” w Wieliczce – 140 lat działalności (1872–2012)*, “180. spotkanie z cyklu «Wieliczka–Wieliczanie»”, Wieliczka, 2012.

chóru odnaleźć można całe utalentowane rodziny jak: Stępniewscy, Palmowscy czy Markowscy, a także rodziny Olesiaków i Wójtowiczów.

Dzieje Wieliczki są nierozdzielnie związane z kopalnią soli i jej ważną rolą ekonomiczną także w kontekście finansowania różnego rodzaju inicjatyw o charakterze kulturalnym, jak również zaangażowania jej pracowników – górników zawodowych – w tego typu aktywnościach. Postaciami łączącymi oba te środowiska było kilka wyjątkowo zasłużonych osób. Niewątpliwie na pierwszy plan wysuwają się trzy – Franciszek Widomski, Ignacy Markowski oraz Janusz Wiewiórka, związane z Kopalnią, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka oraz Towarzystwem Śpiewaczym „Lutnia”.

Franciszek Widomski urodził się w Wieliczce 7 października 1893 r. Od okresu młodzieńczego cierpiał na chorobę oczu, która z czasem znacząco utrudniła mu dalszą naukę i codzienne funkcjonowanie. Pracę zawodową w Kopalni Soli „Wieliczka” rozpoczął w 1916 r. Początkowo pracował jako dozorca szybów, następnie jako dozorca urządzeń wodno-solankowych. Od 1929 r. pełnił funkcję kierownika zakładu kąpielowego. Stanowisko to piastował do 1947 r. Następnie został przeniesiony do działu zaopatrzenia, w którym pracował do końca 1959 r. Za swoją oddaną pracę był ceniony przez współpracowników i ówczesne władze przedsiębiorstwa. Jego największe zaangażowanie na rzecz „Lutni” przypadło na lata 50. XX w. Prezesem Towarzystwa został w 1956 r. W tym czasie chór zaczął być coraz bardziej aktywny, dał wiele koncertów w samej Wieliczce, a także w innych polskich miastach. Sam Franciszek Widomski w uznaniu za swoje zasługi i działalność na rzecz lokalnej społeczności otrzymał odznakę „Zasłużony Działacz Kultury” (1976 r.) oraz odznakę „Tysiąclecia Państwa Polskiego” (1960 r.). W 1978 r. zrezygnował z pełnienia funkcji prezesa Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”. Zmarł w 1981 r.

Ignacy Markowski urodził się w Wieliczce w 1934 r. We wrześniu 1953 r. wstąpił na Wydział Górniczy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, który ukończył w 1958 r. W tym samym roku podjął pracę w wielickiej kopalni soli, przechodząc kolejno wszystkie szczeble dozoru górniczego, ostatecznie obejmując stanowisko dyrektora kopalni. Nominację otrzymał 1 maja 1975 r. Tę odpowiedzialną funkcję pełnił do 31 grudnia 1985 r. Wykorzystując swą wiedzę techniczną, wyobraźnię, a niekiedy i intuicję, włożył znaczny wkład w ratowanie i zabezpieczenie zabytkowej części kopalni, opracował kilkanaście projektów realizatorskich i trzy patenty z dziedziny górnictwa solnego. Niezależnie od zaangażowania na rzecz przedsiębiorstwa, którym kierował z wielkim oddaniem, niestrudzenie działał również na rzecz kultury i lokalnej społeczności, pełniąc między innymi funkcje

a great passion eagerly joined the Wieliczka choir, and over time the Society itself became an important element of their lives. This passion was passed down from generation to generation. Hence, among the choir's ranks there are whole talented families such as the Stępniewski, Palmowski and Markowski families, as well as the Olesiak and Wójtowicz families.

The history of Wieliczka is inseparably linked to the salt mine and its important economic role also in terms of financing various cultural initiatives, as well as the involvement of its employees – professional miners – in such activities. The figures linking both these environments were several exceptionally distinguished people. Undoubtedly, three persons come to the fore – Franciszek Widomski, Ignacy Markowski and Janusz Wiewiórka, associated with the mine, the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka and the "Lutnia" Singing Society.

Franciszek Widomski was born in Wieliczka on 7 October 1893. From his youth, he suffered from an eye disease, which over time significantly hampered his further education and everyday life. He started his professional career in the "Wieliczka" Salt Mine in 1916. Initially, he worked as a shaft supervisor, then as a supervisor of water and brine equipment. Since 1929, he was the manager of the bathing centre. He held this position until 1947. He was then transferred to the supply department, where he stayed until the end of 1959. He was appreciated by his colleagues and the enterprise's administration for his dedicated work. His greatest involvement in the "Lutnia" took place in the 1950s. He became the president of the Society in 1956. At that time, the choir began to become more and more active and gave many concerts in Wieliczka itself, as well as in other Polish cities and towns. Franciszek Widomski himself was awarded the "Distinguished Cultural Service" badge (1976) and the "Millennium of the Polish State" badge (1960) in recognition of his services and activities for the local community. In 1978, he resigned from the position of president of the "Lutnia" Singing Society. He died in 1981.

Ignacy Markowski was born in Wieliczka in 1934. In September 1953, he was enrolled at the Mining Faculty of the AGH University of Krakow, from which he graduated in 1958. In the same year, he started working in the Wieliczka salt mine, passing through all levels of mining supervision, eventually becoming the mine's director. He was nominated on 1 May 1975 and held this responsible position until 31 December 1985. Using his technical knowledge, imagination, and sometimes even intuition, he made a significant contribution to saving and securing the historic part of the mine, he developed several implementation designs and three patents in the field of salt mining. Regardless of his involvement to the enterprise,

członka Rady Konserwatorskiej do Spraw Zabytkowej Kopalni Soli i Zabytków Miasta Wieliczki, wiceprezesa Klubu Przyjaciół Wieliczki oraz wiceprezesa Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”, w którym śpiewał od 1956 r., będąc jednym z najbardziej aktywnych członków. Blisko współpracował z Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w zakresie konsultacji merytorycznych, jak i wszelkich prac badawczych dotyczących dziejów zabytkowej kopalni i jej zachowania dla przyszłych pokoleń. W 1979 r. został powołany na członka Rady Muzeum Żup Krakowskich, a 18 lutego 1991 r. został wybrany jej przewodniczącym. Zmarł nagle kilka miesięcy później, 1 października 1991 r.¹²

Wyjątkowo zasłużoną i pamiętaną po dziś dzień w „Lutni” postacią jest pochodzący z Górnego Śląska Janusz Wiewiórka. Urodził się 28 czerwca 1935 r. w Szopienicach, w rodzinie górniczej. W 1941 r. rozpoczął edukację, której elementem była intensywna nauka języka niemieckiego. Po zdaniu egzaminu dojrzałości w 1952 r. rozpoczął studia na Wydziale Geologiczno-Poszukiwawczym Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, ostatecznie uzyskując dyplom magistra inżyniera geologa górniczego w 1962 r. Na stałe zamieszkał w Wieliczce. W tutejszej kopalni soli pracował od 1962 do 1988 r. w dziale geologicznym na stanowisku głównego geologa. W trakcie swojej pracy zawodowej podejmował także badania naukowe, których wynikiem były liczne opracowania i artykuły poruszające ciekawe zagadnienia z zakresu geologii. Blisko współpracował z Ignacym Markowskim, dyrektorem wielickiej kopalni, a także z Alfonsem Długoszem – twórcą i dyrektorem Muzeum Żup Krakowskich przy tworzeniu podziemnej ekspozycji muzealnej. W latach 1989–2001 był zatrudniony jako kustosz w Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka. Poza geologią i pracą w charakterze przewodnika po trasie turystycznej wielickiej kopalni soli kolejną pasją Janusza Wiewiórki była działalność w Towarzystwie Śpiewaczym „Lutnia”. Z ogromnym zaangażowaniem trzykrotnie pełnił funkcję jego prezesa w latach: 1978–1979, 1980–1984 i 1996–2000. W pamięci członków Towarzystwa zapisał się jako osoba wyjątkowo aktywna, pełna pasji i energii, integrująca jej członków – niestrudzenie działająca na rzecz rozwoju wielickiej „Lutni”. Zmarł w 2015 r.¹³

Dzieje „Lutni” nierozzerwalnie łączą się z losami Wieliczki, zarówno przed odzyskaniem niepodległości, jak i po 1918 r. Działalność Towarzystwa, którego

¹² W. Gawroński: *Słownik biograficzny wieliczkan*, Wieliczka 2008, s. 115–116.

¹³ W. Gawroński: Wspomnienie pośmiertne – *Janusz Wiewiórka (1935–2015)*, notka biograficzna, SMDŻ, t. XXX, Wieliczka 2015, s. 159–162.

which he managed with great dedication, he also worked tirelessly for the benefit of culture and the local community, serving, among others, as a member of the Conservation Council for the Historical Salt Mine and Monuments of the Town of Wieliczka, vice-president of the Club of Friends of Wieliczka and vice-president of the "Lutnia" Singing Society, in which he sang since 1956, being one of the most active members. He cooperated closely with the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka in the scope of substantive consultations as well as all research work on the history of the historic mine and its preservation for future generations. In 1979, he was appointed a member of the Council of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, and on 18 February 1991 he was elected its chairman. He died suddenly a few months later, on 1 October 1991.¹²

An exceptionally distinguished and still-remembered figure in the "Lutnia" is Janusz Wiewiórka from Upper Silesia. He was born on 28 June 1935 in Szopienice, in a family of miners. In 1941, he began his education, which included intensive learning of the German language. After passing the secondary school leaving examination in 1952, he began studies at the Faculty of Geology and Exploration of the AGH University of Krakow, eventually obtaining a master's degree in mining geology in 1962. He permanently settled in Wieliczka. He worked in the local salt mine from 1962 to 1988 in the geological department as the chief geologist. During his professional career, he also undertook scientific research, which resulted in numerous studies and papers on interesting issues in geology. He worked closely with Ignacy Markowski, director of the Wieliczka mine, and with Alfons Długosz, the founder and director of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, on the creation of the underground museum exhibition. From 1989 to 2001, he was employed as a curator at the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka. In addition to geology and his work as a guide on the tourist route of the Wieliczka salt mine, another passion of Janusz Wiewiórka was his activity in the "Lutnia" Singing Society. With great involvement, he served as its president three times in the years: 1978–1979, 1980–1984, and 1996–2000. He is remembered by the Society's members as an exceptionally active person, full of passion and energy, integrating its members – working tirelessly for the development of the Wieliczka "Lutnia". He died in 2015¹³.

---

¹² W. Gawroński: *Słownik biograficzny wieliczkan*, Wieliczka, 2008, pp. 115–116.

¹³ W. Gawroński: *Wspomnienie pośmiertne – Janusz Wiewiórka (1935–2015)*, biographical note, SMHS, Vol. XXX, Wieliczka, 2015, pp. 159–162.

głównym celem było krzewienie patriotyzmu, zmieniała się wraz z przekształcającą się sytuacją polityczną kraju. W początkowym okresie wspólny śpiew był okazją do uzewnętrznienia uczuć patriotycznych, pielęgnowania języka polskiego, a także kultywowania ważnych świąt narodowych oraz religijnych. W ten sposób starano się wychowywać kolejne pokolenia młodzieży w nadziei, że kiedyś będą one mogły mieszkać w suwerennej Polsce, ciesząc się z wszystkich praw i przywilejów właściwych wolnym obywatelom. Po 1989 r. pojawiły się nowe możliwości, chętnie nawiązywano współpracę z innymi chórmi, placówkami kulturalno-oświatowymi, coraz częściej z repertuarem wyjeżdżano za granicę, m.in. do Francji, Holandii, Niemiec i Austrii.

Występy chóru wielokrotnie towarzyszyły także uroczystościom odbywającym się w Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka. „Lutniści” chętnie organizowali swoje rocznice we współpracy z Muzeum i prezentowali bogaty repertuar przy okazji wernisaży wystaw, m.in. występując w komorze *Alfonsa Długosza* na poziomie III kopalni, a także w Sali Gotyckiej Zamku Żupnego.

Niniejszy artykuł stanowi próbę spojrzenia na dzieje „Lutni” z perspektywy różnorodnych materiałów zachowanych w zbiorach muzealnych, a także ich całościowego usystematyzowania. W zależności od określonego typu są one gromadzone w Archiwum, Bibliotece, zbiorach Działu Sztuki i Etnografii oraz Zbiorach Specjalnych. Mimo niewątpliwych walorów estetycznych pewnej części obiektów, artykuł ten koncentruje się zasadniczo na ukazywanej przez pamiątki wartości merytorycznej. Może on być pomocny nie tylko dla historyków czy badaczy zajmujących się historią lokalnych organizacji i osób poszukujących informacji o udzielających się w „Lutni” członkach swojej rodziny, ale dla wszystkich, którzy interesują się historią najstarszych towarzystw śpiewaczych i chórów działających na ziemiach polskich od XIX w. aż po czasy współczesne.

DOKUMENTACJA

Źródła pisane

Ze względu na dużą ilość pozostawionego materiału, nie jest możliwe szczegółowe i bezpośrednie odniesienie się do większości źródeł pisanych, z wyszczególnieniem wszystkich osób i instytucji współpracujących z „Lutnią”, a także omówienie działalności artystycznej i wszelkich aspektów społeczno-gospodarczych,

The history of the "Lutnia" is inseparably linked with the fate of Wieliczka, both before the regaining of independence and after 1918. The activities of the Society, whose main aim was to promote patriotism, changed with the transforming political situation of the country. In the initial period, singing together was an opportunity to express patriotic feelings, cultivate the Polish language, and celebrate important national and religious holidays. In this way, efforts were made to educate the next generation of young people in the hope that one day they would be able to live in a sovereign Poland, enjoying all the rights and privileges of free citizens. After 1989, new opportunities appeared, cooperation with other choirs, cultural and educational institutions was willingly established, and the repertoire was increasingly performed abroad, including France, the Netherlands, Germany and Austria.

The choir's performances also accompanied the celebrations held at the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka. The members of the "Lutnia" eagerly organised their anniversaries in cooperation with the Museum and presented a rich repertoire during the openings of exhibitions, including: performing in the *Alfons Długosz* chamber on level III of the mine, as well as in the Gothic Room of the Saltworks Castle.

This paper is an attempt to look at the history of the "Lutnia" from the perspective of various materials preserved in the museum's collections, as well as to systematise them comprehensively. Depending on the specific type, they are collected in the Archives, the Library, the collections of the Department of Art and Ethnography and Special Collections. Despite the undoubted aesthetic qualities of some objects, this paper is essentially focused on the substantive value shown by the memorabilia. It may be helpful not only to historians or researchers dealing with the history of local organisations and looking for information about members of their family active in the "Lutnia", but also to anyone interested in the history of the oldest singing societies and choirs in the Polish lands from the 19th century to the present day.

DOCUMENTATION

Written sources

Due to the large amount of material left, it is not possible to refer in detail and directly to most of them, detailing all the people and institutions cooperating with the "Lutnia", as well as artistic activities and all socio-economic aspects that make up the 150 years of activities of the Singing Society. The characteristics of the collection

które składają się na 150-letnią działalność Towarzystwa Śpiewaczego. Charakterystyka zbioru zaprezentowanego w tym artykule ma zatem charakter przekrojowy, podane przykłady służą ogólnej orientacji czytelnika w powiększającym się zbiorze oraz naprowadzeniu na konkretne materiały, dotyczące wybranego aspektu działalności chóru.

Na przestrzeni lat do zbiorów Archiwum Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka trafiły różnorodne materiały dokumentujące działalność „Lutni”. Jest to szczególnie istotna część zbioru, dodatkowo znacząco uzupełniona o nowe materiały, nabyte w wyniku pozyskań własnych, zawierająca informacje niepoddane dotychczas szczegółowej analizie. Dotyczą przede wszystkim okresu od końca II wojny światowej do czasów współczesnych. Uwierzytelniają nie tylko działalność muzyczną i kulturalną, ale też zmagania z trudną rzeczywistością czasów PRL. Szczególnie dotkliwy jest brak dokumentów powstałych jeszcze przed II wojną światową. Lata okupacji i zakaz prowadzenia działalności przez stowarzyszenia, zwłaszcza te o charakterze patriotycznym, nie sprzyjały ani gromadzeniu i przechowywaniu, ani tym bardziej tworzeniu pism świadczących o dalszej działalności Towarzystwa Śpiewaczego. Wspomniane źródła mają formę pism i notatek sporządzonych odręcznie, jak i maszynopisów o różnym stopniu czytelności i stanie zachowania. Niewątpliwie jednym z najcenniejszych dokumentów jest statut „Lutni”, przechowywany w formie rękopisu, sporządzony 19 maja 1873 r. Na jego pierwszej stronie widoczna jest pieczęć Starostwa Powiatowego w Wieliczce¹⁴. Statut szczegółowo określał cele i zakres działalności Towarzystwa, będąc formalną podstawą prawną jego funkcjonowania. Zostały w nim opisane najważniejsze aspekty działalności Towarzystwa, w tym sposób finansowania, skład zespołu, a przede wszystkim prawa i obowiązki członków czynnych i wspierających. Dokument regulował między innymi proces przyjmowania nowych członków, a także wystąpienia i wykluczenia z szeregów „Lutni”. Przedstawiał zasady organizacji walnych zgromadzeń, podejmowania uchwał i organizowania wyboru członków Rady Zawiadowczej, a także prezesa, jego zastępców, sekretarza, kasjera i chórmistrza. Zachowało się również kilka późniejszych statutów Towarzystwa, np. dokument zarejestrowany w 1970 r.¹⁵

¹⁴ Statut Towarzystwa Śpiewu w Wieliczce, s. nlb., nr inw. 1208/Zb.Spec.

¹⁵ Statut Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce, s. 8, 1970 r., Archiwum Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (dalej: Arch. MŻKW), L/16.

presented in this paper are therefore cross-cutting, the examples given serve to provide the reader with a general overview of the growing collection and to guide the reader to specific materials relating to a selected aspect of the choir's activities.

Over the years, various materials documenting the activities of the "Lutnia" have been added to the collections of the Archives of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka [Archives of the CSMW]. This is a particularly important part of the collection, additionally significantly supplemented with new materials acquired as a result of own acquisitions, containing information that has not yet been subjected to detailed analysis. They mainly concern the period from the end of the Second World War to the present day. They authenticate not only musical and cultural activities, but also struggles with the difficult reality of the times of the Polish People's Republic. The lack of documents created before the Second World War is particularly acute. The years of occupation and the ban on associations, especially those of a patriotic nature, were not conducive to collecting and storing, or even creating, documents confirming the further activities of the Singing Society. These sources are in the form of handwritten letters and notes, as well as typescripts with varying degrees of legibility and state of preservation. Undoubtedly, one of the most valuable documents is the statute of the "Lutnia", kept in the form of a manuscript, issued on 19 May 1873. On its first page, there is a seal of the County Starosty of Wieliczka¹⁴. The statute defined in detail the objectives and scope of the Society's activities, as the formal legal basis for its operation. It describes the most important aspects of the Society's activities, including the method of financing, the composition of the band, and, above all, the rights and obligations of active and supporting members. The document regulated, among other things, the process of admitting new members, as well as resignations and exclusions from the ranks of the "Lutnia". It presented the rules for organising general meetings, adopting resolutions and organising the election of the members of the Board of Directors, as well as the president, his deputies, the secretary, the cashier and the choirmaster. Several later statutes of the Society have also been preserved, e.g. a document registered in 1970¹⁵ and separate Regulations for the Department of the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka¹⁶.

---

¹⁴ Statute of the Singing Society in Wieliczka, p. not numbered, Inv. No. 1208/Zb.Spec.

¹⁵ Statute of the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka, p. 8, 1970, Archives of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka (hereinafter: Archives of the CSMW), L/16.

¹⁶ Regulations for the Department of the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka. Adopted by the Department of the "Lutnia" Singing Society at a meeting of the Department on 6 April 1938, Archives of the CSMW, L/17.

oraz oddzielny Regulamin dla Wydziału Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce¹⁶.

W celu usystematyzowania wiadomości dokonano podziału zachowanych materiałów pisanych na trzy oddzielne kategorie. Jest on umowny i dość ogólny, niemniej wydaje się zasadny i nieco ułatwia poruszanie się po bardzo bogatym zasobie źródeł pisanych.

Dokumentację można podzielić na oficjalną, formalną, adresowaną do Towarzystwa Śpiewaczego lub jego przedstawicieli oraz tworzoną i wysyланą przez Towarzystwo, np. do innych instytucji i organizacji propagujących kulturę muzyczną oraz do zespołów śpiewaczych.

Szczególnie interesujące jest oficjalne pismo „Lutni” skierowane do Czcigodnych Obywateli miasta Wieliczki z 10 listopada 1945 r. z informacją o wznowieniu działalności Towarzystwa i zachętą do wstąpienia w jego szeregi: „Towarzystwo Śpiewu «Lutnia» w Wieliczce, założone w r. 1872, po przetrwaniu ciężkich chwil w okresie zaborczym, w czasie I wojny światowej, oraz pod sześćioletnią okupacją brutalnego Niemca, idąc z polską pieśnią ku upragnionej Niepodległości, stanęło dziś wobec zagadki jutra. Straciło mocno na swej żywotności, a to z powodu ciężkiej sześćoletniej okupacji oraz braku zainteresowania się miejscowego Społeczeństwa tym działem kultury i niezrozumieniem konieczności kontynuowania i krzewienia pieśni polskiej w Odradzanej Ojczyźnie. Pięknego i szlachetnego dzieła Przodków naszych marnować nam jednak nie wolno. Dzieło to, z myślą o niepodległości poczęte, ma nas wieść poprzez pieśń polską ku jedności Narodu i wielkości Ojczyzny. Zawiadamiając o wznowionej działalności Towarzystwa Śpiewu «Lutnia», prosimy o wpisanie się na członków zwyczajnych lub nadzwyczajnych Towarzystwa. Wpisowe wynosi 10 zł. Wysokość składki członkowskiej dobrowolna. Cześć Pieśni!”¹⁷.

Na podstawie zachowanej korespondencji można wymienić liczne instytucje, które w przeszłości utrzymywały z „Lutnią” ożywione kontakty. W tym tak ważne instytucje państwowe, jak Ministerstwo Kultury i Sztuki w Warszawie, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej czy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Wydział Kultury w Krakowie oraz Zjednoczenie Polskich Zespołów Śpiewaczych i Instrumentalnych Oddział w Krakowie, mediów – radia i telewizji, ale także lokalne organy władzy miejskiej i Zarządu Kopalni Soli

¹⁶ Regulamin dla Wydziału Tow. Śpiew. „Lutnia” w Wieliczce. Uchwalony przez Wydział Tow. Śpiew. „Lutnia” na posiedzeniu Wydziału 6. kwietnia 1938 r., Arch. MŻKW, L/17.

¹⁷ *Do Czcigodnych Obywateli miasta Wieliczki*, Arch. MŻKW, L/25, k. 9.

In order to systematise the information, the preserved written materials were divided into three separate categories. This division is conventional and quite general, but it seems reasonable and makes it a bit easier to navigate through the very rich resources of written sources.

The documentation can be divided into official, formal documentation addressed to the Singing Society or its representatives and documentation created and sent by the Society, e.g. to other institutions and organisations promoting musical culture and singing bands.

Particularly interesting is the official letter of the "Lutnia" addressed to the Honourable Citizens of the Town of Wieliczka, dated 10 November 1945, informing them of the resumption of the Society's activities and encouraging them to join its ranks: "The 'Lutnia' Singing Society in Wieliczka, founded in 1872, after surviving hard times during the partition period, during the First World War, and under six years of occupation by the brutal Germans, walking with Polish song towards the long-awaited Independence, has today faced the riddle of tomorrow. It has lost a lot of its vitality due to the heavy six years of occupation and the lack of interest of the local Community in this branch of culture and the lack of understanding of the need to continue and promote Polish songs in the Reborn Homeland. However, we must not waste the beautiful and noble work of our Ancestors. This work, conceived with independence in mind, is to lead us through Polish song towards the unity of the Nation and the greatness of the Homeland. By notifying you of the renewed activities of the 'Lutnia' Singing Society, we ask you to sign up as ordinary or extraordinary members of the Society. The entry fee is PLN 10. The amount of the membership fee is voluntary. Honour Songs!"¹⁷.

On the basis of the preserved correspondence, it is possible to list numerous institutions that maintained active contacts with the "Lutnia" in the past. These included such important state institutions as the Ministry of Culture and Art in Warsaw, the Voivodship Committee of the Polish United Workers' Party or the Presidium of the Voivodship National Council, Department of Culture in Krakow and the Union of Polish Singing and Instrumental Bands Branch in Krakow, the media – radio and television, but also local municipal authorities and the administration of the "Wieliczka" Salt Mine, and even the Supervisory Board of the "Robotnik" Consumer Cooperative in Wieliczka. The letters addressed to the above-mentioned institutions mainly concerned requests for subsidies and

---

¹⁷ *Do Czciogdnych Obywateli miasta Wieliczki*, Archives of the CSMW, L/25, p. 9.

„Wieliczka”, a nawet Rady Nadzorczej Spółdzielni Spożywców „Robotnik” w Wieliczce. Pisma kierowane do wyżej wymienionych instytucji dotyczyły w znacznej części prośb o dotacje oraz podziękowań za ich przyznanie¹⁸. Liczne podziękowania „Lutnia” otrzymywała nawet od takich instytucji jak Liga Morska i Kolonialna za współpracę w organizacji Tygodnia Morza w 1937 r.¹⁹

Pozostała, także dość obszerna, dokumentacja dotycząca organizacji niektórych okrągłych rocznic, prezentuje kolejne etapy przygotowania Towarzystwa do ważnych obchodów, przede wszystkim wyjątkowej rocznicy 100-lecia działalności chóru. Przy tej okazji do wszystkich członków „Lutni” wystosowane zostało pismo o następującej treści, podpisane przez prezesa oraz sekretarza: „Zbliża się Jubileusz 100-lecia Towarzystwa Śpiewaczego «Lutnia» w Wieliczce. Powaga i dostojność Jubileuszowych uroczystości wymagać będzie wspólnej myśli twórczej i pracy wszystkich członków i sympatyków Towarzystwa. W związku z powyższym Zarząd Tow. organizuje wspólną naradę w dniu 14 maja br. o godz. 18.00 w lokalu własnym, na którą uprzejmie zaprasza wszystkich Członków, Przyjaciół i Sympatyków «Lutni». (...) Porządek obrad zostanie podany na miejscu. (...) Liczymy na Waszą pomoc oraz Wasz udział w przygotowaniach Jubileuszowych”²⁰. Przygotowania do tego ważnego święta obejmowały między innymi wspólne narady, podczas których omawiano bieżącą sytuację w zespole, najważniejsze zadania na przyszłość, opiniowanie projektów jubileuszowych, dobór wykonawców repertuaru oraz wszelkie wolne wnioski i propozycje. Ciekawym przykładem tego rodzaju dokumentu jest plan pracy Towarzystwa na 1971 r., przygotowany przez Franciszka Widomskiego. Zaplanowano w nim intensywną pracę na próbach chóru w celu podniesienia poziomu artystycznego, a także powiększenie składu, ułożenie repertuaru, informowanie lokalnej społeczności o działaniach „Lutni”, wydanie drukiem książki pamiątkowej oraz wybicie medalu pamiątkowego. Dużą wagę przywiązywano także do strony organizacyjnej przedsięwzięcia. Przewidywano m.in. prace porządkowe obejmujące np. przegląd zawartości szaf z nutami, płyt gramofonowych i instrumentów muzycznych oraz inwentaryzację potrzebnego wyposażenia²¹. W tym zbiorze archiwalnym zachowało się również pismo skierowane do ministra kultury i sztuki w Warszawie z prośbą o pozwolenie na wybicie medalu

¹⁸ Arch. MŻKW, L/30, k. 1–3, 24–25.

¹⁹ Arch. MŻKW, L/1, k. 314.

²⁰ Arch. MŻKW, L/33, k. 1.

²¹ Tamże, k. 5.

acknowledgements for granting them¹⁸. The "Lutnia" even received numerous acknowledgements from institutions such as the Maritime and Colonial League for its cooperation in the organisation of Maritime Week in 1937¹⁹.

There is also quite extensive documentation regarding the organisation of some round anniversaries, showing the successive stages of the Society's preparation for important celebrations, most notably the exceptional 100th anniversary of the choir. On this occasion, the following letter was sent to all members of the "Lutnia", signed by the president and the secretary: "The 100th anniversary of the 'Lutnia' Singing Society in Wieliczka is about to take place. The solemnity and dignity of the Jubilee celebrations will require the joint creative thought and work of all members and supporters of the Society. Given the above, the Board of the Society is organising a joint meeting on 14 May this year at 6:00 p.m. at its own premises, to which it kindly invites all Members, Friends and Supporters of the 'Lutnia'. (...) The agenda for the meeting will be announced at the venue. (...) We are looking forward to your help and participation in the Jubilee preparations"²⁰. Preparations for this important celebration included, among other things, joint meetings during which the current situation in the band, the most important tasks for the future, the opinions on anniversary projects, the selection of repertoire performers and any free requests and proposals were discussed. An interesting example of this type of document is the Society's work plan for 1971, prepared by Franciszek Widomski. It planned intensive work at choir rehearsals to raise the artistic level, as well as enlarging the composition, arranging the repertoire, informing the local community about the activities of the "Lutnia", publishing a commemorative book in print and minting a commemorative medal. Great importance was also attached to the organisational aspect of the project. Among other things, there were plans for cleaning work including, for example, a review of the contents of sheet music cabinets, gramophone records and musical instruments, and an inventory of the needed equipment²¹. This archive collection also preserves a letter addressed to the Minister of Culture and Art in Warsaw, requesting permission to mint 150 bronze commemorative medals²². The Ministry responded positively to the request, appropriately justifying

---

¹⁸ Archives of the CSMW, L/30, pp. 1–3, 24–25.

¹⁹ Archives of the CSMW, L/1, p. 314.

²⁰ Archives of the CSMW, L/33, p. 1.

²¹ *Ibidem*, p. 5.

²² *Ibidem*, p. 6.

pamiątkowego z brązu w liczbie 150 sztuk²². Do prośby ministerstwo odniosło się pozytywnie, odpowiednio to argumentując w piśmie z 19 lipca 1971 r.²³ Dokładnie analizować można obszerne protokoły z posiedzeń Komisji Koncepcyjnej, w której brali udział między innymi Franciszek Widomski (prezes), Wiesław Topornicki (wiceprezes), Stefania Knebloch, Grażyna Niewadził, Tadeusz Dominik, Ignacy Markowski, Kazimierz Piotrowski oraz Janusz Wiewiórka²⁴. Z pozostawionych pism wyłaniają się także trudności, z którymi po stu latach aktywności musiała się mierzyć „Lutnia”. Informowano przykładowo o braku dostatecznej liczby członków chóru męskiego. Świadczy o tym m.in. korespondencja skierowana do Andrzeja Wójtowicza, zawierająca ponaglenie i prośby o regularny udział w próbach chóru²⁵. Problemem było także znalezienie odpowiedniego miejsca do organizacji obchodów jubileuszowych, w tym zapewnienie zaplecza materialnego. Znaczącą rolę odgrywała w tym przypadku kopalnia soli w Wieliczce, która wielokrotnie wspomagała Towarzystwo, udostępniając mu najpiękniejsze podziemne komory. Świadczy o tym pismo sporządzone przez prezesa Franciszka Widomskiego oraz sekretarz Grażynę Niewadził: „Zarząd Towarzystwa Śpiewaczego «Lutnia» w Wieliczce, które w roku bieżącym obchodzić będzie 100-lecie swego istnienia i działalności, zwraca się z uprzejmą prośbą o zezwolenie zorganizowania uroczystości jubileuszowych w podziemiach Kopalni Soli w Wieliczce w Komorze Warszawa w dniach 18 i 19 listopada 1972 r. Pomni na wieloletnie tradycje udzielanej pomocy w przeszłości w różnych formach, jak zezwolenie na urządzenie imprez w Kopalni, udzielania przez długie lata lokali dla odbywania w nich prób chóru «Lutni», mamy nadzieję jako jedyne w kraju najstarsze Towarzystwo Śpiewacze, że Dyrekcja nadal udzieli swego poparcia i pomocy, ustosunkowując się pozytywnie do niniejszej prośby, za co już z góry serdecznie dziękujemy”²⁶. Obchody rocznicowe były niewątpliwie jednymi z największych i najkosztowniej- szych przedsięwzięć chóru. Występy gromadziły licznych gości, nie tylko sympatyków „Lutni”, ale także przyciągały uwagę wysokich urzędników państwowych, jak np. sekretarzy Komitetu Krakowskiego PZPR oraz ministra kultury i sztuki, co potwierdzają dyplomy pochodzące z lat 80. XX w. oraz personalne zaproszenia²⁷.

²² Tamże, k. 6.

²³ Tamże, k. 12.

²⁴ Tamże, k. 34–38.

²⁵ Tamże, k. 49.

²⁶ Tamże, k. 57.

²⁷ Arch. MŻKW, L/32, k. 8.

it in a letter dated 19 July 1971²³. The extensive minutes of the meetings of the Conceptual Committee can be carefully analysed, in which, among others, Franciszek Widomski (president), Wiesław Topornicki (vice-president), Stefania Knebloch, Grażyna Niewadział, Tadeusz Dominik, Ignacy Markowski, Kazimierz Piotrowski and Janusz Wiewiórka participated²⁴. The remaining letters also reveal the difficulties that the "Lutnia" had to face after a hundred years of activities. For example, there was information about the lack of a sufficient number of members of the men's choir. This is evidenced by, among others, correspondence addressed to Andrzej Wójtowicz, containing a reminder and requests for regular participation in choir rehearsals²⁵. Another problem was finding a suitable place to hold the jubilee celebrations, including the provision of material facilities. A significant role in this case was played by the salt mine in Wieliczka, which repeatedly supported the Society by providing it with the most beautiful underground chambers. This is evidenced by a letter prepared by president Franciszek Widomski and secretary Grażyna Niewadział: "The Board of the 'Lutnia' Singing Society in Wieliczka, which will celebrate the 100th anniversary of its existence and activities this year, kindly requests permission to organise the jubilee celebrations in the underground of the Wieliczka Salt Mine in the *Warszawa* chamber on 18 and 19 November 1972. In view of the long tradition of past assistance in various forms, such as permission to hold events in the mine, and the long tradition of providing rehearsal premises for the 'Lutnia' choir, we hope, as the only oldest Singing Society in the country, that the Administration will continue to support and assist us by responding positively to this request, for which we would like to thank you in advance"²⁶. The jubilee celebrations were undoubtedly one of the choir's largest and most expensive projects. The performances gathered numerous guests, not only supporters of the "Lutnia", but also attracted the attention of high state officials, such as the secretaries of the Krakow Committee of the Polish United Workers' Party and the minister of culture and art, as evidenced by diplomas dating from the 1980s and personal invitations²⁷. The preserved documentation also reveals many difficulties that the organisers had to struggle with, especially in terms of

---

²³ *Ibidem*, p. 12.

²⁴ *Ibidem*, pp. 34–38.

²⁵ *Ibidem*, p. 49.

²⁶ *Ibidem*, p. 57.

²⁷ Archives of the CSMW, L/32, p. 8.

Z zachowanej dokumentacji wyłania się również obraz wielu trudności, z jakimi organizatorzy musieli się zmagać, zwłaszcza w zakresie niedoborów różnego rodzaju sprzętów, materiałów i niezbędnych produktów spożywczych. Stąd pojawiają się także oficjalne prośby o objęcie Towarzystwa patronatem²⁸, a także udostępnianie lokali należących do miasta lub szkół dla organizacji prób²⁹. Zachowało się między innymi pismo skierowane do Hurtowni Artykułów Elektrotechnicznych w Krakowie z zamówieniem na adapter w obudowie metalowej (typ AW-18) wraz z trzema głośnikami zakupione na potrzeby własne Towarzystwa³⁰. Spore problemy pojawiały się w kwestii organizacji środków transportu, dzięki którym możliwe było organizowanie koncertów w odległych od Wieliczki miejscowościach. Jedna z oficjalnych prośb została skierowana przez Towarzystwo do dyrekcji bocheńskiej kopalni soli i dotyczyła przewiezienia zespołu z Wieliczki do Dobczyc, przy czym „Lutnia” zobowiązała się do pokrycia wszystkich kosztów przejazdu³¹.

Część pism uwierzytelnia dokonania „Lutni” i jej liczne sukcesy odniesione podczas występów festiwalowych i konkursowych. Po zajęciu pierwszego miejsca w zawodach o Złoty Laur XX-lecia PRL w 1965 r. chór zwrócił się z prośbą o udostępnienie autobusu zakładowego kopalni soli w Wieliczce i przewiezienie zespołu do Łańcuta. Wyjazd był swego rodzaju nagrodą za trud i pracę całego zespołu, w którego składzie działali także ówczesni i dawni pracownicy kopalni³².

„Lutnia” chętnie i często brała udział także w mniejszych spotkaniach, zwłaszcza tych o charakterze patriotycznym i edukacyjnym. Świadczą o tym dość liczne oficjalne prośby od dyrektorów i komitetów rodzicielskich lokalnych szkół o wzięcie udziału przez chór w uroczystościach organizowanych na terenach miejscowych szkół, a także podziękowania za udział³³. Podobny charakter ma pismo skierowane do „Lutni” przez Zarząd Główny Związku Sztygarów w Wieliczce z prośbą o uczestnictwo chóru męskiego w występie chóru górniczego 7 grudnia 1929 r. w kopalni z okazji uroczystych obchodów ku czci św. Barbary – patronki górników, prosząc jednocześnie o podanie wysokości należnej opłaty³⁴.

²⁸ Arch. MŻKW, L/28, k. 11.

²⁹ Tamże, k. 19, 22.

³⁰ Tamże, k. 39.

³¹ Tamże, k. 256.

³² Tamże, k. 137.

³³ Arch. MŻKW, L/1, k. 89.

³⁴ Tamże, k. 36.

shortages of various types of equipment, materials and necessary food products. Hence, there are also official requests to provide the Society with patronage²⁸ and to provide town-owned premises or schools for organising rehearsals²⁹. Among other things, a letter addressed to the Wholesaler of Electrotechnical Supplies in Krakow has been preserved, ordering an adapter in a metal housing (type AW-18) with three loudspeakers purchased for the Society's own needs³⁰. There were considerable problems in organising means of transport, which made it possible to organise concerts in towns distant from Wieliczka. One of the official requests was addressed by the Society to the administration of the Bochnia salt mine and concerned transporting the band from Wieliczka to Dobczyce, and the "Lutnia" undertook to cover all travel costs³¹.

Some of the letters authenticate the achievements of the "Lutnia" and its many successes during festival and competition performances. After taking first place in the competition for the Golden Laurel of the 20th anniversary of the Polish People's Republic in 1965, the choir requested access to a company bus from the Wieliczka salt mine and transported the band to Łańcut. The trip was a kind of reward for the effort and work of the entire band, which also included the then and former employees of the mine³².

The "Lutnia" also willingly and frequently took part in smaller meetings, especially those of a patriotic and educational nature. This is evidenced by quite numerous official requests from headmasters and parent committees of local schools for the choir to take part in ceremonies organised on the premises of local schools, as well as acknowledgements for their participation³³. A letter of a similar nature is addressed to the "Lutnia" by the Main Board of the Association of Foremen in Wieliczka, requesting the participation of the men's choir in the performance of the miners' choir on 7 December 1929 in the mine on the occasion of the festive celebration in honour of St. Barbara – the patron saint of miners, at the same time asking for the amount of the fee due³⁴.

---

²⁸ Archives of the CSMW, L/28, p. 11.

²⁹ *Ibidem*, pp. 19, 22.

³⁰ *Ibidem*, p. 39.

³¹ *Ibidem*, p. 256.

³² *Ibidem*, p. 137.

³³ Archives of the CSMW, L/1, p. 89.

³⁴ *Ibidem*, p. 36.

Drugą bardzo istotną grupą są materiały dokumentujące śpiewaczą działalność Towarzystwa, w tym składy zespołów oraz aktywności poszczególnych jej członków. Na podstawie tego rodzaju dokumentów można odtworzyć z dość dużą dokładnością listę aktywnie działających chórzystów z konkretnych lat, porównywać zmieniający się skład zespołu, a także śledzić, ilu członków tej samej rodziny na przestrzeni lat było zrzeszonych w Towarzystwie Śpiewaczym. Spisy zawierają również podział na głosy i listy chórzystów delegowanych na różne uroczystości. Najbogatsze w informacje o działalności Towarzystwa Śpiewaczego są natomiast protokoły z posiedzeń i walnych zgromadzeń, w których skrupulatnie notowano informacje o podejmowanych przez zespół aktywnościach, wyjazdach, wydarzeniach kulturalnych i towarzyskich³⁵, oraz obszerne sprawozdania roczne z dokładnym wykazem podejmowanych działań artystycznych i innych przedsięwzięć. Odnaleźć też można plany do realizacji na nadchodzące lata. Pojawiają się również zaproszenia na planowane spotkania członków chóru. Zachowały się: bogate w informacje sprawozdania z bieżącej działalności, sprawozdania gospodarcze sięgające nawet do trzech pierwszych dekad XX w.³⁶, plany finansowe, dzienniki prób³⁷, dzienniki podawcze i listy składek członkowskich, potwierdzenia odbioru pobranych kwot, pokwitowania oraz rachunki za wykonanie konkretnych usług na rzecz chóru, np. za strojenie fortepianu³⁸. „Lutnia” również pobierała wynagrodzenie za uczestnictwo w obchodach różnych świąt, o czym świadczą rachunki za wykonywanie partii solowych przez chórzystów z okazji 50-letniej rocznicy rewolucji październikowej oraz udział całego zespołu chóralnego³⁹. Poza wspomnianymi rozliczeniami wśród tej grupy archiwaliów zachowały się także pojedyncze przykłady innych notatek ilustrujących finansowo-gospodarczą sytuację Towarzystwa, jak choćby rozliczenie zużycia węgla i ogrzewania za okres od 1 stycznia do 30 listopada 1972 r.⁴⁰ czy zestawienie wydatków związanych z urządzeniem wieczernicy dla 43 członków chóru i kandydatów

³⁵ Do obszernej grupy protokołów z działalności Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” zaliczają się m.in. dokumenty przechowywane pod nr inw. L/20 z lat 1969, 1971 i 1980.

³⁶ Arch. MŻKW, L/19, k. 1–174. Zachowały się sprawozdania z lat 1910 i 1911, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1927, 1928, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937. Późniejsza dokumentacja należąca do tej jednostki pochodzi z końca lat 50. XX w. i gromadzi przykładowe sprawozdania z lat 60. i 70. XX w. do 1981 r.

³⁷ Arch. MŻKW, L/21/1–11. Zachowały się dzienniki prób „Lutni” z lat 1928, 1929, 1935, 1963, 1966, 1969, 1969–70, 1971–72, 1972–73, 1974–75, 1976, 1977.

³⁸ Arch. MŻKW, L/26, k. 16.

³⁹ Tamże, k. 10, 11.

⁴⁰ Tamże, k. 20.

The second very important group are materials documenting the singing activities of the Society, including the composition of bands and the activities of individual members. On the basis of this type of documents, it is possible to reconstruct with a fairly high degree of accuracy the list of active choristers from specific years, to compare the changing composition of the band, and to track how many members of the same family have been associated with the Singing Society over the years. The lists also include a division into voices and lists of choristers delegated to various celebrations. However, the richest information on the activities of the Singing Society are the minutes of meetings and general meetings, which scrupulously record information about the band's activities, trips, cultural and social events³⁵, and the extensive annual reports with a detailed list of artistic and other activities undertaken. Plans for the coming years can also be found. There are also invitations to planned meetings of choir members. The following have been preserved: reports on current activities, economic reports dating back as far as the first three decades of the 20th century³⁶, financial plans, rehearsal journals³⁷, administration journals and lists of membership fees, receipts for sums collected, receipts and bills for specific services performed for the choir, e.g. for tuning the piano³⁸. The "Lutnia" also received remuneration for participation in the celebration of various holidays, as evidenced by bills for the performance of solo parts by choristers on the 50th anniversary of the October Revolution and the participation of the entire choral band³⁹. In addition to the aforementioned bills, this group of archives also preserves single examples of other notes illustrating the financial and economic situation of the Society, such as a statement of coal and heating consumption for the period from 1 January to 30 November 1972⁴⁰, or a list of expenses related to the organisation of an evening meeting for 43 choir members

---

³⁵ The extensive group of minutes of the activities of the "Lutnia" Singing Society includes documents stored under Inv. No. L/20 from 1969, 1971 and 1980.

³⁶ Archives of the CSMW, L/19, pp. 1–174. Reports from 1910 and 1911, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1927, 1928, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937 have been preserved. Later documentation belonging to this unit dates back to the late 1950s and includes sample reports from the 1960s and 1970s up to 1981.

³⁷ Archives of the CSMW, L/21/1–11. The rehearsal journals of the "Lutnia" from 1928, 1929, 1935, 1963, 1966, 1969, 1969–1970, 1971–1972, 1972–1973, 1974–1975, 1976, 1977 have been preserved.

³⁸ Archives of the CSMW, L/26, p. 16.

³⁹ *Ibidem*, pp. 10–11.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 20.

1. Fragment wystawy „Lutnia» – 150 lat”. W gablocie zaprezentowany statut Towarzystwa Śpiewaczego, zapis nutowy oraz fotografia M. Nigrina, D. Kolakowski, 2022 r.

1. Fragment of the exhibition “Lutnia. 150 Years”.
The display case shows the statute of the Singing Society, sheet music and
a photograph of M. Nigrin, by D. Kolakowski, 2022.

na chórzystów w styczniu 1973 r. Zamówione zostały wówczas m.in.: cukier, herбата, śledzie, wędlina i słodycze oraz chleb na łączną kwotę 1770,90 zł⁴¹. Do tej części zaliczyć można też wewnętrzną dokumentację Towarzystwa, archiwizującą bieżącą formalną działalność, przede wszystkim finansową, związaną z różnego typu rozliczeniami oraz pozyskiwaniem funduszy na działalność zespołu.

Ciekawym źródłem na temat repertuaru chóru jest Inwentarz Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce obejmujący lata 1937 (od 1 kwietnia), 1938 po rok 1939, kiedy to działalność Towarzystwa została przerwana wybuchem II wojny światowej. Inwentarz obejmuje wykaz utworów podzielonych na dwie kategorie: utwory świeckie oraz utwory kościelne, dodatkowo listy partytur oraz dzieła teatralne. Zapisane one zostały w formie tabelarycznej, z wyszczególnieniem nazwiska autora, tytułów utworów oraz podziałem na głosy – z podsumowaniem wartości pieniężnej poszczególnych egzemplarzy⁴².

⁴¹ Tamże, k. 45.

⁴² Arch. MŻKW, L/22, s. 200.

and choral candidates in January 1973. The products ordered at that time included: sugar, tea, herring, cold cuts and sweets, as well as bread, for a total sum of PLN 1,770.90.⁴¹ This part also includes the Society's internal records, archiving the day-to-day formal activities, primarily financial, related to various bills and fundraising for the band's activities.

An interesting source on the choir's repertoire is the Inventory of the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka covering the years 1937 (from 1 April), 1938 to 1939, when the Society's activities were interrupted by the outbreak of the Second World War. The Inventory includes a list of works divided into two categories: secular works and church works, additionally lists of scores and theatrical works. These are recorded in tabular form, listing the author's name, the titles of the works and a breakdown by voice – with a summary of the monetary value of individual copies⁴².

A separate category includes all materials related to the dissemination of musical and cultural activities, not of a formal nature, but addressed to all members of the band and its supporters and the general public. These include: invitations to celebrations, such as a "common celebration", programmes of planned celebrations, festival performances, texts of speeches delivered on the occasion of particularly important events⁴³, articles and press releases about the "Lutnia", invitations to choristers' weddings, and obituaries announcing the deaths of distinguished members. The rich documentation also includes letters from presidents, conductors, choir leaders from the founding of the "Lutnia" to the year in which the document was produced, and lists of members of the Department, for example. A collection of colourful anniversary telegrams and occasional postcards confirms the cordial contacts established by the "Lutnia", both with other choirs or cultural institutions and often with private individuals. Such richly decorated cards were eagerly sent at Easter, Christmas and New Year as well as on the occasion of successive anniversaries of the Society's activities⁴⁴. On their basis, a list of several organisations and choirs friendly with the "Lutnia" is drawn up. These included primarily: Polish Association of Choirs and Orchestras, Men's Choir "Bard" from Krakow, Men's Choir of Transport Cooperatives "Hejnał" from Krakow, "Harfa" Singing Society

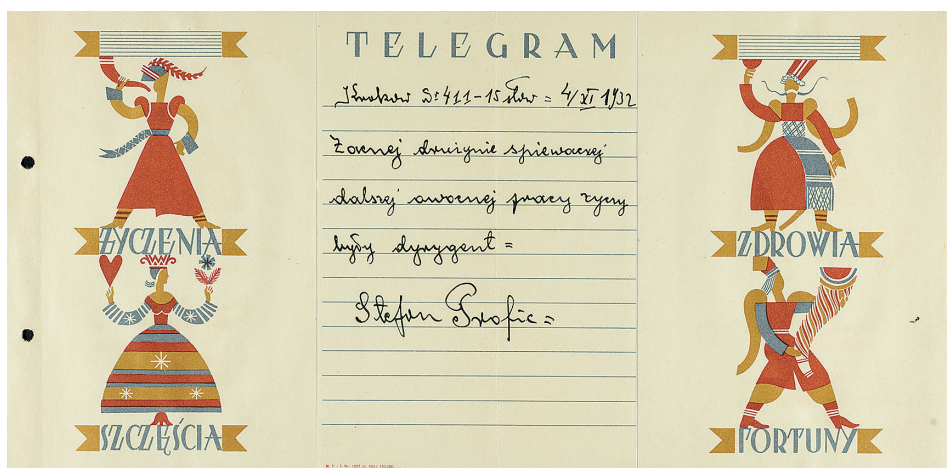
---

⁴¹ *Ibidem*, p. 45.

⁴² Archives of the CSMW, L/22, p. 200.

⁴³ J. Wiewiórka: *Referat okolicznościowy na 110-lecie Towarzystwa Śpiewaczego "Lutnia" w Wieliczce ogłoszony w dniu 11 XII 1982 r. przez Prezesa*, 138/mps, p. 4.

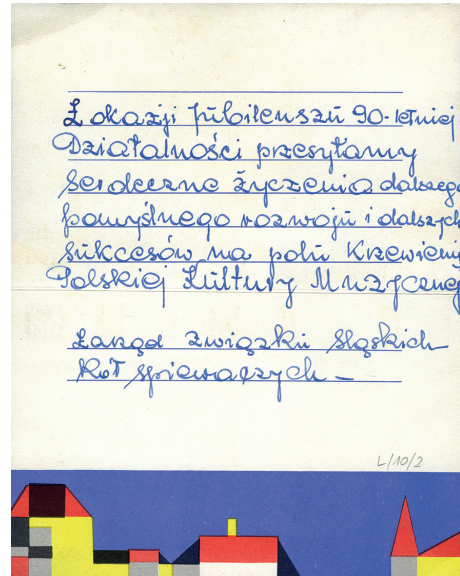
⁴⁴ Archives of the CSMW, L/10/1–16, L/11/1–16, L/12/1–8.

2. Telegram nadesłany przez Stefana Profica (byłego dyrygenta) dla Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce, 1932 r. (Arch. MŻKW, L/10/1).

2. Telegram sent by Stefan Profic (former conductor) to the „Lutnia” Singing Society in Wieliczka, 1932 (Archives of the CSMW, L/10/1).

Do osobnej kategorii zaliczyć można wszelkie materiały związane z upowszechnianiem działalności muzycznej i kulturalnej, niemające formalnego charakteru, lecz kierowane do wszystkich członków zespołu i jego sympatyków oraz szerokiego grona odbiorców. Znajdują się tam: zaproszenia na świętowanie uroczystości, jak np. „wspólne święcone”, programy obchodów planowanych uroczystości, występów festiwalowych, teksty referatów wygłaszanych przy okazji szczególnie

3. Telegram okolicznościowy nadany z okazji 90-lecia działalności Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce, 1962 r. (Arch. MŻKW, L/10/2).

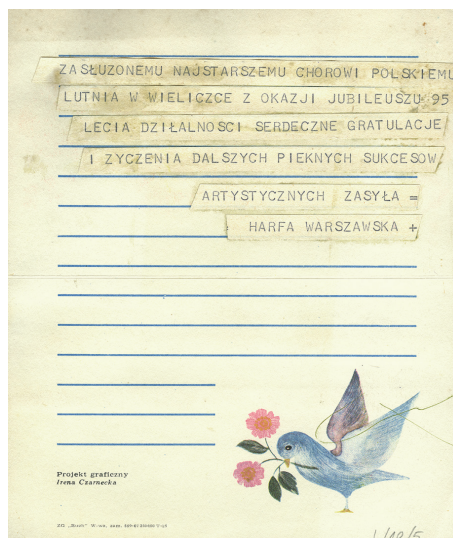
3. Telegram sent on the occasion of the 90th anniversary of the activities of the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka, 1962 (Archives of the CSMW, L/10/2).

from Warsaw, “Lutnia Robotnicza” Singing Association in Krakow, Cecilian Men’s Choir from Krakow and Krakow Singing Society “Echo.”

In addition, the great value of the personal notes, letters and short biographical notes of the members of the “Lutnia” should be emphasised. They are particularly valuable because they are created by the Society’s often actively engaged members themselves. They document a personal view of the activities of the “Lutnia”, their own experiences and accounts of important events, such as participation in festivals and competitions, presented in the context of the era in which they were written. Particularly interesting is the resumé of Michalina Wanat, left in the form of a short typescript with a handwritten note, dated 15 November 1958⁴⁵, and the written resignation from the position of vice-president of the Society by Janusz Wiewiórka, with an extensive explanation and description of the personnel relations in the singing band at that time⁴⁶.

⁴⁵ Archives of the CSMW, L/23, p. 14.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 63.

4. Telegram okolicznościowy z okazji 95-lecia działalności Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce nadesłany przez Towarzystwo Śpiewacze „Harfa” z Warszawy, 1967 r. (Arch. MŻKW, L/10/5).

4. Telegram on the occasion of the 95th anniversary of the activities of the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka sent by “Harfa” Singing Society from Warsaw, 1967 (Archives of the CSMW, L/10/5).

doniosłych wydarzeń⁴³, artykuły i wzmianki prasowe o „Lutni”, zaproszenia na śluby chórzystów, a także nekrologi informujące o śmierci jej zasłużonych członków. W bogatej dokumentacji odnaleźć można także wykazy prezesów, dyrygentów, przewodzących chórowi od powstania „Lutni” aż do roku, w którym dany dokument powstał, oraz np. listy członków Wydziału. Zbiór barwnych telegramów jubileuszowych i okolicznościowych kartek pocztowych potwierdza podtrzymywanie serdecznych kontaktów nawiązywanych przez „Lutnię”, zarówno z innymi chórami czy instytucjami kultury, jak i często osobami prywatnymi. Tego typu bogato zdobione kartki chętnie wysyłano na Wielkanoc, Boże Narodzenie i Nowy Rok oraz z okazji kolejnych rocznic działalności Towarzystwa⁴⁴. Na ich podstawie powstaje lista kilku zaprzyjaźnionych z „Lutnią” organizacji i chórow. Należały do nich przede wszystkim: Polski Związek Chórów i Orkiestr, chór męski „Bard”

⁴³ J. Wiewiórka: Referat okolicznościowy na 110-lecie Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce ogłoszony w dniu 11 XII 1982 r. przez Prezesa, 138/mps, s. 4.

⁴⁴ Arch. MŻKW, L/10/1–16, L/11/1–16, L/12/1–8.

5. Kartka okolicznościowa z życzeniami na Święta Bożego Narodzenia, przelana do Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”, 1972 r. (Arch. MŻKW, L/11/11).

5. Occasional greetings card for Christmas sent to the “Lutnia” Singing Society, 1972 (Archives of the CSMW, L/11/11).

Z okazji Święt
 „Bożego Narodzenia”
 Towarzystwa Śpiewaczego
 „Lutnia” w Księżance,
 składam najserdecz-
 niejsze życzenia
 „Wesołych Świąt”
 i serdecznego
 „Dobrego Pokoju 1973”
 Ciepła Poczta
 Kazimiera Trzeciaka
 Bydgoszcz 21 XII 1972

z Krakowa, Chór Męski Spółdzielni Transportowych „Hejnał” z Krakowa, Towarzystwo Śpiewacze „Harfa” z Warszawy, Stowarzyszenie Śpiewackie „Lutnia Robotnicza” w Krakowie, Chór Męski Cecyliński z Krakowa i Krakowskie Towarzystwo Śpiewackie „Echo”.

Dodatkowo podkreślić należy dużą wartość pozostawionych notatek osobistych, listów i krótkich biogramów członków „Lutni”. Są one szczególnie cenne, bo tworzone przez samych, często aktywnie zaangażowanych członków Towarzystwa. Dokumentują osobiste spojrzenie na działalność „Lutni”, własne doświadczenia i relacje z ważnych wydarzeń, jak np. udział w festiwalach i konkursach, przedstawione w kontekście epoki, w której zostały spisane. Szczególnie ciekawy jest życiorys Michaliny Wanat, pozostawiony w formie krótkiego maszynopisu z dopisaną notatką ręczną, z datą 15 listopada 1958 r.⁴⁵, oraz pisemna rezygnacja z funkcji wiceprezesa Towarzystwa Janusza Wiewiórki z obszernym wyjaśnieniem i opisem ówczesnych stosunków personalnych panujących w zespole śpiewaczym⁴⁶.

Fotografie

Ważną grupę pamiątek związanych z Towarzystwem Śpiewaczym „Lutnia” stanowią fotografie, na których zostali uwiecznieni wchodzący w skład zespołu chórzyci. Najstarszymi zachowanymi i szczególnie cennymi zdjęciami ukazującymi chóry męski i żeński są te z 1914⁴⁷ oraz 1916 r.⁴⁸ Najstarsza fotografia – z okresu II Rzeczypospolitej Polskiej – pochodzi z przełomu 1921 i 1922 r. i prezentuje chór mieszany występujący w operetce „Wiesław”⁴⁹. Warto wyróżnić zdjęcie wykonane w 1930 r. Ukazuje ono chór mieszany, zgromadzony przed szybem *I. Paderewskiego* w Wieliczce⁵⁰. Do zbiorów muzealnych trafiła stosunkowo niewielka

⁴⁵ Arch. MŻKW, L/23, k. 14.

⁴⁶ Tamże, k. 63.

⁴⁷ Fotografie przedstawiające chóry męski i żeński Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” wykonane z okazji 40-lecia działalności, nr inw. 479/Zb.Spec., 478/1/Zb.Spec., 480/Zb.Spec., 411/Zb.Spec.

⁴⁸ Chór mieszany Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” z chórmistrzem M. Nigrinem, nr inw. 389/Zb.Spec.

⁴⁹ Członkowie Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” występujący w operetce K. Brodzińskiego „Wiesław” w reż. T. Korpala, pod batutą M. Nigrina, nr inw. 393/Zb.Spec.

⁵⁰ Chór mieszany Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” przed szybem *I. Paderewskiego*, nr inw. 798/3/Zb.Spec.

6. Chór żeński Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce. W centrum widoczna postać M. Nigrina, W. Gargul, 1914 r. (zbiory MŻKW, 479/Zb. Spec.).

6. Women's choir of the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka. In the centre, there is M. Nigrin, by W. Gargul, 1914 (collections of the CSMW, 479/Zb. Spec.).

Photographs

An important group of memorabilia related to the "Lutnia" Singing Society are photographs immortalising the choristers who are part of the band. The oldest preserved and particularly valuable photographs showing the men's and women's choirs are those from 1914⁴⁷ and 1916⁴⁸. The oldest photograph – from the period

⁴⁷ Photographs showing the men's and women's choirs of the "Lutnia" Singing Society taken on the occasion of the 40th anniversary of the activities, Inv. No. 479/Zb.Spec., 478/1/Zb.Spec., 480/Zb.Spec., 411/Zb.Spec.

⁴⁸ Mixed choir of the "Lutnia" Singing Society with the choirmaster M. Nigrin, Inv. No. 389/Zb.Spec.

Wydział Tow. śpiew „Lutnia” w Wieliczce 1927 r.

Siedzą: Jan Stańczowski, Jan Piotrowski, Mieczysław Nigrin, Stefan Profic, Inż. Bronisław Lisak
archiwista zast. prezesa prezes chórmistrz zast. chórm.

Stoją: Tad. Pelc, Fr. Widomski, Fel. Guzik, Jan Okoński, Kaz. Stępniewski, Franciszek Skrzypek
Leon Pieprzyk.

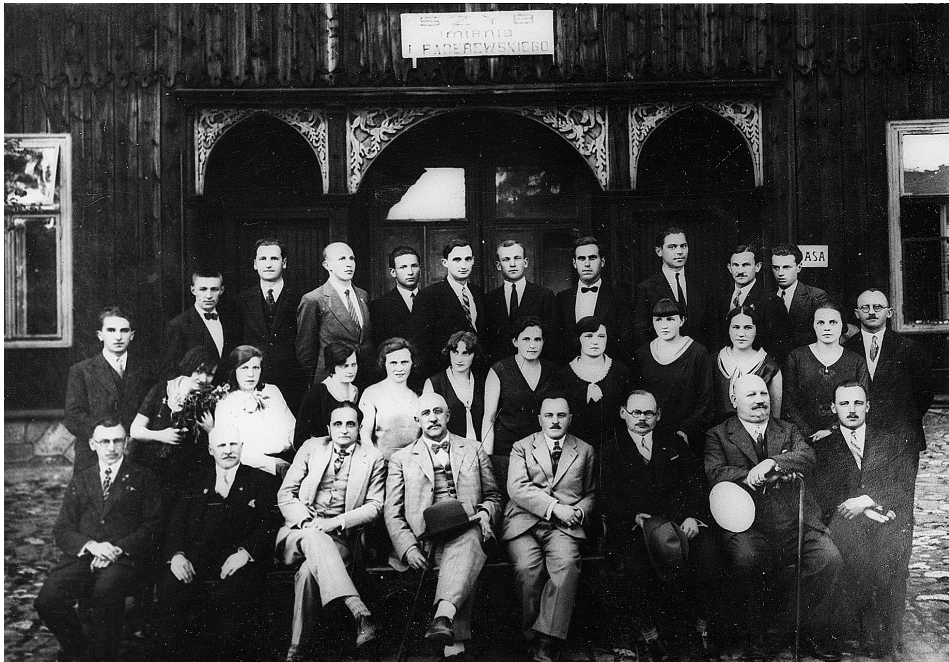
7. Wydział Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce. Pod fotografią widoczne imiona i nazwiska ówczesnych członków Wydziału, 1927 r. (zbiory MŻKW, 1204/2/Zb. Spec.).

7. Department of the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka. Under the there are visible names and surnames of the then members of the Department, 1927 (collections of the CSMW, 1204/2/Zb. Spec.).

liczba zdjęć ukazujących zespół w latach 1945–1989. Interesująca fotografia powstała w 1958 r. z okazji jubileuszu 86-lecia działalności chóru⁵¹. Dzięki tego typu materiałom udokumentowane zostały różne święta i uroczystości, na które „Lutnia” często była zapraszana, w tym także wydarzenia organizowane przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka. Materiały powstałe we współpracy z Muzeum w większości przypadków wykonane zostały w latach 90. XX w.⁵²

⁵¹ Jubileusz 86-lecia Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”. Chór mieszany, orkiestra amatorska, delegacje bratnich chórów i Zjednoczenia Polskich Zespołów Śpiewaczych i Instrumentalnych wraz z zaproszonymi gośćmi.

⁵² Dokumentacja fotograficzna z otwarcia wystawy „125 lat Towarzystwa Śpiewaczego «Lutnia»”, Zamek Żupny, Wieliczka, 1 X 1997 r. (14 fotografii), nr inw. 1561/Zb.Spec.; Dokumentacja fotograficzna z koncertu Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w komorze *Długosza* w Muzeum na poziomie III, Wieliczka, 8 XI 1997 r. (9 fotografii), 1563/Zb.Spec.; Dokumentacja fotograficzna z otwarcia

8. *Chór mieszany Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” przed szybem „I. Paderewskiego” w Wieliczce, 1930 r. (zbiory MŻKW, 798/3/Zb. Spec.).*

8. *Mixed choir of the “Lutnia” Singing Society in front of the “I. Paderewski” shaft in Wieliczka, 1930 (collections of the CSMW, 798/3/Zb. Spec.).*

of the Second Polish Republic – dates from the turn of 1921 and 1922 and shows a mixed choir performing in the operetta “Wiesław”⁴⁹. It is worth highlighting a photograph taken in 1930. It shows a mixed choir gathered in front of the *I. Paderewski* shaft in Wieliczka⁵⁰. A relatively small number of photographs showing the band between 1945 and 1989 have been added to the museum’s collection. This interesting photograph was taken in 1958 on the occasion of the 86th anniversary of the choir’s activities⁵¹. Thanks to this type of materials, various

⁴⁹ Members of the “Lutnia” Singing Society performing in K. Brodziński’s operetta “Wiesław” directed by T. Korpala, conducted by M. Nigrin, Inv. No. 393/Zb.Spec.

⁵⁰ Mixed choir of the “Lutnia” Singing Society in front of the *I. Paderewski* shaft, Inv. No. 798/3/Zb.Spec.

⁵¹ The 86th anniversary of the “Lutnia” Singing Society. A mixed choir, an amateur orchestra, delegations of fellow choirs and the Union of Polish Singing and Instrumental Bands, together with invited guests.

Do osobnej grupy zaliczyć trzeba zachowane wizerunki przedstawiające postaci szczególnie zasłużone dla Towarzystwa Śpiewaczego, jak np. zdjęcia ukazujące dyrygenta Mieczysława Nigrina⁵³ – jedną z najbardziej zasłużonych postaci w dziejach „Lutni”, czy np. Teodora Popiołka – jej prezesa i chórmistrza⁵⁴. W przypadku najstarszych zachowanych fotografii, poza najbardziej rozpoznawalnymi postaciami, bardzo trudno jest zidentyfikować członków chórów męskiego i żeńskiego. Tylko w pojedynczych przypadkach takie opisy zostały naniesione, co pozwoliło na odtworzenie składu ówczesnego Wydziału Towarzystwa, jak i niekiedy aktywnych członków działającego w przeszłości zespołu.

Dyplomy

Artystyczna działalność chórzystów była dostrzegana i honorowana licznymi dyplomami, z których znaczna część trafiła do zbiorów muzealnych. Stanowią one swego rodzaju podsumowanie jubileuszy, konkursów, przeglądów artystycznych, festiwali i wielu innych okazji, przy których były wręczane „Lutni” lub poszczególnym jej członkom. Za wyjątkowy uznać należy komplet dyplomów przyznanych M. Nigrinowi z: 1936, 1937, 1958 i 1959 r., zwłaszcza najstarszy bogato zdobiony, z wyeksponowanym symbolem „Lutni”⁵⁵. Był on już przedmiotem dokładniejszej analizy, zarówno pod kątem zawartych w nim treści, jak i estetyki wykonania⁵⁶. Wart wyróżnienia jest dyplom z 1972 r. dla Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce z okazji jubileuszu 100-lecia istnienia⁵⁷ oraz egzemplarz przyznany przez Radę Państwa „Za zasługi w krzewieniu kultury muzycznej w okresie

---

wystawy „Czas spełnionych nadziei. W 80. rocznicę odzyskania niepodległości (1918–1998)” oraz koncertu okolicznościowego „Lutni”, Zamek Żupny, Wieliczka 10 XI 1998 r. (24 barwne fotografie), nr inw. oraz 1611/Zb.Spec.

⁵³ Mieczysław Nigrin w mundurze kapelmistrza orkiestry salinarnej, nr inw. 387/Zb.Spec.

⁵⁴ Teodor Popiołek – prezes i kilkakrotny chórmistrz „Lutni”, muzyk i dyrygent amatorskiej orkiestry smyczkowej, jeden z założycieli Towarzystwa Upiększania Wieliczki w 1907 r., nr inw. 6895/Zb.Spec.

⁵⁵ Dyplomy dla M. Nigrina za zasługi w amatorskim ruchu muzycznym i z okazji otrzymania „Odznaki Honorowej”. Cztery dyplomy w ozdobnej teczce, aut. S. Klimczyk, 1936, 1937, 1958, 1959, nr inw. 621/1–4/Zb.Spec.

⁵⁶ B. Konwerska: *Księgi i dyplomy okolicznościowe...*, s. 262–268.

⁵⁷ Dyplom dla Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce z okazji jubileuszu 100-lecia istnienia, 1972 r., nr inw. 2134/22/Zb.Spec.

holidays and celebrations to which the "Lutnia" was willingly and often invited were documented, including events organised by the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka. The materials created in cooperation with the Museum were mostly prepared in the 1990s⁵². A separate group includes preserved images depicting figures of particular merit for the Singing Society, such as photographs showing the conductor Mieczysław Nigrin⁵³, one of the most distinguished figures in the history of the "Lutnia", or e.g. Teodor Popiołek, its president and choirmaster⁵⁴. In the case of the oldest preserved photographs, apart from the most recognisable figures, it is very difficult to identify the members of the men's and women's choirs. Only in individual cases were such descriptions made, which allowed for the reconstruction of the composition of the then Department of the Society, as well as sometimes active members of the band operating in the past.

Diplomas

The artistic activities of the choristers were recognised and honoured with numerous diplomas, many of which have been added to the museum's collection. They are a kind of summary of anniversaries, competitions, artistic reviews, festivals and many other occasions on which they were awarded to the "Lutnia" or to its individual members. Considered exceptional is the set of diplomas awarded to M. Nigrin from: 1936, 1937, 1958 and 1959, especially the oldest one, richly

---

⁵² Photographic documentation from the opening of the exhibition "125 Years of the 'Lutnia' Singing Society", Saltworks Castle, Wieliczka, 1 October 1997 (14 photographs), Inv. No. 1561/Zb.Spec.; Photographic documentation from the concert of the "Lutnia" Singing Society in the *Długosz* chamber in the Museum on level III, Wieliczka, 8 November 1997 (9 photographs), 1563/Zb.Spec.; Photographic documentation from the opening of the exhibition "Time of Fulfilled Hopes. On the 80th Anniversary of Regaining Independence (1918–1998)" and from the occasional concert by the "Lutnia", Saltworks Castle, Wieliczka, 10 November 1998 (24 colour photographs), Inv. No. and 1611/Zb.Spec.

⁵³ Mieczysław Nigrin in the uniform of the bandmaster of the saline orchestra, Inv. No. 387/Zb.Spec.

⁵⁴ Teodor Popiołek – president and several times choirmaster of the "Lutnia", musician and conductor of an amateur string orchestra, one of the founders of the Society for the Beautification of Wieliczka in 1907, Inv. No. 6895/Zb.Spec.

9. Dyplom Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie z okazji nadania „Złotej Odznaki za Zasługi dla Ziemi Krakowskiej” Towarzystwu Śpiewacemu „Lutnia” w Wieliczce w uznaniu długoletniej działalności przyczyniającej się do rozwoju kulturalnego Województwa Krakowskiego, 1972 r. (zbiory MŻKW, 2134/23/Zb. Spec.).

9. Diploma of the Presidium of the Voivodeship National Council in Krakow on the occasion of awarding the “Golden Badge of Merits for the Land of Krakow” to the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka in recognition of its long-term activities contributing to the cultural development of the Krakow voivodeship, 1972 (collections of the GSMW, 2134/23/Zb. Spec.).

10. Dyplom uznania dla Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce z okazji 105. rocznicy działalności, 1977 r. (zbiory MZKW, 2134/20/Zb. Spec.).

10. Diploma of Recognition for the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka on the occasion of the 105th anniversary of its activities, 1977 (collections of the CSMW, 2134/20/Zb. Spec.).

POLSKI ZWIĄZEK CHÓRÓW I ORKIESTR
ZARZĄD GŁÓWNY

ZA ZASŁUGI DLA SPOŁECZNEGO RUCHU MUZYCZNEGO

NADAJE MEDAL
POLSKIEGO ZWIĄZKU CHÓRÓW I ORKIESTR

*Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia” w Wieliczce
z okazji 115 lat działalności społeczno-artystycznej*

Sekretarz Generalny

Nr. ewid. 40

Prezes

Warszawa, dnia 4.11.1987 r.

11. Dyplom za zasługi dla Społecznego Ruchu Muzycznego dla Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce potwierdzający nadanie „Medalu Polskiego Związku Chórów i Orkiestr” z okazji 115. rocznicy działalności społeczno-naukowej 1987 r. (zbiory MŻKW, 2134/34/Zb. Spec.).

11. Diploma for merits for the Social Music Movement for the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka confirming the award of the “Medal of the Polish Association of Choirs and Orchestras” on the occasion of the 115th anniversary of Social and Scientific Activities, 1987 (collections of the CSMW, 2134/34/Zb. Spec.).

decorated, with the "Lutnia" symbol prominently displayed⁵⁵. It has already been the subject of a more detailed analysis, both in terms of its content and the aesthetics of its preparation⁵⁶. Worthy of distinction is a Diploma from 1972 for the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka on the Occasion of its 100th Anniversary⁵⁷ and a copy awarded by the State Council "For Merits in Promoting Musical Culture during 100 Years of Activities" together with the Golden Cross of Merit in 1973.⁵⁸ Some of the diplomas were thus a set along with the awarded distinctions. This group includes a diploma from the Presidium of the Voivodeship National Council in Krakow dated 23 October 1972, on the occasion of the award of the "Golden Badge of Merits for the Land of Krakow" to the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka. The choir was thus distinguished for its long-term activities contributing to the cultural development of the Krakow voivodeship⁵⁹. In addition to diplomas awarded by the highest state authorities, the Archive's collection also includes those awarded by the Polish Association of Choirs and Orchestras with its branch in Krakow. This is, for example, a Diploma of Recognition for the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka on the 105th Anniversary of its Social Activities in Promoting Musical Culture, awarded in 1977⁶⁰. Another interesting example of this type of memorabilia is the diploma which the "Lutnia" received for its participation in the 1st Concert of Amateur Choir Bands, issued in Jaworzno in 1974. A diploma awarded to the Society in 1986, on the other hand, confirms its participation in a ceremonial concert on the anniversary of the liberation of the Land of Krakow and the 60th anniversary of the Polish Association of Choirs and Orchestras in

---

⁵⁵ Diplomas for M. Nigrin for His Merits in the Amateur Music Movement and on the occasion of receiving the "Badge of Honour". Four diplomas in a decorative folder, by S. Klimczyk, 1936, 1937, 1958, 1959, Inv. No. 621/1–4/Zb.Spec.

⁵⁶ B. Konwerska: *Księgi i dyplomy okolicznościowe...*, pp. 262–268.

⁵⁷ Diploma for the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka on the Occasion of its 100th Anniversary, 1972, Inv. No. 2134/22/Zb.Spec.

⁵⁸ For merits in promoting musical culture during 100 years of activities, the State Council awards the "Golden Cross of Merits" to the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka, 1973, 2134/24/Zb.Spec.

⁵⁹ Diploma of the Presidium of the Voivodeship National Council in Krakow by Resolution of 23 October 1972 on Awarding the "Golden Badge of Merits for the Land of Krakow" to the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka in Recognition of its Long-term Activities Contributing to the Cultural Development of the Krakow Voivodeship, 1972, Inv. No. 2134/23/Zb.Spec.

⁶⁰ Polish Association of Choirs and Orchestras, Branch in Krakow, Diploma of Recognition for the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka on the 105th Anniversary of its Social Activities in Promoting Musical Culture, 1977, Inv. No. 2134/20/Zb.Spec.

100-letniej działalności” wraz ze Złotym Krzyżem Zasługi w 1973 r.⁵⁸ Część dyplomów stanowiła więc komplet wraz z przyznawanymi odznaczeniami. Do tej grupy należy dyplom pochodzący od Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie z 23 października 1972 r. z okazji nadania „Złotej Odznaki za Zasługi dla Ziemi Krakowskiej” Towarzystwu Śpiewaczemu „Lutnia” w Wieliczce. W ten sposób chór został wyróżniony za długoletnią działalność przyczyniającą się do rozwoju kulturalnego województwa krakowskiego⁵⁹. Poza dyplomami przyznawanymi przez najwyższe władze państwowe w zbiorach Archiwum odnaleźć można również te wręczone przez Polski Związek Chórów i Orkiestr z oddziałem w Krakowie. Jest to np. Dyplom uznania dla Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce w 105. rocznicę Społecznej Działalności w Krzewieniu Kultury Muzycznej, nadany w 1977 r.⁶⁰ Kolejnym ciekawym przykładem tego typu pamiątki jest dyplom, który „Lutnia” otrzymała za uczestnictwo w I Koncercie Amatorskich Zespołów Chóralnych, wydany w Jaworznie w 1974 r. Dyplom przyznany Towarzystwu w 1986 r. potwierdza natomiast jego udział w uroczystym koncercie w rocznicę wyzwolenia ziemi krakowskiej oraz 60-lecie Polskiego Związku Chórów i Orkiestr w 1986 r.⁶¹ Rok później chór uhonorowano Dyplomem z okazji 115-lecia działalności społecznej i artystycznej⁶².

Ważnymi pamiątkami, podkreślającymi zasługi „Lutni”, są także listy gratulacyjne. Jednym z najciekawszych przykładów są dwa egzemplarze przekazane przez I sekretarza Komitetu Krakowskiego PZPR z okazji 110. i 115. rocznicy działalności Towarzystwa z lat 80. XX w., list gratulacyjny od ministra komunikacji z okazji

---

⁵⁸ Za zasługi w krzewieniu kultury muzycznej w okresie 100-letniej działalności Rada Państwa nadaje „Złoty Krzyż Zasługi” Towarzystwu Śpiewaczemu „Lutnia” w Wieliczce, 1973 r., 2134/24/Zb.Spec.

⁵⁹ Dyplom Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie uchwałę z dnia 23 października 1972 r. o nadaniu „Złotej Odznaki za Zasługi dla Ziemi Krakowskiej” Towarzystwu Śpiewaczemu „Lutnia” w Wieliczce w uznaniu długoletniej działalności przyczyniającej się do rozwoju kulturalnego Województwa Krakowskiego, 1972 r., nr inw. 2134/23/Zb.Spec.

⁶⁰ Polski Związek Chórów i Orkiestr, oddział w Krakowie, Dyplom Uznania dla Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce w 105. rocznicę Społecznej Działalności w Krzewieniu Kultury Muzycznej, 1977 r., nr inw. 2134/20/Zb.Spec.

⁶¹ Dyplom dla Chóru Mieszanego „Lutnia” w Wieliczce za udział w uroczystym koncercie w rocznicę wyzwolenia Ziemi krakowskiej oraz 60-lecie Polskiego Związku Chórów i Orkiestr, 1986 r., nr inw. 2134/27/Zb.Spec.

⁶² Dyplom dla Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce z okazji 115-lecia działalności społecznej i artystycznej, 1987 r., nr inw. 2134/34/Zb.Spec.

1986.⁶¹ A year later the choir was honoured with a Diploma on the Occasion of the 115th Anniversary of Social and Artistic Activities⁶².

Letters of congratulation are also important memorabilia, highlighting the merits of the "Lutnia". One of the most interesting examples are two copies provided by the First Secretary of the Krakow Committee of the Polish United Workers' Party on the occasion of the 110th and 115th anniversary of the Society's activities in the 1980s, a letter of congratulation from the Minister of Communication on the 110th anniversary of the Society's activities, as well as from other institutions, including from the Krakow Committee of the National Unity Front, as well as the local Club of Friends of Wieliczka⁶³.

Medals and commemorative badges

Medals and commemorative badges are the least numerous group of objects associated with the Wieliczka "Lutnia". They were prepared on the occasion of jubilee celebrations and anniversaries celebrated solemnly until 1989. These medals also confirm cooperation with other institutions or are memorabilia of significant events in the history of the Society. In some cases, diplomas confirming and supplementing the distinctions have also been preserved, and sometimes even correspondence relating to the organisation of a particular event or concerning the cooperation of the "Lutnia" with a particular institution.

---

⁶¹ Diploma for the "Lutnia" Mixed Choir in Wieliczka for Participation in a Ceremonial Concert on the Anniversary of the Liberation of the Land of Krakow and the 60th Anniversary of the Polish Association of Choirs and Orchestras, 1986, Inv. No. 2134/27/Zb.Spec.

⁶² Diploma for the "Lutnia" Singing Society in Wieliczka on the Occasion of the 115th Anniversary of Social and Artistic Activities, 1987, Inv. No. 2134/34/Zb.Spec.

⁶³ Archives of the CSMW, Letter of Congratulation from the Club of Friends of Wieliczka for the "Lutnia" on the Occasion of the 110th Anniversary of its Activities, 1982, Inv. No. L/13/4; Letter of Congratulation from the Minister of Communication for the "Lutnia" on the Occasion of the 110th Anniversary of its Activities, 1982, Inv. No. L/13/1; Letter of Congratulation from the Krakow Committee of the National Unity Front for the "Lutnia" on the Occasion of the 110th Anniversary of its Activities, 1982, Inv. No. L/13/2; Letter of Congratulation from the Secretary of the Krakow Committee of the Polish United Workers' Party for the "Lutnia" on the Occasion of the 110th Anniversary of its Activities, 1982, Inv. No. L/13/3; Letter of Congratulation on the Occasion of the 115th Anniversary of "Lutnia's" Activities from the First Secretary of the Krakow Committee of the Polish United Workers' Party, 1987, Inv. No. L/14/1.

110-lecia działalności, a także innych instytucji, w tym od Krakowskiego Komitetu Frontu Jedności Narodowej, oraz lokalnego Klubu Przyjaciół Wieliczki⁶³.

Medale i odznaki okolicznościowe

Medale i odznaki okolicznościowe stanowią najmniej liczną grupę obiektów związanych z wielicką „Lutnią”. Powstawały z okazji obchodów jubileuszowych i rocznic świętowanych uroczyście do 1989 r. Medale te świadczą także o współpracy z innymi instytucjami lub są pamiątką po istotnych wydarzeniach z dziejów Towarzystwa. W niektórych przypadkach zachowały się również dyplomy potwierdzające i uzupełniające odznaczenia, a niekiedy nawet korespondencja związana z organizacją danego wydarzenia lub dotycząca współpracy „Lutni” z daną instytucją.

12. Medal okolicznościowy (awers i rewers) „Festiwal Chórów Amatorskich o Laur XX-lecia PRL”, 1965 r. (zbiory MŻKW, 2134/3/Zb. Spec.).

12. Commemorative medal (obverse and reverse)

“Festival of Amateur Choirs for the Laurel of the 20th anniversary of the Polish People’s Republic,” 1965 (collections of the CSMW, 2134/3/Zb. Spec.).

⁶³ Arch. MŻKW, List gratulacyjny od Klubu Przyjaciół Wieliczki dla „Lutni” z okazji 110. rocznicy działalności, 1982 r., nr inw. L/13/4; List gratulacyjny od Ministra Komunikacji dla „Lutni” z okazji 110. rocznicy działalności, 1982 r., nr inw. L/13/1; List gratulacyjny od Krakowskiego Komitetu Frontu Jedności Narodowej dla „Lutni” z okazji 110. rocznicy działalności, 1982 r., nr inw. L/13/2; List gratulacyjny od Sekretarza Krakowskiego Komitetu PZPR dla „Lutni” z okazji 110. rocznicy działalności, 1982 r., nr inw. L/13/3; List gratulacyjny z okazji 115-lecia działalności „Lutni” od I Sekretarza Krakowskiego PZPR, 1987 r., nr inw. L/14/1.

13. Medal okolicznościowy (awers i rewers) „100-lecie Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”, 1972 r. (nr inw. 2134/2/Zb. Spec.).

13. Commemorative medal (obverse and reverse) “100th anniversary of the “Lutnia” Singing Society, 1972 (Inv. No. 2134/2/Zb. Spec.).

The only distinction intended for an individual is the Order of the Polish People’s Republic⁶⁴, which in the past belonged to an unknown owner. Others were awarded to the Singing Society, and it is worth mentioning, above all, the commemorative medal for the 100th anniversary of the activities of the “Lutnia” Singing Society⁶⁵. Two copies of this medal have been preserved in the museum’s collections. Others include the commemorative medal of the Festival of Amateur Choirs for the Laurel of the 20th Anniversary of the Polish People’s Republic⁶⁶, the badge “Merits for the Land of Krakow”⁶⁷ and the commemorative medal “Krakow House of Culture. Palace under the Rams”⁶⁸.

⁶⁴ Order of the Polish People’s Republic in original box, 20th century, Inv. No. 2134/1/Zb.Spec.

⁶⁵ Commemorative medal for the 100th anniversary of the activities of the “Lutnia” Singing Society, 1972, Inv. No. 2134/2/Zb.Spec.

⁶⁶ Commemorative medal – “Festival of Amateur Choirs for the Laurel of the 20th Anniversary of the Polish People’s Republic”, 1965, Inv. No. 2134/3/Zb.Spec.

⁶⁷ Commemorative badge – “For Merits for the Land of Krakow”, 1980s, Inv. No. 2134/4/Zb.Spec. The hardcover identity card dated 24 November 1982 with the signature of the Chairman of the National Council, dr inż. Wiesław Gondek, has been preserved in the Special Collections. It is most likely to be a set.

⁶⁸ Commemorative medal – “Palace under the Rams. Krakow House of Culture”, 1970s–1980s, Inv. No. 2134/6/Zb.Spec.

Jedynym odznaczeniem przeznaczonym dla indywidualnej osoby jest Order PRL⁶⁴, należący w przeszłości do nieznanego właściciela. Pozostałe przyznawane były Towarzystwu Śpiewacemu i wymienić tu należy przede wszystkim medal okolicznościowy na 100-lecie działalności Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”⁶⁵. W zbiorach muzealnych zachowały się jego dwa egzemplarze. Pozostałe to medal okolicznościowy z Festiwalu Chórów Amatorskich o Laur XX-lecia PRL⁶⁶, odznaka „Za Zasługi dla Ziemi Krakowskiej”⁶⁷ oraz medal okolicznościowy „Krakowski Dom Kultury. Pałac pod Baranami”⁶⁸.

Plakaty, afisze, obwieszczenia, nekrologi

Równie ciekawa i cenna jest bogata kolekcja dobrze zachowanych plakatów, afiszy i obwieszczeń, sięgających początków XX w. do lat 90. XX w., z których wyczytać można m.in. prezentowany przez „Lutnię” repertuar. Dotyczą one wydarzeń kulturalnych organizowanych przez najstarsze wielickie Towarzystwo Śpiewacze lub przy jego aktywnym współudziale. Festiwale, koncerty i święta miały charakter zarówno religijny, jak i świecki, gdzie silnie wybrzmiewały wątki patriotyczne. Chór uczestniczył w obchodach świąt narodowych, organizowanych jeszcze w czasach PRL, np. z okazji obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego w 1966 r. Ponadto repertuar zawierał utwory o charakterze rozrywkowym i różnorodnej tematyce adresowane do szerokiego grona odbiorców. Niektóre koncerty organizowane były nie tylko dla podtrzymania morale lokalnej społeczności, ale miały także na celu niesienie pomocy finansowej rodzinom żołnierzy walczących na froncie podczas I wojny światowej. Uroczystości przygotowywano często we współpracy z Towarzystwem Gimnastycznym „Sokół” z Wieliczki. Z czasem pojawiały się plakaty

⁶⁴ Order PRL w oryginalnym pudełku, XX w., nr inw. 2134/1/Zb.Spec.

⁶⁵ Medal okolicznościowy na 100-lecie działalności Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”, 1972 r., nr inw. 2134/2/Zb.Spec.

⁶⁶ Medal okolicznościowy – „Festiwal Chórów Amatorskich o Laur XX-lecia PRL”, 1965 r., nr inw. 2134/3/Zb.Spec.

⁶⁷ Odznaka okolicznościowa – „Za zasługi dla Ziemi Krakowskiej”, lata 80. XX w., nr inw. 2134/4/Zb.Spec. W Zbiorach Specjalnych zachowała się Legitymacja w twardej oprawie z 24 listopada 1982 r. z podpisem Przewodniczącego Rady Narodowej dra inż. Wiesława Gondka. Najprawdopodobniej jest to komplet.

⁶⁸ Medal okolicznościowy – „Pałac pod Baranami. Krakowski Dom Kultury”, l. 70.–80. XX w., nr inw. 2134/6/Zb.Spec.

Zarząd Główny

Zjednoczenia Polskich Zespołów Śpiewaczych i Instrumentalnych

uchwałą VIII Walnego Zjazdu Delegatów
z dnia 11 stycznia 1970 roku

za 100-letnią aktywną działalność społeczną
i artystyczną w amatorskim ruchu muzycznym
Zjednoczenia

nadaje

TOWARZYSTWU ŚPIEWACZEMU » L U T N I A « W WIELICZCE

Odznakę Honorową

ZŁOTĄ Z WIEŃCEM LAUROWYM

Prezes

Sekretarz Generalny

Nr 26/1/-WL

Warszawa, dnia 11 stycznia 1970 r.

ZPZSII 305/ 1 M-5 303

14. „Złota Odznaka Honorowa z Wieńcem Laurowym” wraz z dyplomem. Przyznana Towarzystwu Śpiewaczemu „Lutnia” w Wieliczce przez Zarząd Główny Zjednoczenia Polskich Zespołów Śpiewaczych i Instrumentalnych, 1970 r. (zbiory MŻKW, 2134/30/Zb. Spec.).

14. “Golden Badge of Honour with Laurel Wreath” with a diploma.
Awarded to the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka by the Main Board of the Union of Polish Singing and Instrumental Bands, 1970 (collections of the CSMW, 2134/30/Zb. Spec.).

NA DOCHÓD OPIEKI LEGIONOWEJ.

Towarzystwo śpiewackie
„Lutnia“ w Wielicze

urządza

w sobotę dnia 14. września 1918
w sali kasynowej w BOCHNI

KONCERT

CHÓRU MĘSKIEGO

— pod art. kierownictwem P. Mieczysława Nigrina —

z następującym programem:

Część I.

1. Grieg: „Hasło“
2. „Marsz tryumfalny“
3. a) Langer: „Polna różyczka“
b) Kurpiński: „Polonez“
4. Kwiatkowski: „Wieniec pieśni polskich“.

Część II.

5. Dürner: „Założenie burzy“
6. a) „Wisła“
b) Duniecki: „Pieśń żołnierska“
7. Clark: „Wędrowni śpiewacy“
8. Gall: — Pieśni ludowe:
a) „Czego ty dziewczyno pod jaworem stoisz“
b) „Idzie stary bez wieś“
c) „Hej dalejże chłopcy“

W przerwach będzie przygrywać orkiestra smyczkowa.

CENY MIEJSC: Krzesła 1-rzędne po 5 K — II-rzędne po 4 K — III-rzędne po 3 K —
parter po 2 K — galeria po 1 K.

Bilety wcześniej do nabycia w księgarni WP. Piszowej.

Początek o godzinie 8. wieczorem.

PO KONCERCIE ZABAWA.

Druk J. Litwalskiego w Wieliczce.

15. Afisz informujący o koncercie chóru męskiego Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” na dochód opieki legionowej, 1918 r. (zbiory MŻKW, 527/7/Zb. Spec.).

15. Placard informing about a concert of the men's choir of the „Lutnia” Singing Society for the benefit of the legion's care, 1918 (collections of the GSMW, 527/7/Zb. Spec.).

**Zwyczajne
WALNE
ZGROMADZENIE**

**Członków Towarzystwa
Śpiewu „Lutnia“ w Wieliczce**
odbędzie się w piątek 4 marca 1927.
o godzinie 7 wieczór, w lokalu Towarzystwa przy ul. Rzeźnickiej.

PORZĄDEK OBRAD:

- 1) Odczytanie protokołu z ostatniego Walnego Zgromadzenia,
- 2) Sprawozdanie z czynności Wydziału:
  - a) administracyjne, b) artystyczne, c) kasowe,
- 3) Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej,
- 4) Wybory:
  - a. prezesa i zastępcy,
  - b. dyrektora i zastępcy,
  - c. ośmiu członków wydziału, dwóch zastępców,
  - d. trzech członków komisji rewizyjnej,
  - e. czterech członków sądu honorowego,
- 5) Interpelacje i wnioski.

W razie braku przepisanego statutem kompletu członków odbędzie się następne Walne Zgromadzenie tego samego dnia o godzinie 7³⁰ wieczór.

W Wieliczce, dnia 14 lutego 1927 r.

ZA WYDZIAŁ:

EDWARD KRAUZE
sekretarz.

MIECZYSLAW NIGRIN
prezes.

Druckerei J. Litwińskiego w Wieliczce

16. Obwieszczenie o zwyczajnym walnym zgromadzeniu członków Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”, 1927 r. (zbiory MŻKW, 527/13/Zb. Spec.).

16. Announcement of the ordinary general meeting of the members of the “Lutnia” Singing Society, 1927 (collections of the CSMW, 527/13/Zb. Spec.).

„Pieśnią do serca a sercem do Ojczyzny”

90 LAT W SŁUŻBIE PIEŚNI
OBCHODZI W ROKU BIEŻĄCYM

TOWARZYSTWO ŚPIEWACZE
LUTNIA
W WIELICZCE

DNIA 14 GRUDNIA 1962 - GODZ. 19
NADZWYCZAJNE
WALNE ZGROMADZENIE
CZŁONKÓW I SYMPATYKÓW
W SALI PRÓB ORKIESTRY SALI-
NARNEJ W NADZYSZBIU OKRZEI

DNIA 15 GRUDNIA 1962 R. – GODZINA 17
W HALI SPORTOWEJ K.S. „GÓRNIK”
UROCZYSTY
KONCERT
JUBILEUSZOWY

SZCZEGÓŁOWY PROGRAM
W PAMIĄTKOWEJ JEDNODNIÓWCE

PRZERWY WYPEŁNIĄ PRODUKCJE ORKIESTRY SALINARNEJ

17. Plakat informujący o koncercie jubileuszowym Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” z okazji 90. rocznicy działalności, 1962 r. (zbiory MŻKW, 683/1/Zb. Spec.).

17. Poster informing about the jubilee concert of the “Lutnia” Singing Society on the occasion of the 90th anniversary of its activities, 1962 (collections of the GSMW, 683/1/Zb. Spec.).

Posters, placards, announcements, obituaries

Equally interesting and valuable is the rich collection of well-preserved posters, placards and announcements, dating back to the beginning of the 20th century until the 1990s, showing, among other things, the repertoire presented by the "Lutnia". They concern cultural events organised by or with the active participation of the oldest Wieliczka Singing Society. Festivals, concerts and holidays were both religious and secular in nature, with strong patriotic themes. The choir participated in the celebration of national holidays organised back in the times of the Polish People's Republic, e.g. on the occasion of the 1000th anniversary of the Polish State in 1966. Moreover, the repertoire included songs of an entertaining nature and a variety of themes addressed to a wide audience. Some concerts were organised not only to keep up the morale of the local community, but also to provide financial assistance to the families of soldiers fighting on the front during the First World War. The celebrations were often prepared in cooperation with "Sokół" Gymnastic Association in Wieliczka. Over time, there were posters informing about the anniversary celebrations, inviting local residents to take part in them⁶⁹.

The collection also includes announcements informing about the ordinary general meetings of members of the "Lutnia" Singing Society. Thanks to them, it is possible to follow in detail the agenda of the meeting, which consisted, among other things, of a welcome speech, the reading of the minutes of the last general meeting, the presentation of the reports of the department (administrative, artistic, cash and economic), the report of the Control Committee or the election of a new department⁷⁰.

Obituaries notified the local community of the deaths of the members of the "Lutnia". The collection includes, for example, an obituary informing about the death of M. Nigrin.

---

⁶⁹ "Lutnia" Singing Society, 90 years in the Song Service, announcement of solemn anniversary concert, 1962, Inv. No. 683/1/Zb.Spec.

⁷⁰ Nineteen placards from performances, concerts and meetings of the "Lutnia" in Wieliczka, attended by M. Nigrin, 1904–1936, Inv. No. 257/12/Zb.Spec., Inv. No. 1309/Zb.Spec.

informujące o uroczystościach rocznicowych, zapraszające okolicznych mieszkańców do wzięcia w nich udziału⁶⁹.

W zbiorach zachowały się również obwieszczenia informujące o zwyczajnych walnych zgromadzeniach członków Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”. Dzięki nim prześledzić można dokładnie porządek obrad, na który składało się m.in.: zagajenie, odczytanie protokołu z ostatniego walnego zgromadzenia, przedstawienie sprawozdań wydziału (administracyjnego, artystycznego, kasowego i gospodarczego), sprawozdanie Komisji Kontrolującej czy wybory nowego wydziału⁷⁰.

O śmierci członków „Lutni” zawiadamiały lokalną społeczność nekrologi. W zbiorach zachował się np. nekrolog informujący o zgonie M. Nigrina.

Batuty

Z całego zbioru pamiątek zachowanych po „Lutni” szczególnie wyróżniają się dwie batuty, przechowywane w zbiorach sztuki wielickiego muzeum, gdzie – w drodze zakupu i daru – trafiły w latach 70. XX w. Te z pozoru bardzo proste przedmioty są jednymi z najstarszych obiektów związanych z Towarzystwem. Należały do dyrygenta M. Nigrina i pochodzą z początku XX w. Hebanowa batuta zdobiona srebrnymi zakończeniami o długości 47 cm prezentowana była pierwotnie na nieistniejącej już wystawie stałej w Zamku Żupnym, opowiadającej o historii miasta i jego najbardziej zasłużonych mieszkańcach. Trzon batuty wykonany jest z hebanu i lekko zwęża się w górnej części. Jej podstawa zakończona jest srebrną, wyprofilowaną gałką, na której wyróżniają się dwa wałki. Ozdobiona jest delikatnym rytym i zakończeniem w kształcie gruszki na wyprofilowanej podstawie. Górna część batuty także posiada srebrną końcówkę, również zwieńczona jest spłaszczoną kulką, na której szczycie znajduje się lira – dwustronnie ozdobiona girlandami splecionymi ze stylizowanych liści, przewiązanych pośrodku kokardą. Na końcówce umieszczony został napis: „W.P.M. NIGRINOWI NIESTRUDZONEMU DYREKTOROWI LUTNI W WIELICZCE CZŁONKOWIE 4.IV.1914 r.”⁷¹

⁶⁹ Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia”, 90 lat w Służbie Pieśni, obwieszczenie o uroczystym koncercie jubileuszowym, 1962 r., nr inw. 683/1/Zb.Spec.

⁷⁰ Dziewiętnaście afiszy z przedstawień, koncertów i zebrań „Lutni” w Wieliczce, w których uczestniczył M. Nigrin, l. 1904–1936, nr inw. 257/12/Zb.Spec., nr. inw. 1309/Zb.Spec.

⁷¹ Batuta dyrygencka M. Nigrina, nr inw. 4/1142.

Batons

From the entire collection of the "Lutnia" memorabilia, two batons stand out in particular, stored in the art collection of the Museum in Wieliczka, where they were purchased and donated in the 1970s. These seemingly very simple objects are among the oldest objects associated with the Society. They belonged to the conductor M. Nigrin and come from the beginning of the 20th century. The 47 cm long ebony baton decorated with silver tips was originally presented at the no longer existing permanent exhibition in the Saltworks Castle, telling about the history of the town and its most distinguished residents. The shaft of the baton is made of ebony and slightly tapers at the top. Its base is finished with a silver profiled knob on which there are two distinguished pins. It is decorated with a delicate engraving and a pear-shaped ending on a profiled base. The upper part of the baton also has a silver tip, also topped with a flattened ball, on top of which there is a lyre – decorated on both sides with garlands made of stylised leaves, tied

18. Ozdobna batuta należąca do dyrygenta M. Nigrina, 1914 r. (zbiory MŻKW, 4/1142).

18. Decorative baton belonging to the conductor M. Nigrin, 1914 (collections of the CSMW, 4/1142).

19. *Batuta dyrygencka M. Nigrina, pocz. XX w. (zbiory MŻKW, 4/1129).*

19. *Conductor's baton of M. Nigrin, early 20th century
(collections of the CSMW, 4/1129).*

Druga, skromniejsza batuta o długości 32,5 cm, wykonana jest z hebanu i ma kształt prostokątnej, krótkiej laseczki o płynnie przechodzących ku końcowi pięciu zgrubieniach i przewężeniach. Powierzchnia przedmiotu jest polakierowana na czarno⁷².

Batuty są w dobrym stanie zachowania, zaobserwować można jedynie niewielkie zarysowania.

PODSUMOWANIE

Włączanie do zbioru gromadzącego pamiątki po Towarzystwie Śpiewaczym „Lutnia” kolejnych materiałów niewątpliwie wzbogaca całą kolekcję o dodatkowe źródła informacji. Pozwalają one dokładniej przyjrzeć się działalności Towarzystwa związanej z artystyczną pracą chóru oraz kwestiom organizacyjnym, które dotychczas nie były przedmiotem szerszego zainteresowania. Uwagę zwraca

⁷² Batuta dyrygencka M. Nigrina, nr inw. 4/1129.

with a bow in the middle. The following inscription is placed on the tip: "TO MR MIECZYŚLAW NIGRIN, THE TIRELESS DIRECTOR OF THE 'LUTNIA' IN WIELICZKA, MEMBERS, 4 April 1914"⁷¹.

The second, more modest baton, which is 32.5 cm long, is made of ebony and has the shape of a short rectangular stick with five thickenings and narrowings flowing smoothly towards the tip. The surface of the object is varnished black⁷².

The batons are preserved in a good condition; only minor scratches can be observed.

SUMMARY

The inclusion of further materials in the collection of memorabilia of the "Lutnia" Singing Society undoubtedly enriches the entire collection with additional sources of information. They provide a closer look at the Society's activities related to the artistic work of the choir and organisational issues that have not been the subject of much interest so far. The diversity of the stored archives is noteworthy, both in terms of the information they contain, the materials from which they were made, as well as the technique and aesthetics of the objects.

The number of documents and memorabilia relating to the "Lutnia" that have been created over the 150 years of its activities is evidence of an unusually high level of activities focusing mainly on musical culture and the promotion of patriotic values.

However, there is no doubt that they are valuable, also due to the presentation of the socio-economic realities in which the residents of Wieliczka functioned until the 1990s. The thematic diversity of documentation of the continuous activities of the "Lutnia" against the background of the socio-economic realities of that time can be very useful for studies on the history of the town and its most distinguished citizens. Knowledge of the history of the "Lutnia" could be supplemented by the preserved memoirs, both those written down and those recorded in the form of amateur films and accounts of concerts, which included interviews with, for example, Janusz Wiewiórka and chorister Józefa Turchan – an invaluable source of detailed information not only on the activities of the Society itself, but also on the history of Wieliczka, at least since the 1960s. Further efforts should therefore be made to formally acquire and include them in the museum's collections.

---

⁷¹ Conductor's baton of M. Nigrin, Inv. No. 4/1142.

⁷² Conductor's baton of M. Nigrin, Inv. No. 4/1129.

różnorodność przechowywanych archiwaliów, zarówno pod kątem zawartych w nich informacji, jak i materiałów, z których zostały one wykonane, oraz samej techniki i estetyki obiektów.

Liczba powstałych w ciągu 150 lat działalności „Lutni” dokumentów i pamiątek z nią związanych stanowi dowód niezwykle dużej aktywności skupiającej się głównie w obszarze kultury muzycznej i krzewienia wartości patriotycznych.

Nie ulega jednak wątpliwości, że są one cenne także ze względu na przedstawienie realiów społecznych i gospodarczych, w których funkcjonowali mieszkańcy Wieliczki do lat 90. XX w. Różnorodność tematyczna dokumentacji nieprzerwanej działalności „Lutni” na tle ówczesnych realiów społeczno-gospodarczych może być bardzo przydatna do studiów nad dziejami miasta i jego najbardziej zasłużonych obywateli. Wiedzę na temat dziejów „Lutni” mogłyby uzupełnić zachowane wspomnienia, zarówno te spisane, jak i utrwalone w formie amatorskich filmów oraz relacji z koncertów, na których znalazły się wywiady, np. z Januszem Wiwiórką, a także chórzystką Józefą Turchan – nieocenione źródło szczegółowych informacji nie tylko na temat działalności samego Towarzystwa, ale także dziejów Wieliczki, przynajmniej od lat 60. XX w. Należy zatem podejmować dalsze starania o ich formalne pozyskiwanie i włączanie do zbiorów muzealnych.

Szymon Pawlikowski, Patryk Sewulok*

BADANIA ARCHEOLOGICZNE PROWADZONE
PRZEZ MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA
W ROKU 2023

ABSTRAKT

W 2021 r. rozpoczęto prace inwestycyjne związane z przebudową Zamku Żupnego w Wieliczce – siedziby Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka. Podjęte działania miały na celu modernizację i remont Zamku Północnego (tzw. Domu Żupnego) oraz budowę pod powierzchnią dziedzińca północnego kubatury łączącej Zamek Północny z Zamkiem Środkowym (tzw. Domem Pośród Żupy). Prace inwestycyjne kontynuowano w roku 2022 i 2023, a wraz z nimi ratownicze badania archeologiczne, prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka. W latach poprzednich prace archeologiczne skupiały się na trzech głównych obszarach: piwnicach Zamku Północnego (Pom. 1 oraz Pom. 2), dziedzińcu północnym (Wykopy I, II, V–XII) oraz dziedzińcu południowym i opisywane były w artykułach sprawozdawczych publikowanych na łamach „Studiów i Materiałów do Dziejów Żup Solnych w Polsce”. W 2023 r., realizowane w ograniczonym zakresie, koncentrowały się na ukończeniu prac związanych z Wykopem V.

Słowa kluczowe: Wieliczka, zamek, wykopaliska, archeologia

---

* **Szymon Pawlikowski**, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, ul. Zamkowa 8,
32-020 Wieliczka, s.pawlikowski@muzeum.wieliczka.pl

Patryk Sewulok, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Archeologii, ul. Gołębia 11, 31-007 Kraków,
sewulok.patryk@gmail.com

Szymon Pawlikowski, Patryk Sewulok*

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH CONDUCTED
BY THE CRACOW SALTWORKS MUSEUM IN WIELICZKA
IN THE YEAR 2023

ABSTRACT

In 2021, renovation works began related to the reconstruction of the Zamek Żupny – headquarters of Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (Kraków Saltworks Museum in Wieliczka). Investment is aimed at modernizing and renovating the North Castle (the so-called Saltworks House) and building an underground passage under the surface of the northern courtyard, which will connect the North Castle with the Middle Castle (the so-called House Amid the Saltworks). Works continued in 2022 and 2023, along with archaeological excavations, conducted by the Kraków Saltworks Museum in Wieliczka. In previous years, archaeological works focused on three main areas: in the basements of the North Castle (Room 1 and Room 2), in the northern courtyard (Excavations I, II, V–XII) and in the southern courtyard. This work was described in previous reporting articles published as part of the „Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”. In 2023, archaeological research was limited to extent and complete work related to Excavation V.

Keywords: Wieliczka, castle, excavations, archaeology

---

* **Szymon Pawlikowski**, Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, 8 Zamkowa Street, 32-020 Wieliczka, s.pawlikowski@muzeum.wieliczka.pl

Patryk Sewulok, Institute of Archaeology of the Jagiellonian University, 11 Gołębia Street, 31-007 Kraków, sewulok@gmail.com

W 2021 r. rozpoczęto prace inwestycyjne związane z przebudową Zamku Żupnego – siedziby Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka. Podjęte działania miały na celu modernizację i remont Zamku Północnego (tzw. Domu Żupnego) oraz budowę pod powierzchnią dziedzica północnego kubatury łączącej Zamek Północny z Zamkiem Środkowym (tzw. Domem Pośród Żupy). Prace inwestycyjne kontynuowano w roku 2022 i 2023, a wraz z nimi ratownicze badania archeologiczne, prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka. W latach poprzednich prace archeologiczne skupiały się na trzech głównych obszarach: piwnicach Zamku Północnego (Pom. 1 oraz Pom. 2), dziedzińcu północnym (Wykopy I, II, V–XII) oraz dziedzińcu południowym i opisywane były w artykułach sprawozdawczych publikowanych na łamach „Studiów i Materiałów do Dziejów Żup Solnych w Polsce”¹. W 2023 r., realizowane w ograniczonym zakresie, koncentrowały się na ukończeniu prac związanych z Wykopem V.

W 2022 r. podczas badań archeologicznych na dziedzińcu północnym wytyczony został Wykop V – zlokalizowany na zachód od Wykopu II, w północno-zachodnim narożniku dziedzica. Jego powstanie związane było z wymianą i rozbudową znajdującej się w tym miejscu studni, będącej częścią kanalizacji burzowej. W czasie eksploracji natrafiono na ślady konstrukcji drewnianej, składającej się z dwóch masywnych słupów oraz kilku mniejszych pali. Za zgodą dyrekcji muzeum i w porozumieniu z kierownikiem budowy postanowiono zatrzymać w tym miejscu eksplorację i zabezpieczyć odsłonięte relikty, by następnie, gdy wystąpią sprzyjające warunki, wznowić prace i rozszerzyć maksymalnie zasięg badań w celu odsłonięcia całości odkrytej konstrukcji oraz lepszego zrozumienia jej przeznaczenia.

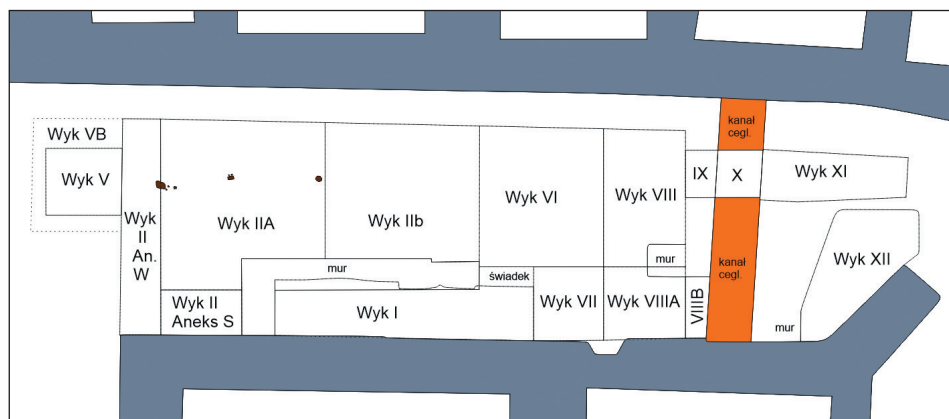
¹ J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 2021 roku*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce” (dalej: „SMDŻ”), t. XXXVI, Wieliczka 2022, s. 415–444; J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 2022 roku*, SMDŻ, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 538–557.

In 2021, investment works related to the reconstruction of the Saltworks Castle – headquarters of Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, began. The works undertaken are aimed at the modernisation and renovation of the North Castle (the so-called Saltworks House) and the construction of an underground building under the surface of the northern courtyard, which will connect the North Castle with the Central Castle (the so-called House within the Saltworks). The investment works continued in 2022 and 2023, along with rescue archaeological research conducted by the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka. In previous years, archaeological works focused on three main areas: in the basement of the North Castle (Room 1 and Room 2), in the northern courtyard (Excavations I, II, V–XII) and in the southern courtyard. These works were described in previous reporting articles published as part of “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland”¹. In 2023, archaeological research was carried out to a limited extent and focused on completing works related to Excavation V.

In 2022, during archaeological research conducted within the northern courtyard, Excavation V was marked out. This Excavation was located west of Excavation II, in the north-west corner of the courtyard. Its construction was related to the replacement and expansion of the well located in this place, which is part of the storm drainage system. During the exploration, traces of a wooden structure were found, consisting of two massive pillars and several smaller posts. Upon the consent of the museum’s management and in consultation with the site manager, it was decided to stop exploration at this location and secure the exposed relics, and then, when favourable conditions occur, to resume the works and extend the scope of

---

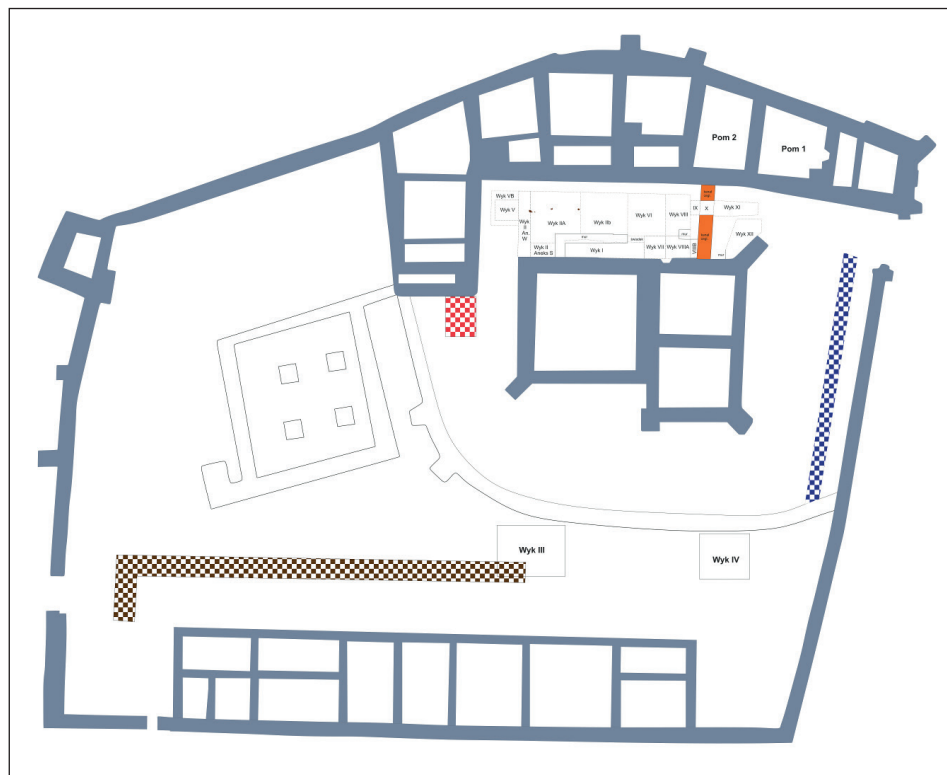
¹ J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 2021 roku*, “Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland” (hereinafter: “SMHS”), Vol. XXXVI, Wieliczka, 2022, pp. 415–444; J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 2022 roku*, SMHS, Vol. XXXVII, Wieliczka, 2023, pp. 538–557.

*1. Zbliżenie na układ wykopów na dziedzińcu północnym.
Wykop V zlokalizowany po zachodniej stronie dziedzińca (autor P. Sewulok).*

*1. Zoom in on the layout of the excavations in the northern courtyard.
Excavation V located on the western side of the courtyard (author: P. Sewulok).*

W 2023 r. wznowiono przerwane badania Wykopu V. Odsłonięto teren na całej powierzchni dawnego, zasypanego wykopu, poszerzając go w stronę północną i zachodnią praktycznie do granic obecnych budynków. Zgodnie z tym, co zaobserwowano w innych wykopach, okazało się, że obszar o szerokości ponad metra, licząc od ścian budynku, był już przekopany w przeszłości (zabezpieczenia fundamentów), w wyniku czego uzyskano jedynie nieco większą powierzchnię do badań z nienaruszonymi warstwami kulturowymi. Kontynuowano eksplorację i odsłaniano kolejne relikty drewniane. Od poziomu usunięcia współczesnych nasypów jeszcze podczas pierwszego etapu badania Wykopu V w roku 2022 eksplorację prowadzono w obrębie warstw archeologicznych o proveniencji średniowiecznej. Odkrywane zabytki ze wspomnianego okresu manifestowały się, w przeważającej części, w postaci potłuczonych fragmentów naczyń ceramicznych. Nawarstwienia, znajdujące się obok odkrywanych drewnianych pali, zawierały znaczną ilość drobnych fragmentów w postaci trocin i wiórów. Ich lokalizacja w bezpośrednim sąsiedztwie drewnianej konstrukcji sugeruje, że pale te były ociosywane tuż przed osadzeniem na miejscu. Poza wspomnianymi słupami w wykopie natrafiono na drewnianą rurę, prawdopodobnie wodociągową, pochodzącą z okresu zaboru austriackiego. Instalacja ta znajdowała się w datowanym na XIX w. wykopie przecinającym pionowo średniowieczne warstwy i sięgającym głębokości 420–460 cm od współczesnego poziomu gruntu.

2. Plan wykopów na stanowisku. W obrębie Zamku Północnego zlokalizowane są Pom. I i Pom. II, na dziedzińcu północnym Wykopy I, II i V–XII. Na czerwono zaznaczono wykop pod posadowienie dźwigu, na brązowo obszar wykopu pod kanalizację na dziedzińcu południowym, na niebiesko wykop pod bramą. Na dziedzińcu południowym zlokalizowano także dwa wykopy archeologiczne – III i IV (rys. P. Sewulok).

2. Plan for excavations at the site. Room I and Room II are located within the North Castle; Excavations I, II and V–XII are located in the northern courtyard. The excavation for the crane foundation is marked in red, the excavation area for the drainage system in the southern courtyard in brown, and the excavation for the gate in blue. Two archaeological excavations were also located in the southern courtyard – III and IV (fig. by P. Sewulok).

research as much as possible, in order to uncover the entire discovered structure and better understand its purpose.

In 2023, the interrupted research of Excavation V was resumed. The site was exposed over the entire area of the formerly backfilled excavation, extending it to the north and west, practically to the boundaries of the current buildings. In line with what was observed in other excavations, it turned out that an area more than a metre wide, counting from the walls of the building, had already been excavated

3. Początek eksploracji Wykopu V w 2022 r. (fot. P. Sewulok).

3. Beginning of exploration of Excavation V in 2022 (photograph by P. Sewulok).

Układ pali oraz chęć uchwycenia sposobu ich osadzenia skłoniły do podzielenia wykopu na dwie części (od poziomu 460 cm) w celu uzyskania dodatkowego cięcia profilowego (il. 8).

Poniżej warstw średniowiecznych znajdowały się nawarstwienia pradziejowe, datowane na okres epoki żelaza i związane z kulturą puchowską, potwierdzającą obecność na ziemiach polskich plemion celtyckich. Natrafiono również na materiały z epoki neolitu, związane z grupą pleszowsko-modlnicką kręgu lendzielsko-polgarskiego. Schemat nawarstwień odkryty w Wykopie V był powtórzeniem schematu zaobserwowanego w pozostałych wykopach na dziedzińcu północnym, z jedną różnicą: miąższość nawarstwień terenowych była tutaj wyższa niż w wykopach II i VI–XII², a na tle calca rysowała się gruba na kilka/kilkanaście centymetrów „rysa”

² J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 2021 roku*, SMDŻ, t. XXXVI, Wieliczka 2022, s. 415–444; J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 2022 roku*, SMDŻ, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 538–557.

4. Odkrycie konstrukcji drewnianych w Wykopie V. Fotografia wykonana na ostatnim poziomie dokumentacyjnym przed zaprzestaniem eksploracji. Widoczne pale, drobne słupki oraz poziome belki (fot. P. Sewulok).

4. Discovery of wooden structures in Excavation V. Photograph taken at the last documentation level before exploration ceased. Visible piles, small posts and horizontal beams (photograph by P. Sewulok).

in the past (foundation protections), resulting in only a slightly larger area for research with intact cultural layers. The exploration continued and more wooden relics were discovered. From the level of removal of modern embankments during the first stage of research of Excavation V in 2022, exploration was carried out within archaeological layers of medieval provenance. The discovered artefacts from the above-mentioned period manifested themselves, most of them, in the form of broken fragments of ceramic vessels. The accumulated layers located in the immediate vicinity of the discovered wooden piles contained a significant amount of small wooden fragments in the form of sawdust and shavings. Their location in close proximity to the wooden structure suggest that these piles were hewn just before they were placed on site. In addition to the above-mentioned posts, a wooden pipe was found in the excavation – probably a water pipe, dating from the period of the Austrian partition. This installation was located in an excavation dating to the 19th century that cut vertically through the medieval layers and reached a depth of

5. Powrót do eksploracji i poszerzenie Wykopu V w 2023 r. (fot. P. Sewulok).

5. Return to exploration and expansion of Excavation V in 2023 (photograph by P. Sewulok).

6. Widok na szerzej odkryte elementy konstrukcji drewnianej wraz z drewnianą rurą w XIX-wiecznym wkopie (fot. P. Sewulok).

6. View of the more widely uncovered elements of the wooden structure, including a wooden pipe in a 19th-century excavation (photograph by P. Sewulok).

7. *Dodatkowe cięcie profilowe Wykopu V w celu uzyskania posadowienia pali (fot. P. Sewulok).*

7. *Additional profile cutting of Excavation V for pile foundation (photograph by P. Sewulok).*

420–460 cm from modern ground level. The arrangement of the piles and the desire to capture how they were embedded prompted to divide the excavation into two parts (from the 460 cm level) in order to obtain an additional profile cut (Fig. 8).

Below the medieval layers, there were prehistoric accumulated layers, dating back to the Iron Age and related to the Púchov culture, confirming the presence of Celtic tribes in the Polish lands. Materials from the Neolithic period, related to the Pleszów-Modlnica group of the Lengyel-Polgár circle, were also found. The scheme of accumulated layers discovered in Excavation V was a repetition of the scheme observed in other excavations in the northern courtyard, with one difference: the thickness of the field accumulated layers here was higher than in Excavations II and VI–XII², and there was a several/ten centimetre-thick “crack”

² J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 2021 roku*, SMHS, Vol. XXXVI, Wieliczka, 2022, pp. 415–444; J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 2022 roku*, SMHS, Vol. XXXVII, Wieliczka, 2023, pp. 538–557.

8. Sposób posadowienia pali (fot. P. Sewulok).

8. The method of pile foundation (photograph by P. Sewulok).

wypełniona warstwą kulturową z zabytkami. Jest to prawdopodobnie ślad po tąpnięciu ziemi, związanym z użytkowaniem kopalni bądź przekształceniami terenu na dziedzińcu zamku, do którego dostała się zalegająca wyżej warstwa kulturowa.

Co do przeznaczenia samej konstrukcji, biorąc pod uwagę jej umiejscowienie i kształt, wykluczyć raczej można założenia o jej pierwotnej funkcji obronnej (palisadę). Odnaleziono dwa grube pale o średnicy kilkudziesięciu centymetrów i płaskim dnie, osadzone w wykopie, z drewnianą podstawą w postaci grubego kawałka drewna ułożonego horyzontalnie. Ponadto odkryto osiem mniejszych słupków/pali o odmiennym sposobie osadzenia. Były one zastrzone na końcu i najprawdopodobniej wbite w ziemię, a nie wkopane. Odślonięto również pozostałości drewnianych belek ułożonych horyzontalnie na osi północ-południe, po wschodniej stronie pali. Biorąc pod uwagę te obserwacje, prawdopodobne wydaje się, że masywne słupy miały charakter konstrukcyjny i mogły być związane z istniejącymi do dzisiaj w budynku północnym drewnianymi balkonami lub przybudówkami. Mniejsze, nabite pale pełniły prawdopodobnie funkcję stabilizującą całość, podobnie jak znajdujące się pod belkami drewniane podkładki. Zważając również

9. Kolejne cienkie słupki wsporcze odkryte podczas późniejszych prac prowadzonych w drugiej części Wykopu V (fot. P. Sewulok).

9. Further thin support posts discovered during later works carried out in the second part of Excavation V (photograph by P. Sewulok).

filled with a cultural layer with artefacts against the background of the undisturbed soil. This is probably a trace of an earth bump related to the use of the mine or the transformation of the area in the castle courtyard, which was penetrated by the cultural layer above.

As for the purpose of the structure itself, taking into account its location and shape, the originally assumed defensive function (palisade) can rather be ruled out. Two thick piles with a diameter of several dozen centimetres and a flat bottom were found, embedded in the excavation, with a wooden base in the form of a thick piece of wood placed horizontally. Moreover, eight smaller posts/piles of different embedding method were discovered. They were sharpened at the end and were most likely driven into the ground rather than buried. The remains of wooden beams arranged horizontally on the north-south axis, on the eastern side of the piles, were also uncovered. Given these observations, it seems likely that these massive posts were structural in nature, and may be related to the existing wooden balconies or extensions in the north building. The smaller, nailed piles

10. Ciemna smuga kulturowej ziemi na tle gruntu rodzimego będąca prawdopodobnie śladem po tąpnięciu ziemi (fot. P. Sewulok).

10. A dark trail of cultural soil against the background of native soil, probably a trace of an earth bump (photograph by P. Sewulok).

na ukształtowanie powierzchni oraz hydrograficzną specyfikę gruntu na terenie dziedzica, charakteryzującą się także współcześnie wybijaniem i kumulacją wody w północno-zachodnim narożniku, można przypuszczać, iż zadaniem wspomnianej konstrukcji mogło być stabilizowanie gruntu.

W Wykopie V nie zaobserwowano żadnych obiektów pradziejowych rysujących się na tle rodzimego gruntu. Poza wspomnianymi typowymi znaleziskami w postaci potłuczonych fragmentów naczyń ceramicznych obserwowanych we wszystkich warstwach archeologicznych odnaleziono jeden, bardzo ciekawy zabytek ruchomy. Jest to żelazny grot strzały z trzpieniem i rombowałym liściem nierozdzielonym³ o cechach koczowniczych. Ta informacja, w połączeniu z datowaniem

³ Typ III według A. Nadolskiego – A. Nadolski: *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*, „Acta Archaeologica Universitatis Lodzianensis” 1954, nr 3, s. 64; Typ III/47 lub III/48

probably had a stabilising function, as did the wooden washers under the beams. Given also the shape of the surface and the hydrographic nature of the ground in the courtyard area, also manifested today by flooding and accumulation of water in the north-west corner, it can be assumed that the function of this structure may have been to stabilise the ground.

In Excavation V, no prehistoric objects visible against the background of the native soil were observed. In addition to the typical finds mentioned above, in the form of broken fragments of ceramic vessels observed in all archaeological layers, one very interesting movable artefact was found. It is an iron arrowhead with a tang and a rhomboid undivided leaf³ with nomadic characteristics. This information, combined with the dating of medieval accumulated layers in the excavation, suggests linking the arrowhead with the stay of nomadic tribes in the Polish land in the Middle Ages, and therefore with Mongol or Tatar invasions. However, it is not possible to determine unequivocally how the item was found in the area of the Saltworks Castle.

The exploration of Excavation V was the last stage of archaeological works related to the renovation of the Saltworks Castle, and therefore, with its completion, rescue archaeological research was completed. In the coming years, research works will be carried out, which will be related to the artefacts discovered during the research.

---

³ Type III according to A. Nadolski – A. Nadolski: *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*, "Acta Archaeologica Universitatis Lodziensis", No. 3, 1954, p. 64; Type III/47 or III/48 according to P. Strzyż – *Uzbrojenie we wczesnośredniowiecznej Małopolsce*, "Acta Archaeologica Lodziensis", No. 52, 2006, p. 88.

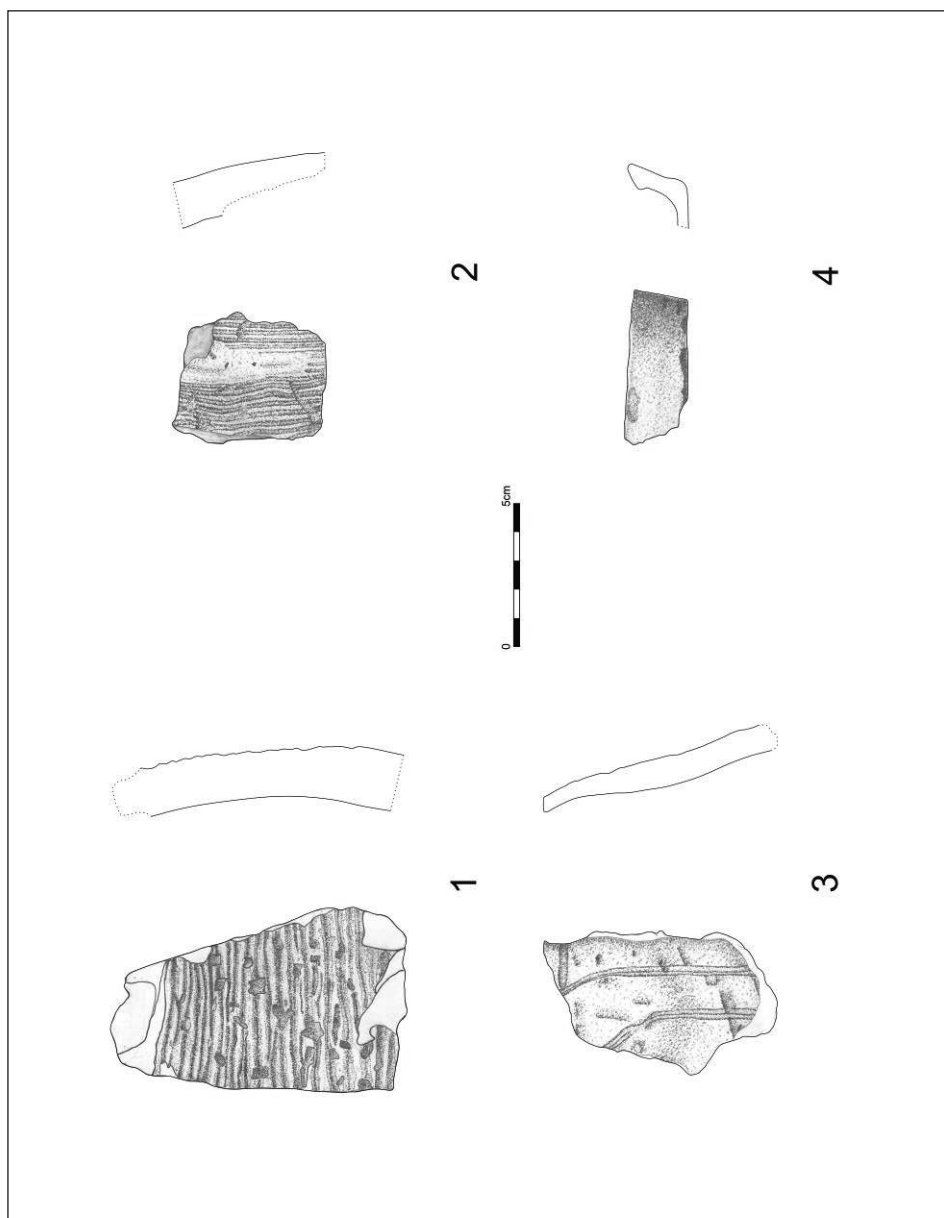
nawarstwień średniowiecznych w wykopie, sugeruje powiązanie grotu z pobytem plemion koczowniczych na ziemiach Polski w średniowieczu, a zatem z najazdami mongolskimi lub tatarskimi. Nie można jednak jednoznacznie określić, w jaki sposób przedmiot ten znalazł się na terenie Zamku Żupnego.

Eksploracja Wykopu V była ostatnim etapem prac wykopaliskowych związanych z remontem Zamku Żupnego, a zatem wraz z jego zamknięciem, zakończono ratownicze badania archeologiczne. W nadchodzących latach prowadzone będą prace badawcze związane z odkrytymi zabytkami.

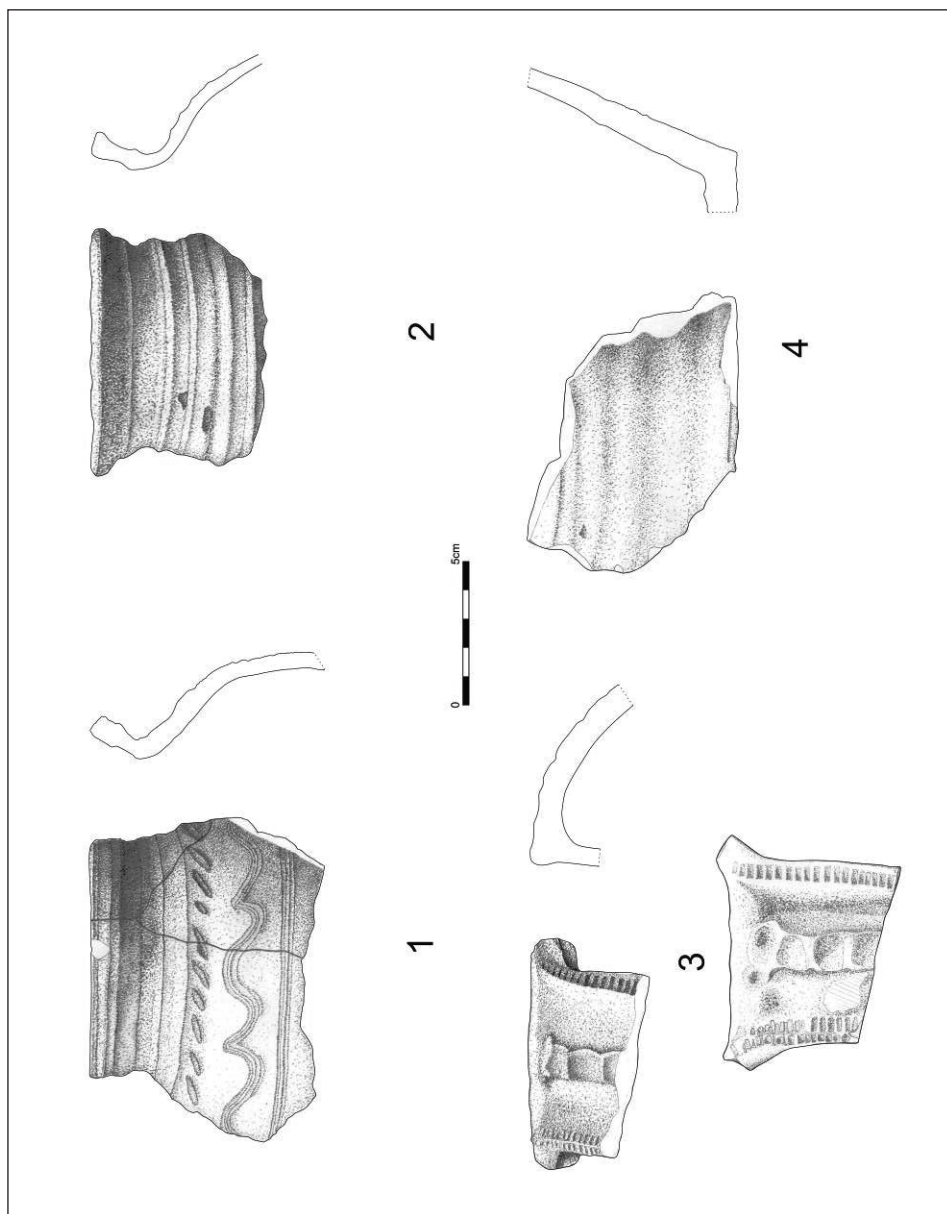
według P. Strzyż: *Uzbrojenie we wczesnośredniowiecznej Małopolsce*, „Acta Archaeologica Lodzienia” 2006, nr 52, s. 88.

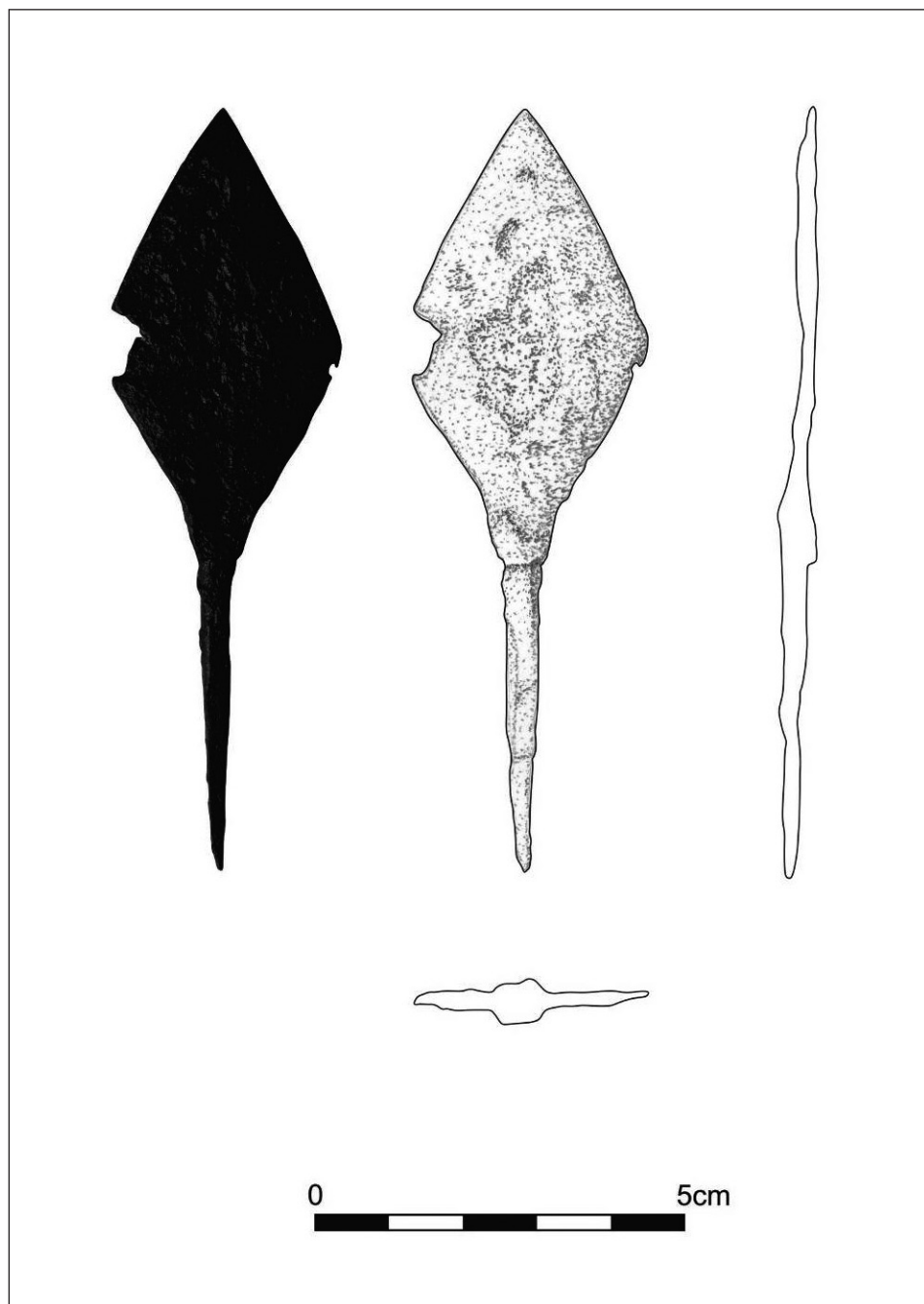
Tablica 1 – Wybrane fragmenty ceramiki pradziejowej. 1–3 – Zdobione fragmenty brzuśców naczyń z kultury puchowskiej, 4 – Fragment dna naczynia neolitycznego (rys. A. Zborowska, tablicę przygotował P. Sewulok).

Table 1 – Selected fragments of prehistoric ceramics. 1–3 – Decorated fragments of vessel bellies from the Púchov culture, 4 – Fragment of the bottom of a Neolithic vessel (fig. by A. Zborowska, the table was prepared by P. Sewulok).

*Tablica 2 – Wybrane fragmenty ceramiki średniowiecznej. 1, 2 – Fragmenty wylewów naczyń;
3 – Fragment wylewu z uchem; 4 – Fragment części przydennej z dnem
(rys. A. Zborowska, tablicę przygotował P. Sewulok).*

*Table 2 – Selected fragments of medieval ceramics. 1, 2 – Fragments of vessel spouts;
3 – Fragment of a spout with an ear; 4 – Fragment of the bottom part with the bottom
(fig. by A. Zborowska, the table was prepared by P. Sewulok).*

Tablica 3 – Grot koczowniczy (rys. A. Zborowska, tablicę przygotował P. Sewulok).
Table 3 – Nomadic arrowhead (fig. by A. Zborowska, the table was prepared by P. Sewulok).

BIBLIOGRAFIA

- « J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 2021 roku*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXVI, Wieliczka 2022, s. 415–444.
- « J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 2022 roku*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 538–557.
- « A. Nadolski: *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*, „Acta Archaeologica Universitatis Lodzianis” 1954, nr 3.
- « P. Strzyż: *Uzbrojenie we wczesnośredniowiecznej Małopolsce*, „Acta Archaeologica Lodzianis” 2006, nr 52.

BIBLIOGRAPHY

- « J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 2021 roku*, "Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland", Vol. XXXVI, Wieliczka, 2022, pp. 415–444.
- « J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 2022 roku*, "Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland", Vol. XXXVII, Wieliczka, 2023, pp. 538–557.
- « A. Nadolski: *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*, "Acta Archaeologica Universitatis Lodzianensis" 1954, No. 3.
- « P. Strzyż: *Uzbrojenie we wczesnośredniowiecznej Małopolsce*, "Acta Archaeologica Lodzianensis" 2006, No. 52.

Jarosław M. Fraś, Jakub Rapała, Katarzyna Lajs-Klose*

KOMPLEKS STANOWISK W BARYCZY-KRZYSZKOWICACH –
MATERIAŁY ARCHIWALNE OD OKRESU LATEŃSKIEGO
PO MŁODSZY OKRES RZYMSKI
W ZBIORACH MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA

ABSTRAKT

Artykuł prezentuje nowe spojrzenie na archiwalne materiały z okresu lateńskiego i rzymskiego odkryte w trakcie badań kompleksu stanowisk w Baryczy-Krzyszkowicach, prowadzonych przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka. Opracowanie koncentruje się na stanowisku nr 7 w Baryczy, gdzie w latach 1967-1969 badano struktury uznane za neolityczne urządzenia warzelnicze. Obecnie możliwa jest inna interpretacja tych odkryć. Dokładna analiza dokumentacji terenowej, dzienników badań, stratygrafii obiektów i nawarstwień oraz materiałów ruchomych wraz z wynikami analiz C14 pozwalają sugerować ich młodszą metrykę. Autorzy opracowania skłaniają się do zmiany datowania obiektów uznawanych za urządzenia warzelnicze na okres lateński lub rzymski. W okresie neolitu teren ten w naszej opinii wykorzystywany był przede wszystkim jako miejsce wydobycia piasku do produkcji dużych rozmiarów naczyń warzelniczych oraz deponowania odpadów. Opracowanie obejmuje również materiały pochodzące z badań wykopaliskowych prowadzonych na stanowisku nr 7 w Baryczy w 2002 r., w odległości ok. 100 m od wspomnianej strefy urządzeń warzelniczych. W ich trakcie odkryto dość liczne obiekty i materiały z okresu rzymskiego. Obraz osadnictwa na omawianym obszarze uzupełniają informacje z innych stanowisk kompleksu barycko-krzyszkowickiego.

Słowa kluczowe: Barycz, Wieliczka, neolit, okres lateński, okres rzymski, warzelnictwo, solo warstwo, ceramika

---

* **Jarosław M. Fraś**, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, ul. Zamkowa 8, 32-020 Wieliczka, j.fras@muzeum.wieliczka.pl

Jakub Rapała, Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki, Wawel 5, 31-001 Kraków, jakub.rapala@wawelzamek.pl

Katarzyna Lajs-Klose, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, ul. Zamkowa 8, 32-020 Wieliczka, k.lajs@muzeum-wieliczka.pl

Jarosław M. Fraś, Jakub Rapała, Katarzyna Lajs-Klose*

COMPLEX OF SITES IN BARYCZ-KRZYSZKOWICE – ARCHIVAL
MATERIALS FROM THE LA TÈNE PERIOD TO THE YOUNGER
ROMAN PERIOD IN THE COLLECTIONS OF THE CRACOW
SALTWORKS MUSEUM IN WIELICZKA

ABSTRACT

The paper presents a new look at archival materials from the La Tène and Roman periods discovered during the research of the complex of sites in Barycz-Krzyszkwice, conducted by the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka. The study focuses on site 7 in Barycz, where structures considered to be Neolithic saltworking equipment were examined between 1967 and 1969. A different interpretation of these discoveries is now possible. A thorough analysis of the field documentation, the survey logs, the stratigraphy of the features and layers and the movable materials, together with the results of the C14 analyses, allow suggesting their younger dating. The authors of the study tend to change the dating of features considered as saltworking equipment to the La Tène or Roman period. In our opinion, during the Neolithic period, this area was used primarily as a place for sand extraction for the production of large-sized saltworking vessels and for depositing waste. The study also includes materials from excavations carried out at site no. 7 in Barycz in 2002, approximately 100 m from the mentioned saltworking equipment zone. During the excavations, quite numerous features and materials from the Roman period were discovered. The picture of settlements in the discussed area is complemented by information from other sites of the complex in Barycz-Krzyszkwice.

Keywords: Barycz, Wieliczka, Neolithic, La Tène period, Roman period, brewing, saltworking, pottery

---

* **Jarosław M. Fraś**, Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, 8 Zamkowa Street, 32-020 Wieliczka, j.fras@muzeum.wieliczka.pl

Jakub Rapała, Wawel Royal Castle – National Art Collections, Wawel 5, 31-001 Krakow, jakub.rapala@wawelzamek.pl

Katarzyna Lajs-Klose, Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, 8 Zamkowa Street, 32-020 Wieliczka, k.lajs@muzeum-wieliczka.pl

WSTĘP

Publikacja jest efektem realizacji kolejnego etapu długoterminowego projektu udostępniania zbiorów archeologicznych Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w Wieliczce i nowego spojrzenia na materiały archiwalne. Obecnie zdecydowano się na szersze niż dotychczas zaprezentowanie znalezisk – od okresu lateńskiego po młodszy lub późny okres rzymski – z wielokulturowego kompleksu osadniczego w Baryczy-Krzyszkowicach¹, położonego nad potokiem Malinówka w strefie powierzchniowego występowania solanek (ryc.1). W 2019 r. w „Studiach i Materiałach do Dziejów Żup Solnych w Polsce” ukazał się artykuł podsumowujący archiwalne badania i odkrycia związane ze stanowiskiem produkcyjnym kultury łużyckiej (Barycz, stanowisko nr 5), w którym przedstawiono m.in. uwarunkowania geograficzne i środowiskowe tego regionu². W związku z tym podjęto decyzję o niepowtarzaniu zebranych tam informacji. Obecnie uwagę skoncentrowano na stanowisku nr 7 w Baryczy, znanym powszechnie z odkryć dotyczących warzelnictwa neolitycznego, ale niepozabawionym młodszych obiektów, w tym z okresu lateńskiego i wpływów rzymskich. Niniejsze opracowanie zwraca uwagę m.in. na możliwą inną interpretację odkrytych struktur warzelniczych w zakresie ich chronologii, a także na występujące w najstarszych publikacjach zbyt daleko idące uproszczenia, niekiedy prowadzące do pochopnych wniosków interpretacyjnych, co jest typowe dla doby badań pionierskich. Zapewne część niejasności uda się rozwiązać dopiero po planowanym w przyszłości opracowaniu najliczniejszego zespołu tego wielokulturowego stanowiska – materiałów związanych z neolityczną grupą pleszowsko-modlnicką, przy jednoczesnym przeprowadzeniu badań weryfikacyjnych w terenie.

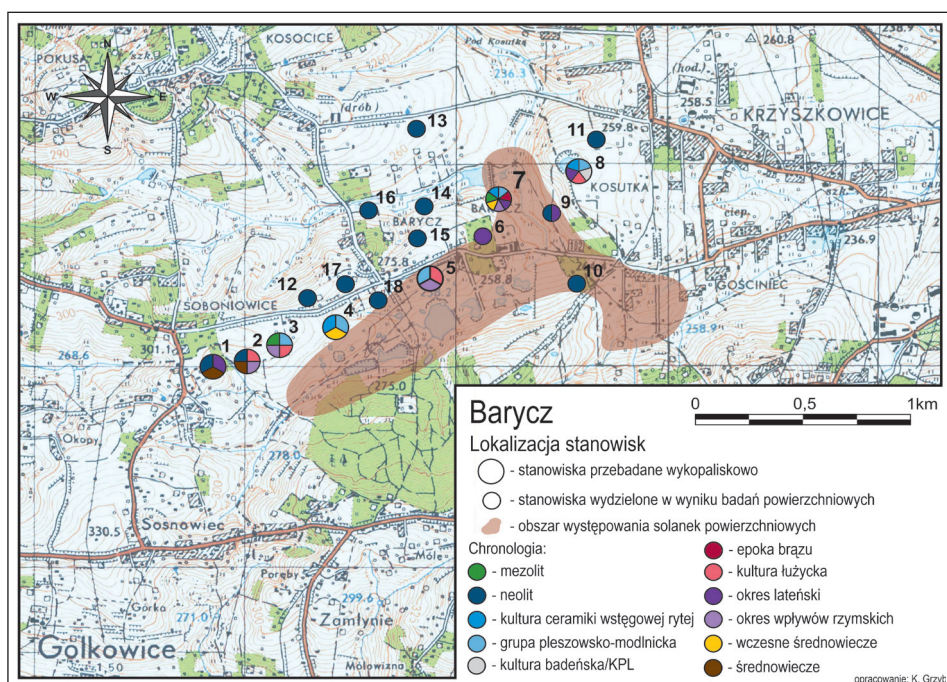
¹ Stanowiska znajdujące się wzdłuż potoku Malinówka przepływającego na pograniczu trzech wsi – Baryczy, Krzyszkowic oraz Soboniowic – zostały pierwszy raz zarejestrowane na terenie miejscowości Barycz. Jednakże ich przynależność terytorialna faktycznie jest inna. Obecnie Barycz stanowi część Krakowa, a Krzyszkowice są dzielnicą Wieliczki.

² J. M. Fraś, E. Kolebuk: *Ośrodek warzelniczy ludności kultury łużyckiej w Baryczy – nowe spojrzenie na materiały archiwalne*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce” (dalej: „SMDŻ”), t. XXXIII, Wieliczka 2019, s. 10–111.

INTRODUCTION

The publication is the result of the next stage of the long-term project of making available the archaeological collections of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka and a new look at archival materials. Currently, it has been decided

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk kompleksu baryckiego na tle obszaru powierzchniowego występowania solanek (za J. M. Fraś, E. Kolebuk: *Ośrodek warzelniczy ludności kultury lużyckiej w Baryczy – nowe spojrzenie na materiały archiwalne*, „*Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*”, t. XXXIII, Wieliczka 2019, s. 20. Wersja zaktualizowana).

Fig. 1. Location of sites of the complex in Barycz against the background of the area of surface occurrence of brine (as cited in: J. M. Fraś, E. Kolebuk: *“Ośrodek warzelniczy ludności kultury lużyckiej w Baryczy – nowe spojrzenie na materiały archiwalne”*, *“Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce [Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland]”*, Vol. XXXIII, Wieliczka, 2019, p. 20. Revised version).

W opracowaniu odniesiono się również do zidentyfikowanych w zbiorach MŻKW nielicznych znalezisk od okresu lateńskiego po okres wpływów rzymskich z innych stanowisk omawianego kompleksu osadniczego. Są to ułamki naczyń pochodzące w większości z badań powierzchniowych lub sondażowych i nie dające niestety możliwości uzyskania pełniejszego obrazu struktury osadniczej.

HISTORIA I STAN BADAŃ

Stanowisko nr 7 w Baryczy, według zapisu na jednej z metryk dołączonej do materiałów ruchomych pochodzących z badań z 1967 r., zostało odkryte w 1954 r. podczas wiercenia otworu solankowego (geologicznego) w ramach funkcjonującej w tym rejonie kopalni otworowej. Ta sama notatka informuje o zebraniu w 1967 r. przez inż. Janusza Wiewiórkę i M. F[nieczytelne]³ dużej ilości skorup należących do kultury lendzielskiej. Dalszy zapis brzmi: „(...) Stanowisko to leży po lewej stronie strumyka płynącego z Baryczy w miejscu gdzie inny mały strumyk płynący z zachodu łączy duży staw i wpada do strumyka baryczańskiego. Po drugiej stronie tego strumyka (baryczańskiego) wznosi się góra o nazwie Tobołka”. Według informacji ustnych otrzymanych przed laty od J. Wiewiórki, to on właśnie zgłosił odkrycie stanowiska. Właściwe powierzchniowe rozpoznanie kompleksu osad w okolicach Baryczy odnotowane jest jednak dopiero w 1967 r. Wiąże się z prospekcjami terenowymi prowadzonymi przez pracowników MŻKW w ramach szerszej akcji penetracyjnej, mającej na celu poszukiwanie pozostałości materialnych, które były związane z początkami uzyskiwania soli w regionie wielicko-bocheńskim⁴. Zidentyfikowano wówczas 10 stanowisk o zróżnicowanej chronologii⁵. W związku z poczynionymi ustaleniami już w kwietniu i maju 1967 r. pierwsze badania wykopaliskowe na stanowisku nr 7 przeprowadził Kazimierz Reguła⁶ (ryc. 2–3). W trakcie

---

³ Nie udało się odczytać nazwiska drugiej osoby wymienionej na metryce.

⁴ A. Jodłowski: *Sprawozdanie z badań archeologicznych nad początkami eksploatacji soli w Małopolsce*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1967”, 1967, s. 67–69.

⁵ A. Jodłowski: *Badania archeologiczne nad początkami eksploatacji soli w Małopolsce*, „Sprawozdania Archeologiczne” 1969, t. XXI, s. 337–339.

⁶ Na podstawie dokumentacji archiwalnej znajdującej się w Dziale Archeologicznym MŻKW stwierdzono, że pierwotnie wytyczono cztery wykopy o wymiarach 5 x 5 m (wykopy I–IV), z których ostatecznie przebadano trzy (wykopy I, III–IV) o łącznej powierzchni 75 m².

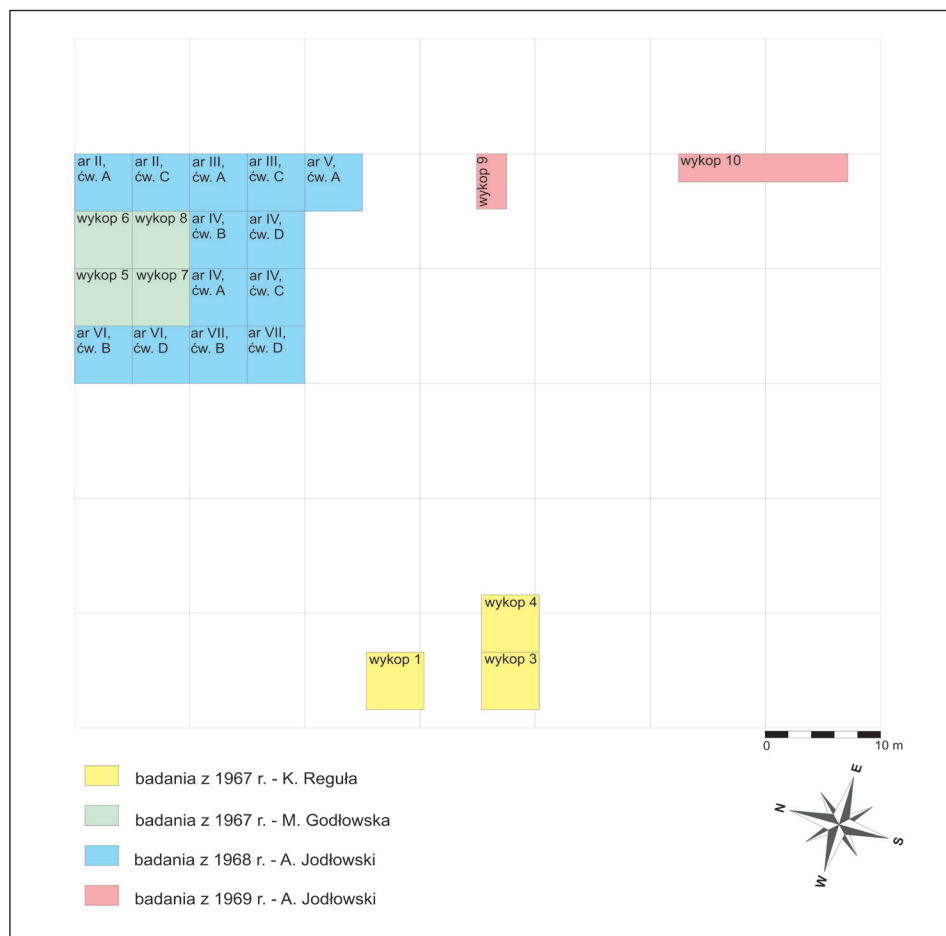

Ryc. 2. Barycz, stan. 7. Lokalizacja wykopów z lat 1967–1969 oraz 2002.

Fig. 2. Barycz, site 7. Location of excavations from 1967–1969 and 2002.

to present the finds more widely than before – from the La Tène period to the Younger or Late Roman period – from the multicultural settlement complex in Barycz-Krzyszkwice¹, located on the Malinówka stream in the zone of surface occurrence of brines (Fig. 1). In 2019, “Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce” [Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland] published a paper summarising archival research and discoveries related to the production site of the Lusatian culture (Barycz, site no. 5), which presented, among other

¹ The sites located along the Malinówka stream flowing on the border of three villages – Barycz, Krzyszkwice and Soboniewice – were recorded for the first time in Barycz. However, their territorial affiliation is actually different. Currently, Barycz is part of Krakow, and Krzyszkwice is a district of Wieliczka.

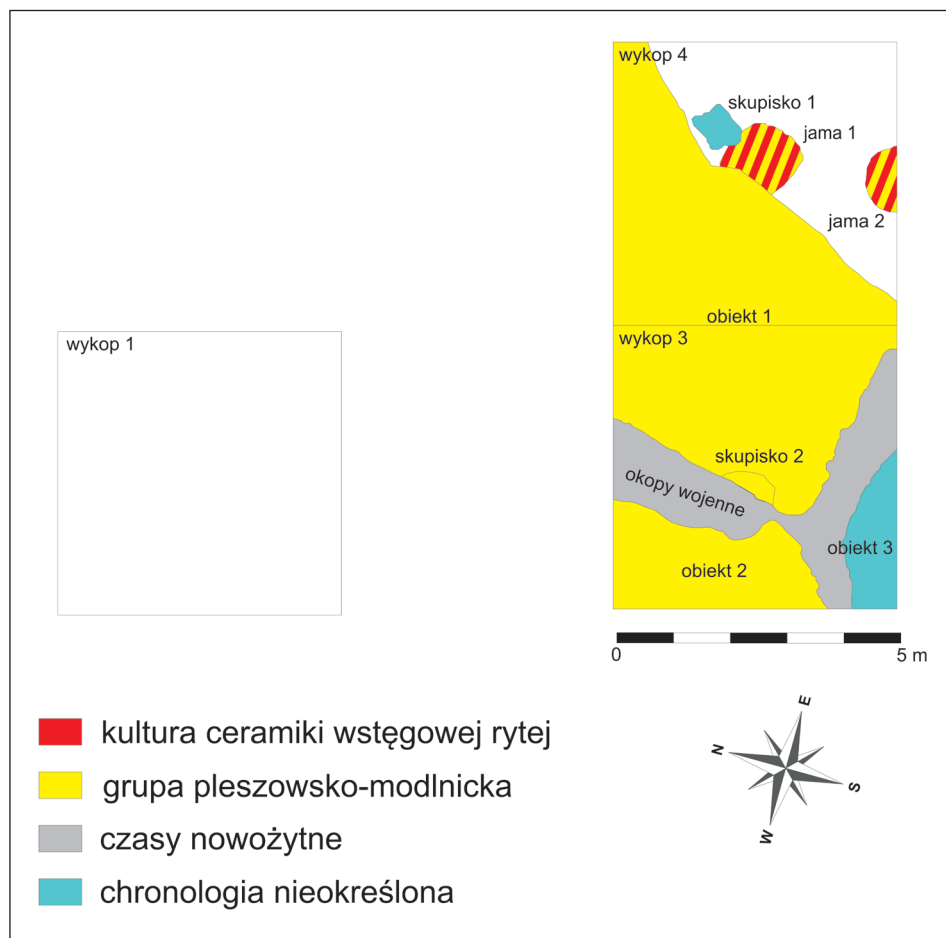
Ryc. 3 Barycz, stan. 7. Układ wykopów z lat 1967–1969.

Fig. 3 Barycz, site 7. Layout of excavations from 1967–1969.

eksploracji natrafił na zabytki ruchome oraz obiekty wziemne powstałe w okresie neolitu⁷. Wyróżniono tutaj materiały kultury ceramiki wstęgowej rytej oraz kultury lendzielskiej⁸ (ryc. 4). Odkrycia związane z pozostałościami po bytności w tym

⁷ Weryfikując dokumentację archiwalną, należy zauważyć, że badacz w oznaczeniach odkrytych znalezisk archeologicznych operował pojęciami obiektów, skupisk i jam z oddzielną numeracją w zapisie arabskim.

⁸ W dzienniku badań pojawia się zapis o odkryciu jedynie pojedynczego ułamka ceramiki grafitowej z okresu późnolateńskiego.

Ryc. 4. Barycz, stan. 7. Planigrafia obiektów z badań K. Reguły z 1967 r.

Fig. 4. Barycz, site 7. Planigraphy of features from K. Reguła's excavations in 1967.

things, geographical and environmental conditions of this region². Therefore, a decision was made not to repeat the information collected therein. Currently, attention is focused on site no. 7 in Barycz, widely known for discoveries regarding Neolithic saltworking, but not without younger features, including those from the

² J. M. Fraś, E. Kobilek: *Ośrodek warzelniczy ludności kultury łuzycyckiej w Baryczy – nowe spojrzenie na materiały archiwalne*, "Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce" [Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland] (hereinafter: "SMHS"), Vol. XXXIII, Wieliczka, 2019, pp. 10–111.

rejonie najstarszych rolniczych społeczności zainteresowały, reprezentującą Muzeum Archeologiczne w Krakowie, Oddział w Nowej Hucie (MAK NH), Martę Godłowską, która prowadziła badania archeologiczne nad początkami osadnictwa neolitycznego w Polsce. Jej współpraca z MŻKW zaowocowała wznowieniem eksploracji jeszcze w sierpniu tego samego roku. W czterech wykopach⁹ o łącznej powierzchni 100 m², oddalonych o kilkadziesiąt metrów od miejsca wcześniejszych badań (ryc. 2–3), odkryto obiekty o różnej chronologii (ryc. 5). Z opracowywanego obecnie przedziału chronologicznego wymieniono tylko jedną jamę (skupisko 6/1967) z materiałami datowanymi na późny okres wpływów rzymskich¹⁰.

W roku 1968 kierownictwo nad ekspedycją przejął Antoni Jodłowski. Wprowadzony został nowy system oznaczeń wykopów odwołujący się bezpośrednio do podziału arowego (ryc. 3)¹¹. Według zachowanej dokumentacji¹² badaniami objęto powierzchnię 325 m². Poza kolejnymi obiektami neolitycznymi, odkryto również jamę z okresu późnolateńskiego – skupisko A/1968¹³ (ryc. 6).

---

⁹ Wykopy V–VIII – numeracje wykopów oraz skupisk w dokumentacji terenowej kontynuowano w nawiązaniu do badań K. Reguły. Numeracja skupisk wydaje się być tożsama z oznaczeniami jam i późniejszą numeracją rowków.

¹⁰ M. Godłowska: *Badania wykopaliskowe w Baryczy-Krzyszkowicach, pow. Kraków na stanowisku VII*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 1967”, Wieliczka 1967, s. 14.

¹¹ Wykopy V–VIII z 1967 r. otrzymały oznaczenie ar I. Kontynuowano numerację arową dla badań z 1968 r. W systemie arowym nie uwzględniono wykopów I, III–IV z badań K. Reguły, a także dokonywano bieżących korekt w numeracji arów. Ary dzielono na ćwiartki od A do D. Na etapie prac terenowych dla nowo odkrywanych wprowadzono oznaczenie przy użyciu dużych liter (choć początkowo pojawiły się także oznaczenia x i y), z kolei w przypadku odsłonięcia dalszych części struktur z sezonu wcześniejszego, utrzymywano istniejące już nazwy. Małe litery zastosowano w przypadku śladów po słupach. Zarówno w dokumentacji badań, jak i na metrykach, dokonywano w nieokreślonym czasie zmian – prawdopodobnie na etapie tworzenia planów do publikacji. Dość często pojawiają się błędy i poprawki w oznaczeniach arów i skupisk – dotyczy to zarówno dokumentacji rysunkowej, jak i metryk. Problemy stwarza również częściowy brak oryginalnych metryk. Zmiany oznaczeń i pomyłki w dokumentacji przełożyły się na znaczne uproszczenia i zniekształcenia w opublikowanych planografiach obiektów oraz interpretacji odkryć. Niestety w archiwaliach Działu Archeologicznego nie stwierdzono ewentualnej dokumentacji fotograficznej z badań z 1968 r.

¹² Zgodnie dziennikiem badań i dokumentacją rysunkową z 1968 r. badaniami objęto teren o powierzchni 325 m². Jednakże w niżej cytowanej publikacji ich autor podaje powierzchnię 350 m².

¹³ A. Jodłowski: *Badania urządzeń solankowych kultury lendzielskiej w Baryczu, pow. Kraków*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1968”, 1968, s. 13–20.

La Tène period and Roman influences period. This study draws attention, among other things, to the possible different interpretation of the discovered saltworking structures in terms of their chronology, as well as too far-reaching simplifications occurring in the oldest publications, sometimes leading to hasty interpretative conclusions, which is typical of the era of pioneering research. It is likely that some of the ambiguities will only be resolved when the most numerous complex of this multicultural site – materials related to the Neolithic Pleszów-Modlnica group – is planned to be compiled in the future, with simultaneous verification research in the field.

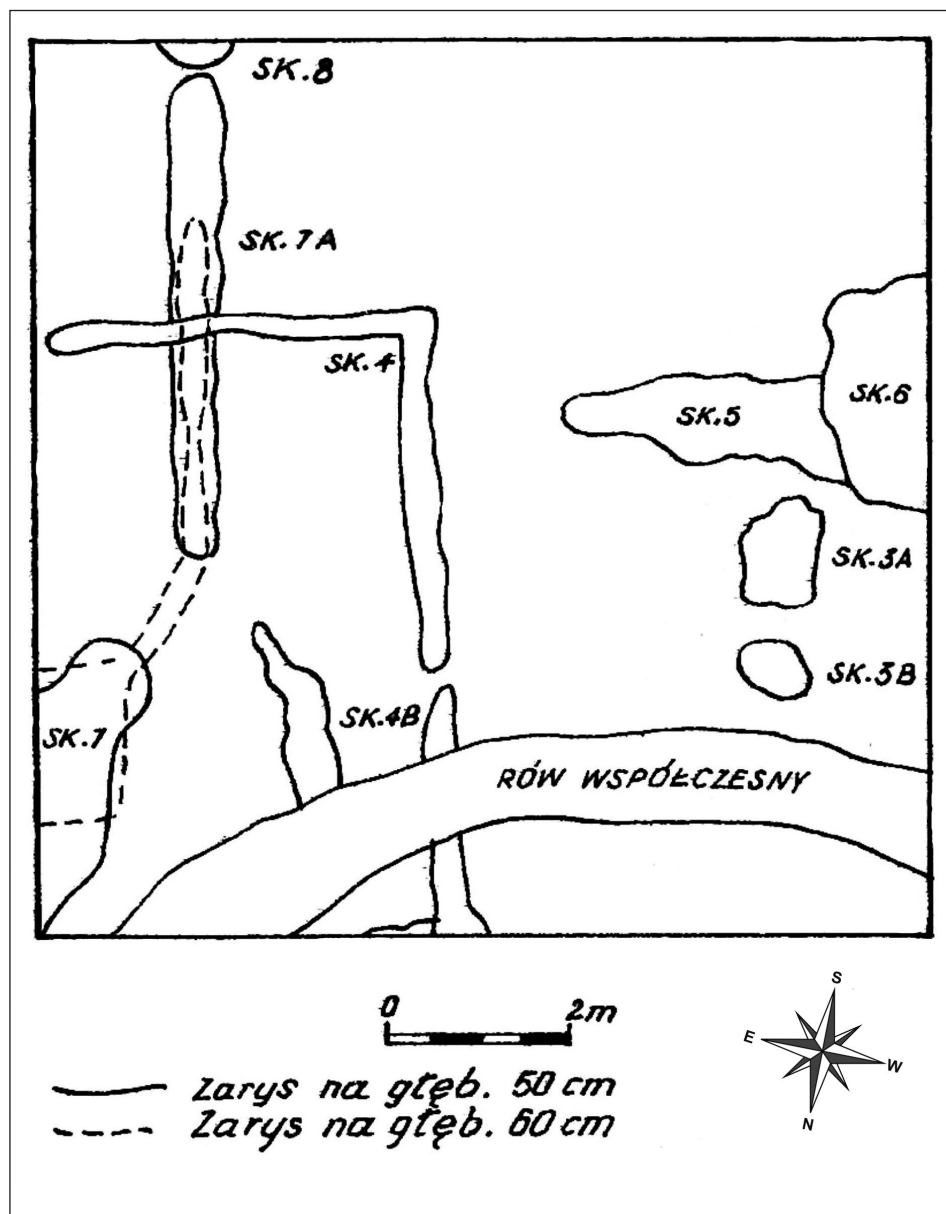
The study also refers to the few finds identified in the collections of the CSMW [Cracow Saltworks Museum in Wieliczka] from the La Tène period to the Roman influences period from other sites in the settlement complex in question. These are vessel fragments mostly from surface or probing surveys and unfortunately do not provide a more complete picture of the settlement structure.

HISTORY AND STATE OF RESEARCH

Site no. 7 in Barycz, according to a note on one of the records attached to the movable material from the 1967 research, was discovered in 1954 during the drilling of a saline (geological) borehole as part of a borehole mine operating in this area. The same note informs that a large number of sherds belonging to the Lengyel culture were collected in 1967 by Eng. Janusz Wiewiórka and M. F[illegible]³. The further entry reads: "(...) This site is located on the left side of the stream flowing from Barycz, in a place where another small stream flowing from the west joins a large pond and flows into the Barycz stream. On the other side of this (Barycz) stream there is a mountain called Tobołka". According to oral information received years ago from J. Wiewiórka, it was he who reported the discovery of the site. However, a proper surface exploration of the complex of settlements in the vicinity of Barycz was recorded only in 1967. It is related to field prospections conducted by the employees of the CSMW as part of a broader penetration action aimed at searching for material remains that were connected with the beginnings of salt

---

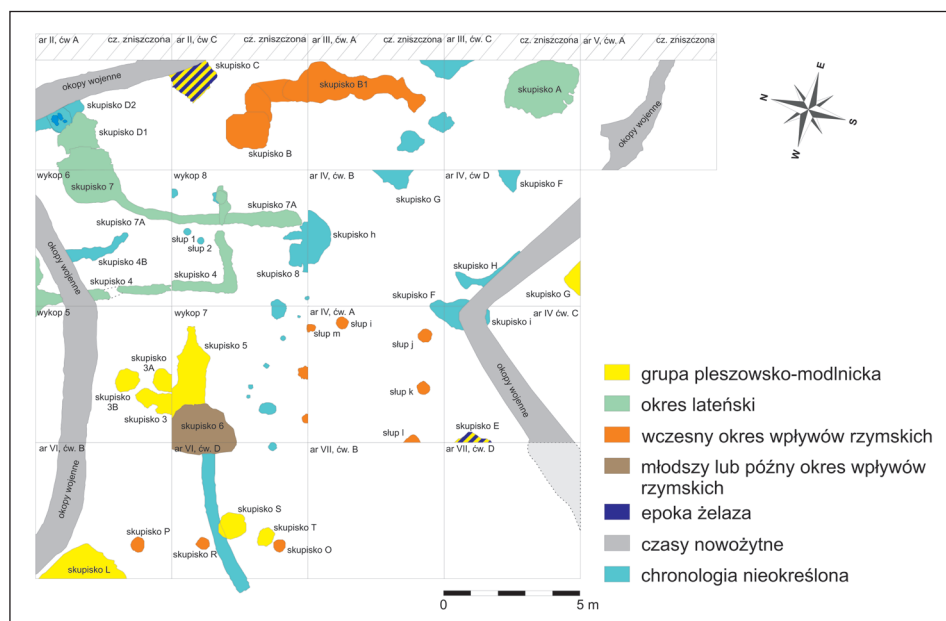
³ It was not possible to read the name of the second person mentioned on the record.

Ryc. 5. Barycz, stan. 7. Planigrafia obiektów odkrytych w 1967 r. wg M. Godłowskiej (Badania wykopaliskowe w Baryczy-Krzyszkowicach, pow. Kraków na stanowisku VII, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 1967”, 1967, s. 16).

Fig. 5. Barycz, site 7. Planigraphy of features discovered in 1967 according to M. Godłowska (Badania wykopaliskowe w Baryczy-Krzyszkowicach, pow. Kraków na stanowisku VII, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 1967”, 1967, p. 16).

Ryc. 6. Barycz, stan. 7. Planigrafia obiektów z lat 1967–1968 – aktualna sugerowana interpretacja chronologii.

Fig. 6. Barycz, site 7. Planigraphy of features from 1967–1968 – current suggested interpretation of the chronology.

extraction in the Wieliczka-Bochnia region⁴. At that time, 10 sites with different chronology were identified⁵. Due to the arrangements made, already in April and May 1967, the first excavations at site no. 7 were carried out by Kazimierz Reguła⁶ (Figs. 2–3). During the exploration, he found movable artefacts and underground features dating from the Neolithic period⁷. Materials from the Linear Band Pottery

⁴ A. Jodłowski: *Sprawozdanie z badań archeologicznych nad początkami eksploatacji soli w Małopolsce*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1967”, 1967, pp. 67–69.

⁵ A. Jodłowski: *Badania archeologiczne nad początkami eksploatacji soli w Małopolsce*, “Sprawozdania Archeologiczne”, 1969, Vol. XXI, pp. 337–339.

⁶ Based on archival documentation in the Archaeological Department of the CSMW, it was found that initially four excavations with dimensions of 5 x 5 m were marked (excavations I–IV), of which three were ultimately surveyed (excavations I, III–IV) with a total area of 75 m².

⁷ When verifying the archival documentation, it should be noted that the researcher used the concepts of features, clusters and pits with separate numbering in Arabic notation when marking the discovered archaeological finds.

W kolejnym sezonie (1969 r.) na stanowisku przeprowadzono jedynie weryfikacyjne badania sondażowe zlokalizowane w niewielkim oddaleniu od terenu dotychczasowych odkryć, podczas których nie natrafiono na obiekty archeologiczne¹⁴. Powierzchnia przebadanego terenu wynosiła 50 m² w ramach założonych trzech wykopów¹⁵. Następnie przez kilkadziesiąt lat nie prowadzono tutaj żadnych badań wykopaliskowych.

Regularnymi pracami, kierowanymi przez Ewę Folwarczny-Miśko, objęto natomiast w latach 1971–1973 stanowisko nr 5¹⁶. Natrafiono tam, poza obiektami i materiałami związanymi z warzelnictwem kultury łużyckiej, na nieliczne zabytki związane z innymi kulturami, w tym kulturą puchowską¹⁷. Badaczka kontynuowała eksplorację kompleksu barycko-krzyszkowickiego w 1975 r., zakładając serię sondaży na stanowiskach nr 1–4 w Baryczy. Zidentyfikowano tam tylko skromną ilość zabytków z okresu lateńskiego i wpływów rzymskich¹⁸. W 1974 r. Krystyna Boruc wykonała pierwsze sondaże na stanowisku nr 8 w Baryczy¹⁹, a prace w większym zakresie były kontynuowane w latach 1977–1981 przez Adama Szybowicza²⁰ – bez

---

¹⁴ Zachowana dokumentacja opisowa mówi o dwóch wykopach sondażowych, nawiązujących numeracją do badań z roku 1967 – wykopy IX i X. Nie stosowano systemu arowego z roku 1968. Brak dokumentacji rysunkowej i fotograficznej. Ich lokalizacja na planie opiera się jedynie na wzmiankach w dokumentacji opisowej. Łączna powierzchnia tych wykopów wynosi 40 m².

¹⁵ A. Jodłowski: *Badania archeologiczne neolitycznych urządzeń solankowych w Baryczu, pow. Kraków*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 1969”, 1969, s. 9–10. Wzmianka o trzech wykopach sondażowych występuje jedynie w w/w publikacji. Na podstawie dostępnych źródeł można jedynie stwierdzić, że niezidentyfikowany wykop sondażowy musiałby mieć wielkość 10 m² i nie zawierać zabytków ruchomych.

¹⁶ E. Folwarczny-Miśko: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w Baryczu na stanowisku V*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1971, 1971, s. 8–10; taż: *Badania osady kultury łużyckiej w Baryczu, pow. Kraków*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1972”, 1972, s. 12–15; taż: *Badania osady kultury łużyckiej w Baryczu, pow. Kraków*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1973”, 1973, s. 16–20.

¹⁷ J. M. Fraś, E. Kolebuk: *Ośrodek warzelniczy...*, s. 32–34, 44, 68.

¹⁸ E. Folwarczny-Miśko: *Sprawozdanie z badań sondażowych neolitycznego zespołu osadniczego w Krakowie-Baryczu*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1974–1975”, 1975, s. 5–13.

¹⁹ K. Boruc: *Sprawozdanie z badań archeologicznych w Krakowie-Baryczu*, maszynopis archiwum Działu Archeologicznego Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (Wieliczka 1974).

²⁰ A. Szybowicz: *Sprawozdanie z badań archeologicznych osady neolitycznej w Baryczu na stan. VIII*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1977 roku”, 1978, s. 10–15; tenże: *Sprawozdanie z badań archeologicznych osady kultury lendzielskiej w Baryczu*

Culture and the Lengyel culture were distinguished here⁸ (Fig. 4). Discoveries related to the remains of the oldest agricultural societies in this region interested Marta Godłowska, representing the Archaeological Museum in Krakow, Branch in Nowa Huta (in Polish: MAK NH – Muzeum Archeologiczne w Krakowie, Oddział Nowa Huta), who conducted archaeological surveys on the beginnings of Neolithic settlements in Poland. Her cooperation with the CSMW resulted in the resumption of exploration in August of the same year. In four excavations⁹ with a total area of 100 m², located several dozen metres from the site of previous surveys (Figs. 2–3), features of different chronology were discovered (Fig. 5). From the chronological interval currently being developed, only one pit was mentioned (cluster 6/1967) with materials dating to the late Roman influences period¹⁰.

In 1968, Antoni Jodłowski took over the leadership of the expedition. A new system of marking excavations has been introduced, referring directly to the are division (Fig. 3)¹¹. According to the preserved documentation,¹² the excavations covered

---

⁸ A record of the discovery of only a single fragment of graphite pottery from the Late La Tène period appears in the survey log.

⁹ Excavations V–VIII – the numbering of excavations and clusters in the field documentation continued in relation to the excavations by K. Reguła. The numbering of the clusters seems to be identical to the markings of the pits and the subsequent numbering of the grooves.

¹⁰ M. Godłowska: *Badania wykopaliskowe w Baryczy-Krzyszkowicach, pow. Kraków na stanowisku VII*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 1967”, Wieliczka, 1967, p. 14.

¹¹ Excavations V–VIII from 1967 were designated are I. The are numbering for the 1968 surveys was continued. The are system did not include excavations I, III–IV from K. Reguła’s surveys, and ongoing corrections were made in the are numbering. The ares were divided into quarters A to D. At the stage of field work, the newly discovered features were marked with capital letters (although initially the x and y markings also appeared), while in the case of the discovery of further parts of structures from the earlier season, the existing names were maintained. Small letters were used for post marks. Changes were made at an unspecified time to both the survey documentation and the records – probably at the planning stage for publication. Errors and corrections in the markings of ares and clusters appear quite often – this applies to both drawing documentation and the records. The partial lack of original records also poses problems. Changes in markings and errors in documentation resulted in significant simplifications and distortions in published planigraphies of features and the interpretation of discoveries. Unfortunately, the Archaeological Department’s archives do not contain any photographic documentation from the 1968 surveys.

¹² According to the 1968 survey log and drawing documentation, an area of 325 m² was surveyed. However, in the publication cited below, the author provides an area of 350 m².

efektów w opracowywanym zakresie. Należy wspomnieć także o badaniach powierzchniowych prowadzonych przez MŻKW i UJ w 1975 r., które zwiększyły liczbę zarejestrowanych w tym regionie stanowisk do 19²¹. W 1985 r. stanowiska z rejonu Baryczy zostały wprowadzone do rejestru Archeologicznego Zdjęcia Polski.

W 2001 r. z ramienia MŻKW przeprowadzona została ponowna prospekcja na stanowisku nr 7 w Baryczy, a w 2002 r. rozpoczęto badania wykopaliskowe, zakładając cztery wykopy o łącznej powierzchni 100 m² (ryc. 2, 7). Wykopy założono w odległości ok. 100 m w kierunku wschodnim od strefy badań z lat 60. XX w., planując w kolejnych sezonach sukcesywnie przesuwając się w ich rejon. Miała to być większa akcja wykopaliskowa, weryfikująca zarówno zasięg występowania urządzeń warzelniczych, jak i ich chronologię. Z przyczyn niezależnych od autora badań nie były one kontynuowane w kolejnych sezonach. W trakcie prac natrafiono m.in. na dość liczne materiały z okresu wpływów rzymskich²². W 2004 r. zebrano materiały z powierzchni stanowiska w czasie prowadzonych prac ziemnych związanych z regulacją potoku Malinówka i odprowadzenia wód z wysypiska śmieci w Baryczy. Łączna powierzchnia terenu objętego eksploracją w latach 1967–1969 oraz w roku 2002 na stanowisku nr 7 w Baryczy wyniosła ok. 550 m².

ZAKRES OPRACOWANIA

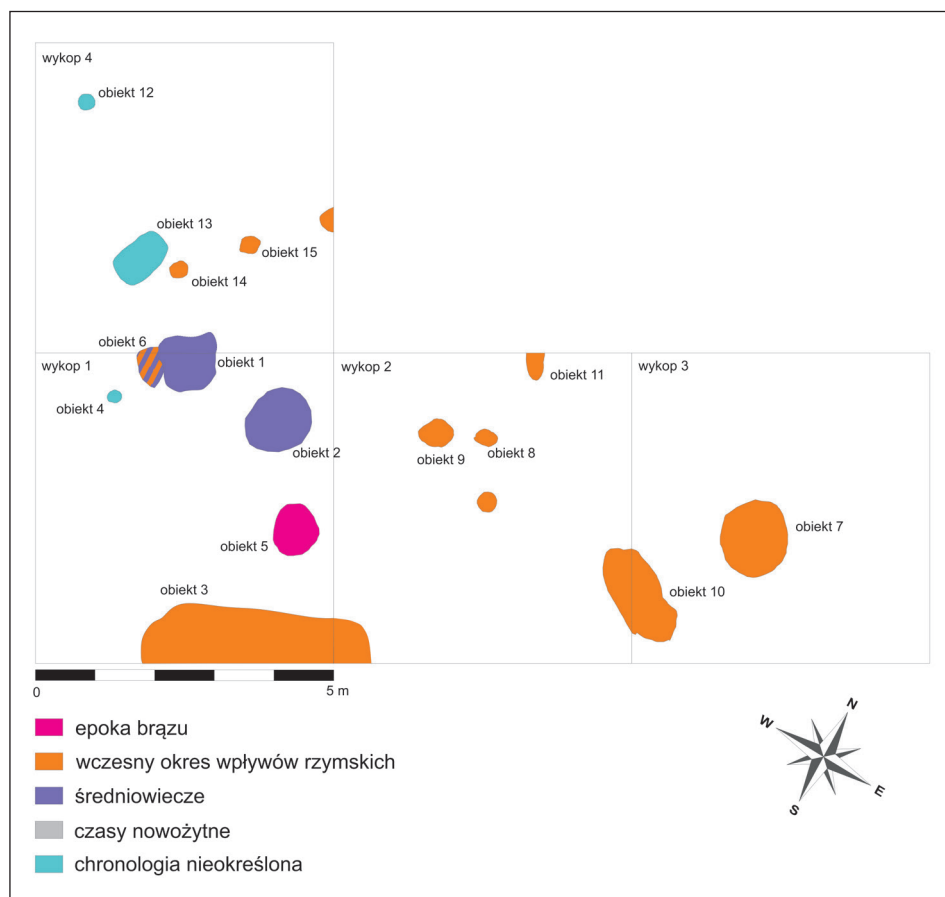
Materiały zabytkowe z badań prowadzonych od lat 60. XX przez MŻKW w rejonie Baryczy nie doczekały się całościowego opracowania. Większość publikacji to krótkie sprawozdania publikowane w wydawnictwach własnych muzeum, cytowane powyżej w przypisach. Środowisko archeologiczne największą uwagę zwróciło

---

(stan VIII), „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1978 roku”, 1979, s. 5–12; tenże: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na osadzie kultury lendzielskiej w Baryczy*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1979 roku”, 1980, s. 5–7; tenże: *Materiały kultury lendzielskiej z Barycza stan. VIII*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1980 roku”, 1981, s. 5–20; tenże: *Sprawozdanie z badań w Baryczy w 1981 roku*. „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1981–1983”, 1984, s. 4–5.

²¹ P. Krzywda: *Sprawozdanie z badań powierzchniowych na obszarze prawobrzeżnego dorzecza środkowej Wilgi*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1974–1975”, Wieliczka 1975, s. 79–80, 88; oraz informacje z zasobów archiwalnych MŻKW.

²² J. M. Fraś, K. Reguła: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 2001–2002*, SMDŻ, Wieliczka 2003, t. XXIII, s. 238–240.

Ryc. 7. Barycz, stan. 7. Planigrafia obiektów z badań z 2002 r. – aktualna sugerowana interpretacja chronologii.

Fig. 7. Barycz, site 7. Planigraphy of features from the 2002 surveys – current suggested interpretation of the chronology.

an area of 325 m². In addition to further Neolithic features, a pit from the Late La Tène period was also discovered – cluster A/1968¹³ (Fig. 6).

In the following season (1969), only verification probe surveys were carried out at the site, located a short distance from the area of previous discoveries, during

¹³ A. Jodłowski: *Badania urządzeń solankowych kultury lendzielskiej w Baryczu, pow. Kraków*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1968”, 1968, pp. 13–20.

na odkrycie kompleksu urządzeń warzelniczych na stanowisku nr 7 w Baryczy (ryc. 8), łączonego przez A. Jodłowskiego z grupą pleszowską kultury lendzielskiej, o którym informacje ujęto w dwóch monograficznych opracowaniach dotyczących warzelnictwa w Małopolsce²³ i Europie²⁴. Obecny stan wiedzy oraz szczegółowa analiza materiałów pozwala jednak poczynić pewne uwagi co do możliwej innej ich chronologii. Taka interpretacja zostanie przedstawiona w dalszej części artykułu.

Z tego samego stanowiska pochodzą wspomniane już artefakty z okresu lateńskiego (skupisko A/1968) opracowane i opublikowane przez K. Regułę w 1979 r.²⁵ Odkrycie to do dziś budzi zainteresowanie badaczy. Jest wykorzystywane i omawiane w kolejnych publikacjach²⁶, choć ze względu na warunki odkrycia i sposób eksploracji czasami podważany jest zwarty charakter zespołu²⁷.

Na pozostałych stanowiskach kompleksu barycko-krzyszkowickiego rozpoznano jedynie nieliczne ułamki naczyń datowane na okres lateński lub okres wpływów rzymskich. Część stanowisk już nie istnieje lub jest zachowana w szczątkowym stanie. Dotyczy to przede wszystkim tych położonych na południe od ul. Krzemienieckiej, na obszarze których zostało rozbudowane wysypisko śmieci lub znalazły się w strefie bezpośredniego jego oddziaływania. Niewiele tylko lepsza sytuacja jest na północ od wzmiankowanej ulicy, gdzie przez lata działała otworowa kopalnia soli, a następnie prowadzono rekultywację terenu nieoprowadzoną niestety badaniami archeologicznymi. Pewne możliwości weryfikacji pradziejowych i średniowiecznych struktur osadniczych wydają się istnieć jeszcze na stanowiskach nr 6, 7 i 8 (ryc. 1).

W związku z kilkukrotnymi zmianami wprowadzanymi przez autorów badań i publikacji w oznaczeniach wykopów, obiektów, jam i skupisk dla badań z lat 1967–1968 na stanowisku nr 7 w Baryczy, wykonano zestawienie ze wskazaniem

---

²³ A. Jodłowski: *Eksploracja soli na terenie Małopolski w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, SMDŻ, Wieliczka 1971, t. IV.

²⁴ A. Jodłowski: *Technika produkcji soli na terenie Europy w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, SMDŻ, Wieliczka 1976, t. V.

²⁵ K. Reguła: *Materiały kultury lateńskiej z Barycza na stanowisku VII*, „Acta Archaeologica Carpathica” 1979, t. XIX, s. 147–159.

²⁶ M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie w zachodniej Małopolsce. Ze studiów nad grupą tyńiecką*, Kraków 2022, s. 497–498.

²⁷ P. Dulęba: *Przemiany kulturowe w Zachodniej Małopolsce w okresie od III do I wieku przed Chr. Przyczynki do kontaktów między Celtami a Germanami*, (w:) red. M. Karwowski, E. Droberjar, *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji, Sanok 13–17 października 2008*, „Collectio Archaeologica Ressoviensis” 2009, t. XIII, s. 12.

which no archaeological features were encountered¹⁴. The area surveyed was 50 m² within the established three excavations¹⁵. Thereafter, no excavations were carried out here for several dozen years.

Regular works, managed by Ewa Folwarczny-Miśko, covered site no. 5 in the years 1971–1973¹⁶. In addition to features and materials associated with the Lusatian culture saltworking, few artefacts associated with other cultures, including the Púchov culture, were found there¹⁷. The researcher continued the exploration of the complex in Barycz-Krzyszkowice in 1975, setting up a series of probing surveys at sites no. 1–4 in Barycz. Only a modest number of artefacts from the La Tène period and the Roman influences period were identified there¹⁸. In 1974, Krystyna Boruc carried out the first probing surveys at site no. 8 in Barycz¹⁹, and the work was continued to a greater extent between 1977 and 1981 by Adam Szybowicz²⁰ –

---

¹⁴ The preserved descriptive documentation speaks of two probing excavations, referring by numbering to the 1967 surveys – excavations IX and X. The 1968 are system was not used. There is no drawing or photographic documentation. Their location on the plan is based only on mentions in the descriptive documentation. The total area of these excavations is 40 m².

¹⁵ A. Jodłowski: *Badania archeologiczne neolitycznych urządzeń solankowych w Baryczu, pow. Kraków*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 1969”, 1969, pp. 9–10. Mention of three probing excavations only occurs in the aforementioned publication. Based on available sources, it can only be concluded that the unidentified probing excavation would have to be 10 m² in size and not contain movable artefacts.

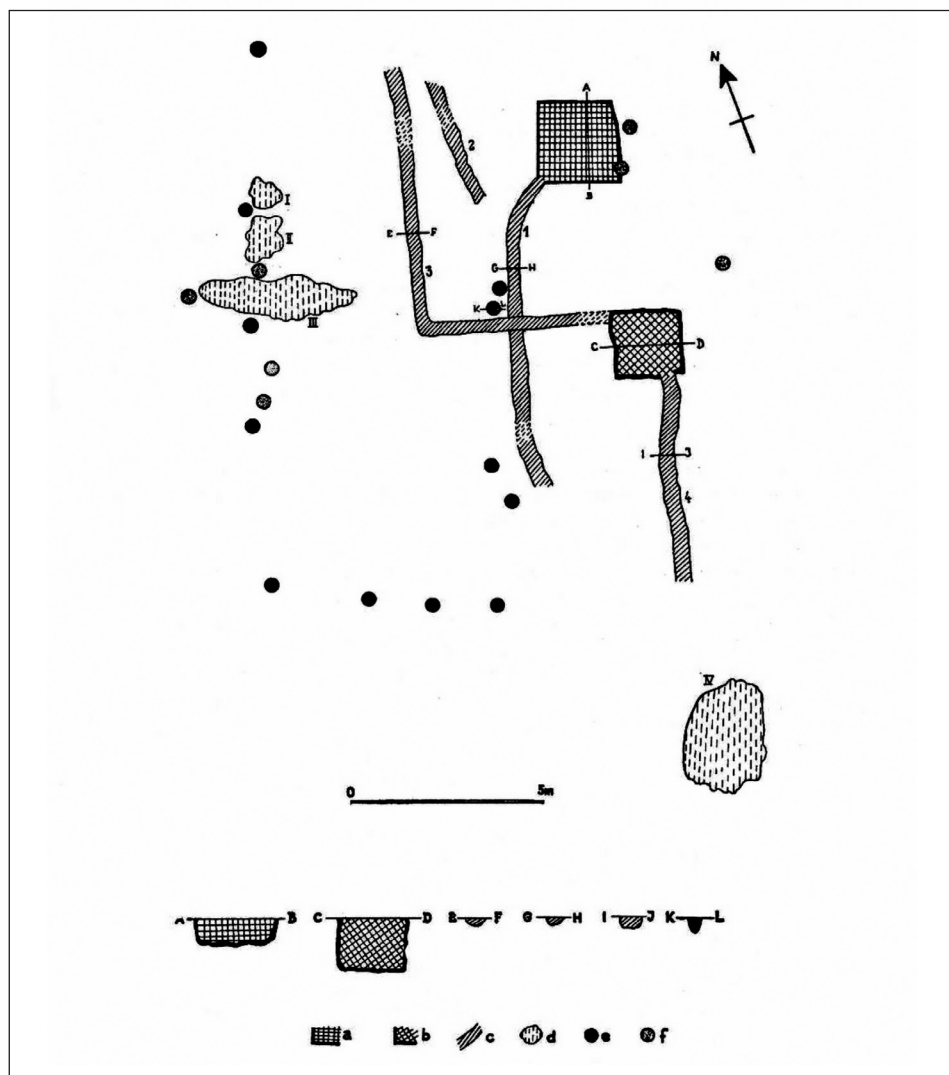
¹⁶ E. Folwarczny-Miśko: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w Baryczu na stanowisku V*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1971”, 1971, pp. 8–10; id.: *Badania osady kultury łużyckiej w Baryczu, pow. Kraków*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1972”, 1972, pp. 12–15; id.: *Badania osady kultury łużyckiej w Baryczu, pow. Kraków*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1973”, 1973, pp. 16–20.

¹⁷ J. M. Fraś, E. Kolebuk: *Ośrodek warzelniczy...*, pp. 32–34, 44, 68.

¹⁸ E. Folwarczny-Miśko: *Sprawozdanie z badań sondazowych neolitycznego zespołu osadniczego w Krakowie-Baryczu*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1974–1975”, 1975, pp. 5–13.

¹⁹ K. Boruc: *Sprawozdanie z badań archeologicznych w Krakowie-Baryczu*, typescript of the archive of the Archaeological Department of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka (Wieliczka, 1974).

²⁰ A. Szybowicz: *Sprawozdanie z badań archeologicznych osady neolitycznej w Baryczu na stan. VIII*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1977 roku”, 1978, pp. 10–15; id.: *Sprawozdanie z badań archeologicznych osady kultury lendzielskiej w Baryczu (stan VIII)*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1978 roku”, 1979, pp. 5–12; id.: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na osadzie kultury lendzielskiej w Baryczu*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1979 roku”, 1980, pp. 5–7; id.: *Materiały kultury lendzielskiej z Barycza stan. VIII*, “Badania

Ryc. 8. Barycz, stan. 7. Rozplanowanie urządzeń solankowych kultury lendzielskiej ze środkowego okresu neolitu: a) zbiornik-odstojnik nr 1, b) zbiornik-odstojnik nr 2, c) rowki doprowadzające solankę, d) inne obiekty kulturowe (jamy) o nieustalonej bliżej funkcji, e) ślady po słupach, f) paleniska warzelnicze (za A. Jodłowski: *Eksploatacja soli na terenie Małopolski w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, „*Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*”, t. IV, Wieliczka 1971, s. 111).

Fig. 8. Barycz, site 7. Layout of the brine equipment of the Lengyel culture from the Middle Neolithic period: a) reservoir-settlement tank no. 1, b) reservoir-settlement tank no. 2, c) brine supply grooves, d) other cultural features (pits) of undetermined function, e) traces of posts, f) saltworking hearths (as cited in: A. Jodłowski: “*Eksploatacja soli na terenie Małopolski w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*”, “*Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*” [Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland], Vol. IV, Wieliczka, 1971, p. 111).

with no results to the extent developed. It is also worth mentioning the surface surveys conducted by the CSMW and the Jagiellonian University in 1975, which increased the number of sites registered in this region to 19²¹. In 1985, sites from the Barycz area were entered into the register of the Polish Archaeological Record [in Polish: Archeologiczne Zdjęcie Polski].

In 2001, on behalf of the CSMW, another prospection was carried out at site no. 7 in Barycz, and in 2002, excavations began, establishing four excavations with a total area of 100 m² (Figs. 2, 7). The excavations were made approximately 100 m to the east of the 1960s survey zone, with plans to move successively into the area in subsequent seasons. It was supposed to be a larger excavation operation, verifying both the range of saltworking equipment and its chronology. For reasons beyond the control of the author of the surveys, they were not continued in subsequent seasons. Among other things, the work encountered quite a lot of material from the Roman influences period²². In 2004, materials were collected from the surface of the site during earthworks related to the regulation of the Malinówka stream and the drainage of water from the landfill in Barycz. The total area of the site explored in the years 1967–1969 and in 2002 at site no. 7 in Barycz was approximately 550 m².

SCOPE OF STUDY

Historic materials from surveys conducted since the 1960s by the CSMW in the Barycz area have not been comprehensively analysed. Most publications are short reports published in the museum's own publications, cited above in the footnotes. The archaeological community paid most attention to the discovery of a complex of saltworking equipment at site no. 7 in Barycz (Fig. 8), linked by A. Jodłowski to the Pleszów group of the Lengyel culture, information about which was included in

---

archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1980 roku”, 1981, pp. 5–20; id.: *Sprawozdanie z badań w Baryczu w 1981 roku*. “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1981–1983”, 1984, pp. 4–5.

²¹ P. Krzywda: *Sprawozdanie z badań powierzchniowych na obszarze prawobrzeżnego dorzecza środkowej Wilgi*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1974–1975”, 1975, pp. 79–80, 88; and information from archival resources of the CSMW.

²² J. M. Fraś, K. Reguła: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 2001–2002*, “SMHS”, Wieliczka, 2003, Vol. XXIII, pp. 238–240.

nazewnictwa przyjętego w artykule (tab. 1). Przygotowano również oddzielny plan z numeracją wykopów dotyczący sezonów 1967–1969 (ryc. 3).

Tabela 1. **Barycz, stanowisko nr 7.**
Zestawienie oznaczeń obiektów z sezonów badań 1967–1968

Barycz, stanowisko nr 7 – zestawienie obiektów z lat 1967–1968			
obiekt	inne zidentyfikowane nazwy	sezon badań	lokalizacja
obiekt 1/1967	być może jedna z jam nr VII–IX wg Jodłowski 1971*	1967, K. Reguła	wykop 3/1967
obiekt 2/1967	być może jedna z jam nr VII–IX wg Jodłowski 1971	1967, K. Reguła	wykop 3/1967
skupisko 1/1967	być może skupisko U /palenisko 8 wg Jodłowski 1971	1967, K. Reguła	wykop 4/1967
skupisko 2/1967	być może jedna z jam nr VII–IX wg Jodłowski 1971	1967, K. Reguła	wykop 3/1967
jama 1/1967	jama nr V, skupisko X wg Jodłowski 1971	1967, K. Reguła	wykop 4/1967
jama 2/1967	jama nr VI, skupisko Y wg Jodłowski 1971	1967, K. Reguła	wykop 4/1967
obiekt 3/1967	być może jedna z jam nr VII–IX wg Jodłowski 1971	1967, K. Reguła	wykop 3/1967
skupisko 3/1967		1967, M. Godłowska	wykop 5/1967
skupisko 3A/1967	jama nr II wg Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	wykop 5/1967
skupisko 3B/1967	jama nr I wg Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	wykop 5/1967
skupisko 4/1967	rowek 3 wg Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	wykop 5, 6, 8/1967
skupisko 4B/1967	rowek 2 wg Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	wykop 6/1967
skupisko 5/1967	jama nr III, część obiektu wyróżniona również jako palenisko nr 4 wg Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	wykop 7/1967
skupisko 6/1967	jama nr III, część obiektu wyróżniona również jako palenisko nr 4 wg Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	wykop 7/1967, ar VI/1968 ćw. D

* A. Jodłowski: *Eksploatacja soli na terenie Małopolski w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, Wieliczka 1971, t. IV.

two monographic studies on saltworking in Lesser Poland²³ and Europe²⁴. However, the current state of knowledge and detailed analysis of the materials allows some observations to be made about a possible different chronology. This interpretation will be presented later in the paper.

The already mentioned artefacts from the La Tène period (cluster A/1968), prepared and published by K. Reguła in 1979, come from the same site.²⁵ This discovery still arouses interest among researchers. It is used and discussed in subsequent publications²⁶, although due to the conditions of discovery and the method of exploration, the uniform nature of the unit is sometimes questioned²⁷.

In the remaining sites of the complex in Barycz-Krzyszkwice, only a few fragments of vessels dating back to the La Tène period or the Roman influences period were identified. Some sites no longer exist or are preserved in a residual state. This relates primarily to those located south of Krzemieniecka Street, in the area of which a landfill has been expanded or are in the zone of its direct impact. The situation is only slightly better north of the aforementioned street, where a borehole salt mine operated for years, and then the area was recultivated, unfortunately without archaeological surveys. Some possibilities of verifying prehistoric and medieval settlement structures still seem to exist at sites no. 6, 7 and 8 (Fig. 1).

Due to several changes introduced by the authors of surveys and publications in the markings of excavations, features, pits and clusters for surveys from 1967–1968 at site no. 7 in Barycz, a summary was prepared with an indication of the nomenclature adopted in the paper (Table 1). A separate plan with excavation numbering was also prepared for the 1967–1969 seasons (Fig. 3).

---

²³ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli na terenie Małopolski w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, "SMHS", Wieliczka, 1971, Vol. IV.

²⁴ A. Jodłowski: *Technika produkcji soli na terenie Europy w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, "SMHS", Wieliczka, 1976, Vol. V.

²⁵ K. Reguła: *Materiały kultury lateńskiej z Barycza na stanowisku VII*, "Acta Archaeologica Carpathica" 1979, Vol. XIX, pp. 147–159.

²⁶ M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie w zachodniej Małopolsce. Ze studiów nad grupą tyniecką*, Kraków, 2022, pp. 497–498.

²⁷ P. Dulęba: *Przemiany kulturowe w Zachodniej Małopolsce w okresie od III do I wieku przed Chr. Przyczynki do kontaktów między Celtami a Germanami*, (in:) eds. M. Karwowski, E. Droberjar, *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji, Sanok 13–17 października 2008*, "Collectio Archaeologica Ressoiviensis", 2009, Vol. XIII, p. 12.

Barycz, stanowisko nr 7 – zestawienie obiektów z lat 1967–1968			
obiekt	inne zidentyfikowane nazwy	sezon badań	lokalizacja
skupisko 7/1967	zbiornik 1 wg Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska; 1968, A. Jodłowski	wykop 6/1967, ar II/1968 ćw. A
skupisko 7A/1967	rowek 1 wg Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	wykop 6, 8/1967
skupisko 8/1967		1967, M. Godłowska	wykop 8/1967
słup 1/1967		1967, M. Godłowska	wykop 8/1967
słup 2/1967		1967, M. Godłowska	wykop 8/1967
skupisko A/1968	jama nr IV wg Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	ar III/1968, ćw. C, ar V/1968, ćw. A
skupisko B/1968	skupisko x, zbiornik 2 wg Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	ar II/1968, ćw. C
skupisko B1/1968	rowek 4 wg Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	ar II/1968, ćw. C, ar III/1968, ćw. A
skupisko C/1968	skupisko y, palenisko nr 1 wg Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	ar II/1968, ćw. C
skupisko D/1968	podział na skupisko D – palenisko nr 2 i D1 – palenisko nr 3 wg Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	ar II/1968, ćw. A
skupisko E/1968		1968, A. Jodłowski	ar IV/1968, ćw. C, ar VII/1968, ćw. D
skupisko F/1968	zdublowana nazwa obiektu – pojawia się również na arze IV, ćw. B (jest to część skupiska I/1968)	1968, A. Jodłowski	ar IV/1968, ćw. D
skupisko G/1968	zdublowana nazwa obiektu – pojawia się również na arze IV, ćw. B (tam brak materiału)	1968, A. Jodłowski	ar IV/1968, ćw. D
skupisko H/1968		1968, A. Jodłowski	ar IV/1968, ćw. D
skupisko h/1968		1968, A. Jodłowski	ar IV/1968, ćw. B
skupisko I/1968		1968, A. Jodłowski	ar IV/1968, ćw. A, B, C, D
skupisko i/1968	słup i	1968, A. Jodłowski	ar IV/1968, ćw. A
skupisko j/1968	słup j	1968, A. Jodłowski	ar IV/1968, ćw. A

Table 1. **Barycz, site no. 7. Summary of feature markings from the 1967–1968 survey seasons**

Barycz, site no. 7 – summary of features from 1967–1968			
feature	other identified names	survey season	location
feature 1/1967	perhaps one of the pits no. VII–IX according to Jodłowski 1971*	1967, K. Reguła	excavation 3/1967
feature 2/1967	perhaps one of the pits no. VII–IX according to Jodłowski 1971	1967, K. Reguła	excavation 3/1967
cluster 1/1967	perhaps cluster U / hearth 8 according to Jodłowski 1971	1967, K. Reguła	excavation 4/1967
cluster 2/1967	perhaps one of the pits no. VII–IX according to Jodłowski 1971	1967, K. Reguła	excavation 3/1967
pit 1/1967	pit no. V, cluster X according to Jodłowski 1971	1967, K. Reguła	excavation 4/1967
pit 2/1967	pit no. VI, cluster Y according to Jodłowski 1971	1967, K. Reguła	excavation 4/1967
feature 3/1967	perhaps one of the pits no. VII–IX according to Jodłowski 1971	1967, K. Reguła	excavation 3/1967
cluster 3/1967		1967, M. Godłowska	excavation 5/1967
cluster 3A/1967	pit no. II according to Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	excavation 5/1967
cluster 3B/1967	pit no. I according to Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	excavation 5/1967
cluster 4/1967	groove 3 according to Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	excavation 5, 6, 8/1967
cluster 4B/1967	groove 2 according to Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	excavation 6/1967
cluster 5/1967	pit no. III, part of the feature also marked as hearth no. 4 according to Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	excavation 7/1967
cluster 6/1967	pit no. III, part of the feature also marked as hearth no. 4 according to Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	excavation 7/1967, are VI/1968 qtr. D
cluster 7/1967	reservoir 1 according to Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska; 1968, A. Jodłowski	excavation 6/1967, are II/1968 qtr. A
cluster 7A/1967	groove 1 according to Jodłowski 1971	1967, M. Godłowska	excavation 6, 8/1967

* A. Jodłowski: *Eksploracja soli na terenie Małopolski w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, “Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce” [Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland], Wieliczka, 1971, Vol. IV.

Barycz, stanowisko nr 7 – zestawienie obiektów z lat 1967–1968			
obiekt	inne zidentyfikowane nazwy	sezon badań	lokalizacja
skupisko k/1968	słup k	1968, A. Jodłowski	ar IV/1968, ćw. A
skupisko l/1968	słup l	1968, A. Jodłowski	ar IV/1968, ćw. A
skupisko m/1968	słup m	1968, A. Jodłowski	ar IV/1968, ćw. A
skupisko L/1968		1968, A. Jodłowski	ar VI/1968, ćw. B
skupisko O/1968		1968, A. Jodłowski	ar VI/1968, ćw. D
skupisko P/1968	skupisko M	1968, A. Jodłowski	ar VI/1968, ćw. B
skupisko R/1968	skupisko N	1968, A. Jodłowski	ar VI/1968, ćw. D
skupisko S/1968	skupisko J, palenisko 6 wg Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	ar VI/1968, ćw. D
skupisko T/1968	skupisko K, palenisko 7 wg Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	ar VI/1968, ćw. D

CHARAKTERYSTYKA OBIEKTÓW NIERUCHOMYCH OD OKRESU LATEŃSKIEGO PO PÓŹNY OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH

Podczas badań archeologicznych prowadzonych w latach 1967–2002 odkryto kilkadziesiąt obiektów nieruchomych, spośród których początkowo tylko trzy łączone były z zasiedleniem osady w epoce żelaza²⁸. Jednakże powtórna analiza materiałów archiwalnych i zachowanej dokumentacji pozwala na rozważenie znacznie większej intensywności użytkowania przebadanego terenu w tych czasach. W trakcie pierwszych dwóch sezonów wykopaliskowych (1967–1968) odkryto obiekty nieruchome o, naszym zdaniem, niejednoznacznej chronologii, które przed laty na podstawie materiałów ceramicznych przypisano kulturze lendzielskiej. Wiązane z nimi ułamki naczyń były przeważnie w znacznym stopniu rozdrobnione i niezbyt dokładnie oczyszczone. W wielu przypadkach przypisanie materiału do obiektu nie było do końca uzasadnione, ponieważ w rzeczywistości pochodził on

²⁸ Na okres lateński datowane było skupisko A/1968. Z wczesnym okresem wpływów rzymskich zidentyfikowano obiekt 3/2002, a z późnym okresem wpływów rzymskich skupisko 6/1967.

Barycz, site no. 7 – summary of features from 1967–1968			
feature	other identified names	survey season	location
cluster 8/1967		1967, M. Godłowska	excavation 8/1967
post 1/1967		1967, M. Godłowska	excavation 8/1967
post 2/1967		1967, M. Godłowska	excavation 8/1967
cluster A/1968	pit no. IV according to Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	are III/1968, qtr. C, are V/1968, qtr. A
cluster B/1968	cluster x, reservoir 2 according to Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	are II/1968, qtr. C
cluster B1/1968	groove 4 according to Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	are II/1968, qtr. C, are III/1968, qtr. A
cluster C/1968	cluster y, hearth no. 1 according to Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	are II/1968, qtr. C
cluster D/1968	division into cluster D – hearth no. 2 and D1 – hearth no. 3 according to Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	are II/1968, qtr. A
cluster E/1968		1968, A. Jodłowski	are IV/1968, qtr. C, are VII/1968, qtr. D
cluster F/1968	duplicate name of the feature – also appears in are IV, qtr. B (it is part of cluster I/1968)	1968, A. Jodłowski	are IV/1968, qtr. D
cluster G/1968	duplicate name of the feature – also appears in are IV, qtr. B (there is no material)	1968, A. Jodłowski	are IV/1968, qtr. D
cluster H/1968		1968, A. Jodłowski	are IV/1968, qtr. D
cluster h/1968		1968, A. Jodłowski	are IV/1968, qtr. B
cluster I/1968		1968, A. Jodłowski	are IV/1968, qtr. A, B, C, D
cluster i/1968	post i	1968, A. Jodłowski	are IV/1968, qtr. A
cluster j/1968	post j	1968, A. Jodłowski	are IV/1968, qtr. A
cluster k/1968	post k	1968, A. Jodłowski	are IV/1968, qtr. A
cluster l/1968	post l	1968, A. Jodłowski	are IV/1968, qtr. A

z płytko położonych nawarstwień zlokalizowanych ponad daną strukturą lub z jej okolicy i został wydzielony w dość arbitralny sposób. Obecnie, poddając te materiały bardziej szczegółowej analizie, wśród artefaktów neolitycznych zidentyfikowano mniej liczne, acz równie istotne zabytki z innych okresów. O występowaniu takich materiałów pisze A. Jodłowski, sugerując jednak, że pojawiają się one jedynie w humusie²⁹. Ta teoria zarówno w świetle zachowanej dokumentacji, jak i obecnych badań nie może zostać utrzymana. Duże problemy badaczom sprawiała również destrukcja nawarstwień kulturowych i dyslokacja materiałów³⁰ oraz wyznaczenie jednoznacznych granic obiektów i zależności pomiędzy nimi, na co wskazuje zachowana dokumentacja i publikacje. Wszystkie te obserwacje wpływają na konieczność ponownego rozważenia przynależności omawianych materiałów do poszczególnych obiektów i struktur.

Obiekty z materiałami z okresu lateńskiego

Skupisko 3/1967

Obiekt został odkryty w 1967 r. w wykopie 5/1967 (ryc. 9). Według dziennika badań skupisko ceramiki wydzielono w brunatnej ziemi w ramach poziomu 20–40 cm i zalegało ono ponad skupiskami 3A/1967 i 3B/1967 (poziom 40–50 cm)³¹. Odkryto w nim dużą ilość ceramiki neolitycznej układającej się w warstwę³², a także fragmenty o młodszej chronologii. Granice skupiska nie zostały jednoznacznie określone. Być może obiekt lateński o nieuchwyconych granicach został wkopany w struktury neolityczne lub materiały te skumulowały się w jego stropie. W wypełniku na głębokości 20–50 cm zidentyfikowano dziesięć ułamków naczyń przypisanych do okresu lateńskiego³³ (tabl. 1: 1, 2). W naszej ocenie, w tym rejonie w okresie neolitu najprawdopodobniej funkcjonowało miejsce pozyskiwania piasku do produkcji ceramiki wykorzystywane następnie do deponowania odpadów.

²⁹ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, s. 160–161.

³⁰ M. Godłowska: *Badania wykopaliskowe...*, s. 13; A. Jodłowski: *Badania urządzeń solankowych...*, s. 13, 19.

³¹ Nie do końca zgadza się to z dokumentacją rysunkową – sytuacja jest nieczytelna i dziś niemożliwa do weryfikacji.

³² Informacja z dziennika badań.

³³ Szczegółowy spis odkrytych materiałów z omawianych okresów, przypisanych do poszczególnych obiektów, znajduje się w katalogu zabytków.

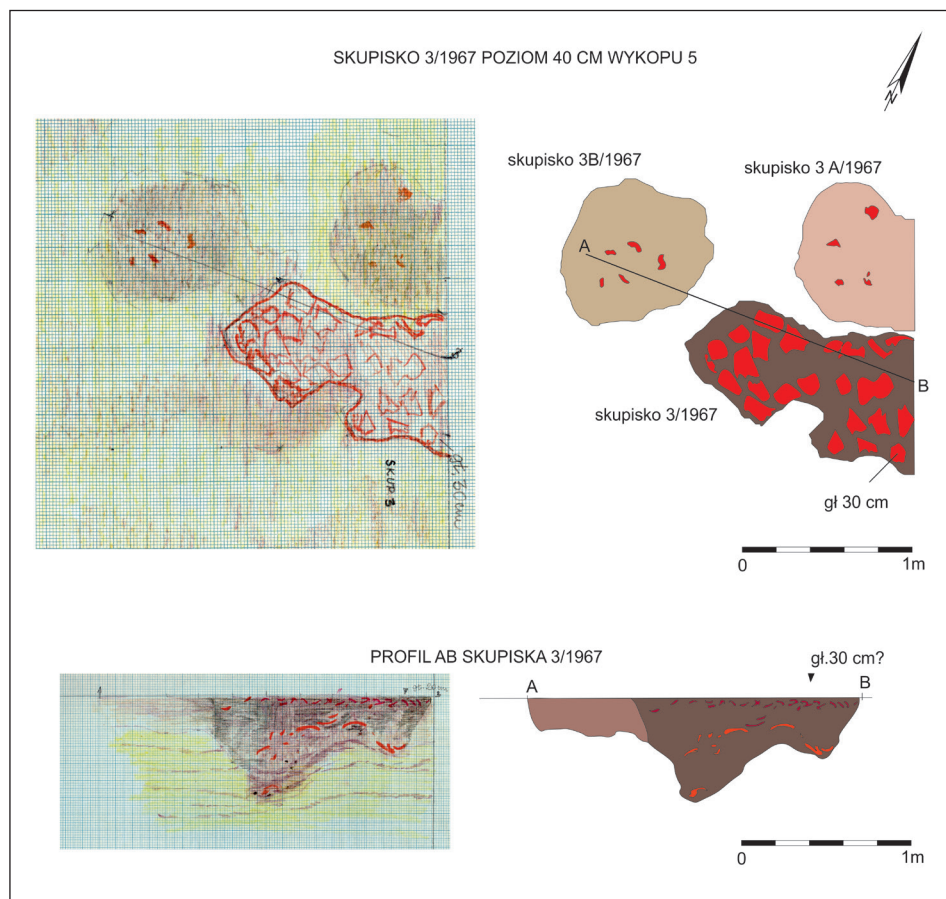

Barycz, site no. 7 – summary of features from 1967–1968			
feature	other identified names	survey season	location
cluster m/1968	post m	1968, A. Jodłowski	are IV/1968, qtr. A
cluster L/1968		1968, A. Jodłowski	are VI/1968, qtr. B
cluster O/1968		1968, A. Jodłowski	are VI/1968, qtr. D
cluster P/1968	cluster M	1968, A. Jodłowski	are VI/1968, qtr. B
cluster R/1968	cluster N	1968, A. Jodłowski	are VI/1968, qtr. D
cluster S/1968	cluster J, hearth 6 according to Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	are VI/1968, qtr. D
cluster T/1968	cluster K, hearth 7 according to Jodłowski 1971	1968, A. Jodłowski	are VI/1968, qtr. D

CHARACTERISTICS OF ARCHAEOLOGICAL FEATURES FROM THE LA TÈNE PERIOD TO THE LATE ROMAN INFLUENCES PERIOD

During the archaeological surveys carried out between 1967 and 2002 dozens of archaeological features were discovered, of which only three were initially linked to the settlement in the Iron Age²⁸. However, a repeated analysis of archival materials and preserved documentation allows considering a much greater intensity of use of the surveyed area in those times. During the first two excavation seasons (1967–1968), features of, in our opinion, ambiguous chronology were discovered, which years ago were attributed to the Lengyel culture on the basis of pottery materials. The vessel fragments associated with them were usually largely fragmented and not very thoroughly cleaned. In many cases, the attribution of material to a feature was not fully justified, as it actually came from shallow layers located above or around the given structure and was separated in a rather arbitrary manner. Currently, by subjecting these materials to a more detailed analysis, less numerous but equally important artefacts from other periods have been identified among the Neolithic artefacts. A. Jodłowski writes about the occurrence of such materials, but suggests

²⁸ Cluster A/1968 was dated to the La Tène period. The feature 3/2002 was identified with the early Roman influences period, and the cluster 6/1967 with the late period of Roman influence.

Ryc. 9. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupiska 3/1967.

Fig. 9. Barycz, site 7. Drawing documentation of cluster 3/1967.

Skupisko 4/1967

Obiekt o charakterystycznej formie rowka zakręcającego pod kątem prostym (ryc. 10, 11) został wyróżniony w 1967 r. w obrębie wykopów 6/1967 i 8/1967 na głębokości 40 cm³⁴. Jego łączna długość wynosiła ok. 11,2 m przy szerokości od ok. 30 do 50 cm i zróżnicowanej głębokości dochodzącej miejscami do ok. 70 cm

³⁴ Z dokumentacji i publikacji wynika, że pierwotnie nazwę „skupisko 4” przydzielono do zgrupowania zabytków odpreparowanych na poziomie 40 cm (ryc. 11), a następnie przeniesiono na materiały z całości rowka odkrytego głębiej i utożsamiono z nim.

that they only appear in humus²⁹. This theory cannot be sustained in the light of both the preserved documentation and current research. The destruction of cultural layers and the dislocation of materials³⁰, as well as the determination of clear boundaries of features and the relationships between them, as indicated by the preserved documentation and publications, also caused major problems for researchers. All these observations make it necessary to reconsider the affiliation of the discussed materials to particular features and structures.

Features with materials from the La Tène period

Cluster 3/1967

The feature was discovered in 1967 in excavation 5/1967 (Fig. 9). According to the survey log, a cluster of pottery was isolated in the brown soil within the 20–40 cm level and lay above clusters 3A/1967 and 3B/1967 (40–50 cm level)³¹. A large amount of Neolithic pottery arranged in a layer³², as well as fragments of younger chronology were discovered there. The boundaries of the cluster have not been clearly determined. Perhaps, the La Tène feature with unrecognised boundaries was dug into the Neolithic structures or these materials accumulated in its roof. Ten fragments of vessels assigned to the La Tène period were identified in the fill at a depth of 20–50 cm³³ (Table 1: 1, 2). In our opinion, a site for the extraction of sand for pottery production subsequently used for waste deposition was most likely operating in the area during the Neolithic period.

Cluster 4/1967

The feature with a characteristic form of a groove turning at a right angle (Figs. 10, 11) was identified in 1967 within excavations 6/1967 and 8/1967 at a depth of

---

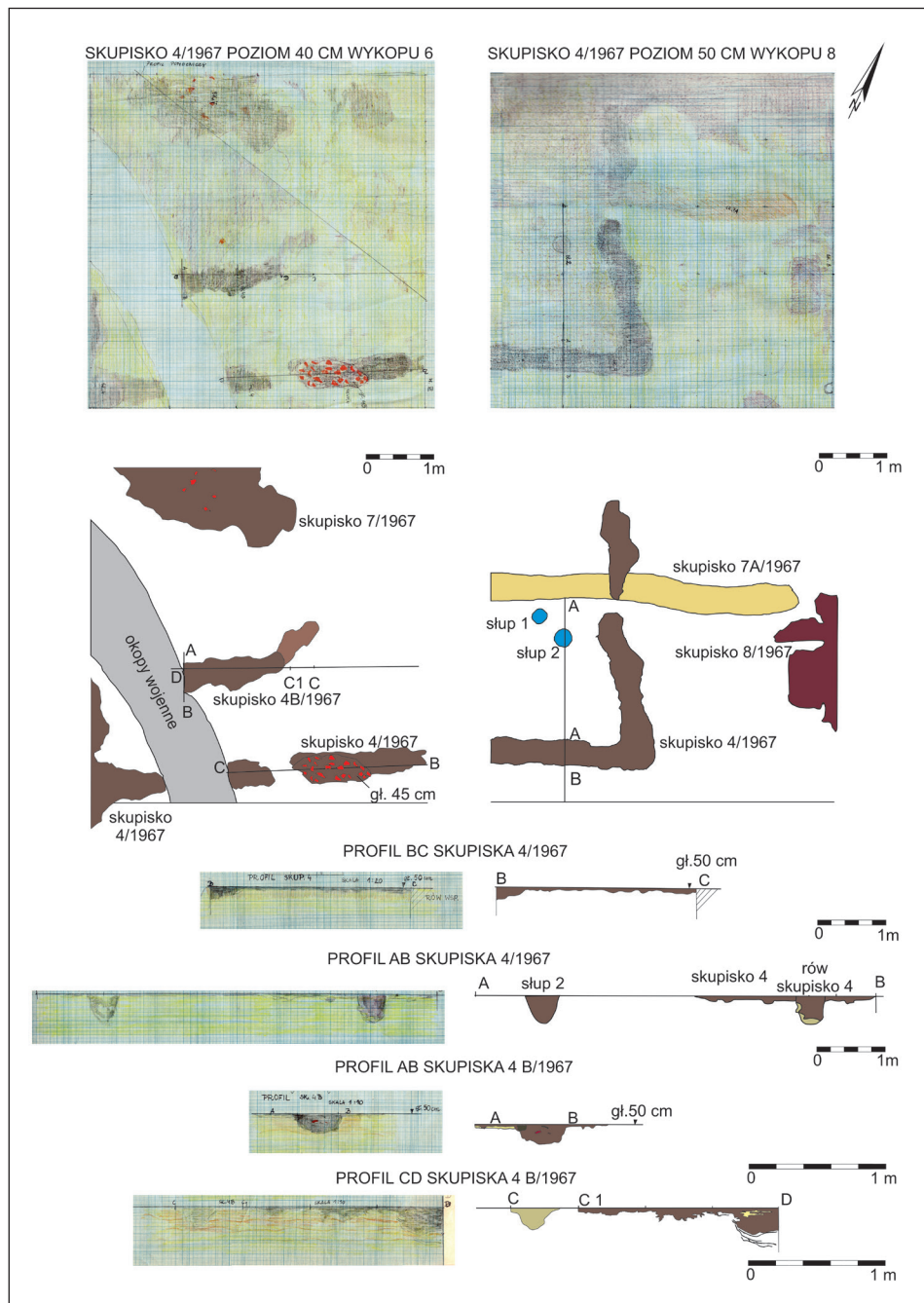
²⁹ A. Jodłowski: *Eksploracja soli...*, pp. 160–161.

³⁰ M. Godłowska: *Badania wykopaliskowe...*, p. 13; A. Jodłowski: *Badania urządzeń solankowych...*, pp. 13, 19.

³¹ This is not quite consistent with the drawing documentation – the situation is illegible and impossible to verify today.

³² Information from the survey log.

³³ A detailed list of discovered materials from the discussed periods, assigned to individual features, can be found in the catalogue of artefacts.

Ryc. 10. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupiska 4/1967.

Fig. 10. Barycz, site 7. Drawing documentation of cluster 4/1967.

Ryc. 11. Barycz, stan.7. Dokumentacja fotograficzna z widocznym skupiskiem 4/1967 i skupiskiem 7A/1967. Fot. z archiwum Działu Archeologicznego MŻKW.

Fig. 11. Barycz, site 7. Photographic documentation with visible cluster 4/1967 and cluster 7A/1967. Photograph from the Archaeological Department of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka.

40 cm³⁴. Its total length was approximately 11.2 m with a width of approximately 30 to 50 cm and varying depths reaching in some places up to approximately 70 cm from the ground level. In excavation 6/1967 the feature was damaged by a ditch (trench), while in excavation 8/1967 the feature itself crossed cluster 7/1967 (Fig. 5). During the exploration, a numerous complex of fragments of the Lengyel culture vessels and³⁵ 16 sherds dating from the La Tène period were discovered (Table 1: 3). They occurred both in the area of excavation 6/1967 and 8/1967, lying at depths of 40 to 70 cm.

³⁴ The documentation and publications show that the name “cluster 4” was originally assigned to a grouping of artefacts discovered at the 40 cm level (Fig. 11) and then transferred to materials from the entire groove discovered deeper and identified with it.

³⁵ According to inventories and records, the cluster 4/1967 is associated with over 1500 vessel fragments from the Pleszów-Modlnica group, most of which occur within the 40–50 cm level. It appears that these materials may come from a layer undergoing dislocation above the feature.

od poziomu gruntu. W wykopie 6/1967 obiekt został uszkodzony przez rów (okop), natomiast na terenie wykopu 8/1967 sam przecinał skupisko 7/1967 (ryc. 5). Podczas eksploracji odkryto liczny zespół ułamków naczyń kultury lenzelskiej³⁵ oraz 16 skorup pochodzących z okresu lateńskiego (tabl. 1: 3). Wystąpiły one zarówno na terenie wykopu 6/1967, jak i 8/1967, zalegając na głębokościach od 40 do 70 cm.

Wydzielenie materiałów lateńskich, pomimo występowania dużej ilości ceramiki neolitycznej skoncentrowanej przede wszystkim w skupiskach oraz warstwach zalegających ponad rowkiem³⁶, daje możliwość innego datowania tej struktury.

Obiekt początkowo był interpretowany przez M. Godłowską jako pozostałość po budowli neolitycznej, której narożnik wytyczały prostopadłe ułożone względem siebie dwa rowki³⁷. Być może nie należy całkowicie odrzucać tej koncepcji i rozważyć istnienie takiej konstrukcji³⁸, zmieniając jedynie jej chronologię opierając się na podobieństwie struktur rozpoznanych m.in. na stanowiskach Mšecké Žehrovice (okr. Rakovník) oraz Závist (k. ú. Lhota, okr. Praha-západ)³⁹.

Antoni Jodłowski interpretuje to odkrycie jako element składowy urządzeń warzelniczych, sugerując jego związek ze skupiskiem B/1968 identyfikowanym jako zbiornik na solankę⁴⁰ (ryc. 8). Obecnie trudno jest jednoznacznie potwierdzić tę interpretację, gdyż zachowana dokumentacja nie wskazuje na taką relację. Jednakże w przypadku przyjęcia sugestii o funkcji warzelniczej i o wspólnym funkcjonowaniu skupiska 4/1967 i skupiska B/1968, być może całą strukturę należy datować nawet na okres wpływów rzymskich⁴¹. Rowkowa konstrukcja warzelnicza o zbliżonej

---

³⁵ Według inwentarzy i metryk ze skupiskiem 4/1967 powiązanych jest ponad 1500 ułamków naczyń grupy pleszowsko-modlnickiej, z których większość występuje w ramach poziomu 40–50 cm. Wydaje się, że materiały te mogą pochodzić z warstwy podlegającej dyslokacji ponad obiektem.

³⁶ M. Godłowska: *Badania wykopaliskowe...*, s. 13. Skupisko ceramiki widoczne ponad rowkiem (ryc. 11) mogło nie być z nim związane. Być może wydzielono je w sposób sztuczny, odseparowując znajdujące się w warstwie powyżej ułamki naczyń.

³⁷ M. Godłowska: *Badania wykopaliskowe...*, s. 13.

³⁸ W takiej sytuacji ewentualnie ze skupiskiem 4/1967 należy łączyć jamy posłupowe uchwycone w ramach wykopu 8/1967 (ryc. 6).

³⁹ N. Venclová, P. Drda, J. Michálek, J. Militký, V. Salač, P. Sankot, V. Vokolek: *Archeologie pravěkých Čech 7, Doba Laténská*, Praga 2008, obr. 23: 2, 6, 7, s. 49.

⁴⁰ A. Jodłowski: *Eksploracja soli...*, s. 110–112.

⁴¹ Patrz opis skupiska B/1968.

The separation of La Tène materials, despite the presence of large amounts of Neolithic pottery concentrated primarily in clusters and layers above the groove³⁶, makes it possible to date this structure differently.

The feature was initially interpreted by M. Godłowska as the remains of a Neolithic building, the corner of which was marked out by two grooves perpendicular to each other³⁷. Perhaps this concept should not be completely rejected and the existence of such a structure should be considered³⁸, only changing its chronology based on the similarity of the structures identified at, among others, the sites of Mšecké Žehrovice (Rakovník district) and Závist (k. ú. Lhota, Praha-západ district)³⁹.

Antoni Jodłowski interprets this discovery as a component of saltworking equipment, suggesting its connection with cluster B/1968 identified as a brine reservoir⁴⁰ (Fig. 8). Currently, it is difficult to clearly confirm this interpretation, because the preserved documentation does not indicate such a relationship. However, if the suggestion of a saltworking function and the joint functioning of cluster 4/1967 and cluster B/1968 is accepted, perhaps the entire structure should be dated even to the Roman influences period⁴¹. A grooved saltworking structure of a similar chronology is known from site no. 11 in Wieliczka⁴². It is also possible to draw analogies with the equipment at site no. 1 in Biskupice⁴³.

---

³⁶ M. Godłowska: *Badania wykopaliskowe ...*, p. 13. The pottery cluster visible above the groove (Fig. 11) may not have been associated with it. They may have been separated artificially by separating the vessel fragments in the layer above.

³⁷ M. Godłowska: *Badania wykopaliskowe...*, p. 13.

³⁸ In such a situation, post-holes captured in excavation 8/1967 should be connected to cluster 4/1967 (Fig. 6).

³⁹ N. Venclová, P. Drda, J. Michálek, J. Militký, V. Salač, P. Sankot, V. Vokolek: *Archeologie pravěkých Čech 7, Doba Laténská*, Praga 2008, obr. 23: 2, 6, 7, p. 49.

⁴⁰ A. Jodłowski: *Eksploracja soli...*, pp. 110–112.

⁴¹ See description of cluster B/1968.

⁴² K. Reguła: *Przypuszczalne urządzenia solankowe z przełomu okresu późnolateńskiego i wczesnorzymskiego w Wieliczce na stanowisku XI*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1969" 1969, p. 15, Fig. 15; A. Jodłowski: *Eksploracja soli...*, p. 116.

⁴³ J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 2022*, SMHS, Vol. XXXVII, Wieliczka, 2023, p. 578.

chronologii znana jest ze stanowiska nr 11 w Wieliczce⁴². Można też wskazać na analogie do urządzeń ze stanowiska nr 1 w Biskupicach⁴³.

Skupisko A/1968

Obiekt został odkryty w 1968 r. na pograniczu arów III/1968 i V/1968, w pobliżu krawędzi cypla, przez co nie został uchwycony kompletny zarys struktury (ryc. 12). Według A. Jodłowskiego była to owalna jama o niejednorodnym wypełnisku i wymiarach ok. 280 x 210 cm, zagłębiona w całość do głębokości 120 cm⁴⁴. Autor badań uznał także, że była ona wkopana w starszy obiekt neolityczny⁴⁵. Odkrycie to doczekało się oddzielnego opracowania wykonanego przez K. Regułę⁴⁶, a pojedyncze fragmenty ceramiki zostały poddane szczegółowej analizie technologicznej⁴⁷. Materiały te stanowią najliczniejszy zespół zabytków z okresu lateńskiego odkrytych na tym stanowisku (tabl. 2: 1–9; tabl. 3: 1–4; tabl. 4: 1–10; tabl. 5: 1–15; tabl. 6: 1–15).

Skupisko D/1968

Obiekt został odkryty w 1968 r. na ćwiartce A ara II (ryc. 13) i wyróżniony poniżej głębokości 60 cm w momencie zaniku skupiska 7/1967. W dokumentacji rysunkowej na poziomie 80 cm jego zarys był dość nieregularny; obiekt miał tam wymiary ok. 120 x 140 cm, a głębokość od tego poziomu nie przekraczała 50 cm. Według inwentarza do skupiska D/1968 zaliczono również materiały z poziomów 20–40–60 cm, jednakże nie wydaje się to uzasadnione. W dzienniku badań istnieje wprawdzie zapis przy opisie eksploracji poziomu 40–60 cm tego ara:

---

⁴² K. Reguła: *Przypuszczalne urządzenia solankowe z przełomu okresu późnolateńskiego i wczesnorzymskiego w Wieliczce na stanowisku XI*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1969” 1969, s. 15, rys. 15; A. Jodłowski: *Eksploracja soli...*, s. 116.

⁴³ J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 2022*, SMDŻ, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 578.

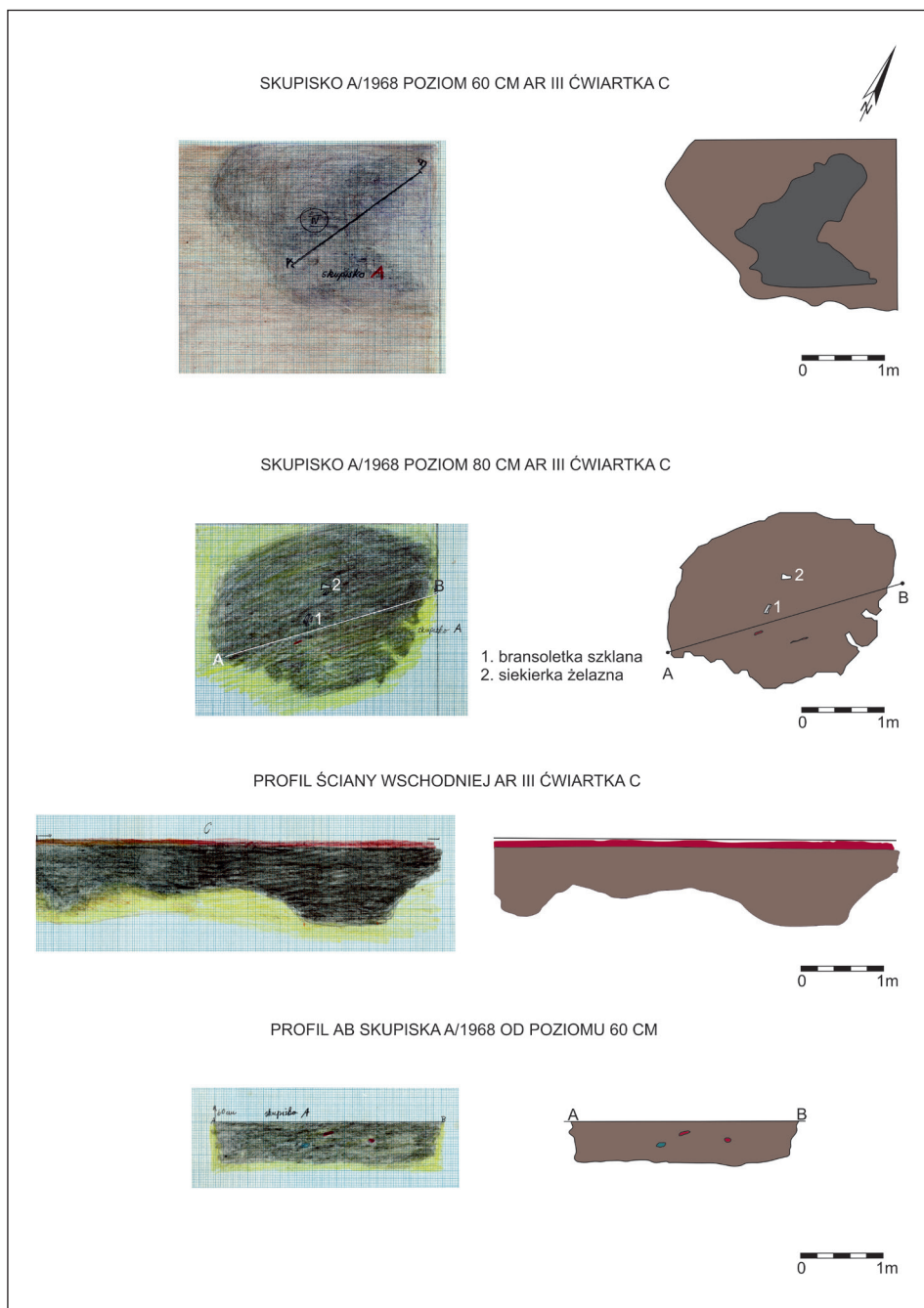
⁴⁴ Dane dotyczące wymiarów skupiska A/1967 są niespójne. Podawane są różne wymiary i głębokości zarówno w publikacjach, jak i dokumentacji. A. Jodłowski: *Eksploracja soli...*, s. 164; K. Reguła: *Materiały kultury lateńskiej z Barycza...*, s. 149.

⁴⁵ A. Jodłowski: *Badania urządzeń solankowych...*, s. 15.

⁴⁶ K. Reguła: *Materiały kultury lateńskiej z Barycza...*, s. 147–159.

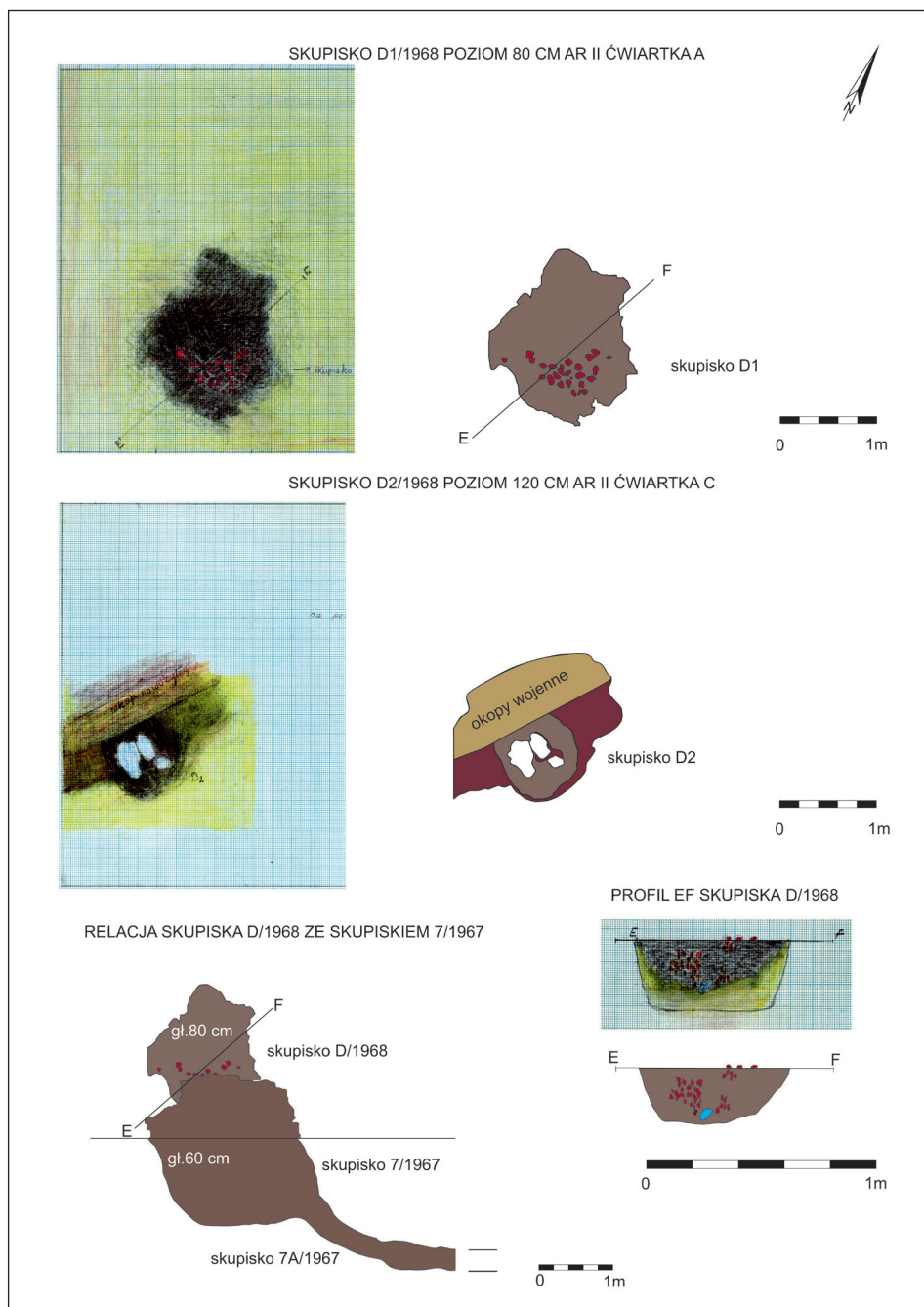
⁴⁷ M. Wirska-Parachoniak: *Produkcja ceramiki Celtów na terenach Polski południowej*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1980, t. VI, s. 120.

Ryc. 12. Barycz, stan, 7. Dokumentacja rysunkowa skupiska A/1968.

Fig. 12. Barycz, site 7. Drawing documentation of cluster A/1968.

Ryc. 13. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupiska D/1968.

Fig. 13. Barycz, site 7. Drawing documentation of cluster D/1968.

Cluster A/1968

The feature was discovered in 1968 on the border of ares III/1968 and V/1968, near the edge of the headland, so the complete outline of the structure was not captured (Fig. 12). According to A. Jodłowski, it was an oval pit with a heterogeneous fill and dimensions of approx. 280 x 210 cm, recessed into the undisturbed soil to a depth of 120 cm⁴⁴. The author of the surveys also concluded that it was dug into an older Neolithic feature⁴⁵. This discovery was subjected to a separate study by K. Reguła⁴⁶, and individual fragments of pottery were subjected to a detailed technological analysis⁴⁷. These materials constitute the largest group of artefacts from the La Tène period discovered at this site (Table 2: 1–9; Table 3: 1–4; Table 4: 1–10; Table 5: 1–15; Table 6: 1–15).

Cluster D/1968

The feature was discovered in 1968 in quarter A of are II (Fig. 13) and was identified below a depth of 60 cm when cluster 7/1967 disappeared. In the drawing documentation at the 80 cm level, its outline was quite irregular; the feature there had dimensions of approx. 120 x 140 cm, and the depth from this level did not exceed 50 cm. According to the inventory, the cluster D/1968 also included materials from levels 20–40–60 cm, but this does not seem justified. In the survey log, there is an entry describing the exploration of the 40–60 cm level of this are: “(...) To the east of cluster 7⁴⁸, there was a dark cultural layer containing a large number of sherds, including a large pottery cluster adjacent to the reservoir from the eastern side (...)”, but there is no information whether this is cluster D/1968. It was also not marked in the drawing documentation at the 60 cm level, and a uniform dark layer is marked on the adjacent part of the quarter C of are II. In such a situation, it can be assumed that materials from the 20–60 cm levels should not be associated with this feature, just like most artefacts from the 60–80 cm

---

⁴⁴ Data on the dimensions of cluster A/1967 are inconsistent. Various dimensions and depths are provided in both publications and documentation. A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, p. 164; K. Reguła: *Materiały kultury lateńskiej z Barycza...*, p. 149.

⁴⁵ A. Jodłowski: *Badania urządzeń solankowych...*, p. 15.

⁴⁶ K. Reguła: *Materiały kultury lateńskiej z Barycza...*, pp. 147–159.

⁴⁷ M. Wirska-Parachoniak: *Produkcja ceramiki Celtów na terenach Polski południowej*, “Materiały Archeologiczne Nowej Huty”, 1980, Vol. VI, p. 120.

⁴⁸ This is probably the place where cluster 7/1967 was expected to be discovered.

„(...) W kier. wschodnim od skupiska 7⁴⁸ wystąpiła ciemna warstwa kulturowa zawierająca dużą ilość skorup, w tym duże skupisko ceramiki przylegające do zbiornika od strony wschodniej (...)”, lecz brak jest informacji, czy chodzi tu o skupisko D/1968. Nie zostało ono również oznaczone w dokumentacji rysunkowej na poziomie 60 cm, a na przylegającej części ćwiartki C ara II zaznaczona jest jednolita ciemna warstwa. W takiej sytuacji można przyjąć, że materiały z poziomów 20–60 cm nie powinny być wiązane z tym obiektem, podobnie jak większość zażytków z poziomu 60–80 cm zbieranych z ww. ciemnej warstwy⁴⁹. Niejasny jest również status materiałów z poziomu 80–100 cm ze względu na występowanie tu najprawdopodobniej przynajmniej dwóch obiektów oraz niszczący je po stronie wschodniej rów (okop wojenny). Autor badań na rysunek omawianego obiektu z poziomu 80 cm naniósł oznaczenie skupisko D1, a na poziomie 120 cm skupisko D2⁵⁰. Niestety brak jest dokumentacji poziomów pośrednich. Ostatecznie można uznać za prawdopodobne istnienie w tym miejscu dwóch obiektów, z których młodszy został wkopany w chronologicznie starsze założenie.

Bezpośrednim powodem zwrócenia uwagi na ten obiekt jest uzyskanie daty C14⁵¹ (ryc. 14) z węgla drzewnego wyodrębnionego z ziemi przylegającej do grudy polepy, która zgodnie z zapisem na metryce została zebrana w obiekcie z poziomu eksploracyjnego 50–80 cm. Według dokumentacji rysunkowej na poziomie 80 cm występowało skupienie drobnych węgli i polepy, powtarzające się na niższych poziomach wraz z pojawiającymi się kamieniami⁵². Badanie ilości izotopu C14 pozwoliło uzyskać przedział chronologiczny pomiędzy 367 i 155 BC (z dokładnością od 95,4%).

Istnieje przynajmniej kilka możliwych interpretacji zaistniałej sytuacji: 1) skupisko D/1968, interpretowane przez A. Jodłowskiego jako palenisko neolityczne, w rzeczywistości mogło powstać w okresie środkowolateńskim; 2) istnieją faktycznie dwa obiekty, z których młodszy pochodzi z okresu lateńskiego; 3) próbka

---

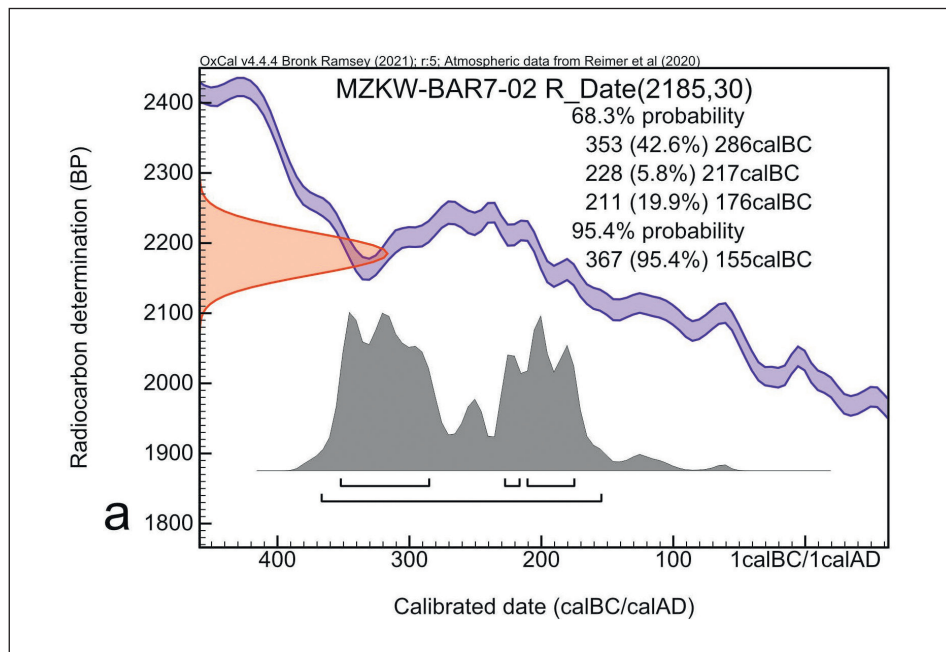
⁴⁸ Zapewne chodzi tu o miejsce, gdzie spodziewano się odsłonić skupisko 7/1967.

⁴⁹ Zgodnie z inwentarzem do obiektu zostały przypisane dwa fragmenty ceramiki (z głębokości 20–40 i 60–80 cm) oraz ośelka kamienna (tabl. 7: 3–4) mogące pochodzić z okresu lateńskiego.

⁵⁰ W publikacji z 1968 r. A. Jodłowski posłużył się oznaczeniami skupisko D i D1. A. Jodłowski: *Badania urzędzeń solankowych...*, s. 14. Oznaczenia D1 i D2 dodano dopiero na potrzeby opracowania z 1971 r. A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, s. 164–165.

⁵¹ Datowanie C14 wykonane zostało w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym; numer próbki Poz-178261.

⁵² Informacja z dziennika badań.

Ryc. 14. Barycz, stan. 7. Wynik datowania radiowęglowego próbki MZKW-BAR7-02 (Poz-178261) ze skupiska D/1968.

Fig. 14. Barycz, site 7. Radiocarbon dating result of sample MZKW-BAR7-02 (Poz-178261) from cluster D/1968.

levels collected from the above-mentioned dark layer⁴⁹. The status of the materials from the 80–100 cm level is also unclear due to the fact that there are at least two features and the ditch (war trench) destroying them on the eastern side. The author of the surveys marked the drawing of the feature in question as cluster D1 from the 80 cm level, and cluster D2 at the 120 cm level⁵⁰. Unfortunately, there is no documentation of intermediate levels. Ultimately, it can be considered probable that there were two features at this place, the younger of which was embedded in a chronologically older structure.

⁴⁹ According to the inventory, two fragments of pottery were assigned to the feature (from depths of 20–40 and 60–80 cm) and a stone whetstone (Table 7: 3–4) that may date from the La Tène period.

⁵⁰ In a publication from 1968 A. Jodłowski used the markings of cluster D and D1. A. Jodłowski: *Badania urządzeń solankowych...*, p. 14. The markings D1 and D2 were added only for the needs of the study from 1971. A. Jodłowski: *Eksploracja soli...*, pp. 164–165.

węgla drzewnego zebrana w ramach poziomu 50–80 cm pochodzi z górnej części obiektu i można podważać jej przynależność do niego.

Zwraca uwagę fakt, że skupisko D/1968⁵³, zgodnie z dokumentacją rysunkową, zostało naniesione na poziomie 80 cm dopiero w momencie zanikania skupiska 7/1967. W rzucie poziomym częściowo zajmuje jego miejsce, a być może zostało nawet przez nie uszkodzone. Nie można więc całkowicie wykluczyć, że próbę C14 należy łączyć ze skupiskiem 7/1967.

Skupisko 7/1967⁵⁴

Obiekt został odkryty w 1967 r. w wykopie 6/1967 (ryc. 15) na poziomie 50 cm, a jego głębokość sięgała przynajmniej do 100 cm. Do zbiornika dochodził rowek o szerokości od 35 do 50 cm i długości ok. 780 cm, oznaczony jako skupisko 7A/1967. W 1968 r. kontynuowano eksplorację skupiska 7/1967 na ćwiartce A ara II. Tutaj zidentyfikowano je dopiero na poziomie 60 cm, a jego zanik stwierdzono już na głębokości 65 cm⁵⁵. Na poziomie 60 cm łączne wymiary obiektu wynosiły ok. 220 x 220 cm⁵⁶.

Według danych z inwentarza zabytków z 1967 r. w skupisku 7/1967 wystąpiło jedynie 13 ułamków naczyń neolitycznych odkrytych na głębokości 70–80 cm w spągu lub tuż poniżej ciemnej warstwy zanikającej na poziomie ok. 70 cm⁵⁷. Inwentarz z materiałami ruchomymi odnoszący się do 1968 r. ze skupiskiem 7/1967 łączy ponad 1000 artefaktów pozyskanych z głębokości 40–60 cm. Informacja ta pozostaje w sprzeczności z zapisami dziennika badań oraz dokumentacją rysunkową, gdzie obiekt wyróżniono dopiero na poziomie 60 cm. Materiały te zapewne w całości należy uznać za pochodzące z warstw poddanych wtórnej dyslokacji nad zbiornikiem i z jego okolic. Wydaje się to potwierdzać dokumentacja rysunkowa i opisowa z 1967 r., która sugeruje, że w stropie obiektu znajdowała się warstwa o ciemniejszym zabarwieniu zanikająca na głębokości ok. 70 cm, a dopiero

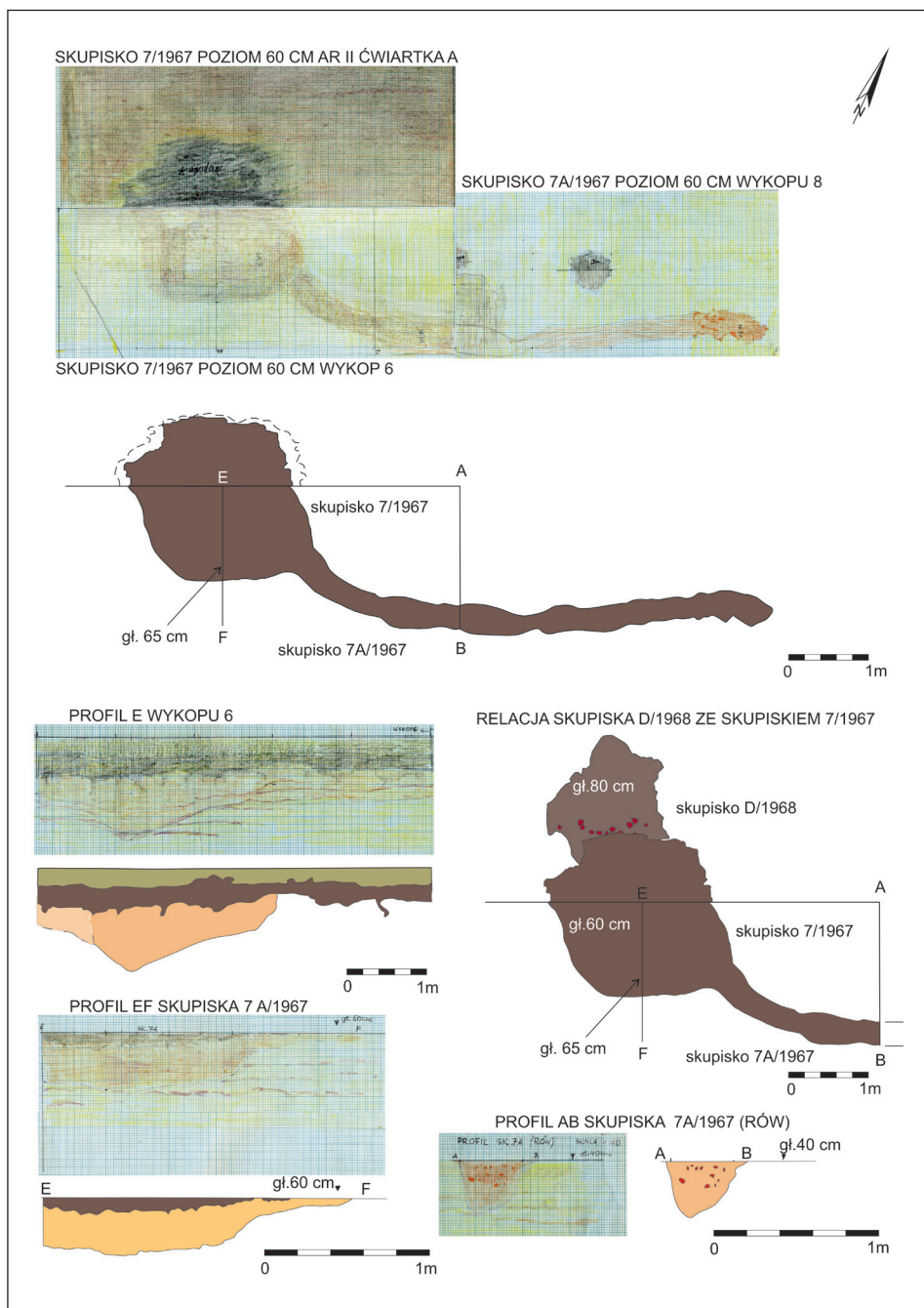
⁵³ Rysunkowo w dokumentacji skupisko D/1968 odpowiada na poziomie 80 cm skupisku D1.

⁵⁴ W niniejszym rozdziale umieszczono opis obiektu pomimo stwierdzenia braku obecności materiałów ruchomych z omawianego okresu. Jego pozycja stratygraficzna jest istotna w kontekście całości rozważań podjętych w tym artykule.

⁵⁵ Informacje przedstawione na podstawie dziennika badań oraz dokumentacji rysunkowej.

⁵⁶ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, s. 162.

⁵⁷ Według inwentarza ze skupiskiem 7A/1967 powiązano ich znacznie więcej, bo ok. 250. W większości pochodzą one z głębokości 40–60 cm. Tylko 4 fragmenty naczyń ze skupiska 7A/1967 pochodziły z głębokości 70–80 cm.

Ryc. 15. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupiska 7/1967.

Fig. 15. Barycz, site 7. Drawing documentation of cluster 7/1967.

poniżej znajdowało się właściwe zasypisko zbiornika, znacznie mniej różniące się od calca. Wydaje się to odpowiadać sytuacji z kolejnego sezonu, gdzie według dziennika badań prowadzonego przez A. Jodłowskiego obiekt zanika na poziomie 65 cm. Niewykluczone, że ta informacja odnosi się właśnie do ciemniejszej warstwy z górnej części struktury. Być może nie udało się wówczas zarejestrować właściwego zasięgu i głębokości zbiornika oraz jego ewentualnej relacji z skupiskiem D/1968, zwłaszcza że rok wcześniej M. Godłowska nie była w stanie precyzyjnie wyznaczyć wszystkich granic skupiska 7/1967 w profilu pomiędzy wykopem 6/1967 a ćwiartką A ara II.

W naszej ocenie istnieje duże prawdopodobieństwo, że obiekt ten nie pochodzi z okresu neolitu, a materiały ruchome wprowadzone do inwentarza zostały do niego przypisane zbyt arbitralnie. W kontekście odtworzonych informacji dotyczących skupiska D/1968 oraz pozyskanej z niego daty C14⁵⁸, skupisko 7/1967 zapewne należy datować nie wcześniej niż na okres lateński.

Obiekty z materiałami z okresu wpływów rzymskich

Skupisko 5/1967

Obiekt wyróżniono w wykopie 7/1968. Na poziomie odkrycia (40 cm) jego zarys był nieregularny, a wymiary trudne do określenia (ryc. 16). W materiałach przypisanych do skupiska wydzielono siedem fragmentów naczyń pochodzących z głębokości 0–40 cm, które można datować na młodszy lub późny okres rzymski. Wyróżnia się fragment brzegu garnka wykonanego przy pomocy koła garncarskiego (tabl. 1: 4) oraz trzy skorupy pochodzące z brzuśców naczyń zasobowych.

Według inwentarza w skupisku do samego dna występuje masowo materiał neolityczny grupy pleszowsko-modlnickiej, pojawiający się nawet do głębokości 120 cm. Wydaje się więc, że odkryte płytko młodsze artefakty mogły zostać wybrane i przemieszczone z opisanego poniżej sąsiedniego skupiska 6/1967 lub po prostu zebrane z warstwy. Obiekt należy datować na okres neolitu i prawdopodobnie łączyć z skupiskami 3, 3a i 3b/1967 (ryc. 6). Całość interpretujemy jako miejsce wydobycia piasku do produkcji ceramiki.

---

⁵⁸ Patrz opis skupiska D/1968.

The direct reason for drawing attention to this feature is the obtaining of the C14 date⁵¹ (Fig. 14) from charcoal separated from the soil adjacent to a lump of daub, which, according to the records, was collected in the feature from the 50–80 cm exploration level. According to the drawing documentation, at the 80 cm level there was a concentration of fine coals and daub, repeated at lower levels along with emerging stones⁵². The testing of the amount of C14 isotope allowed a chronological interval to be obtained between 367 and 155 BC (with an accuracy of 95.4%).

There are at least several possible interpretations of the situation: 1) the D/1968 cluster, interpreted by A. Jodłowski as a Neolithic hearth, could in fact have been created in the Middle La Tène Period; 2) there are actually two features, the younger of which dates back to the La Tène period; 3) the charcoal sample collected within the 50–80 cm level comes from the upper part of the feature and its attribution to it can be questioned.

It is noteworthy that the cluster D/1968⁵³, according to the drawing documentation, was marked at the 80 cm level only when the cluster 7/1967 disappeared. In the horizontal projection, it partially takes its place and may have even been damaged by it. Thus, it cannot be completely ruled out that sample C14 should be associated with cluster 7/1967.

Cluster 7/1967⁵⁴

The feature was discovered in 1967 in excavation 6/1967 (Fig. 15) at the 50 cm level, and its depth was at least up to 100 cm. There was a groove extending into the reservoir, 35 to 50 cm wide and approx. 780 cm long, marked as cluster 7A/1967. In 1968, the exploration of cluster 7/1967 continued in quarter A of are II. Here it was identified only at the 60 cm level, and its disappearance was noted already

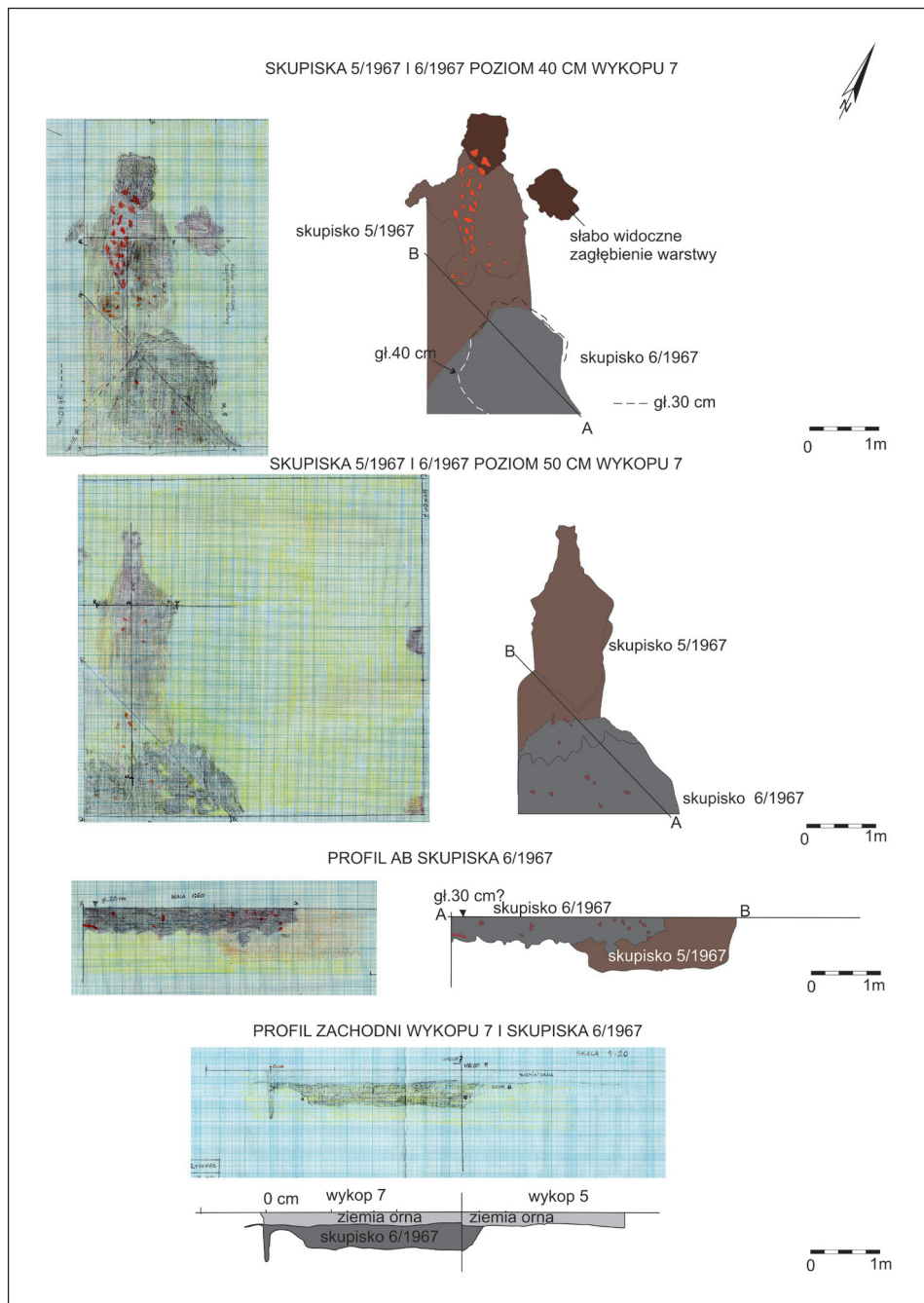
---

⁵¹ The C14 dating was carried out at the Poznan Radiocarbon Laboratory; sample number Poz-178261.

⁵² Information from the survey log.

⁵³ According to the drawings in the documentation, cluster D/1968 corresponds to cluster D1 at the 80 cm level.

⁵⁴ This chapter includes a description of the feature despite the absence of movable materials from the period in question. Its stratigraphic position is important in the context of all the considerations presented in this paper.

Ryc. 16. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupisk 5 i 6/1967.

Fig. 16. Barycz, site 7. Drawing documentation of clusters 5 and 6/1967.

at a depth of 65 cm⁵⁵. At the 60 cm level, the total dimensions of the feature were approx. 220 x 220 cm⁵⁶.

According to data from the inventory of artefacts from 1967, in cluster 7/1967 there were only 13 fragments of Neolithic vessels discovered at a depth of 70–80 cm at the bottom or just below the dark layer disappearing at a level of approx. 70 cm⁵⁷. The inventory of movable materials relating to 1968 with cluster 7/1967 combines more than 1,000 artefacts obtained from a depth of 40–60 cm. This information is in contradiction with the entries in the survey log and drawing documentation, where the feature was distinguished only at the 60 cm level. These materials should probably be considered as coming from layers subjected to secondary dislocation above the reservoir and its vicinity. This seems to be confirmed by drawing and descriptive documentation from 1967, which suggests that in the roof of the feature there was a darker-coloured layer that disappeared at a depth of approx. 70 cm, and only below there was the actual backfill of the reservoir, much less different from the undisturbed soil. This seems to correspond to the situation from the next season, where, according to the survey log kept by A. Jodłowski, the feature disappears at the 65 cm level. It is possible that this information refers to the darker layer from the upper part of the structure. Perhaps, it was not possible to register the correct extent and depth of the reservoir and its possible relationship with the cluster D/1968, especially since a year earlier M. Godłowska was not able to precisely determine all the boundaries of the cluster 7/1967 in the profile between excavation 6/1967 and the quarter A of are II.

In our opinion, there is a high probability that this feature does not come from the Neolithic period, and the movable materials entered into the inventory were assigned to it too arbitrarily. In the context of the reconstructed information regarding cluster D/1968 and the C14 date obtained from it⁵⁸, cluster 7/1967 should probably be dated no earlier than the La Tène period.

---

⁵⁵ Information presented on the basis of the survey log and drawing documentation.

⁵⁶ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, p. 162.

⁵⁷ According to the inventory, many more of them were associated with cluster 7A/1967, approx. 250. Most of them come from a depth of 40–60 cm. Only 4 vessel fragments from cluster 7A/1967 came from a depth of 70–80 cm.

⁵⁸ See description of cluster D/1968.

Skupisko 6/1967

Według dziennika badań obiekt widoczny był w wykopie 7/1967 już na poziomie 30 cm. Tworzyła go czarna ziemia odcinająca się ostro od tła. W zapiskach stwierdzono, że mogło to być palenisko wypływające się do poziomu 70 cm. Sugerować to może również kompilacja rysunków z poziomu 30 i 40 cm (ryc. 16), gdzie widoczny jest zarys prostokąta o wymiarach ok. 180 x 150 cm na tle szerszego zaciemnienia o wymiarach 240 x 180 cm⁵⁹. W sezonie 1968 na arze VI/1968 skupisko 6/1967 nie zostało uchwycone. W miejscu, gdzie powinna znajdować się kontynuacja omawianej jamy, odnotowano podłużny wkop, interpretowany przez badacza jako nowożytny/współczesny. Obecnie nie ma przesłanek ku takiej ocenie, w tym żadnych materiałów ruchomych związanych z tym okresem⁶⁰.

Do skupiska 6/1967 przypisano, poza licznymi materiałami z okresu neolitu, osiem ułamków naczyń z młodszego lub późnego okresu wpływów rzymskich⁶¹ oraz fragment ciężarka tkackiego (tabl. 1: 5–9), którego drugą część odnaleziono w niewielkiej odległości, w okolicy skupiska 3/1967.

Niewykluczone, że istniało tu prostokątne palenisko wkopane w większą, starszą strukturę lub stanowiące jej część.

Skupisko B/1968

Obiekt odkryty na ćwiartce C ara II badanego w 1968 r. (ryc. 17) został wydzielony najprawdopodobniej na poziomie ok. 50 cm i zadokumentowany rysunkowo na poziomie 60 cm⁶², gdzie zaznaczono jego owalny zarys. Skupisko B/1968 na poziomie 80 cm według A. Jodłowskiego ma wymiary 180 x 180 cm⁶³. Na podstawie zachowanej dokumentacji można stwierdzić, że jego głębokość wynosiła ok. 110 cm przy pomiarze wykonanym od poziomu gruntu⁶⁴. Wypełnisko obiektu było niejednorodne, w części stanowiła je czarna ziemia, a częściowo piasek niewiele różniący się od calcowego tła. W obiekcie stwierdzono obecność kamieni, w tym fragment wapienia o wymiarach 41 x 30 cm. Przy ściankach i dnie występowały ponadto warstewki gliny koloru czarnego o miąższości 2–3 cm. Powyższy

⁵⁹ Miąższość wypełniska wg dokumentacji wynosiła ok. 30–40 cm.

⁶⁰ Być może jest to kwestia uchwycenia w 1968 r. części zasypiska po wykopach z roku 1967.

⁶¹ Ułamki naczyń pochodzą z różnych głębokości – 30–70 cm.

⁶² Interpretacja informacji zawartych w dzienniku badań oraz dokumentacji rysunkowej.

⁶³ A. Jodłowski: *Eksploracja soli...*, s. 162.

⁶⁴ W powyżej cytowanej publikacji A. Jodłowski podaje głębokość 132 cm, licząc od poziomu 50 cm. Zachowana dokumentacja nie potwierdza jednak takiego wymiaru.

Features with materials from the Roman influences period

Cluster 5/1967

The feature was identified in excavation 7/1968. At the level of the discovery (40 cm), its outline was irregular and its dimensions were difficult to determine (Fig. 16). The materials assigned to the cluster included seven fragments of vessels from a depth of 0–40 cm, which can be dated to the younger or late Roman period. A fragment of the rim of a pot made with a potter's wheel (Table 1: 4) and three sherds from the bellies of storage vessels can be distinguished.

According to the inventory, Neolithic material of the Pleszów-Modlnica group is abundant in the cluster right to the bottom, appearing up to a depth of 120 cm. It appears, therefore, that the shallowly discovered younger artefacts may have been ploughed up and moved from the neighbouring cluster 6/1967 described below, or simply collected from the layer. The feature should be dated to the Neolithic period and probably associated with clusters 3, 3a and 3b/1967 (Fig. 6). We interpret the whole as a site for the extraction of sand for the pottery production.

Cluster 6/1967

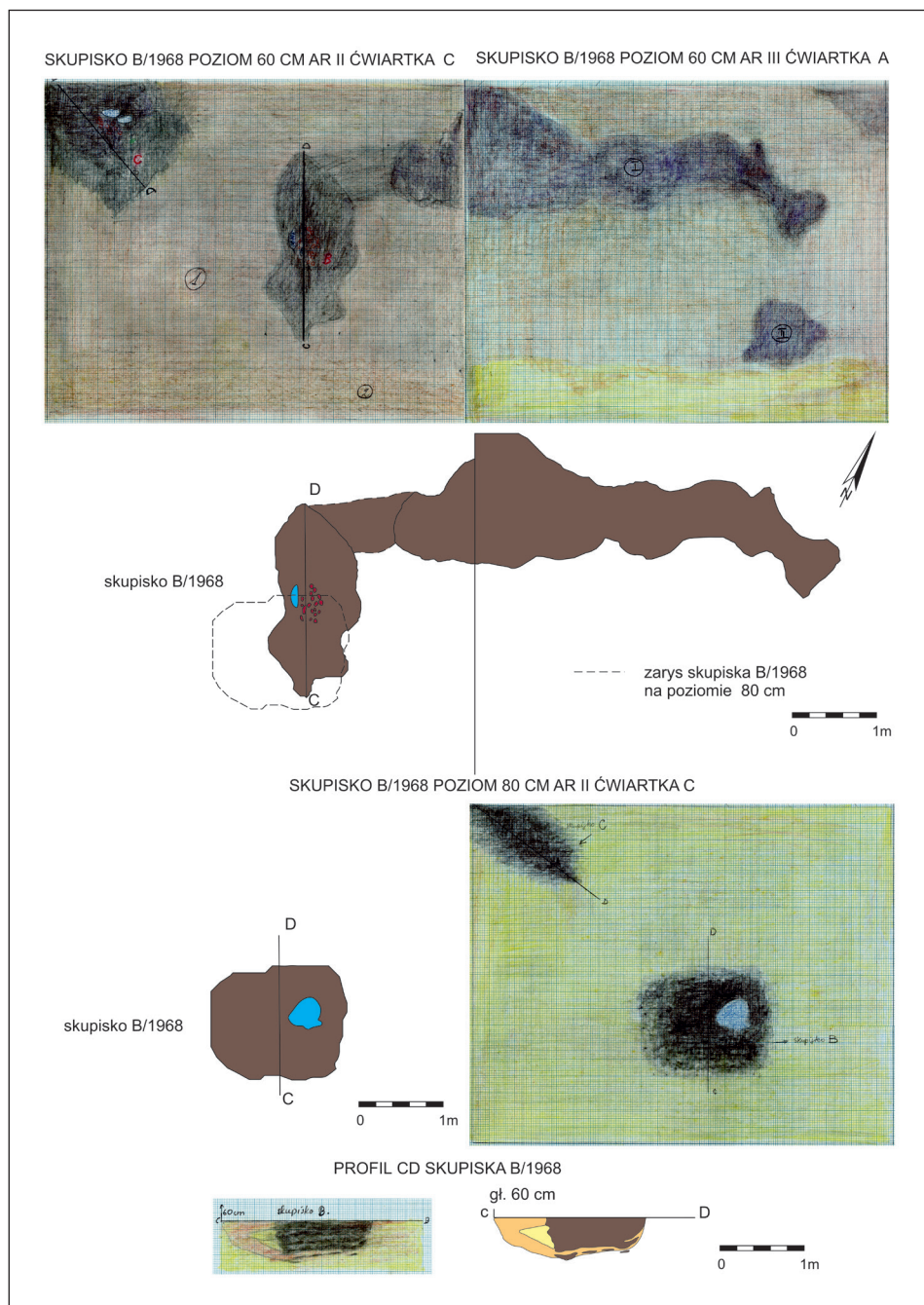
According to the survey log, the feature was visible in excavation 7/1967 already at a level of 30 cm. It was formed by a black soil cutting off sharply from the background. The records state that it may have been a hearth rising to a level of 70 cm. This may also be suggested by the compilation of drawings from the 30 cm and 40 cm levels (Fig. 16), where the outline of a rectangle measuring approx. 180 x 150 cm is visible against the background of a wider obscuration measuring 240 x 180 cm⁵⁹. In the 1968 season, cluster 6/1967 was not captured on are VI/1968. In the place where the continuation of the discussed pit should have been located, a longitudinal trench was noted, interpreted by the researcher as modern/contemporary. Currently, there are no premises for such an assessment, including any movable materials related to this period⁶⁰.

The cluster 6/1967 includes, apart from numerous materials from the Neolithic period, eight fragments of vessels from the younger or late period of Roman

---

⁵⁹ According to the documentation, the thickness of the fill was approx. 30–40 cm.

⁶⁰ Perhaps it is a matter of capturing in 1968 part of the backfill from the excavations in 1967.

Ryc. 17. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupiska B/1968.

Fig. 17. Barycz, site 7. Drawing documentation of cluster B/1968.

influences⁶¹ and a fragment of a loom weight (Table 1: 5–9), the other part of which was found a short distance away, near cluster 3/1967.

It is possible that there was a rectangular hearth buried in or forming part of a larger, older structure.

Cluster B/1968

The feature discovered in quarter C of are II surveyed in 1968 (Fig. 17) was most likely identified at the level of approx. 50 cm and documented in drawings at the 60 cm level⁶², where its oval outline is marked. The cluster B/1968 at the 80 cm level according to A. Jodłowski has dimensions of 180 x 180 cm⁶³. Based on the preserved documentation, it can be concluded that its depth was approx. 110 cm when measured from the ground level⁶⁴. The fill of the feature was heterogeneous, partly black soil and partly sand, not much different from the undisturbed soil background. The presence of stones was found in the feature, including a fragment of limestone measuring 41 x 30 cm. There were also layers of black clay 2–3 cm thick near the walls and bottom. The above description, which was created on the basis of preserved documentation and publications⁶⁵, may suggest a significant similarity of the feature to numerous hearths with similar parameters found in the economic zones of settlements of the Roman period, e.g. in Pakoszówka⁶⁶ or nearby Stanisławice⁶⁷.

During the exploration of cluster B/1968, a sample of charcoal was collected from a depth of 60–80 cm, from which a date between 43 BC and 120 AD (accuracy of 95.4%)⁶⁸ was obtained using the radiocarbon method (Fig. 18). Moreover, among the movable materials assigned to the feature in the inventory, five fragments of

---

⁶¹ Fragments of vessels come from different depths – 30–70 cm.

⁶² Interpretation of information contained in the survey log and drawing documentation.

⁶³ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, p. 162.

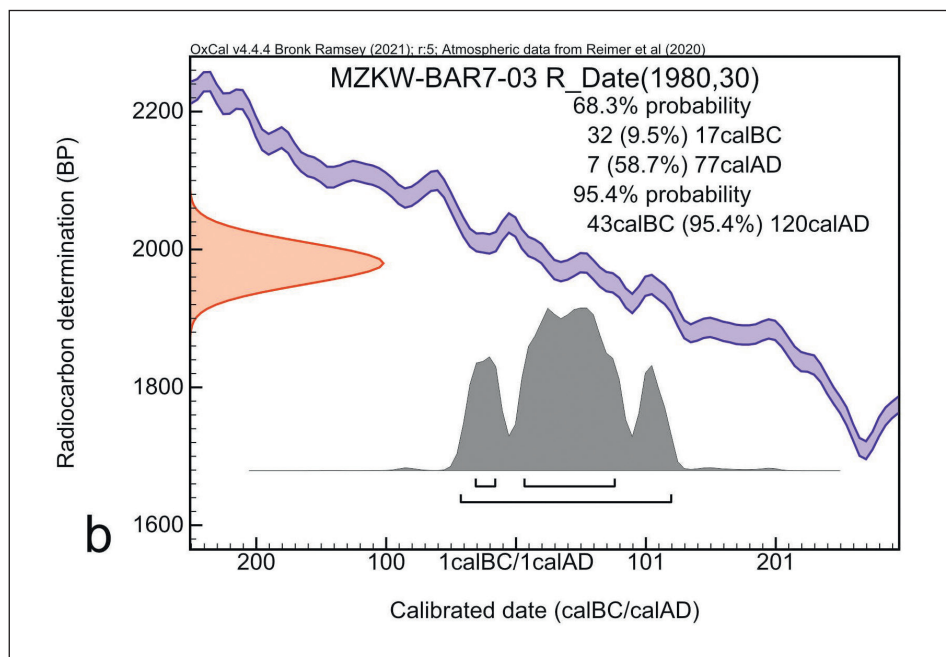
⁶⁴ In the above-cited publication, A. Jodłowski provides a depth of 132 cm, counting from the 50 cm level. However, the preserved documentation does not confirm this dimension.

⁶⁵ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, p. 162.

⁶⁶ R. Madyda, E. Pohorska-Kleja, J. Rodzińska-Nowak: *Osada z okresu rzymskiego w Pakoszówce, stan. 1, pow. Sanok*, "Rocznik Przemyski. Archeologia", 2006, Vol. XLII, Issue 2, pp. 71–72.

⁶⁷ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, pp. 50–53.

⁶⁸ The C14 dating was carried out at the Poznan Radiocarbon Laboratory; sample number Poz-178251.

Ryc. 18. Barycz, stan. 7. Wynik datowania radiowęglowego próbki MZKW-BAR7-03 (Poz-178251) ze skupiska B/1968.

Fig. 18. Barycz, site 7. Radiocarbon dating result of sample MZKW-BAR7-03 (Poz-178251) from cluster B/1968.

opis, który powstał na bazie zachowanej dokumentacji oraz publikacji⁶⁵, może sugerować znaczące podobieństwo obiektu do licznie występujących w strefach gospodarczych osad z okresu rzymskiego palenisk o zbliżonych parametrach m.in. w Pakoszówce⁶⁶ czy bliżej położonych Stanisławicach⁶⁷.

Podczas eksploracji skupiska B/1968 z głębokości 60–80 cm pobrano próbę węgla drzewnych, z których metodą radiowęglową uzyskano datę w przedziale od 43 BC do 120 AD (dokładność 95,4%)⁶⁸ (ryc. 18). Ponadto wśród materiałów ruchomych, przypisanych w inwentarzu do obiektu, wydzielono pięć ułamków

⁶⁵ A. Jodłowski: *Eksploracja soli...*, s. 162.

⁶⁶ R. Madyda, E. Pohorska-Kleja, J. Rodzińska-Nowak: *Osada z okresu rzymskiego w Pakoszówce, stan. 1, pow. Sanok*, „Rocznik Przemyski. Archeologia” 2006, t. XLII, z. 2, s. 71–72.

⁶⁷ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, s. 50–53.

⁶⁸ Datowanie C14 wykonane zostało w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym; numer próbki Poz-178251.

vessels from the early Roman influences period were identified⁶⁹ (Table 7: 1, 2). In such a situation, it cannot be ruled out that cluster B/1968 could have been created in the early Roman influences period and perhaps, together with the groove adjacent to it (cluster B1/1968)⁷⁰, functioned as a system for obtaining salt from brine. Combined with a groove, hearths are known from site no. 1 in Pakoszkówka⁷¹.

The correlation between clusters 4/1967 and B/1968 remains unexplained. According to A. Jodłowski's interpretation, they form one structure (Fig. 8), which would shift the dating of the entire structure to the Roman influences period. However, in the current assessment it seems more likely that they should not be combined.

Feature 1/2002

It was identified just below the humus on the border of excavations 1 and 4/2002 (Fig. 19) as part of the exploration of the 20–40 cm level. At the 40 cm level, it had an oval outline measuring approx. 80 x 100 cm. The thickness of the fill did not exceed 20 cm. There was a layer of heavily burnt daub in the roof, visible against a background of slightly wider obscuration that is not legible in profile. Among approx. 100 lumps of daub, fragments were identified that most likely come from the remains of an early medieval fireplace and two fragments of pottery from the Roman influences period (Table 8:1).

---

⁶⁹ One fragment from the early Roman influences period came from the 40–50 cm level. This level should be considered as lying above cluster B/1968, and several hundred fragments of Neolithic pottery should be considered as unrelated to the feature and coming from the layer. Four fragments of pottery from the Roman influences period and dozens from the Neolithic period come from the 60–80 cm level. Looking at the drawing documentation of the 80 cm level, the materials should be considered as mixed and coming from the roof and around the feature. However, a coal sample collected from the separated roof layer (most likely from the 80 cm level) together with small fragments of pottery provide some basis for dating the feature to the suggested period. No movable artefacts were observed below the 80 cm level.

⁷⁰ According to the preserved documentation, cluster B/1968 was adjacent to the faintly visible cluster B1/1968, defined as a groove approx. 60 cm wide and approx. 30 cm deep. According to the inventory, no movable artefacts were found in the feature. However, A. Jodłowski suggests that there were small fragments of Lengyel culture pottery there, and a thin layer of dark soil was found at the bottom of the groove. A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, p. 163.

⁷¹ R. Madyda, E. Pohorska-Kleja, J. Rodzińska-Nowak: *Osada z okresu rzymskiego...*, pp. 71–72, Fig. 2.

naczyń z wczesnego okresu wpływów rzymskich⁶⁹ (tabl. 7: 1, 2). W takiej sytuacji nie można wykluczyć, że skupisko B/1968 mogło powstać we wczesnym okresie wpływów rzymskich i być może wraz z przylegającym do niego rowkiem (skupisko B1/1968)⁷⁰ pełnić funkcję systemu służącego do uzyskiwania soli z solanki. Połączone z rowkiem paleniska znane są ze stanowiska nr 1 w Pakoszówce⁷¹.

Niewyjaśniona pozostaje korelacja pomiędzy skupiskami 4/1967 i B/1968. Według interpretacji A. Jodłowskiego tworzą one jedną konstrukcję (ryc. 8), co przesunąłoby datowanie całej struktury na okres wpływów rzymskich. Jednakże w obecnej ocenie wydaje się bardziej prawdopodobne, że nie należy ich łączyć ze sobą.

Obiekt 1/2002

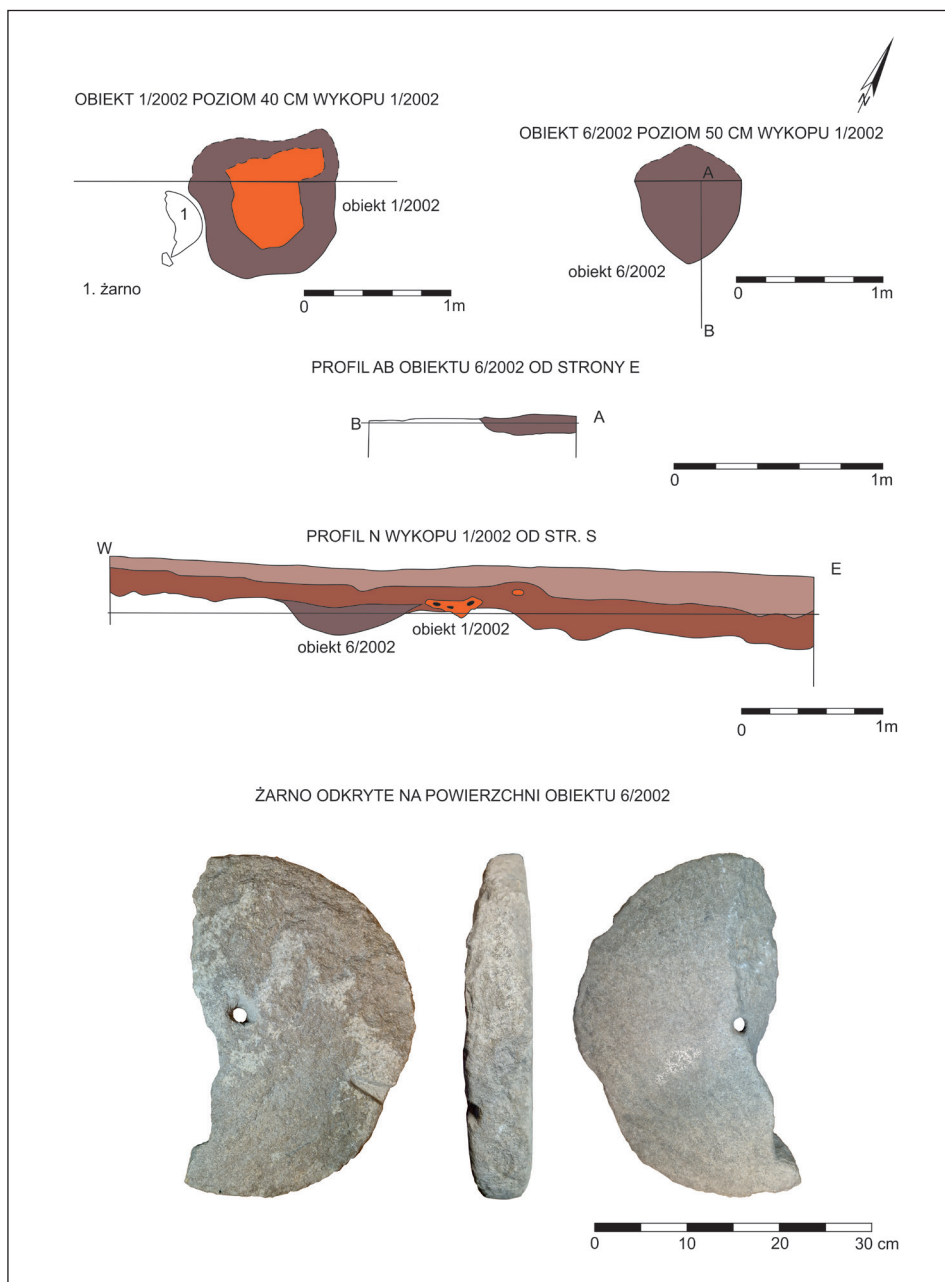
Został wyróżniony tuż pod humusem na pograniczu wykopów 1 i 4/2002 (ryc. 19) w ramach eksploracji poziomu 20–40 cm. Na poziomie 40 cm miał zarys owalny o wymiarach ok. 80 x 100 cm. Miąższość wypełniska nie przekraczała 20 cm. W stropie wystąpiła warstwa mocno przepalanej polepy, widoczna na tle nieco szerszego zaciemnienia nieczytelnego w profilu. Wśród ok. 100 grud polepy wyróżniono fragmenty, które najprawdopodobniej pochodzą z destruktu wczesnośredniowiecznej prężnicy oraz dwa ułamki ceramiki z okresu wpływów rzymskich (tabl. 8:1).

---

⁶⁹ Z poziomu 40–50 cm pochodził jeden fragment z wczesnego okresu wpływów rzymskich. Ten poziom należy w całości uznać jako zalegający jeszcze ponad skupiskiem B/1968, a kilkaset fragmentów ceramiki neolitycznej jako niezwiązane z obiektem i pochodzące z warstwy. Z poziomu 60–80 cm pochodzą 4 fragmenty ceramiki z okresu wpływów rzymskich i kilkadziesiąt z okresu neolitu. Patrząc na dokumentację rysunkową poziomu 80 cm materiały należy uznać za przemieszane i pochodzące ze stropu oraz okolic obiektu. Jednakże próbka węgla zebrana z odpreparowanej warstwy stropowej (najprawdopodobniej z poziomu 80 cm) wraz z nielicznymi uławkami ceramiki daje pewne podstawy na datowanie obiektu na sugerowany okres. Poniżej poziomu 80 cm nie zaobserwowano żadnych zabytków ruchomych.

⁷⁰ Według zachowanej dokumentacji do skupiska B/1968 przylegało słabo widoczne skupisko B1/1968, określone jako rowek o szerokości ok. 60 cm i głębokości ok. 30 cm. Według inwentarza w obiekcie nie stwierdzono występowania zabytków ruchomych. Jednakże A. Jodłowski sugeruje, że były tam drobne ułamki ceramiki kultury lendzielskiej, a na dnie rowka stwierdzono cienką warstwę ciemnej ziemi. A. Jodłowski: *Eksploracja soli...*, s. 163.

⁷¹ R. Madyda, E. Pohorska-Kleja, J. Rodzińska-Nowak: *Osada z okresu rzymskiego...*, s. 71–72, ryc. 2.

Ryc. 19. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa obiektów 1 i 6/2002 oraz fotograficzna żarna odkrytego ponad obiektem 6 (fot. K. Lapeta).

Fig. 19. Barycz, site 7. Drawing documentation of features 1 and 6/2002 and photographic documentation of the quern discovered above feature 6 (photograph by K. Lapeta).

Obiekt 2/2002

Odkryty w wykopie 1/2002 (ryc. 20) pod warstwą humusu w ramach eksploracji poziomu 20–40 cm. Na poziomie 40 cm miał zarys owalny i wymiary ok. 100 x 120 cm; w profilu nie był czytelny. Podobnie jak w przypadku obiektu 1/2002, w centrum znajdowała się warstwa polepy (ponad 100 grud), w której wyróżniono fragmenty prążnicy⁷² oraz pojedyncze ułamki naczyń wczesnośredniowiecznych. Ponadto zostało do niego przypisanych kilkanaście ułamków ceramiki z okresu wpływów rzymskich (tabl. 8: 2, 3).

Obiekt 3/2002

Obiekt został odkryty na pograniczu wykopów 1 i 2/2002 (ryc. 20). Ze względu na ograniczony zakres prac archeologicznych, odsłonięto go jedynie fragmentarycznie. Eksplorowana część miała kształt zbliżony do prostokąta o zaokrąglonym narożniku. Jej uchwycone częściowe wymiary to ok. 400 cm długości i ok. 100 m szerokości. Wypełnisko obiektu miało odcień brunatnoszary, nieznacznie tylko wyróżniający się na tle otoczenia. Jego miąższość wynosiła jedynie 20–30 cm. Była to najprawdopodobniej pozostałość budynku zagłębionego o konstrukcji wspartej na słupach, których nie udało się niestety uchwycić. Materiał ruchomy stanowił liczne fragmenty naczyń ceramicznych w większości datowanych na wczesny okres wpływów rzymskich (tabl. 8: 4–14; tabl. 9: 1–12).

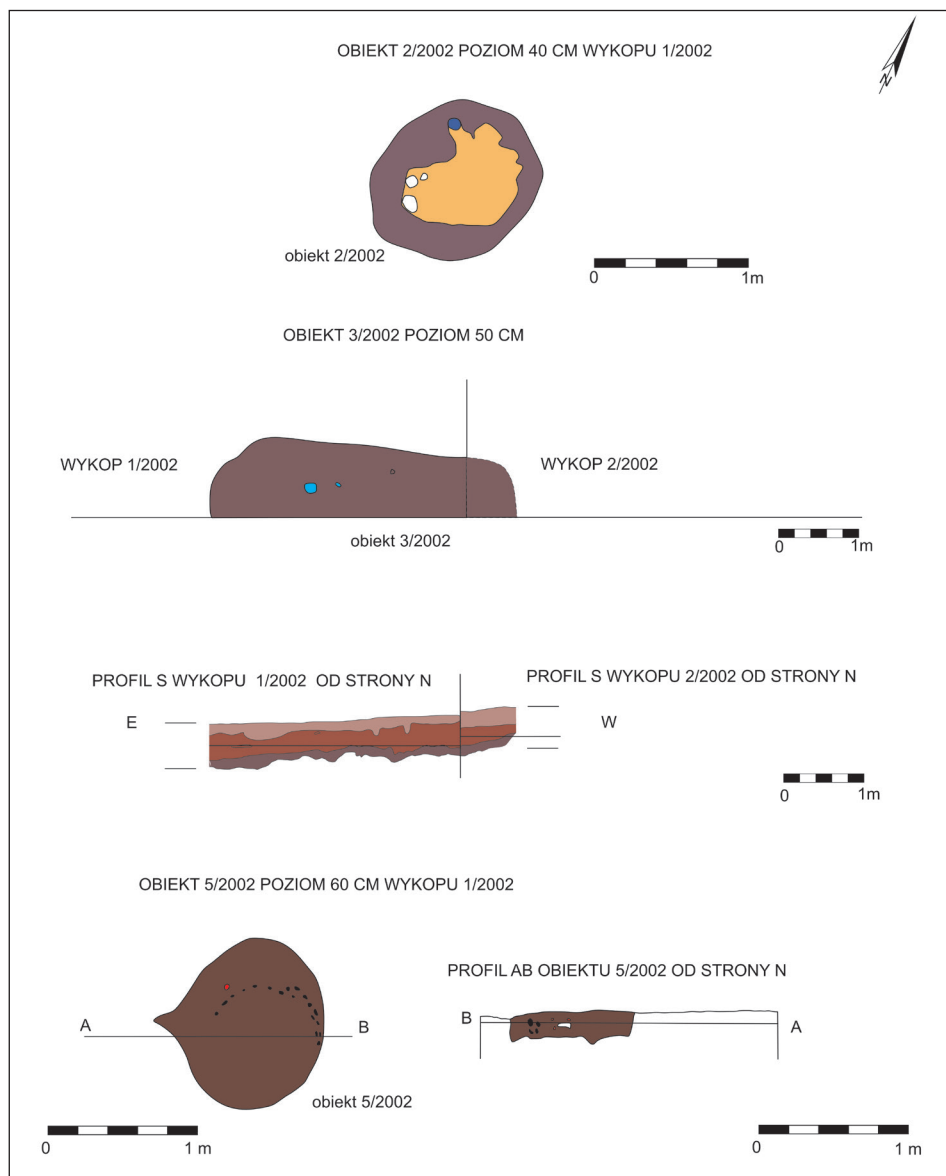
Obiekt 5/2002

Jama odkryta w wykopie 1/2002 (ryc. 20) w trakcie eksploracji poziomu 50–60 cm. W profilu miała ona szerokość ok. 80 cm przy miąższości wypełniska ok. 20 cm, dno płaskie. Do obiektu przypisano kilkadziesiąt ułamków ceramiki i krzemień. Ponad 40 fragmentów pochodziło z jednego cienkościennego garnka datowanego na okres epoki brązu. Tylko pojedynczy ułamek zaliczono do okresu wpływów rzymskich. Obiekt uznano za pochodzący z epoki brązu.

Obiekt 6/2002

Obiekt został wydzielony na pograniczu wykopów 1 i 4/2002 (ryc. 19), obok obiektu 1/2002, w ramach eksploracji poziomu 40–50 cm, na którym uchwycone wymiary wynosiły ok. 80 x 100 cm przy miąższości nawarstwień ok. 20 cm. Pod warstwą humusu, ponad obiektem, w ramach poziomu 20–40 cm zalegała połówka

⁷² Wśród ułamków prążnicy zidentyfikowano m.in. fragment brzegu.

Ryc. 20. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa obiektów 2, 3 i 5/2002.

Fig. 20. Barycz, site 7. Drawing documentation of features 2, 3 and 5/2002.

żarna obrotowego z wyświeconą powierzchnią trącą. Niewykluczone, że można je wiązać z obiektem 1/2002 datowanym najprawdopodobniej na okres wczesnego średniowiecza. Z okresem wpływów rzymskich można natomiast połączyć kilka ułamków naczyń odkrytych w jamie (tabl. 10: 1–3).

Obiekt 7/2002

Jama gospodarcza wydzielona w wykopie 3/2002 (ryc. 21) na poziomie 70 cm o wymiarach ok. 100 x 110 cm. Głębokość obiektu od poziomu odkrycia wynosiła ok. 70 cm. W przekroju w górnej części obiektu ścianki boczne były pionowe, a dolna część nieckowata o płaskim dnie. Na dnie odkryto wykonane ze zlepieńca żarno obrotowe o całkowicie zniszczonych powierzchniach. W wypełniku znajdowało się kilkadziesiąt w większości drobnych i pokruszonych ułamków naczyń z okresu wpływów rzymskich (tabl. 10: 4–8).

Obiekt 8/2002

Niewielka jama odkryta w wykopie 2/2002 (ryc. 22) na poziomie 60 cm. Jej średnica wynosiła 50–60 cm. W wypełniku miąższości ok. 30 cm odkryto trzy ułamki naczyń z okresu wpływów rzymskich. Obiekt uznano za jamę po słupie.

Obiekt 9/2002

Wyróżniony na poziomie 60 cm w wykopie 2/2002 (ryc. 22) obok obiektu 8/2002. W profilu miał szerokość ok. 70 cm przy miąższości wypełniska ok. 50 cm. Natrafiono w nim na kilkadziesiąt bardzo drobnych kruszących się ułamków ceramiki⁷³ z okresu wpływów rzymskich. Obiekt to niewielka jama gospodarcza lub ewentualnie posłupowa.

Obiekt 10/2002

Owalna jama wydzielona w trakcie eksploracji poziomu 60–70 cm na pograniczu wykopów 2 i 3/2002 (ryc. 22). Wymiary na poziomie 70 cm wynosiły ok. 50 x 150 cm przy uchwyconej w profilu miąższości ok. 10 cm. Z obiektem powiązano kilka ułamków ceramiki, z których dwa przypisano do okresu wpływów rzymskich.

---

⁷³ Niewykluczone, że większość z nich pochodzi z jednego mocno przepalonego naczynia.

Feature 2/2002

It was discovered in excavation 1/2002 (Fig. 20) under a layer of humus during the exploration of the 20–40 cm level. At the 40 cm level, it had an oval outline and dimensions of approx. 100 x 120 cm; it was not legible in the profile. As in the case of feature 1/2002, in the centre there was a layer of daub (more than 100 lumps), in which fragments of a fireplace⁷² and single fragments of early medieval vessels were distinguished. In addition, several fragments of pottery from the Roman influences period were attributed to it (Table 8: 2, 3).

Feature 3/2002

The feature was discovered on the border of excavations 1 and 2/2002 (Fig. 20). Due to the limited scope of archaeological works, it was only fragmentarily uncovered. The explored part had a shape similar to a rectangle with a rounded corner. Its captured partial dimensions are approx. 400 cm long and approx. 100 m wide. The fill of the feature was a brownish-grey shade, only slightly distinctive from its surroundings. Its thickness was only 20–30 cm. It was most likely the remains of an earth-sheltered building with a structure supported by posts, which unfortunately could not be captured. The movable material consists of numerous fragments of pottery vessels, most of them dating back to the early Roman influences period (Table 8: 4–14; Table 9: 1–12).

Feature 5/2002

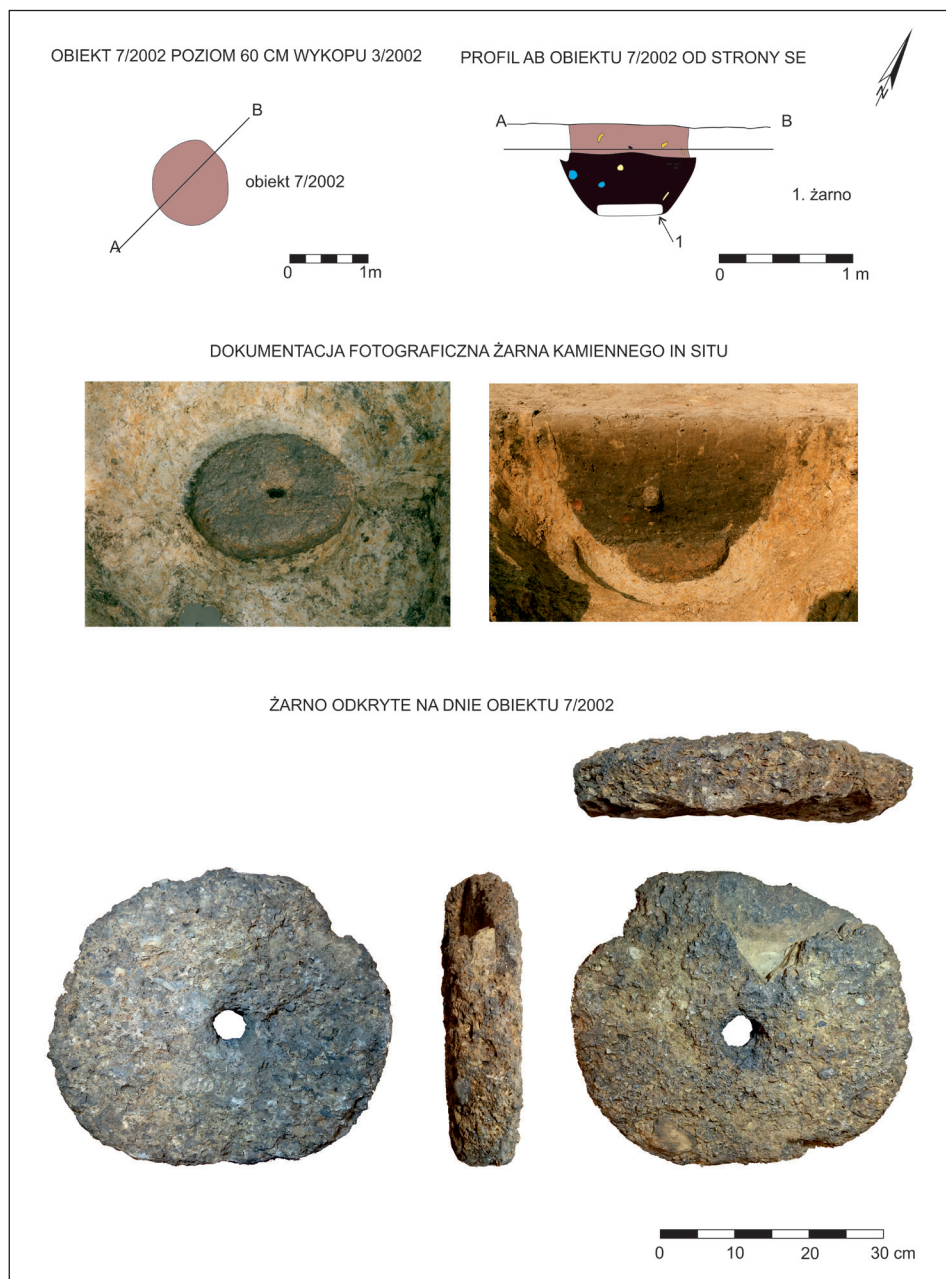
A pit discovered in excavation 1/2002 (Fig. 20) during the exploration of the 50–60 cm level. In profile, it was approx. 80 cm wide with a fill thickness of approx. 20 cm, and the bottom was flat. Several dozen fragments of pottery and flint were attributed to the feature. More than 40 fragments came from a single fine pot dating to the Bronze Age. Only a single fragment was classified as dating to the Roman influences period. The feature was considered to be dated to the Bronze Age.

Feature 6/2002

The feature was identified on the border of excavations 1 and 4/2002 (Fig. 19), next to feature 1/2002, as part of the exploration of the 40–50 cm level, where the dimensions captured were approx. 80 x 100 cm with a layer thickness of approx. 20 cm. Under the humus layer, above the feature, within the 20–40 cm level, there

---

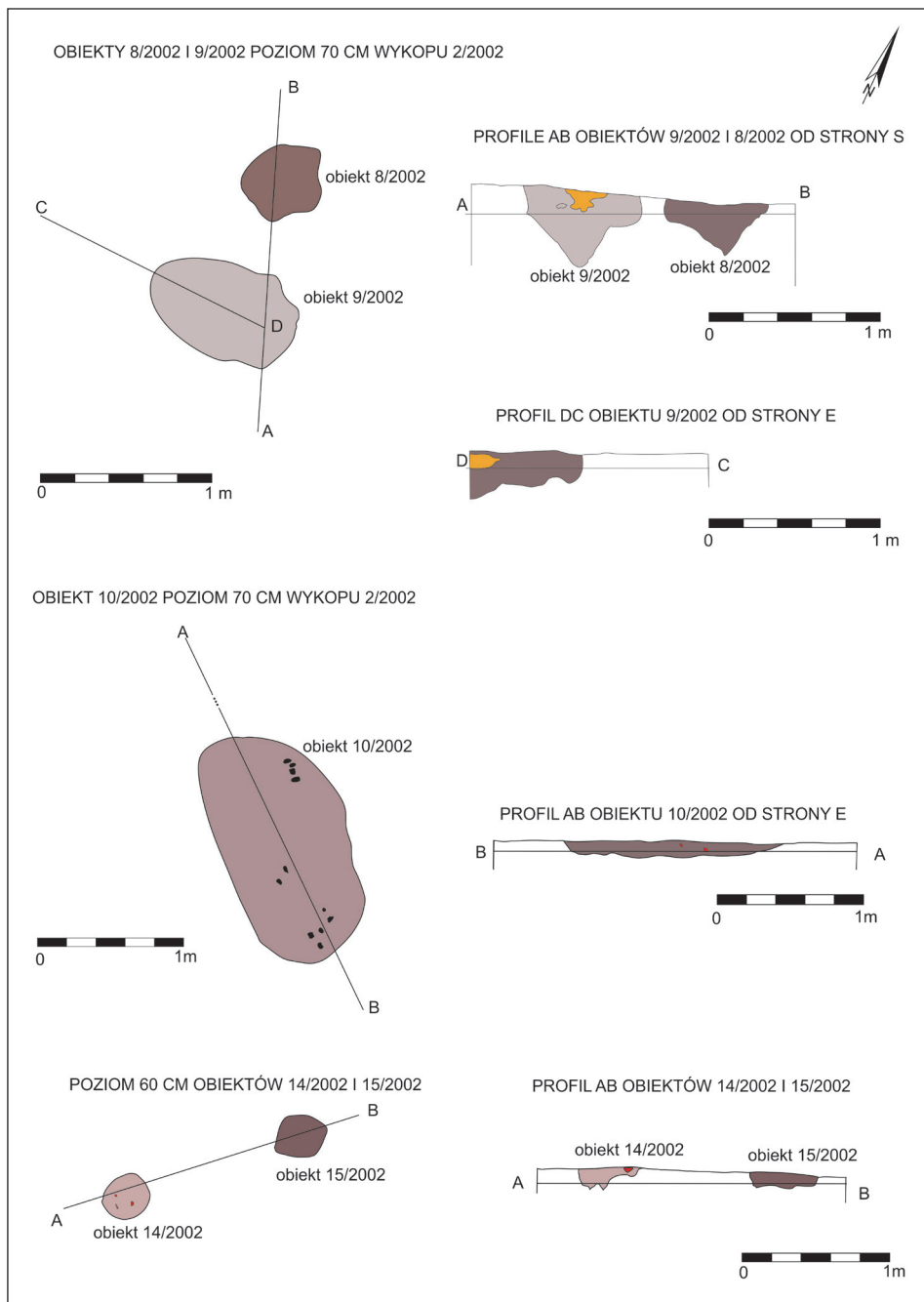
⁷² Among the fireplace fragments the part of the rim was identified.

Ryc. 21. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa obiektu 7/2002 oraz fotograficzna żarna z obiektu 7/2002 (fot. K. Lapeta).

Fig. 21. Barycz, site 7. Drawing documentation of feature 7/2002 and photographic documentation of the quern from feature 7/2002 (photograph by K. Lapeta).

Ryc. 22. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa obiektów 8,9,10 i 15/2002.

Fig. 22. Barycz, site 7. Drawing documentation of features 8,9,10 and 15/2002.

Obiekt 15/2002

Jama po słupie uchwycona na poziomie 60 cm w ramach wykopu 4/2002 (ryc. 22). Średnica wynosiła ok. 40 cm przy miąższości wypełniska ok. 10 cm. W obiekcie odkryto dwa fragmenty ceramiki datowane na okres wpływów rzymskich.

Pojedyncze mało charakterystyczne ułamki naczyń datowane ogólnie na epokę żelaza odkryto również w materiałach przypisanych według inwentarza do skupisk C/1968 i E/1968.

Skupisko C/1968

Obiekt został narysowany na poziomie 60 cm w ramach ćwiartki C ara II (ryc. 23), gdzie przylegał do terenu uznanego za zniszczony. Prawdopodobnie został też uszkodzony przez rów nowożytny (okop). Na podstawie dokumentacji rysunkowej można wnioskować, że pierwotnie miał on prostokątny zarys o wymiarach przynajmniej ok. 130 x 220 cm⁷⁴. Według A. Jodłowskiego było to palenisko, które „(...) posiadało kształt owalny o średnicy około 0,80 m i było zagłębione w całość do 0,20 m. Zawartość kulturową paleniska stanowiła szara ziemia z kamieniami wapiennymi, kawałkami polepy, węglem drzewnym i silnie stłuczonymi fragmentami naczyń kultury lendzielskiej (...)”⁷⁵. Zapisy, widoczne w inwentarzu zabytków, lokują przypisane do skupiska materiały w ramach poziomu 40–50 cm⁷⁶, podczas gdy samo skupisko uchwycono głębiej. Być może należy je traktować po prostu jako pochodzące z warstw przemieszanych znad obiektu. Wśród nich wydzielono jeden ułamek ceramiki datowany na epokę żelaza. Ze względu na opisaną sytuację, trudno się odnieść do faktycznego datowania tego obiektu. Można jedynie stwierdzić, że paleniska o prostokątnym kształcie z kamieniami w środku dość powszechnie występują na stanowiskach z okresu wpływów rzymskich.

---

⁷⁴ Wymiar 220 cm odnosi się do danych odczytanych z rysunku na poziomie 60 cm. W profilu widoczny jest jeden zarys o długości ok. 80 cm i wkop nowożytny (okop). Na poziomach brak relacji obiektu z okopem, którego przebieg zaznaczony jest jedynie na rysunku z głębokości 40 cm.

⁷⁵ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, s. 164.

⁷⁶ Na głębokości 40–50 cm zebrano według inwentarza 205 fragmentów ceramiki i grudek polepy.

was half of a rotary-quern with a glossy friction surface. It is possible that they may be associated with feature 1/2002, probably dating to the early medieval period. However, several fragments of vessels discovered in the pit can be associated with the Roman influences period (Table 10: 1–3).

Feature 7/2002

A utility pit identified in excavation 3/2002 (Fig. 21) at the 70 cm level, measuring approx. 100 x 110 cm. The depth of the feature from the discovery level was approx. 70 cm. In cross-section, in the upper part of the feature, the side walls were vertical, and the lower part was trough-shaped with a flat bottom. At the bottom, a rotary-quern made of pudding stone with completely damaged surfaces was discovered. The fill contained dozens of mostly small and crushed fragments of vessels from the Roman influences period (Table 10: 4–8).

Feature 8/2002

A small pit discovered in excavation 2/2002 (Fig. 22) at the 60 cm level. Its diameter was 50–60 cm. In a fill approximately 30 cm thick, three fragments of vessels from the Roman influences period were discovered. The feature was considered to be a post pit.

Feature 9/2002

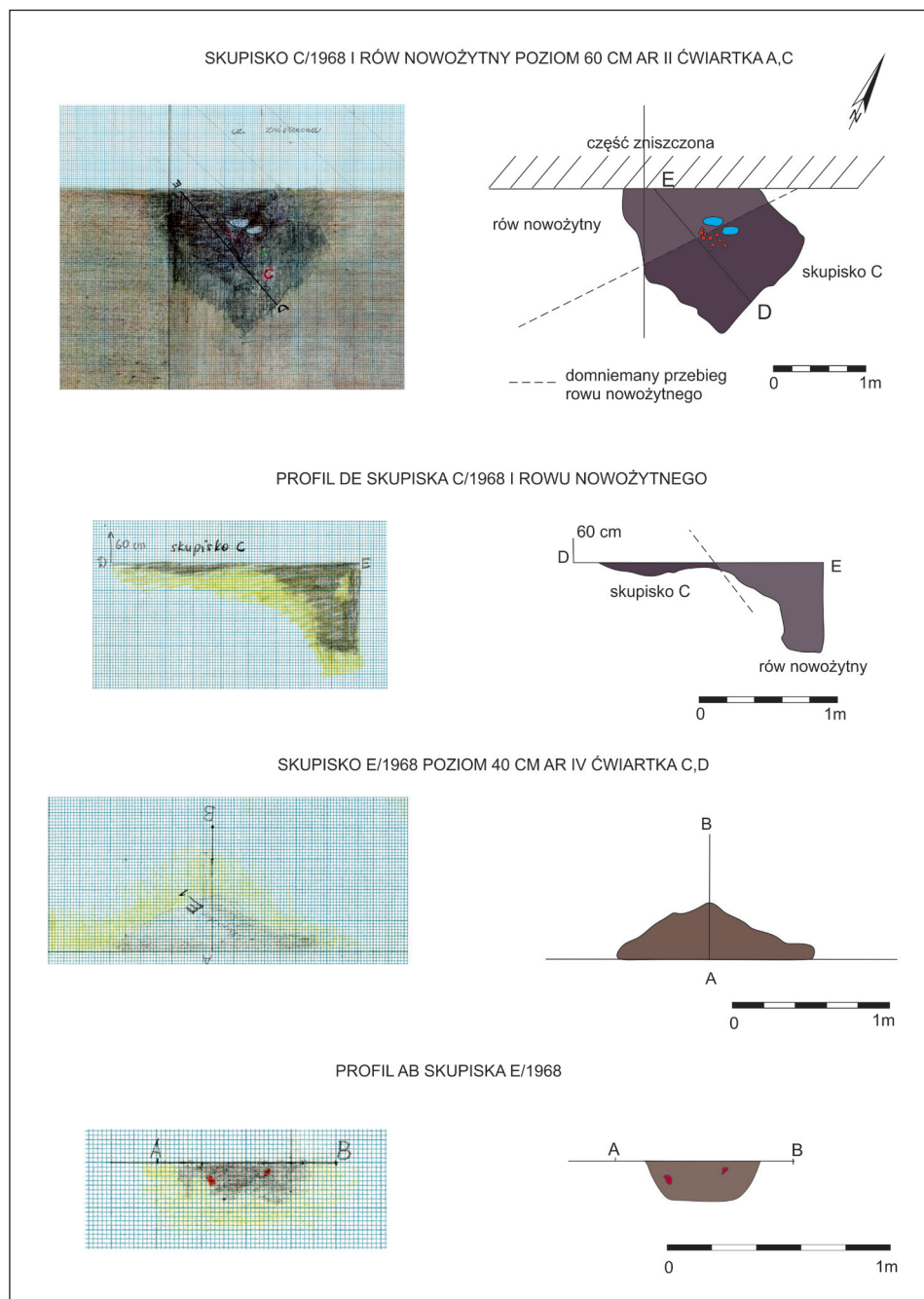
It was identified at the 60 cm level in excavation 2/2002 (Fig. 22) next to feature 8/2002. In profile, it was approx. 70 cm wide, and a fill thickness was approx. 50 cm. Dozens of very fine crushed pottery fragments⁷³ from the Roman influences period were encountered there. The feature is a small utility pit, or possibly post pit.

Feature 10/2002

An oval pit identified during the exploration of the 60–70 cm level on the border of excavations 2 and 3/2002 (Fig. 22). The dimensions at the 70 cm level were approx. 50 x 150 cm with a thickness of approx. 10 cm captured in the profile. Several fragments of pottery were associated with the feature, two of which were attributed to the Roman influences period.

---

⁷³ It is possible that most of them came from a single heavily burnt vessel.

Ryc. 23. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupisk C i E/1968.

Fig. 23. Barycz, site 7. Drawing documentation of clusters C and E/1968.

Feature 15/2002

The post hole was captured at the 60 cm level in excavation 4/2002 (Fig. 22). The diameter was approx. 40 cm and the fill thickness was approx. 10 cm. Two fragments of pottery dating back to the Roman influences period were discovered in the feature.

Single, non-specific fragments of vessels generally dated to the Iron Age were also discovered in materials assigned to clusters C/1968 and E/1968 according to the inventory.

Cluster C/1968

The feature was drawn at the 60 cm level within quarter C of are II (Fig. 23), where it was adjacent to an area considered destroyed. It was probably also damaged by a modern ditch (trench). Based on the drawing documentation, it can be concluded that it originally had a rectangular outline with dimensions of at least approx. 130 x 220 cm⁷⁴. According to A. Jodłowski, it was a hearth that "(...) had an oval shape with a diameter of about 0.80 m and was recessed to undisturbed soil to a depth of 0.20 m. The cultural content of the hearth was grey soil with limestones, pieces of daub, charcoal and strongly broken fragments of Lengyel culture vessels (...)"⁷⁵. The entries visible in the inventory of artefacts place the materials assigned to the cluster within the 40–50 cm level⁷⁶, while the cluster itself was captured deeper. Perhaps they should be treated simply as coming from layers intermixed above the feature. Among these, one fragment of pottery dating to the Iron Age was distinguished. Due to the situation described, it is difficult to comment on the actual dating of this feature. It can only be stated that rectangular hearths with stones inside are quite common on sites from the Roman influences period.

---

⁷⁴ The 220 cm dimension refers to the data read from the drawing at the 60 cm level. The profile shows one outline, approx. 80 cm long, and a modern ditch (trench). On the levels, there is no relationship between the feature and the trench, the course of which is only marked in the drawing from a depth of 40 cm.

⁷⁵ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, p. 164.

⁷⁶ According to the inventory, 205 fragments of pottery and a lump of daub were collected at a depth of 40–50 cm.

Skupisko E/1968

Obiekt wydzielono na poziomie 40 cm w rejonie skupienia ceramiki dostrzeżonego na głębokości 30 cm⁷⁷. Znajdował się on na pograniczu ćwiartki C ara IV oraz ćwiartki D ara VII⁷⁸ (ryc. 23). Na rysunku z ara IV widoczny trójkątny zarys o wymiarach 80 x 90 x 120 cm. Według A. Jodłowskiego było to owalne palenisko o średnicy 90 cm, którego zawartość „(...) stanowiły liczne fragmenty ceramiki neolitycznej, w tym kończyste dna kubków oraz grudki polepy i węgle drzewne (...)”⁷⁹. Odkryte materiały w inwentarzu umieszczone zostały w ramach poziomu 20–40 cm, w tym jeden fragment, który można datować na epokę żelaza⁸⁰.

NACZYNIA CERAMICZNE – GRUPY SUROWCOWO-TECHNOLOGICZNE Z OKRESU LATEŃSKIEGO I OKRESU WPŁYWÓW RZYMSKICH

Grupa I – naczynia kultury lateńskiej wykonane na kole garncarskim o gładkich powierzchniach barwy ciemnoszarej ze słabo widocznymi śladami toczenia. Gлина zawiera niewielką ilość drobnoziarnistej domieszki schudzającej, głównie piasku. Przełamy naczyń są jaśniejsze od ich powierzchni. Grupa I technologicznie odpowiada grupie 1B2 wydzielonej przez Paulinę Poleską w publikacji poświęconej osadnictwu celtyckiemu na terenie Małopolski⁸¹.

Grupa II – naczynia kultury lateńskiej wykonane przy użyciu koła garncarskiego, których powierzchnie i przełamy mają jednolitą ciemnoszarą barwę z charakterystycznym połyskiem. Masa ceramiczna zawiera równomiernie rozproszoną domieszkę grafitu z drobnymi ziarnami niewidocznymi gołym okiem, z wyjątkiem niewielkich bryłek o średnicy 1 lub 2 mm. Do schudzenia wykorzystano również drobnoziarnisty tłużeń kamienny. Na powierzchniach naczyń znajdują się słabo widoczne ślady rotacji koła. Grupa II technologicznie odpowiada grupie IE1

⁷⁷ Dane z dziennika badań: „(...) Na gł. ok. 30 cm pojawiły się duże ilości ceramiki, która zgrupowana była tuż przy ścianie zachodu ćwiartki C. Dużą grupę stanowiły kubki z kończystymi dnami. Skupisko na gł. 40 cm posiadało wymiary ca 120 cm dł., 38 cm szer., i wypłycało się na gł. ok. 56 cm. Skupisko przecięto profilem A–B (...)”.

⁷⁸ Brak dokumentacji rysunkowej tego ara.

⁷⁹ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, s. 165.

⁸⁰ Z poziomu 20–40 cm ok. 300 ułamków naczyń pochodzi z okresu neolitu.

⁸¹ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy w rejonie podkrakowskim*, Kraków 2006, s. 51–52.

Cluster E/1968

The feature was identified at the 40 cm level in the area of the pottery cluster noticed at a depth of 30 cm⁷⁷. It was located on the border of the quarter C of are IV and quarter D of are VII⁷⁸ (Fig. 23). The drawing from are IV shows a triangular outline with dimensions of 80 x 90 x 120 cm. According to A. Jodłowski, it was an oval hearth with a diameter of 90 cm, the contents of which “(...) consisted of numerous fragments of Neolithic pottery, including pointed-bottom cups, lumps of daub and charcoal (...)”⁷⁹. The discovered materials were placed in the inventory within the 20–40 cm level, including one sherd that can be dated to the Iron Age⁸⁰.

POTTERY VESSELS – RAW MATERIAL AND TECHNOLOGICAL GROUPS
FROM THE LA TÈNE PERIOD AND THE ROMAN INFLUENCES PERIOD

Group I – La Tène culture vessels made on a potter’s wheel with smooth surfaces of dark grey colour with faint turning traces. Clay contains a small amount of fine-grained temper, mainly sand. The fractures of the vessels are brighter than their surface. Group I technologically corresponds to group 1B2 distinguished by Paulina Poleska in a publication devoted to Celtic settlements in Lesser Poland⁸¹.

Group II – La Tène culture vessels made using a potter’s wheel, whose surfaces and fractures have a uniform dark grey colour with a characteristic lustre. The mass of clay contains an evenly distributed graphite clay with fine grains invisible to the naked eye, except for small lumps with a diameter of 1 or 2 mm. Fine-grained crushed stone was also used for temper. There are faint traces of wheel rotation on the surfaces of the vessels. Group II technologically corresponds to group IE1 distinguished by P. Poleska among pottery artefacts from settlements in Nowa Huta⁸².

---

⁷⁷ Data from the survey log: “(...) At a depth of approx. 30 cm, large amounts of pottery appeared, grouped right next to the western wall of quarter C. A large group consisted of pointed-bottom cups. Cluster at a depth of 40 cm had dimensions of approx. 120 cm in length, 38 cm in width, and was shallow at a depth of approx. 56 cm. The cluster was cut by the profile A-B (...)”.

⁷⁸ There is no drawing documentation for this are.

⁷⁹ A. Jodłowski: *Eksploracja soli...*, p. 165.

⁸⁰ From the 20–40 cm level, approximately 300 vessel fragments come from the Neolithic period.

⁸¹ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy w rejonie podkrakowskim*, Krakow, 2006, pp. 51–52.

⁸² *Ibid.*, pp. 70–72.

wydzielonej przez P. Poleską wśród zabytków ceramicznych z osad na terenie Nowej Huty⁸².

Grupa III – naczynia kultury lateńskiej wykonane na kole garncarskim, barwy jasnoczerwonej, o grubości ścianek do 0,5 cm. W przełomie widoczne są trzy warstwy: szara w środkowej części przełomu, a jasnoczerwone przy zewnętrznej i wewnętrznej ścianie naczynia. Ceramika wykonana jest z gliny bez widocznej domieszki schudzającej. Na powierzchni zewnętrznej zachowały się ślady farb w kolorach białym i czerwonym⁸³. Grupa III technologicznie odpowiada grupie 1B2 wydzielonej przez P. Poleską dla stanowisk celtyckich w Nowej Hucie⁸⁴.

Grupa IV – fragmenty naczyń wykonanych przy użyciu koła garncarskiego, o szorstkich powierzchniach barwy szarej. Masa garncarska zawiera znaczną ilość domieszki schudzającej składającej się z piasku, tłuczni kamiennego oraz ziaren miki. Powierzchnie naczyń są niejednolite, chropowate z widocznymi ziarnami domieszki. Przełamy mają barwę zbliżoną do ścianek. Grupa IV odpowiada II grupie surowcowo-technologicznej wydzielonej na stanowisku nr 2 w Jakuszowicach, gm. Kazimierza Wielka⁸⁵, oraz grupie II wydzielonej przez Halinę Dobrzańską z osady w Igołomi⁸⁶.

Grupa V – naczynia zasobowe typu Krausengefässe, w górnej partii wykonanych przy użyciu koła garncarskiego. Ceramika ma chropowatą powierzchnię w kolorze ceglasto-brunatnym oraz barwę szarą w środkowej części przełamu. Na ściankach widoczne są fragmenty domieszki. Masę ceramiczną schudzono dużą ilością piasku, tłuczni kamiennego, niewielkiego żwiru oraz drobnego tłuczni ceramicznego. Grupa ta odpowiada III grupie surowcowo-technologicznej z osady na stanowisku nr 2 w Jakuszowicach⁸⁷ oraz grupie III wydzielonej przez H. Dobrzańską z osady w Igołomi⁸⁸.

---

⁸² Tamże, s. 70–72.

⁸³ Na stanowisku nr 7 w Baryczy zidentyfikowano tylko fragmenty ceramiki tej grupy.

⁸⁴ P. Poleska: *Celtycki mikroregion...*, s. 51–52.

⁸⁵ J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice, stanowisko 2. Ceramika z osady kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy wędrówek ludów*, (w:) „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Archeologiczne” 2006, z. 61, s. 53.

⁸⁶ H. Dobrzańska: *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. Część I. Materiały*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990, s. 14.

⁸⁷ J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice...*, s. 53, 54.

⁸⁸ H. Dobrzańska: *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. Część I...*, s. 14.

Group III – La Tène culture vessels made on a potter's wheel, light red in colour, with walls up to 0.5 cm thick. Three layers are visible in the fracture: grey in the central part of the fracture, and light red at the outer and inner walls of the vessel. Pottery is made of clay without any visible temper. Traces of white and red paints are preserved on the external surface⁸³. Group III technologically corresponds to group 1B2 designated by P. Poleska for the Celtic sites in Nowa Huta⁸⁴.

Group IV – fragments of vessels made using a potter's wheel, with coarse grey surfaces. The mass of clay contains a significant amount of a temper consisting of sand, crushed stone and mica grains. The surfaces of the vessels are non-uniform and rough with visible temper grains. The fractures are similar in colour to the walls. Group IV corresponds to raw material and technological Group II identified at site no. 2 in Jakuszowice, commune: Kazimierza Wielka⁸⁵, and Group II distinguished by Halina Dobrzańska from the settlement in Igołomia⁸⁶.

Group V – storage vessels of the Krausengefässe type, in the upper part made using a potter's wheel. The pottery has a rough, brick-brown surface and a grey colour in the central part of the fracture. Fragments of the temper are visible on the walls. The mass of clay was tempered with a large amount of sand, crushed stone, small gravel and fine crushed ceramic. This Group corresponds to raw material and technological Group III from the settlement at site no. 2 in Jakuszowice⁸⁷, and Group III distinguished by H. Dobrzańska from the settlement in Igołomia⁸⁸.

Group VIa – fine vessels made of clay tempered with a few small grains, crushed stone and sand tempers, made by the freehand forming technique. Surfaces are smoothed, black in colour.

Group VIb – vessels with characteristics similar to Group VIa, differing only in the steel-grey colour of the surface, which has been subjected to the graphitisation process.

---

⁸³ Only fragments of pottery from this group were identified at site no. 7 in Barycz.

⁸⁴ P. Poleska: *Celtycki mikroregion...*, pp. 51–52.

⁸⁵ J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice, stanowisko 2. Ceramika z osady kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy wędrówek ludów*, (in:) "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Archeologiczne", 2006, Issue 61, p. 53.

⁸⁶ H. Dobrzańska: *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. Część I. Materiały*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1990, p. 14.

⁸⁷ J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice...*, pp. 53, 54.

⁸⁸ H. Dobrzańska: *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. Część I...*, p. 14.

Grupa VIa – naczynia cienkościenne z gliny schudzonej nielicznymi drobnymi ziarnami domieszki tłuczni kamiennego i piasku wykonane techniką ręcznego lepienia. Powierzchnie wygładzone, barwy czarnej.

Grupa VIb – naczynia o cechach zbliżonych do grupy VIa, różniące się jedynie stalowoszarą barwą powierzchni, która została poddana procesowi grafitowania.

Grupa VIIa – naczynia o szorstkich powierzchniach wykonane techniką ręcznego lepienia. Gлина schudzona jest żwirem, tłuczniem kamiennym oraz szamotem. Domieszka często widoczna jest na powierzchniach skorup. Ceramika tej grupy charakteryzuje się zróżnicowaniem pod względem zabarwienia oraz ilości domieszki schudzającej nawet w obrębie jednego fragmentu.

Grupa VIIb – naczynia o cechach zbliżonych do grupy VIIa, różniące się jedynie ciemniejszą barwą powierzchni oraz zawartością domieszki schudzającej, w której oprócz piasku i tłuczni kamiennego znajduje się również grafit.

Grupa VIIc – naczynia ręcznie lepiene wykonane z gliny zawierającej znaczną ilość domieszki schudzającej w postaci gruboziarnistego tłuczni kamiennego oraz piasku. Powierzchnie są szorstkie z widocznymi ziarnami domieszki. Mają brunatną lub jasnobrunatną barwę. Sposób wykonania jest zbliżony do egzemplarzy naczyń kultury puchowskiej z okresu wczesnorzymskiego pochodzących z Kotliny Sądeckiej oraz z terenów północnej Słowacji⁸⁹.

Grupa VIII – naczynia wykonane techniką ręcznego lepienia o opracowanych, wygładzonych powierzchniach barwy jasnobrunatnej. Mają drobnoziarnistą domieszkę schudzającą w postaci żwiru, tłuczni kamiennego oraz pojedynczych ziaren szamotu.

Grupa IX – zasobowe naczynia grubościenne wykonane techniką ręcznego lepienia z gliny schudzonej domieszką mineralną o zróżnicowanej wielkości. Powierzchnie skorup są szorstkie i matowe, barwy brunatnej lub pomarańczowo-brunatnej.

---

⁸⁹ R. Madyda-Legutko: *Zróżnicowanie kulturowe polskiej strefy beskidzkiej w okresie lateńskim i rzymskim*, Kraków 1996, s. 48–49.

Group VIIa – vessels with coarse surfaces made by the freehand forming technique. The clay is tempered with gravel, crushed stone and chamotte. The temper is often visible on the surfaces of the sherds. The pottery from this group is characterised by diversity in terms of colour and the amount of temper, even within one fragment.

Group VIIb – vessels with characteristics similar to Group VIIa, differing only in the darker colour of the surface and the content of a temper, which, in addition to sand and crushed stone, also contains graphite.

Group VIIc – hand-made vessels made of clay containing a significant amount of temper in the form of coarse-grained crushed stone and sand. The surfaces are coarse with visible temper grains. They are brown or light brown in colour. The method of production is similar to the examples of the Púchov culture vessels from the early Roman period from the Sądecka Valley and the areas of northern Slovakia⁸⁹.

Group VIII – vessels made using the freehand forming technique with smooth, light-brown surfaces. They have a fine-grained temper in the form of gravel, crushed stone and single grains of chamotte.

Group IX – thick-walled storage vessels made using the freehand forming technique from clay with mineral temper of various sizes. The sherd surfaces are coarse and mat, brown or orange-brown in colour.

CATALOGUE OF ARTEFACTS

FROM THE LA TÈNE PERIOD TO THE LATE ROMAN PERIOD

Materials from excavations in 1967–1968 – Barycz, site 7

- **Cluster 3/1967. Pottery: Group I:** 1 frag. of the separated concave bottom (Table 1: 1); **Group II:** 2 frag., including: 1 frag. of belly with vertical incised lines (Table 1: 2); 1 frag. of belly; **Group VIIa:** 6 frag. of bellies
- **Cluster 4/1967. Pottery: Group II:** 1 frag. of upper part of the belly with vertical incised lines (Table 1: 3); **Group VIIa:** 15 frag. of bellies

---

⁸⁹ R. Madyda-Legutko: *Zróżnicowanie kulturowe polskiej strefy beskidzkiej w okresie lateńskim i rzymskim*, Krakow, 1996, pp. 48–49.

KATALOG ZABYTEKÓW
OD OKRESU LATEŃSKIEGO PO PÓŹNY OKRES RZYMSKI

Materiały z badań wykopaliskowych
w latach 1967–1968 – Barycz, stanowisko 7

- **Skupisko 3/1967. Ceramika: grupa I:** 1 fr. wyodrębnionego wklęsłego dna (tabl. 1: 1); **grupa II:** 2 fr., w tym: 1 fr. brzuśca z pionowymi liniami rytmami (tabl. 1: 2); 1 fr. brzuśca; **grupa VIIa:** 6 fr. brzuśców
- **Skupisko 4/1967. Ceramika: grupa II:** 1 fr. górnej partii brzuśca z pionowymi liniami rytmami (tabl. 1: 3); **grupa VIIa:** 15 fr. brzuśców
- **Skupisko 5/1967. Ceramika: grupa IV:** 1 fr. zaokrąglonego brzegu wychylnego na zewnątrz (tabl. 1: 4); **grupa V:** 3 fr. brzuśców. **Ceramika: grupa VIIa:** 3 fr. brzuśców
- **Skupisko 6/1967. Ceramika: grupa IV:** 1 fr. górnej partii garnka z zaokrąglonym brzegiem wychylnym na zewnątrz o średnicy 13 cm (tabl. 1: 6); **grupa V:** 1 fr. pogrubionego, spłaszczonego, wysuniętego na zewnątrz brzegu naczynia zasobowego (tabl. 1: 9); **grupa VIIa:** 6 fr., w tym: 1 fr. górnej partii garnka z prostym brzegiem wychylnym na zewnątrz (tabl. 1: 7); 1 fr. niewyodrębnionego płaskiego dna (tabl. 1: 5); 1 fr. płaskiego niewyodrębnionego dna; 3 fr. brzuśców; **prześlik** – 2 fr. prześlika o średnicy 5,8 cm (tabl. 1: 8)
- **Skupisko A/1968. Ceramika: grupa I:** 18 fr., w tym: 1 fr. górnej partii profilowanej misy z zaokrąglonym brzegiem wychylnym na zewnątrz o średnicy 23 cm (tabl. 3: 1); 2 fr. górnej partii profilowanej misy z pogrubionym, zaokrąglonym brzegiem wychylnym na zewnątrz o średnicy 23 cm (tabl. 3: 3); 1 fr. misy z lekko zaokrąglonym brzegiem nachylnym do wnętrza (tabl. 2: 6); 1 fr. górnej partii garnka z zaokrąglonym brzegiem wychylnym na zewnątrz (tabl. 2: 4); 1 fr. wyodrębnionego, wklęsłego dna o średnicy 13 cm (tabl. 3: 2); 1 fr. wyodrębnionego, płaskiego dna o średnicy 12,5 cm (tabl. 3: 4); 11 fr. brzuśców; **grupa II:** 2 fr. brzuśców; **grupa III:** 2 fr., w tym: 1 fr. brzuśca zdobiony pasami białej i czerwonej farby (tabl. 2: 7); 1 fragment brzuśca zdobiony białą farbą (tabl. 2: 9); **grupa VIa:** 2 fr. górnej partii naczynia wazowatego z wysuniętym, facetowanym brzegiem o średnicy 16,5 cm (tabl. 2: 5); **grupa VIIa:** 113 fr., w tym: beczułkowaty garnek o wysokości 14 cm z zaokrąglonym brzegiem nachylnym do wnętrza o średnicy 13 cm i niewyodrębnionym płaskim dnem o średnicy 8,5 cm (tabl. 6: 1); 1 fr. górnej partii beczułkowatego garnka

- **Cluster 5/1967. Pottery: Group IV:** 1 frag. of rounded everted rim (Table 1: 4); **Group V:** 3 frag. of bellies. **Pottery: Group VIIa:** 3 frag. of bellies.
- **Cluster 6/1967. Pottery: Group IV:** 1 frag. of upper part of the pot with rounded everted rim with a diameter of 13 cm (Table 1: 6); **Group V:** 1 frag. of thickened, flattened, protruding rim of the storage vessel (Table 1: 9); **Group VIIa:** 6 frag., including: 1 frag. of upper part of the pot with straight everted rim (Table 1: 7); 1 frag. of unseparated flat bottom (Table 1: 5); 1 frag. of unseparated flat bottom; 3 frag. of bellies; **spindle whorl** – 2 frag. of spindle whorl with a diameter of 5.8 cm (Table 1: 8).
- **Cluster A/1968. Pottery: Group I:** 18 frag., including: 1 frag. of upper part of the profiled bowl with rounded everted rim with a diameter of 23 cm (Table 3: 1); 2 frag. of upper part of the profiled bowl with thickened, rounded everted rim with a diameter of 23 cm (Table 3: 3); 1 frag. of bowl with a slightly rounded inverted rim (Table 2: 6); 1 frag. of upper part of the pot with rounded everted rim (Table 2: 4); 1 frag. of the separated, concave bottom with a diameter of 13 cm (Table 3: 2); 1 frag. of the separated, flat bottom with a diameter of 12.5 cm (Table 3: 4); 11 frag. of bellies; **Group II:** 2 frag. of bellies; **Group III:** 2 frag., including: 1 frag. of belly decorated with stripes of white and red paint (Table 2: 7); 1 frag. of belly decorated with white paint (Table 2: 9); **Group VIa:** 2 frag. of upper part of the vase-shaped vessel with a protruding, faceted rim with a diameter of 16.5 cm (Table 2: 5); **Group VIIa:** 113 frag., including: barrel-shaped pot 14 cm high with rounded inverted rim with a diameter of 13 cm and unseparated flat bottom with a diameter of 8.5 cm (Table 6: 1); 1 frag. of upper part of the barrel-shaped pot with rounded rim with a diameter of 18.5 cm and traces of smearing on the belly (Table 4: 1); 1 frag. of upper part of the pot with rounded inverted rim with a diameter of 25 cm (Table 4: 4); 1 frag. of upper part of the pot with slightly thickened, rounded inverted rim with a diameter of 18 cm (Table 4: 7); 1 frag. of upper part of the pot with thickened, rounded everted rim with a diameter of 16 cm (Table 4: 9); 1 frag. of upper part of the pot with rounded, thickened inverted rim with a diameter of 18.5 cm (Table 5: 1); 1 frag. of the profiled bowl with rounded everted rim with a diameter of 23.5 cm (Table 5: 5); 1 frag. of the barrel-shaped pot with straight inverted rim with a diameter of 14 cm (Table 5: 3); 2 frag. of the straight inverted rims of the barrel-shaped pots (Table 4: 3, 8); 1 frag. of the barrel-shaped pot with rounded, slightly thickened rim (Table 5: 2); 1 frag. of the barrel-shaped pot with straight inverted rim (Table 6: 3); 1 frag. of upper part

z zaokrąglonym brzegiem o średnicy 18,5 cm i śladami obmazywania na brzuscu (tabl. 4: 1); 1 fr. górnej partii garnka z zaokrąglonym brzegiem nachylonym do wnętrza naczynia, o średnicy 25 cm (tabl. 4: 4); 1 fr. górnej partii garnka z lekko pogrubionym, zaokrąglonym brzegiem nachylonym do wnętrza naczynia, o średnicy 18 cm (tabl. 4: 7); 1 fr. górnej partii garnka z zaokrąglonym, pogrubionym brzegiem, wychylonym na zewnątrz naczynia, o średnicy 16 cm (tabl. 4: 9); 1 fr. górnej partii garnka z zaokrąglonym, pogrubionym brzegiem nachylonym do wnętrza naczynia, o średnicy 18,5 cm (tabl. 5: 1); 1 fr. profilowanej misy z zaokrąglonym brzegiem wychylonym na zewnątrz naczynia, o średnicy 23,5 cm (tabl. 5: 5); 1 fr. beczułkowatego garnka z prostym brzegiem nachylonym do wnętrza naczynia, o średnicy 14 cm (tabl. 5: 3); 2 fr. prostych brzegów beczułkowatych garnków, nachylonych do wnętrza naczyń (tabl. 4: 3, 8); 1 fr. beczułkowatego garnka z zaokrąglonym, lekko pogrubionym brzegiem (tabl. 5: 2); 1 fr. beczułkowatego garnka z prostym brzegiem nachylonym do wnętrza (tabl. 6: 3); 1 fr. górnej partii misy z brzegiem nachylonym do wnętrza naczynia (tabl. 4: 2); 3 fr. górnej partii profilowanej misy z wyodrębnionym brzegiem o średnicy 27 cm (tabl. 6: 4); 1 drobny fr. pogrubionego brzegu (tabl. 4: 5); 1 drobny fragment lekko pogrubionego brzegu (tabl. 6: 5); 1 fr. brzusca garnka z rozdwojonym, płaskim guzkiem (tabl. 5: 4); 3 fr. brzuśców garnków zdobionych rzędem dołków paznokciowych (tabl. 5: 7–9); 1 fr. dolnej partii garnka z wyodrębnionym, płaskim dnem o średnicy 9,5 cm (tabl. 6: 6); 1 fr. dolnej partii garnka z lekko wyodrębnionym, płaskim dnem, o średnicy 13,5 cm (tabl. 5: 11); 1 fr. dolnej partii garnka z lekko wyodrębnionym, płaskim dnem, o średnicy 11,5 cm (tabl. 5: 12); 1 fr. dolnej partii misy z niewyodrębnionym, płaskim dnem, o średnicy 6,5 cm (tabl. 6: 7); 2 fr. dolnych partii naczyń z wyodrębnionymi, płaskimi dnami (tabl. 5: 6; tabl. 6: 11); 2 fr. lekko wyodrębnionych, płaskich den (tabl. 6: 9, 13); 5 fr. niewyodrębnionych płaskich den (tabl. 5: 10; tabl. 6: 10, 12, 14, 15); 79 fr. brzuśców; **grupa VIIb**: 3 fr., w tym: 1 fr. górnej partii garnka z zaokrąglonym, pogrubionym brzegiem o średnicy 11 cm (tabl. 6: 2); 2 fr. brzuśców. **Inne: bransoleta szklana** (tabl. 2: 3); **siekiera żelazna** (tabl. 2: 2); **przedmiot żelazny** (tabl. 2: 1); **kamienna oselka** (tabl. 2: 8)

- **Skupisko B/1968. Ceramika: grupa VIa**: 1 fr. załomu brzusca wazy zdobiony linią rytą (tabl. 7: 2); **grupa VIIa**: 4 fr., w tym: 1 fr. górnej partii beczułkowatego garnka z wyodrębnionym, wysuniętym brzegiem (tabl. 7: 1); 3 fr. brzuśców
- **Skupisko C/1968. Ceramika: grupa VIIa**: 1 fr. brzusca

- of the bowl with inverted rim (Table 4: 2); 3 frag. of upper part of the profiled bowl with separated rim with a diameter of 27 cm (Table 6: 4); 1 small frag. of the thickened rim (Table 4: 5); 1 small frag. of a slightly thickened rim (Table 6: 5); 1 frag. of the belly of the pot with bifurcated, flat knob (Table 5: 4); 3 frag. of bellies of the pots decorated with a row of fingernail impressions (Table 5: 7–9); 1 frag. of lower part of the pot with separated, flat bottom with a diameter of 9.5 cm (Table 6: 6); 1 frag. of lower part of the pot with slightly separated, flat bottom with a diameter of 13.5 cm (Table 5: 11); 1 frag. of lower part of the pot with slightly separated, flat bottom with a diameter of 11.5 cm (Table 5: 12); 1 frag. of lower part of the bowl with unseparated, flat bottom with a diameter of 6.5 cm (Table 6: 7); 2 frag. of lower parts of the vessels with separated, flat bottoms (Table 5: 6; Table 6: 11); 2 frag. of slightly separated, flat bottoms (Table 6: 9, 13); 5 frag. of unseparated, flat bottoms (Table 5: 10; Table 6: 10, 12, 14, 15); 79 frag. of bellies; **Group VIIb**: 3 frag., including: 1 frag. of upper part of the pot with rounded, thickened rim with a diameter of 11 cm (Table 6: 2); 2 frag. of bellies. **Other: glass bracelet** (Table 2: 3); **iron axe** (Table 2: 2); **iron item** (Table 2: 1); **stone whetstone** (Table 2: 8)
- **Cluster B/1968. Pottery: Group VIa**: 1 frag. of belly bend of the vase decorated with incised line (Table 7: 2); **Group VIIa**: 4 frag., including: 1 frag. of upper part of the barrel-shaped pot with separated, protruding rim (Table 7: 1); 3 frag. of bellies
  - **Cluster C/1968. Pottery: Group VIIa**: 1 frag. of belly
  - **Cluster D/1968. Pottery: Group VIIa**: 2 frag., including: 1 frag. of lower part of the vessel with separated, flat bottom (Table 7: 4). **Other: stone whetstone** (Table 7: 3)
  - **Cluster E/1968. Pottery: Group VIIa**: 1 frag. of belly
  - **Excavation 3/1967. Pottery: Group VIIa**: 1 frag. of belly; **Group IX**: 1 frag. of belly decorated with incised lines (Table 7: 5)
  - **Excavation 6/1967. Pottery: Group VIIa**: 1 frag. of belly decorated with vertical incised lines (Table 7: 6)
  - **Excavation 7/1967. Pottery: Group VIIa**: 5 frag., including: 1 frag. of unseparated flat bottom with a diameter of 8 cm (Table 7: 7); 4 frag. of bellies
  - **Excavation 8/1967. Pottery: Group VIIa**: 5 frag., including: 1 frag. of belly decorated with incised lines (Table 7: 8); 4 frag. of bellies; **Group IX**: 1 frag. of belly decorated with incised lines (Table 7: 9)
  - **Are II/1968. Pottery: Group IX**: 1 frag. of belly

- **Skupiska D/1968. Ceramika: grupa VIIa:** 2 fr., w tym: 1 fr. dolnej partii naczynia z wyodrębnionym płaskim dnem (tabl. 7: 4). **Inne: kamienna osełka** (tabl. 7: 3)
- **Skupisko E/1968. Ceramika: grupa VIIa:** 1 fr. brzuśca
- **Wykop 3/1967. Ceramika: grupa VIIa:** 1 fr. brzuśca; **grupa IX:** 1 fr. brzuśca zdobiony liniami rytymi (tabl. 7: 5)
- **Wykop 6/1967. Ceramika: grupa VIIa:** 1 fr. brzuśca zdobiony pionowymi liniami rytymi (tabl. 7: 6)
- **Wykop 7/1967. Ceramika: grupa VIIa:** 5 fr., w tym: 1 fr. płaskiego niewyodrębnionego dna o średnicy 8 cm (tabl. 7: 7); 4 fr. brzuśców
- **Wykop 8/1967. Ceramika: grupa VIIa:** 5 fr., w tym: 1 fr. brzuśca zdobiony liniami rytymi (tabl. 7: 8); 4 fr. brzuśców; **grupa IX:** 1 fr. brzuśca zdobiony liniami rytymi (tabl. 7: 9)
- **Ar II/1968. Ceramika: grupa IX:** 1 fr. brzuśca
- **Ar III/1968. Ceramika: grupa VIIa:** 2 fr. brzuśców
- **Ar IV/1968. Ceramika: grupa II:** 1 fr. brzuśca zdobiony pionowymi żłobkami (tabl. 7: 12); **grupa VIIa.** 7 fr., w tym: 1 dolna partia garnka z niewyodrębnionym, płaskim dnem (tabl. 7: 10); 6 fr. brzuśców; **grupa IX:** 2 fr., w tym: 1 fr. prostego brzegu, nachylnego do wnętrza naczynia (tabl. 7: 11); 1 fr. brzuśca
- **Ar VI/1968. Ceramika: grupa VIIa:** 1 fr. brzuśca
- **Ar VII/1968. Ceramika: grupa IV:** 1 fr. wyodrębnionego brzegu wychylonego na zewnątrz (tabl. 7: 14); **grupa VIIa:** 17 fr., w tym: 1 fr. górnej partii garnka z zaokrąglonym brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 7: 15); 1 fr. prostego brzegu nachylony do wnętrza naczynia (tabl. 7: 13); 15 fr. brzuśca; **grupa IX:** 2 fr., w tym: 1 fr. płaskiego niewyodrębnionego dna (tabl. 7: 16); 1 fr. brzuśca
- **Wykop 9/1969. Ceramika: grupa VIIa:** 1 fr. brzuśca
- **Wykop 10/1969. Ceramika: grupa VIIa:** 1 fr. brzuśca

Materiały z badań z wykopaliskowych prowadzonych w 2002 r. –
Barycz, stanowisko nr 7

- **Obiekt 1 1/2002. Ceramika: grupa VIa:** 2 fr., w tym: 1 fr. górnej partii garnka z prostym brzegiem ustawionym pionowo (tabl. 8: 1); 1 fr. brzuśca
- **Obiekt 2/2002. Ceramika: grupa VIa:** 2 fr. brzuśców; **grupa VIb:** 1 fr. załomu brzuśca profilowanej wazy zdobiony rzędem krótkich, skośnych linii rytych

- **Are III/1968. Pottery: Group VIIa:** 2 frag. of bellies
- **Are IV/1968. Pottery: Group II:** 1 frag. of belly decorated with vertical flutes (Table 7: 12); **Group VIIa:** 7 frag., including: 1 lower part of the pot with unseparated, flat bottom (Table 7: 10); 6 frag. of bellies; **Group IX:** 2 frag., including: 1 frag. of a straight inverted rim of the vessel (Table 7: 11); 1 frag. of belly
- **Are VI/1968. Pottery: Group VIIa:** 1 frag. of belly
- **Are VII/1968. Pottery: Group IV:** 1 frag. of separated everted rim (Table 7: 14); **Group VIIa:** 17 frag., including: 1 frag. of upper part of the pot with rounded everted rim (Table 7: 15); 1 frag. of a straight inverted rim of the vessel (Table 7: 13); 15 frag. of belly; **Group IX:** 2 frag., including: 1 frag. of unseparated flat bottom (Table 7: 16); 1 frag. of belly
- **Excavation 9/1969. Pottery: Group VIIa:** 1 frag. of belly
- **Excavation 10/1969. Pottery: Group VIIa:** 1 frag. of belly

Materials from excavations carried out in 2002 – Barycz, site no. 7

- **Feature 1/2002. Pottery: Group VIa:** 2 frag., including: 1 frag. of upper part of the pot with a straight vertical rim (Table 8: 1); 1 frag. of belly
- **Feature 2/2002. Pottery: Group VIa:** 2 frag. of bellies; **Group VIb:** 1 frag. of belly bend of the profiled vasa decorated with a row of short, oblique incised lines (Table 8: 2); **Group VIIa:** 7 frag., including: 1 frag. of a slightly thickened, straight, everted rim of the vessel (Table 8: 3); 6 frag. of bellies. **Pottery: Group IX:** 2 frag. of bellies
- **Feature 3/2002. Pottery: Group VIa:** 5 frag., including: a fragment of upper part of the profiled vasa with everted rim with a diameter of 17.5 cm, decorated with horizontal incised lines above the belly bend and in upper part of the neck (Table 8: 4); 4 frag. of bellies; **Group VIIa:** 96 frag., including: upper part of the bowl with a sharp belly bend and rounded, everted rim with a diameter of 13 cm (Table 8: 5); 1 frag. of the conical lid with rounded rim with a diameter of 16 cm and separated handle with a width of 5.2 cm, the height of the lid is 7.7 cm (Table 8: 11); 1 frag. of upper part of the S-shaped pot with thickened everted rim and with a frag. of the base of the handle on the neck (Table 8: 8); 1 frag. of thickened, everted rim of the pot (Table 8: 6); 1 frag. of upper part of the pot with thickened everted rim, decorated with fine pits (Table 8: 9);

(tabl. 8: 2); **grupa VIIa:** 7 fr., w tym: 1 fr. lekko pogrubionego, prostego brzegu, wychylonego na zewnątrz naczynia (tabl. 8: 3); 6 fr. brzuśców. **Ceramika: grupa IX:** 2 fr. brzuśców

- **Obiekt 3/2002. Ceramika: grupa VIa:** 5 fr., w tym: fragment górnej partii profilowanej wazy z brzegiem wychylonym na zewnątrz o średnicy 17,5 cm, zdobionej poziomymi liniami rytymi powyżej załomu brzuśca oraz w górnej części szyjki (tabl. 8: 4); 4 fr. brzuśców; **grupa VIIa:** 96 fr. w tym: górna partia misy z ostrym załomem brzuśca oraz zaokrąglonym, wychylonym na zewnątrz brzegiem o średnicy 13 cm (tabl. 8: 5); 1 fr. stożkowej pokrywki z zaokrągloną krawędzią o średnicy 16 cm oraz wyodrębnionym uchwytem o szerokości 5,2 cm, wysokość pokrywki wynosi 7,7 cm (tabl. 8: 11); 1 fr. górnej partii esowatego garnka z brzegiem pogrubionym wychylonym na zewnątrz oraz z fr. nasady ucha na szyjce (tabl. 8: 8); 1 fr. pogrubionego brzegu garnka wychylonego na zewnątrz (tabl. 8: 6); 1 fr. górnej partii garnka z pogrubionym brzegiem wychylonym na zewnątrz naczynia, zdobionym drobnymi dołkami (tabl. 8: 9); 1 fr. górnej partii esowatego garnka z zaokrąglonym, pogrubionym brzegiem o średnicy 18 cm (tabl. 8: 10); 1 fr. górnej partii esowatego garnka z lekko zaokrąglonym brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 8: 12); 1 fr. górnej partii garnka z prostym brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 9: 1); 1 fr. pogrubionego brzegu nachylonego do wnętrza naczynia (tabl. 8: 7); 1 fr. górnej partii stożkowej misy z zaokrąglonym brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 9: 2); 1 fr. górnej partii misy z lekko wyodrębnionym, spłaszczonym brzegiem, ustawionym pionowo (tabl. 9: 3); 1 fr. górnej partii półkulistej misy z zaokrąglonym brzegiem ustawionym pionowo (tabl. 8: 13); 1 niewielki fr. zaokrąglonego brzegu naczynia (tabl. 9: 12); 1 fr. pogrubionego brzegu naczynia nachylonego do wnętrza (tabl. 8: 14); 1 fr. dolnych partii brzuśca zdobionego skośnymi pasami linii rytych (tabl. 9: 4); 1 fr. brzuśca zdobiony lekko zaokrąglonymi, przecinającymi się dwiema liniami rytymi (tabl. 9: 5); 1 fr. przydennej części garnka zdobiony lekko zaokrągloną, skośną linią rytą (tabl. 9: 6); 1 fr. dolnej partii garnka z lekko wyodrębnionym, płaskim dnem o średnicy 8 cm (tabl. 9: 7); 1 fr. dolnej partii garnka z wyodrębnionym, płaskim dnem o średnicy 14 cm (tabl. 9: 8); 1 fr. wyodrębnionego płaskiego dna (tabl. 9: 11); 1 fr. dolnej partii garnka z niewyodrębnionym płaskim dnem (tabl. 9: 9); 75 fr. brzuśców; **grupa VIIc:** 1 fr. brzuśca; **grupa IX:** 1 fr. górnej partii beczułkowatego naczynia z pogrubionym brzegiem wysuniętym na zewnątrz (tabl. 9: 10). Inne: bryłki polepy – 22 sztuki.

1 frag. of upper part of the S-shaped pot with rounded, thickened rim with a diameter of 18 cm (Table 8: 10); 1 frag. of upper part of the S-shaped pot with slightly rounded everted rim (Table 8: 12); 1 frag. of upper part of the pot with straight everted rim (Table 9: 1); 1 frag. of a thickened inverted rim of the vessel (Table 8: 7); 1 frag. of upper part of the conical bowl with rounded everted rim (Table 9: 2); 1 frag. of upper part of the bowl with slightly separated, flattened vertical rim (Table 9: 3); 1 frag. of upper part of the semi-spherical bowl with rounded vertical rim (Table 8: 13); 1 small frag. of rounded rim of the vessel (Table 9: 12); 1 frag. of a thickened inverted rim of the vessel (Table 8: 14); 1 frag. of lower parts of the belly decorated with oblique strips of incised lines (Table 9: 4); 1 frag. of belly decorated with slightly rounded, intersecting two incised lines (Table 9: 5); 1 frag. of bottom section of the pot decorated with slightly rounded, oblique incised line (Table 9: 6); 1 frag. of lower part of the pot with slightly separated, flat bottom with a diameter of 8 cm (Table 9: 7); 1 frag. of lower part of the pot with separated, flat bottom with a diameter of 14 cm (Table 9: 8); 1 frag. of separated flat bottom (Table 9: 11); 1 frag. of lower part of the pot with unseparated, flat bottom (Table 9: 9); 75 frag. of bellies; **Group VIIc:** 1 frag. of belly; **Group IX:** 1 frag. of upper part of the barrel-shaped vessel with thickened everted rim (Table 9: 10). Other: lumps of daub – 22 pcs.

- **Feature 5/2002. Pottery: Group VIa:** 1 frag. of belly
- **Feature 6/2002. Pottery: Group VIa:** 1 frag. of belly; **Group VIIa:** 7 frag., including: 1 frag. of rounded, slightly everted rim of the vessel (Table 10: 2); 1 frag. of unseparated flat bottom (Table 10: 3); 5 frag. of bellies; **Group IX:** 1 frag. of belly of the vessel decorated with intersecting incised lines (Table 10: 1)
- **Feature 7/2002. Pottery: Group VIa:** 3 frag., including: 1 frag. of upper part of the vasa with everted rim (Table 10: 4); 2 frag. of belly; **Group VIIa:** 56 frag., including: 1 small frag. of rounded everted rim (Table 10: 6); 1 frag. of belly with a round knob (Table 10: 7); 54 frag. of bellies; **Group VIIc:** 1 frag. of upper part of the ovoid pot with rounded inverted rim and with sculpted band decorated with finger impressions on the belly (Table 10: 5); **Pottery: Group IX:** 1 frag. of belly decorated with incised lines (Table 10: 8).
- **Feature 8/2002. Pottery: Group VIa:** 3 frag. of bellies
- **Feature 9/2002. Pottery: Group VIIa:** 32 very fine frag. of bellies; **Group VIIc:** 2 frag. of bellies
- **Feature 10/2002. Pottery: Group VIIa:** 2 frag. of bellies.

- **Obiekt 5/2002. Ceramika: grupa VIa:** 1 fr. brzuśca
- **Obiekt 6/2002. Ceramika: grupa VIa:** 1 fr. brzuśca; **grupa VIIa:** 7 fr., w tym: 1 fr. zaokrąglonego brzegu lekko wychylonego na zewnątrz naczynia (tabl. 10: 2); 1 fr. niewyodrębnionego płaskiego dna (tabl. 10: 3); 5 fr. brzuśców; **grupa IX:** 1 fr. brzuśca naczynia zdobiony krzyżującymi się liniami rytymi (tabl. 10: 1)
- **Obiekt 7/2002. Ceramika: grupa VIa:** 3 fr., w tym: 1 fr. górnej partii wazy z brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 10: 4); 2 fr. brzuśca; **grupa VIIa:** 56 fr., w tym: 1 drobny fr. zaokrąglonego brzegu wychylonego na zewnątrz (tabl. 10: 6); 1 fr. brzuśca z okrągłym guzem (tabl. 10: 7); 54 fr. brzuśców; **grupa VIIc:** 1 fr. górnej partii jajowatego garnka z zaokrąglonym brzegiem nachylonym do wnętrza oraz z listwą plastyczną zdobioną dołkami palcowymi na brzuścu (tabl. 10: 5); **Ceramika grupy IX:** 1 fr. brzuśca zdobiony liniami rytymi (tabl. 10: 8).
- **Obiekt 8/2002. Ceramika: grupa VIa:** 3 fr. brzuśców
- **Obiekt 9/2002. Ceramika: grupa VIIa:** 32 bardzo drobnych fr. brzuśców; **grupa VIIc:** 2 fr. brzuśców
- **Obiekt 10/2002. Ceramika: grupa VIIa:** 2 fr. brzuśców.
- **Obiekt 15/2002. Ceramika: grupa VIIa:** 1 fr. brzuśca; **grupa IX:** 1 fr. brzuśca.
- **Wykop 1/2002. Ceramika: grupa VIa:** 8 fr., w tym: górna partia ostro profilowanej wazy z prostym brzegiem wychylonym na zewnątrz o średnicy 15 cm oraz zdobieniem w postaci poziomej linii rytej na granicy brzuśca i szyjki (tabl. 10: 9); 1 fr. górnej partii profilowanej misy z lekko pogrubionym brzegiem wychylonym na zewnątrz, o średnicy 10 cm (tabl. 10: 11); 1 fr. szerokiej, płaskiej misy z ostrym załomem brzuśca oraz prostym brzegiem lekko wychylonym na zewnątrz, o średnicy 15 cm (tabl. 10: 10); 1 fr. dolnej partii wazy z niewyodrębnionym płaskim dnem o średnicy 7 cm (tabl. 10: 12); 1 fr. dolnej partii naczynia z niewyodrębnionym, płaskim dnem (tabl. 10: 13); 1 fr. dolnej partii wazy z lekko wyodrębnionym płaskim dnem (tabl. 10: 14); 2 fr. brzuśców. **Ceramika grupy VIIa:** 119 fr., w tym: jeżowaty garnek z guzkami o wysokości 11 cm, zaokrąglonym wysuniętym brzegiem o średnicy 9,2 cm i wyodrębnionym płaskim dnem o średnicy 7,5 cm (tabl. 13: 6); 1 fr. górnej partii garnka z ustawionym pionowo zaokrąglonym brzegiem o średnicy 16 cm (tabl. 11: 9); 1 fr. górnej partii profilowanej misy ze ściętym brzegiem wychylonym na zewnątrz, o średnicy 17 cm (tabl. 11: 1); 1 fr. górnej partii esowatego garnka z pogrubionym brzegiem lekko wychylonym na zewnątrz (tabl. 11: 3); 1 fr. brzegu nachylonego do wnętrza naczynia z ostro profilowanym uchem (tabl. 11: 2); 1 fr. górnej partii

- **Feature 15/2002. Pottery: Group VIIa:** 1 frag. of belly; **Group IX:** 1 frag. of belly.
- **Excavation 1/2002. Pottery: Group VIa:** 8 frag., including: upper part of the sharply profiled vase with a straight everted rim with a diameter of 15 cm and a decoration in the form of a horizontal incised line on the border of the belly and the neck (Table 10: 9); 1 frag. of upper part of the profiled bowl with slightly thickened everted rim with a diameter of 10 cm (Table 10: 11); 1 frag. of the wide flat bowl with a sharp belly bend and straight, slightly everted rim with a diameter of 15 cm (Table 10: 10); 1 frag. of lower part of the vase with unseparated, flat bottom with a diameter of 7 cm (Table 10: 12); 1 frag. of lower part of the vessel with unseparated, flat bottom (Table 10: 13); 1 frag. of lower part of the vase with slightly separated, flat bottom (Table 10: 14); 2 frag. of bellies. **Pottery: Group VIIa:** 119 frag., including: hedgehog-shaped pot with knobs 11 cm high, rounded protruding rim with a diameter of 9.2 cm and separated flat bottom with a diameter of 7.5 cm (Table 13: 6); 1 frag. of upper part of the pot with rounded vertical rim with a diameter of 16 cm (Table 11: 9); 1 frag. of upper part of the profiled bowl with bevelled everted rim with a diameter of 17 cm (Table 11: 1); 1 frag. of upper part of the S-shaped pot with thickened and slightly everted rim (Table 11: 3); 1 frag. of inverted rim of the vessel with a sharply profiled handle (Table 11: 2); 1 frag. of upper part of the bowl with rounded inverted rim (Table 11: 5); 1 frag. of upper part of the bowl with straight inverted rim and sharp belly bend (Table 11: 4); 1 frag. of upper part of the bowl with straight inverted rim (Table 11: 6); 1 frag. of bowl rim with straight everted rim (Table 12: 13); 1 frag. of upper part of the vessel with straight, slightly everted rim (Table 11: 7); 1 frag. of upper part of the pot with rounded everted rim (Table 11: 8); 1 frag. of upper part of the barrel-shaped pot with thickened, slightly protruding rim (Table 11: 10); 1 frag. of upper part of the S-shaped pot with thickened and everted rim (Table 11: 1); 1 frag. of upper part of the pot with rounded everted rim (Table 12: 4); 1 frag. of upper part of the pot with rounded everted rim (Table 12: 3); 1 frag. of the bowl with rounded everted rim (Table 12: 2); 1 frag. of belly decorated with two intersecting incised lines (Table 13: 4); 1 frag. of belly of the pot decorated with a double, curved incised line (Table 12: 14); 1 frag. of lower part of the “hedgehog-shaped” vessel with separated, flat bottom (Table 12: 8); 1 frag. of unseparated, flat bottom (Table 12: 8); 1 frag. of lower part of the pot with separated, flat bottom with a diameter of 12 cm (Table 12: 6); 1 frag. of lower

misy z zaokrąglonym brzegiem nachylonym do wnętrza naczynia (tabl. 11: 5); 1 fr. górnej partii misy z prostym brzegiem nachylonym do wnętrza oraz ostrym załomem brzuśca (tabl. 11: 4); 1 fr. górnej partii misy z prostym brzegiem nachylonym do wnętrza (tabl. 11: 6); 1 fr. brzegu misy z prostym brzegiem wychylonym na zewnątrz (tab. 12: 13); 1 fr. górnej partii naczynia z prostym brzegiem, lekko wychylonym na zewnątrz (tabl. 11: 7); 1 fr. górnej partii garnka z zaokrąglonym brzegiem wychylonym na zewnątrz naczynia (tabl. 11: 8); 1 fr. górnej partii beczułkowatego garnka z pogrubionym lekko wychylonym brzegiem (tabl. 11: 10); 1 fr. górnej partii esowatego garnka z pogrubionym brzegiem wysuniętym na zewnątrz naczynia (tabl. 11: 1); 1 fr. górnej partii garnka z zaokrąglonym brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 12: 4); 1 fr. górnej partii garnka z zaokrąglonym brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 12: 3); 1 fr. zaokrąglonego brzegu misy wychylony na zewnątrz (tabl. 12: 2); 1 fragment brzuśca zdobiony dwiema krzyżującymi się liniami rytymi (tabl. 13: 4); 1 fr. brzuśca garnka zdobiony podwójną łukowato wygiętą linią rytą (tab. 12: 14); 1 fr. dolnej partii naczynia „jeżowatego” z wyodrębnionym, płaskim dnem (tabl. 12: 8); 1 fr. niewyodrębnionego, płaskiego dna (tabl. 12: 8); 1 fr. dolnej partii garnka z wyodrębnionym, płaskim dnem o średnicy 12 cm (tabl. 12: 6); 1 fr. dolnej partii naczynia z niewyodrębnionym, płaskim dnem (tabl. 13: 2); 1 fr. wyodrębnionego, płaskiego dna o średnicy 11 cm (tabl. 12: 9); 1 fr. dolnej partii naczynia z lekko wyodrębnionym, płaskim dnem (tabl. 13: 8); 1 fr. dolnej partii garnka z niewyodrębnionym płaskim dnem (tabl. 13: 2); 1 fr. dolnej partii garnka z niewyodrębnionym płaskim dnem (tabl. 12: 11); 1 fr. dolnej partii naczynia z niewyodrębnionym płaskim dnem (tabl. 13: 7); 1 fr. dolnej partii naczynia z lekko wyodrębnionym, płaskim dnem (tabl. 13: 7); 1 fr. dolnej partii naczynia z wyodrębnionym, płaskim dnem (tabl. 10: 16); 91 fr. brzuśców; **grupa VIIb**: 2 fr., w tym: 1 fr. górnej partii naczynia z pogrubionym brzegiem lekko wychylonym na zewnątrz (tabl. 13: 1); 1 fr. górnej partii naczynia z silnie pogrubionym brzegiem wysuniętym na zewnątrz naczynia, o średnicy 38 cm, zdobiony dołkami palcowymi na szyjce pod wylewem (tabl. 12: 10); **grupa IX**: 1 fr. górnej partii beczułkowatego naczynia z pogrubionym brzegiem wysuniętym na zewnątrz (tabl. 13: 5). **Inne: kamienna osełka** o czworobocznym przekroju – 1 fr. (tabl. 12: 12).

- **Wykop 2/2002. Ceramika: grupa I**: 1 fr. wyodrębnionego, wklęsłego dna misy o średnicy 8 cm (tabl. 14: 1); **grupa VIa**: 2 fr., w tym: 1 fr. dolnej partii naczynia z wyodrębnionym, płaskim dnem o średnicy 6,5 cm (tabl. 14: 2); 1 fr. brzuśca;

part of the vessel with unseparated, flat bottom (Table 13: 2); 1 frag. of the separated, flat bottom with a diameter of 11 cm (Table 12: 9); 1 frag. of lower part of the vessel with slightly separated, flat bottom (Table 13: 8); 1 frag. of lower part of the pot with unseparated, flat bottom (Table 13: 2); 1 frag. of lower part of the vessel with unseparated, flat bottom (Table 12: 11); 1 frag. of lower part of the vessel with unseparated, flat bottom (Table 13: 7); 1 frag. of lower part of the vessel with slightly separated, flat bottom (Table 13: 7); 1 frag. of lower part of the vessel with separated, flat bottom (Table 10: 16); 91 frag. of bellies; **Group VIIb**: 2 frag., including: 1 frag. of upper part of the vessel with thickened, slightly everted rim (Table 13: 1); 1 frag. of upper part of the vessel with strongly thickened everted rim with a diameter of 38 cm, decorated with finger impressions on the neck under the spout (Table 12: 10); **Group IX**: 1 frag. of upper part of the barrel-shaped vessel with thickened everted rim (Table 13: 5). **Other: stone whetstone** with a square cross-section – 1 frag. (Table 12: 12).

- **Excavation 2/2002. Pottery: Group I**: 1 frag. of the separated, concave bottom of the bowl with a diameter of 8 cm (Table 14: 1); **Group VIa**: 2 frag., including: 1 frag. of lower part of the vessel with separated, flat bottom with a diameter of 6.5 cm (Table 14: 2); 1 frag. of belly; **Group VIIa**: 55 frag., including: 1 frag. of upper part of the barrel-shaped pot with inverted rim with a diameter of 23 cm (Table 13: 9); 1 frag. of upper part of the S-shaped pot with slightly thickened, rounded everted rim (Table 14: 4); 1 frag. of rounded everted rim of the vessel (Table 14: 3); 1 frag. of upper part of the pot with straight everted rim (Table 14: 8); 1 frag. of belly decorated with oblique, intersecting incised lines (Table 14: 5); 1 frag. of lower part of the vessel with separated, flat bottom with a diameter of 11.5 cm (Table 14: 7); 1 frag. of the separated, flat bottom with a diameter of 9 cm (Table 14: 6); 1 frag. of lower part of the pot with separated bottom (Table 14: 9); 1 frag. of separated, flat bottom (Table 14: 10); 1 frag. of separated, flat bottom (Table 14: 11); 1 frag. of slightly separated, flat bottom (Table 14: 12); 1 frag. of lower part of the vessel with separated, flat bottom (Table 14: 13); 1 frag. of unseparated, flat bottom (Table 14: 15); 52 frag. of bellies; **Group VIIc**: 2 frag., including: 1 frag. of the barrel-shaped pot with rounded inverted rim and with sculpted band decorated with finger impressions in the upper part of the belly (Table 14: 14); 1 frag. of a rounded inverted rim of the barrel-shaped pot (Table 14: 16); **Group VIII**: 1 frag. of belly; **Group IX**: 2 frag., including: 1 frag. of upper part of the belly decorated

grupa VIIa: 55 fr., w tym: 1 fr. górnej partii beczułkowatego garnka z brzegiem nachylonym do wnętrza, o średnicy 23 cm (tabl. 13: 9); 1 fr. górnej partii esowatego garnka z lekko pogrubionym, zaokrąglonym brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 14: 4); 1 fr. zaokrąglonego brzegu naczynia wychylonego na zewnątrz (tabl. 14: 3); 1 fr. górnej partii garnka z prostym brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 14: 8); 1 fr. brzuśca zdobionego skośnymi, krzyżującymi się liniami rytymi (tabl. 14: 5); 1 fr. dolnej partii naczynia z wyodrębnionym, płaskim dnem o średnicy 11,5 cm (tabl. 14: 7); 1 fr. wyodrębnionego płaskiego dna o średnicy 9 cm (tabl. 14: 6); 1 fr. dolnej partii garnka z wyodrębnionym dnem (tabl. 14: 9); 1 fr. wyodrębnionego, płaskiego dna (tabl. 14: 10); 1 fr. wyodrębnionego, płaskiego dna (tabl. 14: 11); 1 fr. lekko wyodrębnionego, płaskiego dna (tabl. 14: 12); 1 fr. dolnej partii naczynia z wyodrębnionym, płaskim dnem (tabl. 14: 13); 1 fr. niewyodrębnionego, płaskiego dna (tabl. 14: 15); 52 fr. brzuśców; **grupa VIIc:** 2 fr., w tym: 1 fr. beczułkowatego garnka z zaokrąglonym brzegiem nachylonym do wnętrza naczynia oraz listwą plastyczną zdobioną dołkami palcowymi w górnej partii brzuśca (tabl. 14: 14); 1 fr. zaokrąglonego brzegu beczułkowatego garnka nachylonego do wnętrza naczynia (tabl. 14: 16); **grupa VIII:** 1 fr. brzuśca; **grupa IX:** 2 fr., w tym: 1 fr. górnej partii brzuśca zdobiony liniami rytymi (tabl. 15: 1); 1 fr. brzuśca gęsto zdobiony równoległymi, pionowymi i skośnymi liniami rytymi (tabl. 15: 2). **Inne: kamienna osełka** o czworobocznym przekroju – 1 fr. (tabl. 15: 3).

- **Wykop 3/2002. Ceramika: grupa I:** 1 fr. dolnej partii misy z wyodrębnionym dnem (tabl. 15: 3); **grupa II:** 1 fr. pogrubionego brzegu nachylonego do wnętrza naczynia (tabl. 15: 10); **grupa VIa:** 2 fr., w tym: 1 fr. wyodrębnionego płaskiego dna (tabl. 15: 12); 1 fr. brzuśca; **grupa VIIa:** 59 fr., w tym: 1 fr. pogrubionego brzegu, lekko wychylonego na zewnątrz naczynia (tabl. 15: 7); 1 fr. prostego brzegu nachylony do wnętrza naczynia (tabl. 15: 5); 1 fr. zaokrąglonego brzegu wychylonego na zewnątrz (tabl. 15: 6); 1 fr. pogrubionego brzegu lekko nachylonego do wnętrza naczynia (tabl. 15: 13); 1 fr. brzuśca zdobiony pionową linią rytą (tabl. 15: 8); 1 fr. dolnej partii naczynia z lekko wyodrębnionym wklęsłym dnem o średnicy 6,5 cm (tabl. 15: 11); 43 fr. brzuśców; **grupa VIII:** 1 fr. zaokrąglonego brzegu misy nachylonego do wnętrza naczynia (tabl. 15: 9); **grupa IX:** 5 fr. brzuśców.
- **Wykop 4/2002. Ceramika: grupa VIa:** 4 fr., w tym: 1 fr. prostego brzegu wazy wychylony na zewnątrz (tabl. 16: 1); 3 fr. brzuśców; **grupa VIIa:** 120 fr, w tym: 1 fr. górnej partii garnka z wychylonym zaokrąglonym brzegiem o średnicy

with incised lines (Table 15: 1); 1 frag. of belly densely decorated with parallel, vertical and oblique incised lines (Table 15: 2). **Other: stone whetstone** with a square cross-section – 1 frag. (Table 15: 3).

- **Excavation 3/2002. Pottery: Group I:** 1 frag. of lower part of the bowl with separated bottom (Table 15: 3); **Group II:** 1 frag. of a thickened inverted rim of the vessel (Table 15: 10); **Group VIa:** 2 frag., including: 1 frag. of separated flat bottom (Table 15: 12); 1 frag. of belly; **Group VIIa:** 59 frag., including: 1 frag. of thickened, slightly everted rim of the vessel (Table 15: 7); 1 frag. of a straight inverted rim of the vessel (Table 15: 5); 1 frag. of rounded everted rim (Table 15: 6); 1 frag. of a thickened, slightly inverted rim of the vessel (Table 15: 13); 1 frag. of belly decorated with vertical incised line (Table 15: 8); 1 frag. of lower part of the vessel with slightly separated, concave bottom with a diameter of 6.5 cm (Table 15: 11); 43 frag. of bellies; **Group VIII:** 1 frag. of a rounded inverted rim of the vessel (Table 15: 9); **Group IX:** 5 frag. of bellies.
- **Excavation 4/2002. Pottery: Group VIa:** 4 frag., including: 1 frag. of straight everted rim of the vasa (Table 16: 1); 3 frag. of bellies; **Group VIIa:** 120 frag., including: 1 frag. of upper part of the pot with rounded, everted rim with a diameter of 17 cm and knob on the belly bend (Table 16: 4); 1 frag. of upper part of the pot with rounded, slightly everted rim with a diameter of 20 cm and decoration on the belly in the form of oblique incised lines (Table 18: 1); 1 frag. of upper part of the pot with rounded, everted rim with a diameter of 17 cm (Table 16: 7); 2 small frag. of rounded everted rims of the vessels (Table 16: 2, 3); 1 frag. of upper part of the profiled vasa with everted rim (Table 16: 5); 2 frag. of upper part of the pot with rounded everted rim (Table 16: 8); 1 frag. of rounded everted rim (Table 16: 8); 1 small frag. of upper part of the vessel with slightly everted rim and horizontal row of finger impressions on the neck below the spout (Table 16: 10); 1 frag. of the cup handle (Table 16: 12); 1 frag. of a straight, everted rim of the vessel (Table 16: 9); 1 frag. of belly decorated with oblique incised lines (Table 16: 11); 1 frag. of the bulge handle (Table 16: 14); 1 frag. of the lid (Table 16: 13); 1 frag. of lower part of the pot with separated, flat bottom with a diameter of 15 cm (Table 16: 15); 1 frag. of lower part of the pot with separated, flat bottom with a diameter of 16 cm (Table 17: 1); 1 frag. of belly with an ornament of finger impressions (Table 17: 3); 1 frag. of belly with a notched sculpted band (Table 17: 2); 1 frag. of lower part of the vessel with separated, flat bottom with a diameter of 9 cm (Table 17: 4); 1 frag. of separated flat bottom (Table 17: 6); 1 frag. of unseparated flat bottom

17 cm oraz guzem na załamie brzuśca (tabl. 16: 4); 1 fr. górnej partii garnka z lekko wychylonym zaokrąglonym brzegiem o średnicy 20 cm oraz zdobieniem na brzuścu w postaci skośnych linii rytych (tabl. 18: 1); 1 fr. górnej partii garnka z wychylonym zaokrąglonym brzegiem o średnicy 17 cm (tabl. 16: 7); 2 drobne fr. zaokrąglonych brzegów naczyń wychylonych na zewnątrz (tabl. 16: 2, 3); 1 fr. górnej partii profilowanej wazy z brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 16: 5); 2 fr. górnej partii garnka z zaokrąglonym brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 16: 8); 1 fr. zaokrąglonego brzegu wychylonego na zewnątrz (tabl. 16: 8); 1 drobny fr. górnej partii naczynia z brzegiem lekko wychylonym na zewnątrz oraz poziomym rzędem dołków palcowych na szyjce poniżej wylewu (tabl. 16: 10); 1 fr. ucha czarki (tabl. 16: 12); 1 fr. prostego brzegu wychylonego na zewnątrz naczynia (tabl. 16: 9); 1 fr. brzuśca zdobiony skośnymi liniami rytymi (tabl. 16: 11); 1 fr. wałeczkowatego ucha (tabl. 16: 14); 1 fr. pokrywki (tabl. 16: 13); 1 fr. dolnej partii garnka z wyodrębnionym płaskim dnem o średnicy 15 cm (tabl. 16: 15); 1 fr. dolnej partii garnka z wyodrębnionym płaskim dnem o średnicy 16 cm (tabl. 17: 1); 1 fr. brzuśca z ornamentem dołków palcowych (tabl. 17: 3); 1 fr. brzuśca z nacinaną listwą plastyczną (tabl. 17: 2); 1 fr. dolnej partii naczynia z wyodrębnionym płaskim dnem o średnicy 9 mm (tabl. 17: 4); 1 fr. wyodrębnionego płaskiego dna (tabl. 17: 6); 1 fr. niewyodrębnionego płaskiego dna (tabl. 17: 10); 2 fr. wyodrębnionych płaskich den (tabl. 17: 12, 13); 96 fr. brzuśców; **grupa VIIIb**: 4 fr., w tym: 1 fr. górnej partii naczynia z fragmentarycznie zachowanym pogrubionym brzegiem wysuniętym na zewnątrz oraz dołkami palcowymi na szyjce (tabl. 17: 8); 1 fr. górnej partii garnka z brzegiem wychylonym na zewnątrz zdobionym dołkami palcowymi na krawędzi oraz na szyjce (tabl. 17: 5); 1 fr. górnej partii naczynia z pogrubionym brzegiem wysuniętym na zewnątrz (tabl. 17: 7); 1 fr. brzuśca; **grupa VIII**: 7 fr. brzuśców; **grupa IX**: 2 fr., w tym: 1 fr. pogrubionego brzegu lekko wychylonego na zewnątrz naczynia (tabl. 17: 9); 1 fr. zaokrąglonego pogrubionego brzegu naczynia (tabl. 17: 11); 12 fr. brzuśca.

Materiały z badań z powierzchniowych oraz sondażowych
kompleksu stanowisk w Baryczy-Krzyszczowicach

- **Barycz, stanowisko nr 1 – wykop sondażowy z 1975 r. Ceramika: grupa VIIa:** 1 brzusiec zdobiony liniami rytymi (tabl. 18: 2); **grupa IX:** 2 fr. brzuśców

(Table 17: 10); 2 frag. of separated, flat bottoms (Table 17: 12, 13); 96 frag. of bellies; **Group VIIb**: 4 frag., including: 1 frag. of upper part of the vessel with a fragmentarily preserved thickened everted rim and finger impressions on the neck (Table 17: 8); 1 frag. of upper part of the pot with everted rim, decorated with finger impressions on the rim and on the neck (Table 17: 5); 1 frag. of upper part of the vessel with thickened everted rim (Table 17: 7); 1 frag. of belly; **Group VIII**: 7 frag. of bellies; **Group IX**: 2 frag., including: 1 frag. of thickened, slightly everted rim of the vessel (Table 17: 9); 1 frag. of rounded, thickened rim of the vessel (Table 17: 11); 12 frag. of belly.

Materials from surface or probing surveys
of the complex of sites in Barycz-Krzyszukowice

- **Barycz, site no. 1 – probing excavation from 1975 Pottery: Group VIIa**: 1 belly decorated with incised lines (Table 18: 2); **Group IX**: 2 frag. of bellies
- **Barycz, site no. 3 – surface and probing surveys from 1975 Pottery: Group VIIa**: 3 frag. of bellies
- **Barycz, site no. 5 – probing surveys/excavations in 1972: Feature 2/IV/1972 (hearth 2)⁹⁰. Pottery: Group XI**: 2 frag. of bellies
- **Barycz, site no. 6 – surface surveys in 1967 Pottery: Group IV**: 1 frag. of lower part of the pot with unseparated, flat bottom (Table 18: 3)
- **Barycz, site no. 7 – surface surveys in 1967 Pottery: Group VIIa**: 1 frag. of upper part of the pot with inverted rim and belly decorated with incised lines (Table 18: 6); 1 frag. of belly decorated with incised lines (Table 18: 4); 1 frag. of belly; **Group IX**: 1 frag. of belly decorated with incised lines (Table 18: 5); 1 frag. of belly
- **Barycz, site no. 7 – surface surveys in 1975 Pottery: Group VIa**: 1 frag. of belly; **Group VIIa**: 1 frag. of the inverted rim of the ovate pot, decorated with the incised line in the upper part of the belly (Table 18: 7); 1 frag. of the inverted rim of the ovate pot (Table 18: 8); 9 frag. of bellies; **Group VIII**: 1 frag. of the protruding faceted rim (Table 18: 10); 1 frag. of upper part of the vessel decorated with incised lines on the belly bend and the base of the handle (Table 18: 9); **Group IX**: 4 frag. of bellies

⁹⁰ J. M. Fraś, E. Kolebuk: *Ośrodek warzelniczy ludności kultury łużyckiej w Baryczy...*, pp. 10–111.

- **Barycz, stanowisko nr 3 – badania powierzchniowe i sondażowe w 1975 r. Ceramika: grupa VIIa:** 3 fr. brzuśców
- **Barycz, stanowisko nr 5 – badania sondażowe/wykopaliskowe w 1972 r.: Obiekt 2/IV/1972 (palenisko 2)⁹⁰. Ceramika: grupa XI:** 2 fr. brzuśców
- **Barycz, stanowisko nr 6 – badania powierzchniowe w 1967 r. Ceramika: grupa IV:** 1 fr. dolnej partii garnka z niewyodrębnionym płaskim dnem (tabl. 18: 3)
- **Barycz, stanowisko nr 7 – badania powierzchniowe w 1967 r. Ceramika: grupa VIIa:** 1 fr. górnej partii garnka z brzegiem nachylonym do wnętrza i brzuścem zdobionym liniami rytymi (tabl. 18: 6); 1 fr. brzuśca zdobiony liniami rytymi (tabl. 18: 4); 1 fr. brzuśca; **grupa IX:** 1 fr. brzuśca zdobiony liniami rytymi (tabl. 18: 5); 1 fr. brzuśca
- **Barycz, stanowisko nr 7 – badania powierzchniowe w 1975 r. Ceramika: grupa VIa:** 1 fr. brzuśca; **grupa VIIa:** 1 fr. brzegu jajowatego garnka nachylonego do wnętrza naczynia, zdobiony linią rytą w górnej części brzuśca (tabl. 18: 7); 1 fr. brzegu jajowatego garnka nachylonego do wnętrza naczynia (tabl. 18: 8); 9 fr. brzuśców; **grupa VIII:** 1 fr. wysuniętego facetowanego brzegu (tabl. 18: 10); 1 fr. górnej partii naczynia zdobiony liniami rytymi na załomie brzuśca i nasadą ucha (tabl. 18: 9); **grupa IX:** 4 fr. brzuśców
- **Barycz, stanowisko nr 7 – badania powierzchniowe w 2001 r. Ceramika: grupa VIIa:** 5 fr. brzuśców
- **Barycz, stanowisko nr 7 – badania powierzchniowe w 2004 r. Ceramika: grupa VIIa:** 5 fr., w tym: 1 fr. lekko wyodrębnionego brzegu (tabl. 18: 12); 1 fr. brzuśca garnka zdobionego żłobkami (tabl. 18:11); 3 fr. brzuśców; **grupa IX:** 1 fr. brzuśca
- **Barycz, stanowisko nr 8 – badania powierzchniowe w 1967 r. Ceramika: grupa VIIa:** 1 fr. brzuśca
- **Barycz, stanowisko nr 9 – badania powierzchniowe w 1967 r. Ceramika: grupa VIIa:** 1 fr. brzuśca

---

⁹⁰ J. M. Fraś, E. Kolebuk: *Ośrodek warzelniczy ludności kultury łuzyckiej w Baryczy...*, s. 10–111.

- **Barycz, site no. 7 – surface surveys in 2001 Pottery: Group VIIa:** 5 frag. of bellies
- **Barycz, site no. 7 – surface surveys in 2004 Pottery: Group VIIa:** 5 frag., including: 1 frag. of slightly separated rim (Table 18: 12); 1 frag. of belly of the pot decorated with flutes (Table 18:11); 3 frag. of bellies; **Group IX:** 1 frag. of belly
- **Barycz, site no. 8 – surface surveys in 1967 Pottery: Group VIIa:** 1 frag. of belly
- **Barycz, site no. 9 – surface surveys in 1967 Pottery: Group VIIa:** 1 frag. of belly

ANALYSIS OF MOVABLE ARTEFACTS

FROM THE LA TÈNE PERIOD AND THE PRE-ROMAN PERIOD

- **Bowl-shaped beakers**

During the excavations at site no. 7 in Barycz in cluster A/1968, several pottery fragments were discovered, most probably from two beakers (Table 3: 1–4). They are characterised by the S-shaped profile and everted rim (Table 3: 1, 3), with a cut lower part and a separated protruding bottom. One of them is concave (Table 3: 2), and the other is flat (Table 3: 4). Vessels made on a wheel are classified as raw material and technological Group I. They have smooth grey or brown-grey surfaces with visible traces of the rotation of the potter's wheel.

Bowl-shaped beakers are a long-lasting form. They occur from the Early La Tène period, in the LT B phase, to the end of the Middle La Tène period. They are most common in the LT C1 phase⁹¹. Similar specimens were found, among others, in Krakow Pleszów (sites no. 17 and 20), Pełczyska Błonie (sites no. 1, 2, 4) and in Krakow Wyciąże (site no. 5)⁹².

- **Graphite situlae**

At site no. 7 in Barycz, several fragments of graphite bucket-like pots (La Tène culture situla made on a potter's wheel), including three diagnostic elements, were discovered. One comes from the upper part of the vessel with a tapering neck and vertical incised lines (Table 1: 3). The second is the part of the belly decorated with slightly oblique flutes (Table 1: 2). The third comes from the upper part of

⁹¹ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, p. 57.

⁹² *Ibid.*, p. 57; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, p. 172.

ANALIZA ZABYTEKÓW RUCHOMYCH Z OKRESU LATEŃSKIEGO I OKRESU PRZEDRZYMSKIEGO

• **Puchary misowate**

Podczas badań na stanowisku nr 7 w Baryczy w skupisku A/1968 odkryto kilka ułamków ceramiki pochodzących najprawdopodobniej z dwóch pucharów (tabl. 3: 1–4). Charakteryzują się one esowatym profilem, wysuniętym na zewnątrz brzegiem (tabl. 3: 1, 3), podciętą częścią dolną oraz wyodrębnionym wysuniętym dnem. Jedno z nich jest wklęsłe (tabl. 3: 2), a drugie płaskie (tabl. 3: 4). Naczynia wykonane na kole zaliczono do surowcowo-technologicznej grupy I. Mają gładkie powierzchnie o zabarwieniu szarym lub brunatnoszarym z widocznymi śladami rotacji koła garncarskiego.

Puchary misowate są formą długotrwałą. Występują od okresu wczesnolateńskiego, w fazie LT B, po koniec okresu środkowolateńskiego. Najczęściej spotykane są w fazie LT C1⁹¹. Podobne egzemplarze odnaleziono między innymi w Krakowie Pleszowie (stanowiska nr 17 i 20), Pełczyskach Błonie (stanowiska nr 1, 2, 4) oraz w Krakowie Wyciążu (stanowisko nr 5)⁹².

• **Situle grafitowe**

Na stanowisku nr 7 w Baryczy odkryto kilka fragmentów grafitowych garnków wiaderkowatych (situl kultury lateńskiej wykonanych na kole garncarskim), w tym trzy elementy diagnostyczne. Jeden pochodzi z górnej partii naczynia ze zwężającą się szyjką i pionowymi liniami rytymi (tabl. 1: 3). Drugi to część brzuśca zdobiona lekko skośnymi żłobkami (tabl. 1: 2). Trzeci pochodzi z górnej partii naczynia z pogrubionym, zaokrąglonym nachylonym do wnętrza brzegiem (tabl. 15: 10). Odnalezione w Baryczy fragmenty mają w domieszce wysoką zawartość równomiernie rozproszonych drobin grafitu oraz ślady po rotacji koła garncarskiego. Zostały zaliczone do surowcowo-technologicznej grupy II.

Situle wykonane na kole garncarskim z masy zawierającej grafit występują często na stanowiskach grupy tynieckiej, głównie w fazie I⁹³, a rzadziej w drugim i trzecim horyzoncie chronologicznym⁹⁴. Fragmenty odkryte w Baryczy pochodzą z form

---

⁹¹ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 57.

⁹² Tamże, s. 57; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, s. 172.

⁹³ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 174; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, s. 166.

⁹⁴ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 178, 183; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, s. 172, 192.

the vessel with a thickened, inverted rim (Table 15: 10). The fragments found in Barycz have a high content of evenly distributed graphite particles in the temper and traces of the potter's wheel rotation. They were classified as raw material and technological Group II.

Situlae made on the potter's wheel with graphite-containing mass are common on the sites of the Tyniec group, mainly in phase I⁹³ and less common in the second and third chronological horizons⁹⁴. The fragments discovered in Barycz come from long-lasting forms that are not good daters. Both rounded, thickened edges and bellies with vertical incised lines are common. In contrast, oblique lines are less common. It can be found, among others, on single fragments of pottery from Lesser Poland⁹⁵ and the area of the Czech Basin⁹⁶. Situlae with comb ornamentation are dated to the Middle and Late La Tène period⁹⁷.

• Bowls

In the ceramic material discovered in Barycz, the fragments of the lower parts of the La Tène culture bowls made on a wheel can be distinguished (Table 1: 1; Table 14: 1; Table 15: 1). One of the artefacts has a concave, separate bottom in the central part (Table 14: 1). This shape of the bottom parts is characterised by the S-shaped bowls known from the settlements of the Tyniec group, including the settlement in Wyciąże⁹⁸. These were types produced from the LT B2 to LT D phase. They are most common in the LT C phase⁹⁹.

During the exploration of cluster A/1968, a small fragment of a semi-spherical bowl of La Tène culture turned on a wheel with inverted rim was discovered (Table 2: 6). Vessels of this type can be dated to the Late La Tène period; previously they were relatively rare¹⁰⁰.

⁹³ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, p. 174; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, p. 166.

⁹⁴ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, pp. 178, 183; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, pp. 172, 192.

⁹⁵ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, p. 73; Table 54: 11; Table 292: 5.

⁹⁶ N. Venclová, P. Drda, J. Michálek, J. Militký, V. Salač, P. Sankot, V. Vokolek: *Archeologie Pravekých Cech 7. Doba Laténská*, Praha, 2008, p. 101, fig. 49: 13, 16, 18.

⁹⁷ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, p. 73.

⁹⁸ *Ibid.*, pp. 58, 59, Fig. 10: 15; Table 355: 4.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 59.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 60.

długotrwałych, nie będących dobrymi datownikami. Zarówno zaokrąglone, pogrubione brzegi, jak i brzuśce z pionowymi liniami rytymi występują często. Rzadziej spotykane są natomiast linie skośne. Występuje między innymi na pojedynczych fragmentach ceramiki z Małopolski⁹⁵ oraz terenu Kotliny Czeskiej⁹⁶. Situle z ornamentem grzebykowym datowane są na okres środkowo i późnolateński⁹⁷.

• Misy

W materiale ceramicznym odkrytym w Baryczy można wyróżnić fragmenty dolnych partii mis kultury lateńskiej toczonych na kole (tabl. 1: 1; tabl. 14: 1; tabl. 15: 1). Jeden z zabytków ma wklęsłe w centralnej części wyodrębnione dno (tabl. 14: 1). Takim kształtem części przydennych charakteryzują się esowate misy znane z osad grupy tynieckiej, między innymi z osady w Wyciążu⁹⁸. Były to formy produkowane od fazy LT B2 do LT D. Najczęściej spotykane są w fazie LT C⁹⁹.

Podczas eksploracji skupiska A/1968 odkryto ponadto niewielki fragment toczonej na kole półkulistej misy kultury lateńskiej z brzegiem nachylonym do wnętrza (tabl. 2: 6). Naczynia tego typu można datować na okres późnolateński, wcześniej występowały stosunkowo rzadko¹⁰⁰.

Także w skupisku A/1968 odkryto kilka fragmentów mis wykonanych ręcznie, z masy ceramicznej zawierającej domieszkę schudzającą w postaci tłuczni kamiennego, szamotu i piasku (surowcowo-technologiczna grupa VIIa). Taka ceramika w opracowaniach dotyczących okresu lateńskiego określana jest jako „ceramika staroceltycka”¹⁰¹. Pierwszy z fragmentów należy do misy półkulistej o lekko ściętym wylewie (tabl. 4: 2). Kolejny stanowił część formy esowatej, z zaokrąglonym brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 5: 5). Wyroby tego typu mają szeroką chronologię obejmującą wszystkie fazy grupy tynieckiej¹⁰². Znacznie rzadziej spotykane są profilowane misy z rozchylonymi ściankami i wylewem ustawionym

⁹⁵ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 73; tabl. 54: 11; tabl. 292: 5.

⁹⁶ N. Venclová, P. Drda, J. Michálek, J. Militký, V. Salač, P. Sankot, V. Vokolek: *Archeologie Pravekých Cech 7. Doba Laténská*, Praga 2008, s. 101, obr. 49: 13, 16, 18.

⁹⁷ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 73.

⁹⁸ Tamże, s. 58, 59, ryc. 10: 15; tabl. 355: 4.

⁹⁹ Tamże, s. 59.

¹⁰⁰ Tamże, s. 60.

¹⁰¹ Tamże, s. 123; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, s. 180.

¹⁰² P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 126.

Also, in cluster A/1968, several fragments of hand-made bowls were discovered, made of ceramic mass containing a temper in the form of crushed stone, chamotte and sand (raw material and technological Group VIIa). Such pottery is referred to in studies of the La Tène period as “Old Celtic pottery”¹⁰¹. The first fragment belongs to a semi-spherical bowl with a slightly bevelled spout (Table 4: 2). The next one was part of the S-shaped form, with rounded everted rim (Table 5: 5). Products of this type have a wide chronology covering all phases of the Tyniec group¹⁰². Much less common are profiled bowls with wide-opening walls, a vertical spout and a neck in the form of a characteristic “notch” (Table 6: 4). Similar specimens were discovered, among others, at site no. 5 in Wyciąże¹⁰³.

The fragments from the bowls also include an unseparated, flat bottom with wide-opening walls (Table 6: 7).

• Vase-shaped vessels

Four small pieces of pottery were found in the fill of cluster A/1968, which may be associated with the Jastorf culture. These fragments are most likely from a single vessel resembling a vase in form, with a separated neck and tilted, slightly thickened rims with visible faceting on the inner side (Table 2: 5)¹⁰⁴. The surfaces of the sherds are carefully worked, uniformly black and slightly mat. In raw material and technological terms, they are classified as Group VIa. The pottery bearing the characteristics of the Jastorf culture products was also discovered at other sites of the Tyniec group, including in Kunice at site no. 3¹⁰⁵, Modlniczka at site no. 2¹⁰⁶, Podłęże at site no. 17¹⁰⁷ and Stanisławice at site no. 9¹⁰⁸. Moreover, a fragment of

¹⁰¹ Ibid., p. 123; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, p. 180.

¹⁰² P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, p. 126.

¹⁰³ Ibid., p. 126, Fig. 19: 26, 27.

¹⁰⁴ K. Reguła: *Materiały kultury lateńskiej z Barycza...*, p. 155, Fig. 5: i; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, p. 180, Fig. 70: 1, 2.

¹⁰⁵ K. Reguła: *Badania wykopaliskowe na osadzie z okresu późnolateńskiego w Kunicach, pow. Myslenice, na stanowisku III*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1972”, 1972, p. 16, Fig. 5: b.

¹⁰⁶ M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, p. 180.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ J. Rodak: *Początki osady na stan. 9 w Stanisławicach, gm. Bochnia – ślady osadnictwa z okresu lateńskiego i starszego odcinka okresu wczesnorzymskiego*, (in:) *Stanisławice, stan. 9 i 10, pow. bocheński. Osady z okresu wpływów rzymskich i czasów nowożytnych*, *Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce*, ed. J. Rodak, Krakow, 2018, p. 13.

panionowo oraz z szyjką w formie charakterystycznego „wrębu” (tabl. 6: 4). Podobne egzemplarze odkryto m.in. na stanowisku nr 5 w Wyciążu¹⁰³.

Do fragmentów pochodzących z mis zakwalifikować należy również niewyodrębnione, płaskie dno z szeroko rozchylonymi ściankami (tabl. 6: 7).

• **Naczynia wazowate**

W wypełniku skupiska A/1968 odnaleziono cztery drobne kawałki ceramiki, które można łączyć z kulturą jastorfską. Fragmenty te pochodzą najprawdopodobniej z jednego naczynia przypominającego formą wazę o wyodrębnionej szyjce oraz wychylonych, lekko pogrubionych brzegach z widocznym facetowaniem od strony wewnętrznej (tabl. 2: 5)¹⁰⁴. Powierzchnie skorup są starannie opracowane, jednolicie czarne i lekko matowe. Pod względem surowcowo-technologicznym zaliczono je do grupy VIa. Ceramika nosząca cechy wyrobów kultury jastorfskiej została odkryta również na innych stanowiskach grupy tynieckiej, między innymi w Kunicach na stanowisku nr 3¹⁰⁵, Modlniczce na stanowisku nr 2¹⁰⁶, Podłężu na stanowisku nr 17¹⁰⁷ i Stanisławicach na stanowisku nr 9¹⁰⁸. Ponadto na osadzie w Podłężu odnaleziono fragment brązowej szpili skrzydełkowej pochodzenia północnego¹⁰⁹. Obecność tego typu zabytków najprawdopodobniej świadczy o kontaktach grup ludności kultury jastorfskiej z Niżu Polskiego, ze społecznościami celtyckimi zamieszkującymi teren Małopolski, w okresie środkowolateńskim oraz na początku okresu późnolateńskiego¹¹⁰.

¹⁰³ Tamże, s. 126, ryc. 19: 26, 27.

¹⁰⁴ K. Reguła: *Materiały kultury lateńskiej z Barycza...*, s. 155, ryc. 5: i; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, s. 180, ryc. 70: 1, 2.

¹⁰⁵ K. Reguła: *Badania wykopaliskowe na osadzie z okresu późnolateńskiego w Kunicach, pow. Myślenice, na stanowisku III*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1972, 1972, s. 16, ryc. 5: b.

¹⁰⁶ M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, s. 180.

¹⁰⁷ Tamże.

¹⁰⁸ J. Rodak: *Początki osady na stan. 9 w Stanisławicach, gm. Bochnia – ślady osadnictwa z okresu lateńskiego i starszego odcinka okresu wczesnorzymskiego*, (w:) *Stanisławice, stan. 9 i 10, pow. bocheński. Osady z okresu wpływów rzymskich i czasów nowożytnych*, *Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce*, red. J. Rodak, Kraków 2018, s. 13.

¹⁰⁹ K. Dziegielewska, T. Purowski: *Uwagi o chronologii i technikach...*, s. 78; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, s. 182.

¹¹⁰ T. Liana: *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, „Wiadomości Archeologiczne” 1970, t. 35, s. 439.

a bronze crochet fibula of northern origin was found in the settlement in Podłęże¹⁰⁹. The presence of such artefacts most probably proves the contacts of groups of the Jastorf culture population from the Polish Lowlands, with the Celtic communities inhabiting the area of Lesser Poland, in the Middle La Tène period and at the beginning of the Late La Tène period¹¹⁰.

In 1975, during surface surveys at site no. 7 in Barycz, two fragments of vase-shaped vessels of the Przeworsk culture were also found, dating to the A3 phase of the younger Pre-Roman period. The first is a small part of the protruding rim showing traces of faceting (Table 18: 10). The second is the upper part of the belly with a separated neck and the visible base of the handle (Table 18: 9). The sherd has an interesting ornament at the widest part of the vessel, in the form of horizontal grooves separated by short dashed lines. The mentioned decoration ends at the base of the handle, which originally continued towards the rim and had a shape narrowed in the middle, the so-called x-shaped handle. Both fragments are made of light brown clay and are classified as the raw material and technological Group VIII. Their surfaces are smooth and slightly mat as a result of post-depositional processes. The second of the fragments can be classified as Group II/1 in T. Liana's classification, occurring in the Przeworsk culture in the late La Tène period¹¹¹. Similar vessels are also often found in sites dated to the 3rd phase of the Tyniec group and co-occur with painted pottery made on a potter's wheel.

• Pots

Pots are the largest group of vessel moulds of the La Tène culture discovered at site no. 7 in Barycz. Most of them were made using the freehand forming technique and are classified as the raw material and technological Group VIIa. The exception is the upper part of a barrel-shaped pot with a thickened everted rim, made on a wheel, with grey surfaces with visible traces of rotation (Table 2: 4). The moulds of this type are known, among other things, from the sites of Nowa Huta, where they occur in features classified as phase II of the Tyniec group. In the area of the La Tène culture, barrel-shaped pots with a thickened everted rim, shaped on a potter's

---

¹⁰⁹ K. Dziegielewski, T. Purowski: *Uwagi o chronologii i technikach...*, p. 78; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, p. 182.

¹¹⁰ T. Liana: *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, "Wiadomości Archeologiczne", 1970, Vol. 35, p. 439.

¹¹¹ *Ibid.*, p. 439.

W 1975 r., podczas badań powierzchniowych w obrębie stanowiska nr 7 w Baryczy, odnaleziono również dwa fragmenty naczyń wazowatych kultury przeworskiej datowanych na fazę A3 młodszego okresu przedrzymskiego. Pierwszy z nich to niewielka część wysuniętego brzegu noszącego ślady facetowania (tabl. 18: 10). Drugi to górna część partii brzuśca wraz z wyodrębnioną szyjką oraz widoczną nasadą ucha (tabl. 18: 9). Skorupa ma interesujący ornament w najszerszym miejscu naczynia, w postaci poziomych rowków oddzielonych krótkimi liniami przerywanymi. Wspomniane zdobienie kończy się w miejscu nasady ucha, które pierwotnie kontynuowało się w kierunku brzegu i miało kształt zwężony w środkowej części, tzw. ucho iksowate. Obydwa fragmenty wykonane są z gliny barwy jasnobrunatnej i zaliczone do surowcowo-technologicznej grupy VIII. Ich powierzchnie są wygładzone, lekko matowe w skutek procesów podepozycyjnych. Drugi spośród fragmentów zaliczyć można do grupy II/1 w zestawieniu T. Liany, występujący w kulturze przeworskiej w okresie późnolateńskim¹¹¹. Podobne naczynia również spotykane są często w obrębie stanowisk datowanych na III fazę grupy tynieckiej i współwystępują z ceramiką malowaną, toczoną na kole garncarskim.

• Garnki

Garnki stanowią najliczniejszą grupę spośród form naczyń kultury lateńskiej odkrytych na stanowisku nr 7 w Baryczy. Większość z nich wykonana została techniką lepienia ręcznego i zaliczona do surowcowo-technologicznej grupy VIIa. Wyjątek stanowi górna partia beczułkowatego garnka z pogrubionym brzegiem wychylonym na zewnątrz, toczonego na kole, o powierzchniach barwy szarej z widocznymi śladami rotacji (tabl. 2: 4). Formy tego typu znane są między innymi ze stanowisk nowohuckich, gdzie występują w obiektach zaliczanych do II fazy grupy tynieckiej. Na obszarze kultury lateńskiej beczułkowate garnki z pogrubionym brzegiem wychylonym na zewnątrz, toczone na kole garncarskim spotykane są pod koniec okresu środkowolateńskiego. Rozpowszechniają się w okresie późnolateńskim, w fazie Lt D1¹¹².

W zbiorze zabytków kultury lateńskiej znajdują się również pojedyncze fragmenty brzuśców garnków flaszowatych wykonanych na kole garncarskim¹¹³. Pierwszy z nich zdobiony jest poziomymi pasami czerwonej i białej farby (tabl. 2: 7).

¹¹¹ Tamże, s. 439.

¹¹² P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 56, ryc. 9: 12.

¹¹³ Tamże, s. 41.

wheel, are found at the end of the Middle La Tène period. They are widespread during the Late La Tène period, in the Lt D1 phase¹¹².

The collection of artefacts of the La Tène culture also includes individual fragments of the bellies of bottle-shaped pots made on a potter's wheel¹¹³. The first one is decorated with horizontal stripes of red and white paint (Table 2: 7). It is made using the so-called painted wheel thrown pottery technology from the Tyniec group (raw material and technological Group III). The second fragment, coming from the lower part of the vessel, has only white dye on its surface (Table 2: 9). The painted pottery is characteristic of the phase III of settlement of the Tyniec group, dating from the end of the Lt D1 phase to the B1a phase of the Roman period, when it occurs most often¹¹⁴. Finds of earlier chronology are rare. They can be associated with the oldest horizon of occurrence of painted pottery in Bohemia and Moravia, at the end of the Lt C2 phase¹¹⁵.

As already mentioned, most of the pots from the La Tène period were classified as the raw material and technological Group VIIa. The discovered fragments come from barrel-shaped forms with straight or rounded inverted rims of the vessels (Table 4: 1–4, 6–10; Table 4: 1, 2, 4, 5; Table 5: 1, 2). Some of the fragments also have thickened everted rims (Table 4: 1, 2, 7, 9; Table 5: 1, 2). The bottoms of the pots are not very characteristic, most often they have a flat base with a slight separation (Table 5: 6, 10, 11, 12; Table 6: 6, 8–15). Fragments of bellies decorated with finger or fingernail ornaments were also found (Table 5: 7–9) and a plastic ornament in the form of a small horizontal knob (Table 5: 4).

An interesting category of artefacts are hand-made vessels, made of clay containing graphite temper. They include five sherds from the upper parts, including a single fragment of the tilted rim of an S-shaped pot, decorated with notching on the spout and a row of finger impressions on the neck (Table 17: 5). This type of decoration on the rims of vessels occurs in the La Tène period, including at sites in Nowa Huta¹¹⁶. The other two fragments discovered have a strongly thickened and protruding spouts and separated necks (Table 6: 2; Table 17: 7). Similar thickened or protruding rims are found in historic material from other Celtic settlements in

¹¹² P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, p. 56, Fig. 9: 12.

¹¹³ *Ibid.*, p. 41.

¹¹⁴ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, pp. 49, 50, 181; P. Dulęba: *Przemiany kulturowe...*, p. 24, Fig. 7.

¹¹⁵ M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, p. 180.

¹¹⁶ Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, p. 125, Figs. 2, 6.

Wykonany jest w technologii tzw. toczonej ceramiki malowanej grupy tyńskiej (surowcowo-technologiczna grupa III). Drugi ułamek, pochodzący z dolnej partii naczynia, ma na swojej powierzchni jedynie biały barwnik (tabl. 2: 9). Ceramika malowana jest charakterystyczna dla III fazy osadnictwa grupy tyńskiej, datowanej od schyłku fazy Lt D1 do fazy B1a okresu rzymskiego, kiedy występuje najczęściej¹¹⁴. Znaleźiska o wcześniejszej chronologii są rzadkie. Można je łączyć z najstarszym horyzontem występowania ceramiki malowanej w Czechach i na Morawach, pod koniec fazy Lt C2¹¹⁵.

Jak już wspomniano, większość garnków pochodzących z okresu lateńskiego zaliczono do surowcowo-technologicznej grupa VIIa. Odkryte fragmenty pochodzą z form beczułkowatych o prostych lub zaokrąglonych brzegach, nachylonych do wnętrza naczyń (tabl. 4: 1–4, 6–10; tabl. 4: 1, 2, 4, 5; tabl. 5: 1, 2). Część fragmentów ma ponadto pogrubione krawędzie, wysunięte na zewnątrz (tabl. 4: 1, 2, 7, 9; tabl. 5: 1, 2). Dna garnków są mało charakterystyczne, najczęściej mają płaską podstawę z lekkim wyodrębnieniem (tabl. 5: 6, 10, 11, 12; tabl. 6: 6, 8–15). Odnaleziono ponadto fragmenty brzuśców zdobione ornamentem palcowym lub paznokciowym (tabl. 5: 7–9) oraz ornamentem plastycznym w postaci niewielkiego poziomego guzka (tabl. 5: 4).

Interesującą kategorię zabytków stanowią naczynia wykonane ręcznie, z gliny zawierającej grafit w domieszce schudzającej. Jest wśród nich pięć skorup pochodzących z górnych partii, w tym pojedynczy fragment wychylonego brzegu esowatego garnka, zdobiony karbowaniem na wylewie oraz rzędem dołków palcowych na szyjce (tabl. 17: 5). Tego typu zdobienia na krawędziach naczyń występują w okresie lateńskim, między innymi na stanowiskach nowohuckich¹¹⁶. Inne dwa odnalezione fragmenty mają silnie pogrubiony i wysunięty wylewy oraz wyodrębnione szyjki (tabl. 6: 2; tabl. 17: 7). Podobne pogrubione lub wysunięte brzegi spotykane są w materiale zabytkowym pochodzącym z innych osad celtyckich w Małopolsce, datowanych na okres środkowolateński, jednak w odróżnieniu od wyżej wymienionych egzemplarzy, występują głównie w szerokootworowych formach zasobowych¹¹⁷. Obecność wyodrębnionej szyjki może prawdopodobnie

---

¹¹⁴ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 49, 50, 181; P. Dulęba: *Przemiany kulturowe...*, s. 24, ryc. 7.

¹¹⁵ M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, s. 180.

¹¹⁶ Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 125, ryc. 2, 6.

¹¹⁷ M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, s. 168, ryc. 64: 2, 3.

Lesser Poland, dating back to the Middle La Tène period, but unlike the above-mentioned specimens, they occur mainly in wide-mouthed storage vessels¹¹⁷. The presence of a separated neck may probably indicate that the discovered fragments could have been imitations of the Przeworsk culture products from the Pre-Roman period. Also noteworthy are the two upper parts of the pots decorated with finger impressions under the spout (Table 13: 1; Table 17: 8). The first one comes from a wide-mouthed storage vessel with a strongly everted rim. As already mentioned, the forms of this type are found in the Middle La Tène period¹¹⁸.

• Glass bracelet

In cluster A/1968, a fragment of a bracelet was found, classified as variety 7b in the classification by Th. E. Haevernick¹¹⁹. This type is characterised by a relatively wide and thin bow, richly decorated with longitudinal ribs, which often have zigzag decorations. The specimen from group 7b, like the artefact from Barycz, are made of glass of a colour described as brown, honey or amber. The specimen in question is decorated with zigzags in yellow (Table 2: 3). Glass rim bangles belonging to the “b” variety are the youngest among the remaining types included in Group VII according to Th. E. Haevernick. They are most often found at the turn of the Lt C2 and Lt D1¹²⁰ phases, while varieties 7a and 7c occur mainly in the Lt C2 phase¹²¹.

• Iron axe

An iron axe with an open square socket was also found in the fill of cluster A/1968 (Table 2: 2). Similar artefacts are also known from other sites from the La Tène period in Lesser Poland. Among other things, three specimens were found during the surveys of the settlement in Krakow Wyciąże, site no. 5, and also single specimens come from Krakow Mogiła, site no. 1¹²², and from the Winnica hill in Staniątka¹²³.

¹¹⁷ M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, p. 168, Fig. 64: 2, 3.

¹¹⁸ *Ibid.*, p. 168.

¹¹⁹ Th. E. Haevernick: *Die Glasarmringe und Ringperlen der Mittel- und Spätlatènezeit auf dem europäischen Festland*, Bonn, 1960, p. 49; K. Reguła: *Materiały kultury lateńskiej z Barycza...*, p. 152, Fig. 4: h.

¹²⁰ K. Dziegielewska, T. Purowski: *Uwagi o chronologii i technikach...*, p. 89; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, pp. 9, 70.

¹²¹ G. Březinová: *Šperk zo skla a sápropelitu u Keltov na Slovensku*, “*Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Slovacae*”, 2018, Vol. 30, p. 27.

¹²² P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, pp. 163, 164.

¹²³ P. Dulęba: *Przemiany kulturowe...*, p. 265, Fig. 11

wskazywać, że odkryte fragmenty mogły stanowić naśladownictwo wyrobów kultury przeworskiej z okresu przedrzymskiego. Na uwagę zasługują również dwie górne partie garnków zdobione dołkami palcowymi pod wylewem (tabl. 13: 1; tabl. 17: 8). Pierwszy z nich pochodzi z szerokootworowego naczynia zasobowego z silnie wysuniętym na zewnątrz brzegiem. Jak już wspomniano, formy tego typu spotykane są w okresie środkowolateńskim¹¹⁸.

• Szklana bransoleta

W skupisku A/1968 odnaleziono fragment bransolety klasyfikowanej jako odmiana 7b w zestawieniu Th. E. Haevernick¹¹⁹. Typ ten charakteryzuje się stosunkowo szerokim i cienkim kabłąkiem, bogato zdobionym podłużnymi żeberkami, na których często znajdują się nałożone zygzakowate zdobienia. Egzemplarze grupy 7b, podobnie jak zabytek z Baryczy, wykonane są ze szkła barwy określanej jako brązowe, miodowe lub bursztynowe. Omawiany egzemplarz dekorowany jest zygzakami w kolorze żółtym (tabl. 2: 3). Szklane obręcze przynależące do odmiany „b” są najmłodsze spośród pozostałych typów uwzględnionych w grupie VII wg Th. E. Haevernick. Najczęściej spotyka się je na przełomie faz Lt C2 i Lt D1¹²⁰, natomiast odmiany 7a i 7c występują głównie w fazie Lt C2¹²¹.

• Żelazna siekierka

W wypełniku skupiska A/1968 odnaleziono również żelazną siekierkę z otwartą czworokątną tulejką (tabl. 2: 2). Podobne zabytki znane są również z innych stanowisk z okresu lateńskiego na terenie Małopolski. Między innymi trzy egzemplarze odnaleziono podczas badań osady w Krakowie Wyciążu, stanowisko nr 5, ponadto pojedyncze okazy pochodzą z Krakowa Mogiły, stanowisko nr 1¹²², oraz ze wzgórza Winnica w Staniątkach¹²³. Znaleźiska siekierok z otwartą tuleją

¹¹⁸ Tamże, s. 168.

¹¹⁹ Th. E. Haevernick: *Die Glasarmringe und Ringperlen der Mittel- und Spätlatènezeit auf dem europäischen Festland*, Bonn 1960, s. 49; K. Reguła: *Materiały kultury lateńskiej z Barycza...*, s. 152, ryc. 4: h.

¹²⁰ K. Dziągielewski, T. Purowski: *Uwagi o chronologii i technikach...*, s. 89; M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie...*, s. 9, 70.

¹²¹ G. Březinová: *Šperk zo skla a sapropelitu u Keltov na Slovensku*, „*Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Slovacae*” 2018, t. 30, s. 27.

¹²² P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 163, 164.

¹²³ P. Dulęba: *Przemiany kulturowe...*, s. 265, rys. 11.

Finds of axes with an open socket date back to the Middle La Tène period and appear even during the Roman influences period, including in the Przeworsk culture sites¹²⁴.

- **Stone whetstones**

Fragments of two whetstones were discovered in features dating to the La Tène period. The first one (Table 2: 8) comes from cluster A/1967 and has a slightly rounded cross-section. The second one (Table 7: 2) was assigned to cluster D/1968. They do not constitute chronological markers.

ANALYSIS OF MOVABLE ARTEFACTS FROM THE ROMAN PERIOD

- **Vases**

At site no. 7 in Barycz, among other things, the following vessels were discovered: vases with a sharp belly bend and a separated everted rim. The diameter of the spout of these vessels does not exceed the width of the maximum convexity of the belly (Table 7: 1; Table 8: 2; Table 8: 4; Table 10: 9). They are also characterised by a significant difference in the width of the bottoms and spouts. These vessels with black surfaces were classified as the raw material and technological Group VIa, and in some cases, graphite, in the raw material and technological Group VIb (Table 8: 2). The vase-shaped vessels discovered at site no. 7 in Barycz correspond to type II.3 in T. Liana's classification. These vessels are common in the Przeworsk culture sites in the early Roman influences period, mainly in the B2 phase¹²⁵.

- **Pots**

The most numerous collection of vessel fragments from site no. 7 in Barycz consists of sherds from pots. Most of the specimen are classified as the raw material and technological Group VIIa. The surfaces of the vessels are rough, in some cases smoothed with reeds. These include barrel-shaped vessels with a straight or rounded inverted rim (Table 7: 13; 13: 9; 14: 16; 15: 5; 18: 7). According to K. Godłowski's

---

¹²⁴ K. Godłowski: *Kultura przeworska*, (in:) *Prabistoria ziem polskich. Tom V. Późny okres lateński i okres rzymski*, ed. J. Wielowiejski, Wrocław-Kraków-Gdańsk, 1981, p. 76; P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, p. 164.

¹²⁵ T. Liana: *Chronologia względna...*, p. 455.

występują od okresu środkowolateńskiego i pojawiają się jeszcze w okresie wpływów rzymskich, między innymi na stanowiskach kultury przeworskiej¹²⁴.

• **Osełki kamienne**

W obiektach datowanych na okres lateński odkryto fragmenty dwóch osełek. Pierwsza z nich (tabl. 2: 8) pochodzi ze skupiska A/1967 i ma lekko zaokrąglony przekrój. Druga (tabl. 7: 2) została przypisana do skupiska D/1968. Nie stanowią one wyznaczników chronologicznych.

ANALIZA ZABYTKÓW RUCHOMYCH Z OKRESU RZYMSKIEGO

• **Wazy**

Na stanowisku nr 7 w Baryczy odkryto m.in. wazy o ostrym załomie brzuśca oraz wyodrębnionym brzegu wychylonym na zewnątrz. Średnica wylewu tych naczyń nie przekracza szerokości maksymalnej wydętości brzuśca (tabl. 7: 1; tabl. 8: 2; tabl. 8: 4; tabl. 10: 9). Cechuje je ponadto znaczna różnica szerokości den i wylewów. Naczynia te o czarnych powierzchniach zaliczono do surowcowo-technologicznej grupy VIa, w niektórych przypadkach grafitowane do surowcowo-technologicznej grupy VIb (tabl. 8: 2). Naczynia wazowate odkryte na stanowisku nr 7 w Baryczy odpowiadają typowi II.3 w zestawieniu T. Liany. Naczynia te występują powszechnie na stanowiskach kultury przeworskiej we wczesnym okresie wpływów rzymskich, głównie w fazie B2¹²⁵.

• **Garnki**

Najliczniejszy zbiór ułamków naczyń ze stanowiska nr 7 w Baryczy stanowią skrupy pochodzące z garnków. Większość egzemplarzy należy do surowcowo-technologicznej grupy VIIa. Powierzchnie naczyń są szorstkie, w niektórych przypadkach wygładzone miotełką. Wśród nich należy wyróżnić beczułkowate naczynia z prostym lub zaokrąglonym brzegiem nachylonym do wnętrza (tabl. 7: 13; 13: 9; 14: 16; 15: 5; 18: 7). Według klasyfikacji K. Godłowskiego formy te opisywane

---

¹²⁴ K. Godłowski: *Kultura przeworska*, (w:) *Prahistoria ziem polskich. Tom V. Późny okres lateński i okres rzymski*, red. J. Wielowiejski, Wrocław-Kraków-Gdańsk 1981, s. 76; P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 164.

¹²⁵ T. Liana: *Chronologia względna...*, s. 455.

classification, these forms are described as ovoid pots¹²⁶, they also refer to group III of vessels according to T. Liana's classification¹²⁷. The barrel-shaped pots occur mainly in settlement sites dating back to the B1 and B2 phases of the Roman period, while in the C1 phase they occur rarely¹²⁸. According to T. Liana, these pots are most often found in the B2 phase¹²⁹. Among them, two fragments of the upper parts of vessels with a horizontal strip decorated with finger impressions on the belly are worth attention – raw material and technological Group VIIc (Table 10: 5; Table 14: 14). Pots made of this type of ceramic mass and with plastic decorations can be found at sites of the Púchov culture in mountainous areas, including the Sądecka Valley, dating back to the early Roman influences period¹³⁰.

During the surface surveys in 1967 and 1975, at site 7 in Barycz, two fragments of barrel-shaped pots with rounded inverted rim, decorated with horizontal incised lines in the upper part of the bellies, under the spout, were also discovered (Table 18: 6, 7). Similar decoration is typical of ovoid vessels of the Púchov culture from the end of the La Tène period and the early Roman period. This is a kind of separation of the upper part of the belly, which most likely stylistically referred to previously occurring graphite vessels. The first of the presented artefacts also has a vertical flute on its belly. Ovoid pots with the ornamentation described above are found, among other things, in the settlement area of the Púchov culture in the region near Krakow, including at the Wieliczka site 11¹³¹. During the surveys, a profiled handle with a sharp tip, the so-called kinked handle was found (Table 11: 2). This type of handles is most often found as part of cups or scoops dating from the B1 to C1 phases of the Roman period¹³².

Another type of vessels are pots with a rounded profile called S-shaped pots (Table 1: 7; Table 8: 3, 5, 8, 9, 10, 12; Table 10: 2; Table 7: 15; Table 11: 9;

¹²⁶ K. Godłowski: *Kultura przeworska*, (in:) *Prabistoria ziem polskich...*, p. 63.

¹²⁷ T. Liana: *Chronologia względna...*, p. 439.

¹²⁸ K. Godłowski: *Kultura przeworska*, (in:) *Prabistoria ziem polskich...*, pp. 62, 65.

¹²⁹ T. Liana: *Chronologia względna...*, p. 439.

¹³⁰ R. Madyda-Legutko: *Zróżnicowanie kulturowe...*, p. 48.

¹³¹ K. Pieta: *Stand und Notwendigkeiten der Erforschung der Púchov-Kultur*, (in:) *Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce. Materiały z konferencji. Kraków. 14–16 listopad 1984*, Krakow, 1986, Table. 7: 1–3, 6.

¹³² J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka wczesnego okresu wpływów rzymskich i początków młodszego okresu rzymskiego na stan. 9 i 10 w Stanisławicach, gm. Bochnia*, (in:) *Stanisławice, stan. 9 i 10, pow. bocheński. Osady z okresu wpływów rzymskich i czasów nowożytnych*, *Via Archaeologica*, Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce, Krakow, 2018, ed. J. Rodak, p. 64.

są jako garnki jajowate¹²⁶, nawiązują również do III grupy naczyń wg klasyfikacji T. Liany¹²⁷. Garnki beczułkowate występują głównie na stanowiskach osadowych datowanych na fazy B1 i B2 okresu rzymskiego, natomiast w fazie C1 pojawiają się rzadko¹²⁸. Według T. Liany garnki te spotykane są najczęściej w fazie B2¹²⁹. Spośród nich na uwagę zasługują dwa fragmenty górnych partii naczyń z umieszczoną na brzuścu poziomą listwą zdobioną dołkami palcowymi – grupa surowcowo-technologiczna VIIc (tabl. 10: 5; tabl. 14: 14). Garnki wykonane z tego typu masy ceramicznej oraz mające plastyczne zdobienia występują na stanowiskach kultury puchowskiej na terenach górskich, między innymi w Kotlinie Sądeckiej, datowanych na wczesny okres wpływów rzymskich¹³⁰.

Podczas badań powierzchniowych w 1967 i 1975 r., na stanowisku 7 w Baryczy odkryto również dwa fragmenty beczułkowatych garnków z zaokrąglonym brzegiem nachylonym do wnętrza, zdobione poziomymi liniami rytymi w górnej partii brzuśców, pod wylewem (tabl. 18: 6, 7). Podobne zdobienie jest typowe dla naczyń jajowatych kultury puchowskiej ze schyłku okresu lateńskiego oraz wczesnego okresu rzymskiego. Jest to pewnego rodzaju wyodrębnienie górnej partii brzuśca, które najprawdopodobniej nawiązywało stylistycznie do występujących wcześniej naczyń grafitowych. Pierwszy z prezentowanych zabytków ma ponadto pionowy żłobek na brzuścu. Jajowate garnki z opisaną wyżej ornamentyką spotykane są między innymi na obszarze osadnictwa kultury puchowskiej w rejonie podkrajowskim, w tym na stanowisku Wieliczka 11¹³¹. Podczas badań odnaleziono również profilowane ucho z ostrym zakończeniem, tzw. kolankowate (tabl. 11: 2). Tego typu ucha spotykane są najczęściej jako element kubków lub czerpaków, datowanych od fazy B1 do C1 okresu rzymskiego¹³².

¹²⁶ K. Godłowski: *Kultura przeworska*, (w:) *Prabistoria ziem polskich...*, s. 63.

¹²⁷ T. Liana: *Chronologia względna...*, s. 439.

¹²⁸ K. Godłowski: *Kultura przeworska*, (w:) *Prabistoria ziem polskich...*, s. 62, 65.

¹²⁹ T. Liana: *Chronologia względna...*, s. 439.

¹³⁰ R. Madyda-Legutko: *Zróżnicowanie kulturowe...*, s. 48.

¹³¹ K. Pieta: *Stand und Notwendigkeiten der Erforschung der Púchov-Kultur*, (w:) *Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce. Materiały z konferencji. Kraków. 14–16 listopad 1984*, Kraków 1986, tabl. 7: 1–3, 6.

¹³² J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka wczesnego okresu wpływów rzymskich i początków młodszego okresu rzymskiego na stan. 9 i 10 w Stanisławicach, gm. Bochnia*, (w:) *Stanisławice, stan. 9 i 10, pow. bocheński. Osady z okresu wpływów rzymskich i czasów nowożytnych*, *Via Archaeologica, Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce*, Kraków 2018, red. J. Rodak, s. 64.

Table 11: 3, 7; Table 12: 1, 3; Table 14: 3, 4, 8; Table 15: 6, 7; Table 16: 2, 3, 4, 6–10). These are usually specimens with a spout diameter smaller than the width of the belly. Their rims are straight or rounded, with varying degrees of everting. The exception is a large fragment of an S-shaped pot with a vertical rim, discovered in excavation 1/2002 (Table 11: 9). Some of the discovered artifacts have decorations, including the upper part of the vessel with a thickened rim decorated with small finger impressions (Table 8: 9). Also interesting is a small fragment of the pot's spout, everted, with a row of finger impressions under the rim (Table 16: 10). This type of decoration is rare in the Przeworsk culture, but it occurs on vessels of the Púchov culture¹³³. During the surveys in Barycz, a large fragment of an S-shaped pot with a knob, located in the middle part of the belly, just above the bend, was found (Table 16: 4), and the upper fragment of the vessel with the base of the handle placed under the rounded spout (Table 8: 8).

Pots with a rounded belly and an everted rim, the so-called S-shaped pots, commonly occur at sites from the Roman period in Lesser Poland. They refer to Group V of vessels in T. Liana's classification¹³⁴ and types 68 and 69 according to H. Dobrzańska¹³⁵. Pots with an S-shaped profile are not very numerous in the B1 phase, they occur more often in the younger B2 phase, and become common in the younger Roman period¹³⁶. According to T. Liana, S-shaped vessels of Group V occur only from the B2 subperiod, and then developed in the younger period of Roman influences, when they were among the most common types¹³⁷.

Another variety consists of fragments of the upper parts of biconical pots with everted rim (Table 7: 1; Table 8: 7, 14; Table 11: 2, 4; Table 12: 4). Similar vessels were discovered, among others, in Modlniczka, in features dating to the late phase of the younger Pre-Roman period¹³⁸. They were also discovered at

---

¹³³ K. Pieta: *Die Keltische Besiedlung der Slowakei*, "Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Slovacae" 2010, p. 199, Abb. 89: 22; K. Pieta: *Stand und Notwendigkeiten der Erforschung der Puchov-Kultur...*, Abb. 7: 4.

¹³⁴ T. Liana: *Chronologia względna...*, p. 439.

¹³⁵ H. Dobrzańska: *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. Część II*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1990, pp. 58, 79–81.

¹³⁶ K. Godłowski: *Kultura przeworska*, (in:) *Prabistoria ziem polskich...*, pp. 62, 65, Table II.15; II.12.

¹³⁷ T. Liana: *Chronologia względna...*, p. 439.

¹³⁸ M. Byrska-Fudali, M. M. Przybyła: *Modlniczka, pow. krakowski, st. 2 (nr 3 w obrębie inwestycji), osada grupy tynieckiej i kultury przeworskiej na stanowisku 2 w Modlniczce, pow. krakowski, opracowanie materiałów zabytkowych*, (in:) Archiwum Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad. 2011, p. 72

Innym rodzajem naczyń są garnki o zaokrąglonym profilu określane jako garnki esowate (tabl. 1: 7; tabl. 8: 3, 5, 8, 9, 10, 12; tabl. 10: 2; tabl. 7: 15; tabl. 11: 9; tabl. 11: 3, 7; tabl. 12: 1, 3; tabl. 14: 3, 4, 8; tabl. 15: 6, 7; tabl. 16: 2, 3, 4, 6–10). Są to zazwyczaj formy o średnicy wylewu mniejszej od szerokości brzuśca. Ich brzegi są proste lub zaokrąglone, o różnym stopniu wychylenia na zewnątrz. Wyjątek stanowi duży fragment esowatego garnka z brzegiem ustawionym pionowo, odkryty w wykopie 1/2002 (tabl. 11: 9). Część spośród odnalezionych wyrobów nosi zdobienia, wśród których na uwagę zasługuje górna część naczynia z pogrubionym brzegiem dekorowanym niewielkimi dołeczkami palcowymi (tabl. 8: 9). Interesujący wydaje się również drobny fragment wylewu garnka wychylonego na zewnątrz z rzędem dołków palcowych pod krawędzią (tabl. 16: 10). Zdobienie tego typu jest rzadko spotykane w środowisku kultury przeworskiej, występuje natomiast na naczyniach kultury puchowskiej¹³³. Podczas badań w Baryczy odnaleziono również duży fragment esowatego garnka zaopatrzony w guzek, umieszczony w środkowej części brzuśca, tuż nad załomem (tabl. 16: 4), oraz górny fragment naczynia z nasadą ucha umieszczoną pod zaokrąglonym wylewem (tabl. 8: 8).

Garnki o zaokrąglonym brzuścu i wychylonym na zewnątrz brzegu, tzw. esowate, powszechnie występują na stanowiskach z okresu rzymskiego na terenie Małopolski. Nawiązują do V grupy naczyń w klasyfikacji T. Liany¹³⁴ oraz typu 68 i 69 według H. Dobrzańskiej¹³⁵. Garnki o profilu esowatym są niezbyt licznie w fazie B1, częściej pojawiają się w młodszym stadium B2, natomiast powszechne stają się w młodszym okresie rzymskim¹³⁶. Według T. Liany, naczynia esowate V grupy, występują dopiero od podokresu B2, i rozwijały się następnie w młodszym okresie wpływów rzymskich, kiedy należały do form najczęściej spotykanych¹³⁷.

Kolejną odmianę stanowią fragmenty górnych partii dwustozłkowatych garnków z brzegiem wychylonym na zewnątrz (tabl. 7: 1; tabl. 8: 7, 14; tabl. 11: 2, 4; tabl. 12: 4). Podobne naczynia odkryto między innymi w Modlniczce, w obiektach

---

¹³³ K. Pieta: *Die Keltische Besiedlung der Slowakei*, „Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Slovacae” 2010, s. 199, Abb. 89: 22; K. Pieta: *Stand und Notwendigkeiten der Erforschung der Puchov-Kultur...*, Abb. 7: 4.

¹³⁴ T. Liana: *Chronologia względna...*, s. 439.

¹³⁵ H. Dobrzańska: *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. Część II*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990, s. 58, 79–81.

¹³⁶ K. Godłowski: *Kultura przeworska*, (w:) *Prahistoria ziem polskich...*, s. 62, 65, tabl. II.15; II.12.

¹³⁷ T. Liana: *Chronologia względna...*, s. 439.

site no. 9 in Stanisławice, where they have been found since the B2 phase of the Roman period¹³⁹. According to K. Godłowski, this type of pots occurs in the B2 and C1 stages¹⁴⁰.

During the surveys at site 7 in Barycz, three pieces of pots with mild profiling were also discovered (Table 8: 1; Table 9: 1; Table 18: 1). They were characterised by a slightly everted rim and a gently rounded belly. Pots of this type in south-western Lesser Poland were used mainly in the B2 phase of the Roman period, but they appeared already at the turn of the B1 and B2 phases of the Roman influences period. They also occurred in the C1 phase of the Roman period. Similar vessels were found, among others, at site 9 in Stanisławice¹⁴¹ and in the settlement in Jakuszowice¹⁴².

There are various types of decorations on some bellies of the pots, of which the most noteworthy are fragments of bellies decorated with wide flutes, in a vertical or slightly oblique, wavy arrangement (Table 9: 5, 6; Table 12: 14; Table 18: 5, 11). This type of decoration is typical of vessels of the Púchov culture in the early Roman period¹⁴³. In addition, during the surveys, fragments with parallel or intersecting incised lines, occurring singly or in multiples, were found (Table 9: 4; Table 7: 5, 6, 8; Table 13: 4; Table 16: 11; Table 18: 2, 5). Decorations of this type occur on the bellies of pots at the end of the La Tène period and in the Roman period, including in the settlement of the Tynec group in Podłęże at site no. 1¹⁴⁴ and sites 9 and 10 in Stanisławice¹⁴⁵.

The pottery collection also contains a fragment of the belly of a vessel with a biconical shape, decorated with a horizontal row of finger impressions (Table 17: 3). This type of ornament appears on pottery from numerous sites in southern Poland, dating back to the later Pre-Roman period and the early phases of Roman

¹³⁹ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, p. 58.

¹⁴⁰ K. Godłowski: *Kultura przeworska*, (in:) *Prabistoria ziem polskich...*, p. 65, Table II.8

¹⁴¹ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, p. 57.

¹⁴² J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice...*, p. 148, Table IV:5.

¹⁴³ A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej w rejonie podkrakowskim na przykładzie osady w Wieliczce, stan. XI*, (in:) *Archeologia Barbarzyńców...*, p. 365; K. Pieta: *Stand und Notwendigkeiten der Erforschung der Púchov-Kultur*, (in:) *Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce. Materiały z konferencji. Kraków. 14–16 listopad 1984*, Krakow, 1986, Table. 6, 7.

¹⁴⁴ Z. Woźniak: *Osada grupy tynieckiej w Podłężu, woj. Krakowskie*, Krakow, 1990, Table XIV: j, t; Table XVII: e, g, h; Table XVIII: b, r.

¹⁴⁵ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, Table 121: 11, 12.

datowanych na późną fazę młodszego okresu przedrzymskiego¹³⁸. Odkryto je także na stanowisku nr 9 w Stanisławicach, gdzie spotykane są od fazy B2 okresu rzymskiego¹³⁹. Według K. Godłowskiego, tego typu garnki występują w stadiach B2 i C1¹⁴⁰.

Podczas badań na stanowisku 7 w Baryczy odkryto również trzy egzemplarze garnków o łagodnym profilowaniu (tabl. 8: 1; tabl. 9: 1; tabl. 18: 1). Charakteryzowały się brzegiem słabo wychylonym na zewnątrz i łagodnie zaokrąglonym brzuścem. Garnki omawianego typu w Małopolsce południowo-zachodniej były używane głównie w fazie B2 okresu rzymskiego, jednak pojawiły się już na przełomie faz B1 i B2 okresu wpływów rzymskich. Występowały również w fazie C1 okresu rzymskiego. Podobne naczynia wystąpiły między innymi na stanowisku 9 w Stanisławicach¹⁴¹ oraz na osadzie w Jakuszowicach¹⁴².

Na części brzuśców garnków znajdują się różnego rodzaju dekoracje, spośród których na szczególną uwagę zasługują fragmenty brzuśców zdobione szerokimi żłobkami, w układzie pionowym lub lekko skośnym, pofalowanym (tabl. 9: 5, 6; tabl. 12: 14; tabl. 18: 5, 11). Zdobienie tego typu jest charakterystyczne dla naczyń kultury puchowskiej we wczesnym okresie rzymskim¹⁴³. Podczas badań odkryto ponadto fragmenty z równoległymi lub przecinającymi się liniami rytymi, występującymi pojedynczo lub wielokrotnionymi (tabl. 9: 4; tabl. 7: 5, 6, 8; tabl. 13: 4; tabl. 16: 11; tabl. 18: 2, 5). Zdobienia tego typu występują na brzuścach garnków pod koniec okresu lateńskiego oraz w okresie rzymskim, między innymi na osadzie grupy tynieckiej w Podłężu na stanowisku nr 1¹⁴⁴ oraz stanowiskach 9 i 10 w Stanisławicach¹⁴⁵.

¹³⁸ M. Byrska-Fudali, M. M. Przybyła: *Modlniczka, pow. krakowski, st. 2 (nr 3 w obrębie inwestycji), osada grupy tynieckiej i kultury przeworskiej na stanowisku 2 w Modlniczce, pow. krakowski, opracowanie materiałów zabytkowych*, (w:) Archiwum Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad. 2011, 72

¹³⁹ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, s. 58.

¹⁴⁰ K. Godłowski: *Kultura przeworska*, (w:) *Prahistoria ziem polskich...*, s. 65, tabl. II.8

¹⁴¹ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, s. 57.

¹⁴² J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice...*, s. 148, tabl. IV:5.

¹⁴³ A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej w rejonie podkrakowskim na przykładzie osady w Wieliczce, stan. XI*, (w:) *Archeologia Barbarzyńców...*, s. 365; K. Pieta: *Stand und Notwendigkeiten der Erforschung der Püchov-Kultur*, (w:) *Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce. Materiały z konferencji. Kraków. 14–16 listopad 1984*, Kraków 1986, tabl. 6, 7.

¹⁴⁴ Z. Woźniak: *Osada grupy tynieckiej w Podłężu, woj. Krakowskie*, Kraków 1990, tabl. XIV: j, t; tabl. XVII: e, g, h; tabl. XVIII: b, r.

¹⁴⁵ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, tabl. 121: 11, 12.

influences. Examples can be found, among others: at site no. 11 in Wieliczka¹⁴⁶, as well as in Krakow Mogiła, site no. 1¹⁴⁷, in Bessów, site no. 3¹⁴⁸, site no. 8 in Zakrzów¹⁴⁹ and at site no. 1 in Tarnowiec¹⁵⁰. Decorations of this type also appear on pottery related to the Púchov culture, including at site no. 1 located on Mount Grojec in Żywiec¹⁵¹, at site no. 9 in Podegrodzie in the Sądecka Valley¹⁵² and in Slovakia. It is also worth adding that this style of decoration is characteristic of the Celto-Dacian horizon¹⁵³. The pottery also includes fragments with plastic decorations, including in the form of knobs (Table 10: 7). Noteworthy is the unusual ornament of the upper part of the S-shaped pot in the shape of a notched belt (Table 17: 2). This fragment has no analogies in settlement sites from the Roman period.

During the surveys, numerous fragments of bottoms and bottom parts from pots were also found. The vast majority of them are flat types (Table 7: 4; Table 9: 7, 8, 11; Table 10: 3; Table 12: 6, 9; Table 13: 8; Table 14: 6, 7, 9–13; Table 16: 15, Table 17: 1, 4, 6, 12, 13) and unseparated (Table 7: 7; Table 9: 9, 10; Table 10: 15; Table 12: 7, 11; Table 13: 2, 3, 8; Table 10: 16; Table 14: 15, and the exception is a single specimen of a slightly concave, unseparated bottom (Table 15: 11).

Moreover, three fragments of spouts were discovered at site 7 in Barycz (Table 1: 4, 6; Table 7: 14), and at site 6 one fragment of the bottom (Table 18: 3), which were made using a potter's wheel. They had rough grey surfaces (raw material and technological Group IV). One of the sherds, discovered in the fill of cluster 6/1967, came from the upper part of an S-shaped pot with a rounded rim 13 cm

¹⁴⁶ K. Reguła: *Wyniki badań osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1979 roku" 1980, p. 14, Fig. 2: o.

¹⁴⁷ R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Norwej Hucie (Mogiła). Część I*, "Materiały Archeologiczne Nowej Huty", 1991, Vol. XIV, Table VII, 15, Table IX, 9.

¹⁴⁸ J. Okoński, B. Szpunar, A. Szpunar: *Wyniki nadzoru archeologicznego na stanowisku 3 w Bessowie, gm. Bochnia, woj. małopolskie*, "Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego", 2000, Vol. 21, Fig. 12, k; Fig. 14, k; Fig. 15, c.

¹⁴⁹ J. M. Fraś, E. Kolebuk, J. Rapała: *Od epoki brązu po okres wędrówek ludów – zabytki ze stanowiska 8 w Zakrzowie, gm. Niepołomice*, *Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland*, Wieliczka 2019, Vol. XXXIII, pp. 208, 210.

¹⁵⁰ J. Okoński, A. Szpunar: *Tarnowiec, gm. Tarnów, woj. małopolskie. Osada z okresu rzymskiego*, (in: *Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich*, ed. J. Gancarski, Krosno, 2004, p. 483, Table 2, 1, m.

¹⁵¹ B. Gołąb, R. Madyda-Legutko, *Osada kultury puchowskiej na Grojcu w Żywcu, woj. śląskie, stan. 1*, (in: *Okres lateński i rzymski...*, p. 310, Fig. 14, 5.

¹⁵² R. Madyda-Legutko: *Zroźnicowanie kulturowe...*, p. 48, Table XI, 1, 3, 4, Table XIII, 3.

¹⁵³ K. Pieta: *Die Keltische Besiedlung...*, p. 194, Table 82.

Zbiór ceramiki zawiera także fragment brzuśca naczynia o dwustożkowym kształcie, ozdobionego poziomym rzędem wgłębień palcowych (tabl. 17: 3). Tego rodzaju ornament pojawia się na ceramice z licznych stanowisk na południu Polski, datowanych na późniejszy okres przedrzymski i wczesne fazy wpływów rzymskich. Przykłady można znaleźć m.in. na stanowisku nr 11 w Wieliczce¹⁴⁶, a także w Krakowie Mogile, stanowisko nr 1¹⁴⁷, w Bessowie, stanowisko nr 3¹⁴⁸, stanowisku nr 8 w Zakrzowie¹⁴⁹ oraz na stanowisku nr 1 w Tarnowcu¹⁵⁰. Zdobienia tego typu występują również na ceramice związanej z kulturą puchowską, między innymi na stanowisku nr 1 położonym na górze Grojec w Żywcu¹⁵¹, na stanowisku nr 9 w Podegrodziu w Kotlinie Sądeckiej¹⁵² oraz na terenie Słowacji. Warto także dodać, że taki styl zdobienia jest charakterystyczny dla horyzontu celto-dackiego¹⁵³. Wśród ceramiki znajdują się także fragmenty z dekoracją plastyczną, między innymi w postaci guzków (tabl. 10: 7). Na uwagę zasługuje nietypowy ornament górnej partii esowatego garnka w kształcie nacinanej listwy (tabl. 17: 2). Fragment ten nie ma analogii na stanowiskach osadniczych z okresu rzymskiego.

W trakcie badań licznie odnajdywano również fragmenty den i części przydennych pochodzących z garnków. Zdecydowana większość z nich to formy płaskie (tabl. 7: 4; tabl. 9: 7, 8, 11; tabl. 10: 3; tabl. 12: 6, 9; tabl. 13: 8; tabl. 14: 6, 7, 9–13; tabl. 16: 15, tabl. 17: 1, 4, 6, 12, 13) oraz niewyodrębnione (tabl. 7: 7; tabl. 9: 9, 10; tabl. 10: 15; tabl. 12: 7, 11; tabl. 13: 2, 3, 8; tabl. 10: 16; tabl. 14: 15, a wyjątek stanowi pojedynczy egzemplarz lekko wklęsłego niewyodrębnionego dna (tabl. 15: 11).

---

¹⁴⁶ K. Reguła: *Wyniki badań osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1979 roku” 1980, s. 14, ryc. 2: o.

¹⁴⁷ R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogila). Część I*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1991, t. XIV, tabl. VII, 15, tabl. IX, 9.

¹⁴⁸ J. Okoński, B. Szpunar, A. Szpunar: *Wyniki nadzoru archeologicznego na stanowisku 3 w Bessowie, gm. Bochnia, woj. małopolskie*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego” 2000, t. 21, ryc. 12, k; ryc. 14, k; ryc. 15, c.

¹⁴⁹ J. M. Fraś, E. Kolebuk, J. Rapała: *Od epoki brązu po okres wędrówek ludów – zabytki ze stanowiska 8 w Zakrzowie, gm. Niepołomice*, SMDŻ, Wieliczka 2019, t. XXXIII, s. 208, 210.

¹⁵⁰ J. Okoński, A. Szpunar: *Tarnowiec, gm. Tarnów, woj. małopolskie. Osada z okresu rzymskiego*, (w:) *Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich*, red. J. Gancarski, Krosno 2004, s. 483, tabl. 2, l, m.

¹⁵¹ B. Gołąb, R. Madyda-Legutko, *Osada kultury puchowskiej na Grojcu w Żywcu, woj. śląskie, stan. 1*, (w:) *Okres lateński i rzymski...*, s. 310, ryc. 14, 5.

¹⁵² R. Madyda-Legutko: *Zroźnicowanie kulturowe...*, s. 48, tabl. XI, 1, 3, 4, tabl. XIII, 3.

¹⁵³ K. Pieta: *Die Keltische Besiedlung...*, s. 194, tabl. 82.

wide (Table 1: 6). The found fragments belong to the category of the so-called grayware dating to the younger or late Roman period. Their method of production corresponds to the raw material and technological Group II separated from ceramic products discovered in the settlement in Jakuszowice, site no. 2¹⁵⁴.

• **Bowls**

The ceramic materials discovered at site no. 7 in Barycz also include bowls. One of the varieties are semi-spherical types (Table 8: 13; Table 12: 5; Table 15: 9). Vessels of this type occur in settlements dating from the Late La Tène period, then their use continued in the B1 phase of the early Roman influences period¹⁵⁵. Semi-spherical bowls with inverted rim, similar to the specimen from excavation 3/2002 (Table 15: 9), also occur in the Púchov culture from the D1 phase of the La Tène period to the end of the B1 phase of the Roman influences period¹⁵⁶. They can also be found in the settlement zone of the Púchov culture in the area near Krakow. Similar specimens come, inter alia, from the Wieliczka site no. 11¹⁵⁷.

During the surveys, parts of profiled bowls with everted rim and a rounded bottom were also found (Table 8: 5; Table 10: 10, 11; Table 16: 5). The vessels from which the discovered fragments come have smoothed black or dark grey surfaces. They were made of clay containing a small amount of temper in the form of fine crushed stone and sand (raw material and technological Group VIa). Similar profiled bowls in T. Liana's classification belong to type VI/2. They are found in the Przeworsk culture sites in the B2 phase of the Roman influences period¹⁵⁸. Similar bowls are found in Lesser Poland, including at sites in Krakow-Nowa Huta-Mogiła¹⁵⁹ and Stanisławice, site no. 9¹⁶⁰.

¹⁵⁴ J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice...*, p. 53.

¹⁵⁵ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, pp. 94, 110; T. Dąbrowska, *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien*, "Monumenta Archaeologica Barbarica", 1997, Vol. III, Group 345/7.

¹⁵⁶ K. Pieta: *Die Puchov-Kultur*, Nitra, 1982, pp. 97, 99, Abb. 10: 89, 91–94.

¹⁵⁷ K. Reguła: *Badania osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1980 roku", 1981, Fig. 9: e.

¹⁵⁸ T. Liana: *Chronologia względna...*, p. 438, Table I, 18.

¹⁵⁹ R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie Nowej Hucie (Mogiła, rejon szpital-centrum) z 1954r. Część II*, "Materiały Archeologiczne Nowej Huty", 1996, Vol. XIX, Table XV: 4.

¹⁶⁰ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, Table 113: 11; Table 133: 8; Table 164: 25.

Ponadto na stanowisku 7 w Baryczy odkryto trzy fragmenty wylewów (tabl. 1: 4, 6; tabl. 7: 14), a na stanowisku 6 jeden fragment dna (tabl. 18: 3), które zostały wykonane przy użyciu koła garncarskiego. Miały one szorstkie powierzchnie barwy szarej (grupa surowcowo-technologiczna IV). Jedna ze skorup, odkryta w wypełniku skupiska 6/1967, pochodziła z górnej partii esowatego garnka o zaokrąglonym brzegu szerokości 13 cm (tabl. 1: 6). Odnalezione fragmenty należą do kategorii tzw. ceramiki siwej datowanej na młodszy lub późny okres rzymski. Ich sposób wykonania odpowiada II grupie surowcowo-technologicznej wyodrębnionej spośród wyrobów ceramicznych odkrytych na osadzie w Jakuszowicach, stanowisko nr 2¹⁵⁴.

• Misy

Wśród materiałów ceramicznych odkrytych na stanowisku nr 7 w Baryczy wyróżnić należy również misy. Jedną z odmian stanowią formy półkuliste (tabl. 8: 13; tabl. 12: 5; tabl. 15: 9). Naczynia tego typu występują na osadach datowanych od okresu późnolateńskiego, następnie ich użytkowanie kontynuowano w fazie B1 wczesnego okresu wpływów rzymskich¹⁵⁵. Półkuliste misy z brzegiem nachylonym do wnętrza, podobnie jak egzemplarz z wykopu 3/2002 (tabl. 15: 9) występują również w kulturze puchowskiej od fazy D1 okresu lateńskiego do końca B1 okresu wpływów rzymskich¹⁵⁶. Spotkać je można także w strefie osadnictwa kultury puchowskiej w rejonie podkrakowskim. Podobne egzemplarze pochodzą między innymi ze stanowiska Wieliczka nr 11¹⁵⁷.

Podczas badań odnaleziono również części profilowanych mis z brzegiem wychylonym na zewnątrz oraz zaokrąglonym dnem (tabl. 8: 5; tabl. 10: 10, 11; tabl. 16: 5). Naczynia, z których pochodzą odkryte fragmenty, mają wygładzone powierzchnie barwy czarnej lub ciemnoszarej. Wykonano je z gliny zawierającej niewielką ilość domieszki schudzającej w postaci drobnego tłuczni kamienno-piasku (grupa surowcowo-technologiczna VIa). Podobne profilowane misy w zestawieniu T. Liany należą do typu VI/2. Spotyka się je na stanowiskach kultury

¹⁵⁴ J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice...*, s. 53.

¹⁵⁵ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 94, 110; T. Dąbrowska, *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien*, „Monumenta Archaeologica Barbarica” 1997, t. III, gr. 345/7.

¹⁵⁶ K. Pieta: *Die Puchov-Kultur*, Nitra 1982, s. 97, 99, Abb. 10: 89, 91–94.

¹⁵⁷ K. Reguła: *Badania osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1980 roku” 1981, rys. 9: e.

Another variety are biconical bowls with a gentle belly bend and everted rim (Table 9: 3; Table 11: 1). This type of vessels in T. Liana's classification belong to type VI/1, which dates from the end of the La Tène period to the beginning of the B2 phase of the Roman period¹⁶¹. They are known, among others, from the following sites: Wieliczka, site no. 11¹⁶², Krakow-Nowa Huta-Mogiła, site no. 1¹⁶³ and Stanisławice, site no. 9¹⁶⁴.

Fragments of biconical bowls with a high positioned sharp belly bend also come from the surveys at site no. 7 in Barycz (Table 11: 4). These vessels are characteristic of the Púchov culture in the early Roman period¹⁶⁵. They occur, among others, at the Wieliczka site no. 11¹⁶⁶. Fragments of biconical bowls with a high positioned gentle belly bend are also characteristic of the Púchov culture (Table 11: 5, 6). They occur from the end of the La Tène period and in the early Roman period¹⁶⁷. They are found, among other things, in ceramic material discovered during the surveys on the settlements of the Púchov culture in the region near Krakow, including at the Wieliczka site 11¹⁶⁸.

Fragments of bowls with open, straight walls, without separated rims, the so-called conical, were also found in Barycz (Table 9: 2; Table 12: 13). The formation of these vessels is dated to the late La Tène period to the early Roman period. They occur at sites of the last phase of the Tynec group, including in Kraków-Nowa Huta-Mogiła¹⁶⁹ and in the Púchov culture enclave in the region near Krakow, including at the Wieliczka site 11¹⁷⁰. They are also found in the Púchov settlement

¹⁶¹ T. Liana: *Chronologia względna...*, p. 438; Table I, 16.

¹⁶² K. Reguła: *Badania osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1980 roku", Wieliczka, 1981, Fig. 9: e.

¹⁶³ R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogiła). Część I*, "Materiały Archeologiczne Nowej Huty", 1991, Vol. XIV, Table V: 4.

¹⁶⁴ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, Table 113: 14.

¹⁶⁵ K. Pieta: *Stand und Notwendigkeiten der Erforschung der Puchov-Kultur*, (in:) *Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce. Materiały z konferencji. Kraków. 14–16 listopad 1984*, Krakow 1986, Abb. 6: 97.

¹⁶⁶ A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej...*, Fig. 4: 2.

¹⁶⁷ P. Poleska: *Celtycki mikroregion...*, Fig. 18:20; Fig. 18: 20; Pieta: *Stand und Notwendigkeiten der Erforschung der Puchov-Kultur...*, Abb. 6: 97; Abb. 7: 7.

¹⁶⁸ A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej...*, Fig. 5: 4; Fig. 6: 4–7.

¹⁶⁹ R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego...* Część II, Table II: 23.

¹⁷⁰ A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej...*, Fig. 5: 9.

przeworskiej w fazie B2 okresu wpływów rzymskich¹⁵⁸. Podobne misy spotykane są na terenie Małopolski, między innymi na stanowiskach w Krakowie-Nowej Hucie-Mogile¹⁵⁹ oraz Stanisławicach, stanowisko nr 9¹⁶⁰.

Kolejną odmianę stanowią dwustożkowate misy z łagodnym załomem brzuśca oraz brzegiem lekko wychylonym na zewnątrz (tabl. 9: 3; tabl. 11: 1). Tego typu naczynia w zestawieniu T. Liany przynależą do typu VI/1, który datowany jest od końca okresu lateńskiego do początku fazy B2 okresu rzymskiego¹⁶¹. Znane są między innymi ze stanowisk: Wieliczka, stanowisko nr 11¹⁶², Kraków-Nowa Huta-Mogiła, stanowisko nr 1¹⁶³ i Stanisławice, stanowisko nr 9¹⁶⁴.

Z badań na stanowisku nr 7 w Baryczy pochodzą również fragmenty dwustożkowatych mis z wysoko umieszczonym ostrym załomem brzuśca (tabl. 11: 4). Formy te są charakterystyczne dla kultury puchowskiej we wczesnym okresie rzymskim¹⁶⁵. Występują między innymi na stanowisku Wieliczka nr 11¹⁶⁶. Charakterystyczne dla kultury puchowskiej są również fragmenty dwustożkowatych mis z wysoko umieszczonym łagodnym załomem brzuśca (tabl. 11: 5, 6). Występują od końca okresu lateńskiego oraz we wczesnym okresie rzymskim¹⁶⁷. Spotykane są między innymi w materiale ceramicznym odkrywanym podczas badań osad kultury puchowskiej w rejonie podkrakowskim, w tym także na stanowisku Wieliczka 11¹⁶⁸.

¹⁵⁸ T. Liana: *Chronologia względna...*, s. 438, tabl. I, 18.

¹⁵⁹ R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie Nowej Hucie (Mogiła, rejon szpital-centrum) z 1954r. Część II*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1996, t. XIX, tabl. XV: 4.

¹⁶⁰ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, tabl. 113: 11; tabl. 133: 8; tabl. 164: 25.

¹⁶¹ T. Liana: *Chronologia względna...*, s. 438; tabl. I, 16.

¹⁶² K. Reguła: *Badania osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1980 roku” 1981, rys. 9: e.

¹⁶³ R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogiła). Część I*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1991, t. XIV, tabl. V: 4.

¹⁶⁴ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, tabl. 113: 14.

¹⁶⁵ K. Pieta: *Stand und Notwendigkeiten der Erforschung der Puchov-Kultur*, (w:) *Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce. Materiały z konferencji. Kraków. 14–16 listopad 1984*, Kraków 1986, Abb. 6: 97.

¹⁶⁶ A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej...*, ryc. 4: 2.

¹⁶⁷ P. Poleska: *Celtycki mikroregion...*, ryc. 18:20; ryc. 18: 20; . Pieta: *Stand und Notwendigkeiten der Erforschung der Puchov-Kultur ...*, Abb. 6: 97; Abb. 7: 7.

¹⁶⁸ A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej...*, ryc. 5: 4; ryc. 6: 4–7.

zone in the Nowy Sącz region, including at site no. 9 in Podegrodzie¹⁷¹. During the surveys in Barycz, a single fragment of a handle was discovered along with the bottom part, most likely belonging to a conical bowl with wide-opening walls, the so-called Dacian bowl (Table 16: 12). Vessels of this type are characteristic of the Dacian culture, where they appear in the 1st century BC and in the 1st century AD.¹⁷² They also occur in the area of the Tyniec group, including at site no. 20 in Pleszów¹⁷³, Krzesławice¹⁷⁴ and Podłęże¹⁷⁵. They are also found in the early Roman period, among others at the Wieliczka site no. 11¹⁷⁶.

• Hedgehog vessels

During the archaeological surveys at site no. 7 in Barycz in 2002, an almost completely preserved small S-shaped pot decorated with a dozen or so small knobs on the belly was discovered (Table 13: 6). This vessel is referred to as the so-called hedgehog-shaped vessel. It was made of clay containing a significant amount of temper in the form of crushed stone and sand. It has rough brown walls (raw material and technological Group VIIa). During the surveys, another fragment of the bottom part of the hedgehog-shaped vessel was found (Table 12: 8). Vessels of this type are rarely found in settlement sites in Lesser Poland. As an example, one can mention the fragment of the belly decorated with irregularly placed small knobs discovered at site no. 1 in Kraków-Nowa Huta-Mogiła, in feature 42/51 dated to the B1 phase of the Roman period¹⁷⁷. According to J. Andrzejowski, hedgehog-shaped vessels appeared in the Przeworsk culture at the end of the B2 phase of the Roman period, under the influence of contacts from the south, from the Czech Republic and Slovakia, where hedgehog-shaped vessels are found already in the

¹⁷¹ R. Madyda-Legutko: *Zróżnicowanie kulturowe...*, p. 49; Table XIII: 6, 7.

¹⁷² I. H. Crișan: *Ceramica daco-getică cu specială privire la transilvania*, București, 1969, Table XLVI-XLVII.

¹⁷³ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, p. 120, Table 161.20, 21.

¹⁷⁴ P. Poleska, G. Tobała: *Osada grupy tynieckiej kultury lateńskiej na stan. 41 w Nowej Hucie-Krzesławicach (Część I. Katalog materiałów)*, "Materiały Archeologiczne Nowej Huty", 1987, Vol. 11, Table XXIII.11.

¹⁷⁵ Z. Woźniak: *Osada grupy tynieckiej w Podłężu, woj. krakowskie*, Krakow, 1990, p. 47, Table XVIIc.

¹⁷⁶ A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej...*, p. 365, Fig. 5: 9.

¹⁷⁷ R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogiła). Część I*, "Materiały Archeologiczne Nowej Huty", 1991, Vol. XIV, Table III:7.

W Baryczy odnaleziono również fragmenty mis z rozchylonymi, prostymi ściankami, bez wyodrębnionych brzegów, tzw. stożkowate (tabl. 9: 2; tabl. 12: 13). Powstawanie tych form datowane jest na czas od okresu późnolateńskiego do wczesnego okresu rzymskiego. Występują na stanowiskach ostatniej fazy grupy tynieckiej, między innymi w Krakowie-Nowej Hucie-Mogile¹⁶⁹ oraz w enklawie kultury puchowskiej w rejonie podkrakowskim, między innymi na stanowisku Wieliczka 11¹⁷⁰. Spotyka się je również w strefie osadnictwa puchowskiego na Sądeckczyźnie, między innymi na stanowisku nr 9 w Podegrodziu¹⁷¹. Podczas badań w Baryczy odkryto ponadto pojedynczy fragment ucha wraz z częścią przydenną należący najprawdopodobniej do stożkowatej misy z szeroko rozchylonymi ściankami, tzw. czaszy dackiej (tabl. 16: 12). Naczynia tego typu są charakterystyczne dla dackiego kręgu kulturowego, gdzie występują w I wieku p.n.e. oraz w I wieku n.e.¹⁷² Występują również na obszarze grupy tynieckiej, między innymi na stanowisku nr 20 w Pleszowie¹⁷³, w Krzesławicach¹⁷⁴ oraz Podłężu¹⁷⁵. Spotykane są również we wczesnym okresie rzymskim, między innymi na stanowisku Wieliczka nr 11¹⁷⁶.

• Naczynia jeżowate

Podczas badań archeologicznych na stanowisku nr 7 w Baryczy w 2002 r. odkryto zachowany niemal w całości nieduży garnek esowaty zdobiony kilkunastoma drobnymi guzkami w obrębie brzuśca (tabl. 13: 6). Jest to naczynie określane jako tzw. jeżowate. Wykonano je z gliny zawierającej znaczną ilość domieszki schudzającej w postaci tłuczni kamienno-piaskowej. Ma szorstkie ścianki barwy brunatnej (grupa surowcowo-technologiczna VIIa). Podczas badań odnaleziono ponadto jeszcze jeden fragment przydennej części naczynia jeżowatego (tabl. 12: 8). Naczynia tego typu są rzadko spotykane na stanowiskach osadowych w Małopolsce. Jako przykład można wspomnieć fragment brzuśca zdobiony nieregularnie

¹⁶⁹ R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego...* Część II, tabl. II: 23.

¹⁷⁰ A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej...*, ryc. 5: 9.

¹⁷¹ R. Madyda-Legutko: *Zróżnicowanie kulturowe...*, s. 49; tabl. XIII: 6, 7.

¹⁷² I. H. Crișan: *Ceramica daco-gețică cu specială privire la transilvania*, București 1969, tabl. XLVI-XLVII.

¹⁷³ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...*, s. 120, tabl. 161.20, 21.

¹⁷⁴ P. Poleska, G. Tobała: *Osada grupy tynieckiej kultury lateńskiej na stan. 41 w Nowej Hucie-Krzesławicach (Część I. Katalog materiałów)*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1987, t. 11, tabl. XXIII.11.

¹⁷⁵ Z. Woźniak: *Osada grupy tynieckiej w Podłężu, woj. krakowskie*, Kraków 1990, s. 47, tabl. XVIIIc.

¹⁷⁶ A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej...*, s. 365, ryc. 5: 9.

early Roman period. There is also a hypothesis of the influx of hedgehog-shaped vessels into the area of contemporary Polish lands from the Elbe culture circle¹⁷⁸.

• Storage vessels

During the archaeological surveys at the sites in Barycz, fragments of storage vessels from the Roman period were also found. These products were characterised by thick walls exceeding 1 cm in width, a rough surface and a coarse grained temper in the ceramic mass. They include sherds from the upper parts of vessels with thickened and rounded rims (Table 17: 9, 11) and with separated and protruding rims (Table 9: 10; Table 13: 5). The vessels of this type are characteristic of the materials of the Púchov culture in the early Roman period¹⁷⁹. During the excavations, decorated fragments of the bellies of storage vessels were also found, including one decorated with a parallel comb ornament (Table 15: 2), and a sherd with a separated neck decorated with parallel vertical incised lines (Table 15: 1). Similar types are also often found among the historic materials of the Púchov culture in the early Roman period¹⁸⁰.

It is also worth mentioning the single fragment of the rim of a storage vessel made using a potter's wheel, with a rim in the form of a characteristic crease (Krausengefässe) discovered in cluster 6/1967 (Table 1: 9). These moulds are commonly found on settlement sites dating from the younger Roman Influences Period to the the Migration Period. They are known, among others, from sites in Łysokanie¹⁸¹, Igołomia¹⁸², Jakuszowice¹⁸³ and from sites of the North Carpathian group¹⁸⁴.

¹⁷⁸ J. Andrzejowski: *Ciekawe materiały z okresu rzymskiego znalezione w Czuprynowie w woj. białostockim*, (in: *Nunc de Svebis dicendum est. Studia dedykowane prof. J. Kolendo*, eds. A. Bursche, M. Mielczarek, W. Nowakowski, Warsaw, 1995, p. 37.

¹⁷⁹ A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej...*, p. 365, Fig. 3: 1–4.

¹⁸⁰ K. Pieta: *Stand und Notwendigkeiten...*, Abb. 7: 9.

¹⁸¹ R. Naglik, B. Roczkalski, A. Kosik-Roczkalska: *Materiały z okresu wpływów rzymskich*, (in: *Wyniki badań na wielokulturowym stanowisku 4 w Łysokaniach, gm. Klaj, pow. wielicki*, Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce, eds. R. Naglik, P. Włodarczak, Krakow, 2014, Table 107: 1.

¹⁸² H. Dobrzańska: *Osada z późnego... Część I*, Table. LXXX: 5, LXXXI: 7

¹⁸³ J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice...*, Table. XXXII: 5, LIII: 8.

¹⁸⁴ R. Madyda-Legutko, K. Tunia: *Wyniki badań stanowisk okresu rzymskiego w Moszczenicy Wyżnej, woj. Nowy Sącz*, "Acta Archaeologica Carpathica", 1978, Vol. XVIII, Figs. 12: b–d, 13.

rozmieszczonymi drobnymi guzkami odkryty na stanowisku nr 1 w Krakowie-Nowej Hucie-Mogile, w obiekcie 42/51 datowanym na fazę B1 okresu rzymskiego¹⁷⁷. Według J. Andrzejowskiego naczynia jeżowate pojawiły się w kulturze przeworskiej u schyłku fazy B2 okresu rzymskiego, pod wpływem kontaktów z południa, z terenów Czech i Słowacji, gdzie naczynia jeżowate spotykane są już w okresie wczesnorzymskim. Istnieje również hipoteza napływu naczyń jeżowatych na obszar współczesnych ziem polskich z nadłabskiego kręgu kulturowego¹⁷⁸.

• **Naczynia zasobowe**

Podczas badań archeologicznych na stanowiskach w Baryczy odnaleziono również fragmenty naczyń zasobowych z okresu rzymskiego. Wyroby te charakteryzowały się grubymi ściankami, przekraczającymi 1 cm szerokości, szorstką powierzchnią oraz gruboziarnistą domieszką w masie ceramicznej. Wśród nich występują skorupy pochodzące z górnych partii naczyń z pogrubionymi i zaokrąglonymi brzegami (tabl. 17: 9, 11) oraz z wyodrębnionymi i wysuniętymi krawędziami (tabl. 9: 10; tabl. 13: 5). Formy tego typu są charakterystyczne dla materiałów kultury puchowskiej we wczesnym okresie rzymskim¹⁷⁹. Podczas prac wykopaliskowych odnaleziono także zdobione fragmenty brzuśców naczyń zasobowych, w tym jeden dekorowany równoległym ornamentem grzebykowym (tabl. 15: 2), oraz skorupę z wyodrębnioną szyjką zdobioną równoległymi pionowymi liniami rytymi (tabl. 15: 1). Podobne wyroby są często spotykane również wśród materiałów zażytkowych kultury puchowskiej we wczesnym okresie rzymskim¹⁸⁰.

Należy także wspomnieć o odkrytym w skupisku 6/1967 pojedynczym fragmencie brzegu naczynia zasobowego wykonanego przy użyciu koła garncarskiego, z brzegiem w postaci charakterystycznej krezy (Krausengefässe) (tabl. 1: 9). Formy te występują powszechnie na stanowiskach osadowych datowanych na młodszy okres wpływów rzymskich po wczesny okres wędrówek ludów. Znane są

---

¹⁷⁷ R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogila). Część I*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1991, t. XIV, tabl. III:7.

¹⁷⁸ J. Andrzejowski: *Ciekawe materiały z okresu rzymskiego znalezione w Czuprynowie w woj. białostockim*, (w:) *Nunc de Svebis dicendum est. Studia dedykowane prof. J. Kolendo*, red. A. Bursche, M. Mielczarek, W. Nowakowski, Warszawa 1995, s. 37.

¹⁷⁹ A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej...*, s. 365, ryc. 3: 1–4.

¹⁸⁰ K. Pieta: *Stand und Notwendigkeiten...*, Abb. 7: 9.

- **Lids**

The collection of ceramic artefacts includes two fragments of lids (Table 8: 11; Table 16: 13). These are conical types, with widely opening walls and a characteristic handle. They were made of clay containing a significant amount of temper in the form of crushed stone and sand (raw material and technological Group VIIa). They have rough brown walls. The lid discovered in the fill of feature 3/2002 (Table 8: 11) is largely preserved. Its rim is rounded and it is equipped with a separated handle with a recess inside. Lids are found at sites dating from the end of the Pre-Roman period to the B2 phase of the Roman period¹⁸⁵, including sites 9 and 10 in Stanisławice¹⁸⁶ and Krakow Nowa Huta (Mogiła)¹⁸⁷.

- **Stone whetstones**

Perhaps the fragments of whetstones found in excavations 1/2002 can be associated with the Roman influences period (Table 12: 12) and 2/2002 (Table 15: 3). The whetstone from excavation 2/2002 shows traces of long-term use in the form of cavities in the central part. This product was most likely used for sharpening straight cutting edges, such as knives, as evidenced by its square cross-section¹⁸⁸. The artefacts occurred in the vicinity of feature 3/2002.

- **Stone quern**

Within the surveyed area in 2002, a stone quern with a hole, made of pudding stone with a high iron content was found (Fig. 21). The diameter of the artefact is approx. 44 cm, the thickness is approx. 9 cm, and the diameter of the hole at the narrowest point is approx. 3 cm. The original surfaces are not preserved due to the strong impact of erosion. In some places, cracks and defects are visible. The stone

---

¹⁸⁵ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, p. 64.

¹⁸⁶ *Ibid.*, Table 131: 8; Table 131: 14.

¹⁸⁷ R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogiła, rejon szpital-centrum) z 1954r. Część II*, "Materiały Archeologiczne Nowej Huty", 1996, Vol. XIX, Table XX, 15; *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogiła, rejon szpital-centrum) z lat 1957–1958 r. Część III*, "Materiały Archeologiczne Nowej Huty", 1998, Vol. XXI, Table IX, 8, 103.

¹⁸⁸ T. Rakowski, K. Watemborska-Rakowska: *Gniew jest osłą męstwa. Uwagi o osetkach z okresu wpływów rzymskich na podstawie znalezisk z cmentarzyska kultury przeworskiej w Cztersku na Urzeczu*, (in:) *Orbis Barbaricum. Studia ad Archaeologiam Germanorum et Baltorum temporibus impreei Romani Pertinentia Adalberto Nowakowski Dedicata*, eds. J. Andrzejowski, A. Cieśliński, B. Kontny, Warszawa-Schleswig, 2017, p. 511.

między innymi ze stanowisk w Łysokaniach¹⁸¹, Igołomi¹⁸², Jakuszowicach¹⁸³ oraz ze stanowisk grupy północnokarpackiej¹⁸⁴.

• Pokrywki

W zbiorze zabytków ceramicznych wyróżnić należy dwa fragmenty pokrywek (tabl. 8: 11; tabl. 16: 13). Są to formy stożkowate, z szeroko rozchylającymi się ściankami oraz charakterystycznym uchwytem. Wykonano je z gliny zawierającej znaczną ilość domieszki schudzającej w postaci tłuczni kamiennego i piasku (grupa surowcowo-technologiczna VIIa). Mają szorstkie ścianki barwy brunatnej. Pokrywka odkryta w wypełnisku obiektu 3/2002 (tabl. 8: 11) zachowana jest w znacznym stopniu. Jej brzeg jest zaokrąglony, zaopatrzona jest w wyodrębniony uchwyt z zagłębieniem wewnątrz. Pokrywki spotykane są na stanowiskach datowanych od schyłku okresu przedrzymskiego do fazy B2 okresu rzymskiego¹⁸⁵, między innymi na stanowisku 9 i 10 w Stanisławicach¹⁸⁶ oraz w Krakowie-Nowej Hucie-Mogile¹⁸⁷.

• Osełki kamienne

Być może z okresem wpływów rzymskich można łączyć fragmenty osełek znalezionych w wykopach 1/2002 (tabl. 12: 12) i 2/2002 (tabl. 15: 3). Osełka z wykopu 2/2002 nosi ślady długotrwałego użytkowania w postaci wgłębień w środkowej części. Wyrób ten był najprawdopodobniej używany do ostrzenia prostych krawędzi

---

¹⁸¹ R. Naglik, B. Roczkalski, A. Kosik-Roczkalska: *Materiały z okresu wpływów rzymskich*, (w:) *Wyniki badań na wielokulturowym stanowisku 4 w Łysokaniach, gm. Klaj, pow. wielicki*, Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce, red. R. Naglik, P. Włodarczak, Kraków 2014, tabl. 107: 1.

¹⁸² H. Dobrzańska: *Osada z późnego... Część I*, tabl. LXXX: 5, LXXXI: 7.

¹⁸³ J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice...*, tabl. XXXII: 5, LIII: 8.

¹⁸⁴ R. Madyda-Legutko, K. Tunia: *Wyniki badań stanowisk okresu rzymskiego w Moszczenicy Wyżnej, woj. Nowy Sącz*, „Acta Archaeologica Carpathica” 1978, t. XVIII, ryc. 12: b–d, 13.

¹⁸⁵ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, s. 64.

¹⁸⁶ Tamże, tabl. 131: 8; tabl. 131: 14.

¹⁸⁷ R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogila, rejon szpital-centrum) z 1954r. Część II*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1996, t. XIX, tabl. XX, 15; *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogila, rejon szpital-centrum) z lat 1957–1958 r. Część III*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1998, t. XXI, tabl. IX, 8, 103.

quern was found in the bottom part of the fill of feature 7/2002. Along with the artefact, there were also fragments of pottery from the Roman influences period and numerous crushed animal bones, some burnt. No other artefacts were found in the fill indicating a younger chronology for the feature.

The artefact discovered in Barycz can be classified as a rotary-quern, present in the Przeworsk culture since the younger Pre-Roman period¹⁸⁹. These products are known in several varieties. Concave or flat specimens can be found within the settlement sites. Some moulds have grooves on the grinding surfaces, some shaped in the so-called quarter system. Due to the aforementioned state of preservation of the surface of the quern from Barycz, it is not possible to determine whether the surface of the artefact was additionally formed. The forms of devices of this type do not show any variability in the Pre-Roman and Roman periods. For this reason, the chronology of the rotary-querns can only be determined on the basis of adjacent finds¹⁹⁰.

• **Clay loom weight**

During the exploration of cluster 6/1967, a cylindrical loom weight was found (Table 1: 8). This item has a round shape with a diameter of approx. 6 cm. The hole of the weight is not placed in the centre of the product, but is moved towards one of the walls. The thickness of the product is also irregular, reaching up to 2 cm. Based on the analysis of ceramic fragments found in the feature, the loom weight can be dated to the younger or late Roman period.

CHRONOLOGY OF SETTLEMENT STRUCTURES

AT SITE NO. 7 IN BARYCZ

FROM THE LA TÈNE PERIOD TO THE YOUNGER OR LATE ROMAN PERIOD

Based on the analysis of available sources, it is not possible to precisely date the beginning of the functioning of the Celtic settlement at site no. 7 in Barycz. Some elements, such as the occurrence of graphite pottery or the result of the analysis of a sample of charcoal from cluster D/1968 (Fig. 14), allow us to assume that this took place already in the Middle La Tène period. The premises described in the

---

¹⁸⁹ J. Rodzińska-Nowak, *Gospodarka żywnościowa kultury przeworskiej*, Krakow, 2012, p. 130.

¹⁹⁰ *Ibid.*

tnących, takich jak noże, o czym świadczy jej czworoboczny przekrój¹⁸⁸. Zabytki wystąpiły w pobliżu obiektu 3/2002.

• **Żarno kamienne**

W obrębie obszaru badanego w 2002 r. odnaleziono kamienne żarno z otworem, wykonane ze zlepieńca z dużą zawartością żelaza (ryc. 21). Średnica zabytku wynosi ok. 44 cm, grubość ok. 9 cm, a średnica otworu w najwyższym miejscu ok. 3 cm. Pierwotne powierzchnie są niezachowane z powodu silnego oddziaływania erozji. W niektórych miejscach widoczne są pęknięcia i ubytki. Kamienne żarno zostało odnalezione w spągowej części wypełniska obiektu 7/2002. Wraz z zabytkiem znajdowały się tam również fragmenty ceramiki z okresu wpływów rzymskich oraz liczne pokruszone kości zwierzęce, niektóre przepalone. W wypełnisku nie odnaleziono innych zabytków wskazujących na młodszą chronologię obiektu.

Zabytek odkryty w Baryczy można zaliczyć do kategorii żaren rotacyjnych, występujących w kulturze przeworskiej już od młodszego okresu przedrzymskiego¹⁸⁹. Wyroby te znane są w kilku odmianach. W obrębie stanowisk osadaowych można spotkać formy wklęsłe lub płaskie. Część form ma żłobione rowki na powierzchniach mielących, niektóre ukształtowane w tzw. systemie ćwiartkowym. Ze względu na wspomniany wyżej stan zachowania powierzchni żarna z Baryczy, nie można stwierdzić, czy powierzchnia zabytku była dodatkowo kształtowana. Formy urządzeń tego typu nie wykazują zmienności w okresie przedrzymskim oraz rzymskim. Z tego powodu chronologia żaren rotacyjnych może być określana jedynie na podstawie sąsiadujących z nim znalezisk¹⁹⁰.

• **Gliniany ciężarek tkacki**

Podczas eksploracji skupiska 6/1967 odnaleziono cylindryczny ciężarek tkacki (tabl. 1: 8). Przedmiot ten ma okrągły kształt o średnicy około 6 cm. Otwór ciężarka nie jest umieszczony w środku wyrobu, natomiast przesunięty jest w kierunku jednej ze ścianek. Grubość wyrobu również jest nieregularna, dochodząca do 2 cm. Na

---

¹⁸⁸ T. Rakowski, K. Watemborska-Rakowska: *Gniew jest osłą męstwa. Uwagi o osetkach z okresu wpływów rzymskich na podstawie znalezisk z cmentarzyska kultury przeworskiej w Cziersku na Urzeczu*, (w:) *Orbis Barbaricum. Studia ad Archaeologiam Germanorum et Baltorum temporibus impreei Romani Pertinentia Adalberto Nowakowski Dedicata*, red. J. Andrzejowski, A. Cieśliński, B. Kontny, Warszawa-Schleswig 2017, s. 511.

¹⁸⁹ J. Rodzińska-Nowak, *Gospodarka żywnościowa kultury przeworskiej*, Kraków 2012, s. 130.

¹⁹⁰ Tamże.

chapter on immovable features can confirm this dating of this hearth. The cluster D/1967 seems to be in a stratigraphic relationship with the reservoir and the groove reaching it (clusters 7 and 7A/1967), occupying an older position in relation to them. A. Jodłowski also indicates the existence of stratigraphic relationships here (Fig. 8), although he dates these structures to the Neolithic period¹⁹¹. As a result of the current analyses, it can be concluded that cluster 4/1967, which intersects cluster 7A according to M. Godłowska (Fig. 5), was probably also formed in the La Tène period. This thesis is also supported by the fragments of vessels assigned to it in the inventory¹⁹².

The small pottery group discovered on the roof of cluster 3/1967 should be associated with the La Tène period. In this case, however, we cannot clearly state whether we are talking about a recessed immovable feature dating to this phase, or merely an accumulation of material on a secondary deposit.

The archaeological material from the fill of cluster A/1968 gives the impression of a Middle La Tène complex, mainly due to the presence of wheel thrown tableware. However, the presence of fragments of painted vessels typical of the Late La Tène period (Table 2: 7, 9) and a bracelet of variety 7b (Table 2: 3), most often occurring at the turn of the Lt C and Lt D phases¹⁹³, shifts the dating of the feature to the beginning of the Lt D1 phase. It is also worth noting that in cluster A/1968 no pottery of the older horizon of the Przeworsk culture typical of phase II of the Tyniec group was found, apart from a fragment of the upper part of a pot referring to inverted pear-shaped forms.

In the ceramic material lying outside the immovable features, only a few sherds from vessels dating back to the La Tène period were clearly identified¹⁹⁴. These include, among other things, small fragments of graphite situlae made using a potter's wheel (Table 15: 10), the lower part of a fine grey bowl with traces of wheel rotation on the surfaces (Table 14: 1) and the rims of hand-made vessels

¹⁹¹ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, p. 69.

¹⁹² See the catalogue of artefacts and description of materials and description of features.

¹⁹³ K. Dziągiewski, T. Purowski: *Uwagi o chronologii i technikach wykonania celtyckich ozdób szklanych z osady w Podgężu koło Krakowa (stanowisko 17)*, "Przegląd Archeologiczny", 2011, Issue 59, pp. 75–135.

¹⁹⁴ The number of discovered stray artefacts from this period, taking into account the division into excavations, is as follows: are IV/1968 – 1 frag.; excavation 1/2002 – 2 frag.; excavation 2/2002 – 1 frag.; excavation 3/2002 – 2 frag.; excavation 4/2002 – 4 frag.

podstawie analizy fragmentów ceramiki odnalezionych w obiekcie, ciężarek tkacki można datować na młodszy lub późny okres rzymski.

CHRONOLOGIA STRUKTUR OSADNICZYCH
NA STANOWISKU NR 7 W BARYCZY
OD OKRESU LATEŃSKIEGO PO MŁODSZY LUB PÓŹNY OKRES RZYMSKI

Na podstawie analizy dostępnych źródeł nie można precyzyjnie datować początku funkcjonowania osady celtyckiej na stanowisku nr 7 w Baryczy. Pewne elementy, takie jak występowanie ceramiki grafitowej czy uzyskany wynik analizy próby węgla drzewnych ze skupiska D/1968 (ryc. 14), pozwalają przypuszczać, że miało to miejsce już w okresie środkowolateńskim. Przesłanki opisane w rozdziale dotyczącym obiektów nieruchomych mogą potwierdzać takie datowanie tego paleniska. Skupisko D/1967 wydaje się pozostawać w relacji stratygraficznej ze zbiornikiem i dochodzącym do niego rowkiem (skupiska 7 i 7A/1967), zajmując względem nich starszą pozycję. Na występowanie tutaj zależności stratygraficznych wskazuje także A. Jodłowski (ryc. 8), choć sam datuje te struktury na okres neolitu¹⁹¹. W wyniku przeprowadzonych obecnie analiz można uznać, że skupisko 4/1967, przecinające według M. Godłowskiej skupisko 7A (ryc. 5), powstało zapewne także w okresie lateńskim. Tezę tę wspierają również przypisane w inwentarzu do niego ułamki naczyń¹⁹².

Z okresem lateńskim należy łączyć niewielkie zgrupowanie ceramiki ujawnione w ramach stropu skupiska 3/1967, w tym przypadku nie możemy jednak jednoznacznie stwierdzić czy mowa tutaj o datowanym na tę fazę zagłębionym obiekcie nieruchomym, czy jedynie nagromadzeniu materiału na złożu wtórnym.

Materiał zabytkowy pochodzący z wypełniska skupiska A/1968 sprawia wrażenie zespołu o metryce środkowolateńskiej, głównie dzięki obecności ceramiki stołowej toczonej na kole. Jednak obecność fragmentów naczyń malowanych typowych dla okresu późnolateńskiego (tabl. 2: 7, 9) oraz bransolety odmiany 7b (tabl. 2: 3), występującej najczęściej na przełomie faz Lt C i Lt D¹⁹³, powoduje przesunięcie datowania obiektu na początek fazy Lt D1. Warto również zaznaczyć, że w skupisku

¹⁹¹ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, s. 69.

¹⁹² Patrz katalog zabytków oraz opis materiałów i opis obiektów.

¹⁹³ K. Dziegielewska, T. Purowski: *Uwagi o chronologii i technikach wykonania celtyckich ozdób szklanych z osady w Podłężu koło Krakowa (stanowisko 17)*, „Przegląd Archeologiczny” 2011, z. 59, s. 75–135.

also containing graphite in the ceramic mass (Table 17: 5, 7–8). During the surface surveys, small fragments of vase-shaped vessels of the Przeworsk culture were also discovered, which are characteristic of the phase III of the Tynec group, dating to the Lt D2 stage and the beginning of the Roman period (Table 18: 9–10).

A significant increase in the number of artefacts is visible in the B2 phase, especially in the area surveyed in 2002. At that time, there was most likely an earth-sheltered residential building, marked as feature 3/2002. In its fill and in the adjacent excavations, among others, fragments of fine vases made using the technology of blackened tableware of the Przeworsk culture, numerous parts of S-shaped pots, elements of bowls and lids were found. It is likely that features 7–10/2002 and 15/2002 were created at approximately the same time. The utility pit (feature 7/2002) attracts attention. At its bottom, a rotary-quern with damaged surfaces was discovered (Fig. 21). The existence of above-ground buildings in this area cannot be ruled out, as evidenced by the discovery of post holes (Fig. 7). The area surveyed in 2002 evidently captured part of a residential settlement dating to the early Roman influences period.

Perhaps the cluster B/1968, located in the survey zone of 1967–1968, with a groove reaching it (cluster B1/1968), from which the tested charcoal sample originated, should also be dated to this period (Fig. 18). The feature's dimensions and shape refer to typical Roman hearths found within economic zones. This type of features with grooves reaching them are known from Pakoszówka, site 1¹⁹⁵. A. Jodłowski dates this complex to the Neolithic period¹⁹⁶, additionally suggesting its connection with cluster 4/1967 (Fig. 8). In our opinion, there is no basis for such an interpretation, and the previous dating is at least questionable.

The post holes visible in excavation 7/1967 and quarter A of are IV (features “m”, “i”, “j”, “k”, “l” and two unnumbered holes) should also be associated with the early Roman period. Despite a small number of Neolithic materials being attributed to them, they stand out due to their characteristic arrangement, similar to common structures from the Roman period (Fig. 6). Perhaps the wall of the above-ground post building was also captured in are VI in qtr. B and D. It consisted of three post holes marked as “cluster P”, “cluster R” and “cluster O”. Such structures were found,

---

¹⁹⁵ R. Madyda, E. Pohorska-Kleja, Judyta Rodzińska-Nowak: *Osada z okresu rzymskiego w Pakoszówce, stan. 1, pow. Sanok*, “Rocznik Przemyski. Archeologia”, 2006, Vol. XLII, Issue 2, pp. 71–72, Fig. 2.

¹⁹⁶ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, pp. 110–112.

A/1968 nie odnaleziono ceramiki starszego horyzontu kultury przeworskiej typowego dla II fazy grupy tyńskiej poza fragmentem górnej części garnka nawiązującego do form odwrotnie gruszkowatych.

W materiale ceramicznym zalegającym poza obiektami nieruchomymi zidentyfikowano jednoznacznie tylko nieliczne skorupy pochodzące z naczyń datowanych na okres lateński¹⁹⁴. Są wśród nich między innymi drobne fragmenty situl grafitowych wykonanych przy użyciu koła garncarskiego (tabl. 15: 10), dolna partia cienkościennej misy barwy szarej ze śladami rotacji koła na powierzchniach (tabl. 14: 1) oraz brzegi naczyń lepionych ręcznie również zawierające grafit w masie garncarskiej (tabl. 17: 5, 7–8). Podczas badań powierzchniowych odkryto też drobne fragmenty naczyń wazowatych kultury przeworskiej charakterystyczne dla III fazy grupy tyńskiej, datowanej na stadium Lt D2 i początek okresu rzymskiego (tabl. 18: 9–10).

Zdecydowany wzrost liczby zabytków widoczny jest w fazie B2, szczególnie na obszarze przebadanym w 2002 r. Wtedy najprawdopodobniej funkcjonował tu zagłębiony budynek mieszkalny, oznaczony jako obiekt 3/2002. W jego wypełnisku oraz w sąsiadujących z nim wykopach odnaleziono między innymi fragmenty cienkościennych waz wykonanych w technologii czernionej ceramiki stołowej kultury przeworskiej, liczne części garnków esowatych, elementy mis oraz pokrywek. Prawdopodobnie w zbliżonym czasie powstały obiekty 7–10/2002 i 15/2002. Uwagę zwraca jama gospodarcza (obiekt 7/2002). Na jej dnie odkryto żarno obrotowe ze zniszczonymi powierzchniami (ryc. 21). Nie można też wykluczyć istnienia w tym rejonie zabudowy naziemnej, o czym świadczy odkrycie jam po słupach (ryc. 7). Na terenie badań z 2002 r. ewidentnie uchwycono część osady mieszkalnej z wczesnego okresu wpływów rzymskich.

Być może na ten okres należy także datować położone w strefie badań z lat 1967–1968 skupisko B/1968 z dochodzącym doń rowkiem (skupisko B1/1968), z którego pochodzi przebadana próbka węgla drzewnego (ryc. 18). Obiekt nawiązuje wymiarami i kształtem do typowych palenisk rzymskich występujących w obrębie stref gospodarczych. Tego rodzaju obiekty z dochodzącymi do nich rowkami znane są z Pakoszówki, stan. 1¹⁹⁵. Antoni Jodłowski zespół ten datuje na okres

---

¹⁹⁴ Ilość odkrytych luźnych zabytków z tego okresu, z uwzględnieniem podziału na wykopy, prezentuje się następująco: ar IV/1968 – 1 fr.; wyk. 1/2002 – 2 fr.; wyk. 2/2002 – 1 fr.; wyk. 3/2002 – 2 fr.; wyk. 4/2002 – 4 fr.

¹⁹⁵ R. Madyda, E. Pohorska-Kleja, Judyta Rodzińska-Nowak: *Osada z okresu rzymskiego*

among others, at site no. 9 in Stanisławice, Bochnia commune, surveyed during the construction of the A4 motorway¹⁹⁷. Moreover, a row of six small post holes, located in excavations 7 and 8/1967, north of the presumed post building, is also noteworthy. These features are placed along a straight line and are most likely the remains of a fragment of the fence. This type of structures, which functioned as fences, are also known from other settlements¹⁹⁸, although in the case of Barycz, their dating is debatable. However, after an analysis of the available documentation, the existence of a Neolithic post frame building in the form proposed by A. Jodłowski with the signalled function of a salt warehouse was ruled out¹⁹⁹. There was probably a mistake here caused by several changes in the markings of features and excavations, which resulted in an imprecise summary of the planigraphy of features from different parts of the surveyed area, which in fact do not form the arrangement suggested in older publications. It is possible, however, that the features marked in the original documentation as posts 1 and 2, initially interpreted as elements related to the alleged salt warehouse, were in fact related to cluster 4/1967. This feature may also be related to two more features discovered in excavation 8/1967 (without numbers), one of which was captured directly under the groove.

In the ceramic material, lying loosely in the layers, sherds from vessels of the Púchov culture were also found. They include fragments of biconical bowls with a high, sharp and gentle belly bend (Table 11: 4–6), part of a barrel-shaped pot decorated with curved double flutes (Table 12: 14) and elements of thick-walled storage vessels (Table 13: 5; Table 15: 1, 2; Table 17: 9, 11). The archaeological materials associated with the Púchov culture are found on settlement sites dating from the end of the Pre-Roman period to the beginning of the younger Roman period, mainly in the B2 and C1a phases. Moreover, a fragment, most likely from a Dacian cup, was found within the cultural layer (Table 16: 12). This type of vessel moulds occurred most often in Lesser Poland in the B1 phase of the Roman period, mainly in settlement sites of the Púchov culture.

The next stage of the functioning of the settlement in Barycz is associated with clusters 5 and 6/1967. The fragments of pots and storage vessels found there, made using the potter's wheel, date back to the younger or late Roman period. It should

---

¹⁹⁷ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, p. 41.

¹⁹⁸ *Ibid.*, p. 53.

¹⁹⁹ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, pp. 69, 113; *id.*: *Technika produkcji soli...*, p. 92, Fig. 26.

neolitu¹⁹⁶, sugerując dodatkowo jego połączenie ze skupiskiem 4/1967 (ryc. 8). Naszym zdaniem nie ma podstaw do takiej interpretacji, a dotychczasowe datowanie jest co najmniej wątpliwe.

Z wczesnym okresem rzymskim ewentualnie należy również łączyć jamy po słupach widoczne w ramach wykopu 7/1967 i ćwiartki A ara IV (obiekty „m”, „i”, „j”, „k”, „l” oraz dwie jamy bez numeracji). Pomimo przypisania do nich niewielkiej ilości materiałów neolitycznych, wyróżniają się ze względu na charakterystyczny układ, zbliżony do powszechnie występujących konstrukcji z okresu rzymskiego (ryc. 6). Być może ścianę naziemnego budynku słupowego uchwycono również na arze VI w ćw. B i D. Składała się z trzech jam posłupowych oznaczonych jako „skupisko P”, „skupisko R” i „skupisko O”. Założenia tego typu odnaleziono między innymi na stanowisku nr 9 w Stanisławicach, gm. Bochnia, badanym podczas budowy autostrady A4¹⁹⁷. Ponadto na uwagę zasługuje również rząd sześciu niewielkich dołków posłupowych, znajdujących się w wykopach 7 i 8/1967, na północ od przypuszczalnego budynku słupowego. Obiekty te ustawione są wzdłuż linii prostej i stanowią najprawdopodobniej pozostałości fragmentu płotu. Założenia tego typu, pełniące funkcję ogrodzeń, znane są również z innych osad¹⁹⁸, choć w przypadku Baryczy ich datowanie jest dyskusyjne. Po analizie dostępnej dokumentacji wykluczono natomiast istnienie budynku o konstrukcji słupowej z okresu neolitu w proponowanej przez A. Jodłowskiego formie z sygnalizowaną funkcją składu na sól¹⁹⁹. Nastąpiła tu zapewne pomyłka spowodowana kilkukrotnymi zmianami oznaczeń obiektów i wykopów, co poskutkowało nieprecyzyjnym zestawieniem planigrafii obiektów z różnych części badanego obszaru, które w rzeczywistości nie tworzą sugerowanego w starszych publikacjach układu. Niewykluczone natomiast, że obiekty oznaczone w oryginalnej dokumentacji jako słupy 1 i 2, zinterpretowane pierwotnie jako elementy związane z domniemanym magazynem na sól, miały w rzeczywistości związek ze skupiskiem 4/1967. Z obiektem tym być może łączą się także dwa kolejne odkryte w wykopie 8/1967 (bez nadanych numerów), z których jeden uchwycono bezpośrednio pod rowkiem.

---

w *Pakoszówce, stan. 1, pow. Sanok*, „Rocznik Przemyski. Archeologia”, Przemysł 2006, t. XLII, z. 2, s. 71–72, ryc. 2.

¹⁹⁶ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, s. 110–112.

¹⁹⁷ J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka...*, s. 41.

¹⁹⁸ Tamże, s. 53.

¹⁹⁹ A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, s. 69, 113; tenże: *Technika produkcji soli...*, s. 92, rys. 26.

be emphasised, however, that the materials included in cluster 5/1967 should most likely actually be assigned to cluster 6/1967. Their dislocation was probably caused by ploughing²⁰⁰. The cluster 6/1967 includes a groove which, according to A. Jodłowski, was created in the modern period²⁰¹.

Single fragments of sherds from the La Tène and Roman periods also come from other sites in the area of Barycz, including no. 1, 3, 5, 6, 8 and 9. They were obtained during surface surveys and in small probing surveys carried out in the area. Most of the fragments are sherds with rough surfaces from cooking vessels of a wide chronology, with the exception of the lower part of the pot from site no. 6 (Table 18: 3) dating to the younger or late Roman period. The presence of scattered archaeological material in the area may be related to the exploitation of brine springs occurring in the area in question in most stages of the Iron Age. The situation, however, remains poorly recognised.

SITE NO. 7 IN BARYCZ AGAINST THE BACKGROUND OF THE CULTURAL
SITUATION IN LESSER POLAND IN THE LA TÈNE PERIOD
AND THE ROMAN INFLUENCES PERIOD

The settlement at site no. 7 in Barycz, in the light of archaeological surveys to date, fits into the general picture of the La Tène culture in western Lesser Poland, inhabited by the Celtic population from the Lt B2 phase²⁰². The settlement range then included the area near Krakow, the Wieliczka Foothills and the upland area located on the northern bank of the Vistula. As a result of contacts between the Celtic population and communities representing the Przeworsk culture, whose representatives moved from the north to the areas of Lesser Poland, a cultural phenomenon known as the Tyniec group was created. It was characterised by the coexistence of elements of the La Tène and Przeworsk cultures, mainly in the form of pottery and, less frequently, metal products.

The settlement of the Tyniec group can be divided into three phases. The first covered the chronological interval from Lt B2 to the end of Lt C2 and was

---

²⁰⁰ See the description of features.

²⁰¹ Data from the survey documentation.

²⁰² P. Dulęba: *Przemiany kulturowe...*, p. 11.

W materiale ceramicznym, zalegającym luźno w warstwach, odnaleziono również skorupy pochodzące z naczyń kultury puchowskiej. Są wśród nich fragmenty dwustożkowatych mis o wysoko umieszczonym ostrym i łagodnym załomie brzuśca (tabl. 11: 4–6), część beczułkowatego garnka zdobionego zakrzywionymi podwójnymi żłobkami (tabl. 12: 14) oraz elementy grubościennych naczyń zasobowych (tabl. 13: 5; tabl. 15: 1, 2; tabl. 17: 9, 11). Materiały zabytkowe związane z kulturą puchowską występują na stanowiskach osadowych datowanych od końca okresu przedrzymskiego do początku młodszego okresu rzymskiego, głównie w fazach B2 i C1a. Ponadto w obrębie warstwy kulturowej odnaleziono fragment pochodzący najprawdopodobniej z czarki dackiej (tabl. 16: 12). Tego typu formy naczyń występowały na terenie Małopolski najczęściej w fazie B1 okresu rzymskiego, głównie na stanowiskach osadowych kultury puchowskiej.

Kolejne stadium funkcjonowania osady w Baryczy związane jest ze skupiskami 5 i 6/1967. Odnalezione w nich fragmenty garnków oraz naczyń zasobowych wykonanych przy użyciu koła garncarskiego datowane są na młodszy lub późny okres rzymski. Należy jednakże podkreślić, że materiały ujęte w rama skupiska 5/1967 najprawdopodobniej faktycznie należy przypisać do skupiska 6/1967. Zapewne ich dyslokacja nastąpiła pod wpływem orki²⁰⁰. Do skupiska 6/1967 dochodzi rowek, który według A. Jodłowskiego powstał w okresie nowożytnym²⁰¹.

Pojedyncze fragmenty skorup z okresu lateńskiego oraz rzymskiego pochodzą również z innych stanowisk w rejonie Baryczy, między innymi nr 1, 3, 5, 6, 8 i 9. Pozyskane były podczas badań powierzchniowych oraz w niewielkich sondażach prowadzonych w okolicy. Większość fragmentów stanowią skorupy o szorstkich powierzchniach pochodzące z naczyń kuchennych o szerokiej chronologii, z wyjątkiem dolnej partii garnka ze stanowiska nr 6, (tabl. 18: 3) datowanego na młodszy lub późny okres rzymski. Obecność rozproszonego w okolicy materiału zabytkowego może być związana z eksploatacją występujących na omawianym obszarze źródeł solankowych w większości stadiów epoki żelaza. Sytuacja jednakże w dalszym ciągu pozostaje słabo rozpoznana.

---

²⁰⁰ Patrz opis obiektów.

²⁰¹ Dane z dokumentacji badań.

characterised by the presence of only Celtic artefacts. The second phase falls on the beginning of the Late La Tène period, when the people of the Przeworsk culture arrived from the north in Lesser Poland. This phase was characterised, among other things, by the presence on the sites of Przeworsk pottery in the form of, for example, pear-shaped and inverted pear-shaped vessels, and as well as La Tène products, including fragments of graphite situlae. In the third phase, covering the Lt D2 stage of the Late La Tène period and the beginning of B1 of the early Roman period, Celtic painted pottery typical of that period appeared in the Tyniec group. The archaeological material also records the appearance of a minting centre in the area near Krakow, from which there are single finds of coins in the form of staters and their fractions, and fragments of mint moulds²⁰³. In the third stage, in the settlements of the Tyniec group, ceramic products referring in style to the moulds of the Púchov and Dacian cultures also appeared. This phenomenon can be associated with the probable inflow of people of Carpathian origin from the south²⁰⁴.

The previously presented characteristics of the Celtic settlement in western Lesser Poland indicate settlement continuity within all phases of the Tyniec group. The changes in the historic material found at sites from particular chronological periods are the result of the interaction of “Tyniec” communities with external groups. In particular, in phase II, there were strong contacts with communities of the Przeworsk culture arriving from the north. In turn, the changes that occurred in phase III resulted from the migration of population groups of southern origin²⁰⁵. It is also worth referring to the hypothesis presented by P. Dulęba, which assumes the separation of the settlements of phase I, associated with the typical La Tène culture, from phase III, attributed to the communities of the Przeworsk culture, with clear influences of the La Tène culture from the areas of modern Moravia and Slovakia. According to this theory, in the middle phase of the Tyniec group, the Celtic settlements in Lesser Poland may have disappeared and were replaced by settlements of the early Przeworsk culture²⁰⁶. Nevertheless, based on the results of surveys carried out at site no. 7 in Barycz, which provide materials from all

---

²⁰³ T. Bochnak, K. Dzięgielewski: *Od Wyciąża do Podłęża, czyli stan badań nad osadnictwem celtyckim w rejonie podkrakowskim w siedemdziesięciolecie archeologii nowobuckiej*, “Materiały Archeologiczne Nowej Huty”, 2020, Vol. 20, pp. 97–119.

²⁰⁴ P. Dulęba: *Przemiany kulturowe...*, p. 27.

²⁰⁵ T. Bochnak, K. Dzięgielewski: *Od Wyciąża do Podłęża ...*, p. 102.

²⁰⁶ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...* p. 183; P. Dulęba: *Przemiany kulturowe...*, pp. 26–28.

STANOWISKO NR 7 W BARYCZY
NA TLE SYTUACJI KULTUROWEJ W MAŁOPOLSCE
W OKRESIE LATEŃSKIM ORAZ OKRESIE WPŁYWÓW RZYMSKICH

Osada na stanowisku nr 7 w Baryczy, w świetle dotychczasowych badań archeologicznych, wpisuje się w ogólny obraz kultury lateńskiej na terenie zachodniej Małopolski, zamieszkiwanej przez ludność celtycką od fazy Lt B2²⁰². Zasięg osadnictwa obejmował wówczas rejon podkrakowski, Pogórze Wielickie oraz położony na północnym brzegu Wisły obszar wyżynny. W wyniku kontaktów ludności celtyckiej ze społecznościami reprezentującymi kulturę przeworską, której przedstawiciele przemieszczali się z północy na tereny Małopolski, powstało zjawisko kulturowe określane jako grupa tyniecka. Charakteryzowała się występowaniem obok siebie elementów kultury lateńskiej oraz przeworskiej, głównie w postaci ceramiki oraz rzadziej wyrobów metalowych.

Osadnictwo grupy tynieckiej można podzielić na trzy fazy. Pierwsza z nich obejmowała zakres chronologiczny od Lt B2 do końca Lt C2 i charakteryzowała się występowaniem wyłącznie zabytków celtyckich. Faza druga przypada na początek okresu późnolateńskiego, kiedy na tereny Małopolski przybyła z północy ludność kultury przeworskiej. Faza ta charakteryzowała się między innymi występowaniem na stanowiskach ceramiki przeworskiej w postaci na przykład naczyń gruszkowatych i odwrotnie gruszkowatych, oraz wyrobów lateńskich, w tym fragmentów situl grafitowych. W fazie trzeciej, obejmującej stadium Lt D2 okresu późnolateńskiego oraz początek B1 okresu wczesnorzymskiego, na terenie grupy tynieckiej pojawiła się typowa dla tego okresu celtycka ceramika malowana. W materiale archeologicznym odnotowano również pojawienie się ośrodka mennicznego w rejonie podkrakowskim, z którego pochodzą pojedyncze znaleziska monet w postaci staterów i ich frakcji, oraz fragmentów form mennicznych²⁰³. W trzecim stadium, na osadach grupy tynieckiej pojawiły się również wyroby ceramiczne nawiązujące stylistyką do form kultury puchowskiej oraz dackiej. Zjawisko to można łączyć z prawdopodobnym napływem z południa ludności pochodzenia karpackiego²⁰⁴.

---

²⁰² P. Dulęba: *Przemiany kulturowe...*, s. 11.

²⁰³ T. Bochnak, K. Dziegielewska: *Od Wyciąża do Podłęża, czyli stan badań nad osadnictwem celtyckim w rejonie podkrakowskim w siedemdziesięciolecie archeologii nowobuckiej*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 2020, t. 20, s. 97–119.

²⁰⁴ P. Dulęba: *Przemiany kulturowe...*, s. 27.

chronological phases of the Tynec group, the first hypothesis seems more likely. In the light of the research to date, it becomes even more necessary to thoroughly survey the complex in Barycz. Perhaps this will provide new data related to settlement changes in western Lesser Poland during the middle and late La Tène period.

The settlement of the Tynec group disappeared at the beginning of the Roman period. At that time, in western Lesser Poland, there was a clear division into two settlement zones. From the end of the A3 phase of the Pre-Roman period, the Púchov culture settlement developed on the southern bank of the Vistula, the population of which most likely moved to this region from the Sądecka Valley after the horizon of the catastrophe²⁰⁷. The Púchov culture may include, among other things: settlements located in Krakow Kurdwanów²⁰⁸, Krakow Wola Duchacka²⁰⁹, Krakow Pychowice²¹⁰, Zakrzów²¹¹ and at sites in Podłęże²¹² and Zagórze²¹³, which were surveyed as part of works preceding the construction of the A4 motorway. The traces of settlements of this culture are also clearly visible at sites belonging to the Wieliczka complex, e.g. at site no. 1. A characteristic of the Púchov culture, clearly visible in the historic material from the settlements located in the area near Krakow, is the occurrence of wide-mouthed storage vessels. Vessels of this type are decorated with engraved ornamentation in the form of vertical wavy lines, multiplied incised line or finger impressions, usually placed in the upper part of the bellies. A numerous series of fragments of storage jars is known, among other things,

---

²⁰⁷ R. Madyda-Legutko: *Zróżnicowanie kulturowe...*, p. 51.

²⁰⁸ A. Krauss: *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Kurdwanowie koło Krakowa w latach 1954–1955*, "Sprawozdania Archeologiczne", 1957, Vol. IV, pp. 90–97.

²⁰⁹ R. Jamka: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w osadzie przedhistorycznej w Krakowie-Woli Duchackiej*, "Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności", 1946, Vol. XLVI, pp. 123–125.

²¹⁰ R. Naglik: *Die kaiserzeitliche Siedlung der Púchov-Kultur in Krakow-Pychowice, FSt. 2*, (in:) *Kontakte längs der Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt*, Krakow, 1996, pp. 199–209.

²¹¹ J. M. Fraś, E. Kolebuk, J. Rapała: *Od epoki brązu po okres wędrówek ludów...* p. 208.

²¹² M. K. Dziągiewlescy, M. Nowak, R. Szczerba: *Osada grupy wyciąsko-złotnickiej oraz osada ze środkowego kresu lateńskiego i wczesnego okresu wpływów rzymskich w Podłężu (stan. 17), pow. wielicki, w świetle badań w latach 2003–2004*, (in:) *Raport 2003–2004: Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2003–2004*, "Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, seria B: Materiały archeologiczne", 2006, p. 664.

²¹³ P. Dulęba, J. Okoński, M. M. Przybyła, M. Suchorska-Rola: *Ostatnie sezony badań na terenie kompleksu stanowisk Zagórze 2 – Staniątki 26, gm. Niepołomice, woj. Małopolskie*, (in:) "Raport 2007–2008", 2012, Vol. 1, p. 322.

Przedstawiona wcześniej charakterystyka osadnictwa celtyckiego w zachodniej Małopolsce wskazuje na ciągłość osadniczą w obrębie wszystkich faz grupy tyńskiej. Zmiany w materiale zabytkowym, odnajdywanym na stanowiskach z poszczególnych okresów chronologicznych, są wynikiem interakcji społeczności „tyńskich” z grupami zewnętrznymi. W szczególności w II fazie dochodziło do silnych kontaktów z napływającymi z północy społecznościami kultury przeworskiej. Z kolei zmiany, do których doszło w III fazie, wynikały z migracji grup ludności pochodzenia południowego²⁰⁵. Warto również odwołać się do hipotezy zaprezentowanej przez P. Dulębę, która zakłada rozdzielność osadnictwa I fazy, związanej z typową kulturą lateńską, od III fazy, przypisywanej społecznościom kultury przeworskiej, z wyraźnymi wpływami kultury lateńskiej z terenów współczesnych Moraw i Słowacji. Według tej teorii, w środkowej fazie grupy tyńskiej mogło dojść do zaniku osadnictwa celtyckiego w Małopolsce, które zostało zastąpione przez osiedla wczesnej kultury przeworskiej²⁰⁶. Niemniej jednak, na podstawie wyników badań przeprowadzonych na stanowisku nr 7 w Baryczy, które dostarczają materiałów ze wszystkich faz chronologicznych grupy tyńskiej, bardziej prawdopodobna wydaje się hipoteza pierwsza. W świetle dotychczasowych badań, tym bardziej staje się konieczne dokładne przebadanie kompleksu baryckiego. Być może pozwoli to na pozyskanie nowych danych związanych z przemianami osadniczymi w zachodniej Małopolsce w środkowym oraz późnym okresie lateńskim.

Osadnictwo grupy tyńskiej zanikło na początku okresu rzymskiego. W tym czasie na terenie zachodniej Małopolski wytworzył się wyraźny podział na dwie strefy osadnicze. Od końca fazy A3 okresu przedrzymskiego na południowym brzegu Wisły rozwinęło się osadnictwo kultury puchowskiej, której ludność najprawdopodobniej przemieściła się w ten rejon z Kotliny Sądeckiej po horyzoncie katastrofy²⁰⁷. Do kultury puchowskiej można przypisać m.in. osady zlokalizowane w Krakowie Kurdwanowie²⁰⁸, Krakowie Woli Duchackiej²⁰⁹, Krakowie

---

²⁰⁵ T. Bochnak, K. Dzięgielewska: *Od Wyciąża do Podłęża ...*, s. 102.

²⁰⁶ P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy...* s. 183; P. Dulęba: *Przemiany kulturowe...*, s. 26–28.

²⁰⁷ R. Madyda-Legutko: *Zróżnicowanie kulturowe...*, s. 51.

²⁰⁸ A. Krauss: *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Kurdwanowie koło Krakowa w latach 1954–1955*, „Sprawozdania Archeologiczne” 1957, t. IV, s. 90–97.

²⁰⁹ R. Jamka: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w osadzie przedhistorycznej w Krakowie-Woli Duchackiej*, „Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności” 1946, t. XLVI, s. 123–125.

from site no. 11 in Wieliczka²¹⁴. Vessels of this type are associated, among other things, with the saltworking process during which salt was obtained from brine. The elements of the Púchov culture are also found in the area along the left bank of the Vistula in the region of Krakow, where the Przeworsk culture settlement developed. They were found, among other things, in the above-mentioned settlement in Krakow-Nowa Huta-Mogiła and at site 3 in Kryspinów²¹⁵. The artefacts related to the Przeworsk culture can also be found on the right bank of the Vistula, in the settlement zone of the Púchov culture.

During the archaeological surveys at site no. 7 in Barycz, the pottery of the Púchov culture was also discovered. The examples include wide-mouthed fragments of storage vessels, upper parts of bowls with high positioned belly bends, and parts of pots decorated with rounded incised lines. Another characteristic indicating the presence of the Púchov population in Barycz is the low proportion of sherds from blackened tableware of the Przeworsk culture in the archaeological material.

The enclave near Krakow is dated chronologically from the end of the A3 phase of the Pre-Roman period to the C1a phase of the younger Roman influences period, when it disappeared. This process coincides with the decline of the Púchov settlement in northern Slovakia and can be linked to the resettlement of the Cotini tribe (identified with the Púchov culture) to southern Pannonia between 173 and 180 AD, during the Marcomannic Wars. The place of the Púchov culture in the area near Krakow was taken by the people of the Przeworsk culture²¹⁶.

The younger or late Roman period is represented at site no. 7 in Barycz by one immovable feature (cluster 6/1967) and surface pottery finds. At that time, the settlement network of the Przeworsk culture population thickened in the Krakow region. The settlement of this taxonomic unit also developed on the right bank of the Vistula, including in the Wieliczka Foothills. A characteristic of this period is the re-emergence of the technology of making clay vessels using the potter's wheel and firing vessels in reducing atmosphere. The pottery of this type was common in

---

²¹⁴ K. Reguła: *Badania osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1973", Wieliczka 1973, pp. 25–26, Fig. 4: b, d; id.: *Wyniki badań osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1979 roku", Wieliczka 1980, p. 15.

²¹⁵ P. Kaczanowski: *Złota moneta celtycka z osady kultury przeworskiej w Kryspinowie, woj. Kraków*, "Sprawozdania Archeologiczne", 1996, Vol. XVIII, p. 124.

²¹⁶ K. Pieta: *Die Keltische Besiedlung der Slovakei...*, p. 216; A. Lasota, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej...*, p. 372.

Pychowicach²¹⁰, Zakrzowie²¹¹ oraz na stanowiskach w Podłężu²¹² oraz Zagórz²¹³, które badano w ramach prac poprzedzających budowę autostrady A4. Ślady osadnictwa tej kultury wyraźnie uwidaczniają się również na stanowiskach należących do kompleksu wielickiego, np. na stanowisku nr 1. Charakterystyczną cechą kultury puchowskiej, wyraźnie widoczną w materiale zabytkowym pochodzącym z osad zlokalizowanych na obszarze podkrakowskim, jest występowanie szeroko-otworowych naczyń zasobowych. Naczynia tego typu zdobione są ornamentem rytym w postaci pionowych linii falistych, zwielokrotnionych linii rytych lub dołków palcowych, umieszczonych zazwyczaj w górnej części brzuśców. Liczna seria fragmentów form zasobowych znana jest między innymi ze stanowiska nr 11 w Wieliczce²¹⁴. Naczynia tego typu łączone są między innymi z procesem warzelniczym, podczas którego pozyskiwano sól z solanki. Elementy kultury puchowskiej występują również na obszarze położonym wzdłuż lewego brzegu Wisły w rejonie Krakowa, gdzie rozwijało się osadnictwo kultury przeworskiej. Odnajdowano je między innymi na wspomnianej wyżej osadzie w Krakowie-Nowej Hucie-Mogile oraz na stanowisku 3 w Kryspinowie²¹⁵. Zabytki związane z kulturą przeworską spotykane są również na prawym brzegu Wisły, w strefie osadnictwa kultury puchowskiej.

Podczas badań archeologicznych na stanowisku nr 7 w Baryczy odnaleziono także ceramikę kultury puchowskiej. Jako przykłady należy wymienić szeroko-otworowe fragmenty naczyń zasobowych, górne partie mis z wysoko umieszco-

---

²¹⁰ R. Naglik: *Die kaiserzeitliche Siedlung der Püchov-Kultur in Krakow-Pychowice, FSt. 2*, (w:) *Kontakte längs der Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt*, Kraków 1996, s. 199–209.

²¹¹ J. M. Fraś, E. Kolebuk, J. Rapała: *Od epoki brązu po okres wędrówek ludów...* s. 208.

²¹² M. K. Dziegielewsy, M. Nowak, R. Szczerba: *Osada grupy wyciąsko-złotnickiej oraz osada ze środkowego kresu lateńskiego i wczesnego okresu wpływów rzymskich w Podłężu (stan. 17), pow. wielicki, w świetle badań w latach 2003–2004*, (w:) *Raport 2003–2004: Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2003–2004*, „Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, seria B: Materiały archeologiczne” 2006, s. 664.

²¹³ P. Dułęba, J. Okoński, M. M. Przybyła, M. Suchorska-Rola: *Ostatnie sezony badań na terenie kompleksu stanowisk Zagórze 2 – Staniątki 26, gm. Niepołomice, woj. Małopolskie*, (w:) „Raport 2007–2008” 2012, t. 1, s. 322.

²¹⁴ K. Reguła: *Badania osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1973” 1973, s. 25–26, rys. 4: b, d; tenże: *Wyniki badań osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1979 roku” 1980, s. 15.

²¹⁵ P. Kaczanowski: *Złota moneta celtycka z osady kultury przeworskiej w Kryspinowie, woj. Kraków*, „Sprawozdania Archeologiczne” 1996, t. XVIII, s. 124.

the settlements of the Przeworsk culture, for example at the previously mentioned sites in Igołomia²¹⁷ and Jakuszowice²¹⁸. The Przeworsk settlement in the northern region of the Wieliczka Foothills, similarly to other areas of Poland with a few exceptions, disappears in the first half of the 5th century AD. After a period of deserted settlement, early medieval settlement associated with the Slavic culture appears in this area.

SUMMARY

Movable materials that have been stored in warehouses for several decades and are only subject to ad hoc selective work are at risk of losing their integrity and data consistency with the preserved documentation. The situation is all the more difficult when it concerns pioneering research, shaping the basis of knowledge about phenomena occurring in particular eras. Such was the role played by site no. 7 in Barycz in saltworking research, which is not only still taught to this day by students of archaeological studies, but is also part of the narrative conveyed to millions of tourists visiting the “Wieliczka” Salt Mine and the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka. Despite this, it was decided to re-analyse the materials from the complex in Barycz-Krzyszowice dating from the La Tène period to the Younger or the Late Roman period. It provided unexpected results and makes it possible to consider a different approach to the saltworking equipment discovered there, which in the times of pioneering archaeology of saltworking were considered to have been created in the Neolithic period. The thousands of fragments of saltworking pottery found in clusters in this area naturally seemed to indicate the chronological affiliation of the discovered structures. However, it is important to note a few important elements. The surveys were carried out at the end of a small sandy promontory descending towards the stream valley. Materials found outside the obvious Neolithic features were deposited at shallow depths. The processes accompanying ploughing moved them according to the slope of the land towards the boundary of the promontory, where they accumulated. The inventories of artefacts do not indicate any clear differences in the pottery saturation of the layers at individual exploration levels in relation to the distinguished clusters. Additionally,

---

²¹⁷ H. Dobrzańska: *Osada z późnego... Część I.*

²¹⁸ J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice...*

nyymi załomami brzuśców oraz części garnków zdobione zaokrąglonymi liniami rytmami. Inną cechą wskazującą na obecność w Baryczy ludności puchowskiej jest niski udział w materiale zabytkowym skorup pochodzących z czernionych naczyń stołowych kultury przeworskiej.

Podkrakowska enklawa datowana jest w przedziale chronologicznym od końca fazy A3 okresu przedrzymskiego do fazy C1a młodszego okresu wpływów rzymskich, kiedy nastąpił jej zanik. Proces ten pokrywa się ze schyłkiem osadnictwa puchowskiego na terenach północnej Słowacji i można go łączyć z przesiedleniem plemienia Kotynów (utożsamianych z kulturą puchowską) na teren południowej Pannonii w latach 173–180 n.e., podczas trwania wojen markomańskich. Miejsce kultury puchowskiej w rejonie podkrakowskim zajęła ludność kultury przeworskiej²¹⁶.

Młodszy lub późny okres rzymski reprezentowane są na stanowisku nr 7 w Baryczy przez jeden obiekt nieruchomy (skupisko 6/1967) oraz luźne znaleziska ceramiki. W tym czasie w rejonie Krakowa nastąpiło zagęszczenie sieci osadniczej ludności kultury przeworskiej. Osadnictwo tej jednostki taksonomicznej rozwijało się również na prawym brzegu Wisły, między innymi na terenie Pogórza Wielickiego. Cechą charakterystyczną dla tego okresu jest ponowne pojawienie się technologii wytwarzania naczyń glinianych za pomocą koła garncarskiego oraz wypału naczyń w atmosferze redukcyjnej. Ceramika tego typu występowała powszechnie na osadach kultury przeworskiej, na przykład na wzmiankowanych wcześniej stanowiskach w Igołomi²¹⁷ i Jakuszowicach²¹⁸. Osadnictwo przeworskie w północnym rejonie pogórza wielickiego, podobnie jak na pozostałych obszarach Polski z nielicznymi wyjątkami, zanika w pierwszej połowie V w. n.e. Po okresie pustki osadniczej na tych terenach pojawia się osadnictwo wczesnośredniowieczne związane z kulturą Słowian.

PODSUMOWANIE

Materiały ruchome zalegające w magazynach przez kilkadziesiąt lat i podlegające tylko doraźnemu wybiórczemu opracowaniu, narażone są na ryzyko utraty

---

²¹⁶ K. Pieta: *Die Keltische Besiedlung der Slovakei...*, s. 216; A. Lasota, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej...*, s. 372.

²¹⁷ H. Dobrzańska: *Osada z późnego... Część I.*

²¹⁸ J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice...*

the occurrence of two lines of trenches in the surveyed area cannot be ignored. During their excavation, significant quantities of artefacts from destroyed features may have been thrown onto the surface of the site.

There is another aspect that may influence the presence of a large number of Neolithic pottery destructs in this area. The vast majority of discovered vessel fragments are from large-sized saltworking vessels. This pottery is produced using a large amount of sand temper, which, according to the authors of the surveys from 1967–1968, is present at this site. On the other hand, in the area of excavations from 2002, several dozen metres away, the substrate is already clay, as is the case at site no. 8, which is located on a hill rising on the other side of the Malinówka. There is quite a high probability that this sandy promontory was the place where sand was extracted for the production of vessels in the Neolithic period. This would seem to be confirmed by the captured grouping of features, clusters 3, 3a, 3b and 5/1967 (Fig. 6), which was probably entirely the site of its extraction, and later also the storage of ceramic destructs²¹⁹. The features 1 and 2/1967, cut by trenches, also had a similar character of sand pits²²⁰ (Fig. 4), about which K. Reguła writes in his survey log that within their boundaries there were large amounts of material grouped in separate clusters. Such structures can be included in the phenomenon of the so-called clay pits, common in the sites of the Pleszów-Modlnica group. Large amounts of sherds compacted into isolated clusters were also found in the roofs and fills of such features at the neighbouring site no. 8 in Barycz²²¹.

In our opinion, in the light of the presented results of analyses of archival materials and documentation, as well as the C14 dates obtained, there are grounds to reconsider the dating of the saltworking equipment discovered at site no. 7 in Barycz. Their La Tène origins or those related to the Roman influences period are very probable (Fig. 6). Similar construction solutions in the immediate vicinity can be seen at sites no. 11 in Wieliczka²²² and no. 1 in Biskupice²²³. There are also some

---

²¹⁹ This is indicated by the preserved documentation.

²²⁰ From the descriptions in the survey log it can be concluded that features 1 and 2/1967 were a single structure intersected by trench ditches.

²²¹ Surveys carried out as part of rescue works preceding the construction of a “terraced” housing estate in 2019–2020. Unpublished materials. The surveys were led by J. M. Fraś.

²²² K. Reguła: *Przypuszczalne urządzenia solankowe...*, p. 15, Fig. 15; A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, p. 116.

²²³ J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne...*, p. 578.

ich integralności oraz spójności danych z zachowaną dokumentacją. Sytuacja jest tym trudniejsza, gdy dotyczy badań pionierskich, kształtujących podstawy wiedzy o zjawiskach występujących w poszczególnych epokach. Taką rolę w badaniach nad solowarstwem odegrało stanowisko nr 7 w Baryczy, o którym nie tylko do dzisiaj uczą się adepci studiów archeologicznych, ale stanowi ono również element narracji przekazywanej milionom turystów odwiedzających Kopalnię Soli „Wieliczka” i Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka. Pomimo tego zdecydowano się na powtórny analizę materiałów z kompleksu barycko-krzyszkowickiego datowanych od okresu lateńskiego po młodszy lub późny okres rzymski. Dostarczyła ona niespodziewanych wyników i daje przyczynek do rozważenia innego podejścia do odkrytych tam urządzeń warzelniczych, które w czasach prekursorskiej archeologii warzelnictwa solnego uznane zostały za powstałe w okresie neolitu. Tysiące fragmentów ceramiki solowarskiej, zalegające w skupiskach na tym terenie, w naturalny sposób wydawały się świadczyć o przynależności chronologicznej odkrywanych struktur. Należy jednak zwrócić uwagę na kilka istotnych elementów. Badania były prowadzone na końcu niewielkiego piaszczystego cypla opadającego ku dolinie potoku. Materiały znajdujące się poza ewidentnymi obiektami neolitycznymi zalegały na niewielkich głębokościach. Procesy towarzyszące orce przemieszczały je zgodnie ze spadkiem terenu ku granicy cypla, gdzie następowała ich kumulacja. Inwentarze zabytków nie wskazują na wyraźne zróżnicowanie nasycenia ceramiką nawarstwien w poszczególnych poziomach eksploracyjnych względem wyróżnianych skupień. Dodatkowo nie można pominąć wystąpienia na badanym obszarze dwóch linii okopów. W trakcie ich kopania na powierzchnię stanowiska mogły zostać wyrzucone znaczne ilości artefaktów ze zniszczonych obiektów.

Istnieje jeszcze inny aspekt, który może mieć wpływ na występowanie dużej ilości destruktywów ceramiki neolitycznej w tym rejonie. Zdecydowana większość odkrytych ułamków naczyń pochodzi z naczyń warzelniczych o znacznych rozmiarach. Ceramika ta jest produkowana przy użyciu dużej ilości domieszki piasku, który według autorów badań z lat 1967–1968 występuje właśnie w tym miejscu. Z kolei w oddalonym o kilkadziesiąt metrów rejonie wykopów z 2002 r. podłoże jest już gliniaste, podobnie jak chociażby na stanowisku nr 8, które znajduje się na wzgórzu wznoszącym się po drugiej stronie Malinówki. Istnieje dość duże prawdopodobieństwo, że właśnie ten piaszczysty cypel był miejscem wydobywania piasku do produkcji naczyń w okresie neolitu. Wydaje się potwierdzać to uchwycone zgrupowanie obiektów, skupiska 3, 3a, 3b i 5/1967 (ryc. 6), które zapewne w całości stanowiło miejsce jego pozyskiwania, a później również składowania destruktywów

similarities to the discoveries from Pakoszówka²²⁴ in Podkarpacie. Perhaps further information will be obtained after the planned verification surveys are carried out at site no. 7 in Barycz.

---

²²⁴ R. Madyda, E. Pohorska-Kleja, Judyta Rodzińska-Nowak: *Osada z okresu rzymskiego...*, pp. 71–72, Fig. 2.

ceramicznych²¹⁹. Podobny charakter wybierzysk piasku miały również przecięte okopami obiekty 1 i 2/1967²²⁰ (ryc. 4), o których K. Reguła w dzienniku badań pisze, że w ich granicach występowały duże ilości materiału zgrupowane w oddzielnych skupiskach. Struktury takie można wpisać w zjawisko występowania tzw. glinianek, powszechnych na stanowiskach grupy pleszowsko-modlnickiej. Duże ilości skorup zbitych w wyizolowane skupiska wystąpiły w stropie i wypełniskach takich obiektów także na sąsiednim stanowisku nr 8 w Baryczy²²¹.

Naszym zdaniem, w świetle przedstawionych wyników analiz archiwalnych materiałów i dokumentacji, a także uzyskanych dat C14, istnieją podstawy do ponownego rozważenia datowania urządzeń warzelniczych odkrytych na stanowisku nr 7 w Baryczy. Ich lateńskie lub związane z okresem wpływów rzymskich pochodzenie jest bardzo prawdopodobne (ryc. 6). Analogiczne rozwiązania konstrukcyjne w najbliższej okolicy można dostrzec na stanowiskach nr 11 w Wieliczce²²² i nr 1 w Biskupicach²²³. Widoczne są również pewne podobieństwa do odkryć z Pakoszówki²²⁴ na Podkarpaciu. Być może dalsze informacje zostaną pozyskane po przeprowadzeniu planowanych badań weryfikacyjnych na stanowisku nr 7 w Baryczy.

---

²¹⁹ Na taką możliwość wskazuje zachowana dokumentacja.

²²⁰ Z opisów w dzienniku badań można wywnioskować, że obiekty 1 i 2/1967 stanowiły jedną strukturę poprzecinaną rowami okopów.

²²¹ Badania prowadzone w ramach prac ratowniczych poprzedzających budowę osiedla „szeregówek” w latach 2019–2020. Materiały niepublikowane. Badaniami kierował J. M. Fraś.

²²² K. Reguła: *Przypuszczalne urządzenia solankowe...*, s. 15, rys. 15; A. Jodłowski: *Eksploatacja soli...*, s. 116.

²²³ J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne...*, s. 578.

²²⁴ R. Madyda, E. Pohorska-Kleja, Judyta Rodzińska-Nowak: *Osada z okresu rzymskiego...*, s. 71–72, ryc. 2.

BIBLIOGRAFIA

- « J. Andrzejowski: *Ciekawe materiały z okresu rzymskiego znalezione w Czuprynowie w woj. białostockim*, (w:) *Nunc de Svebis dicendum est. Studia dedykowane prof. J. Kolendo*, red. A. Bursche, M. Mielczarek, W. Nowakowski, Warszawa 1995, s. 35–46.
- « T. Bochnak, K. Dziegielewska: *Od Wyciąża do Podłęża, czyli stan badań nad osadnictwem celtyckim w rejonie podkrakowskim w siedemdziesięciolecie archeologii nowohuckiej*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 2020, t. 20, s. 97–119.
- « K. Boruc: *Sprawozdanie z badań archeologicznych w Krakowie–Baryczu*, maszynopis w archiwum Działu Archeologicznego Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, Wieliczka 1974.
- « M. Byrska-Fudali, M. M. Przybyła: *Modlniczka, pow. krakowski, st. 2 (nr 3 w obrębie inwestycji), osada grupy tynieckiej i kultury przeworskiej na stanowisku 2 w Modlniczce, pow. krakowski, opracowanie materiałów zabytkowych*, (w:) Archiwum Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad, 2011.
- « G. Březinová: *Šperk zo skla a sapropelitu u Keltov na Slovensku*, „Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Slovacae” 2018, t. 30.
- « I. H. Crișan: *Ceramica daco-getică cu specială privire la Transilvania*, București 1969.
- « T. Dąbrowska: *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien*, „Monumenta Archaeologica Barbarica” 1997, t. III.
- « H. Dobrzańska: *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. Część I. Materiały*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990.
- « H. Dobrzańska: *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. Część II*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990.
- « P. Dulęba: *Przemiany kulturowe w Zachodniej Małopolsce w okresie od III do I wieku przed Chr. Przyczynę do kontaktów między Celtami a Germanami*, (w:) *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji. Sanok 13–17 października 2008*, Collectio Archaeologica Ressoviensis 2009, t. XIII, red. M. Karwowski, E. Droberjar, s. 11–35.
- « P. Dulęba: *New Finds from the La Tène Period from Western Lesser Poland*, (w:) *Archaeological Studies of the Late Iron Age in Central Europe*, red. M. Karwowski, B. Komoróczy, P. C. Ramsel, Brno 2021, s. 257–268.
- « P. Dulęba, J. Okoński, M. M. Przybyła, M. Suchorska-Rola: *Ostatnie sezony badań na terenie kompleksu stanowisk Zagórze 2 – Staniątka 26, gm. Niepołomice, woj. małopolskie*, „Raport 2007–2008” 2012, t. 1, s. 321–342.

BIBLIOGRAPHY

- « J. Andrzejowski: *Ciekawe materiały z okresu rzymskiego znalezione w Czuprynowie w woj. białostockim*, (in:) *Nunc de Svebis dicendum est. Studia dedykowane prof. J. Kolendo*, eds. A. Bursche, M. Mielczarek, W. Nowakowski, Warsaw, 1995, pp. 35–46.
- « T. Bochnak, K. Dziegielewska: *Od Wyciąża do Podłęża, czyli stan badań nad osadnictwem celtyckim w rejonie podkrakowskim w siedemdziesięciolecie archeologii nowohuckiej*, "Materiały Archeologiczne Nowej Huty", 2020, Vol. 20, pp. 97–119.
- « K. Boruc: *Sprawozdanie z badań archeologicznych w Krakowie-Baryczu*, typescript of the archive of the Archaeological Department of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, Wieliczka, 1974.
- « M. Byrska-Fudali, M. M. Przybyła: *Modlniczka, pow. krakowski, st. 2 (nr 3 w obrębie inwestycji), osada grupy tyńskiej i kultury przeworskiej na stanowisku 2 w Modlniczce, pow. krakowski, opracowanie materiałów zabytkowych*, (in:) *Archiwum Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad*, 2011.
- « G. Březinová: *Šperk zo skla a sapropelitu u Keltov na Slovensku*, "Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Slovacae", 2018, Vol. 30.
- « I. H. Crișan: *Ceramica daco-getică cu specială privire la Transilvania*, București, 1969.
- « T. Dąbrowska: *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien*, "Monumenta Archaeologica Barbarica", 1997, Vol. III.
- « H. Dobrzańska: *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. Część I. Materiały*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1990.
- « H. Dobrzańska: *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. Część II*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1990.
- « P. Dulęba: *Przemiany kulturowe w Zachodniej Małopolsce w okresie od III do I wieku przed Chr. Przyczynki do kontaktów między Celtami a Germanami*, (in:) *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji. Sanok 13–17 października 2008*, *Collectio Archaeologica Resoviensis*, 2009, Vol. XIII, eds. M. Karwowski, E. Droberjar, pp. 11–35.
- « P. Dulęba: *New Finds from the La Tène Period from Western Lesser Poland*, (in:) *Archaeological Studies of the Late Iron Age in Central Europe*, eds. M. Karwowski, B. Komoróczy, P. C. Ramsel, Brno, 2021, pp. 257–268.
- « P. Dulęba, J. Okoński, M. M. Przybyła, M. Suchorska-Rola: *Ostatnie sezony badań na terenie kompleksu stanowisk Zagórze 2 – Staniątka 26, gm. Niepołomice, woj. małopolskie, "Raport 2007–2008"*, 2012, Vol. 1, pp. 321–342.

- « M. Dzięgielewska, K. Dzięgielewski: *Na rubieżach celtyckiego świata. Badania wioski sprzed 2200 lat w Podłężu koło Krakowa*, „Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2008, t. 99, s. 55–60.
- « K. Dzięgielewski, T. Purowski: *Uwagi o chronologii i technikach wykonania celtyckich ozdób szklanych z osady w Podłężu koło Krakowa (stanowisko 17)*, „Przegląd Archeologiczny” 2011, t. 59, s. 75–135.
- « K. Dzięgielewski, R. Szczerba, B. Chudzińska: *Osadnictwo z wczesnej epoki brązu, okresu balsztackiego i starszego okresu przedrzymskiego oraz ślady działalności człowieka w czasach średniowiecznych i nowożytnych na stanowisku 17 w Podłężu, pow. Wielicki*, „Raport 2005–2006” 2011, s. 315–348.
- « E. Folwarczny-Miśko: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w Baryczu na stanowisku V*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1971”, Wieliczka 1971, s. 8–10.
- « E. Folwarczny-Miśko: *Badania osady kultury łużyckiej w Baryczu, pow. Kraków*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1972”, Wieliczka 1972, s. 12–15.
- « E. Folwarczny-Miśko: *Badania osady kultury łużyckiej w Baryczu, pow. Kraków*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1973”, Wieliczka 1973, s. 16–20.
- « E. Folwarczny-Miśko: *Sprawozdanie z badań sondażowych neolitycznego zespołu osadniczego w Krakowie-Baryczu*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1974–1975”, Wieliczka 1975, s. 5–13.
- « J. M. Fraś, E. Kolebuk: *Ośrodek warzelniczy ludności kultury łużyckiej w Baryczy – nowe spojrzenie na materiały archiwalne*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXIII, Wieliczka 2019, s. 10–111.
- « J. M. Fraś, E. Kolebuk, J. Rapała: *Od epoki brązu po okres wędrówek ludów – zabytki ze stanowiska 8 w Zakrzowie, gm. Niepołomice*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, Wieliczka t. XXXIII, 2019, s. 208, 210.
- « J. M. Fraś, K. Reguła: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 2001–2002*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXIII, Wieliczka 2003, s. 225–244.
- « J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 2022*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 538–583.

- « M. Dzięgielewska, K. Dzięgielewski: *Na rubieżach celtyckiego świata. Badania wioski sprzed 2200 lat w Podłężu koło Krakowa*, "Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego", 2008, Vol. 99, pp. 55–60.
- « K. Dzięgielewski, T. Purowski: *Uwagi o chronologii i technikach wykonania celtyckich ozdób szklanych z osady w Podłężu koło Krakowa (stanowisko 17)*, "Przegląd Archeologiczny", 2011, Vol. 59, pp. 75–135.
- « K. Dzięgielewski, R. Szczerba, B. Chudzińska: *Osadnictwo z wczesnej epoki brązu, okresu balsztackiego i starszego okresu przedrzymskiego oraz ślady działalności człowieka w czasach średniowiecznych i nowożytnych na stanowisku 17 w Podłężu, pow. Wielicki*, "Raport 2005–2006", 2011, pp. 315–348.
- « E. Folwarczny-Miśko: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w Baryczu na stanowisku V*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1971", 1971, pp. 8–10.
- « E. Folwarczny-Miśko: *Badania osady kultury łużyckiej w Baryczu, pow. Kraków*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1972", 1972, pp. 12–15.
- « E. Folwarczny-Miśko: *Badania osady kultury łużyckiej w Baryczu, pow. Kraków*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1973", 1973, pp. 16–20.
- « E. Folwarczny-Miśko: *Sprawozdanie z badań sondażowych neolitycznego zespołu osadniczego w Krakowie-Baryczu*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1974–1975", 1975, pp. 5–13.
- « J. M. Fraś, E. Kolebuk: *Ośrodek warzelniczy ludności kultury łużyckiej w Baryczy – nowe spojrzenie na materiały archiwalne*, "Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland", Vol. XXXIII, Wieliczka 2019, pp. 10–111.
- « J. M. Fraś, E. Kolebuk, J. Rapała: *Od epoki brązu po okres wędrówek ludów – zabytki ze stanowiska 8 w Zakrzowie, gm. Niepołomice*, "Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland", Vol. XXXIII, Wieliczka 2019, pp. 208, 210.
- « J. M. Fraś, K. Reguła: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 2001–2002*, "Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland", Vol. XXIII, Wieliczka 2003, pp. 225–244.
- « J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewulok: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 2022*, "Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland", Vol. XXXVII, Wieliczka 2023, pp. 538–583.

- « M. Godłowska: *Barycz, st. 7. Dziennik Badań 1967*. Dziennik znajduje się w Archiwum Działu Archeologicznego MŻKW.
- « M. Godłowska: *Badania wykopaliskowe w Baryczy-Krzyszkowicach, pow. Kraków na stanowisku VII*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 1967”, Wieliczka 1967, s. 13–17.
- « K. Godłowski: *Kultura przeworska*, (w:) *Prahistoria ziem polskich. Tom V. Późny okres lateński i okres rzymski*, red. J. Wielowiejski, Wrocław–Kraków–Gdańsk 1981, s. 57–135.
- « B. Gołąb B., R. Madyda-Legutko: *Osada kultury puchowskiej na Grojcu w Żywcu, woj. śląskie, stan. 1*, (w:) *Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich*, red. J. Gancarski, Krosno 2004, s. 289–321.
- « M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie w zachodniej Małopolsce. Ze studiów nad grupą tyniecką*, Kraków 2022.
- « R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogiła, rejon szpital-centrum). Część I*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1991, t. XIV, s. 83–144.
- « R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogiła, rejon szpital-centrum) z 1954 r. Część II*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1996, t. XIX, s. 13–99.
- « R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogiła, rejon szpital-centrum) z lat 1957–1958 r. Część III*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1998, t. XXI, 71–105.
- « Th. E. Haevernick: *Die Glasarmringe und Ringperlen der Mittel- und Spätlatènezeit auf dem europäischen Festland*, Bonn 1960.
- « R. Jamka: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w osadzie przedhistorycznej w Krakowie-Woli Duchackiej*, „Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności” 1946, t. 47, s. 123–125.
- « A. Jodłowski: *Sprawozdanie z badań archeologicznych nad początkami eksploatacji soli w Małopolsce*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1967”, Wieliczka 1967, s. 67–69.
- « A. Jodłowski: *Badania urządzeń solankowych kultury lendzielskiej w Baryczu, pow. Kraków*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1968”, Wieliczka 1968, s. 13–20.
- « A. Jodłowski: *Badania archeologiczne neolitycznych urządzeń solankowych w Baryczu, pow. Kraków*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 1969”, Wieliczka 1969, s. 9–10.

- « M. Godłowska: *Barycz, st. 7. Dziennik Badań, 1967*. The log is in the Archive of the Archaeological Department of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka.
- « M. Godłowska: *Badania wykopaliskowe w Baryczy-Krzyszkowicach, pow. Kraków na stanowisku VII*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 1967”, 1967, pp. 13–17.
- « K. Godłowski: *Kultura przeworska*, (in:) *Prabistoria ziem polskich. Tom V. Późny okres lateński i okres rzymski*, ed. J. Wielowiejski, Wrocław-Kraków-Gdańsk, 1981, pp. 57–135.
- « B. Gołąb B., R. Madyda-Legutko: *Osada kultury puchowskiej na Grojcu w Żywcu, woj. śląskie, stan. 1*, (in:) *Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich*, ed. J. Gancarski, Krosno, 2004, pp. 289–321.
- « M. Grygiel: *Osadnictwo celtyckie w zachodniej Małopolsce. Ze studiów nad grupą tyniecką*, Kraków, 2022.
- « R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogila, rejon szpital-centrum). Część I*, “Materiały Archeologiczne Nowej Huty”, 1991, Vol. XIV, pp. 83–144.
- « R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogila, rejon szpital-centrum) z 1954 r. Część II*, “Materiały Archeologiczne Nowej Huty”, 1996, Vol. XIX, pp. 13–99.
- « R. Hachulska-Ledwos: *Materiały z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich ze stanowiska 1 w Krakowie-Nowej Hucie (Mogila, rejon szpital-centrum) z lat 1957–1958 r. Część III*, “Materiały Archeologiczne Nowej Huty”, 1998, Vol. XXI, pp. 71–105.
- « Th. E. Haevernick: *Die Glasarmringe und Ringperlen der Mittel- und Spätlatènezeit auf dem europäischen Festland*, Bonn, 1960.
- « R. Jamka: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w osadzie przedhistorycznej w Krakowie-Woli Duchackiej*, “Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności”, 1946, Vol. 47, pp. 123–125.
- « A. Jodłowski: *Sprawozdanie z badań archeologicznych nad początkami eksploatacji soli w Małopolsce*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1967”, 1967, pp. 67–69.
- « A. Jodłowski: *Badania urządzeń solankowych kultury lądzielskiej w Baryczu, pow. Kraków*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1968”, 1968, pp. 13–20.
- « A. Jodłowski: *Badania archeologiczne neolitycznych urządzeń solankowych w Baryczu, pow. Kraków*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 1969”, 1969, pp. 9–10.

- « A. Jodłowski: *Badania archeologiczne nad początkami eksploatacji soli w Małopolsce*, „Sprawozdania Archeologiczne” 1969, t. XXI, s. 337–339.
- « A. Jodłowski: *Eksploatacja soli na terenie Małopolski w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, Wieliczka 1971, t. IV.
- « A. Jodłowski: *Technika produkcji soli na terenie Europy w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, Wieliczka 1976, t. V.
- « P. Kaczanowski: *Złota moneta celtycka z osady kultury przeworskiej w Kryspinowie, woj. Kraków*, „Sprawozdania Archeologiczne” 1996, t. XVIII, s. 119–133.
- « A. Krauss: *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Kurdwanowie koło Krakowa w latach 1954–1955*, „Sprawozdania Archeologiczne” 1957, t. IV, s. 90–97.
- « P. Krzywda: *Sprawozdanie z badań powierzchniowych na obszarze prawobrzeżnego dorzecza środkowej Wilgi*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1974–1875, 1975, s. 79–90.
- « A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej w rejonie podkrakowskim na przykładzie osady w Wieliczce, stan. XI*, (w:) *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim*, red. M. Karwowski, E. Droberjar, Rzeszów 2009, s. 363–375.
- « T. Liana: *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, „Wiadomości Archeologiczne” 1970, t. 35, s. 429–491.
- « R. Madyda-Legutko: *Zróżnicowanie kulturowe polskiej strefy beskidzkiej w okresie lateńskim i rzymskim*, Kraków 1996.
- « R. Madyda, E. Pohorska-Kleja, J. Rodzińska-Nowak: *Osada z okresu rzymskiego w Pakoszówce, stan. 1, pow. Sanok*, „Rocznik Przemyski. Archeologia” 2006, t. XLII, z. 2, s. 69–83.
- « R. Madyda-Legutko, K. Tunia: *Wyniki badań stanowisk okresu rzymskiego w Moszczenicy Wyżnej, woj. Nowy Sącz*, „Acta Archaeologica Carpathica” 1978, t. XVIII, s. 113–149.
- « R. Mycielska: *Nowe znalezisko formy do wyrobu krążków menniczych ze stanowiska Zakrzów. woj. Kraków*, „Acta Archaeologica Carpathica” 1981, t. XXI, s. 145–152.
- « R. Naglik, B. Roczalski, A. Kosik-Roczalska: *Materiały z okresu wpływów rzymskich*, (w:) *Wyniki badań na wielokulturowym stanowisku 4 w Łysokaniach, gm. Kłaj, pow. wielicki*, *Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce*, red. R. Naglik, P. Włodarczak, Kraków 2014, s. 79–158.
- « R. Naglik: *Die kaiserzeitliche Siedlung der Púchov-Kultur in Kraków-Puchowice, FSt. 2*, (w:) *Kontakte langs der Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt*, red. Z. Woźniak, Kraków 1996, s. 199–209.

- « A. Jodłowski: *Badania archeologiczne nad początkami eksploatacji soli w Małopolsce*, "Sprawozdania Archeologiczne", 1969, Vol. XXI, pp. 337–339.
- « A. Jodłowski: *Eksploatacja soli na terenie Małopolski w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, "Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland", Wieliczka, 1971, Vol. IV.
- « A. Jodłowski: *Technika produkcji soli na terenie Europy w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, "Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland", Wieliczka, 1976, Vol. V.
- « P. Kaczanowski: *Złota moneta celtycka z osady kultury przeworskiej w Kryspinowie, woj. Kraków*, "Sprawozdania Archeologiczne", 1996, Vol. XVIII, pp. 119–133.
- « A. Krauss: *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Kurdwanowie koło Krakowa w latach 1954–1955*, "Sprawozdania Archeologiczne", 1957, Vol. IV, pp. 90–97.
- « P. Krzywda: *Sprawozdanie z badań powierzchniowych na obszarze prawobrzeżnego dorzecza środkowej Wilgi*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1974–1875", 1975, pp. 79–90.
- « A. Lasota-Kuś, S. Pawlikowski: *Osadnictwo kultury puchowskiej w rejonie podkrakowskim na przykładzie osady w Wieliczce, stan. XI*, (in:) *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim*, eds. M. Karwowski, E. Droberjar, Rzeszów, 2009, pp. 363–375.
- « T. Liana: *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, "Wiadomości Archeologiczne", 1970, Vol. 35, pp. 429–491.
- « R. Madyda-Legutko: *Zróżnicowanie kulturowe polskiej strefy beskidzkiej w okresie lateńskim i rzymskim*, Krakow, 1996.
- « R. Madyda, E. Pohorska-Kleja, J. Rodzińska-Nowak: *Osada z okresu rzymskiego w Pakoszówce, stan. 1, pow. Sanok*, "Rocznik Przemyski. Archeologia", 2006, Vol. XLII, Issue 2, pp. 69–83.
- « R. Madyda-Legutko, K. Tunia: *Wyniki badań stanowisk okresu rzymskiego w Mszczonicy Wyżnej, woj. Nowy Sącz*, "Acta Archaeologica Carpathica", 1978, Vol. XVIII, pp. 113–149.
- « R. Mycielska: *Nowe znalezisko formy do wyrobu krążków mennicznych ze stanowiska Zakrzów. woj. Kraków*, "Acta Archaeologica Carpathica", 1981, Vol. XXI, pp. 145–152.
- « R. Naglik, B. Roczalski, A. Kosik-Roczalska: *Materiały z okresu wpływów rzymskich*, (in:) *Wyniki badań na wielokulturowym stanowisku 4 w Łysokaniach, gm. Klaj, pow. wielicki*, Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce", eds. R. Naglik, P. Włodarczak, Krakow, 2014, pp. 79–158.

- « J. Okoński, A. Szpunar: *Tarnowiec, gm. Tarnów, woj. małopolskie. Osada z okresu rzymskiego*, (w:) *Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich*, red. J. Gancarski, Krosno 2004, s. 471–540.
- « J. Okoński, B. Szpunar, A. Szpunar: *Wyniki nadzoru archeologicznego na stanowisku 3 w Bessowie, gm. Bochnia, woj. małopolskie*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego” 2000, t. 21, s. 249–271.
- « K. Pieta: *Die Púchov-Kultur*, Nitra 1982.
- « K. Pieta: *Stand und Notwendigkeiten der Erforschung der Puchov-Kultur*, (w:) *Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce. Materiały z konferencji. Kraków 14–16 listopad 1984*, Kraków 1986, s. 25–50.
- « K. Pieta: *Die Keltische Besiedlung der Slovakei*, „Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Slovacae” Nitra 2010,
- « P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy w rejonie podkrakowskim*, Kraków 2006.
- « P. Poleska, G. Tobała: *Osada grupy tynieckiej kultury lateńskiej na stan. 41 w Nowej Hucie-Krzyszawicach (Część I. Katalog materiałów)*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1987, t. XI, s. 7–119.
- « T. Rakowski, K. Watemborska-Rakowska: *Gniew jest osłą męstwa. Uwagi o osetkach z okresu wpływów rzymskich na podstawie znalezisk z cmentarzyska kultury przeworskiej w Czersku na Urzeczcu*, (w:) *Orbis Barbaricum. Studia ad Archaeologiam Germanorum et Baltorum temporibus impreei Romani Pertinentia Adalberto Nowakowski Dedicata*, red. J. Andrzejowski, Warszawa–Schleswig 2017, s. 507–535.
- « K. Reguła: *Przypuszczalne urządzenia solankowe z przełomu okresu późnolateńskiego i wczesnorzymskiego w Wieliczce na stanowisku XI*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1969” 1969, s. 14–19.
- « K. Reguła: *Badania wykopaliskowe na osadzie z okresu późnolateńskiego w Kunicach, pow. Mysłenice, na stanowisku III*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1972”, 1972, s. 16–19.
- « K. Reguła: *Badania osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1973”, 1973, s. 21–30.
- « K. Reguła: *Materiały kultury lateńskiej z Barycza na stanowisku VII*, „Acta Archaeologica Carpathica” 1979, t. XIX, s. 147–159.
- « K. Reguła: *Wyniki badań osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1979 roku” 1980, s. 13–21.

- « R. Naglik: *Die kaiserzeitliche Siedlung der Púchov-Kultur in Kraków-Pychowice, FSt. 2*, (in:) *Kontakte langs der Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt*, ed. Z. Woźniak, Krakow, 1996, pp. 199–209.
- « J. Okoński, A. Szpunar: *Tarnowiec, gm. Tarnów, woj. małopolskie. Osada z okresu rzymskiego*, (in:) *Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich*, ed. J. Gancarski, Krosno, 2004, pp. 471–540.
- « J. Okoński, B. Szpunar, A. Szpunar: *Wyniki nadzoru archeologicznego na stanowisku 3 w Bessowie, gm. Bochnia, woj. małopolskie*, “Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, 2000, Vol. 21, pp. 249–271.
- « K. Pieta: *Die Púchov-Kultur*, Nitra, 1982.
- « K. Pieta: *Stand und Notwendigkeiten der Erforschung der Puchov-Kultur*, (in:) *Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce. Materiały z konferencji. Kraków 14–16 listopad 1984*, Krakow, 1986, pp. 25–50.
- « K. Pieta: *Die Keltische Besiedlung der Slowakei*, “Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Slovacae” Nitra, 2010.
- « P. Poleska: *Celtycki mikroregion osadniczy w rejonie podkrakowskim*, Krakow, 2006.
- « P. Poleska, G. Toboła: *Osada grupy tynieckiej kultury lateńskiej na stan. 41 w Nowej Hucie-Krzyszłowicach (Część I. Katalog materiałów)*, “Materiały Archeologiczne Nowej Huty”, 1987, Vol. XI, pp. 7–119.
- « T. Rakowski, K. Watemborska-Rakowska: *Gniew jest osłą męstwa. Uwagi o osiedlach z okresu wpływów rzymskich na podstawie znalezisk z cmentarzyska kultury przeworskiej w Cztersku na Urzeczcu*, (in:) *Orbis Barbaricum. Studia ad Archaeologiam Germanorum et Baltorum temporibus imperii Romani Pertinentia Adalberto Nowakowski Dedicata*, ed. J. Andrzejowski, Warszawa–Schleswig, 2017, pp. 507–535.
- « K. Reguła: *Przypuszczalne urządzenia solankowe z przełomu okresu późnolateńskiego i wczesnorzymskiego w Wieliczce na stanowisku XI*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1969”, 1969, pp. 14–19.
- « K. Reguła: *Badania wykopaliskowe na osadzie z okresu późnolateńskiego w Kunicach, pow. Myslenice, na stanowisku III*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1972”, 1972, pp. 16–19.
- « K. Reguła: *Badania osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1973”, 1973, pp. 21–30.
- « K. Reguła: *Materiały kultury lateńskiej z Barycza na stanowisku VII*, “Acta Archaeologica Carpathica”, Krakow 1979, Vol. XIX, pp. 147–159.

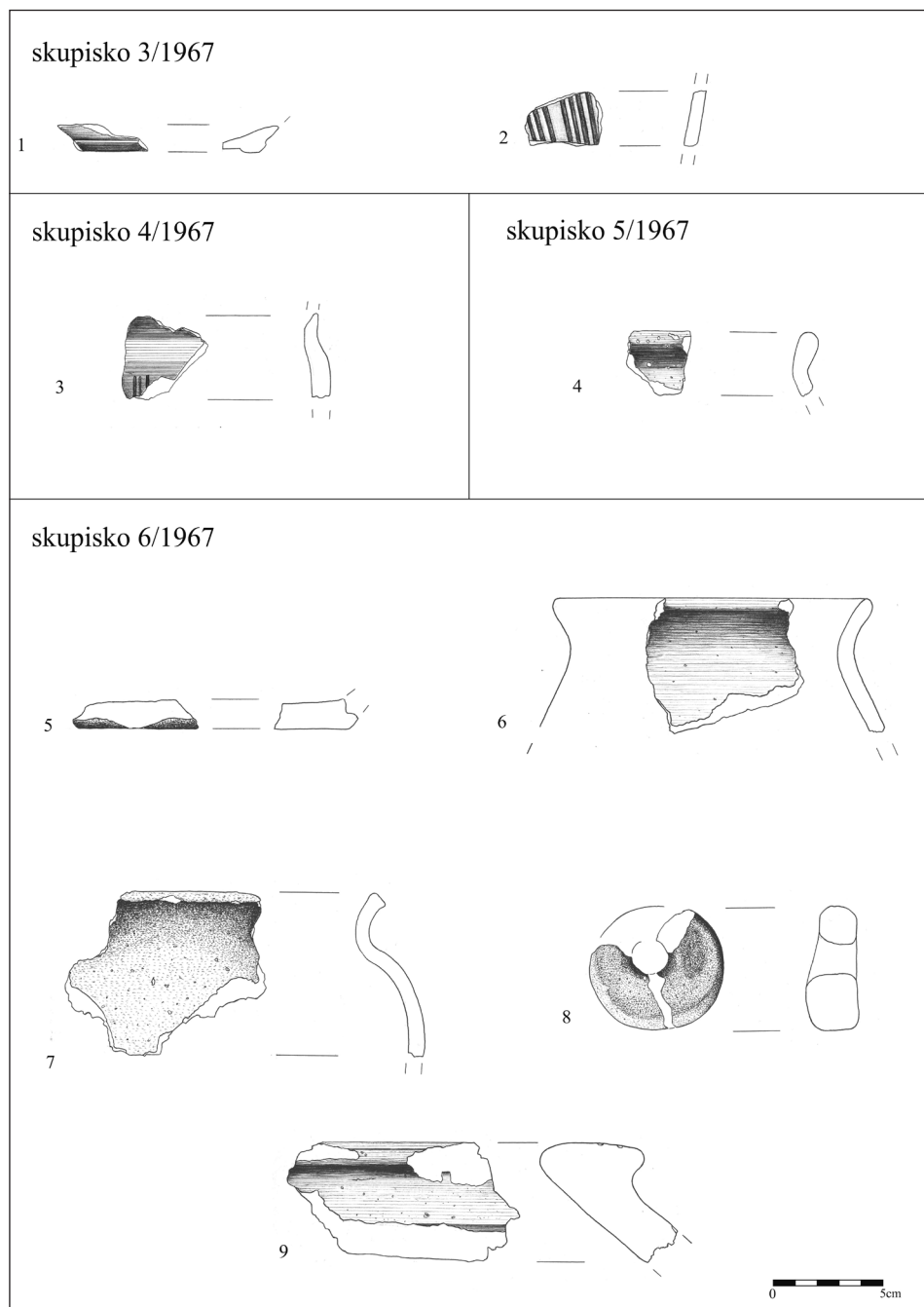
- « K. Reguła: *Badania osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1980 roku”, Wieliczka 1981, s. 30–35.
- « J. Rodak: *Początki osady na stan. 9 w Stanisławicach, gm. Bochnia – ślady osadnictwa z okresu lateńskiego i starszego odcinka okresu wczesnorzymskiego*, (w:) *Stanisławice, stan. 9 i 10, pow. bocheński. Osady z okresu wpływów rzymskich i czasów nowożytnych*, *Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce*, Kraków 2018, red. J. Rodak, s. 13–20.
- « J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka wczesnego okresu wpływów rzymskich i początków młodszego okresu rzymskiego na stan. 9 i 10 w Stanisławicach, gm. Bochnia*, (w:) *Stanisławice, stan. 9 i 10, pow. Bocheński, Osady z okresu wpływów rzymskich i czasów nowożytnych*, *Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce*, red. J. Rodak, Kraków 2018, s. 22–170.
- « J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice, stanowisko 2. Ceramika z osady kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy wędrówek ludów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Archeologiczne” 2006, z. 61.
- « J. Rodzińska-Nowak: *Gospodarka żywnościowa kultury przeworskiej*, Kraków 2012.
- « A. Szybowicz: *Sprawozdanie z Badań archeologicznych osady neolitycznej w Baryczu na stan. VIII*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1977 roku”, Wieliczka 1978, s. 10–15.
- « A. Szybowicz: *Sprawozdanie z badań archeologicznych osady kultury lendzielskiej w Baryczu (stan. VIII)*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1978 roku”, Wieliczka 1979, s. 5–12.
- « A. Szybowicz: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na osadzie kultury lendzielskiej w Baryczu*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1979 roku”, Wieliczka 1980, s. 5–7.
- « A. Szybowicz: *Materiały kultury lendzielskiej z Barycza stan. VIII*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1980 roku”, Wieliczka 1981, s. 5–20.
- « A. Szybowicz: *Sprawozdanie z badań w Baryczu w 1981 roku*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1981–1983” 1984, s. 4–5.
- « N. Venclová, P. Drda, J. Michálek, J. Militký, V. Salač, P. Sankot, V. Vokolek: *Archeologie pravěkých Čech 7, Doba laténská*, Praga 2008.

- « K. Reguła: *Wyniki badań osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1979 roku", 1980, pp. 13–21.
- « K. Reguła: *Badania osady produkcyjnej w Wieliczce na stanowisku XI*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1980 roku", 1981, pp. 30–35.
- « J. Rodak: *Początki osady na stan. 9 w Stanisławicach, gm. Bochnia – ślady osadnictwa z okresu lateńskiego i starszego odcinka okresu wczesnorzymskiego*, (in:) *Stanisławice, stan. 9 i 10, pow. bocheński. Osady z okresu wpływów rzymskich i czasów nowożytnych*, Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce, Kraków, 2018, ed. J. Rodak, pp. 13–20.
- « J. Rodak: *Osada z młodszego odcinka wczesnego okresu wpływów rzymskich i początków młodszego okresu rzymskiego na stan. 9 i 10 w Stanisławicach, gm. Bochnia*, (in:) *Stanisławice, stan. 9 i 10, pow. Bocheński, Osady z okresu wpływów rzymskich i czasów nowożytnych*, Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce, ed. J. Rodak, Kraków, 2018, pp. 22–170.
- « J. Rodzińska-Nowak: *Jakuszowice, stanowisko 2. Ceramika z osady kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy wędrówek ludów*, "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Archeologiczne", 2006, Issue 61.
- « J. Rodzińska-Nowak: *Gospodarka żywnościowa kultury przeworskiej*, Kraków, 2012.
- « A. Szybowicz: *Sprawozdanie z Badań archeologicznych osady neolitycznej w Baryczu na stan. VIII*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1977 roku", 1978, pp. 10–15.
- « A. Szybowicz: *Sprawozdanie z badań archeologicznych osady kultury lendzielskiej w Baryczu (stan. VIII)*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1978 roku", 1979, pp. 5–12.
- « A. Szybowicz: *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na osadzie kultury lendzielskiej w Baryczu*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1979 roku", 1980, pp. 5–7.
- « A. Szybowicz: *Materiały kultury lendzielskiej z Barycza stan. VIII*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1980 roku", 1981, pp. 5–20.
- « A. Szybowicz: *Sprawozdanie z badań w Baryczu w 1981 roku*, "Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1981–1983", 1984, pp. 4–5.

- « M. Wirska-Parachoniak: *Produkcja ceramiki Celtów na terenach Polski południowej*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty” 1980, t. VI, s. 29–156.
- « Z. Woźniak: *Osada grupy tynieckiej w Podłężu, woj. krakowskie*, Kraków 1990.

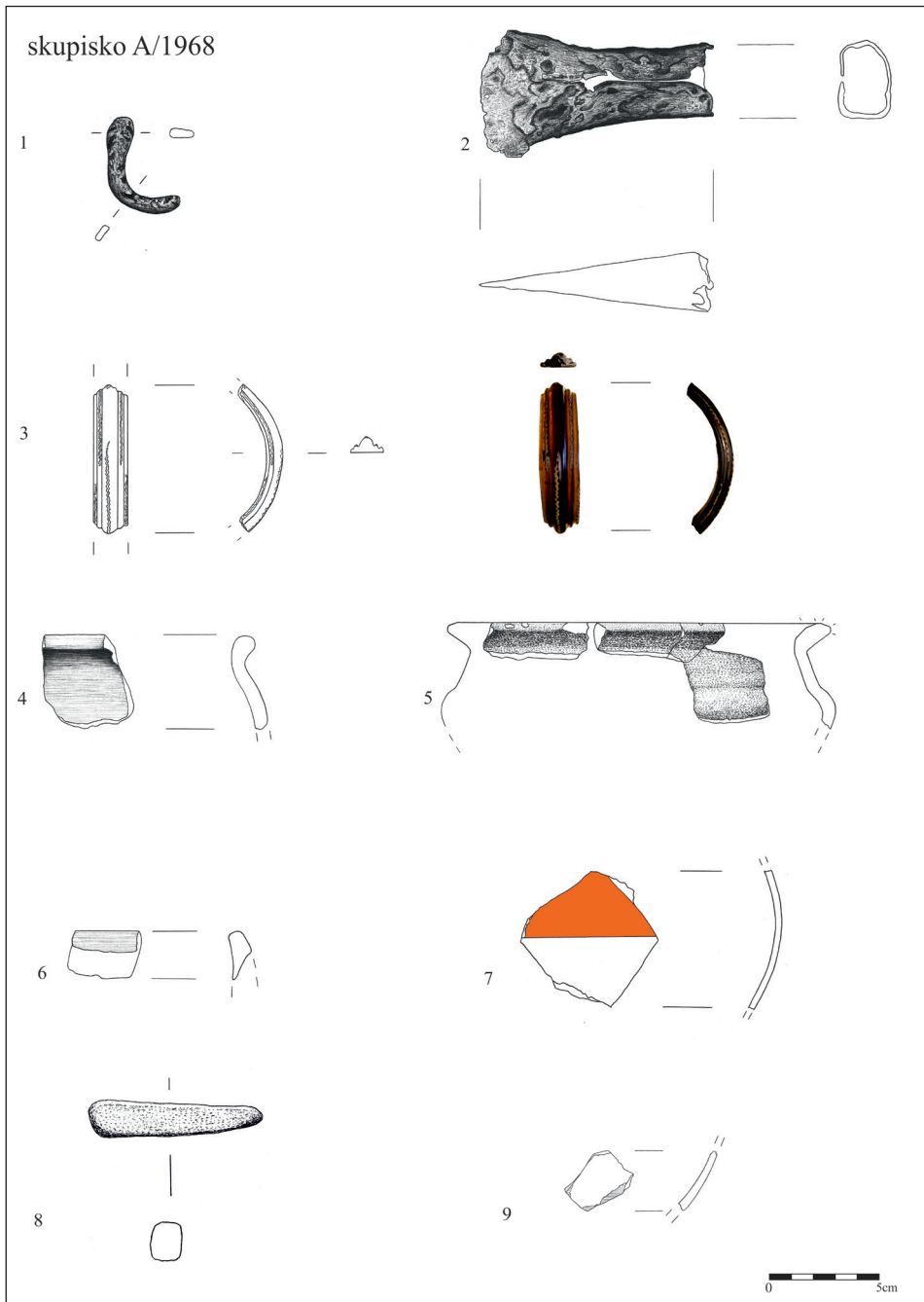

- « N. Venclová, P. Drda, J. Michálek, J. Militký, V. Salač, P. Sankot, V. Vokolek: *Archeologie pravěkých Čech 7, Doba laténská*, Praha 2008.
- « M. Wirska-Parachoniak: *Produkcja ceramiki Celtów na terenach Polski południowej*, "Materiały Archeologiczne Nowej Huty", 1980, Vol. VI, pp. 29–156.
- « Z. Woźniak: *Osada grupy tynieckiej w Podłężu, woj. krakowskie*, Krakow 1990.

Tablica 1. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych z obiektów badanych w 1967 r.

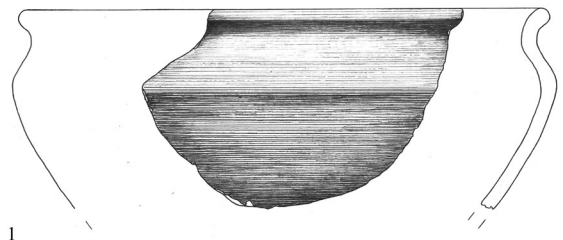
Table 1. Barycz, site 7. Selection of movable materials from features surveyed in 1967.

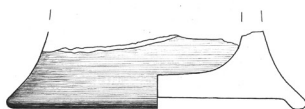
Tablica 2. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych ze skupiska A/1968.

Table 2. Barycz, site 7. Selection of movable materials from cluster A/1968.

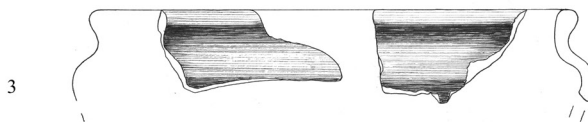
skupisko A/1968

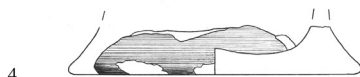
1

2

3

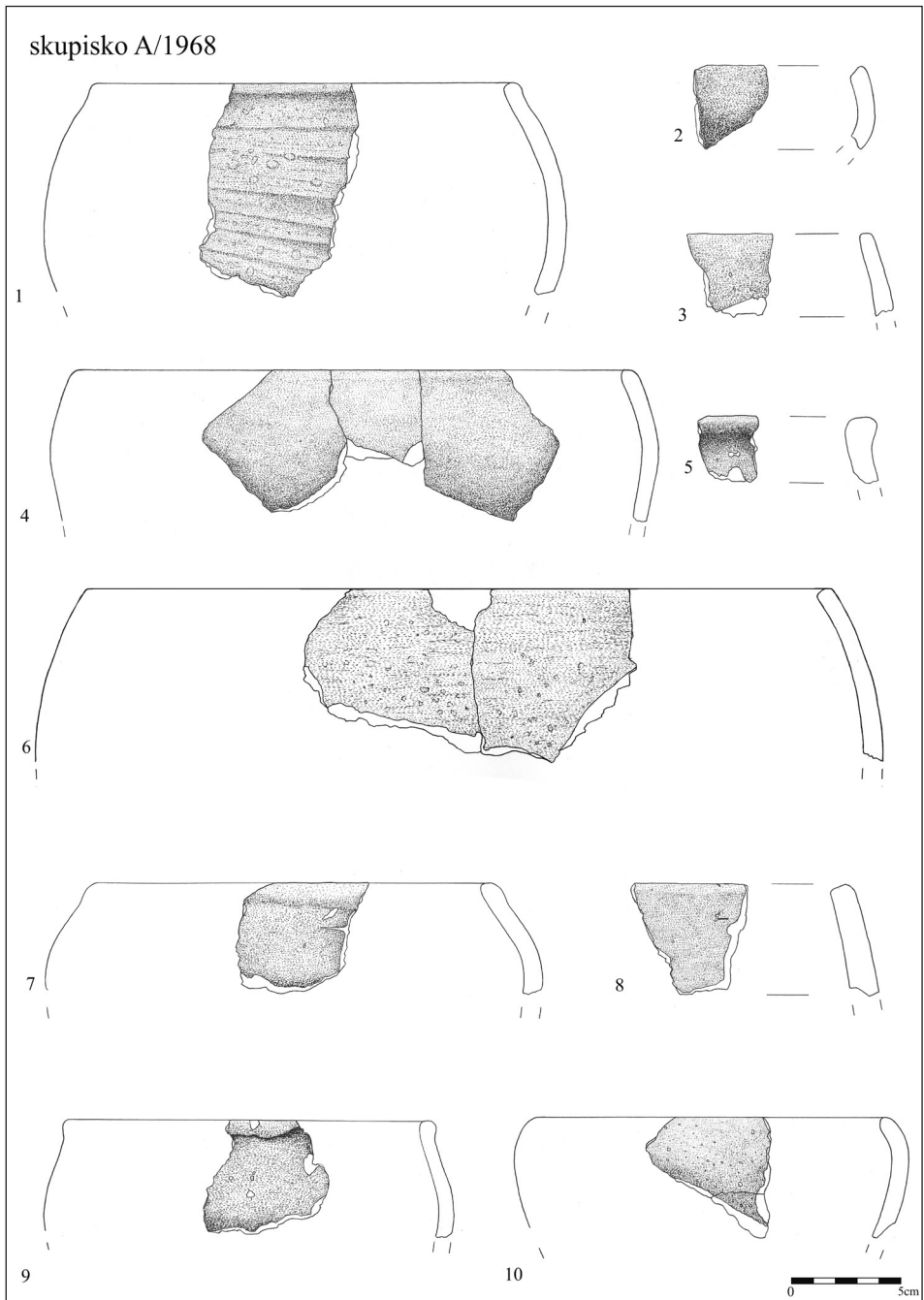

4

0 5cm

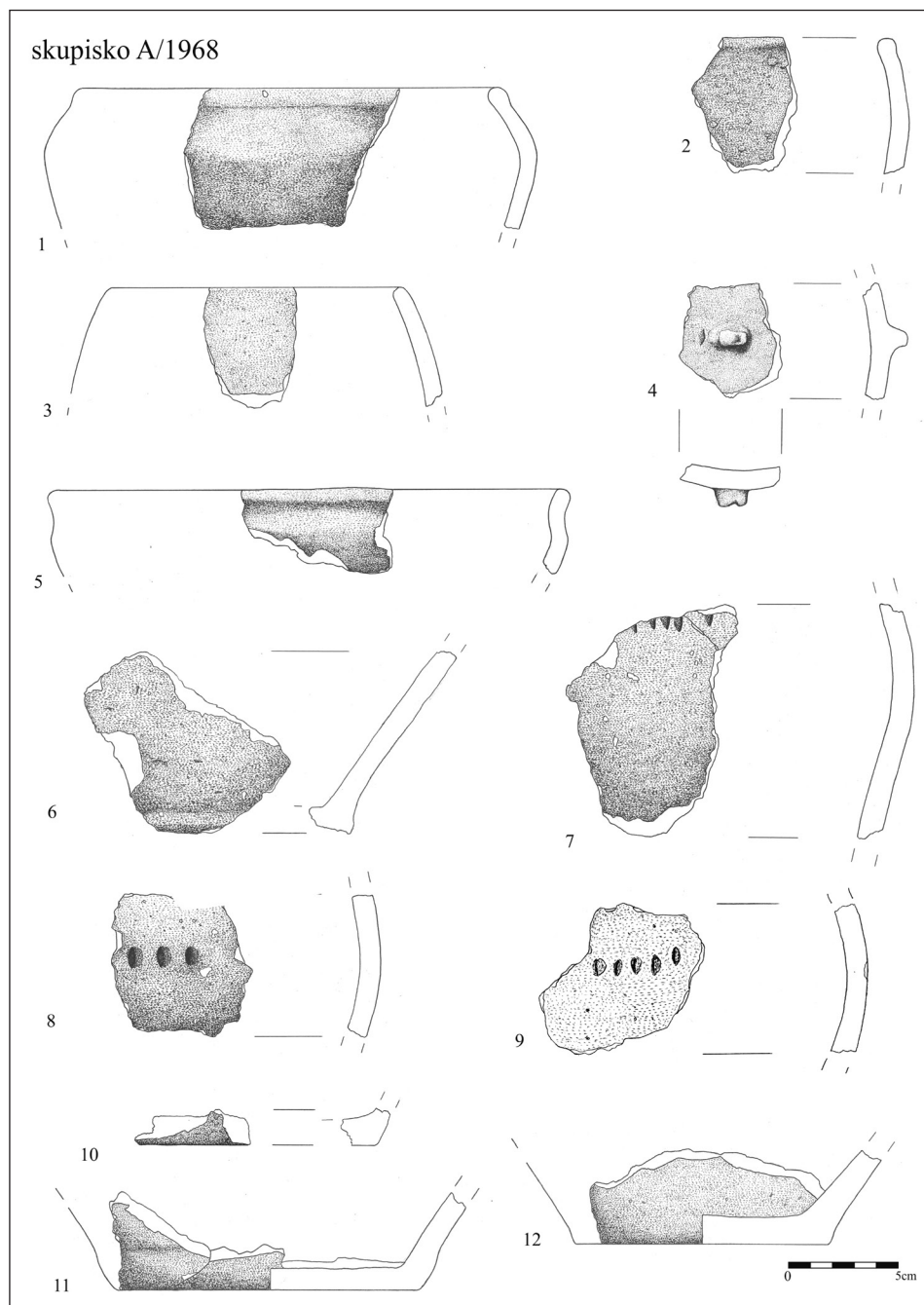
Tablica 3. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych ze skupiska A/1968.

Table 3. Barycz, site 7. Selection of movable materials from cluster A/1968.

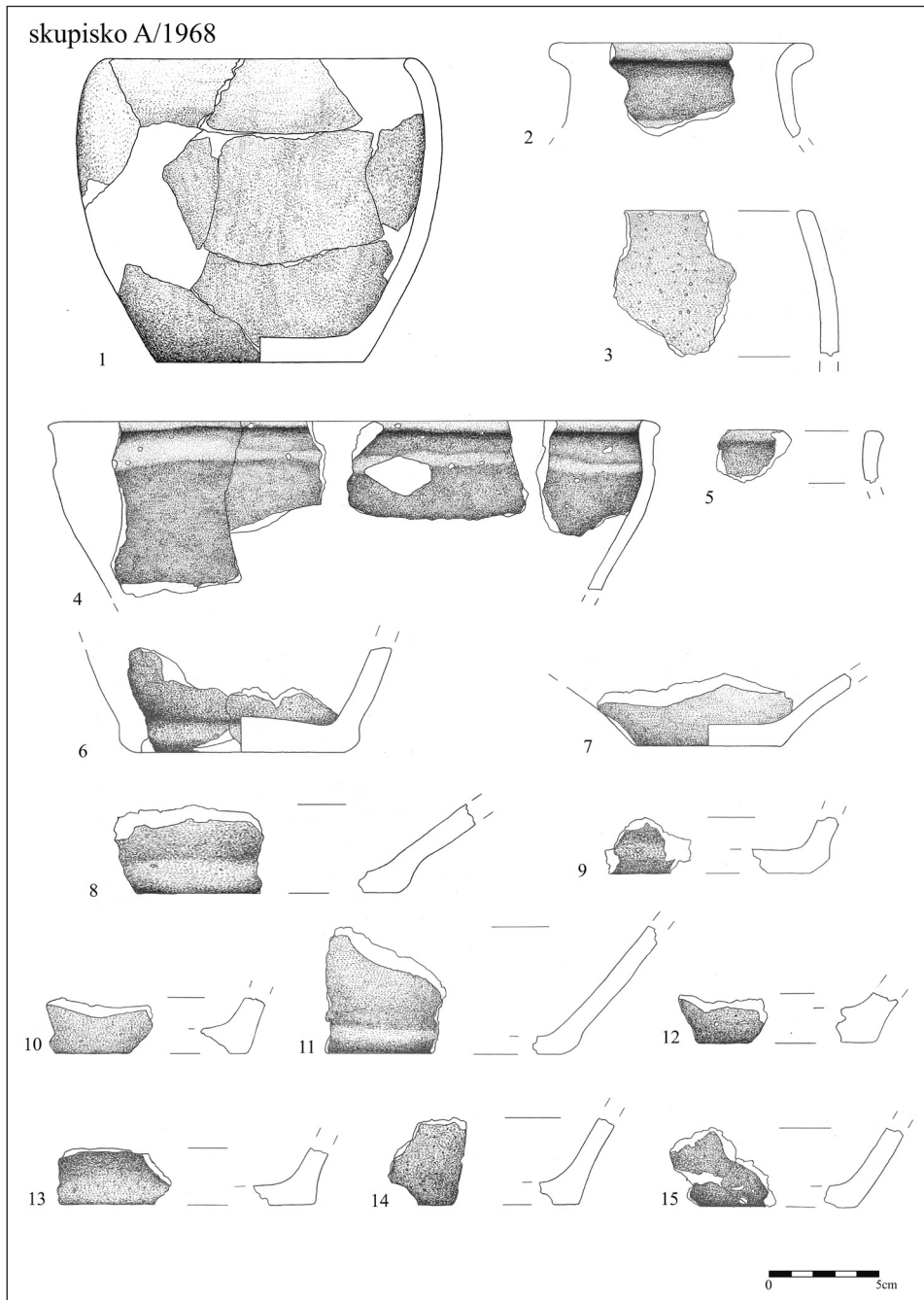
Tablica 4. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych ze skupiska A/1968.

Table 4. Barycz, site 7. Selection of movable materials from cluster A/1968.

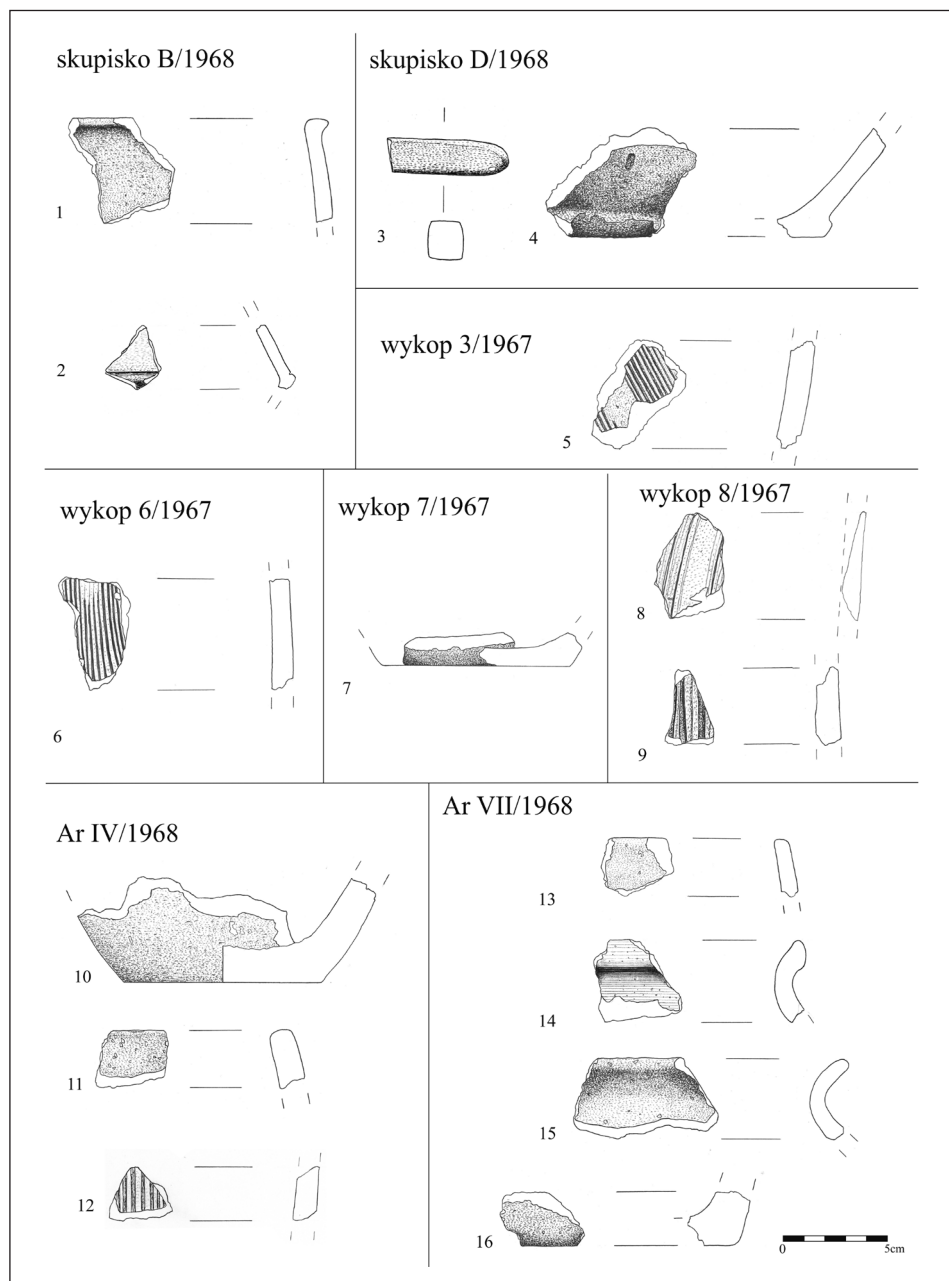
Tablica 5. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych ze skupiska A/1968.

Table 5. Barycz, site 7. Selection of movable materials from cluster A/1968.

Tablica 6. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych ze skupiska A/1968.

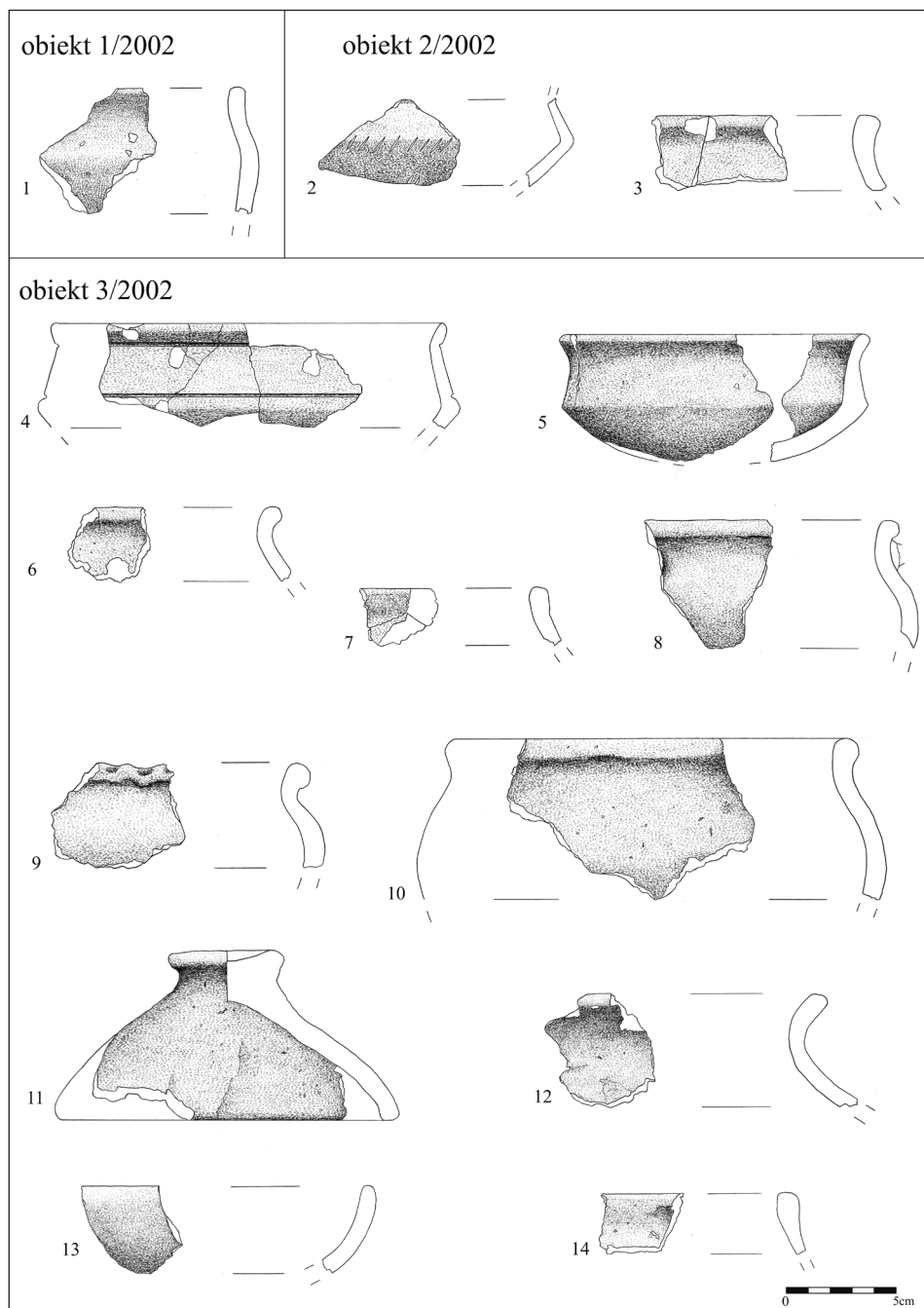
Table 6. Barycz, site 7. Selection of movable materials from cluster A/1968.

Tablica 7. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych: z obiektów badanych w 1968 r. (1–4); odkrytych poza obiektami w 1967 r. (5–9); odkrytych poza obiektami w 1968 r. (10–16).

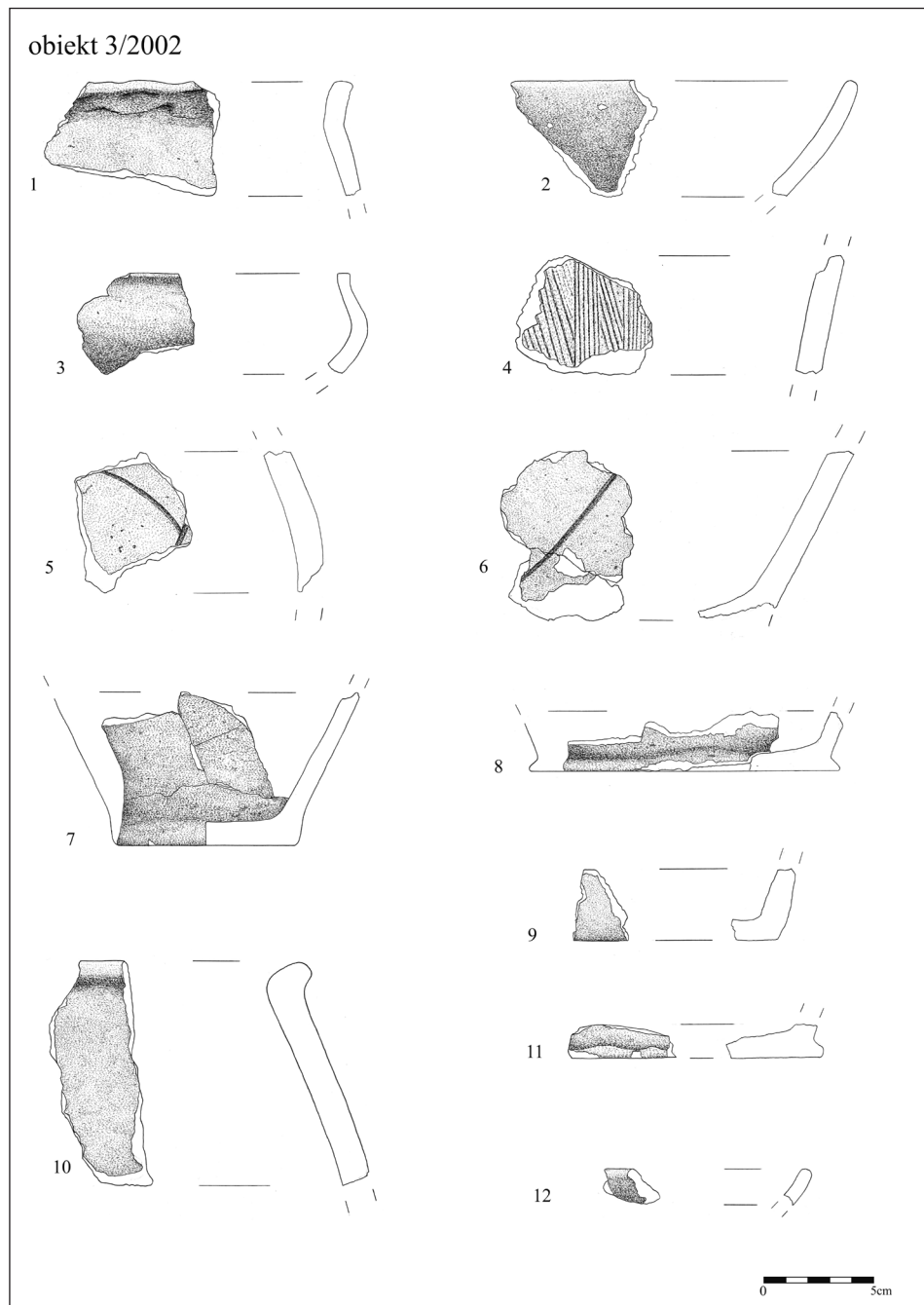
Table 7. Barycz, site 7. Selection of movable materials: from features surveyed in 1968. (1–4); discovered outside the features in 1967. (5–9); discovered outside the features in 1968. (10–16).

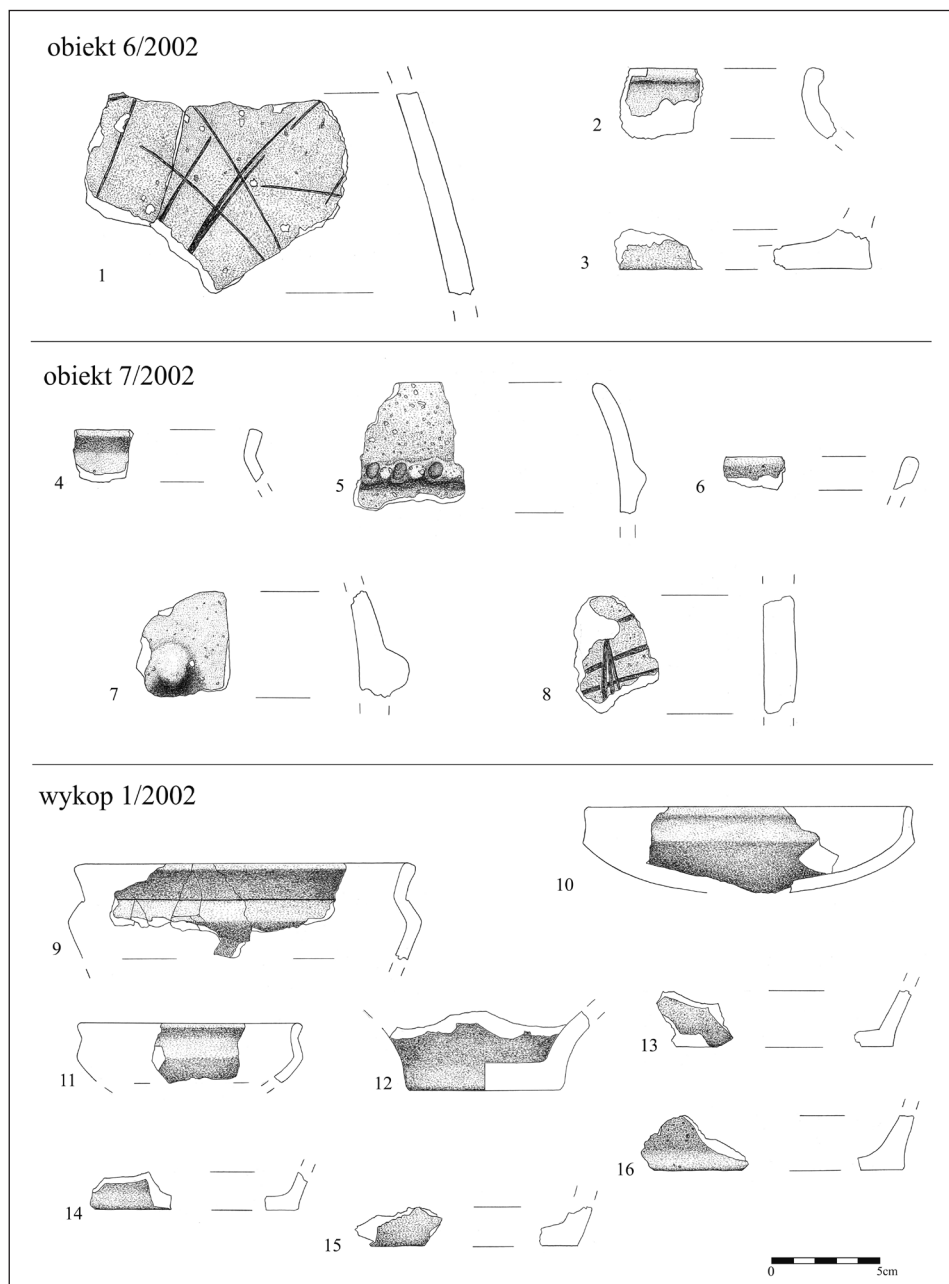

Tablica 8. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych z obiektów badanych w 2002 r.

Table 8. Barycz, site 7. Selection of movable materials from features surveyed in 2002.

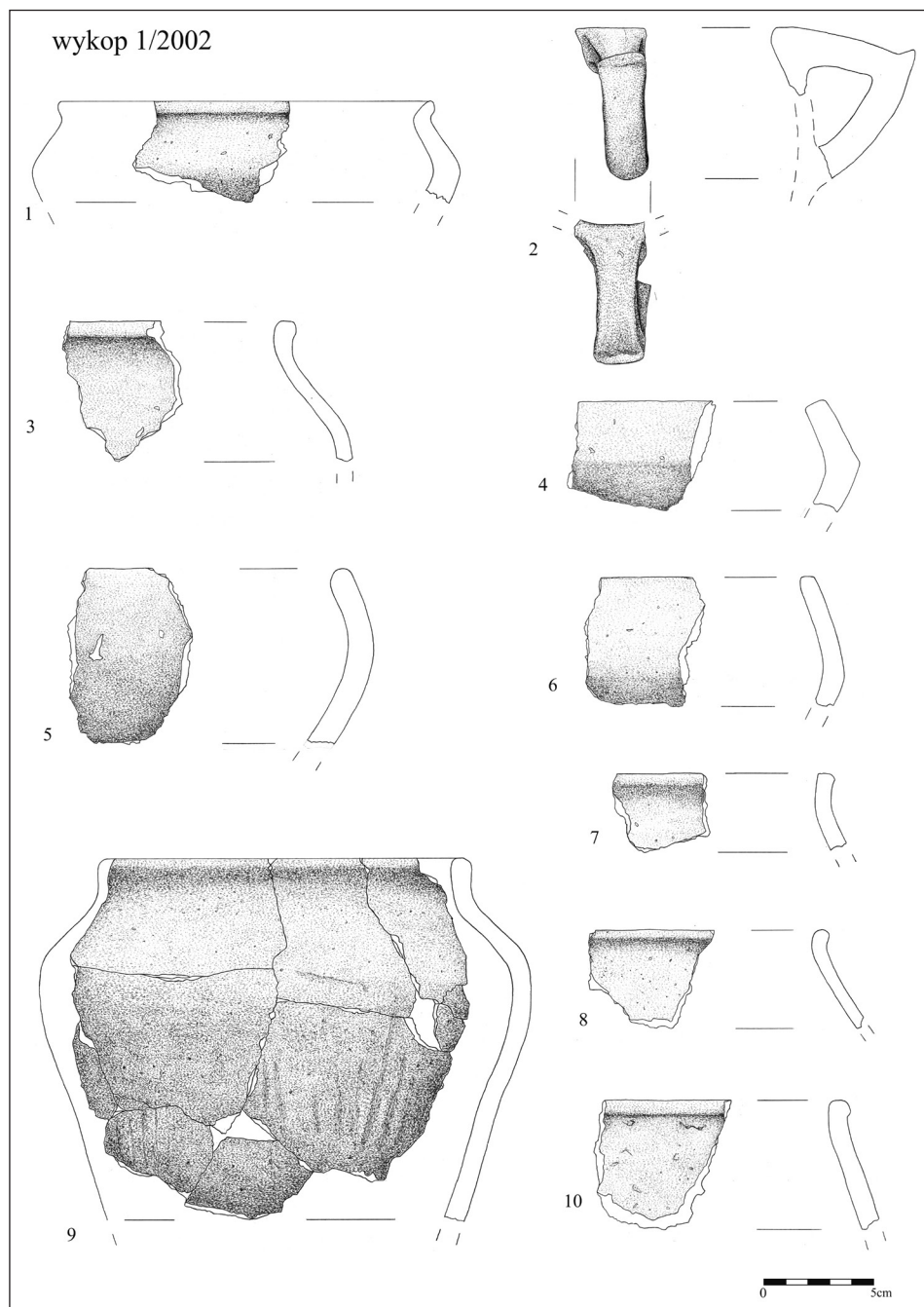

Tablica 9. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych z obiektu 3/2002.
 Table 9. Barycz, site 7. Selection of movable materials from the feature 3/2002.

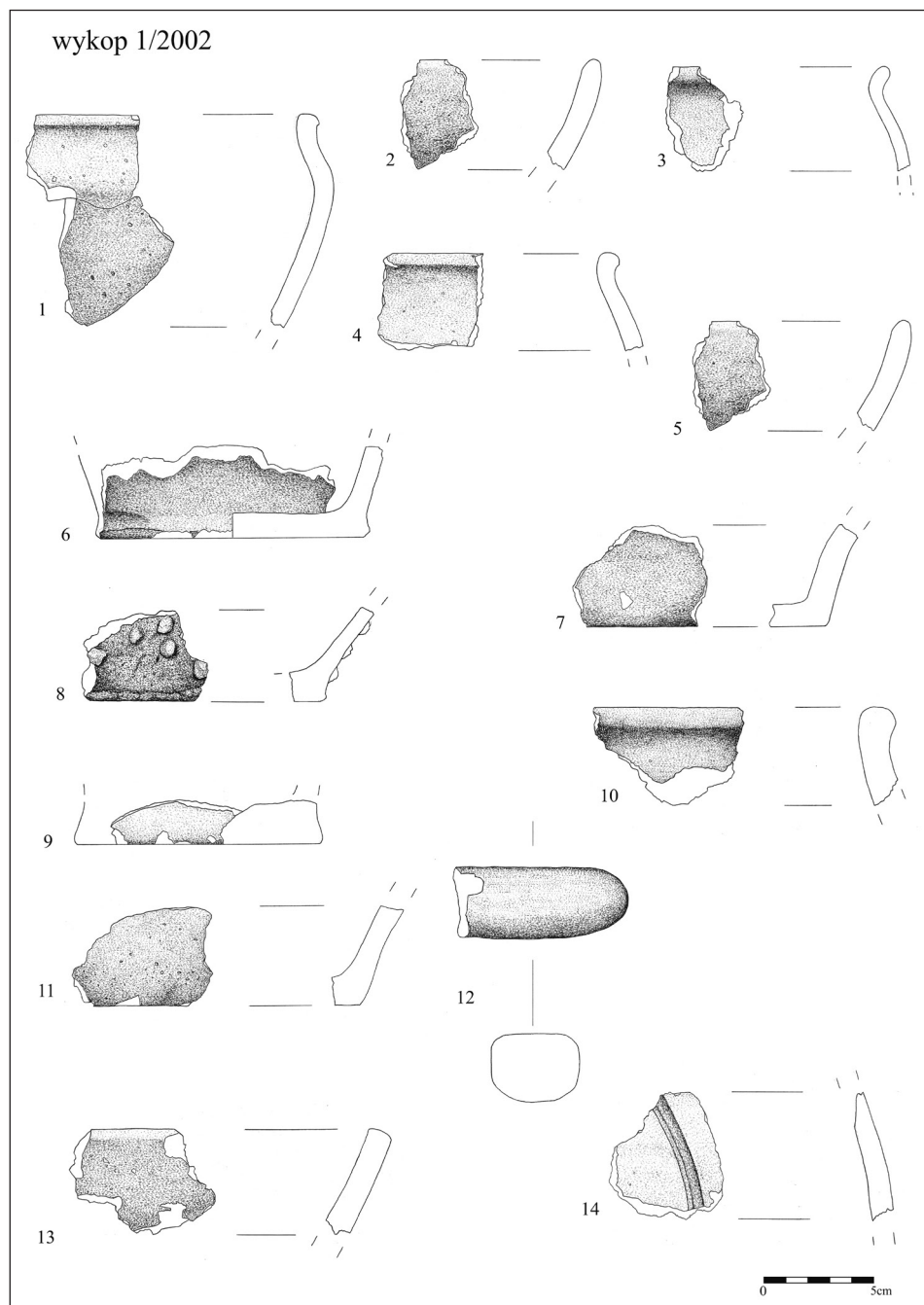
Tablica 10. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych: z obiektów badanych w 2002 r. (1–8); odkrytych poza obiektami w 2002 r. (9–16).

Table 10. Barycz, site 7. Selection of movable materials: from features surveyed in 2002. (1–8); discovered outside the features in 2002. (9–16).

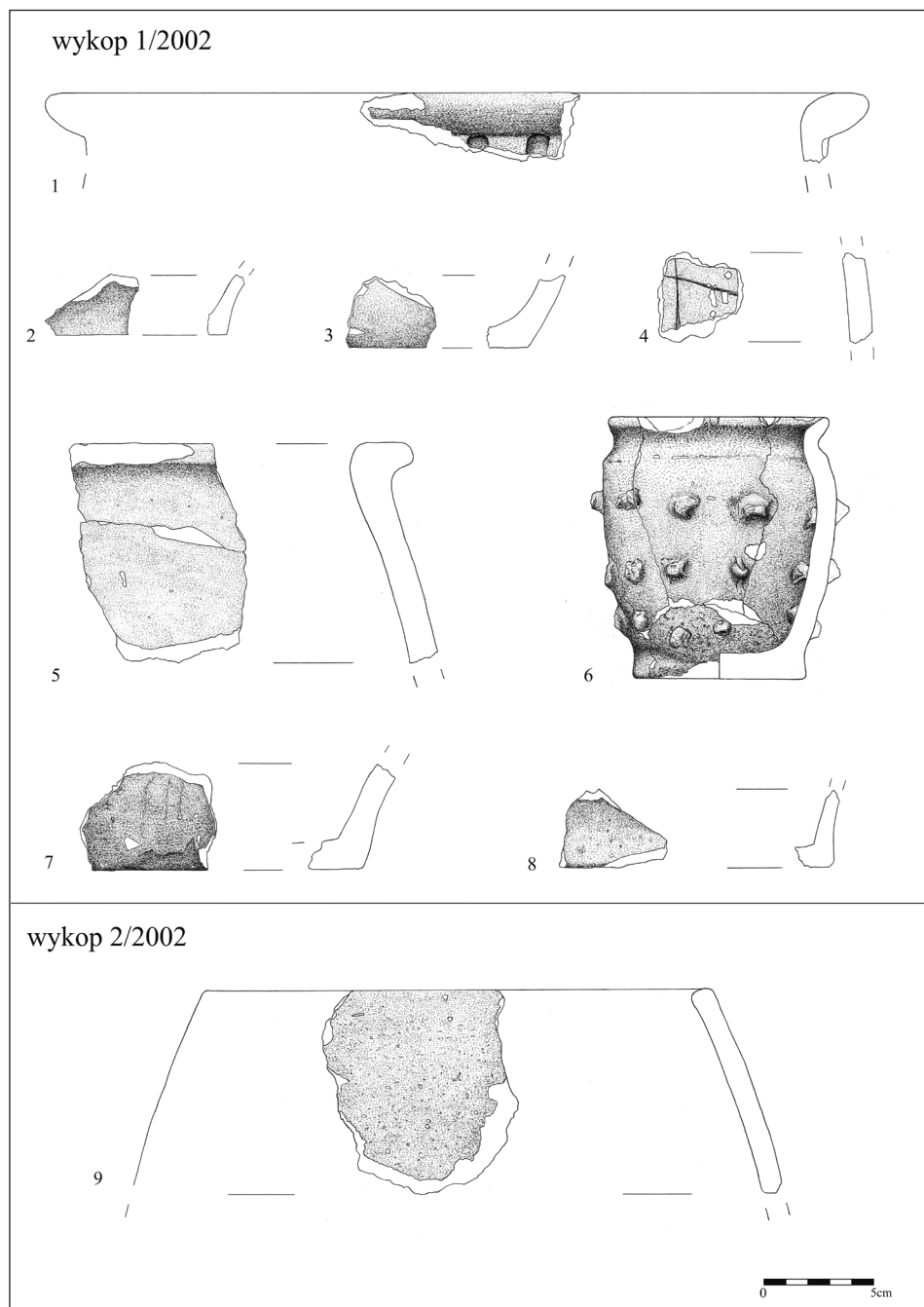

Tablica 11. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r.

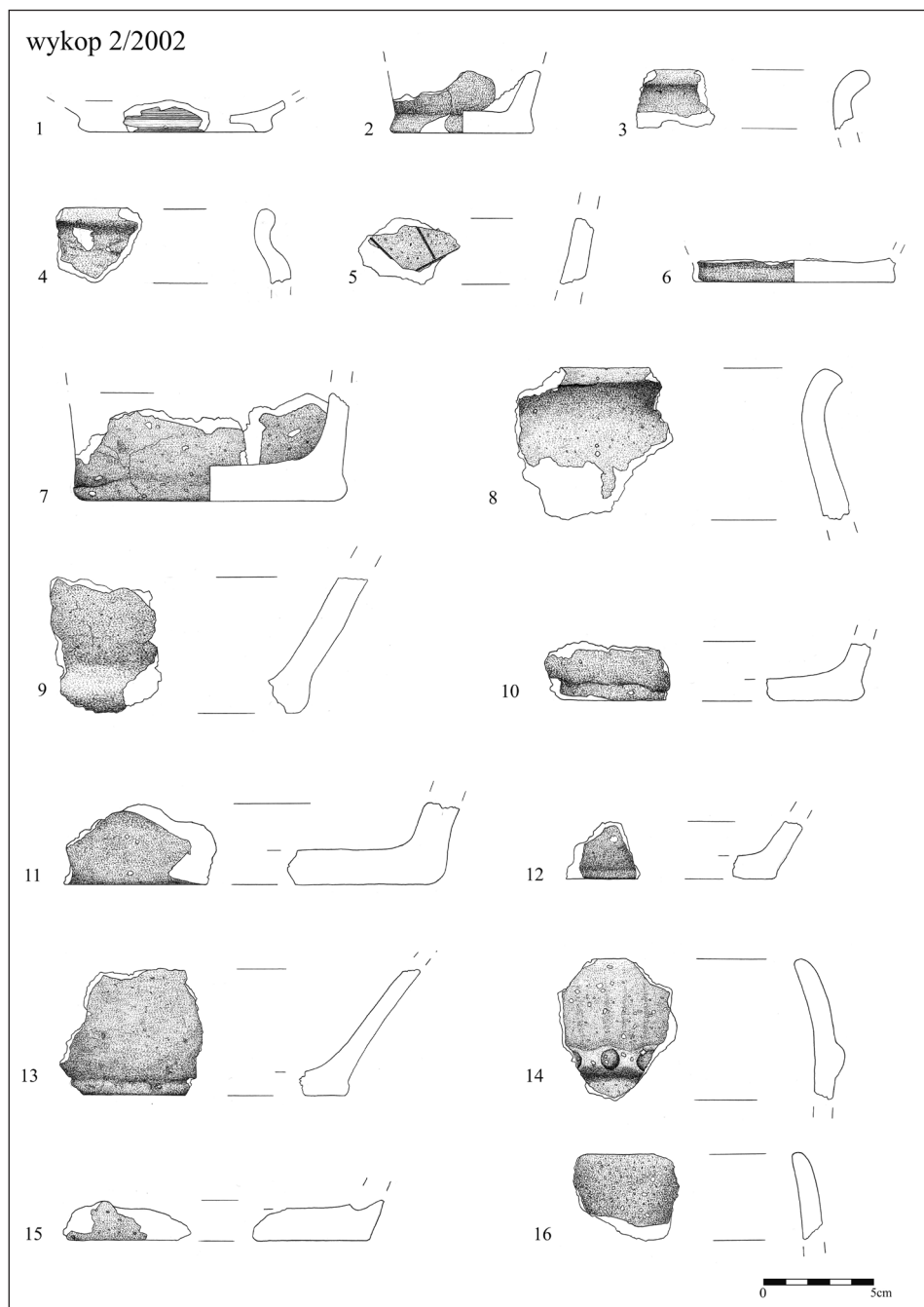
Table 11. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.

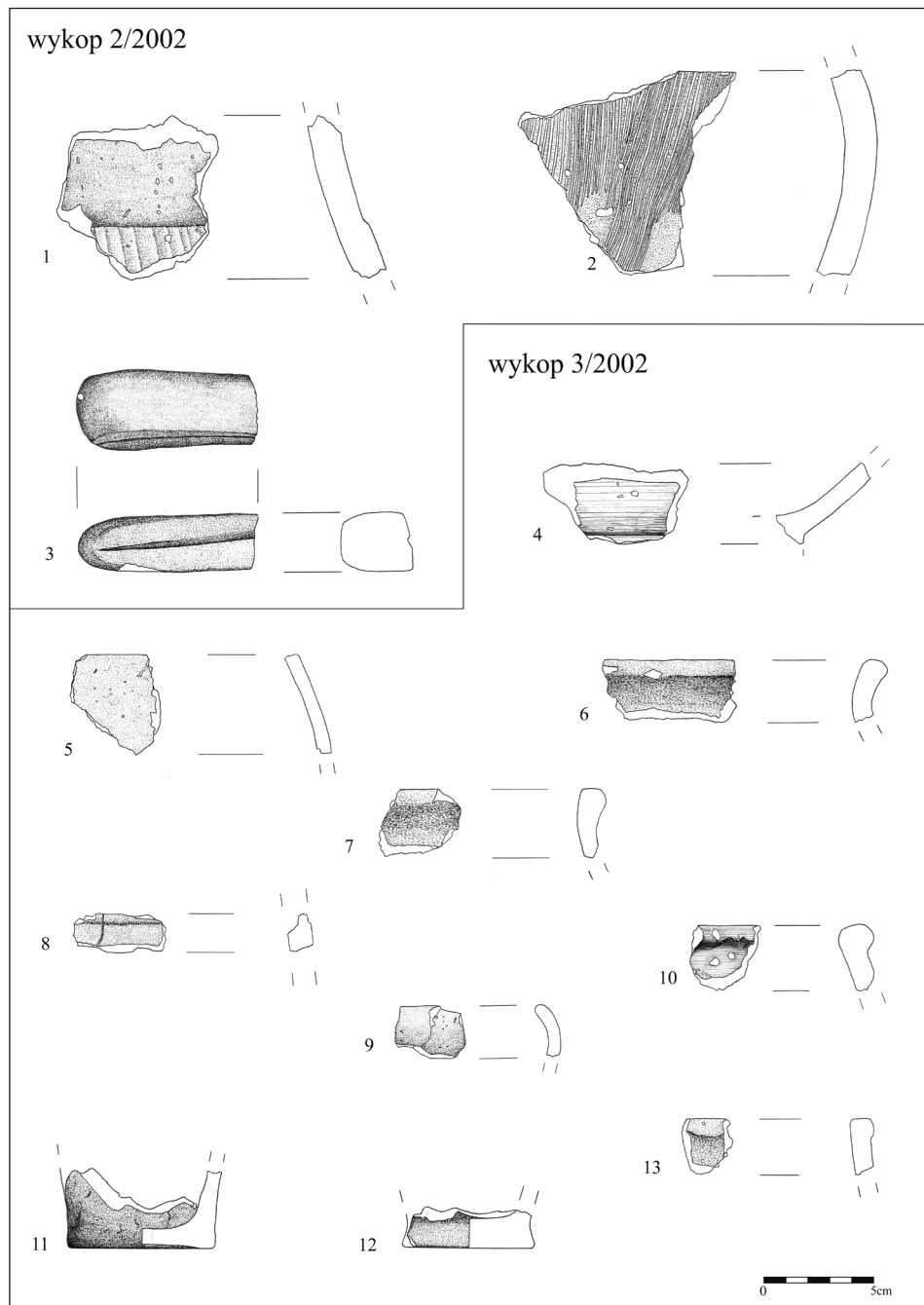
Tablica 12. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r.
 Table 12. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.

Tablica 13. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r.
Table 13. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.

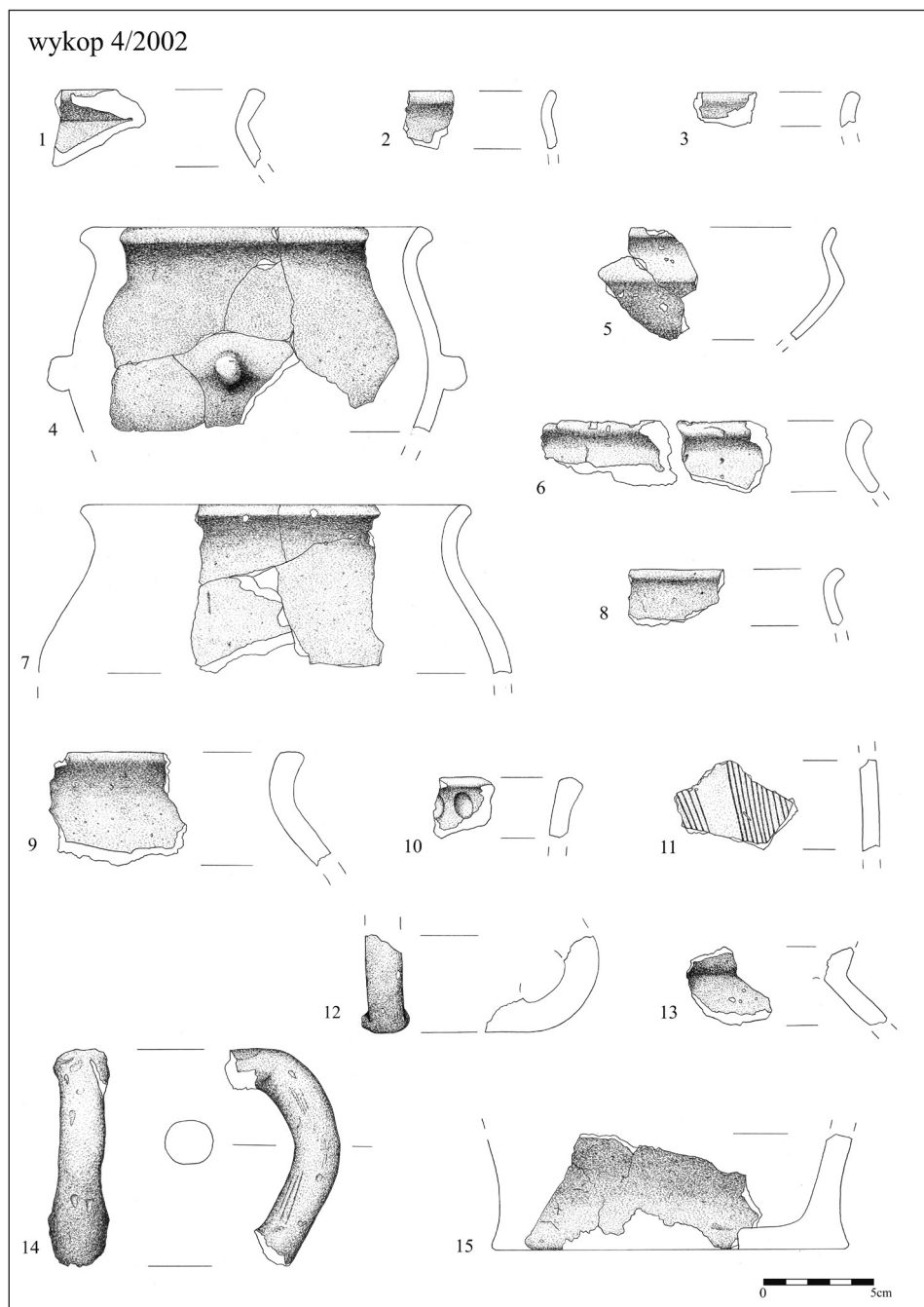
Tablica 14. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r.
 Table 14. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.

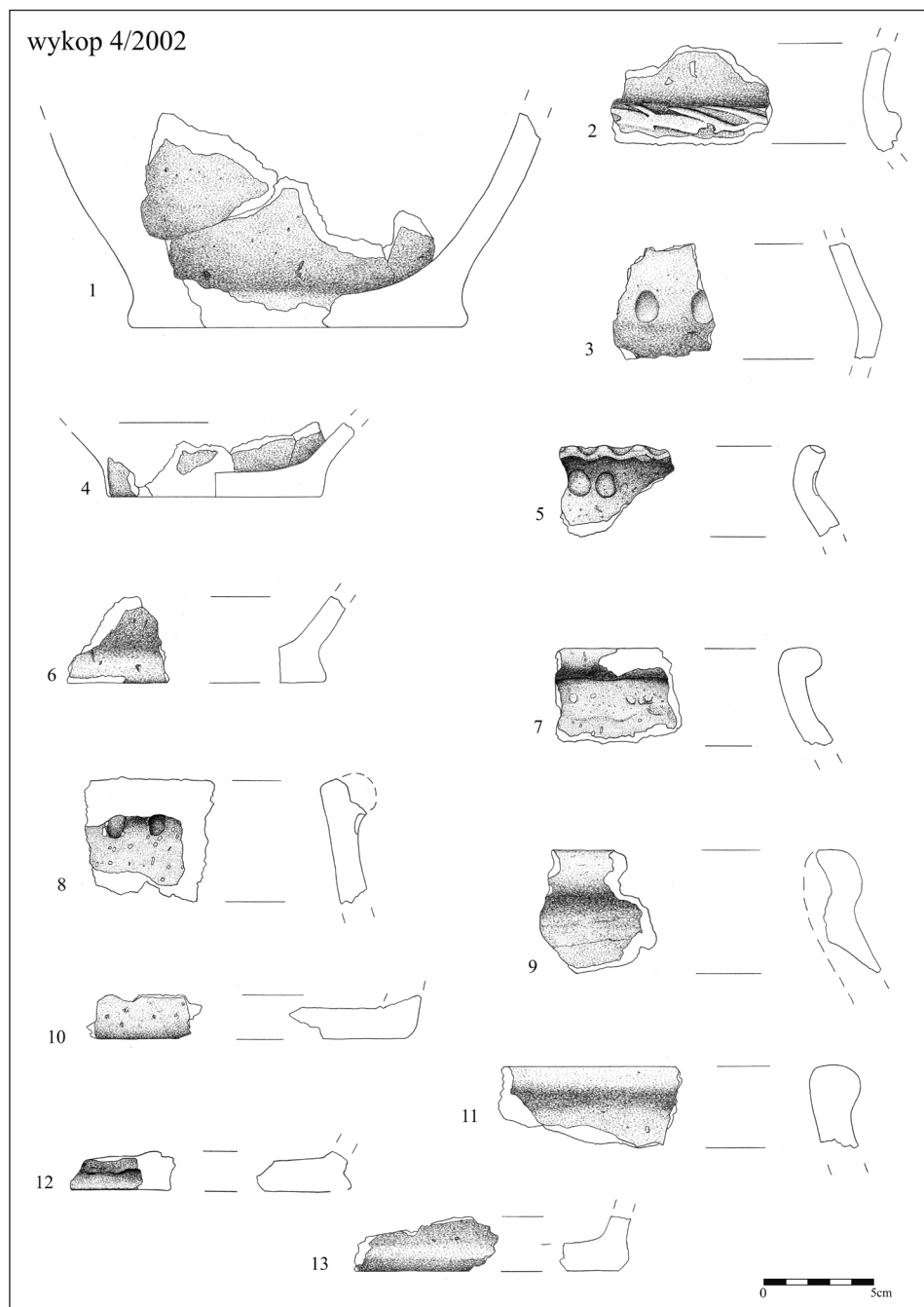
Tablica 15. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r.

Table 15. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.

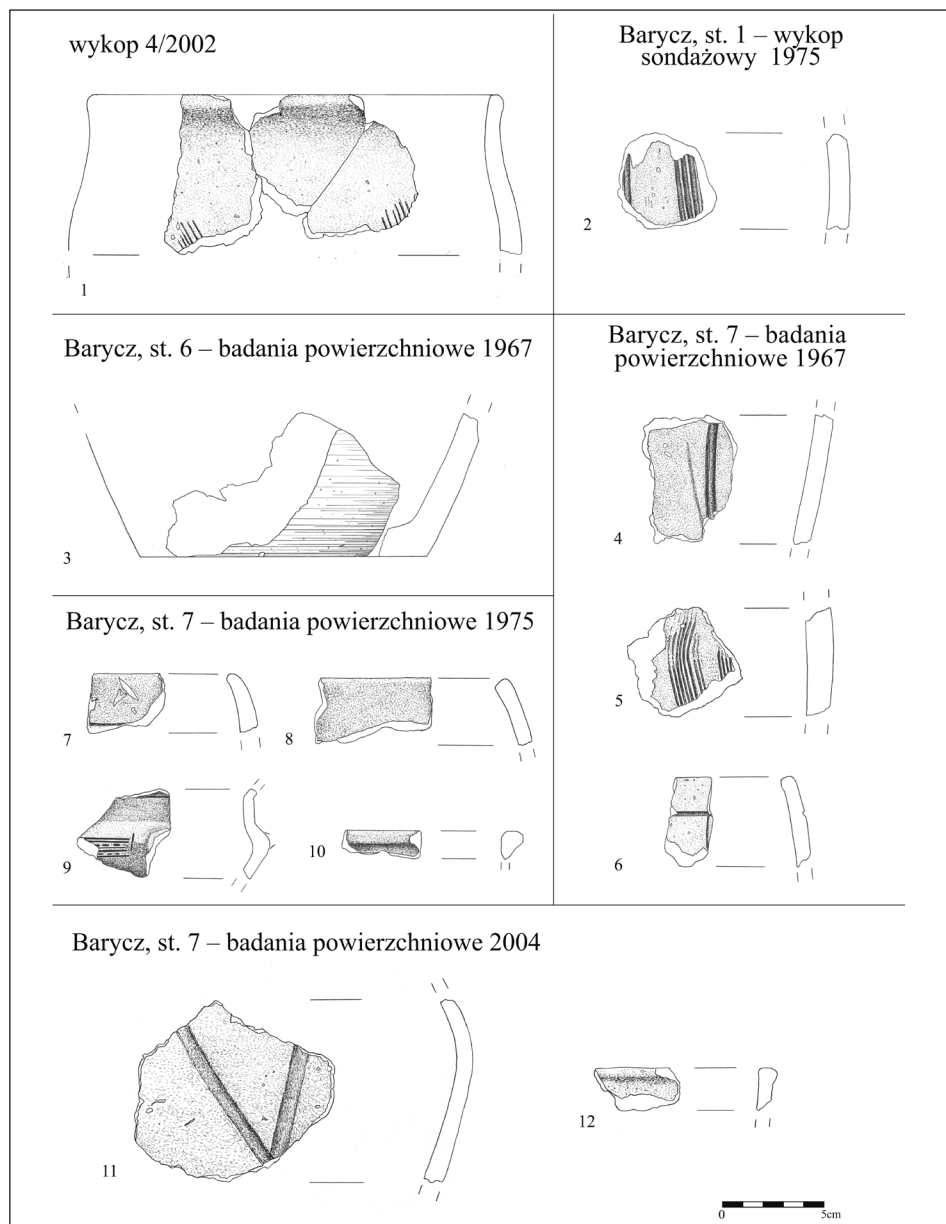

Tablica 16. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r.
 Table 16. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.

Tablica 17. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r.

Table 17. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.

Tablica 18. Wybór materiałów ruchomych: odkrytych poza obiektami w 2002 r. na stan. nr 7 w Baryczy (1); ze stan. nr 1 w Baryczy (2); ze stan. nr 6 w Baryczy (3); z badań powierzchniowych na stan. nr 7 w Baryczy (4–12).

Table 18. Selection of movable materials: discovered outside the features in 2002 at site no. 7 in Barycz (1); from site no. 1 in Barycz (2); from site no. 6 in Barycz (3); from surface surveys at site no. 7 in Barycz (4–12).

KRONIKA MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA ZA ROK 2023

1. Struktura organizacyjna i kierunki działania

Rok 2023 zapisał się w historii Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka przygotowaniem powierzchni północnej części Zamku Żupnego do prezentowania wystaw czasowych, nowej wystawy stałej oraz biur pracowników. Działania te weszły w decydujący etap, który zakończy się formalnym odbiorem robót w 2024 r. Kluczowym wydarzeniem dla instytucji była także organizacja kolejnej, II edycji Konferencji Muzeów Górniczych i Skansenów Podziemnych ICMUM 2023 Wieliczka–Zabrze.

Stan osobowy załogi na 31 grudnia 2023 r. wynosił 109 pracowników.

W 2023 r. kontynuowano priorytetowe dla Muzeum zadania, rozpoczęte we wcześniejszych latach, prowadzone w zakresie prac remontowo-budowlanych, których nadrzędnym celem jest jak najszersze udostępnienie pomieszczeń Zamku Żupnego na cele ekspozycyjne. Rozbudowywano i remontowano budynek administracyjny przy ul. Daniłowicza 12 (dawny Sąd Grodzki).

Na szeroką skalę podjęto prace mające na celu zabezpieczenie, konserwację i udostępnienie polichromii odkrytych w dawnych pomieszczeniach administracyjnych Zamku Północnego. Kontynuowano współpracę z instytucjami zewnętrznymi – Laboratorium Analiz i Nieniszczących Badań Obiektów Zabytkowych LANBOZ (podlegającym Muzeum Narodowemu w Krakowie) oraz pracownikami Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

W 2023 r. obchodzono uroczyste jubileusz 45-lecia wpisania Kopalni Soli „Wieliczka” na Listę światowego dziedzictwa UNESCO. Po wielomiesięcznych pracach remontowych i zabezpieczających do zwiedzania oddano komorę *Saurau*, położoną na III poziomie kopalni, wraz z zainstalowaną widowiskową aranżacją oświetlenia wyrobiska. Szeroko zakrojone prace remontowe prowadzono także w zespole komór *Russegger* mieszczących najważniejsze ekspozycje muzealne.

CHRONICLE OF THE CRACOW SALTWORKS MUSEUM IN WIELICZKA FOR THE YEAR 2023

1. Organisational structure and courses of action

The year 2023 in the history of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka was noted with the preparation of the area of the northern part of the Saltworks Castle to present temporary exhibitions, a new permanent exhibition, and employee offices. These activities have entered the decisive stage, which will end with the formal acceptance of works in 2024. A key event for the institution was also the organisation of the next, 2nd edition of the Conference of Mining Museums and Underground Open-Air Museums ICMUM 2023 Wieliczka–Zabrze.

The staff strength as of 31st December 2023 was 109 employees.

In 2023, priority tasks for the Museum, initiated in previous years, were continued, conducted in the scope of renovation and construction works, the primary goal of which is to make the premises of the Saltworks Castle as widely available as possible for exhibition purposes. The administrative building at ul. Daniłowicza 12 (the former District Court) was expanded and renovated.

Large-scale work was undertaken to secure, preserve, and make available the polychromes discovered in the former administrative rooms of the North Castle. Cooperation was continued with external institutions – the Laboratory of Analysis and Non-Destructive Research of Historic Objects LANBOZ (subordinate to the National Museum in Cracow) and employees of the Department of Conservation and Restoration of Works of Art of the Academy of Fine Arts in Cracow.

In 2023, the 45th anniversary of the inscription of the Wieliczka Salt Mine on the UNESCO World Heritage List was celebrated. After many months of renovation and safety works, the *Saurau* chamber, located on level III of the mine, was opened to the public, along with the installation of a spectacular lighting arrangement for the excavation. Extensive renovation work was also conducted in the *Russegger* chamber complex, which houses the most important museum exhibitions.

Po pięcioletniej przerwie spowodowanej pandemią COVID-19 Muzeum podjęło się organizacji II edycji Międzynarodowej Konferencji Muzeów Górniczych i Skansenów Podziemnych we współpracy z Kopalnią Soli „Wieliczka” oraz Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze. Temat przewodni konferencji brzmiał: „Dziedzictwo górnicze – dziedzictwo ludzkości”. Obrady odbywały się w podziemnych wyrobiskach wielickiej kopalni soli oraz muzeum zabrańskim w dniach 22–25 maja 2023 r. Dotyczyły takich tematów, jak: znaczenie górnictwa dla rozwoju ludzkiej cywilizacji, potrzeba jego ochrony oraz udostępnienia, finansowanie, organizacja oraz podstawy prawne funkcjonowania kopalń turystycznych, standardy badawcze i dokumentacyjne obowiązujące w obiektach, badania archeologii industrialnej, masowa turystyka w kopalniach, nowe funkcje wyrobisk górniczych (w tym: kultura, rozrywka, sport i rekreacja, nauka i projekty badawcze oraz lecznictwo), kształtowanie otoczenia kopalń i ochrona przemysłowego krajobrazu górniczego. W konferencji wzięli udział liczni prelegenci i uczestnicy z niemalże całego świata, w tym z krajów takich, jak: Australia, Austria, Belgia, Chile, Dania, Finlandia, Francja, Indie, Kanada, Niemcy, Norwegia, Polska, Portugalia, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, USA, Wielka Brytania, Włochy. W konferencji uczestniczyli także członkowie międzynarodowych organizacji: UNESCO, TICCIH, ICOMOS oraz ICOM. Wszyscy obecni podkreślali wysoki poziom merytoryczny i organizacyjny wydarzenia, wyrażając chęć wzięcia udziału w kolejnych edycjach konferencji. Wydarzenie to z pewnością przyczyniło się do integracji międzynarodowego środowiska muzeów górniczych, pogłębienia relacji oraz potwierdzenia gotowości dalszej współpracy budowanej na bazie lepszego zrozumienia indywidualnych problemów i wyzwań każdej instytucji. Wydano drukiem „Conference Proceedings” z pełnymi wersjami referatów, z przeznaczeniem rozpowszechnienia jej na całym świecie.

Jednym z najważniejszych działań podejmowanych przy okazji przygotowywania międzynarodowej konferencji są zagraniczne wyjazdy grupy pracowników organizowane w celu nawiązywania kontaktów i lepszego poznania wybranych kopalń i muzeów górniczych oraz wspólnego udziału w międzynarodowych projektach. W 2023 r. grupa pracowników wielickiego Muzeum odwiedziła Rumunię. Centralnym wydarzeniem w trakcie pobytu w tym kraju było otwarcie w kopalni w Kaczyce, która została założona w końcu XVIII w. przez górników z Bochni i Wieliczki, wystawy planszowej „Salina Wieliczka din Polonia”. Poza uroczystościami w Kaczyce uczestnicy wyjazdu odwiedzili także liczne kopalnie, muzea i obiekty sakralne ściśle związane z dziedzictwem kulturowym Rumunii.

After a five-year break caused by the COVID-19 pandemic, the Museum undertook to organize the 2nd edition of the International Conference of Mining Museums and Underground Open-Air Museums in cooperation with the Wieliczka Salt Mine and the Coal Mining Museum in Zabrze. The main theme of the conference was: "Mining Heritage – Human Heritage." The conference was held in the underground workings of the Wieliczka Salt Mine and the Zabrze Museum on 22nd–25th May 2023. The conference included topics as diverse as: the importance of mining for the development of human civilization, the need to protect and make it accessible, financing, organization and legal basis for the operation of tourist mines, research and documentation standards applicable in facilities, industrial archaeology research, mass tourism in mines, new functions of mine workings (including: culture, entertainment, sports and recreation, science and research projects, and healthcare), shaping the surroundings of mines and protection of the industrial mining landscape. The conference was attended by numerous speakers and participants from almost all over the world, including countries such as: Australia, Austria, Belgium, Chile, Denmark, Finland, France, India, Canada, Germany, Norway, Poland, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Switzerland, Sweden, USA, United Kingdom, Italy. Members of international organisations also attended the conference: UNESCO, TICCIH, ICOMOS, and ICOM. All those present emphasised the high substantive and organizational level of the event, expressing their willingness to participate in subsequent editions of the conference. This event certainly contributed to the integration of the international mining museum community, deepening relations, and confirming the readiness for further cooperation based on a better understanding of the individual problems and challenges of each institution. The Conference Proceedings with full text of the papers has been published for worldwide distribution.

One of the most important activities undertaken in preparation for an international conference are trips abroad for a group of employees, organised to establish contacts and better understand selected mines and mining museums, as well as to participate jointly in international projects. In 2023, a group of employees of the Wieliczka Museum visited Romania. The central event during his stay in this country was the opening of the board exhibition "Salina Wieliczka din Polonia" in the Cacica mine, which was founded at the end of the 18th century by miners from Bochnia and Wieliczka. In addition to the celebrations in Kaczyce, the participants of the trip also visited numerous mines, museums, and religious buildings closely related to the cultural heritage of Romania.

W 2023 r. w sali wystaw czasowych Zamku Żupnego zaprezentowano nowe wystawy. Wyjątkowo chętnie odwiedzano ekspozycję „Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte”, zorganizowaną we współpracy z właścicielem kolekcji i Niemieckim Muzeum Górnictwa w Bochum. Prezentowała ona 170 porcelanowych rzeźb i bogato zdobionych wyrobów sztuki użytkowej (np. zestawów stołowych), które są uważane za największą kolekcję w tego typu zbiorach prywatnych. Wystawa była okazją do zapoznania się z twórczością i kunsztem najbardziej znanych artystów z Miśni, m.in. z dziełami Johanna Joachima Kändlera. Wszystkie obiekty zachwycały nie tylko wysokim poziomem artystycznym, ale miały także realną wartość historyczną. Ekspozycja prezentowana była od 23 maja do 22 października 2023 r.

W 2023 r. opublikowano kilka bogatych w treść i ilustracje wydawnictw naukowych oraz popularnonaukowych. Zalicza się do nich przede wszystkim katalog wystawy „Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte” autorstwa kuratorki K. Ochniak-Dudek, praca zbiorowa „Tradycje uzdrowiskowe Wieliczki” (pod red. dr B. Konwerskiej) – interdyscyplinarne opracowanie opisujące powstanie i rozwój wielickiego uzdrowiska. Ukazał się również kolejny, XXXVII tom „Studiów i Materiałów do Dziejów Żup Solnych w Polsce” oraz kilka mniejszych wydawnictw popularnonaukowych.

Poszerzona została kolekcja solniczek. Do zbiorów trafiły m.in. złota dwudzielna solniczka z Augsburga z 1740 r. oraz para porcelanowych solniczek wykonanych w Miśni ok. 1762 r. Wyjątkowo cennym nabytkiem jest gotycka, cynowa solniczka wyprodukowana we Francji, w latach 1490–1500.

Przez cały rok realizowano działania promocyjne i edukacyjne. Do najciekawszych z nich zaliczały się sprawdzone projekty edukacyjne dla dzieci i młodzieży szkolnej. Należą do nich przede wszystkim: Noc Muzeów, Europejskie Dni Dziedzictwa, Warsztaty Międzypokoleniowe oraz konkursy. W ramach działalności edukacyjnej duży nacisk położony został także na projekty skierowane do osób z niepełnosprawnościami oraz do grupy osób wykluczonych, w tym np. projekt „Oswoić muzeum” – cykl spotkań dla rodzin z dziećmi z niepełnosprawnościami.

Kontynuowano także prace związane z udostępnieniem zbiorów w formie online, tworząc wraz z innymi krakowskimi instytucjami wirtualną podróż po stolicy Małopolski oraz Wieliczce.

In 2023, new exhibitions were presented in the temporary exhibition hall of the Saltworks Castle. The exhibition “Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte [Mining and Art. The Middelschulte Porcelain Collection]” was particularly popular. It was organised in cooperation with the owner of the collection and the German Mining Museum in Bochum. It presented 170 porcelain sculptures and richly decorated products of applied art (e.g. table sets), considered the largest collection among private collections of this type. The exhibition was an opportunity to become acquainted with the work and artisanry of the most famous artists from Meissen, including the works of Johann Joachim Kändler. All the objects impressed not only with their high artistic level, but also had historical value. The exhibition was presented from 23rd May to 22nd October 2023.

In 2023, several scientific and popular science publications rich in substantive content and illustrations were published. These include, above all, the catalogue of the exhibition “Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte” by curator K. Ochniak-Dudek, collective work “Tradycje uzdrowiskowe Wieliczki” (edited by B. Konwerska, PhD) – an interdisciplinary study describing the establishment and development of the Wieliczka spa. The next, XXXVII volume of “Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce” has also been published, as well as several smaller popular science publications.

The collection of salt cellars has been expanded. The collection includes, among others, a golden two-part salt cellar from Augsburg from 1740 and a pair of porcelain salt cellars made in Meissen around 1762. An exceptionally valuable acquisition is a Gothic pewter salt cellar produced in France in the years 1490–1500.

Promotional and educational activities were conducted throughout the year. The most interesting of them included proven educational projects for children and school youth. These include primarily: Night of Museums, European Heritage Days, Intergenerational Workshops, and competitions. As part of educational activities, great emphasis was also placed on projects addressed to people with disabilities and to excluded groups, including, for example, the “Oswoić muzeum” project – a series of meetings for families with children with disabilities.

Work was also continued making the collections available online, creating, together with other Cracow institutions, a virtual journey around the capital of Małopolska and Wieliczka.

2. Działalność naukowo-badawcza

Działania Konserwatora Zabytków Krakowskich Żup Solnych:

Działania Konserwatora Zabytków Krakowskich Żup Solnych – Dyrektora J. Godłowskiego: przeprowadzono liczne konsultacje konserwatorskie oraz 2 kontrole w kopalni soli w Bochni i 1 kontrolę w kopalni soli w Wieliczce, wydano 47 pozwoleń konserwatorskich, 16 decyzji zmieniających pozwolenia, 6 zaleceń konserwatorskich, przyjęto 8 aneksów i aktualizacji dokumentacji projektowych związanych z zabezpieczeniem zabytkowych wyrobisk podziemnych kopalń soli w Wieliczce i Bochni, udzielono 1 odpowiedź na wniosek w trybie dostępu do informacji publicznej.

Wykonano opracowanie dokumentacyjne do projektów prac górniczych w Kopalni Soli „Wieliczka” w związku z planowanymi pracami zabezpieczającymi i adaptacyjnymi w podziemnych obiektach zabytkowych (M. Skubisz, R. Zadak, W. Jaworski).

Studia historyczno-konserwatorskie (opracowania dokumentacyjne):

- Studium historyczno-konserwatorskie południowego fragmentu poprzeczni *Karol*, pomiędzy podłużnią *Karol* i chodnikiem *Długi* oraz ciągu wyrobisk od skrzyżowania chodnika *Długi* z chodnikiem *Biedów* przez komorę *Lizak* do skrzyżowania poprzeczni *Powroźnik* z chodnikiem *Długi* na I poziomie Kopalni Soli „Wieliczka”;
- Studium historyczno-konserwatorskie szybiku *Klemens* w rejonie górnego wlotu na poziomie I w Kopalni Soli „Wieliczka”;
- Studium historyczno-konserwatorskie poprzeczni *Karolina Nowa* na poziomie III w Kopalni Soli „Wieliczka”.

Inne prace (kontynuacja):

- monografia „Groty Kryształowe w Kopalni Soli «Wieliczka»” (R. Zadak – współpraca z Akademią Górniczo-Hutniczą i Kopalnią Soli „Wieliczka”);
- „Inwentaryzacja wyrobisk w Kopalni Soli «Wieliczka» oraz Kopalni Soli «Bochnia»” (M. Skubisz, R. Zadak, A. Prytek, J. Strynowicz);
- „Zabytki metalowe z epoki brązu oraz wczesnej epoki żelaza w zbiorach Muzeum Żup Krakowskich” (J. M. Fraś, E. Kolebuk, J. Rzońca);
- prace związane z analizą materiałów archeologicznych odkrytych na stanowisku kurhanowym nr 120 w Bochni w roku 2022 (J. M. Fraś, E. Kolebuk, M. Materna);

2. Academic and research activities

Activities of the Conservator of Monuments of the Cracow Saltworks:

Activities of the Conservator of Monuments of the Cracow Saltworks – Director J. Godłowski: Numerous conservation consultations were carried out and two inspections in the salt mine in Bochnia and one inspection in the salt mine in Wieliczka, 47 conservation permits were issued, 16 decisions amending permits, 6 conservation recommendations, 8 annexes and updates of design documentation related to securing the historic underground workings of the salt mines in Wieliczka and Bochnia were adopted, one response was provided to the application under the access to public information procedure.

Documentation was prepared for mining works projects in the “Wieliczka” Salt Mine in connection with the planned security and adaptation works in underground historic monuments (M. Skubisz, R. Zadak, W. Jaworski).

Historical and conservation studies (documentary studies):

- Historical and conservation study of the southern fragment of the *Karol* crosspiece, between the *Karol* drift and the *Długi* gallery, and the course of workings from the intersection of the *Długi* gallery with the *Biedów* gallery through the *Lizak* chamber to the intersection of the *Powroźnik* crosspiece with the *Długi* gallery on level I of the “Wieliczka” Salt Mine.
- Historical and conservation study of the *Klemens* shaft around the upper inlet on level I of the “Wieliczka” Salt Mine.
- Historical and conservation study of the *Karolina Nowa* crosspiece on level III in the “Wieliczka” Salt Mine.

Other works (continued):

- “Groty Kryształowe w Kopalni Soli «Wieliczka»” monograph (R. Zadak – cooperation with the AGH University of Science and Technology and the “Wieliczka” Salt Mine).
- “Inwentaryzacja wyrobisk w Kopalni Soli «Wieliczka» oraz Kopalni Soli «Bochnia»” (M. Skubisz, R. Zadak, A. Prytek, J. Strynowicz).
- “Zabytki metalowe z epoki brązu oraz wczesnej epoki żelaza w zbiorach Muzeum Żup Krakowskich” (J. M. Fraś, E. Kolebuk, J. Rzońca).
- work related to the analysis of archaeological materials discovered at the barrow site no. 120 in Bochnia in 2022 (J. M. Fraś, E. Kolebuk, M. Materna).

- kontrola wykopów ziemnych na terenie Wieliczki i okolic (J. M. Fraś, E. Koblebuk, K. Lajs-Klose);
- „Maciej Alojzy Seykotta i jego spuścizna” – kwerenda i analiza źródeł pod kątem przygotowania wystawy czasowej, kontynuacja badań (U. Mróz, M. Skubisz);
- „Funkcjonujące aktualnie kopalnie turystyczne i muzea górnicze na całym świecie” – kwerenda poprzedzająca konferencję ICMUM 2023, praca zespołowa (lider zespołu M. Dziobek-Motyka).

Prace naukowe indywidualne:

- „Zbiory kościoła pw. św. Klemensa w Wieliczce”, kwerendy i przygotowanie wystawy czasowej zaplanowanej na 2024 r. (K. Ochniak-Dudek);
- „Przedstawienia górników w zbiorach sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (XVII–XX w.)”, kwerenda (K. Ochniak-Dudek);
- „Obraz kopalni ze zbiorów wielickiego muzeum na tle twórczości Teofila Ociepki”, redakcja artykułu (K. Ochniak-Dudek);
- „Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte”, scenariusz wystawy (K. Ochniak-Dudek);
- „Portret cesarza Ferdynanda I w ceremonialnym stroju Orderu Złotego Runa”, kwerendy (K. Ochniak-Dudek);
- nadzór archeologiczny prac ziemnych nowego budynku Muzeum przy ul. Daniłowicza 12 (S. Pawlikowski);
- badania wykopaliskowe na terenie Zamku Żupnego (S. Pawlikowski);
- badania konserwatorskie nawarstwień ściennych na pierwszym piętrze północnej części Zamku Żupnego w Wieliczce (P. Grajny-Brzezińska): w trakcie prac badawczych pobrano próbki z nawarstwień ściennych do identyfikacji pigmentów (163 próbki), spoiwa (18 próbek), stratygrafii nawarstwień ściennych (39 próbek z 21 punktów);
- „Czasy saskie znane i nieznanne” (U. Mróz);
- „Oświetlenie górnicze w zbiorach muzealnych” (U. Mróz);
- „Jaki znak Twój? Czyli o identyfikacji wizualnej w dawnych wiekach” – przygotowanie scenariusza wystawy (M. Gil);
- „Urząd podkomorski w żupach krakowskich” (M. Gil);
- „Dzieje żup krakowskich w średniowieczu” (M. Gil);
- „Herb bractwa kopaczy wielickich” (M. Gil);
- „Pieczęć żupnika Alberta z przełomu XIII i XIV w.” (M. Gil);
- „Świat Górników” – kwerenda do wystawy czasowej (J. Strynowicz);

- inspection of earthworks in Wieliczka and the surrounding area (J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose).
- “Maciej Alojzy Seykotta i jego spuścizna” – research and analysis of sources to prepare a temporary exhibition, continuation of research (U. Mróz, M. Skubisz).
- “Funkcjonujące aktualnie kopalnie turystyczne i muzea górnicze na całym świecie” – research preceding the ICMUM 2023 conference, teamwork (team leader M. Dziobek-Motyka).

Individual academic works:

- “Zbiory kościoła pw. św. Klemensa w Wieliczce”, research and preparation of a temporary exhibition planned for 2024 (K. Ochniak-Dudek).
- “Przedstawienia górników w zbiorach sztuki Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (XVII–XX w.)”, research (K. Ochniak-Dudek).
- “Obraz kopalni ze zbiorów wielickiego muzeum na tle twórczości Teofila Ociepki”, editorial work (K. Ochniak-Dudek).
- “Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte”, exhibition scenario (K. Ochniak-Dudek).
- “Portret cesarza Ferdynanda I w ceremonialnym stroju Orderu Złotego Runa”, research (K. Ochniak-Dudek).
- archaeological supervision of earthworks of the new Museum building at ul. Daniłowicza 12 (S. Pawlikowski).
- excavations at the Saltworks Castle (S. Pawlikowski).
- conservation studies of wall layers on the first floor of the northern part of the Wieliczka Saltworks Castle (P. Grajny-Brzezińska): during the research, samples were taken from the wall layers to identify pigments (163 samples), binders (18 samples), and the stratigraphy of the wall layers (39 samples from 21 points);
- “Czasy saskie znane i nieznanne” (U. Mróz).
- “Oświetlenie górnicze w zbiorach muzealnych” (U. Mróz).
- “Jaki znak Twój? Czyli o identyfikacji wizualnej w dawnych wiekach” – preparation of the exhibition scenario (M. Gil).
- “Urząd podkomorski w żupach krakowskich” (M. Gil).
- “Dzieje żup krakowskich w średniowieczu” (M. Gil).
- “Herb bractwa kopaczy wielickich” (M. Gil).
- “Pieczęć żupnika Alberta z przełomu XIII i XIV w.” (M. Gil).
- “Świat Górników” – research for a temporary exhibition (J. Strynowicz).

- „Kopalnia Soli «Wieliczka» podczas II wojny światowej” – kwerenda (J. Strynowicz).

Artykuły do publikacji:

- „Ługownictwo w Kopalni Soli «Wieliczka»”, 1 ark. wyd. (R. Zadak, E. Włodarczyk-Żurek);
- „Lutnia. 150 lat tradycji. Przegląd zbiorów Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka”, 1 ark. wyd. (U. Mróz).

Publikacje wydane nakładem Muzeum

Publikacje naukowe:

- *Mining Heritage = human heritage. ICMUM 2023*, Book of abstracts, nakład 500 egz.;
- *Mining Heritage = human heritage. ICMUM 2023*, Conference proceedings, nakład 500 egz.;
- B. Konwerska: *Tradycje uzdrowiskowe Wieliczki*, monografia, nakład 500 egz.;
- „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXVII, Wieliczka 2023, nakład 400 egz.

Publikacje popularnonaukowe:

- *Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte*, katalog wystawy, nakład 500 egz.;
- K. Ochniak-Dudek: *Kilka słów o wystawie*, [w:] *Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte*;
- B. Konwerska: *Pomnik A. Mickiewicza w Wieliczce. W 120. rocznicę odstonięcia*, nakład 150 egz.

Obok wymienionych powyżej pozycji Muzeum wydało:

- miesięcznik: „Gazeta Muzealna” – 12 edycji;
- kalendarz na 2024 rok, nakład 300 egz.

- “Kopalnia Soli «Wieliczka» podczas II wojny światowej” – research (J. Strynowicz).

Articles to be published:

- “Ługownictwo w Kopalni Soli «Wieliczka»”, one publisher’s sheet (R. Zadak, E. Włodarczyk-Żurek).
- “Lutnia. 150 lat tradycji. Przegląd zbiorów Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka”, one publisher’s sheet (U. Mróz).

Publications published by the Museum

Academic publications:

- *Mining Heritage = human heritage. ICMUM 2023*, Book of abstracts, circulation of 500 copies.
- *Mining Heritage = human heritage. ICMUM 2023*, Conference proceedings, circulation of 500 copies.
- B. Konwerska: *Tradycje uzdrowiskowe Wieliczki*, monograph, circulation of 500 copies.
- “Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, vol. XXXVII, Wieliczka 2023, circulation of 400 copies.

Popular science publications:

- *Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte*, exhibition catalogue, circulation of 500 copies.
- K. Ochniak-Dudek: *Kilka słów o wystawie*, [in:] *Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte*.
- B. Konwerska: *Pomnik A. Mickiewicza w Wieliczce. W 120. rocznicę odświeżenia*, edition of 150 copies.

In addition to the items listed above, the Museum published:

- A monthly publication: “Gazeta Muzealna” – 12 editions.
- A calendar for 2024, circulation of 300 copies.

3. Prace dokumentacyjne

Badania terenowe wykopaliskowe:

- nadzór archeologiczny dot. prac ziemnych w nowym budynku Muzeum przy ul. Daniłowicza 12 (S. Pawlikowski);
- badania wykopaliskowe na terenie Zamku Żupnego (S. Pawlikowski).

4. Prace opublikowane w „Studiach i Materiałach...”

- M. Skubisz: *Przeobrażenia baszty gotyckiej w Zamku Żupnym w Wieliczce w świetle zachowanej dokumentacji pisemno-kartograficznej*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 10–115;
- K. Ochniak-Dudek: *Autorstwo oraz proces powstawania architektury salin wielicko-bocheńskich w latach 1772–1918*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 116–209;
- U. Mróz, R. Zadak: *XIX-wieczne poglądy na budowę złoża solnego Wieliczki*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 210–273;
- J. Przybyło: *Film „Wieliczka” na festiwalu w Cannes*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 274–313;
- K. Lajs-Klose, J. M. Fraś, J. A. Markiewicz, U. Doros: *Zabytki ceramiczne grup cyklu lendzielsko-polgarskiego ze stanowiska 8. w Zakrzowie, gm. Niepołomice*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 314–469;
- K. Lajs-Klose, J. M. Fraś, P. Klóska: *Wykorzystanie miedzi w społecznościach neolitycznych na przykładzie znalezisk ze stanowiska nr 8 w Zakrzowie*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 470–537;
- J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewoluk: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 2022*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 537–583;
- U. Mróz: *Kronika Muzeum Żup Krakowskich za rok 2022*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXVII, Wieliczka 2023, s. 584–623;

3. Documentation work

Field excavation research:

- Archaeological supervision of earthworks of the new Museum building at ul. Dańłowicza 12 (S. Pawlikowski).
- Excavations at the Saltworks Castle (S. Pawlikowski).

4. Works published in “*Studia i Materiały...*”

- M. Skubisz: *Przeobrażenia baszty gotyckiej w Zamku Żupnym w Wieliczce w świetle zachowanej dokumentacji pisemno-kartograficznej*, “*Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*”, vol. XXXVII, Wieliczka 2023, pp. 10–115.
- K. Ochniak-Dudek: *Autorstwo oraz proces powstawania architektury salin wielicko-bocheńskich w latach 1772–1918*, “*Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*”, vol. XXXVII, Wieliczka 2023, pp. 116–209.
- U. Mróz, R. Zadak: *XIX-wieczne poglądy na budowę złoża solnego Wieliczki*, “*Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*”, vol. XXXVII, Wieliczka 2023, pp. 210–273.
- J. Przybyło: *Film „Wieliczka” na festiwalu w Cannes*, “*Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*”, vol. XXXVII, Wieliczka 2023, pp. 274–313.
- K. Lajs-Klose, J. M. Fraś, J. A. Markiewicz, U. Doros: *Zabytki ceramiczne grup cyklu lendzielsko-polgarskiego ze stanowiska 8. w Zakrzowie, gm. Niepołomice*, “*Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*”, vol. XXXVII, Wieliczka 2023, pp. 314–469.
- K. Lajs-Klose, J. M. Fraś, P. Klóska: *Wykorzystanie miedzi w społecznościach neolitycznych na przykładzie znalezisk ze stanowiska nr 8 w Zakrzowie*, “*Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*”, vol. XXXVII, Wieliczka 2023, pp. 470–537.
- J. M. Fraś, E. Kolebuk, K. Lajs-Klose, M. Materna, S. Pawlikowski, P. Sewoluk: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 2022*, “*Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*”, vol. XXXVII, Wieliczka 2023, pp. 537–583.
- U. Mróz: *Kronika Muzeum Żup Krakowskich za rok 2022*, “*Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*”, vol. XXXVII, Wieliczka 2023, pp. 584–623.

5. Publikacje pracowników poza Muzeum

- K. Ochniak-Dudek: *Wczesnoeuropejska porcelana o tematyce górniczej*, „Alma Mater” 2023, nr 242, s. 88–89;
- K. Ochniak-Dudek: *Górnicy i białe złoto*, „Spotkania z Zabytkami” 2023, nr 5–6;
- A. Klisińska-Kopacz, T. Wilkosz, K. Ochniak-Dudek: *X-Ray Analysis of Eighteenth – and Nineteenth-Century Meissen Porcelain Figurine*, „Journal of Anthropological and Archeological Sciences” February 2023;
- K. Ochniak-Dudek: *Róg Bractwa Kopaczy Wielickich*, nota katalogu wystawy Zamku Królewskiego na Wawelu „Obraz Złotego Wieku”;
- K. Ochniak-Dudek: *Kolekcja zabytkowych naczyń do soli w Wieliczce*, „Alma Mater” 2023/2024, nr 246–247, s. 76–79;
- B. Konwerska: *Obrazy Jana Matejki inspirowane wielicką kopalnią*, „Alma Mater” 2023, nr 244, s. 93–95;
- K. Ochniak-Dudek: *Wielicka wystawa porcelany o motywach górniczych z kolekcji Middelschulte*, [w:] *Mining Heritage = human heritage. ICMUM 2023*, t. 2;
- B. Konwerska: *Matejko w wielickiej kopalni*, „Spotkania z Zabytkami” 2023, nr 5–6;
- J. Chrzęszczewski: *Protection and Revalorisation of Public Spaces in the Historic Centre of Wieliczka in the First Two Decades of the 21st Century*, „Protection of Cultural Heritage”, No. 18 (2023): Protection of Cultural Heritage – Reflections and Proposals, ICOMOS Poland, Lublin University of Technology Publishing House, s. 83–108;
- M. Gawrońska, P. Jagielski: *Działalność edukacyjna w Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka* – j. słowacki i j. angielski, w zbiorze referatów z konferencji międzynarodowej „Tradície solného baníctva v Karpatskom oblúku” w Muzeum Solivar w Preszowie na Słowacji;
- A. Prytek: *Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka i jego rola w ochronie Dziedzictwa Górniczego*, artykuł w publikacji pokonferencyjnej XII Międzynarodowej Konferencji Górnictwa i Metalurgii Historycznej w południowo-zachodniej Europie pt. „Początki metalurgii historycznej na Półwyspie Iberyjskim”, zorganizowanej przez SEDPGYM w Sabero w Hiszpanii w Muzeum Hutnictwa i Górnictwa Kastylii-León;
- J. Godłowski: *Historia, znaczenie i ochrona zabytkowego zespołu Kopalni Soli w Wieliczce a wyzwania masowej turystyki*, w zbiorze referatów z międzyna-

5. Publications by employees outside the Museum

- K. Ochniak-Dudek: *Wczesnoeuropejska porcelana o tematyce górniczej*, “Alma Mater” 2023, no. 242, pp. 88–89.
- K. Ochniak-Dudek: *Górnicy i białe złoto*, “Spotkania z Zabytkami” 2023, no. 5–6.
- A. Klisińska-Kopacz, T. Wilkosz, K. Ochniak-Dudek: *X-Ray Analysis of Eighteenth – and Nineteenth-Century Meissen Porcelain Figurine*, “Journal of Anthropological and Archaeological Sciences” February 2023.
- K. Ochniak-Dudek: *Róg Bractwa Kopaczy Wielickich*, catalogue note from the Wawel Royal Castle exhibition “Obraz Złotego Wieku.”
- K. Ochniak-Dudek: *Kolekcja zabytkowych naczyń do soli w Wieliczce*, “Alma Mater” 2023/2024, no. 246–247, pp. 76–79.
- B. Konwerska: *Obrazy Jana Matejki inspirowane wielicką kopalnią*, “Alma Mater” 2023, no. 244, pp. 93–95.
- K. Ochniak-Dudek: *Wielicka wystawa porcelany o motywach górniczych z kolekcji Middelschulte*, [in:] *Mining Heritage = human heritage. ICMUM 2023*, volume 2.
- B. Konwerska: *Matejko w wielickiej kopalni*, “Spotkania z Zabytkami” 2023, no. 5–6.
- J. Chrzęszczewski: *Protection and Revalorization of Public Spaces in the Historic Centre of Wieliczka in the First Two Decades of the 21st Century*, “Protection of Cultural Heritage”, No. 18 (2023): Protection of Cultural Heritage – Reflections and Proposals, ICOMOS Poland, Lublin University of Technology Publishing House, pp. 83–108.
- M. Gawrońska, P. Jagielski: *Działalność edukacyjna w Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka – Slovak and English*, in the collection of papers from the international conference “Tradície solného baníctva v Karpatskom oblúku” at the Solivar Museum in Prešov, Slovakia.
- A. Prytek: *Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka i jego rola w ochronie Dziedzictwa Górniczego*, article in the post-conference publication of the 12th International Conference on Historical Mining and Metallurgy in South-Western Europe entitled: “Początki metalurgii historycznej na Półwyspie Iberyjskim”, organised by the SEDPGYM in Sabero, Spain at the Museum of Metallurgy and Mining of Castile and León;
- J. Godłowski: *Historia, znaczenie i ochrona zabytkowego zespołu Kopalni Soli w Wieliczce a wyzwania masowej turystyki*, in the collection of papers from the

rodowej konferencji „Tradície solného baníctva v Karpatskom oblúku” w Muzeum Solivar w Preszowie na Słowacji;

- M. Dziobek-Motyka: *Współpraca międzynarodowa Muzeum Żup Krakowskich i jego projekty związane z dziedzictwem górniczym w Europie i poza nią*, w zbiorze referatów z międzynarodowej konferencji „Tradície solného baníctva v Karpatskom oblúku” w Muzeum Solivar w Preszowie na Słowacji.

6. Sesje i konferencje na terenie Muzeum

- Międzynarodowa Konferencja Muzeów Górniczych i Skansenów Podziemnych Wieliczka–Zabrze 2023 (2nd ICMUM Wieliczka–Zabrze 22–25 maja 2023) pod patronatem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Wyższego Urzędu Górniczego. Współorganizatorami konferencji, współfinansowanej dotacją celową MKiDN, była Kopalnia Soli „Wieliczka” S.A. oraz Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu. W konferencji wzięli udział reprezentanci z 21 krajów; w komitetach naukowym i honorowym zasiadali wybitni, światowi eksperci specjalizujący się w ochronie dziedzictwa przemysłowego; wygłoszone zostały 62 referaty (leader zespołu roboczego: M. Dziobek-Motyka);
- kolejna edycja konferencji konserwatorskiej (w ramach programu unijnego Culture Lights) zorganizowana w Zamku Żupnym w Wieliczce oraz w podziemnej ekspozycji Muzeum, (S. Pawlikowski, P. Grajny-Brzezińska).

7. Referaty wygłoszone na zebraniach naukowych w Muzeum

- „Działania na rzecz ochrony substancji zabytkowej wielickiej kopalni” (M. Skubisz, R. Zadak);
- „Archeologia o początkach Egiptu. Polskie wykopaliska w Tell el-Murra” (K. Lajs-Klose);
- „Kopalnie soli w Wieliczce oraz w Kaczyce w Rumunii – historyczne związki” (M. Skubisz);
- „Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Achima i Beate Middelschulte” (K. Ochniak-Dudek);
- „Słowiański obrządek pogrzebowy – badania archeologiczne w Lesie Kolanowskim pod Bochnią” (J. M. Fraś, M. Materna);

International Conference “Tradície soľného baníctva v Karpatskom oblúku” at the Solivar Museum in Prešov, Slovakia.

- M. Dziobek-Motyka: *Współpraca międzynarodowa Muzeum Żup Krakowskich i jego projekty związane z dziedzictwem górniczym w Europie i poza nią*, in the collection of papers from the International Conference “Tradície soľného baníctva v Karpatskom oblúku” at the Solivar Museum in Prešov, Slovakia.

6. Sessions and conferences at the Museum

- International Conference of Mining Museums and Underground Open-Air Museums Wieliczka–Zabrze 2023 (2nd ICMUM Wieliczka–Zabrze 22nd–25th May 2023) under the patronage of the Ministry of Culture and National Heritage and the State Mining Authority. The co-organizers of the conference, co-financed by a specific-purpose subsidy from the Ministry of Culture and National Heritage, were the Kopalnia Soli „Wieliczka” S.A. and the Coal Mining Museum in Zabrze. The conference was attended by representatives from 21 countries; the scientific and honorary committees included outstanding world experts specializing in the protection of industrial heritage; 62 papers were presented (working group leader: M. Dziobek-Motyka).
- Another edition of the conservation conference (as part of the EU Culture Lights programme) organised in the Wieliczka Saltworks Castle and in the underground exhibition of the Museum (S. Pawlikowski, P. Grajny-Brzezińska).

7. Papers presented at academic events at the Museum

- “Działania na rzecz ochrony substancji zabytkowej wielickiej kopalni” (M. Skubisz, R. Zadak).
- “Archeologia o początkach Egiptu. Polskie wykopaliska w Tell el-Murra” (K. Lajs-Klose).
- “Kopalnie soli w Wieliczce oraz w Kaczyce w Rumunii – historyczne związki” (M. Skubisz).
- “Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Achima i Beate Middelschulte” (K. Ochniak-Dudek).

- „Rola Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w ochronie Dziedzictwa Górniczego” (A. Prytek);
- „Handel solą wielicko-bocheńską w średniowieczu i wczesnej nowożytności” (M. Gil);
- „Maciej Alojzy Seykotta i jego spuścizna – analiza rękopisów przechowywanych w zbiorach archiwalnych Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka” (U. Mróz).

8. Udział w sesjach i konferencjach zorganizowanych poza Muzeum

- XII Międzynarodowa Konferencja Górnictwa i Metalurgii Historycznej w południowo-zachodniej Europie pt: „Początki metalurgii historycznej na Półwyspie Iberyjskim”(A. Prytek, R. Zadak);
- XXVII Międzynarodowe Sympozjum Solne „Quo Vadis Sal”, Kopalnia Soli „Kłodawa” – Zamek w Uniejowie (R. Zadak);
- Międzynarodowe Seminarium pt. „Repurposing of the mines” na Uniwersytecie w Oulu w Finlandii (M. Dziobek-Motyka);
- 12. Doroczne Forum Szlaków Kulturowych Rady Europy w Łodzi (J. Godłowski, M. Dziobek-Motyka);
- Konferencja „20 lat Ustawy o Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami” w Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku (J. Godłowski);
- ERIH General Assembly and Annual Conference 2023, Bilbao w Hiszpanii (J. Godłowski, M. Dziobek-Motyka);
- Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Dziedzictwo Przemysłowe w sercu zielonej Europy” w Muzeum Śląskim w Katowicach oraz Muzeum Hutnictwa Cynku „Walcownia” w Katowicach, org. TICCIH Polska i NID (M. Dziobek-Motyka);
- Seminarium pt. „Program Kultura Inspirująca jako narzędzie promocji kultury polskiej za granicą”, Kraków (M. Dziobek-Motyka);
- Doroczne Spotkanie Polskiego Komitetu TICCIH (on-line) (M. Dziobek-Motyka);
- Udział w konferencji w ramach XV Krakowskich Dni Integracji (M. Gawrońska);
- Udział w warsztatach informacyjnych Polskiego Konsorcjum dla Badań nad Dziedzictwem Kulturowym, on-line (K. Ochniak-Dudek);

- “Słowiański obrządek pogrzebowy – badania archeologiczne w Lesie Kolanowskim pod Bochnią” (J. M. Fraś, M. Materna).
- “Rola Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w ochronie Dziedzictwa Górniczego” (A. Prytek).
- “Handel solą wielicko-bocheńską w średniowieczu i wczesnej nowożytności” (M. Gil).
- “Maciej Alojzy Seykotta i jego spuścizna – analiza rękopisów przechowywanych w zbiorach archiwalnych Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka” (U. Mróz).

8. Participation in sessions and conferences organized outside the Museum

- 12th International Conference on Historical Mining and Metallurgy in South-Western Europe entitled: “Początki metalurgii historycznej na Półwyspie Iberyjskim” (A. Prytek, R. Zadak).
- 27th International Salt Symposium “Quo Vadis Sal”, Kłodawa Salt Mine – Uniejów Castle (R. Zadak).
- International Seminar on “Repurposing of the mines” at the University of Oulu in Finland (M. Dziobek-Motyka).
- 12. Annual Forum of Cultural Routes of the Council of Europe in Łódź (J. Godłowski, M. Dziobek-Motyka).
- Conference “20 lat Ustawy o Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami” at the Museum of the Second World War in Gdańsk (J. Godłowski).
- ERIH General Assembly and Annual Conference 2023, Bilbao in Spain (J. Godłowski, M. Dziobek-Motyka).
- International Scientific Conference “Dziedzictwo Przemysłowe w sercu zielonej Europy” at the Silesian Museum in Katowice and the Zinc Metallurgy Museum “Walcownia” in Katowice, organized by TICCIH Poland and NID (M. Dziobek-Motyka).
- Seminar entitled “Program Kultura Inspirująca jako narzędzie promocji kultury polskiej za granicą”, Cracow (M. Dziobek-Motyka).
- Annual Meeting of the Polish Committee of TICCIH (online) (M. Dziobek-Motyka).
- Participation in the conference as part of the 15th Cracow Integration Days (M. Gawrońska).

- V Ogólnopolska Konferencja Bibliotekarzy i Pracowników Bibliotek Muzealnych pt. „Kolejny krok do udostępniania. Muzealna biblioteka cyfrowa?”, Oświęcim (M. Ajkowska-Mazur);
- Udział w konferencji „Fotografie mają głos”, Kraków (M. Gawrońska);
- Udział w szkoleniu on-line „Inkluzywna przestrzeń w instytucjach kultury” (M. Gawrońska);
- Udział w szkoleniu on-line „Kształtowanie kultury bezpieczeństwa poprzez budowanie świadomości antyterrorystycznej w społeczeństwie” (P. Jagielski, R. Wierzbicki);
- Udział w szkoleniach on-line: „Krytycznie o kryteriach – audiodeskrypcja”; „Napisy dla niesłyszących”; „Co znaczy być dostępnym podmiotem publicznym” (M. Gawrońska);
- Udział w konferencji „Ogień ujarzmiony. Ogniska, piece, hypokausta jako źródła archeologiczne”, Muzeum Górnośląskie w Bytomiu (E. Kolebuk, K. Lajs-Klose);
- Udział w Konferencji Sprawozdawczej Instytutu Archeologii UJ – Badania w sezonie 2023 (E. Kolebuk, K. Lajs-Klose);
- Udział w szkoleniu „Edukacyjny potencjał gier planszowych”, Muzeum Narodowe w Krakowie (P. Jagielski, A. Czyżowska, A. Duda);
- Udział w szkoleniu „Chwile wspólne”, Muzeum Narodowe w Krakowie (M. Gawrońska, A. Czyżowska, J. Zadak);
- Udział w Targach Dostępności w ramach Festiwalu Kultury Bez Barrier, Warszawa (M. Gawrońska);
- Udział w konferencji „inFESTIWAL – Informacja, innowacja, inkluzja”, Kraków (M. Gawrońska, M. Waśniowska-Nowak);
- Udział w konferencji „I love marketing”, Warszawa (P. Chwalba, S. Tomczyńska);
- Udział w konferencji „Marketing w kulturze”, Instytut Kultury Miejskiej, Gdańsk (P. Chwalba, S. Tomczyńska).

*9. Referaty przygotowane i wygłoszone przez pracowników
Muzeum Żup Krakowskich poza siedzibą Muzeum*

- Wystąpienie w trakcie sesji: „Preserving and Revitalizing Post-Industrial Heritage” na 12. Dorocznym Forum Szlaków Kulturowych Rady Europy w Łodzi (J. Godłowski);

- Participation in information workshops of the Polish Consortium for Cultural Heritage Research, online (K. Ochniak-Dudek).
- 5th National Conference of Librarians and Museum Libraries Employees entitled “Kolejny krok do udostępniania. Muzealna biblioteka cyfrowa?” Oświęcim (M. Ajkowska-Mazur);
- Participation in the conference “Fotografie mają głos”, Cracow (M. Gawrońska).
- Participation in the online training “Inkluzywna przestrzeń w instytucjach kultury” (M. Gawrońska).
- Participation in the online training “Kształtowanie kultury bezpieczeństwa poprzez budowanie świadomości antyterrorystycznej w społeczeństwie” (P. Jagielski, R. Wierzbicki).
- Participation in the online training: “Krytycznie o kryteriach – audiodeskrypcja;” “Napisy dla niesłyszących;” “Co znaczy być dostępnym podmiotem publicznym” (M. Gawrońska).
- Participation in the conference “Ogień ujarzmiony. Ogniska, piece, hypokausta jako źródła archeologiczne”, Upper Silesian Museum in Bytom (E. Kolebuk, K. Lajs-Klose).
- Participation in the Reporting Conference of the Institute of Archaeology of the Jagiellonian University – Research in the 2023 season (E. Kolebuk, K. Lajs-Klose).
- Participation in the training “Edukacyjny potencjał gier planszowych”, National Museum in Cracow (P. Jagielski, A. Czyżowska, A. Duda).
- Participation in the training “Chwile wspólne”, National Museum in Cracow (M. Gawrońska, A. Czyżowska, J. Zadak).
- Participation in the Accessibility Fair as part of the Culture Without Barriers Festival, Warsaw (M. Gawrońska).
- Participation in the conference “inFESTIWAL – Informacja, innowacja, inkluzja”, Cracow (M. Gawrońska, M. Waśniowska-Nowak).
- Participation in the conference “I love marketing”, Warsaw (P. Chwalba, S. Tomczyńska); Participation in the conference “Marketing w kulturze”, Institute of Urban Culture, Gdańsk (P. Chwalba, S. Tomczyńska).

- „Royal Saltworks Wieliczka and Bochnia” na Sympozjum z okazji 45-lecia wpisu Krakowa na listę światowego dziedzictwa UNESCO, org. Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie (J. Godłowski);
- „Instytucja kultury jako podmiot będący częścią administracyjnego systemu ochrony zabytków”, konferencja pt. „20 lat Ustawy o Ochronie Zabytków i Opieki nad Zabytkami”, MKiDN i NIKZ w Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku (J. Godłowski);
- „Fenomen wielickiej kopalni – Jubileusz 45 lat na Liście światowego dziedzictwa UNESCO”, 43. Spotkanie „Wieliczka – Wieliczanie Bis!” Towarzystwa Przyjaciół Wieliczki (J. Godłowski);
- „Wieliczka Salt Mine as an example of success in the repurposing of a production mine into a world-class monument and tourist site” na Międzynarodowym Seminarium pt. „Repurposing of the mines” na Uniwersytecie w Oulu w Finlandii (M. Dziobek-Motyka);
- „Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka i jego rola w ochronie Dziedzictwa Górniczego” na XII Międzynarodowej Konferencji Górnictwa i Metalurgii Historycznej w południowo-zachodniej Europie pt. „Początki metalurgii historycznej na Półwyspie Iberyjskim”, zorganizowanej przez SEDPGYM w Sabero w Hiszpanii w Muzeum Hutnictwa i Górnictwa Kastylii-León (A. Prytek);
- „Awit Szubert – pierwszy fotograf wielickiej kopalni w Muzeum Pamięci Mieszkańców Oświęcimia”, konferencja pt. „Awit Szubert – wielowymiarowy fotograf z Oświęcimia” (B. Konwerska);
- Udział w konferencji „Kultura dla wszystkich. Odbiorca w kryzysie zdrowia psychicznego. Konferencja o dostępności kultury dla osób z różnymi potrzebami”, wystąpienie pt. „Muzeoterapia”, Wrocław (M. Gawrońska);
- Konferencja sprawozdawcza Krakowskiego Ośrodka Archeologicznego w Igołomi: „Wstępne wyniki badań osady wielokulturowej na stanowisku 1 w Biskupicach, gm. loco” (E. Kolebuk, J. M. Fraś);
- Konferencja sprawozdawcza Krakowskiego Ośrodka Archeologicznego w Igołomi: „Badania cmentarzyska kurhanowego w Bochni, pow. loco, stan. 120 (sezon 2022)” (J. M. Fraś, E. Kolebuk, M. Materna);
- „Oświetlenie górnicze w zbiorach Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka” – Muzeum im. S. Fischera w Bochni (U. Mróz);
- „Kopalnia Soli «Wieliczka» i Kopalnia Soli Kaczyka – wspólne dziedzictwo solne i historyczne związki” – Kopalnia Soli Kaczyka, Rumunia (M. Skubisz);

*9. Papers prepared and presented by the employees
of the Cracow Saltworks Museum not on the premises of the Museum*

- Presentation during the session: “Preserving and Revitalizing Post-Industrial Heritage” at the 12th Annual Forum of Cultural Routes of the Council of Europe in Łódź (J. Godłowski).
- “Royal Saltworks Wieliczka and Bochnia” at the Symposium on the 45th Anniversary of Cracow’s Inscription on the UNESCO World Heritage List, organised by: International Cultural Centre in Cracow (J. Godłowski).
- “Instytucja kultury jako podmiot będący częścią administracyjnego systemu ochrony zabytków”, conference entitled “20 lat Ustawy o Ochronie Zabytków i Opieki nad Zabytkami” Ministry of Culture and National Heritage and National Institute for the Conservation of Monuments at the Museum of the Second World War in Gdańsk (J. Godłowski).
- “Fenomen wielickiej kopalni – Jubileusz 45 lat na Liście światowego dziedzictwa UNESCO”, 43rd Meeting “Wieliczka – Wieliczanie Bis!” Society of Friends of Wieliczka (J. Godłowski).
- “Wieliczka Salt Mine as an example of success in the repurposing of a production mine into a world-class monument and tourist site” at the International Seminar on “Repurposing of the mines” at the University of Oulu in Finland (M. Dziobek-Motyka).
- “Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka i jego rola w ochronie Dziedzictwa Górniczego” for the 12th International Conference on Historical Mining and Metallurgy in South-Western Europe entitled: “Początki metalurgii historycznej na Półwyspie Iberyjskim”, organised by the SEDPGYM in Sabero, Spain at the Museum of Metallurgy and Mining of Castile and León (A. Prytek);
- “Awit Szubert – pierwszy fotograf wielickiej kopalni w Muzeum Pamięci Mieszkańców Oświęcimia”, conference entitled “Awit Szubert – wielowymiarowy fotograf z Oświęcimia” (B. Konwerska).
- Participation in the conference “Kultura dla wszystkich. Odbiorca w kryzysie zdrowia psychicznego. Konferencja o dostępności kultury dla osób z różnymi potrzebami”, speech entitled “Muzeoterapia”, Wrocław (M. Gawrońska).
- Reporting conference of the Cracow Archaeological Centre in Igołomia: “Wstępne wyniki badań osady wielokulturowej na stanowisku 1 w Biskupicach, gm. loco” (E. Kolebuk, J. M. Fraś).

- „Znaczenie saliny wielickiej w XIX i na początku XX w.” – konferencja „Rozwój gospodarczy i przemysłowy Krakowa w okresie XIX i XX w.” organizowana przez Krakowski Salon Ekonomiczny w Krakowie (U. Mróz);
- „Muzealny projekt edukacyjny – «MUZEOTERAPIA»” na konferencji „Muzeoterapia – Sposób na trudne emocje” – Muzeum Narodowe w Kielcach (M. Gawrońska);
- „Polichromie ścienne w Zamku Żupnym w Wieliczce: historia, badania, konserwacja”, warsztaty Krajowego Centrum Badań nad Dziedzictwem, Kraków (P. Grajny-Brzezińska, K. Ochniak-Dudek, A. Klisińska-Kopacz, M. Obarzanski, T. Wilkosz);
- „Mało znane obrazy świętych – patronek górników, namalowane przez W. Przerwę-Tetmajera i związane z Wieliczką”, 44. spotkanie „Wieliczka – Wieliczanie Bis!” Towarzystwa Przyjaciół Wieliczki (K. Ochniak-Dudek).

10. Wystawy

W 2023 r. zaprezentowanych zostało ogółem 15 nowych wystaw w sali wystaw czasowych Zamku Żupnego, kilka wystaw planszowych na dziedzińcu zamkowym, jak również poza siedzibą Muzeum:

- „150 Lat Towarzystwa Śpiewaczego «Lutnia» w Wieliczce (1872–2022)” – wystawa jubileuszowa poświęcona działalności najstarszego Towarzystwa Śpiewaczego w Polsce – kontynuacja wystawy z 2022 (U. Mróz);
- „Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte” – wystawa zorganizowana we współpracy z Niemieckim Muzeum Górnictwa w Bochum (K. Ochniak-Dudek);
- „30-lecie Wielickiej Grupy Twórców ART-Klub” – wystawa jubileuszowa prezentująca prace lokalnych artystów (obrazy, grafiki, rzeźby, fotografie, instalacje artystyczne) (M. Skubisz);
- „Tradycje uzdrowiskowe Wieliczki” – współautorstwo wystawy planszowej dla Uzdrowiska Kopalnia Soli „Wieliczka” (B. Konwerska);
- „Wieliczka i Malbork – śladami zabytków na liście UNESCO” – wystawa poplenerowa prac artystów z niepełnosprawnościami, Muzeum Zamkowe w Malborku (M. Waśniowska-Nowak, A. Mrugacz, A. Łapczyńska);
- „Wieliczka i Tarnowskie Góry – śladami zabytków na liście UNESCO” – wystawa poplenerowa prac artystów z niepełnosprawnościami, Politechnika

- Reporting conference of the Cracow Archaeological Centre in Igołomia: “Badania cmentarzyska kurhanowego w Bochni, pow. loco, stan. 120 (sezon 2022)” (J. M. Fraś, E. Kolebuk, M. Materna).
- “Oświetlenie górnicze w zbiorach Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka” – S. Fischer Museum in Bochnia (U. Mróz).
- “Kopalnia Soli «Wieliczka» i Kopalnia Soli Kaczyka – wspólne dziedzictwo solne i historyczne związki” – Cacica Salt Mine, Romania (M. Skubisz);
- “Znaczenie saliny wielickiej w XIX i na początku XX w.” – the conference “Rozwój gospodarczy i przemysłowy Krakowa w okresie XIX i XX w.” organised by the Cracow Economic Salon in Cracow (U. Mróz).
- “Muzealny projekt edukacyjny – «MUZEOTERAPIA»” at the conference “Muzeoterapia – Sposób na trudne emocje” – National Museum in Kielce (M. Gawrońska).
- “Polichromie ścienne w Zamku Żupnym w Wieliczce: historia, badania, konserwacja”, workshops of the National Centre for Heritage Research, Cracow (P. Grajny-Brzezińska, K. Ochniak-Dudek, A. Klisińska-Kopacz, M. Obarzanowski, T. Wilkosz).
- “Mało znane obrazy świętych – patronek górników, namalowane przez W. Przerwę-Tetmajera i związane z Wieliczką”, 44th meeting “Wieliczka – Wieliczanie Bis!” Society of Friends of Wieliczka (K. Ochniak-Dudek).

10. Exhibitions

In 2023, a total of 15 new exhibitions were presented in the temporary exhibition hall of the Saltworks Castle, several board exhibitions in the castle courtyard, as well as outside the Museum premises:

- “150 Lat Towarzystwa Śpiewaczego «Lutnia» w Wieliczce (1872–2022)” – an anniversary exhibition devoted to the activities of the oldest Singing Society in Poland – continuation of the 2022 exhibition (U. Mróz).
- “Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte” – an exhibition was organised in cooperation with the owner of the collection and the German Mining Museum in Bochum (K. Ochniak-Dudek).
- “30-lecie Wielickiej Grupy Twórców ART-Klub” – jubilee exhibition presenting the works of local artists (paintings, graphics, sculptures, photographs, artistic installations) (M. Skubisz).

- Krakowska, Kopalnia Srebra Tarnowskie Góry (M. Waśniowska-Nowak, A. Mrugacz, A. Łapczyńska);
- „Zbierka drevených ťažných a prepravných strojov v soľnej bani Wieliczka” – wystawa planszowa w Muzeum Solivar na Słowacji (od 2021) (M. Łanoszka i zespół);
  - „Z moich rodzinnych stron – zabytki zapomniane warte ocalenia” – wystawa pokonkursowa wyróżnionych prac przedstawiających zabytki z najbliższej okolicy uczestnika konkursu (P. Jagielski);
  - „Salina Wieliczka din Polonia” – wystawa planszowa w językach rumuńskim i angielskim do prezentacji w kopalniach soli w Rumunii, należących do koncernu państwowego Salrom S.A.: Salina Kaczyka, Salina Praid, Salina Slanic Prahova (koncepcja i teksty: M. Dziobek-Motyka, teksty: dr B. Konwerska, R. Zadak, M. Skubisz, J. Strynowicz, U. Mróz, A. Prytek);
  - „Historic salt-making sites in Europe” – wystawa planszowa w językach angielskim i polskim przygotowana na 12. Doroczne Forum Szlaków Kulturowych Rady Europy w Łodzi, przedstawiająca zabytkowe i turystyczne kopalnie soli, saliny śródlądowe i nadmorskie z 13 krajów Europy, koncepcja i teksty: M. Dziobek-Motyka. Od grudnia br. prezentowana w Kopalni Soli „Bochnia” w komorze *Kołodras*;
  - „Górnictwo muzea i podziemne trasy”, wystawa planszowa prezentująca kopalnie i muzea z całego świata biorące udział w Międzynarodowej Konferencji ICMUM 2023 (M. Bogucka, R. Sagan);
  - „Zamek Żupny” – wystawa planszowa z okazji 10-lecia wpisu Zamku Żupnego na Listę światowego dziedzictwa UNESCO prezentowana w trakcie konferencji ICMUM 2023 na Zamku Żupnym (R. Sagan, M. Bogucka, S. Tomczyńska);
  - „Historia wielickiego pomnika Adama Mickiewicza” – wystawa planszowa z okazji 120. rocznicy odsłonięcia wielickiego pomnika Adama Mickiewicza (koncepcja i tekst: dr B. Konwerska, projekt R. Sagan);
  - „Wiktoria Wiedeńska 1683” – wystawa planszowa, koncepcja J. Godłowski we współpracy z Muzeum Pałacu Jana III Sobieskiego w Wilanowie (teksty T. Szajewski);
  - „Związki króla Jana III Sobieskiego z Wieliczką” – wystawa towarzyszyła akcji „Bezpłatny listopad w rezydencjach królewskich” (M. Bogucka, R. Sagan).

Ogółem frekwencja na prezentowanych wystawach wyniosła: na wystawie stałej – 1 537 215, na wystawach czasowych – 206 706.

- “Tradycje uzdrowiskowe Wieliczki” – co-author of a board exhibition for the Wieliczka Salt Mine Spa (B. Konwerska).
- “Wieliczka i Malbork – śladami zabytków na liście UNESCO” – post-plein-air exhibition of works by artists with disabilities, Malbork Castle Museum (M. Waśniowska-Nowak, A. Mrugacz, A. Łapczyńska).
- “Wieliczka i Tarnowskie Góry – śladami zabytków na liście UNESCO” – post-plein-air exhibition of works by artists with disabilities, Cracow University of Technology, Tarnowskie Góry Silver Mine (M. Waśniowska-Nowak, A. Mrugacz, A. Łapczyńska).
- “Zbierka drevených ťažných a prepravných strojov v soľnej bani Wieliczka” – a board exhibition at the Solivar Museum in Slovakia (from 2021) (M. Łanoszka and team).
- “Z moich rodzinnych stron – zabytki zapomniane warte ocalenia” – a post-competition exhibition of distinguished works presenting a monument from the immediate vicinity of the competition participant (P. Jagielski).
- “Salina Wieliczka din Polonia” – a board exhibition in Romanian and English for presentation in the salt mines in Romania, belonging to the state-owned concern Salrom S.A.: Salina Cacica, Salina Praid, Salina Slanic Prahova (concept and texts: M. Dziobek-Motyka, texts: B. Konwerska (PhD), R. Zadak, M. Skubisz, J. Strynowicz, U. Mróz, A. Prytek);
- “Historic salt-making sites in Europe” – a board exhibition in English and Polish prepared for the 12th Annual Forum of Cultural Routes of the Council of Europe in Łódź, presenting historic and tourist salt mines, inland and coastal salt pans from 13 European countries, concept, and texts: M. Dziobek-Motyka. Since December this year, it has been presented in the Bochnia Salt Mine in the *Koldras* chamber.
- “Górnictwo muzea i podziemne trasy”, a board exhibition presenting mines and museums from around the world participating in the International Conference ICMUM 2023 (M. Bogucka, R. Sagan).
- “Zamek Żupny” – a board exhibition on the 10th anniversary of the inscription of the Saltworks Castle on the UNESCO World Heritage List, presented during the ICMUM 2023 conference at the Saltworks Castle (R. Sagan, M. Bogucka, S. Tomczyńska).
- “Historia wielickiego pomnika Adama Mickiewicza” – a board exhibition on the 120th anniversary of the unveiling of the Wieliczka monument to Adam Mickiewicz (concept and text: B. Konwerska (PhD), design: R. Sagan).

Cykl wystaw planszowych poświęconych historii Polski:

- „Holokaust” – Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej w Przemyśle;
- „Zbrodnie komunizmu” – Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej w Przemyśle;
- „W drodze do niepodległości I” – Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej w Przemyśle;
- „W drodze do niepodległości II” – Zespół Parkowo-Dworski w Sieniawie;
- „Holokaust” – Zespół Parkowo-Dworski w Sieniawie;
- „Wiktoria Wiedeńska 1683” – Zespół Parkowo-Dworski w Sieniawie.

Kontynuacja prac nad scenariuszem wystawy stałej w Zamku Żupnym „Solny klejnot w koronie” – rozpoczęto prace związane z przetarciem na realizację I etapu, tj. Zamku Północnego oraz konwentów multimedialnych.

11. Zbiory

W kwestii zbiorów najważniejsze dla Muzeum jest rozwijanie kolekcji solniczek oraz pozyskiwanie przedmiotów związanych z górnictwem solnym i miastem Wieliczka.

W 2023 r. zakupiono 76 nowych obiektów, ściśle związanych z profilem Muzeum: w tym 12 do Zbioru Etnograficznego, 1 do Zbioru Sztuki oraz 63 do Zbiorów Specjalnych.

Dodatkowo zakupiono 12 nowych pozycji do zbiorów bibliotecznych; w ciągu roku zakupiono 30 woluminów, z tego 12 woluminów to nowe pozycje (nr inwentarzowe), pozostałe publikacje stanowią kontynuację serii wydawniczej.

Ponadto przyjęto do zbiorów:

- 129 darów: Zbiór Etnograficzny – 37, Archiwum – 11, Biblioteka – 52, Zbiory Specjalne – 27, Zbiór Kartograficzny – 1, Zbiór Sztuki – 1;
- 33 pozyskań własnych: Zbiory Specjalne – 31, Zbiór Geologiczny – 2, Zbiór Archeologiczny – 1;
- 33 przekazy: Biblioteka – 33.

- “Wiktoria Wiedeńska 1683” – board exhibition, concept by J. Godłowski in cooperation with the John III Sobieski Palace Museum in Wilanów (texts by T. Szajewski).
- “Związki króla Jana III Sobieskiego z Wieliczką” – the exhibition accompanied the campaign “Free November in Royal Residences” (M. Bogucka, R. Sagan).

The total attendance at the presented exhibitions was at the permanent exhibition – 1,537,215 people, at temporary exhibitions – 206,706 people.

A series of board exhibitions devoted to the history of Poland:

- “Holokaust” – National Museum of the Przemyśl Region in Przemyśl.
- “Zbrodnie komunizmu” – National Museum of the Przemyśl Region in Przemyśl.
- “W drodze do niepodległości I” – National Museum of the Przemyśl Region in Przemyśl.
- “W drodze do niepodległości II” – Park and Manor Complex in Sieniawa.
- “Holokaust” – Park and Manor Complex in Sieniawa.
- “Wiktoria Wiedeńska 1683” – Park and Manor Complex in Sieniawa.

Continuation of work on the scenario of the permanent exhibition at the Saltworks Castle “Solny klejnot w koronie” – work has begun on the tender for the implementation of stage I, i.e. North Castle and multimedia conventions.

11. Collections

The greatest emphasis is placed on developing the collection of salt cellars and acquiring items related to salt mining and the town of Wieliczka.

In 2023, 76 new objects were purchased, closely related to the profile of the Museum: including 12 for the Ethnographic Collection, one for the Art Collection, and 63 for the Special Collections.

Additionally, 12 new items were purchased for the library collections; 30 volumes were purchased during the year, of which 12 volumes were new items (inventory numbers), the remaining publications are a continuation of the publishing series.

Do najciekawszych nabytków z 2023 r. należą:

- solniczka złota, dwudzielna z wieczkami, Augsburg (?), ok. 1740 r.;
- para solniczek porcelanowych, z malowanymi motywami ptaków, Miśnia, ok. 1762 r.;
- solniczka gotycka, cynowa, Francja, lata 1490–1500;
- para solniczek w kształcie waz srebrnych, częściowo złożonych, Antwerpia, lata 1739–1740, złotnik J. J. Hennequin;
- dwa galowe mundury górnicze urzędnika i muzyka kapeli, Austro-Węgry, początek XX w. i 1916 r.

Do ksiąg inwentarzowych wprowadzono 284 nowe nabytki, opracowano 71 kart ewidencyjnych, w tym 10 z dokumentacją wizualną oraz wprowadzono do internetowej bazy inwentarzowej – MUSNET SREBRNY – 475 rekordów, w tym 63 z dokumentacją wizualną.

*12. Edukacja, w tym imprezy cykliczne***Zajęcia edukacyjne**

W 2023 r. przeprowadzono 518 warsztatów edukacyjnych, w tym jedno spotkanie on-line.

Cykliczne programy edukacyjne organizowane przez Muzeum:

- spotkania Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Żup Krakowskich – 10 spotkań;
- „Regionalna Edukacja Muzealna i Kulturalna” – 62 spotkania;
- „Mama, Tata i Ja” – program interaktywnych spotkań rodzinnych – 10 spotkań;
- Muzeum przyjazne dzieciom – Ferie w Muzeum – 8 spotkań rodzinnych;
- Lato w Muzeum – 15 spotkań rodzinnych;
- Senior w Muzeum – 11 spotkań;
- Noc Muzeów – hasło przewodnie „Rytmy czcionki” – 227 osób;
- Wakacyjne Warsztaty Międzypokoleniowe – 4 spotkania;
- Europejskie Dni Dziedzictwa pod hasłem „Żywe dziedzictwo – tradycje od pokoleń” – 827 osób;
- cykl oprowadzeń tematycznych po wystawie czasowej „Górnictwo i sztuka” – 4 różne spotkania z kuratorką (K. Ochniak-Dudek);
- Dzień Otwarty Muzeum – 703 osoby;

Additionally, the following items were accepted into the collection:

- 129 gifts: Ethnographic Collection – 37, Archives – 11, Library – 52, Special Collections – 27, Cartographic Collection – 1, Art Collection – 1.
- 33 own acquisitions: Special Collections – 31, Geological Collection – 2, Archaeological Collection – 1.
- 33 transfers: Library – 33.

The most interesting acquisitions from 2023 include:

- A gold salt cellar, two-part with lids, Augsburg (?), ca. 1740.
- A pair of porcelain salt cellars with painted bird motifs, Meissen, ca. 1762.
- A Gothic tin salt cellar, France, 1490–1500.
- A pair of silver salt cellars in the shape of vases, partly gilded, Antwerp, 1739–1740, goldsmith J. J. Hennequin.
- Two ceremonial miner uniforms of an official and a band musician, Austria-Hungary, early 20th century and 1916.

284 new acquisitions were entered into the inventory books, 71 registration cards were prepared, including 10 with visual documentation, and 475 records were entered into the online inventory database – MUSNET SREBRNY – including 63 with visual documentation.

*12. Education, including cyclical events***Educational activities**

In 2023, 518 educational workshops were conducted, including one online meeting.

Cyclical educational programmes organised by the Museum:

- Meetings of the Society of Friends of the Cracow Saltworks Museum – 10 meetings.
- “Regionalna Edukacja Muzealna i Kulturalna” – 62 meetings.
- “Mama, Tata i Ja” – a programme of interactive family meetings – 10 meetings.
- Child-friendly museum – Holidays at the Museum – 8 family meetings.
- Summer in the Museum – 15 family meetings.
- Seniors in the Museum – 11 meetings.
- Night of Museums – motto: “Rytmy czcionki” – 227 people.

- Darmowy listopad – 4 spotkania;
- „Z moich rodzinnych stron – zabytki zapomniane, warte ocalenia” – konkurs plastyczny – 1542 prace.

Jednorazowe programy edukacyjne organizowane przez Muzeum:

- „Wielicki Uniwersytet Dziecięcy” – w ramach współpracy z Wielickim Centrum Kultury, cykl 5 spotkań pt. „W dawnej Wieliczce”;
- Zmagania ze sztuką – „Pejzaż na talerzu” – 4 spotkania;
- Udział w pikniku dla rodzin z okazji Dni św. Kingi;
- „Małe Miasto Gdów – warsztaty edukacyjne prezentujące zawód archeologa-muzealnika” (K. Lajs-Klose);
- Konkurs literacki „Być jak Adam Mickiewicz” – 32 bajki;
- Projekt edukacyjny dla przedszkoli „Górnik zawód niezwykły” – 30 spotkań.

Jednorazowe programy organizowane przez podmioty zewnętrzne w Muzeum przy współpracy Muzeum:

- koncert klawesynowy Elżbiety Stefańskiej w Zamku Żupnym w Wieliczce – Inauguracja VI Festiwalu i Konkursu Pianistycznego „Piano e Forte” – Towarzystwo Muzyczno-Artystyczne Sfogato w Krakowie;
- uroczyste obchody 370-lecia działalności Bractwa Prasolów z Bolesławca w Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka: spotkanie naukowe, uroczyste obchody i koncert Żdżarskiej orkiestry dętej – Gminne Centrum Kultury w Bolesławcu;
- projekt „Falling Sideways” w komorze *Saurau* – prolog Festiwalu Audio Art – Stowarzyszenie Artystyczne Muzyka Centrum;
- współorganizacja konkursu i koncertu „Zaśpiewaj i Ty Niepodległej – VI edycja – Filmowa piosenka o Polsce pamięta” – Wojewoda Małopolski, Kopalnia Soli „Wieliczka” S.A., Małopolski Kurator Oświaty;
- udział w „Warsztatach barbórkowych” organizowanych przez Mediatekę w Wieliczce.

Działania na rzecz osób niepełnosprawnych i grup wykluczonych:

- „Muzeoterapia” – w ramach programu prowadzone były działania dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, z niepełnosprawnością wzroku, słuchu oraz przewlekle chorych – 53 spotkania;
- „Oswoić Muzeum” – 4 spotkania;
- wdrażanie planu działalności muzealnej w zakresie poprawy zapewnienia dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami;

- Intergenerational Holiday Workshops – 4 meetings.
- European Heritage Days under the slogan “Żywe dziedzictwo – tradycje od pokoleń” – 827 people.
- A series of thematic guided tours of the temporary exhibition “Górnictwo i sztuka” – 4 different meetings with the curator (K. Ochniak-Dudek).
- Museum Open Day – 703 people.
- Free November – 4 meetings.
- “Z moich rodzinnych stron – zabytki zapomniane, warte ocalenia” – art competition – 1,542 works.

One-time educational programmes organised by the Museum:

- “Wielicki Uniwersytet Dziecięcy” – as part of cooperation with the Wieliczka Cultural Centre, a series of 5 meetings entitled “W dawnej Wieliczce”.
- Challenging art – “Pejzaż na talerzu” – 4 meetings.
- Participation in a picnic for families on St. Kinga’s Day.
- “Małe Miasto Gdów – warsztaty edukacyjne prezentujące zawód archeologa-muzealnika” (K. Lajs-Klose).
- “Być jak Adam Mickiewicz” literary competition – 32 fairy tales.
- Educational project for kindergartens “Górnik zawód niezwykły” – 30 meetings.

One-time programmes organised by external entities at the Museum in cooperation with the Museum:

- Harpsichord concert by Elżbieta Stefańska at the Saltworks Castle in Wieliczka – Inauguration of the 6th Festival and Piano Competition “Piano e Forte” – Sfogato Musical and Artistic Society in Cracow.
- Ceremonial celebration of the 370th anniversary of the Bolesławiec Prasołów Brotherhood at the Saltworks Museum in Wieliczka: an academic meeting, ceremonial celebration, and a concert of the Żdźary brass band – the Municipal Cultural Centre in Bolesławiec.
- “Falling Sideways” project in the *Saurau* chamber – prologue of the Audio Art Festival – Muzyka Centrum Artistic Association.
- Co-organisation of the competition and concert “Zaśpiewaj i Ty Niepodległej – VI edycja – Filmowa piosenka o Polsce pamięta” – Małopolska Voivode, Kopalnia Soli „Wieliczka” S.A., Małopolska Education Superintendent.
- Participation in the “Warsztaty barbórkowe” organised by the Multimedia Library in Wieliczka.

- wprowadzenie pilotażowego programu dla osób z niepełnosprawnością słuchu „Migiem po kopalni”;
- opracowanie scenariuszy spotkań oraz promocja programu „Oswoić Muzeum” dla rodzin z dziećmi z niepełnosprawnościami;
- zakup pomocy dydaktycznych dla dzieci z niepełnosprawnościami;
- opracowywanie na bieżąco opisów alternatywnych przeznaczonych na stronę muzealną stronę internetową i platformę Facebook;
- szkolenie dla pracowników Muzeum – „Obsługa klienta ze szczególnymi potrzebami”;
- zakup pomocy edukacyjnej – figurki porcelanowego górnika w 3D;
- wykonanie tłumaczeń filmów w PJM do wystawy czasowej oraz na muzealną stronę internetową i platformę Facebook;
- wykonanie nagrania bogato udźwiękowianego słuchowiska oraz przygotowanie zapachów dawnej kuchni żupnej do programu „Historia zamknięta w zapachu”;
- opracowanie deskrypcji i transkrypcji filmów na stronę internetową i kanał YouTube;
- podpisanie porozumień o współpracy na rok szkolny 2023/2024 w ramach programu „Muzeoterapia” – „Muzeum na zamówienie” z Zespołem Szkół Specjalnych nr 2 w Krakowie przy Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalu Dziecięcym im. św. Ludwika, Szpitalu Uniwersyteckim oraz Szpitalu Klinicznym im. dr. J. Babińskiego oraz z Zespołem Szkół Specjalnych nr 3 w Krakowie przy Uniwersyteckim Szpitalu Dziecięcym w Krakowie;
- udział w konferencji „Muzeoterapia – Sposób na trudne emocje” w Kielcach, wystąpienie pt. „Muzealny projekt edukacyjny – «MUZEOTERAPIA»”;
- opracowanie nowego planu działania na rzecz poprawy dostępności Muzeum na lata 2024–2026.

13. Promocja

Promocja wydarzeń muzealnych mediach:

Promocja wszystkich wydarzeń muzealnych w mediach (TV, prasa, radio, portale internetowe, Facebook), prowadzenie monitoringu mediów pod kątem ukazywania się informacji o aktualnych wydarzeniach muzealnych oraz bieżąca aktualizacja informacji o podziemnej ekspozycji muzealnej oraz Zamku Żupnym, ściśle współpraca z patronami medialnymi w trakcie realizacji imprez muzealnych.

Activities for disabled people and excluded groups:

- “Muzeoterapia” – the programme included activities for people with intellectual disabilities, visual and hearing disabilities and the chronically ill – 53 meetings.
- “Oswoić Muzeum” – 4 meetings.
- Implementing the museum activity plan to improve accessibility for people with special needs.
- Introducing a pilot programme for people with hearing disabilities called “Migiem po kopalni.”
- Developing scenarios for meetings and promoting the “Oswoić Muzeum” programme for families with children with disabilities.
- Purchasing teaching aids for children with disabilities.
- Developing alternative descriptions on an ongoing basis for the museum’s website and Facebook.
- Training for Museum employees – “Obsługa klienta ze szczególnymi potrzebami.”
- Purchasing educational aid – a 3D porcelain miner figurine.
- Translating films into Polish Sign Language for a temporary exhibition and for the museum’s website and Facebook.
- Making a recording of a richly soundtracked radio play and preparing the scents of the former salt mine kitchen for the programme “Historia zamknięta w zapachu.”
- Developing descriptions and transcripts of videos for the website and YouTube channel.
- Signing cooperation agreements for the 2023/2024 school year as part of the “Muzeoterapia” – “Muzeum na zamówienie” programme with the Special School Complex No. 2 in Cracow at the St. Louis Provincial Specialist Children’s Hospital, the University Hospital and the Babiński Clinical Hospital, and with the Special School Complex No. 3 in Cracow at the University Children’s Hospital in Cracow;
- Participating in the conference “Muzeoterapia – Sposób na trudne emocje” in Kielce, presentation entitled “Muzealny projekt edukacyjny – «MUZEOTERAPIA»”.
- Developing a new action plan to improve the accessibility of the Museum for 2024–2026.

Konferencja ICMUM 2023 Wieliczka–Zabrze: przygotowanie strony www.icmum.pl, konferencji ICMUM 2023 i panelu informatycznego do rejestracji uczestników (M. Dziobek-Motyka).

Działania reklamowe i public relations:

Komunikacja wszystkich działań Muzeum w mediach:

- prasa: 57 informacji, 23 reklamy,
- portale, FB, YouTube, Twitter: 1125 informacji, 7 reklam,
- radio: 8 wywiadów, 2 spoty, 100 emisji,
- TV: 11 wywiadów i nagrań.

(R. Sagan, P. Chwalba, M. Bogucka, S. Tomczyńska)

Prowadzenie i rozbudowa strony internetowej muzeum: aktualizacja, analiza strony z Google Analytics:

- liczba odsłon strony internetowej: 143 tys.,
- liczba nowych wpisów na stronie internetowej: 61,
- prowadzenie mediów społecznościowych: Facebook, YouTube, Instagram,
- akcja „Niedzielne zwiedzanie z przewodnikiem”,
- stanowisko promocyjne przed Zamkiem Żupnym.

Facebook:

- całkowity zasięg: 512 874,
- liczba wpisów: 139,
- liczba reakcji: 441 685 (komentarze, polubienia),
- liczba udostępnień postów: 1523,
- całkowity zasięg postów: 5 261 859.

Współpraca w zakresie promocji:

- współpraca z autorką poświęconego sztuce bloga „Minerva” przy promocji wystawy: „Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte”;
- umieszczenie materiałów promocyjnych Muzeum w Punktach Informacji Turystycznej w Krakowie i Wieliczce.

Filmy i projekty wizualne:

- „Instrukcja zwiedzania Wieliczki” – rodzaj przewodnika w formie strony internetowej;

13. Promotion

Promotion of museum events in the media:

Promotion of all museum events in the media (TV, press, radio, internet portals, Facebook), monitoring the media for information on current museum events and ongoing updating of information on the underground museum exhibition and the Saltworks Castle, close cooperation with media patrons during the implementation of museum events.

ICMUM 2023 Wieliczka–Zabrze Conference: preparation of the website www.icmum.pl, the ICMUM 2023 conference and the IT panel for participant registration (M. Dziobek-Motyka).

Advertising and public relations activities:

Communication of all Museum activities in the media:

- Press: 57 pieces of information, 23 advertisements,
- Portals, FB, YouTube, Twitter: 1125 pieces of information, 7 advertisements
- Radio: 8 interviews, 2 spots, 100 broadcasts,
- TV: 11 interviews and recordings.

(R. Sagan, P. Chwalba, M. Bogucka, S. Tomczyńska)

Maintaining and developing the museum's website: updating, website analysis with Google Analytics:

- Number of website views: 143,000,
- Number of new entries on the website: 61,
- Managing social media: Facebook, YouTube, Instagram,
- “Niedzielne zwiedzanie z przewodnikiem” Campaign,
- Promotional stand in front of the Saltworks Castle.

Facebook:

- Total range: 512,874,
- Number of entries: 139,
- Number of reactions: 441,685 (comments, likes),
- Number of post shares: 1,523,
- Total post reach: 5,261,859.

- „Spacer po XVII-wiecznej Wieliczce i kopalni soli” – aplikacja umożliwiająca wirtualny spacer po makiecie Wieliczki wykonanej na podstawie oryginalnej mapy z XVII w. oraz po makiecie kopalni soli;
- film-reportaż z Konferencji Muzeów Górniczych i Skansenów Podziemnych 2023 (20 minut) oraz cztery krótkie filmiki podsumowujące cztery dni konferencji (6 minut);
- cykl trzech filmów z K. Ochniak-Dudek przygotowanych do wystawy „Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte” (20 minut);
- cykl trzech filmów z Achimem Middelschulte przygotowanych do wystawy „Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte” (12 minut);
- I nagroda przyznana na międzynarodowym festiwalu 17th FilmAT Festival w kategorii Documentaries and Reports / History and Heritage za film dokumentalny: „Pasja z głębi ziemi. Alfons Długosz i dzieło jego życia”;
- Google Arts & Culture – projekt Kraków-wow, tworzony we współpracy 13 krakowskich instytucji kultury, które udostępniają swoje zbiory on-line;
- rozbudowa i uzupełnianie haseł Wikipedii.

Badania marketingowe przy okazji działań, takich jak:

- „Ferie w Muzeum”,
- „Europejskie Dni Dziedzictwa”,
- wystawa „Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte”.

14. Współpraca z instytucjami krajowymi i zagranicznymi

Instytucje krajowe:

- współpraca z Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze przy organizacji Międzynarodowej Konferencji Muzeów Górniczych i Skansenów Podziemnych ICMUM 2023 Wieliczka–Zabrze;
- współpraca ze Stowarzyszeniem Miłośników Ziemi Tarnogórskiej (Zabytkowa Kopalnia Srebra i Sztolnia Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach), wizytacje techniczne oraz wstępne ustalenia dotyczące wspólnej organizacji w 2026 r. kolejnej edycji Międzynarodowej Konferencji ICMUM 2026 Wieliczka–Tarnowskie Góry;
- współpraca z Komitetem Narodowym ICOM Polska, Polskim Komitetem Ochrony Dziedzictwa Przemysłowego TICCIH Polska;

Promotion cooperation:

- Cooperation with the author of the art blog “Minerva” in promoting the exhibition: “Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte”;
- Placing the Museum’s promotional materials at Tourist Information Points in Cracow and Wieliczka.

Films and visual projects:

- “Instrukcja zwiedzania Wieliczki” – a type of guide in the form of a website.
- “Spacer po XVII-wiecznej Wieliczce i kopalni soli” – an application enabling a virtual walk through a model of Wieliczka made based on an original 17th-century map and through a model of the salt mine.
- A film report from the Conference of Mining Museums and Underground Open-Air Museums 2023 (20 minutes) and four short films summarising the four days of the conference (6 minutes).
- A series of three films with K. Ochniak-Dudek prepared for the exhibition “Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte” (20 minutes).
- A series of three films with Achim Middelschulte prepared for the exhibition “Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte” (12 minutes).
- First prize awarded at the international festival 17th FilmAT Festival in the category Documentaries and Reports / History and Heritage for the documentary film: “Pasja z głębi ziemi. Alfons Długosz i dzieło jego życia”.
- Google Arts & Culture – Cracow-wow project, created in cooperation with 13 Cracow cultural institutions that make their collections available online.
- Expansion and additions to Wikipedia entries.

Marketing research in connection with activities such as:

- “Ferie w Muzeum”,
- “Europejskie Dni Dziedzictwa”,
- “Górnictwo i sztuka. Kolekcja porcelany Middelschulte” collection.

- wymiana międzybiblioteczna z następującymi instytucjami: Biblioteka Naukowa w Poznaniu, Muzeum Etnograficzne w Krakowie, Muzeum im. St. Fischera w Bochni, Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, Muzeum Ziemi PAN w Warszawie, Instytut Archeologii i Etnologii PAN w Krakowie, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, Archiwum Narodowe w Krakowie, Muzeum Krakowa, Biblioteka Publiczna m. Warszawy, Muzeum Śląskie w Katowicach, Muzeum UJ Collegium Maius w Krakowie, Muzeum Miejskie „Sztygarka” w Dąbrowie Górniczej, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, Muzeum Archeologiczne w Krakowie, Polska Akademia Umiejętności w Krakowie, Muzeum Miejskie w Zabrze, Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Miejska Biblioteka Publiczna w Wieliczce, Muzeum Narodowe w Krakowie, Instytut Sztuki PAN w Warszawie, Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy, Muzeum Okręgowe w Tarnowie;
- wysyłka książek w ramach wymiany międzybibliotecznej: 31 instytucji (126 woluminów);
- współpraca z Wydziałem Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w ramach tworzenia platformy pozwalającej na prowadzenie wspólnych działań w dziedzinie zabezpieczania, opracowywania i konserwacji malowideł ściennych w Zamku Żupnym;
- współpraca z LANBOZ w ramach programu badań nieinwazyjnych prowadzonych przy polichromiach na Zamku Żupnym w Wieliczce;
- przekazanie materiałów na wystawy czasowe i stałe: Muzeum – Zamek w Łańcucie, Muzeum Krakowa, Rumuński Instytut Kultury w Warszawie.

Instytucje zagraniczne:

Rumunia:

- współpraca z rumuńską Krajową Spółką Solną SALROM S.A. w zakresie realizacji projektu: „Łączy nas sól – tradycje górnicze i współczesna turystyka” dofinansowanego przez MKiDN dotacją w ramach programu „Kultura Inspirująca”;
- organizacja wernisażu wystawy planszowej pt. „Salina Wieliczka din Polonia” w Kopalni Soli Kaczyka we współpracy ze Związkiem Polaków w Rumunii, Domem Polskim w Nowym Solońcu i Instytutem Polskim w Bukareszcie

14. Cooperation with domestic and foreign institutions

National institutions:

- Cooperation with the Coal Mining Museum in Zabrze in organising the International Conference of Mining Museums and Underground Open-Air Museums ICMUM 2023 Wieliczka–Zabrze.
- Cooperation with the Association of Tarnowskie Góry Land Lovers (Historic Silver Mine and Black Trout Adit in Tarnowskie Góry), technical visits and preliminary arrangements for the joint organization in 2026 of the next edition of the International Conference ICMUM 2026 Wieliczka–Tarnowskie Góry.
- Cooperation with the National Committee of ICOM Poland, the Polish Committee for the Protection of Industrial Heritage TICCIH Poland.
- Interlibrary exchange with the following institutions: Academic Library in Poznań, Ethnographic Museum in Cracow, Fischer Museum in Bochnia, District Museum in Rzeszów, Museum of the Earth of the Polish Academy of Sciences in Warsaw, Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences in Cracow, National Ossoliński Institute, National Archives in Cracow, Museum of Cracow, Warsaw Public Library, Silesian Museum in Katowice, Jagiellonian University Collegium Maius Museum in Cracow, “Szttygarka” Municipal Museum in Dąbrowa Górnicza, Voivodeship Public Library in Cracow, Jagiellonian University in Cracow, Archaeological Museum in Gdańsk, Archaeological Museum in Cracow, Polish Academy of Arts in Cracow, Municipal Museum in Zabrze, Coal Mining Museum in Zabrze, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Municipal Public Library in Wieliczka, National Museum in Cracow, Institute of Art of the Polish Academy of Sciences in Warsaw, Leon Wyczółkowski District Museum in Bydgoszcz, District Museum in Tarnów.
- Shipment of books as part of interlibrary exchange: 31 institutions (126 volumes).
- Cooperation with the Department of Conservation and Restoration of Works of Art of the Academy of Fine Arts in the framework of creating a platform enabling joint activities in the field of securing, developing, and conserving wall paintings in the Saltworks Castle.
- Cooperation with LANBOZ as part of a non-invasive research programme conducted on the polychromes at the Saltworks Castle in Wieliczka.
- Donation of materials for temporary and permanent exhibitions: Museum – Łańcut Castle, Cracow Museum, Romanian Cultural Institute in Warsaw.

z udziałem władz SALROM S.A., dyrekcji oraz pracowników MŻKW, a także TV oraz prasy rumuńskiej i polonijnej, 2 lipca 2023 r.;

- organizacja wystawy planszowej pt. „Salina Wieliczka din Polonia” w Kopalni Soli Praid i Kopalni Soli Slanic Prahova, sierpień–grudzień 2023 r.;
- udział przedstawicieli SALROM S.A. w konferencji ICMUM 2023 Wieliczka–Zabrze oraz zaprezentowanie referatu;
- wyjazd szkoleniowy pracowników MŻKW do Rumunii: 29 czerwca – 8 lipca 2023 r. Zwiedzanie kopalni Krajowej Spółki Solnej SALROM S.A., kopalni Salina Turda i Rosia Montana, a także muzeów i zabytków, rezerwatów solnych i wulkanicznych w Maramuresz, Bukowinie, Transylwanii i na Wołoszczyźnie (przyg. M. Dziobek-Motyka).

Włochy:

- udział włoskich kopalń turystycznych, naukowców i przedstawicieli ReMi ISPRA (Narodowej Sieci Włoskich Parków Górnictwa i Muzeów Górnictwa) w konferencji ICMUM 2023 Wieliczka–Zabrze;
- rewizyta we Włoszech, spotkania z właścicielami alpejskich kopalń turystycznych i muzeów górniczych (9 ośrodków) pod kątem nawiązania współpracy, udziału w kolejnej konferencji ICMUM 2026 oraz przygotowania wyjazdowego szkolenia grupowego.

Szwajcaria:

- udział szwajcarskich kopalń turystycznych w konferencji ICMUM 2023 Wieliczka–Zabrze;
- rewizyta w Szwajcarii, spotkania z właścicielami alpejskich kopalń turystycznych;
- udział – na zaproszenie dyrekcji Kopalni Soli w Bex – w otwarciu trasy turystycznej w Warzelnii Soli w Schweizerhalle k. Bazylei, wizytacje w warzelniach soli i muzeum soli Riburg, spotkania z zarządem Salines Suisses oraz interesariuszami w sprawie utworzenia nowego Szlaku Kulturowego „Historyczne Ośrodki Produkcji Soli w Europie” (Dyrektor J. Godłowski, M. Dziobek-Motyka).

Słowacja:

- udział pracowników reprezentujących MŻKW w „Dniu Soli” odbywającym się w Muzeum Techniki Solivar w Preszowie: pokazy warzelnictwa, powroźnictwa, jatka solna, wystawa planszowa (org. M. Łanoszka).

Foreign institutions:

Romania:

- Cooperation with the Romanian National Salt Company SALROM S.A. in the implementation of the project: “Łączy nas sól – tradycje górnicze i współczesna turystyka” co-financed by the Ministry of Culture and National Heritage with a grant under the “Kultura Inspirująca” programme.
- Organisation of the opening of the board exhibition entitled “Salina Wieliczka din Polonia” at the Cacica Salt Mine in cooperation with the Union of Poles in Romania, the Polish House in Nowy Soloniec, and the Polish Institute in Bucharest with the participation of the authorities of SALROM S.A., the management and employees of Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, as well as the TV and the Romanian and Polish diaspora press, 2nd July 2023;
- Organisation of a board exhibition entitled “Salina Wieliczka din Polonia” in the Praid Salt Mine and the Slanic Prahova Salt Mine, August–December 2023.
- Participation of SALROM S.A. representatives in the ICMUM 2023 Wieliczka–Zabrze conference and presentation of a paper.
- Training trip for the employees of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka to Romania: 29th June – 8th July 2023 visiting the mines of the National Salt Company SALROM S.A., the Salina Turda and Rosia Montana mines, as well as museums and monuments, salt and volcanic reserves in Maramures, Bukovina, Transylvania and Wallachia (prepared by M. Dziobek-Motyka).

Italy:

- Participation of Italian tourist mines, scientists, and representatives of ReMi ISPRA (National Network of Italian Mining Parks and Mining Museums) in the ICMUM 2023 Wieliczka–Zabrze conference.
- A return visit to Italy, meetings with owners of Alpine tourist mines and mining museums (9 centres) with a view to establishing cooperation, participation in the next ICMUM 2026 conference and preparation of an off-site group training.

Switzerland:

- Participation of Swiss tourist mines in the ICMUM 2023 Wieliczka–Zabrze conference.
- A return visit to Switzerland, meetings with the owners of Alpine tourist mines.

Chorwacja:

- organizacja szkolenia edukacyjnego dla pracowników Muzeum Brodskog Posavlja z miasta Slavonski Brod w ramach programu Erasmus (M. Gawrońska, K. Żywotko-Rogała).

Hiszpania:

- wizytacje w kopalni soli w mieście Cardona w Katalonii i Salinas de Añana w Kraju Basków (spotkania mające na celu ustalenie planów współpracy na 2024 r. – Święto Soli, wystawy oraz udział w projekcie „Historyczne Ośrodki Produkcji Soli w Europie”) oraz w Muzeum Górnictwa Museo de la Minería del País Vasco;
- podpisanie listu intencyjnego i przygotowanie wniosku o dofinansowanie projektu z programu „Kultura Inspirująca 2024–2025” (M. Dziobek-Motyka).

Projekt: Szlaki Kulturowe Rady Europy:

- rozpoczęcie prac w celu utworzenia nowego szlaku kulturowego pt. „Historyczne Ośrodki Produkcji Soli w Europie”;
- kwerenda w temacie historycznych ośrodków produkcji soli: kopalń turystycznych, warzelní śródlądowych i nadmorskich w Europie (ok. 70 ośrodków) i zaproszenie ich do projektu (ok. 30 miejsc);
- przygotowanie wystawy planszowej pt. „Historic Salt-making sites in Europe” w j. angielskim, prezentującej ośrodki z 13 krajów na 12. Doroczne Forum Doradcze Szlaków Kulturowych w Łodzi (w ramach dotacji i na zaproszenie Departamentu Współpracy Zagranicznej MKiDN), spotkania z potencjalnymi doradcami i dyrekcją Instytutu Szlaków Kulturowych w Luksemburgu, spotkania w Szwajcarii i Hiszpanii oraz konsultacje w MKiDN (M. Dziobek-Motyka).

Inne:

- aktualizacje członkostwa w międzynarodowych komitetach na 2023 rok: ICOM, ERIH, TICCIH;
- kontynuacja współpracy z narodowymi stowarzyszeniami historii górnictwa i ochrony dziedzictwa górniczego: MHA (USA), AMHA (Australia), NAMHO (W. Brytania), SEDPGYM (Hiszpania), IMHC (International Mining History Congress) – udział przedstawicieli z referatami w konferencji ICMUM 2023;
- targi sztuki TEFAF w Maastricht;

- At the invitation of the management of the Bex Salt Mine, participation in the opening of the tourist route in the Salt Works in Schweizerhalle near Basel, visits to the salt works and the Riburg Salt Museum, meetings with the management of Salines Suisses and stakeholders regarding the creation of the new Cultural Route “Historyczne Ośrodki Produkcji Soli w Europie” (Director J. Godłowski, M. Dziobek-Motyka).

Slovakia:

- Participation of employees representing Cracow Saltworks Museum in Wieliczka in the “Dni Soli” held at the Solivar Technical Museum in Prešov: demonstrations of salt-making, ropemaking, salt booth, board exhibition (organized by M. Łanoszka).

Croatia:

- Organisation of educational training for employees of Muzej Brodskog Posavlja from the town of Slavonski Brod within the Erasmus programme (M. Gawrońska, K. Żywotko-Rogała).

Spain:

- Visits to the salt mines of Cardona in Catalonia and Salinas de Añana in the Basque Country (meetings to establish cooperation plans for 2024 – Salt Festival, exhibitions, and participation in the project “Historyczne Ośrodki Produkcji Soli w Europie”) and to the Mining Museum Museo de la Minería del País Vasco.
- Signing a letter of intent and preparing an application for project funding from the “Kultura Inspirująca 2024–2025” programme (M. Dziobek-Motyka).

Project: Cultural Routes of the Council of Europe:

- Commencement of work to create a new cultural trail entitled “Historyczne Ośrodki Produkcji Soli w Europie”.
- Research on the topic of historical salt production centres: tourist mines, inland and coastal saltworks in Europe (approx. 70 centres), and inviting them to the project (approx. 30 places).
- Preparation of a board exhibition entitled “Historic Salt-making sites in Europe” in English, presenting centres from 13 countries at the 12th Annual Advisory Forum of Cultural Routes in Łódź (as part of a grant and at the invitation of

- Międzynarodowa Konferencja Muzeów Górniczych i Skansenów Podziemnych ICMUM Wieliczka–Zabrze 2023.

Wymiana międzybiblioteczna z instytucjami:

- Národní Technické Muzeum – Czechy;
- Landesamt für Archäologie mit Landesmuseum für Vorgeschichte – Niemcy;
- Naturhistorisches Museum – Austria;
- Biblioteka Kongresu Stanów Zjednoczonych;
- Deutsches Bergbau-Museum – Niemcy;
- Przekazanie materiałów do podręcznika dla Malmberg Educational Publishers, Den Bosch, Holandia.

15. Pozostałe

- „Modernizacja zabytkowego budynku dawnego Sądu Grodzkiego dla potrzeb Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka” – Generalny Wykonawca kontynuuje prace budowlane, którym towarzyszą usługi świadczone przez inwestora zastępczego; prowadzony jest także przez Projektanta nadzór autorski;
- „Modernizacja kompleksu zamkowego Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka” – wykonano roboty budowlane oraz uzyskano Decyzję o pozwoleniu na użytkowanie obiektu;
- Prace przy postępowaniach na wykonanie robót budowlanych i świadczenie usługi inwestora zastępczego dla Zamku Środkowego i Południowego;
- Wykonanie instalacji iluminacji komory *Saurau* – podziemna ekspozycja MŻKW – III poziom Kopalni Soli „Wieliczka”;
- Złożenie wniosku na projekt badawczy obejmujący kontynuację badań polichromii ściennych w Zamku Żupnym w VI naborze Krajowego Centrum Badań nad Dziedzictwem, który został przyjęty do realizacji w 2024 r.;
- Przeprowadzenie próbnej ewakuacji zbiorów.

Opracowanie: Urszula Mróz

the Department of International Cooperation of the Ministry of Culture and National Heritage), meetings with potential advisors and the management of the Institute of Cultural Routes in Luxembourg, meetings in Switzerland and Spain, and consultations at the Ministry of Culture and National Heritage (M. Dziobek-Motyka).

Other:

- International Committee Membership Updates for 2023: ICOM, ERIH, TICCIH.
- Continued cooperation with national associations for the history of mining and the protection of mining heritage: MHA (USA), AMHA (Australia), NAMHO (UK), SEDPGYM (Spain), IMHC (International Mining History Congress) – participation of representatives with papers in the ICMUM 2023 conference.
- TEFAF art fair in Maastricht.
- International Conference of Mining Museums and Underground Open-Air Museums ICMUM Wieliczka–Zabrze 2023).

Interlibrary exchange with institutions:

- Národní Technické Muzeum – Czech Republic.
- Landesamt für Archäologie mit Landesmuseum für Vorgeschichte – Germany.
- Naturhistorisches Museum – Austria.
- United States Library of Congress.
- German Mountains Museum – Germany.
- Submission of textbook materials to Malmberg Educational Publishers, Den Bosch, the Netherlands.

15. Other

- “Modernizacja zabytkowego budynku dawnego Sądu Grodzkiego dla potrzeb Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka” – the General Contractor continues construction works, accompanied by services provided by the substitute investor; the Designer also conducts authorial supervision.
- “Modernizacja kompleksu zamkowego Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka” – construction works were completed and the Decision on a permit for use of the facility was obtained.

- Work on procedures for the execution of construction works and the provision of substitute investor services for the Middle and South Castles.
- Installation of illumination for the *Saurau* chamber – underground exhibition of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka – level III of the Wieliczka Salt Mine.
- Applying for a research project covering the continuation of research on wall polychromes in the Saltworks Castle in the 6th call of the National Centre for Heritage Research, which was accepted for implementation in 2024.
- Conducting a trial evacuation of collections.

Prepared by: Urszula Mróz

SPIS ILUSTRACJI / LIST OF ILLUSTRATIONS

Do art. *Kopalnia soli w Wieliczce na Powszechnej Wystawie Krajowej we Lwowie w 1894 roku*
Wieliczka Salt Mine at the General National Exhibition in Lviv in 1894

1. Mapa Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie.
Źródło: <http://igrek.amzp.pl/details.php?id=11767419> (dostęp: 19.06.2024).
Map of the General National Exhibition in Lviv
(<http://igrek.amzp.pl/details.php?id=11767419>; accessed on: 19.06.2024). 21
2. Niezrealizowany projekt piramidy na wystawę w Wiedniu w 1873 r.
Źródło: Zbiory Sztuki MŻKW, nr inw. MŻKW IV/1293/1–2.
Unimplemented pyramid design for the exhibition in Vienna in 1873
(Art Collection of the CSMW, Inv. No. MŻKW IV/1293/1–2) 32
3. Jedyńy znany projekt E. Baracza przygotowany na wystawę lwowską.
Źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie. Szkic gablotki dla ekspozycji solinarnej
na wystawie krajowej we Lwowie w roku 1894, sygn. 29/4202/0/-/18.
The only known design by E. Barącz prepared for the Lviv exhibition
(National Archives in Cracow. Sketch of a display case for a saline exhibition
at the National Exhibition in Lviv in 1894, Ref. No. 29/4202/0/-/18). 33
4. Piramida solna na wystawie solinarnej w pawilonie Ministerstwa Skarbu.
Źródło: Zbiory Specjalne MŻKW, nr inw.429/Zb.Spec.
Salt pyramid at the saline exhibition in the pavilion of the Ministry of Treasury
(Special Collections of the CSMW, Inv. No. 429/Zb.Spec.). 34
5. Pawilon Ministerstwa Skarbu na wystawie lwowskiej. Źródło: <https://polska-org.pl/8081121,foto.html?idEntity=8080852> (dostęp: 20.06.2024).
Pavilion of the Ministry of Treasury at the Lviv Exhibition (<https://polska-org.pl/8081121,foto.html?idEntity=8080852>; accessed on: 20.06.2024). 40
6. List uznania Komitetu Wystawy Krajowej dla Sylwerego Miszke, lit. A. Przeszlak,
Lwów 1894. Źródło: Archiwum Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, nr inw. R/249.
Letter of appreciation from the Committee of the General National Exhibition
to Sylwery Miszke, lit. A. Przeszlak, Lviv, 1894 (Archives of the Cracow Saltworks
Museum in Wieliczka, Inv. No. R/249). 43
7. Zbiorowa wystawa c.k. Salin w Galicyi i c.k. Saliny w Kaczyce na Bukowinie.
Źródło: „Tygodnik Ilustrowany”, nr 41 (250), 1 października (13 października)
1894 r., s. 229.
Collective Exhibition of the c.k. [imperial royal] Salines in Galicia and the c.k. Saline
in Cacica in Bukovina (“Tygodnik Ilustrowany”, No. 41 (250), 1 October
(13 October) 1894, p. 229) 44

8. Muzeum Salinarne w Wieliczce, W. Gargul, Wieliczka lata 30. XX w.
 Źródło: Zbiory Specjalne MŻKW, nr inw. 1449/35/Zb.Spec.
 Saltworks Museum in Wieliczka, by W. Gargul Wieliczka in the 1930s
 (Special Collections of the CSMW, Inv. No. 1449/35/Zb.Spec.). 46
9. Przekrój geologiczny złoża wielickiego wykonany według rysunków
 prof. J. Niedźwiedzkiego. Na ich podstawie E. Barącz wykonał model przedstawiający
 stosunki geologiczne wielickiej kopalni soli, wyk. R. Sapiński, Wieliczka
 przełom XIX/XX w. Źródło: Zbiory Kartograficzne MŻKW, nr inw. VII/88.
 Geological cross-section of the Wieliczka deposit made according to drawings
 by Prof. J. Niedźwiedzki. On their basis E. Barącz made a model presenting
 the geological relations of the Wieliczka salt mine, made by R. Sapiński,
 Wieliczka, turn of the 19th/20th century (Cartographic Collections
 of the CSMW, Inv. No. VII/88). 49
10. Zestawienie aktualnie istniejących szybów dziennych, prawdopodobnie zaprezentowane
 na wystawie w 1894 r. Źródło: Zbiory Kartograficzne MŻKW, nr inw. VII/697.
 A summary of the currently existing day shafts, probably presented at the exhibition
 in 1894 (Cartographic Collections of the CSMW, Inv. No. VII/697). 50
11. Jeden z otworów świdrowych – Zwólka koło Wieliczki, Wieliczka 1893 r.
 Źródło: Zbiory Kartograficzne MŻKW, nr inw. VII/2777.
 One of the auger holes – Zwólka near Wieliczka, Wieliczka, 1893
 (Cartographic Collections of the CSMW, Inv. No. VII/2777). 51
12. Coordinaten-Buch der Wieliczkaer Gruben-Sectionen, rys. K. Mialovich.
 Źródło: Zbiory Kartograficzne MŻKW, nr inw. VII/2544.
 Coordinaten-Buch der Wieliczkaer Gruben-Sectionen, drawing by K. Mialovich
 (Cartographic Collections of the CSMW, Inv. No. VII/2544). 52
13. Chorągiewka szczytowa z baszty zamku wielickiego, 1742 r.
 Źródło: Zbiory Sztuki MŻKW, nr inw. IV/152.
 Gable flag from the tower of the Wieliczka Castle, 1742
 (Art Collection of the CSMW, Inv. No. IV/152). 53
14. Poziom I kopalni soli – jedna z kart kompletu map miasta Wieliczka
 i trzech poziomów kopalni, wykonanych w 1645 r. przez rytownika
 Wilhelma Hondiusa na podstawie rysunków Marcina Germana z 1638 r.
 Źródło: Zbiory Sztuki MŻKW, nr inw. IV/152.
 Level I of the salt mine – one of the sheet of the set of maps of the town
 of Wieliczka and three levels of the mine, made in 1645 by the engraver
 Wilhelm Hondius based on Marcin German's drawings from 1638
 (Art Collection of the CSMW, Inv. No. IV/152). 54
15. Wnętrze kopalni. Rysunek pochodzący z serii miedziorytów przedstawiających
 kopalnię, rytowanych przez Jana Ezajasza Nilsona i wykonanych
 m.in. według rysunków i planów Jana Gotfryda Borlacha, 1860–1868.
 Źródło: Zbiory Kartograficzne MŻKW, nr inw. VII/3155.
 The interior of the mine. A drawing from a series of copper engravings
 depicting a mine, engraved by Jan Ezajasz Nilson and made, among others,
 according to drawings and plans by Jan Gotfryd Borlach, 1860–1868
 (Cartographic Collections of the CSMW, Inv. No. VII/3155). 55

16. Wnętrze kaplicy „św. Kingi” z widoczną płaskorzeźbą z komory „Lizak”, J. Czernecki, Wieliczka ok. 1903 r. Źródło: Zbiory Specjalne MŻKW, nr inw. 675/Zb.Spec.
The interior of “St. Kinga’s” Chapel with a visible bas-relief from the “Lizak” Chamber, by J. Czernecki, Wieliczka around 1903 (Special Collections of the CSMW, Inv. No. 675/Zb.Spec). 56
17. „Upadek pod krzyżem” – płaskorzeźba w kaplicy „św. Kingi”, fot. A. Grzybowski, Wieliczka 2014 r.
“Falling under the cross” – bas-relief in „St. Kinga’s” Chapel, by A. Grzybowski, Wieliczka, 2014. 57
18. Charte der Cracauer Salz-Gruben Bochnia, rys. J. G. Gebhard, 1746 r.
Źródło: Zbiór Kartograficzny MŻKW, nr inw. VII/2093.
Charte der Cracauer Salz-Gruben Bochnia, drawing by J. G. Gebhard, 1746 (Cartographic Collections of the CSMW, Inv. No. VII/2093). 58
19. Plan sytuacyjny miasta Bochnia z oznaczeniem głównych poziomów kopalni soli, który, według wszelkiego prawdopodobieństwa, znalazł się na ekspozycji salinarnej w pawilonie Ministerstwa Skarbu.
Źródło: Zbiór Kartograficzny MŻKW, nr inw. VII/2096.
Site plan of the town of Bochnia with the marking of the main levels of the salt mine, which in all probability was included in the saline exhibition in the pavilion of the Ministry of Treasury (Cartographic Collections of the CSMW, Inv. No. VII/2096). 61
20. „Zjazd Bethmana i Kościeleckiego do kopalni w czasie pożaru w 1510 r.”
Własność Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka od 1966 r., mal. J. Matejko 1869–1879 r. Źródło: Zbiory Sztuki MŻKW, nr inw. MŻKW IV/151.
“The descent of Betham and Kościelecki to the mine during the fire of 1510”.
Property of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka since 1966, painted by J. Matejko 1869–1879 (Art Collection of the CSMW, Inv. No. MŻKW IV/151). . . . 63
21. Pawilon Jana Matejki na wystawie lwowskiej, E. Trzemeski, Lwów 1894 r.
Źródło: Biblioteka Narodowa: „Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894”, E. Trzemeski, Lwów 1894, sygn. A.986/Repr.XIX/1–10.
Pavilion of Jan Matejko at the Lviv exhibition, by E. Trzemeski, Lviv, 1894 (National Library of Poland: “Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894”, by E. Trzemeski, Lviv, 1894, Ref. No. A.986/Repr.XIX/1–10). 64
22. „Święta Kinga”, mal. J. Matejko, Kraków 1892 r. Obraz jest własnością Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka od 1971 r. Źródło: Zbiory Sztuki MŻKW, nr inw. MŻKW IV/509.
“Saint Kinga”, painted by J. Matejko, Cracow, 1892. The painting has been the property of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka since 1971. (Art Collection of the CSMW, Inv. No. MŻKW IV/509). 66
23. „Nabożeństwo w podziemiach”, obraz z cyklu „Wieliczka”, mal. P. Stachiewicz.
Źródło: Zbiory Specjalne MŻKW, nr inw. 485/Zb.Spec.
“Service in the underground”, painting from the series “Wieliczka”, painted by P. Stachiewicz (Special Collections of the CSMW, Inv. No. 485/Zb.Spec). 68

24. „Górnik przy pracy”, obraz z cyklu „Wieliczka”, mal. P. Stachiewicz.
 Źródło: Zbiory Specjalne MŻKW, nr inw. 485/Zb.Spec.
 “Miner at work”, painting from the series “Wieliczka”, painted by P. Stachiewicz
 (Special Collections of the CSMW, Inv. No. 485/Zb.Spec.). 68
25. „Grota Kryształowa”, obraz z cyklu „Wieliczka”, mal. P. Stachiewicz.
 Źródło: Zbiory Specjalne MŻKW, nr inw. 485/Zb.Spec.
 “Crystal Cave”, painting from the series “Wieliczka”, painted by P. Stachiewicz
 (Special Collections of the CSMW, Inv. No. 485/Zb.Spec.). 69
26. „Posiłek górników w kopalni”, obraz z cyklu „Wieliczka”, mal. P. Stachiewicz.
 Źródło: Zbiory Specjalne MŻKW, nr inw. 485/Zb.Spec.
 “Miners’ meal in the mine”, painting from the series “Wieliczka”, painted by
 P. Stachiewicz (Special Collections of the CSMW, Inv. No. 485/Zb.Spec.). 69
27. Wystawa etnograficzna we Lwowie 1894 r., okolice Pawilonu Stachiewicza,
 E. Trzemeski. Źródło: E. Trzemeski: „Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie”,
 Lwów 1894.
 Ethnographic exhibition in Lviv in 1894, surroundings of the Pavilion
 of Stachiewicz, by E. Trzemeski (E. Trzemeski: “Powszechna Wystawa
 Krajowa we Lwowie”, Lviv, 1894). 72

Do art. *Widoki kopalni wielickiej Andreeasa Hunglingera w zbiorach
 Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka*
*Views of the Wieliczka Salt Mine by Andreas Hunglinger in the collection
 of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka*

1. Fragmenty rysunków A. Hunglingera z postacią rysownika (autoportrety).
 Fragments of drawings by Andreas Hunglinger featuring the figure
 of the drawer (self-portraits). 90
2. Wpis „And. Mag. Hunglinger” – fragment karty z „Księgi wpisowej gości
 kopalni wielickiej 1813–1828”.
 Signature “And. Mag. Hunglinger” – a fragment from a page of
 “The Wieliczka Mine Guest Book 1813–1828”. 94
3. Autograf „Andreas Hunglinger” na rewersie rysunku Di Rachny =
 Lasovy (MŻKW, nr inw. 4/174).
 Autograph “Andreas Hunglinger” on the reverse of Di Rachna =
 Lasova drawing (CSMW, Inv. No. 4/174). 95
4. „Die Kammer Lipowiz”, AH, [1814] (Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/171).
 “Die Kammer Lipowiz”, AH, [1814] (Art Collections of the CSMW,
 Inv. No. 4/171). 97
5. Notatka na rewersie rysunku „Die Kammer Lipowiz”.
 Note on the reverse of the drawing “Die Kammer Lipowiz”. 100

6. Wyrobiska na poziomie II kopalni soli w Wieliczce w rejonie komory „Lipowiec”.
W. Hondius, „Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis. Wizerunk Żupy Wielickej Wtorey”, Gdańsk 1645 (59 – „Lipowiecz gdzie Kopacz robi”, 60 – „Pod Szybikiem w Lipowcu”, 61 – „Komora Zamtuz”) – fragment
(Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/460).
Workings on level II of the Wieliczka Salt Mine around the “Lipowiec” chamber.
W. Hondius, “Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis. Wizerunk Żupy Wielickej Wtorey”, Gdańsk 1645 (59 – “Lipowiecz gdzie Kopacz robi”, 60 – “Pod Szybikiem w Lipowcu”, 61 – “Komora Zamtuz”) – a fragment
(Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/460). 102
7. Wyrobiska I i II poziomu w rejonie komory „Lipowiec” – A. Fischer,
„Erste Etage der Wieliczkaer Steinsalz Grube”, 1832 – fragment
(Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/445).
Level I and II workings around the “Lipowiec” chamber – A. Fischer,
“Erste Etage der Wieliczkaer Steinsalz Grube”, 1832 – a fragment
(Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/445). 105
8. J. Fischer, „Karte über einen 21 langen nach Stund. 9 Grad 3 horizontal
betreibenden Durchschlag aus der Kammer alt Lipowiecz in der Grubenschacht
Smok”, 1828 – plan i przekroje komory „Lipowiec” na II poziomie
(Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/174).
J. Fischer, “Karte über einen 21 langen nach Stund. 9 Grad. 3 horizontal
betreibenden Durchschlag aus der Kammer alt Lipowiecz in der Grubenschacht
Smok”, 1828 – a plan and sections of the “Lipowiec” chamber on the level II
(Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/174). 106
9. Wyrobiska w rejonie komory „Lipowiec” na II poziomie kopalni – L. Wąsowicz,
B. Szymczykiewicz, W. Godula, „Mapa sekcynna poziomów II w.-II n.”,
lata 30. XX w. (Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/1628/8).
Workings around the “Lipowiec” chamber on level II of the mine – L. Wąsowicz,
B. Szymczykiewicz, W. Godula, “Mapa sekcynna poziomów II w.-II n.”, 1930s
(Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/1628/8). 107
10. Schody w komorze „Lipowiec” na poziomie II niższym wielickiej kopalni, 1980,
R. Kurowski. Na wschodnim ocosie widoczne jest miejsce po kapliczce z datą „1851”.
Stairs in the “Lipowiec” chamber on the lower level II of the Wieliczka Mine,
1980, photo by R. Kurowski. On the eastern sidewall, you can see a place
where a chapel used to stand with the date “1851”. 108
11. Komora „Lipowiec” na poziomie II niższym – stan obecny (2019 r.), R. Zadak.
W. Hondius, „Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis. Wizerunk Żupy
Wielickej Wtorey”, Gdańsk 1645 (Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/460).
The “Lipowiec” chamber on the lower level II – current condition (2019),
photo by R. Zadak. W. Hondius, “Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis.
Wizerunk Żupy Wielickej Wtorey”, Gdańsk 1645 (Cartographic Collection
of the CSMW, Inv. No. 7/460). 109
12. „Die Kammer Kloski”, AH, [1814] (Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/172).
“Die Kammer Kloski”, AH, [1814] (Art Collections of the CSMW,
Inv. No. 4/172). 111

13. Notatka na rewersie rysunku „Die Kammer Kloski”.
Note on the reverse of the drawing “Die Kammer Kloski”. 112
14. Fragment przekroju wielickiej kopalni soli z komorą „Kloski” – J. E. Nilson,
„Delineatio Prima Salisfodinae Wielicensis”, 1768 (Zb. Kart. MŻKW,
nr inw. 7/466).
Fragments of cross-section of the Wieliczka Salt Mine with the “Kloski”
chamber – J. E. Nilson, “Delineatio Prima Salisfodinae Wielicensis”, 1768
(Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/466). 116
15. Fragment przekroju wielickiej kopalni soli z komorą „Kloski” – J. E. Nilson,
„Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis”, 1768
(Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/466).
Fragments of cross-section of the Wieliczka Salt Mine with the “Kloski”
chamber – J. E. Nilson, “Delineatio Secundae Salisfodinae Wielicensis”,
1768 (Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/466). 117
16. Przekrój i rzut komory „Kloski” na poziomach III–V. D. Lichtenfels,
„Karte über die nördlich vom Franz-Josef-Schachtegelegenen Strecken,
Kammern und Verhaue”, 1880. Widoczny jest znaczny stopień wypełnienia
komory kasztami (Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/2124).
Cross-section and projection of the “Kloski” chamber on levels III–V. D.
Lichtenfels, “Karte über die nördlich vom Franz-Josef-Schachtegelegenen
Strecken, Kammern und Verhaue”, 1880. The chamber is clearly visible
as being filled with casings (Cartographic Collection of the CSMW,
Inv. No. 7/2124). 118
17. „La Camera di Lubomirz”, AH, [1814] (Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/173).
“La Camera di Lubomirz”, AH, [1814] (Art Collections of the CSMW,
Inv. No. 7/173). 123
18. Notatka na rewersie rysunku „La Camera di Lubomirz”.
Note on the reverse of the drawing “La Camera di Lubomirz”. 125
19. Wyrobiska w rejonie komory „Lubomierz” (zaznaczona jest tylko jej
zachodnia część) – J. Stolarski (?), „Mapa wyrobisk poz. III kopalni
wielickiej”, 1760–1763 (Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/451).
Workings around the “Lubomierz” chamber (only its western part is marked) –
J. Stolarski (?), “Mapa wyrobisk poz. III kopalni wielickiej”, 1760–1763
(Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/451). 127
20. Wyrobiska w rejonie komory „Lubomierz” (tu oznaczonej pod numerem „96”
jako „Komora Kunegunda”) – J. E. Nilson, „Delineatio Tertiae Salisfodinae
Wielicensis”, 1768 (Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/468).
Workings around “Lubomierz” chamber (here marked under the number “96”
as “Kunegunda Chamber”) – J. E. Nilson, “Delineatio Tertiae Salisfodinae
Wielicensis”, 1768 (Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/468). 128

21. Przekrój wyrobisk w rejonie szybu „Janina”, z komorą „Lubomierz” (tu podpisaną jako „Komora Kunegunda”) – J. E. Nilson, „Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensis”, 1768 (Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/468).
Cross-section of workings around the “Janina shaft”, with the “Lubomierz” chamber (here signed as “Kunegunda Chamber”) – J. E. Nilson, “Delineatio Tertiae Salisfodinae Wielicensis”, 1768 (Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/468).. 129
22. Fragment planu wyrobisk wielickiej kopalni soli w rejonie komory „Lubomierz” – M. Lebzelter, A. Grubenthal, J. Strobl, „Grund, Kreutz und Seiger Riss des Janina Feldes”, 1803 (Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/436).
A fragment of the plan of the Wieliczka Salt Mine workings around the “Lubomierz” chamber – M. Lebzelter, A. Grubenthal, J. Strobl, “Grund, Kreutz und Seiger Riss des Janina Feldes”, 1803 (Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/436). 136
23. Fragment przekroju wyrobisk wielickiej kopalni soli w rejonie komory „Lubomierz” – M. Lebzelter, A. Grubenthal, J. Strobl, „Grund, Kreutz und Seiger Riss des Janina Feldes”, 1803 (Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/436).
A piece of the cross-section of the Wieliczka Salt Mine workings around the “Lubomierz” chamber – M. Lebzelter, A. Grubenthal, J. Strobl, “Grund, Kreutz und Seiger Riss des Janina Feldes”, 1803 (Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/436). 137
24. Wyrobiska w rejonie komory „Lubomierz” (tu podpisanej jako „Kunegunda” i „Lubimirz”) – A. Grubenthal, „Mapa wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni”, ok. 1815 (Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/450).
Workings around the “Lubomierz” chamber (here signed as “Kunegunda” and “Lubimirz”) – A. Grubenthal, “Mapa wyrobisk zachodniej i centralnej części kopalni”, ca. 1815 (Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/450). 138
25. K. W. von Freyseysen, „Lubomirz im Janina Felde”, 1830 – fragment.
Na karcie poza inwentaryzacją stanu komory (po lewej stronie), umieszczono także przerys starszego planu z 1789 r. (po prawej) (Zb. Kart. MŻKW, nr inw. 7/398).
C. W. von Freyseysen, “Lubomirz im Janina Felde”, 1830 – a fragment.
In addition to the inventory of the chamber’s condition (on the left), the card also includes a copy of an older plan from 1789 (on the right) (Cartographic Collection of the CSMW, Inv. No. 7/398). 139
26. Działo „Lubomierz”, A. Długosz, przed 1958 (A. Keckowa: *Kunegunda – żupa solna Lubomirskich w Sierczy*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, seria D, „Historia Techniki i Nauk Technicznych”, z. 1, *Z dziejów górnictwa solnego w Polsce*, Warszawa 1958, rys. 3, s. 106).
The “Lubomierz” chamber, photo by A. Długosz, before 1958 (A. Keckowa: *Kunegunda – żupa solna Lubomirskich w Sierczy*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, seria D, „Historia Techniki i Nauk Technicznych”, vol. 1, *Z dziejów górnictwa solnego w Polsce*, Warsaw 1958, fig. 3, p. 106). 140

27. Mur solny z wykutą w kostce datą „1830”, część północna komory „Lubomierz” na III poziomie wielickiej kopalni, 1980, R. Kurowski.
A salt wall with the date “1830” carved in the cube, the northern part of the “Lubomierz” chamber on level III of the Wieliczka Mine, 1980, photo by R. Kurowski. 141
28. Data „1864” oraz młotki górnicze namalowane na ociosie, część północna komory „Lubomierz” na III poziomie wielickiej kopalni, 1980, R. Kurowski.
The date “1864” and mining hammers painted on the sidewall, northern part of the “Lubomierz” chamber on level III of the Wieliczka Mine, 1980, photo by R. Kurowski. 142
29. „Di Rachny = Lasovy”, Andreas Hunglinger, 1815 (Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/174).
“Di Rachny = Lasovy”, Andreas Hunglinger, 1815 (Art Collections of the CSMW, Inv. No. 4/174).. 147
30. „Die Tränen Birke”, Andreas Hunglinger, 1815 (Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/175).
“Die Tränen Birke”, Andreas Hunglinger, 1815 (Art Collections of the CSMW, Inv. No. 4/175). 148
31. „Die Pappel”, Andreas Hunglinger, 1815 (Zbiór Sztuki MŻKW, nr inw. 4/176).
“Die Pappel”, Andreas Hunglinger, 1815 (Art Collections of the CSMW, Inv. No. 4/176). 151

Do art. *Fantazja i fakty. Obraz „Kopalnia” z 1967 roku na tle twórczości malarskiej Teofila Ociepki*
Fantasy and facts. The painting “Kopalnia” [“The Mine”] from 1967 against the background of Teofil Ociepka’s painting output

1. Teofil Ociepka, fot. A. Chojnacka, 1961 r., zbiory Muzeum Historii Katowic.
Teofil Ociepka, photograph by A. Chojnacka, 1961, collections of the Museum of Katowice History. 178
2. Wystawa w Wieliczce z obrazem „Kopalnia” (po prawej) i fragmentem aranżacji, inspirowanej roślinnością z obrazów, fot. D. Kołakowski, 2022 r.
Exhibition in Wieliczka with the painting “The Mine” (on the right) and a fragment of the arrangement inspired by the plants from the paintings, photograph by D. Kołakowski, 2022. 183
3. Plakietka pamiątkowa na ramie obrazu „Kopalnia”, fot. D. Kołakowski, 2022 r.
Commemorative plaque on the frame of the painting “The Mine”, photograph by D. Kołakowski, 2022. 184
4. Obchody 50. urodzin ministra Jana Mitreği w dn. 21.04.1967 r. Wybrane zdjęcia z albumów Jana Mitreği, reprodukowane za: „Gwarek Jan Mitreğa”, „Poczet Gwarków Śląskich”, z. 9, Siemianowice Śląskie 2017, s. 94, 95.
Celebrations of the 50th birthday of Minister Jan Mitreğa on 21.04.1967. Selected photos from Jan Mitreğa’s albums, reproduced from: “Gwarek Jan Mitreğa”, “Poczet Gwarków Śląskich”, Issue 9, Siemianowice Śląskie, 2017, pp. 94, 95. 188

5. Obchody 50. urodzin ministra Jana Mitregi w dn. 21.04.1967 r. Wybrane zdjęcia z albumów Jana Mitregi, reprodukowane za: „Gwarek Jan Mitrega”, „Poczet Gwarków Śląskich”, z. 9, Siemianowice Śląskie 2017, s. 94, 95.
Celebrations of the 50th birthday of Minister Jan Mitrega on 21.04.1967. Selected photos from Jan Mitrega's albums, reproduced from: “Gwarek Jan Mitrega”, “Poczet Gwarków Śląskich”, Issue 9, Siemianowice Śląskie, 2017, pp. 94, 95. 189
6. Obchody 50. urodzin ministra Jana Mitregi w dn. 21.04.1967 r. Wybrane zdjęcia z albumów Jana Mitregi, reprodukowane za: „Gwarek Jan Mitrega”, „Poczet Gwarków Śląskich”, z. 9, Siemianowice Śląskie 2017, s. 94, 95.
Celebrations of the 50th birthday of Minister Jan Mitrega on 21.04.1967. Selected photos from Jan Mitrega's albums, reproduced from: “Gwarek Jan Mitrega”, “Poczet Gwarków Śląskich”, Issue 9, Siemianowice Śląskie, 2017, pp. 94, 95. 189
7. Obchody 50. urodzin ministra Jana Mitregi w dn. 21.04.1967 r. Wybrane zdjęcia z albumów Jana Mitregi, reprodukowane za: „Gwarek Jan Mitrega”, „Poczet Gwarków Śląskich”, z. 9, Siemianowice Śląskie 2017, s. 94, 95.
Celebrations of the 50th birthday of Minister Jan Mitrega on 21.04.1967. Selected photos from Jan Mitrega's albums, reproduced from: “Gwarek Jan Mitrega”, “Poczet Gwarków Śląskich”, Issue 9, Siemianowice Śląskie, 2017, pp. 94, 95. 189
8. „Kopalnia”, aut. T. Ociepka, 1967 r., olej, płótno, zbiory Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, fot. D. Kołakowski.
“The Mine”, by T. Ociepka, 1967, oil, canvas, collections of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka, photograph by D. Kołakowski. 191
9. Fragment obrazu „Kopalnia”, fot. D. Kołakowski.
Fragment of the painting “The Mine”, photograph by D. Kołakowski. 192
10. Fragment obrazu „Kopalnia”, fot. D. Kołakowski.
Fragment of the painting “The Mine”, photograph by D. Kołakowski.. . . . 195
11. „Smoki”, 1961 r., zbiory Muzeum Miejskiego w Zabrze, fot. D. Kołakowski.
“Smoki”, 1961, collections of the Municipal Museum in Zabrze, photograph by D. Kołakowski. 206
12. Obrazy „Fruwająca krówka z Saturna” (1956), „Niedźwiedź z Saturna” (1954) oraz „Mamut. Lew z Saturna” (1954) na wystawie w Wieliczce, fot. D. Kołakowski, 2022 r.
Paintings “Fruwająca krówka z Saturna” (1956), “Niedźwiedź z Saturna” (1954) and “Mamut. Lew z Saturna” (1954) at the exhibition in Wieliczka, photograph by D. Kołakowski, 2022. 209
13. Wystawa Teofila Ociepki w 1950 r. Z lewej strony widoczny obraz, ukazujący spotkanie Skarbnika z górnikiem, Narodowe Archiwum Cyfrowe.
Teofil Ociepka's exhibition in 1950. On the left there is a painting showing the meeting of the Treasurer with a miner, National Digital Archives. 212
14. „Skarbnik w studni”, ok. 1949, zbiory Muzeum Miejskiego w Zabrze, fot. D. Kołakowski.
“Skarbnik w studni”, around 1949, collections of the Municipal Museum in Zabrze, photograph by D. Kołakowski. 215

15. „Przyjaźń w dżungli”, 1966, zbiory Biblioteki Śląskiej w Katowicach, fot. D. Kołakowski.
 „Przyjaźń w dżungli”, 1966, collection of the Silesian Library in Katowice,
 photograph by D. Kołakowski. 220
16. „Duch w lesie”, 1966, zbiory Biblioteki Śląskiej w Katowicach, fot. D. Kołakowski.
 „Duch w lesie”, 1966, collection of the Silesian Library in Katowice,
 photograph by D. Kołakowski. 221

Do art. *„Lutnia” – 150 lat tradycji. Przegląd zbiorów Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka*
“Lutnia” – 150 years of tradition. Overview of collections of the Cracow Saltworks
Museum in Wieliczka

1. Fragment wystawy „«Lutnia» – 150 lat”. W gablocie zaprezentowany statut Towarzystwa Śpiewaczego, zapis nutowy oraz fotografia M. Nigrina, D. Kołakowski, 2022 r.
 Fragment of the exhibition “Lutnia. 150 Years”. The display case shows the statute of the Singing Society, sheet music and a photograph of M. Nigrin, by D. Kołakowski, 2022. 250
2. Telegram nadesłany przez Stefana Profica (byłego dyrygenta) dla Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce, 1932 r. (Arch. MŻKW, L/10/1).
 Telegram sent by Stefan Profic (former conductor) to the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka, 1932 (Archives of the CSMW, L/10/1). 252
3. Telegram okolicznościowy nadesłany z okazji 90-lecia działalności Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce, 1962 r. (Arch. MŻKW, L/10/2).
 Telegram sent on the occasion of the 90th anniversary of the activities of the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka, 1962 (Archives of the CSMW, L/10/2). 253
4. Telegram okolicznościowy z okazji 95-lecia działalności Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce nadesłany przez Towarzystwo Śpiewacze „Harfa” z Warszawy, 1967 r. (Arch. MŻKW, L/10/5).
 Telegram on the occasion of the 95th anniversary of the activities of the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka sent by “Harfa” Singing Society from Warsaw, 1967 (Archives of the CSMW, L/10/5). 254
5. Kartka okolicznościowa z życzeniami na Święta Bożego Narodzenia, przesłana do Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”, 1972 r. (Arch. MŻKW, L/11/11).
 Occasional greetings card for Christmas sent to the “Lutnia” Singing Society, 1972 (Archives of the CSMW, L/11/11). 255
6. Chór żeński Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce. W centrum widoczna postać M. Nigrina, W. Gargul, 1914 r. (zbiory MŻKW, 479/Zb. Spec.).
 Women’s choir of the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka. In the centre, there is M. Nigrin, by W. Gargul, 1914 (collections of the CSMW, 479/Zb. Spec.). 257

7. Wydział Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce. Pod fotografią widoczne imiona i nazwiska ówczesnych członków Wydziału, 1927 r. (zbiory MŻKW, 1204/2/Zb. Spec.).
Department of the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka. Under the there are visible names and surnames of the then members of the Department, 1927 (collections of the CSMW, 1204/2/Zb. Spec.). 258
8. Chór mieszany Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” przed szybem „I. Paderewskiego” w Wieliczce, 1930 r. (zbiory MŻKW, 798/3/Zb. Spec.).
Mixed choir of the “Lutnia” Singing Society in front of the “I. Paderewski” shaft in Wieliczka, 1930 (collections of the CSMW, 798/3/Zb. Spec.). 259
9. Dyplom Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie z okazji nadania „Złotej Odznaki za Zasługi dla Ziemi Krakowskiej” Towarzystwu Śpiewaczemu „Lutnia” w Wieliczce w uznaniu długoletniej działalności przyczyniającej się do rozwoju kulturalnego Województwa Krakowskiego, 1972 r. (zbiory MŻKW, 2134/23/Zb. Spec.).
Diploma of the Presidium of the Voivodeship National Council in Krakow on the occasion of awarding the “Golden Badge of Merits for the Land of Krakow” to the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka in recognition of its long-term activities contributing to the cultural development of the Krakow voivodeship, 1972 (collections of the CSMW, 2134/23/Zb. Spec.). 262
10. Dyplom uznania dla Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce z okazji 105. rocznicy działalności, 1977 r. (zbiory MŻKW, 2134/20/Zb. Spec.).
Diploma of Recognition for the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka on the occasion of the 105th anniversary of its activities, 1977 (collections of the CSMW, 2134/20/Zb. Spec.). 263
11. Dyplom za zasługi dla Społecznego Ruchu Muzycznego dla Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Wieliczce potwierdzający nadanie „Medalu Polskiego Związku Chórów i Orkiestr” z okazji 115. rocznicy działalności społeczno-naukowej 1987 r. (zbiory MŻKW, 2134/34/Zb. Spec.).
Diploma for merits for the Social Music Movement for the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka confirming the award of the “Medal of the Polish Association of Choirs and Orchestras” on the occasion of the 115th anniversary of Social and Scientific Activities, 1987 (collections of the CSMW, 2134/34/Zb. Spec.). 264
12. Medal okolicznościowy (awers i rewers) „Festiwal Chórów Amatorskich o Laur XX-lecia PRL”, 1965 r. (zbiory MŻKW, 2134/3/Zb. Spec.).
Commemorative medal (obverse and reverse) “Festival of Amateur Choirs for the Laurel of the 20th anniversary of the Polish People’s Republic,” 1965 (collections of the CSMW, 2134/3/Zb. Spec.). 268
13. Medal okolicznościowy (awers i rewers) „100-lecie Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”, 1972 r. (nr inw. 2134/2/Zb. Spec.).
Commemorative medal (obverse and reverse) “100th anniversary of the “Lutnia” Singing Society, 1972 (Inv. No. 2134/2/Zb. Spec.). 269

14. „Złota Odznaka Honorowa z Wieńcem Laurowym” wraz z dyplomem.
Przyznana Towarzystwu Śpiewaczemu „Lutnia” w Wieliczce przez Zarząd
Główny Zjednoczenia Polskich Zespołów Śpiewaczych i Instrumentalnych, 1970 r.
(zbiory MŻKW, 2134/30/Zb. Spec.).
“Golden Badge of Honour with Laurel Wreath” with a diploma.
Awarded to the “Lutnia” Singing Society in Wieliczka by the Main Board
of the Union of Polish Singing and Instrumental Bands, 1970
(collections of the CSMW, 2134/30/Zb. Spec.). 271
15. Afisz informujący o koncercie chóru męskiego Towarzystwa Śpiewaczego
„Lutnia” na dochód opieki legionowej, 1918 r. (zbiory MŻKW, 527/7/Zb. Spec.).
Placard informing about a concert of the men’s choir of the “Lutnia” Singing
Society for the benefit of the legion’s care, 1918 (collections of the CSMW,
527/7/Zb. Spec.). 272
16. Obwieszczenie o zwyczajnym walnym zgromadzeniu członków Towarzystwa
Śpiewaczego „Lutnia”, 1927 r. (zbiory MŻKW, 527/13/Zb. Spec.).
Announcement of the ordinary general meeting of the members of the
“Lutnia” Singing Society, 1927 (collections of the CSMW, 527/13/Zb. Spec.). . . . 273
17. Plakat informujący o koncercie jubileuszowym Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”
z okazji 90. rocznicy działalności, 1962 r. (zbiory MŻKW, 683/1/Zb. Spec.).
Poster informing about the jubilee concert of the “Lutnia” Singing Society
on the occasion of the 90th anniversary of its activities, 1962 (collections
of the CSMW, 683/1/Zb. Spec.). 274
18. Ozdobna batuta należąca do dyrygenta M. Nigrina, 1914 r. (zbiory MŻKW, 4/1142).
Decorative baton belonging to the conductor M. Nigrin, 1914
(collections of the CSMW, 4/1142). 277
19. Batuta dyrygencka M. Nigrina, pocz. XX w. (zbiory MŻKW, 4/1129).
Conductor’s baton of M. Nigrin, early 20th century
(collections of the CSMW, 4/1129). 278

Do art. *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka
w roku 2023*
*Archaeological research conducted by the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka
in the year 2023*

1. Zbliżenie na układ wykopów na dziedzińcu północnym. Wykop V
zlokalizowany po zachodniej stronie dziedzińca (autor P. Sewulok).
Zoom in on the layout of the excavations in the northern courtyard.
Excavation V located on the western side of the courtyard (author: P. Sewulok). . . . 286
2. Plan wykopów na stanowisku. W obrębie Zamku Północnego zlokalizowane są
Pom. I i Pom. II, na dziedzińcu północnym Wykopy I, II i V–XII. Na czerwono
zaznaczono wykop pod posadowienie dźwigu, na brązowo obszar wykopu
pod kanalizację na dziedzińcu południowym, na niebiesko wykop pod bramę.
Na dziedzińcu południowym zlokalizowano także dwa wykopy archeologiczne –
III i IV (rys. P. Sewulok).

Plan for excavations at the site. Room I and Room II are located within the North Castle; Excavations I, II and V–XII are located in the northern courtyard. The excavation for the crane foundation is marked in red, the excavation area for the drainage system in the southern courtyard in brown, and the excavation for the gate in blue. Two archaeological excavations were also located in the southern courtyard – III and IV (fig. by P. Sewulok).	287
3. Początek eksploracji Wykopu V w 2022 r. (fot. P. Sewulok). Beginning of exploration of Excavation V in 2022 (photograph by P. Sewulok).	288
4. Odkrycie konstrukcji drewnianych w Wykopie V. Fotografia wykonana na ostatnim poziomie dokumentacyjnym przed zaprzestaniem eksploracji. Widoczne pale, drobne słupki oraz poziome belki (fot. P. Sewulok). Discovery of wooden structures in Excavation V. Photograph taken at the last documentation level before exploration ceased. Visible piles, small posts and horizontal beams (photograph by P. Sewulok).	289
5. Powrót do eksploracji i poszerzenie Wykopu V w 2023 r. (fot. P. Sewulok). 5. Return to exploration and expansion of Excavation V in 2023 (photograph by P. Sewulok).	290
6. Widok na szerzej odkryte elementy konstrukcji drewnianej wraz z drewnianą rurą w XIX-wiecznym wkopie (fot. P. Sewulok). View of the more widely uncovered elements of the wooden structure, including a wooden pipe in a 19 th -century excavation (photograph by P. Sewulok).	290
7. Dodatkowe cięcia profilowe Wykopu V w celu uzyskania posadowienia pali (fot. P. Sewulok). Additional profile cutting of Excavation V for pile foundation (photograph by P. Sewulok).	291
8. Sposób posadowienia pali (fot. P. Sewulok). The method of pile foundation (photograph by P. Sewulok).	292
9. Kolejne cienkie słupki wsporcze odkryte podczas późniejszych prac prowadzonych w drugiej części Wykopu V (fot. P. Sewulok). Further thin support posts discovered during later works carried out in the second part of Excavation V (photograph by P. Sewulok).	293
10. Ciemna smuga kulturowej ziemi na tle gruntu rodzimego będąca prawdopodobnie śladem po tąpnięciu ziemi (fot. P. Sewulok). A dark trail of cultural soil against the background of native soil, probably a trace of an earth bump (photograph by P. Sewulok).	294
11. Tablica 1 – Wybrane fragmenty ceramiki pradziejowej. 1–3 – Zdobione fragmenty brzuśców naczyń z kultury puchowskiej, 4 – Fragment dna naczynia neolitycznego (rys. A. Zborowska, tablicę przygotował P. Sewulok). Table 1 – Selected fragments of prehistoric ceramics. 1–3 – Decorated fragments of vessel bellies from the Púchov culture, 4 – Fragment of the bottom of a Neolithic vessel (fig. by A. Zborowska, the table was prepared by P. Sewulok).	297

12. Tablica 2 – Wybrane fragmenty ceramiki średniowiecznej. 1, 2 – Fragmenty wylewów naczyń; 3 – Fragment wylewu z uchem; 4 – Fragment części przydennej z dnem (rys. A. Zborowska, tablicę przygotował P. Sewulok).
Table 2 – Selected fragments of medieval ceramics. 1, 2 – Fragments of vessel spouts; 3 – Fragment of a spout with an ear; 4 – Fragment of the bottom part with the bottom (fig. by A. Zborowska, the table was prepared by P. Sewulok). 298
13. Tablica 3 – Grot koczowniczy (rys. A. Zborowska, tablicę przygotował P. Sewulok).
Table 3 – Nomadic arrowhead (fig. by A. Zborowska, the table was prepared by P. Sewulok). 299

Do art. *Kompleks stanowisk w Baryczy-Krzyszkowicach – materiały archiwalne od okresu lateńskiego po młodszy okres rzymski w zbiorach Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka*
Complex of sites in Barycz-Krzyszkowice – archival materials from the late period to the younger roman period in the collections of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka

1. Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk kompleksu baryckiego na tle obszaru powierzchniowego występowania solanek (za J. M. Fraś, E. Kolebuk: *Ośrodek warzelniczy ludności kultury łużyckiej w Baryczy – nowe spojrzenie na materiały archiwalne*, „Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXIII, Wieliczka 2019, s. 20. Wersja zaktualizowana).
Fig. 1. Location of sites of the complex in Barycz against the background of the area of surface occurrence of brine (as cited in: J. M. Fraś, E. Kolebuk: “Ośrodek warzelniczy ludności kultury łużyckiej w Baryczy – nowe spojrzenie na materiały archiwalne”, “Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce [Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland]”, Vol. XXXIII, Wieliczka, 2019, p. 20. Revised version). 305
2. Ryc. 2. Barycz, stan. 7. Lokalizacja wykopów z lat 1967–1969 oraz 2002.
Fig. 2. Barycz, site 7. Location of excavations from 1967–1969 and 2002. 307
3. Ryc. 3 Barycz, stan. 7. Układ wykopów z lat 1967–1969.
Fig. 3 Barycz, site 7. Layout of excavations from 1967–1969. 308
4. Ryc. 4. Barycz, stan. 7. Planigrafia obiektów z badań K. Reguły z 1967 r.
Fig. 4. Barycz, site 7. Planigraphy of features from K. Reguła’s surveys in 1967. 309
5. Ryc. 5. Barycz, stan. 7. Planigrafia obiektów odkrytych w 1967 r. wg M. Godłowskiej (*Badania wykopaliskowe w Baryczy-Krzyszkowicach, pow. Kraków na stanowisku VII*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 1967” 1967, s. 16).
Fig. 5. Barycz, site 7. Planigraphy of features discovered in 1967 according to M. Godłowska (“Badania wykopaliskowe w Baryczy-Krzyszkowicach, pow. Kraków na stanowisku VII”, “Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 1967”, 1967, p. 16). 312

6. Ryc. 6. Barycz, stan. 7. Planigrafia obiektów z lat 1967–1968 – aktualna sugerowana interpretacja chronologii.
Fig. 6. Barycz, site 7. Planigraphy of features from 1967–1968 – current suggested interpretation of the chronology. 313
7. Ryc. 7. Barycz, stan. 7. Planigrafia obiektów z badań z 2002 r. – aktualna sugerowana interpretacja chronologii.
Fig. 7. Barycz, site 7. Planigraphy of features from the 2002 surveys – current suggested interpretation of the chronology. 317
8. Ryc. 8. Barycz, stan. 7. Rozplanowanie urządzeń solankowych kultury lendzielskiej ze środkowego okresu neolitu: a) zbiornik-odstojnik nr 1, b) zbiornik-odstojnik nr 2, c) rowki doprowadzające solankę, d) inne obiekty kulturowe (jamy) o nieustalonej bliżej funkcji, e) ślady po słupach, f) paleniska warzelnicze (za A. Jodłowski: *Eksploracja soli na terenie Małopolski w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. IV, Wieliczka 1971, s. 111).
Fig. 8. Barycz, site 7. Layout of the brine equipment of the Lengyel culture from the Middle Neolithic period: a) reservoir-settlement tank no. 1, b) reservoir-settlement tank no. 2, c) brine supply grooves, d) other cultural features (pits) of undetermined function, e) traces of posts, f) saltworking hearths (as cited in: A. Jodłowski: “Eksploracja soli na terenie Małopolski w pradziejach i we wczesnym średniowieczu”, “Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce” [Studies and Materials for the History of Saltworks in Poland], Vol. IV, Wieliczka, 1971, p. 111). 320
9. Ryc. 9. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupiska 3/1967.
Fig. 9. Barycz, site 7. Drawing documentation of cluster 3/1967. 330
10. Ryc. 10. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupiska 4/1967.
Fig. 10. Barycz, site 7. Drawing documentation of cluster 4/1967. 332
11. Ryc. 11. Barycz, stan. 7. Dokumentacja fotograficzna z widocznym skupiskiem 4/1967 i skupiskiem 7A/1967. Fot. z archiwum Działu Archeologicznego MZKW.
Fig. 11. Barycz, site 7. Photographic documentation with visible cluster 4/1967 and cluster 7A/1967. Photograph from the Archaeological Department of the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka. 333
12. Ryc. 12. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupiska A/1968.
Fig. 12. Barycz, site 7. Drawing documentation of cluster A/1968. 337
13. Ryc. 13. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupiska D/1968.
Fig. 13. Barycz, site 7. Drawing documentation of cluster D/1968. 338
14. Ryc. 14. Barycz, stan. 7. Wynik datowania radiowęglowego próbki MZKW-BAR7-02 (Poz-178261) ze skupiska D/1968.
Fig. 14. Barycz, site 7. Radiocarbon dating result of sample MZKW-BAR7-02 (Poz-178261) from cluster D/1968. 341
15. Ryc. 15. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupiska 7/1967.
Fig. 15. Barycz, site 7. Drawing documentation of cluster 7/1967. 343
16. Ryc. 16. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupisk 5 i 6/1967.
Fig. 16. Barycz, site 7. Drawing documentation of clusters 5 and 6/1967. 346

17. Ryc. 17. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupiska B/1968.
Fig. 17. Barycz, site 7. Drawing documentation of cluster B/1968. 350
18. Ryc. 18. Barycz, stan. 7. Wynik datowania radiowęglowego próbki
MZKW-BAR7-03 (Poz-178251) ze skupiska B/1968.
Fig. 18. Barycz, site 7. Radiocarbon dating result of sample
MZKW-BAR7-03 (Poz-178251) from cluster B/1968. 352
19. Ryc. 19. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa obiektów 1 i 6/2002
oraz fotograficzna żarna odkrytego ponad obiektem 6 (Fot. K. Lapeta)
Fig. 19. Barycz, site 7. Drawing documentation of features 1 and 6/2002
and photographic documentation of the quern discovered above feature 6
(Photograph by K. Lapeta). 355
20. Ryc. 20. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa obiektów 2, 3 i 5/2002.
Fig. 20. Barycz, site 7. Drawing documentation of features 2, 3 and 5/2002. 357
21. Ryc. 21. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa obiektu 7/2002
oraz fotograficzna żarna z obiektu 7/2002 (Fot. K. Lapeta).
Fig. 21. Barycz, site 7. Drawing documentation of feature 7/2002
and photographic documentation of the quern from feature 7/2002
(Photograph by K. Lapeta). 360
22. Ryc. 22. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa obiektów 8,9,10 i 15/2002.
Fig. 22. Barycz, site 7. Drawing documentation of features 8,9,10 and 15/2002. 361
23. Ryc. 23. Barycz, stan. 7. Dokumentacja rysunkowa skupisk C i E/1968.
Fig. 23. Barycz, site 7. Drawing documentation of clusters C and E/1968. 364
24. Tablica 1. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych z obiektów
badanych w 1967 r.
Table 1. Barycz, site 7. Selection of movable materials from features
surveyed in 1967. 458
25. Tablica 2. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych ze skupiska A/1968.
Table 2. Barycz, site 7. Selection of movable materials from cluster A/1968. 459
26. Tablica 3. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych ze skupiska A/1968.
Table 3. Barycz, site 7. Selection of movable materials from cluster A/1968. 460
27. Tablica 4. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych ze skupiska A/1968.
Table 4. Barycz, site 7. Selection of movable materials from cluster A/1968. 461
28. Tablica 5. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych ze skupiska A/1968.
Table 5. Barycz, site 7. Selection of movable materials from cluster A/1968. 462
29. Tablica 6. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych ze skupiska A/1968.
Table 6. Barycz, site 7. Selection of movable materials from cluster A/1968. 463
30. Tablica 7. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych: z obiektów
badanych w 1968 r. (1–4); odkrytych poza obiektami w 1967 r. (5–9);
odkrytych poza obiektami w 1968 r. (10–16).
Table 7. Barycz, site 7. Selection of movable materials: from features
surveyed in 1968. (1–4); discovered outside the features in 1967. (5–9);
discovered outside the features in 1968. (10–16). 464

31. Tablica 8. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych z obiektów badanych w 2002 r. Table 8. Barycz, site 7. Selection of movable materials from features surveyed in 2002.	465
32. Tablica 9. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych z obiektu 3/2002. Table 9. Barycz, site 7. Selection of movable materials from the feature 3/2002.	466
33. Tablica 10. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych: z obiektów badanych w 2002 r. (1–8); odkrytych poza obiektami w 2002 r. (9–16). Table 10. Barycz, site 7. Selection of movable materials: from features surveyed in 2002. (1–8); discovered outside the features in 2002. (9–16).	467
34. Tablica 11. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r. Table 11. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.	468
35. Tablica 12. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r. Table 12. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.	469
36. Tablica 13. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r. Table 13. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.	470
37. Tablica 14. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r. Table 14. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.	471
38. Tablica 15. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r. Table 15. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.	472
39. Tablica 16. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r. Table 16. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.	473
40. Tablica 17. Barycz, stan. 7. Wybór materiałów ruchomych odkrytych poza obiektami w 2002 r. Table 17. Barycz, site 7. Selection of movable materials discovered outside the features in 2002.	474
41. Tablica 18. Wybór materiałów ruchomych: odkrytych poza obiektami w 2002 r. na stan. nr 7 w Baryczy (1); ze stan. nr 1 w Baryczy (2); ze stan. nr 6 w Baryczy (3); z badań powierzchniowych na stan. nr 7 w Baryczy (4–12). Table 18. Selection of movable materials: discovered outside the features in 2002 at site no. 7 in Barycz (1); from site no. 1 in Barycz (2); from site no. 6 in Barycz (3); from surface surveys at site no. 7 in Barycz (4–12).	475

MUZEUM
ŻUP KRAKOWSKICH
WIELICZKA